

A MAJÁLIS FESTŐJE KÖZELRŐL

Szinvei Merse Pál levelezése, önéletrajzai,
visszaemlékezések

MC
108.129

A MAJÁLLIS FESZTŐJE KÖZELRŐL
Szinnyei Merse Pál levelezései, önéletrajzai, visszaemlékezései

A Majális festője közelről

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

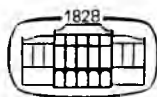
A Majális festője közelről

**Szinyei Merse Pál levelezése,
önéletrajzai,
visszaemlékezések**

Válogatta, sajtó alá rendezte,
bevezetővel és jegyzetekkel ellátta

Szinyei Merse Anna

Országos Széchényi Könyvtár

Akadémiai Kiadó, Budapest 1989

Lektorálta
Aradi Nóra

MC 108.129

1989

OSZK

ISBN 963 05 47147

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest

Első kiadás 1989

© Szinyei Merse Anna — 1989

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás
valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

A kiadásért felelős

az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója

A nyomdai munkálatokat

az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte

Felelős vezető: Hazai György

Budapest, 1989

Nyomdai táskaszám: 16963

Felelős szerkesztő: Zsolnai Margit

Műszaki szerkesztő: Horváth Anikó

A fedéltervet készítette: Szabó János

Megjelent 31,1 (A/5) ív terjedelemben + 36 oldal melléklet

Printed in Hungary

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
Szinyei Merse Pál levelezése	15
Szinyei Merse Pál képzőművészeti akadémiai reformtervezete	255
Szinyei Merse Pál önéletrajzai, visszaemlékezések	259
Szinyei Merse Rózsi feljegyzései apjáról	287
Az unoka nagyapjáról	307
Rövidítésjegyzék	329
Az 1918 előtt Magyarországhoz tartozó helységek mai megnevezése	330
Képjegyzék	331

Bevezető

A művészettörténet nagy korszakainak és egyéniségeinek tanulmányozásához már évszázadok óta hozzátartozik a műalkotások elemzésén kívül az is, hogy maguknak a művészeknek az írásos hagyatékát tegyék vizsgálat tárgyává. Bár a festők ritkán rendelkeznek írói erényekkel, és leveleiket sem az utókor kritikájára gondolva fogalmazzák — hiszen fő kifejezési formájuk a festmény és a rajz —, írásaik gondos feltárása mégis rendkívül tanulságos. Levelezésük kulcsot adhat egyéniségük, emberi kapcsolataik, élettörténetük pontosításához, megvilágíthatja egy-egy mű keletkezésének indítékait. Ha közelebbről is megismerkedünk azzal a környezettel, amelyből a művész származik, amelynek szokásaival, követelményrendszerével, előítéleteivel gyermekkorától kezdve átítatódott, s amelynek emlékét egész életén át megőrizte, akkor nemcsak emberi, de művészi egyéniségét is jobban megközelíthetjük. Ugyanígy a művészek írásbeli megnyilatkozásai vagy családtagjaik visszaemlékezései is a művelődéstörténetben közismert tényeknél részletesebb és egyénibb fogódzókat nyújthatnak működésük korának, helyszínének jobb megértéséhez.

A XIX—XX. századi magyar művészettel foglalkozó kutató sem mondhat le ilyenfajta értékes forrásanyagok közzétételéről, annál is inkább, mert néhány példamutató kivételtől eltekintve jelenleg még nagyrészt hiányzanak azok a minden követelménynek megfelelő, korszakfeltáró összegezesek, sőt az egyes életművek legmélyebb részleteire rávilágító monografikus feldolgozások is, amelyek hiányában az utókor nem alkothat magának hű, a valóságnak mindenben megfelelő képet elődei működéséről, s így példát sem meríthet az azokból leszűrhető értékekből, tanulságokból. A régebben elszórt, egyedi próbálkozások után az elmúlt évtized kutatómunkája hazánkban is egyre gyakrabban nyúl a forráskritika módszeréhez, emellett azonban még mindig meglehetősen ritkák a forráspublikációk, holott ezek hiányában nehezen képzelhető továbblépés művészettudományunkban. Pedig a megelőző műtörténész-generációk sokszor éltek e módszer előnyeivel.

Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzi vázlatai is már a század legelején felkeltették a művészetével foglalkozók figyelmét, a róla szóló monográfiákban szívesen hivatkoztak ezek részleteire, ennyiben tehát az átlagosnál szerencsésebbnek mondható a rá vonatkozó értékelések forrásokra alapozottsága. E kutatók azonban

nemegyszer sajátos szempontjaik szerint választották ki a gondolatmenetükbe jól beilleszthető levéltöredékeket, és tudomást sem vettek más fontos részletekről (például Lázár Béla). Más esetben pontatlanul vagy az eredeti szöveget megmásítva idéztek az önéletrajzi vázlatokból (például Malonyay Dezső), s így végeredményben szöveghamisítást követtek el. A kutatás jelenlegi stádiumában, a nagymonográfia közvetlen előzményeként, szükségessé vált a Szinyeire vonatkozó írásos és fényképes dokumentumok lehető teljes egybegyűjtése és közzététele, nem csupán a Szinyeiről kialakított véleményekkel és nézetekkel való ütköztetés lehetővé tételére, de a korszakkal foglalkozó kutatók munkájának megkönnyítése végett is. E dokumentumok ezenkívül számot tarthatnak minden olyan olvasó figyelmére, akit érdekel az alkotót körülvevő társadalom és korszak is, melyre a levelek stílusából, írásmódjából, a bennük közölt tényekből és egyéb információkból következtethetünk.

E helyütt szükségesnek látszik alaposabban foglalkoznunk az eddigi forrásközlések értékelésével. Szinyei legrészletesebb önéletrajzát Malonyay Dezsőnek köszönhetjük, aki tervezett Szinyei-monográfiájához kért alapanyagot a művésztől. Bár maga a kötet csupán 1910-ben látott napvilágot, Malonyay már a Művészet folyóirat 1903-as évfolyamában (227—233.) közölte az önéletrajzot, de erősen megcsonkítva, átstilizálva, sajtóhibával tarkítva. Végül a monográfia is hasonlóan hibásan jelent meg, hosszú időre hamis alapanyagot szolgáltatva a Szinyei-kutatóknak. Annak ellenére, hogy a korabeli kritika is elmarasztalóan fogadta Malonyay Szinyei-könyvét, az általa közölt önéletrajz hibás passzusai rendszeresen visszatértek a Szinyei-szakirodalomban.

Leveleket először Lázár Béla kért a művésztől, illetve családjától (vö. 289. sz. levél 1907-ből), ezek tanulmányozása után keletkezett *Szinyei Merse Pál ifjúkori levelei* című cikke, mely a Művészet 1909-es évfolyamában jelent meg (122—131.). Ezt tulajdonképpen életrajzi vázlatnak nevezhetnénk, mely zömmel dátum megjelölése nélkül, némelykor téves időponthoz besorolva, csupán töredékesen idéz a levelekből. Hasonló módszerrel használja forrásait 1911-ben Lipcsében megjelent német nyelvű monográfiája és ugyanennek 1913-as magyar kiadása. Ezzel együtt kezdetben Lázár Béla írásai tették a legtöbbet Szinyei megismertetéséért, így munkáinak néhány apróbb hibája eltörpül publikációinak számtalan, máig érvényes felismerése mellett. Lázár évtizedekkel később újra közölt levélrészleteket *Szinyei müncheni évei (ismeretlen levelek alapján) I—II—III* címmel, a Magyar Művészet 1935-ös évfolyamának 3., 4. és 5. számában. Ekkoriban bukkant fel ugyanis húsz Szinyei-levél Latkóczy Mihály hagyatékából, melyeket fia letétbe helyezett a Szépművészeti Múzeumban. Latkóczy még a múlt század végén foglalkozott a Szinyei család történetével, és a Vasárnapi Újságban Szinyei anyjának Arany Jánossal való levelezéséről is írt cikket. A húsz ifjúkori Szinyei-levél is egy publikáció tárgyát képezte volna, de mivel időközben elhunyt, munkáját nem tudta befejezni, és Szinyeiék is elfeledkeztek a neki átadott levélcsoagról. Hagyatékából is csak évtizedek múlva kerültek elő a fontos levelek, melyekből Lázár Béla és Meller Simon is bőven merített, de többnyire sajnos csak töredékeket közöltek. Őket megelőzve egy ismeretlen személy, talán maga Lázár Béla publikált ebből az anyagból néhány teljes levelet a Magyar Hírlap vasárnapi melléklete

1934. december 30-i és 1935. január 6-i számában *Szinyei Merse Pál kiadatlan levelei* címmel, szintén egy-két hibával tarkítva. A húsz levél némelyike ma a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában található, de zömük sajnos elveszett, ezért csupán a fent említett cikkek alapján tudjuk ezeket közölni.

Lázár Béla után Meller Simonnak köszönhetjük a legtöbbet a Szinyeire vonatkozó forrásanyag publikálásában (*Szinyei Merse Pál élete és művei*. Bp. 1935), ő ugyanis sokkal nagyobb számban és jóval pontosabban — bár szintén töredékesen — idéz a levelekből és önéletrajzokból, sőt a szülők, testvérek, barátok (pl. Gabriel Max, Gundelfinger Gyula) leveleiből is közöl. Monográfiáját lényegében a levelekre alapozza, sokszor maga helyett is a levélírókat beszélgeti, ezért válhatott könyve stílusa olyan közvetlenné. Ezzel együtt sok érdekes részlet, sőt számtalan levél nála sem került közlésre, hiszen az már a monográfia műfaját veszélyeztette volna.

A későbbi kismonográfia-szerzők és cikkírók már alig-alig közölnek levéltöredékeket és egyéb dokumentumokat, így azok ismertetésétől eltekinthetünk. Meg kell viszont emlékeznünk Jeszenszky Sándor alapos tanulmányáról (*Szinyei Majálisa*. In: *A Magyar Nemzeti Galéria Közleményei*. II. Bp. 1960. 129—173.), mely elég bőven idéz Szinyei önéletrajzaiból és nyilatkozataiból, sőt a Majálisra vonatkozó kritikák nagyszabású repertóriumát nyújtja.

Jelen kötet a Szinyeire vonatkozó forrásanyagok lehetőség szerinti teljes közzétételére vállalkozik. Bizonyosak vagyunk abban, hogy a későbbiekben kerülnek még elő elveszettnek hitt vagy eddig ismeretlen levelek vagy dokumentumok, ennek ellenére szükséges az eddig összegyűjtött nagy anyag kritikai feltárása. Köztudomású, hogy magángyűjtőink művészleveleket is őriznek, s az ő révükön talán a lappangó Latkóczy-féle anyag vagy egyéb levelek is előkerülhetnek, bár inkább valószínű, hogy zömük megsemmisült a háborúban. A művész leánya, Szinyei Merse Rózsi, aki a legtöbbet tette azért, hogy e nagy értékű dokumentumanyag fennmaradjon, 1950 körül ezt írta apjáról szóló feljegyzéseit gyűjtő füzetébe: „A családi levelezést atyám kívánságára teljes egészében én bocsátottam Meller Simon rendelkezésére, néhány kommentárt is fűzve hozzá . . . Adtam Lázár Bélának s főképp Hoffmann Edithnek legjobb tudomásom szerint adatokat . . . Az összegyűjtött iratokat halála napjától mai napig én gondoztam, rendeztettem, s mentettem teljes odaadással, formálisan tűzőn-vízen keresztül és sok energiát kellett kifejtenem, hogy a szörnyű háborúból is legalább egy része megmeneküljön. Sajnos, nem minden. Legutóbb a Szépművészeti Múzeum pinchelyiségeiben volt egy lezárt bőrkofferben, kulcsát eldobták, a bőrkoffer fedelét körülvágva, a katonák a tartalmát kihajigálták, feltűzelték. Az ostrom után annyit kaptam kézhez, amennyi ezek után megmaradt.” Kötetünk forrásanyagának zömét épp a Szinyei Merse Rózsi által átmentett, s ma is a család tulajdonában található dokumentumok képezik. Németországban most készül Gabriel Max monográfiája, elképzelhető, hogy ennek kapcsán ott is felbukkan néhány Szinyei-levél, amint jelen munka is közli Max Szinyeihez írt leveleit. Egyéb dokumentumok előkerülésére azonban már aligha számíthatunk.

Kötetünk első nagy egységét a levelezés képezi, magyarázó jegyzetek is ezt a fejezetet

kísérik legnagyobb számban. A könnyebb áttekinthetőség céljából a jegyzetek közvetlenül az egyes levelek után nyertek elhelyezést. A Szinyei Merse Pál által írott leveleket teljes terjedelmükben, rövidítés nélkül közöljük. Kiadjuk továbbá mindazon hozzá írt levelek részleteit, melyek az ő elveszett írásaira vagy egyéb fontos tényekre utalnak, illetőleg jobban megvilágítják a Szinyei leveleiben írottakat. Néhány esetben családtagjainak olyan leveleit is közöljük, melyeket nem Szinyeihez, hanem hozzá közel álló személyekhez, de őt érintő témákról írtak. A szöveghű levelek szoros időrendben követik egymást, az eredeti helyesírását és nyelvét megtartva. Az értelemzavaró hiányok esetében szükségessé vált betoldásokat szögletes zárójelbe tettük. Szöveg kimaradását három pont — . . . — jelzi, ezt nem tettük szögletes zárójelbe, mivel az eredeti anyagokban három pont nem fordult elő. Az idegen nyelvű levelek fordításától terjedelmi okokból el kellett tekintenünk. A szövegmagyarázó jegyzet először az írás hollétére és esetleges publikációira vonatkozó információkat adja meg. A külön nem jelzett levelek a művész dédunokáinak birtokában vannak. A gyakrabban hivatkozott publikációkat rövidítve említjük. Ezután következnek a hosszabb-rövidebb megjegyzések. A jegyzetanyag adja magát a szövegvizsgálat is, tehát feltétlenül az alapszöveggel együtt olvasandó. A festményeket Hoffmann Edith 1943-ban megjelent oeuvre-katalógus számai alapján azonosítjuk.

A levelekben nem követhető folyamatosan nyomon Szinyei élete. Évek, évtizedek maradtak írásos hagyaték nélkül. Ilyenkor a megelőző vagy következő jegyzetben igyekszünk néhány szóval utalni ezen időszak főbb eseményeire vagy problémáira, de csak olyan mértékben, hogy ezzel a továbbolvasást segítsük. A forrásanyag jobb megértését szolgáló jegyzetek nem kívánnak Szinyei életének és művészetének minden kérdésére kiterjedni, csupán megelőlegezik néhány probléma majdani alaposabb kifejtését, főként azokat, melyek a forrás értelmezéséhez feltétlenül szükségesek. A már készülöben lévő Szinyei-nagymonográfia lesz hivatott az esztétikai, stilisztikai vonatkozások részletesebb tárgyalására, itt legfeljebb csak utalások történhetnek ezekre. Ezúttal az eseménytörténet pontos felvázolásához szükséges adatok világossá tételét tartottuk jegyzeteink fő feladatának. Ebből a nézőpontból a levelek lényeges adalékokat nyújtanak a művek létrejöttének különféle szempontjaihoz, pontosabb datálásukhoz, sőt későbbi sorsukhoz. Másik újdonság a levelezés személyi vonatkozásainak tisztázása, Szinyei családi és baráti kapcsolatainak feltárása, mely segítséget adhat a művészi személyiség formálódását befolyásoló tényezők élesebb megvilágításához. Esetenként magukat a műveket is jobban megérthetjük, ha ismerjük azt az emberi közeget, mely hatásaival a műalkotások létrejöttét segítette vagy akadályozta.

Bár formájában nyílt levél, mégis a levelezéstől elkülönítve, a kronologikus sorból kiszakítva közöljük Szinyei 1897-es képzőművészeti akadémiai reformtervezetét, melynek eddig kevésbé hangsúlyozott jelentőségét külön megjegyzésben igyekszünk felvázolni.

A kötet törzsanyagának második nagy részét Szinyei önéletrajzi vázlataival indítjuk. Az 1895—96-ban keletkezett rövidebb változatokkal egyetemben itt jelenik

meg először teljes terjedelmében és szöveghűen az 1903-ban Malonyay Dezső felkérésére írt leghosszabb memoár. Az előbbieket szigorúan önkritikus hangvételük, tárgyilagosságuk, az utóbbit közvetlen, szellemes stílusa, az elmaradottság ellen kikelő, harcos mondanója teszi különösen érdekessé.

Bár nem maradt fenn autográf kézirat, s így nem lehetünk tökéletesen bizonyosak azok eredetiségében, itt közöljük még Szinyei három különböző nyilatkozatát. A korabeli sajtóban, s különösen a Szinyei Társaság folyóirata, a Magyar Művészet hasábjain évtizedeken keresztül láttak napvilágot Szinyei állítólagos mondásai, melyek egy részét kétség nélkül fogadhatjuk el eredetinek. Még a festő életében rangos folyóiratokban jelent meg három fontosabb emlékezése, melyek mind terjedelmük, mind lényeges mondanivalójuk miatt e dokumentum-gyűjteménybe kívánkoznak, s mintegy az önéletrajzok folytatását képezik. A Hét 1906-os évfolyama Szinyei müncheni emlékeit közölte. Az érdekes írásból, mely a művész festészeti alapelveit és alkotó módszerét is összefoglalja, szívesen idézett már a korabeli szakirodalom, mi is eredetinek kell tartanunk. Hat évvel később, a Művészeti Krónikában megjelent nyilatkozata már nemcsak saját alkotó módszerét ismerteti, de a neósokról tett kritikai megjegyzései kapcsán az idős művész esztétikai nézeteiről nyerünk valószínűleg szavahihető — bár erősen töredékes — képet. Végül az Esztendő című folyóirat 1918 májusi számában egy jellegzetes időskori visszaemlékezést közölt Szinyeitől, melyben az addig homályban maradt gyermekkori élmények is helyet kapnak. Bár egy-két hibás adat és néhány mondat kissé eltérő stílusa arra enged következtetni, hogy az újságíró elég szabadon bánhatott a Szinyeitől hallottakkal, a nyilatkozat egészét mégis hitelesnek tarthatjuk.

Szinyei önéletrajzait és nyilatkozatait követően tesszük közzé legközelebbi családtagjainak mindeddig publikálatlan visszaemlékezéseit, mint az esetleges rokoni elfogultságok ellenére is értékes dokumentumokat. A kiadó kérésére, terjedelmi okokból ki kellett hagynom fiának, Félixnek *Emlékeim édesatyámról* című írását, mint egyetlen, már nyomtatásban is megjelent ilyen jellegű dokumentumot. Ezt az érdeklődők a viszonylag könnyen hozzáférhető Magyar Művészet című folyóirat 1948. május 1-jei számában olvashatják. Az emlékezés néhány tévedésének kiegészítésére ehelyütt azonban nem kerülhet sor. Meglehetősen nagy terjedelemben közlünk viszont a művész leányának, Szinyei Merse Rózi festőművésznőnek emlékezéseiből. Az apját talán legközelebről ismerő családtag által rögzített dokumentumanyag a reveláció erejével világítja meg a magyar festészettörténet e kiemelkedő alakjának és műveinek számos olyan tulajdonságát, mely a művészetét kutatók előtt eddig rejtélyt jelentett. Számunkra legérdekesebbek azok a részek, melyekben bepillantást enged apja érdeklődési körébe, munkamódszerébe, tanítási elveibe, s általában művészeti nézeteibe. Szinyei Merse Rózi hosszú éveken át gyűjtögette füzeteibe apjára vonatkozó emlékeit. Apja gondolkodásmódjával mindig azonosulni próbáló érzékenysége, finom beleérzőképessége tette őt alkalmassá arra, hogy a művészi kérdésekben otthon megközelíthetetlennek látszó atya a többieknél közelebb engedje őt magához, és előtte olyan dolgokban is megnyilatkozzék, melyeket

még fia előtt is rejteni próbált. Mikor aztán felcseperedve Rózsi maga is ecsetet ragadott, festői taníttatása újabb lehetőséget nyújtott a gyakori művészi eszmecsereére. Művészeti szempontból ezért az ő visszaemlékezése nyújtja számunkra a legtöbbet. Rózsi évtizedek múltán ezen emlékeire visszaemlékezve írta nagyszámú feljegyzését, melynek alapján — ha a háború és betegsége meg nem akadályozza — maga kívánta volna sajtó alá rendezni memoárjait. Sajnos erre már nem kerülhetett sor, így ezúttal csupán válogatást tudunk összeállítani az érdekesebb részekből.

Hasonlóan befejezetlen maradt Szinyei idősebbik unokájának, Pálnak nagy-szabásúra tervezett munkája, melyhez elsőnek rendszerezte a család birtokában lévő levelezést és feljegyzéseket. Hozzáírta saját megfigyeléseit és tapasztalatait is, ezek közül különösen értékesek a családi környezetre és a szülőföldre vonatkozó kutatásai. A gazdaságtörténeti, szociológiai szempontból is tanulságos, elfogulatlan írásban benne van mindaz az általános tudnivaló Szinyei családjáról és személyéről, melyet ennek a dokumentumnak a hiányában a sajtó alá rendezőnek kellett volna elmondania a bevezetőben. E legteljesebb körképet nyújtó rész levelek előtti olvasása épp ezért esetleg megkönnyítheti a legnehezebb olvasmány, a levelezés megértését. Maguk a jegyzetek is emiatt visszafogottak.

Az unoka művének azon fejezeteit, melyeket sikerült befejeznie, és melyek sok új adattal gazdagítják ismereteinket, teljes egészükben közöljük. Kihagytuk azonban azt a terjedelmes részt, melyben Meller Simon módszerét követve a levelekre alapozva megy végig — hosszú idézeteket rövid összekötő szöveggel ellátva — a fiatal Szinyei életének eseményein. Közöljük ezenkívül a nagyapjára vonatkozó közvetlen megállapításait, különös tekintettel a művész idős korára, melyet az unoka tapasztalatból ismerhetett. Sajnos azonban korai, váratlan halála mind ezen fejezet befejezésében, mind pedig a közbülső évtizedek emléktanyagának leírásában meggátolták, ezért az ő írása is fájdalmasan töredékes maradt.

A művész testvérei közül István öccse foglalkozott legtöbbet bátyja művészetével, de mivel ő nem írt összefüggő emlékezést, csupán levelezésében érintette a témát, ezért fontosabb megállapításaira a leveleknél, vagy a jegyzetanyag megfelelő helyén térünk ki. Szinyei felesége idős korában — Rózsi leánya érdeklődésére — szintén jó néhány ismeretlen adatot világított meg, főként családja történetére vonatkozóan, ezekből is a jegyzetekben idézünk. A Szinyei házaspár válására, mint a festő életében bekövetkezett válság egyik lényeges tényezőjére azonban semmiféle dokumentum nem tér ki sem a leveleknél, sem a memoároknál. Fontosabb adalékokat e kérdéshez is csupán Szinyei Merse Rózsi írásaiból állíthatunk össze.

A közvetlen családtagokon kívül Szinyei számos művészbarátja és ismerőse tartott megemlékezést halála után a szűkebb asztaltársaságából alakult Szinyei Merse Pál Társaság évenkénti Szinyei-emlékülésein és vacsoráin. Ezek zöme megjelent előbb az 1922-ben kiadott *Szinyei emlékkönyv*ben, majd a Magyar Művészet vagy más művészeti folyóiratok hasábjain, jól hozzáférhető helyeken, így az érdeklődő könnyen kiegészítheti velük a művésztől és családtagjaitól nyert, itt közölt információkat.

Rendkívül szerteágazó az írásos anyagot kísérő fényképdokumentumok anyaga. Igyekszünk bemutatni a szövegrészben szóba kerülő családtagok és fontosabb események korabeli felvételeit éppúgy, mint a művész életének főbb helyszíneit. Megismertetjük az olvasót Szinyei alakjának, arcvonásainak változásaival, és közöljük művészaratainak róla készült, eddig publikálatlan rajzait. A művész kézírása iránt érdeklődők számára hat fontos levelének fotokópiáját is mellékeljük, különböző korszakaiból. Néhány jelentősebb okirat fényképe is itt jelenik meg először, mint például a művész iskolai bizonyítványai, a müncheni matrikel, képviselői röplapja választóihoz, néhány fontosabb kitüntetés, ünnepési jegyzőkönyv, főiskolai igazgatói kinevezése stb. Szinyeinek mindeddig összesen négy egyéni kiállítása volt, éspedig az 1905-ös Nemzeti Szalonbeli, 1910-ben a müncheni Galerie Heinemannban, 1912-ben az Ernst Múzeumban, végül 1948-ban a Szépművészeti Múzeumban. Azóta sajnos nem volt Szinyei-kiállítás. Itt mind a négy tárlat katalógusának címlapját közzétesszük. Záradékkul bemutatjuk a művész gyászjelentőjét és sírját. Eltekintünk azonban Szinyei festményeinek és rajzainak reprodukálásától, hiszen azok a közeljövőben megjelenő nagymonográfiában fognak szerepelni. Visszatartottuk ezenkívül azokat a fotókat, melyek analógiaként vagy előzményként a festmények mellé kívánkoznak.

Abban a reményben nyújtjuk át az olvasónak ezt a gyűjteményt, hogy segítségével talán sikerül néhány adalékot nyernie egy olyan ellentmondásokkal teli korszak rekonstruálásához, mely nemzetünk fennmaradása, társadalmunk, kulturális életünk korszerűbbé válása, demokratizálódása szempontjából sorsdöntőnek mondható. Szinyei háromnegyed évszázados, több történelmi periódusba illeszkedő élete egyáltalán nem nevezhető tipikusnak. Különleges személyi adottságai — keserű csalódásai, majd hirtelen felívelő dicsősége ellenpontjai között is — egyéni élet- és művészpályára készítették. Nemcsak a kor volt ellentmondásokkal terhes, Szinyei egyénisége is szinte már összeegyeztethetetlen ellentmondásokat hordott magában, ezek pszichológiai eredőinek feltárásához is segítséget adhatnak írásos megnyilatkozásai. Bár érzekelte osztálya lassú kiszorulását, sőt élete végére teljes félreállítását, ő maga, aki sok mindenben nem azonosította magát osztályostársaival, nem veszítette el alapvető optimizmusát, mely egész életében fűtötte festészetét. Ha válságban volt, inkább nem festett, de egyéniségét sosem tagadta meg. Így történhetett, hogy pályáivének tragikusan magyar voltára, emellett megújulókészségére, minden körülmény között megőrzött etikai tisztaságára emlékezve vált egy egész művésznemzedék szeretve tisztelt bálványává, majd a legkülönfélébb stílusban alkotók társaságának névadójává.

A forrásgyűjtemény nem jöhetett volna létre édesapám, a festő unokája értékmegőrző gondossága nélkül. Az ő emlékének is tisztelegve teljesítettem ki azt a munkát, melyet ő csupán elkezdhetett. Köszönetet mondok ezenkívül mindazoknak, akik a gyűjteményünkben őrzött dokumentumok rendelkezésre bocsátásával, a nehezen olvasható gótbetűs levelek megfejtésével, könyvem gondos lektorálásával vagy egyéb módon segítettek munkámat.

Szinyei Merse Pál levelezése

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1. Sz. M. Pál — anyjához

Debrecen Ápr. 18-án 1862

Kedves Anyám!

Édes Apánk utolsó leveléből abbeli akaratáról értesültünk, miszerint költség kímélés végett Debreczeni kirándulásunkat elhagyjuk; hanem mink még is levegő változtatás végett és leginkább Maki bácsi ismételt meghívásának engedve, miután gondoltuk, hogy 15 frt-ot, melyel az utat megtehetjük, nem fogtok sokallani, mivel nem kaptunk szekeret a III^k osztályú vasúti kocsiba beültünk s tegnap ide megérkeztünk. Miután a szekeren való utazás, melyet Apácska megengedett, nem került volna kevesebbe, s talán ezen sáros időben 1 ½ napig is eltartott volna, sokkal célszerűbbnek tartottuk vaspályán III^k helyen menni, s ezért hiszem nem igen fogjátok sokallani a 15 frt-ot. Atyánk a Classificatio elküldésének késedelmezését gyanúsna mondja, ez nem úgy áll mintha azért nem írtuk volna meg mivel talán rossz, hanem, miután a bizonyítványt ki kellett venni ezt akartuk elküldeni, de ennek kiadását mindég ígérték s csak most adták ki, ezért a Laczi bizonyítványát ezennel által küldöm; az én bizonyítványomat Váradon felejtettem, de ezt nem, mint netalán gondolnátok, számításból, hanem feledékenységből s hogy ezt ne gondoljátok legközelebbi Váradról szóló levelünkbe elküldöm, s addig is ennek tartalmáról értesítlek: Én 49 tanuló társaim közt 28^k vagyok 3 jó és 5 elégséges calculussal — második félévi vizsgáink Július első napjaiba azaz 3—4 én kezdődnek is így talán, ha egész holnapon át nem tartanak a vizsgák közelebb vagyunk a szünidőkhöz mint gondoltuk. A 100 frt-ot édes Atyánk levelében megkaptuk és Stark tanár úrnak által adtuk, hanem csak ezen holnapra fizethettük ki belőle a kosztpénzt, mivel a múltkori 100 frt már elfogyott s nekünk havi pénzünkre s mestereinknek fizetésre volt szükségük így tehát felét ezen költségekre kellett fordítanunk: ezen 100 róli nyugtát, mint szintén a számadást legközelebbi levelünkbe megküldjük. —

A vívásra nézve még elő nem haladtunk s még megsem kezdtek, mert azon úr csak szívességből tanít, tehát erre nem is lehet ötlet nagyon sürgetni. Télben azt mondta, hogy a hideg végett nem lehet, most pedig egyik hétről a másikra halasztja, de talán mégis húsvét után megkezdjük a vívást. Ha lesz ideje Apácskának kérem lenne szíves Mezeynek azt a néhány üveg bort elküldeni, mivel ő, ámint kivettem számít is reá, de hiszen meg is érdemli. — Most fog felmenni Sárosba a híres fogorvos Girond melyet

Muki bácsi neked nagyon ajánl, ki ezen ügyben Apának bővebben írt is. Téged, Apácskát, Laczi bácsit 's testvéreimet csókolom 's maradok

mindig engedelmes fiad
Szinyey Pál

Rövid részletét idézi *Meller* 12. Az osztrák—cseh politikai elnyomás az eperjesi gimnáziumban erősen érvényesült, Sz. M. Félix ezért nyugodtabb légkörű városba, a nagyváradi premonstreikhez küldte László és Pál fiát gimnáziumi tanulmányaik befejezésére. Pál hamarosan megkezdte rajzórát Mezey Lajosnál. László bátyja egy 1862. március 10-i levelében Pali két olajfestményének elküldéséről tudósítja apjukat német nyelvű levelében: „... Pali schickt zwei Ölgemälde in einer Kiste, aber bittet dieselbe behutsam zu öffnen. Die Bilder sind eines an den Deckel, das zweite an den Boden angeschraubt. . . .” Ez a híradás az első írásos bizonyíték Pál festői előhaladásáról. Nehéz meghatározni, melyik lehetett az említett két kép, talán a *Hoffmann Edit*-féle oeuvre-katalógus 5. és 6. sorszámú HOLDVILÁGOS TÁJAIVAL azonosak (továbbiakban: *H. E. kat. sz. 5., 6.*).

2. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Rendkívül örülök, hogy újabb képeimmel neked oly örömet szereztem, olvasván igen becses soraidat, melyeknek minden szava a legnagyobb örömet és megelégedettséget tartalmazza. . . . Ezen levél annyira meghatotta bensőmet, hogy gondolataimban szüntelen annak szeretetteljes tartalmával foglalkozom. E levél növelte különösen festészeti kedvemet annyira, hogy elválhatlanul maradt azon eszme agyamban, miszerint: festőnek kell lennem s ezért minden törekvésemet és erőmet arra irányzandom, hogy „az ige testté legyen”. — Erre most legszebb alkalmam nyílt, mert Mezey úrban feltaláltam azon egyént, ki bennem a hajlamot leginkább képes kifejleszteni s alig hiszem, hogy valahol találnék ily mestert, akinek így szívében feküdnének tanítványai — s ezért én is igen üdvösnek tartanám, ha jövőre is nála tanulhatnék. Ő igen tiszteltet s nagyon örült, hogy fáradsága elismerésre és hálára talált. . . .

A teljes idézetet *Meller Simon* után közöljük, mert a levél holléte ismeretlen (*Meller* 12—13). Dátuma 1862. július 4. Régebben ez is Latkóczy letét volt a Szépművészeti Múzeumban. *Lázár Béla* még a következőt fűzi hozzá: „Süketnéma nagybátyját, Laci bácsit, akivel a gyermek sokat járt a határba természet után rajzolgatni, a Váradról küldött képek annyira elragadták, hogy egy olaszországi és svájci utat ígért be neki. De a kis hetedik osztályos diák ilyen bölcsen válaszol: »Én azt hiszem, hogy ez az út annál hasznosabb lesz rám nézve, mennél későbben történne meg, mivel a kellő előkészülettel még nem bírok«” (*Lázár* 1935. I. 86.). Az ígéretből aztán sosem lett valóság.

3. Sz. M. Félix — Mezey Lajoshoz

Jernye 862. Septb. 24.

Tekintetes Úr!

Habár áldozatomba kerül, már csak a' Mezey név eránti rokonszenvbül, rá szánom Pali fiamra a' havonkénti 30. frtot, s' őt a' Tekintetes Úr testvér bátyának szívességébe ajánlva, házához küldendem a' jövő hó leg első napjaiban, az oskolák külömben sem nyílnak meg elsejével, s' még kívánom hogy a' most munkában lévő képet befejezhesse. Nem ismételhetem eléggé, mennyi hálával tartozom kegyednek, azon sok örömért, s' élvezetért, melyet Palim nekem szerez, s' kérem kegyeskedjék őtet ez évben is, a' meg kezdett pályán ugyan azon szíves és atyáskodó indulattal előbbre vezérelni — s' fiamat tisztelt testvér bátyának is ajánlani — telyes tisztelettel maradván A' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Szinyey Félix

Rövid részletét idézi *Meller 13. Lázár* — 1935. I. 83. — tévesen írja, hogy Pál mindkét nagyváradi évét Mezey Mihálynál töltötte, és e révén került annak festő bátyjával kapcsolatba. Az igazság épp ennek fordítottja, mint e levél is bizonyítja (előző évben Stark elemi iskolai igazgató kosztosházában nyert elhelyezést bátyjával együtt).

4. Sz. M. Pál — szüleikhez

Kedves Szüleim!

A kedves otthont elhagyva Kassára érkeztem 's ott Scholtz úr szüleikhez szálltam, mint már tudjátok, kik is a legszivesebb fogadtatásban részesítettek, másnap reggel vaspályára ültem 's délután szerencsésen Váradra érkeztem. Én itt magamat igen jól találok, mivel a háziak igen derék becsületes emberek, ehhez külön szobám kényelmeit élvezem, melyet mint hogy senki sem ártogat nekem a lehető legnagyobb rendben tartok. — A 100 forintot által adtam, melyről a' nyugtát ezennel általküldöm.

A koszt igen jó 's egyszerű, de ízletesen készített étkekből áll. — Megérkezésem után mindjárt másodnapra beíratam magamat, hanem akkor az igazgatóval nem volt időm beszélni, mivel igen sokan voltak a szobában kik szinte magukat beírták, tehát csak a levelet adtam néki által, ezután több ízben kerestem őt, de csak ma találtam meg; 's ezért késtem a levélírással is, mivel a correpetitorról bizonyosat nem írhattam volna. Ma hon találva az igazgatót beszéltem vele, ő kissé neheztelt miután meghallotta hogy én Mezeynél vagyok elhelyezve, mivel te őtet kérted meg hogy Molnárék fogadna szállást számomra, mit ő meg is tett, hogy tehát te nem írtál néki hogy már van más szállásom ez esett neheze; én azonban bocsánatot kértem nevedben tőle, 's ő megnyugodott. —

Correpetitorúl ajánlott egy Tiszay nevezetű ifjút, ki tavaly kitüntetéssel végezte a gymnasiumot 's most jogász, ő különben itten a háziuram két fiánál nevelő, s itten lakik, hanem lenne néki elég üres ideje hogy velem correpetálhasson; ő két órát adna nekem naponként 's hat frt havidíjt kíván, mely véleményem szerint nem nagy ár, kérlek, ha ezen tárgyra mentül előbb felelnél, hogy a' correpetálást mentől előbb megkezdhessem. A rendes iskolai órák holnap azaz Szombaton kezdődnek meg. — A festést még nem kezdettem meg, mivel a' jobb kezemen a mutató ujjam, a' Jernyei favágás következtében meggyült 's így nem használhatom, ezért bocsássatok meg ha az írásom kissé rendetlen, mivel csak a' középső ujjammal írok. Azomban Mezey Lajossal értekezvén, elmondtam neki, hogy te engem jövőre festői akadémiába akarsz adni, ő annak igen örült és mondta, hogy akkor sokkal alaposabban kell a tanításhoz hozzáfogni és mind olvasás, mind pedig szemmérték gyakorlás által, melyet rajzolással lehet kifejtetni, ismereteimnek több alaposságot szerezni. A helyiség megválasztására nézve pedig ő Münchent sokkal jobbnak találja mint Düsseldorfot. — Kérlek ha lehet mentől előbb küldjétek ingeimet mert nagy szükségem van rájuk. Testvéreimet ölelem Laczi bácsinak s nektek kezetekeket csókolva maradok szerető fiad

Pali

N. Várad Közép utca 25^{dik} szám

1862 October 10^{én}

U.i. A háziuram tiszteltetett titeket.

MNG Adattár Ltsz.: 3462/1937. A levelet teljes terjedelmében közli n.n.: Sz. M. Pál kiadatlan levelei. Magyar Hírlap Vasárnapi melléklete, 1934. dec. 30. 21. Rövid részletet ad *Lázár* 1935. I. 86—87. A szakirodalomban elterjedt vélemény szerint Sz. M. Félixet Mezey Lajos beszélte rá arra, hogy engedje fiát művészi pályára. E levél is annak bizonyítéka, hogy az apa boldogan ismerte fel fia tehetségét és nem górdított akadályokat annak festői ambíciói elé. (A levél egyik oldalát l. a 11. sz. képen.)

5. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 862. Oct. 14.

Édes fiam!

Örvendve látom leveledbül, hogy szerencsésen érkezted meg s új házi uradnál, a kit igen tisztetem, jól találsz magad, ujjad hihetőleg hamar begyógyuland, de ne hanyagold el, hogy seb ne képződjön belőle, — a Director is meg fog nyugodni, hogy nem Molnáréknál szállásoltalak el, — ő megígérte, hogy számodra lak helyet keresend, s' engem amint értesíteni fog, — de minekutánna ő nem tudósított, utolsó perczig nem akartam bizonytalanságban maradni — a' Correpetitort tudod mennyire kívántam, ne késsél tehát vele semmit, a' havonkénti 6 frtot örömet megadom, csak részedről ne hiányozzon a' szorgalom — kettős igyekezett kívántatik meg hogy ez évben pótolod, és utól érde, a' mit a' múlt, visszahozhatlan években mulasztál. —

Költségeidre hiszem elegendő lesz a' 40 frt, még szüret után ismét küldhetek. — Mezey Lajos urat szívélyesen üdvözlöm, s' te igyekezz hogy neki becsületére válhass — a' festésben mint tanulásban egyaránt szorgalmas, és iparkodó légy, hogy örömeire lehess

szerető apádnak

6. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Hogy oly régen nem írtam nektek az csak azért történt, mivel minden a rendes kerékvágásban megy, tehát haszontalanságokkal nem akartam a papírt bepiszkolni, de minthogy ne gondoljátok, hogy talán valami baj ért s ezért nem írhatok, tehát tudósítlak hogy én tökéletes egészségben és rendben vagyok mindennel 's reménylem és akarom hinni hogy ti is mindnyájan a legjobb egészségben vagytok. —

A másod ízben küldött 2 inget Scholtz úr becses soraival együtt, kit is igen tisztetek, szintén megkaptam.

Ha nem esnék terhedre igen kérnélek valamire, ugyanis hogy azon két képet melyet otthon festettem elküldenéd u.m. melyen a boros palaczk, kenyér 's i. t. van lefestve, és a cigány családot; — a harmadikra nincsen szükségem mert annak eredetijét látta Mezey, és ez meglehetősen hasonló az eredetihez. — Erre azért kérek mivel Mezey úr igen kívánná látni, mert ő azt mondja, hogy az reám nézve nagyon hasznos volna ha ő ezeket megtekintené, mind hibái mind jó részei felett felvilágosítást és magyarázatot adna.

Az egész úgy sem jár nagy bajjal, mivel a kép ládák úgy is mind megvannak, 's te a podgyászolásban oly ügyes, talán a vitelbért nem fogod sokallani. Én egy képet már majd egészen befejeztem 's most egy másikba fogtam és ha az othon festett képeket elküldöd azokat szaporított számmal küldöm vissza.

A háziúrnál letett 40 frt már 1 frt 's pár krajczár híján mind elfogyott 's így ismét szükség lesz pénzre. De ha nem neheztelnél még egy kérésem volna hozzád, ugyanis, hogy a havi pénzemet legalább egy frttal megtódnád, mivel a két frt itten, hol minden oly drága nagyon kevés, ezért nagyon szépek kérek, légy szíves a körülményeket fontolóra venni 's belátásod szerint cselekedni.

Mindnyájatokat ölelve csókolva, magamat további szeretetekbe ajánlva 's maradok engedelmes fiad

Pali

N.Váradon Középuton 25 dik sz.

1862. Nov. 9-én

U.i. Zsigát csókolom, 's azt izenem neki, hogy írjon nekem egy pár sort hogylétéről, mivel azt hiszem hogy több ideje van mint nekem.

Rövid részletét idézi *Lázár* 1909. 122.; *Lázár* 1911. 4. (németül); ill. *Lázár* 1913. 10. Az említett képek: *H. E. kat. sz. 1., 3., 10.* A majdnem befejezett kép valószínűleg a SZÉNAHORDÁS (*H. E. kat. sz. 4.*).

7. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 862. Dec. 10.

Édes fiam!

Ide rekesztve küldök 100. frtot, mellyeket Mezey Mihály Úrnak fogod átadni, részint kosztpénzbe, részint pedig költségek fejében — ha elfogy ismét küld meg a' számadást . . . múlhatatlanul szükséges, hogy ezen évet még bevégezd, s' a' maturitást le tedd, gondold meg fiam jól, mert ha meg nem állod, kéntelen leszek téged is elvinni Váradrúl, s' másutt repetáltatni a' 8^{ik} évet, mi által a' festést el kellene hanyagolnod — a' mit magam is sajnálni fognék, ne kényszeríts tehát erre — a' kívánt két képedet is hólnap küldöm a' postára egyúttal, már be vannak szeggezve — reméllem hogy az ujjakkal örömet fogsz nekem szerezni — s' megint előhaladást látandok — Mezey Lajos Urat különösen üdvözlöm — . . . . . vigasztalj meg édes fiam, szorgalmad által ölel

szerető apád

Részletét idézi *Meller* 13. Sz. M. Félix László fiára utal, akit könnyelmű természete miatt jobbnak látta utolsó gimnáziumi évére a Jernyéhez közelebb eső rozsnýói ferences gimnáziumba áthozni, ahol legidősebb fia 1863-ban sikeresen le is érettségizett.

8. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 863. Január 9.

Édes fiam!

. . . ha a Correpetitort most szükségtelennek hiszed, ám legyen, de annál inkább igyekezz, magad becsületébül kötelességedet megtenni, s' ígéretidet beváltani. Képeket is régen várok már — azt sem írtad, tájképekkel foglalkozol e' ismét, vagy már a' fejekbe fogtál? Kíváncsi vagyok ezt tudni, s' még inkább valamit látni — csak folyvást szemed előtt tartod fiam, hogy ezen évet jól be kell végezned, s' maturitást megállanod, — e' mellett pedig a' lehető leg több időt, és szorgalmat a' festésre fordítanod, hogy elegendő előkészülettel s' kiképzéssel bírjál arra, hogy valamely jeles intézetben, sikerrel s' eredménnyel működhess, — ha ezen szakmában kellőleg kiképezed magad, nem csak jövő állásod biztosítva lesz, de magadnak felette sok élvezetet, s' gyönyört szeresz, s' szülőidnek a' leg edesebb örömet nyújtandod. —

Ezek lebegjenek folyvást elméd előtt, s' el nem maradand tőled az ég áldása

ölel szerető Apád

Idéz belőle *Meller* 16. és 17.

9. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 863 Január 20.

Édes fiam!

A' közelebbi táncvizgalombani részvétet nem ellenzem s' miattam álarczba is mehetsz feltéve hogy többbe nem kerül mint meg írtad — csak ne feledkez meg a' küszöbön lévő vizsgákról, — hogy a' bál miatt azokban ne legyen hiba — a' fekete öltönyt illetőleg pedig, édes fiam, igen balul vélekedel, ha azt hiszed, hogy egy magad féle deákocska más képpen meg sem jelenhetik, okos, és belátó ember nem fog abban megütközni — te pedig ne képzeld magad valami nagy úrnak, — én sem vagyok az, s' te annál kevésbé; — te 8 gyermekem egyike vagy — a' mit mérsékelt vagyonombul, a' mostani szerfelett mostoha viszonyok közt megmenteni és megtartani bírandok, az 8. részre oszlik majd — s' az igen kevés leend — tehát édes fiam, az urassági ábrándokról jókor kell lemondani — hogyha pedig ruházatod jelenleg talán hiányosabb a' tavalinál ezt magadnak tulajdoníthatod, a' múlt évi havi pénzből ki telt volna egy fekete attilla is — ez a' múlt évi életed utó íze — igyekezz, hogy ne legyek ez évben ismét kéntelen téged, még érezhetőbben büntetni. — . . .

Képeidre már igen kíváncsi vagyok, — nem azért említém én a' fej festést, mintha azt sürgetném, de mivel Mezey Lajos szavaiból azt értém a' nyáron, hogy ez évben már abban fog oktattni — tudod hogy én nem vagyok szakértő s' én tellyes megnyugvással bizom jeles mestered ítéletére, melly úton, s' melly szakmában legcélszerűbb magad kiképezned — óhajtásom csak az, hogy a' természet e' különös adományát el ne hanyagold, de a' lehetőségig kiképezd — én azt hiszem ugyan hogy az arcz helyes festése, a' művészet legfőbb tökélye, azomban apai hiúságom ki leend elégítve, ha csak a' táj festést is tökélyre viszed, s' magam is úgy vélekedem, inkább válják belőled kitűnő táj kép festő, mint sem arcz mázólo kontár, — ezt mint mondam Mezey úr helyesebben tudja nálamnál megítélni s' én ezt egészen reá bizom — de szeretném ítéletét tudni az itthon készített képeidről — írd meg nekem azt — s mond meg neki valamint házi uradnak is tiszteletemet — a' koszt pénzt leg közelébb küldöm —

Most isten áldjon — tanulj fiam, őrizd meg erkölcsöd tisztaságát — fess szorgalmasan, s' [ne] feledkez meg soha szerető apádról

Meller a 16. oldalon idézi egy részletét, de tévesen ad 1863. VI. 20-i dátumot. Pál levelei sajnos elvesztek, így csak apjától tudjuk az eseményeket. A levél rendkívül jellemző az apa puritán gondolkodására.

10. Mezey Mihály — Sz. M. Félixhez

Nagy Várad Febr. 19- 863

Tekintetes Úr!

Várva várt betses levelét örömmel olvastam, mert legalább az én jó Palim édes Apjával alkalmam nyílt, egy pár szó váltásra — Én részemről örömmel tudósítha-

tom a' Tek Urat, hogy Pali, az idő óta, hogy nállam lakik, magát mint egy művelt és jólelkű, s magát mindenkben családi körülményeinkhez alkalmazni tudó ifjú, egész családom betsülésére, és az én méltó szeretetemre érdemesíté — Én ezen declaratiót nem hízelgésből teszem, mert valamint gyermekeim iránt szigorú, de szerető atja vagyok; úgy tudom hogy aljas dolog lenne egy jó atját fia jelleme iránt ámitani, — ha tehát Pali azon szép reményre jogosító jellemét továbbra is meg tartja — miről nincs kétségem — akkor a Tek Úr fiában a hazának egy tiszta keblű polgárját fogja látni — Én — éppen úgy örülök benne, az értelmes, és előzékeny soliditásnak, mint ha magam gyermekét látnám. — Szorgalom és nagy elő menetellel fest, és nem mondhatom, hogy a tanulmányok iránt is egész közönyös lenne — mit iskolai bizonyítványai igazolandnak — örömmel vettem tehát az alkalmat hogy ezeket a' betsülésen ki érdemelt ifjú édesatjának meg írhasam. —

Egyébiránt midőn egyszersmint tudatom hogy a' küldött 100 frt részemre, a' 10 frt pedig Pali részére által vettem: további jó indulatába magam ajánlom — a' Tek. Úr és családjának üdvözetem küldve

alázatos szolgálja
Mezey Mihály

Egy mondatát idézi *Lázár 1909. 122.; Lázár 1911. 5. (németül); Lázár 1913. 11.* Nagy részét közli *Meller 13—14.*

11. Mezey Lajos — Sz. M. Félixhez

Nagyságos úr!

Múlt soraimban okozott bánatot sietek jóvá tenni.

Néhány percczel ezelőtt tudatá velem Pali, hogy a legjelesebb tanár tegnap őt estve hivatván, értésére adá, hogy azon kifejezések, mellyeket a tanár urak ő ellene használtak nem jelentették egyenes megbukását, hanem csak némi megintés lett volna, de az esetet Pali minden oskolatársai is nyilvános bukásnak magyarázván, tanácsom daczára sem mert oskolába menni — de hála Istennek, e sorokat épen azért írom én, mert ő oskolába ment, s illy röviden csak azért, nehogy a mai postát elszállassam, tudom, e sietésem által némi enyhet idézek elő, s ez magamnak is jól esik s ígérem hogy e rövid soraimat az ő saját tudósítása s a dolog tökéletes kifejtése holnap követendi.

Nagyságos asszony kezeit csókolva, vagyok Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Mezey Lajos

NVárad 11/3 63

A sok festés Pált iskolai tanulmányainak elhanyagolására készítette, s ez festőtanárárt is kínosan érintette.

Édes fiam!

... Tudod fiam, mennyire kívánom magam is, hogy belőled derék művész váljék, s' mind a' mellett akarom hogy a' 8^k osztályt bevégezve a' maturitást le tessed, — neked fiam ennél fogva oda kellene igyekezned, hogy e' kívánságomat tellyesítsed, — s' hinned kellett volna, hogy engem alapos okok vezérelnek erre, — sőt ha még okaimat sem bírnád be látni, akkor is kellene már csak az én kedvemért is oda törekedned, pedig ez nem oly nagy feladat, egy kevés jó akarat, és szorgalom mindössze — de elmondom okaimat is, — te jelenleg nagy hévvel karoltad fel a' festést, s' legfőbb vágyad, művésznek neveztettni egy koron — ennek én fiam felette örvendek, — s' ezért tartozom én legtöbb hálával Mezey Lajosnak, hogy ő tudta benned ezen vágyat felébreszteni — ez legnagyobb érdeme irányodban — de édes fiam te elragadtatásodban nem fontolod meg azt, a' mit higadtabb elmével számításombul ki nem hagyhatok, — te még igen fiatal vagy, ha új, az eddigiektől különböző viszonyokba kerülsz, — ha a' világ események váratlan fordulatot venni találnak, sem te, sem más nem képes előre kiszámítani milyen helyzetbe kerülhetsz — nem lenne e' reád nézve kívánatos más pályát választani, vagy talán akaratod ellen is bele fognál sodortatni, — vagy ha Mezey Lajosban, a' gyöngéd tapintatú, s' helyes modorú mestert, s' e' felett még, a' szívélyes indulatú, s' kedélyes jó akarót meg szokva, — más mesternek vezetése alá jutandsz, — s' bár minemű kedvetlenségek, visszályok miatt, vagy talán, ha nem eléggé gyors előhaladást tenni találnál, türelmet veszítve, elkedvetlenednél — egy vagy két év múlva szenvedélyed meg hülne — ha mondom, saját hajlamod, vagy az előre nem látható körülmények más pályára készítenének, akkor majd igen nagy hátrányodra válhatna, a' maturitás hiánya — továbbá, te azt írad egy leveledben, hogy ha egészen a' festésnek szentelhetnéd magad, többet haladhatnál, s' az iskolai tanulmányokra fordított időt, vesztetnek hiszed, — igen is fiam, veszve van azon idő, mellyett az iskolába való járással töltesz, ha ottan kellőleg nem figyelmezel, s' e' szerint nem is tanulsz, de a' tudományra fordított idő soha sincs veszve, — azt hiszed é hogy a' művésznek nem kell tudományosan kiképezve lenni, — ebben igen nagyon csalatkozol, — ha te csak másolásra akarsz szorítkozni, akkor elég a' festékek kezelését, s' az ecset ügyes vezetésit elsajátítani, a' mi utolyára is csak ügyesség, és gyakorlat által megszerezhető, — de akkor nem is leszel soha művész, — a' valódi művészethez, természeti adományon kívül, alapos tudományos kiműveltség kívántatik, — a' művésznek sokkal többet kell tudnia, mint oskolában előadnak, mert az oskolában bármely szakban, sem lehet tökéletes képzettséget nyerni, hanem ott vettetik meg az alap, mellyen, szorgalom által tovább haladva, ki-ki a' választott irányban kifejtheti tehetségét, — s' menjünk sorba oskolai tantárgyaidon, ugyan mellyik az mellyre a' művésznek szüksége nem lenne, s' hasznát nem vehetné? a' hittan, vallásosságra csak ugyan minden embernek van szüksége, ez teszi az emberi

társadalom alapját, — s' különösen a' keresztény vallás magasztos, s' valóban Isteni tanai, — el tekintve az egyes felekezeteket elkülönítő fogalom vagy forma különbségektől, de azon tiszta morált értem, mellyhez fogható még emberi gyarló ész teremteni nem tudott, — nem a' vallásos ihletség lelkesítette é Raphaelt, vagy Michel Angelót? vagy a' természet tan? hát a' festőnek nem szükséges é a' phisika, és chemia szabályait esmérni? hiszen ezeken alapszik, a' festékek vegyítésének mestersége, — hát a természetrajz — eddig tájfestéssel foglalkozol, s' meg lehet a' mellett is maradandasz, — de hát akkor nem látod é be szükségét, hogy a' ki földet, köveket, tengert, hegyeket, patakokat, állatokat, növényeket, szóval a természetet ecsettel utánozni akarja, annak csak ugyan előnyére szolgál ha a' természet rajzban jártas, — hogy lehetne e' nélkül, valamely tájkép felett csak helyes ítéletet hozni, valljon természetűn vannak é a' tárgyak előállítva? továbbá a' történelem — a' festészet elismert legmagasabb foka a' történeti jelenetek ábrázolása, az úgy nevezett Historien mahlerey, — már mi képpen tudna a' művész ilyen jelenetet festeni, értem teremteni, nem pedig másolni, a' ki a' történelmet alaposan nem tanulmányozta, és pedig a' legaprólékosabb részletekig kell azt ismernie, például csak egy igen ismert nagyszerű jelenetet veszek fel, Julius Caesar meggyilkolását — ezt soha sem fogja helyesen kiállítani, a' ki a' római történelmet, s' különösen azon időszakot részletesen nem tanulmányozta — annak tudnia kell millyen korú, termetű arczszínű, hajú s'a.'t. volt Caesar, de nem csak róla, hanem Brutus, Cassius s' a' többi fő szereplőkrül szintoly részletes tudomásának kell lenni, tudnia kell millyen styben vala építve a' romai curia, hol a' senatus ülésezett, milyen alakú székük valának, millyenek az ajtók, ablakok, disztimények, szobrok, minő öltözeteket viseltek, és még sok illetén részleteket, — s' ez áll ha bármely időbül választ a' művész jelenetet — illy vállalathoz nem elég jól, sőt remekül festeni tudni, de fel magasztalt phantasia kívántatik, — a' művészi tehetség, és hajlam isteni adomány de hogy valami nagyot remeket alkosson, s' phantasiáját fel fokozza arra sok-sok olvasás, de nem felületes, vagy mulattató olvasmány, de komoly tanulmányozás szükségeltetik. — Hát a nyelvek ellen van talán kifogásod? művelt ember nevére számot sem tarthat a' ki több nyelvben nem jártas, — a' görög, sőt talán a' latin nyelvet is lehet már mai nap, a' közéletben nélkülözni, — de ha valakinek szükséges, bizonyára a' művésznek az, — hát nem a' leghivebb képet fogja é előállítani a' trójai háború, véghetlen változatosságú, festői jeleneteibül a' ki az Illiast eredetiben olvashatja, s' hervadhatlan szépségű versei által fel lelkesül — ugyan az áll a' latin írókra is — s' általában — de áll az élő nyelvekre is — de hogy visszamenjek még az elébb nevezett két classicus nyelvre, — ha utazni fogsz képcsarnokokat meg látogatsz, vagy privát házaknál valami feltűnő képet találsz, hogy fogod azokat meg ítélni, vagy csak meg is érteni, s' következőleg, tanulmányt venni belőlük, ha a' történelmet, s a' régi népek mithológiáját nem bírod a' kis ujjadban, mint szokás mondani, — ilyen előkészültség nélkül kár utaznod is, mert a' régi magyar közmondás szerint „az ökör, ha karámba is hajtják, csak ökör marad — mellyik van hát még hátra a' tantárgyakból? úgy hiszem csak a' mathesis — meglehet, hogy ezt a' festő legegőbb nélkülözheti, — de az életben sok hasznát lehet annak venni, és igen sok tudománynak

anyja, s' gyökere az — s' egyáltalában, még soha senkinek sem vált ártalmára, ha valamivel többet is tanult mintsem szakmájához nélkülözhetlen volt. — ...

Elég bőven s terjedelmesen, érthetően adtam elő okaimat, s' reméllem meg is értettél, s' azok alaposságát be is fogod látni, — a' húsvéti szünidő alatt bőven elég idő van a' secundát kijavítani, s' a' másik fél évben ha komolyan akarod, szerencsésen be is végezheted oskolai cursusodat hogy azután minden akadály nélkül a művészetnek szentelhessed magadat, ha így cselekszel, az én hitem, s' belátásom szerint, a leg helyesebben teszel, s' apád kívánságát teljesíted. — Azomban mint fellebb mondám az oskolába járásra fordított idő, ha figyelem, és szorgalom hiányzik, csak ugyan veszett idő, ha tehát nem érzel magadban elegendő erőt arra, hogy figyelmedet kissé megfeszítsed, s' így a' másik félévben az elsőt is pótoljad, s' a' maturitást meg álljad, minek előtte csak isméti bukás lenne az eredménye, — inkább hadd el végképpen az oskolát, s' minden idődet a' művészetre fordítsd, — közöld e' levelemet Mezey Lajos úrral, s' kérd ki az ő tanácsát is, de minek előtte határozott lépést tennél mindenestre írd meg nekem, — s' az osztály tanárod keresztnévét is írd meg, hogy neki is írhaszak. —

Édes fiam fontold meg komolyan a'mit mondtam, — mind ezt csak gyöngéd apai szeretet sugallotta — esmérlek, tudom, hogy romlatlan szívű, kedélyes jó fiú vagy, s' hogy nem akarsz engem akaratosan búsítani, de fiatal s' meggondolatlan vagy, korod természetes könnyelműségével —
vígasztald meg szerető apádat

Töredékesen idézi *Meller* 6., illetve 14—16. Mint az atya nézeteinek legteljesebb kifejtését, szinte teljes terjedelemben közöljük a hosszú levelet, mely bizonyára hatott a fogékony fiúra, hiszen ezután komolyabban készült az érettségire. A levél jól tükrözi a XIX. század közepén a művelt középosztályban érvényes általános műveltségi normákat és egyszersmind az apa szigorú, de megértő szeretetét fia gyengéi iránt.

13. Sz. M. Félix — Pálhoz

Édes fiam!

Jernye 863. Ápril 2

... Mi fog veled jövő évre történni, az eránt nem vagyok még tisztába magammal, hagyalak e' még néhány holdig Váradon, vagy máshová küldjelek, még nem tudom elhatározni — de azt mindenestre kívánom, hogy az oskolai év végével haza jöjj pár holnapra — s' leg inkább örvendenék, ha Lajos bácsi, a' mint te őt nevezed fel akarna téged kísérni, s' pár hetet házamnál, családi körömbe tölteni — szép regényes tájakat mutatnék neki, — s' mindenkép azon lennék, hogy ne unatkozzon, — említsd neki ezt, s' írd meg, miképpen nyilatkozott légyen. — ...

Reméllem az ünnepekben bevégzed ama régen ígért nagyobb tájképet, — nagyon várom —

ölel szerető apád

Házi uradnak tiszteletemet mond

Idéz belőle *Meller* 17. A kedves hívásnak Mezey örömmel tett eleget, és végül is két hónapot töltött Jernyén.

14. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 863. Ápril 12.

Édes fiam!

Örömmel értesültem Erdélyi bácsi által, hogy jó egészségben vagy, s' hogy házi urad veled folyvást meg van elégedve, s' még több örömmel olvastam leveledbül, s' megtudtam Erdélyitül is, hogy szilárdan készülsz a' tanulásnak neki feküdni, maradj meg fiam állhatatosan e' feltét mellett, — gondold meg csak, ha most a' maturitáson meg bukna, ismételned kellene ezen évet, s' így még egy évig a' festészetet csak mellékesen üzni, — hogy ezt kikerüljed tanulj most szorgalmasan, hogy aztán minden akadály nélkül a' művészetnek szentelhessed magad.

Igen kíváncsi vagyok már azon képedre, melly, mint Erdélyi mondja neked a' Pál úr elnevezést szerzé meg, — ámbár éppen művészhez illőbb a' Pál mester nevezet, — azért fiam ne válassz minket sokáig, de küld el azt az egy képet is, — mellyhez egyébiránt lehetne talán az innen leküldött két darabot is csatolni, ezeket is igen soká tartogatod már — mentül elébb küldesz képet, annál több örömet szerzel szerető Apádnak a' borról mostani leveledben sem teszel említést, megjött é?

A „Pál úr” elnevezést megszerző kép valószínűleg a budapesti magántulajdonban felbukkant TENGERPARTI TÁJ, melyet H. E. kat. sz. 8. alatt csupán NAGY TÁJKÉP néven ismertünk.

15. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Ma indítandok útnak 3 olajfestményt egy ládácskában bepoggyászolva, 's nehogy a képek a kiszedésnél némi sérülést szenvedjenek, ezek mikénti kipoggyásolásáról néhány sort írok. A ládácskát mindenesetre mint az előbbit ovatosan kell felnyitni, itt legfelől van azon kép, melyet itthon egészen magamban Mezeynek legcsekélyebb ecsetvonása nélkül festettem ez mint a másik kettő, melyet Mezeynél festettem, a láda oldalához van szegezve 's kis léczecskékkel egymástól elkülönítve, különösen ezen léczeket kell ovatosan felfeszíteni, — különben bizok Jancsi inas ügyességében. Ha vagy az otthon lévő, vagy a mostani képeket a por belepné, ezt csak tiszta szivaccsal és sok vízzel *könnyen* 's nem dörzsölve kell addig mosni míg tökéletesen megtisztul. Mezey tisztelget 's kérte hogy mondjam meg majd neki festményeimről véleményedet. Kezeidet csókolom

s maradok

szerető fiad

Pali

A levélen nincs dátum, de feltehetőleg 1863. április közepén küldte. Az említett képeket nehéz azonosítani. A Mezey segítségével, szállásán festett kép talán a SZIKLÁS TÁJ (H. E. kat. sz. 7.), melyet Gauermann olajnyomatról másolt (Mezey levelezéséből tudjuk, hogy Bécsből kapott ilyent).

16. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 863 Ápril 30.

Édes fiam! az Isten áldjon meg azon édes örömért mellyett ma élveztem, nagy tájképed megérkeztek, megvallom meg lepett, s' minél többet nézem, s' figyelmesebben vizsgálom, annál nagyobb örömöm, ezen már látszik a' nevezetes előmenetel, és szorgalom a' kidolgozásban, — órákig ültem ma a' kép előtt, s' gondolatimban mindig áldást mondtam fiamra, a'ki szülőinek reményt nyújt, hogy benne örömeiket találандják, és meleg hála érzete ömlött el keblemen, a' derék Lajos bácsi eránt, kinek ezen élvezetet köszönhetem, mert ő tudta a' módját el találni, hogy benned a' művészet eránti hajlamot kifejtse, és az ő érdeme, hogy oly rövid idő alatt ily szembetűnő előhaladást tettél, s' neki fogod köszönhetni, ha idővel tökélyre bírandod vinni eme magasztos művészetet, ő vetette meg alapját jövődöbeli boldogságodnak, ha továbbra is ernyedetlen kítartással, neki szenteld magadat — közöld Lajos bácsival e' nyilatkozatomat, s' kérd meg újabban is hogy majd Augustusban, midőn Váradon amúgy is tűrhetetlen a forróság, jöjjön ide a' híves felföldre, nyílt karokkal fogadandjuk, nem mint idegent, de mint jó régi barátot, megmutatom neki a' Lipóczi vadregényes völgyeket, és környékünkön nem hiányzó más festői tájakat is, elviszem Smekszre, a' Kárpátok szirteihez, s' minden módon rajta leszek, hogy itten néhány hétig meg ne unja magát. — . . . Jövöre pedig mihelyt elkészül valamely képed, azt lehető leghamarább küld el, ezen vitelbérben ne gazdálkodj, de gondold meg, hogy kár egy napig is szülőidet megfosztani illyetén örömtül, — mai napon külömben is felette gyéren élvezzünk örömeiket.

Hólnapi naptul kezdve 12 frt havi pénzt kérjél magadnak, általam tisztelt házi uradtul, — de fiam gazdálkodj a' pénzzel, mert soha még nehezebben nem kerestem azt, mint éppen most. — Még egyszer áldást mond reád szerető apád

Röviden idézi *Meller* 16. A költségeivel fillerre elszámoló apa a képküldésekkor nem gondol a takarékoságra, inkább sürgeti fiát. Ez mindennél jobban mutatja érdeklődését Pál fejlődése iránt. Schmecks, vagy magyarosan Smeks (Sz. M. Félix fonetikusan írja) 1848-ban Balatonfüred mintájára kapta a Tátrafüred nevet. A felvidéki magyarság megszokásból még hosszú ideig megmaradt a régi név használatánál. — Érthetetlen egyébként, hogy az apa csak egy képről tesz említést.

17. Sz. M. Pál — szüleikhez

Szeretett szüleim!

A száz forintot köszönettel megkaptam, melyről háziuram nyugtáját, ennek tisztelete mellett ezennel küldöm.

Hideglelésem, mely három hét folytán az erős és rohamos lázak miatt többnyire az ágyhoz kötött már egészen elmúlt, 's most már egészségem tökéletesen helyre van

állítva, ámbár a betegség következtében kissé megfogytam, mely különben nekem egy cseppet sem ártott. — Most ismét ugyan azon orvos gyógyított a melyik őszkor 's ezt azt hittem hogy magában értetődik, 's ezért nem is említém levelemben. —

A gyógyszereket illetőleg: bevettem labdacsokat 's más orvosságokat, melyek alkatrészeit ugyan nem tudom, de gondolom chinint is tartalmazott. —

A mint tudom már tudósítva vagytok Lajos bácsi által azon nagy szerencséről, melyet közvetlenül Szlávay Victornak, de közvetve ismét Lajosbácsinak köszönhetek, mert ő volt az ki Szlávayban személyem iránt érdekeltséget ébresztett, 's melynek következtén ez ismét az altábornagyban irántam ismeretlen iránt, részvétet költvén fel, ez szerencsém előmozdítására azon hatályos eszközt ajánlá, hogy nekem Kaulbachhoz, a jelenkor legjelesebb festőjéhez ajánlólevelet adand, melynek hatása kiszámíthatatlan horderejű lehet, 's jövődöbeli szerencsémét megalapíthatja, ha szorgalmam 's kitarásom által igazolandom a bennem helyezett reményeket.

Lajos bácsinak mint már múlt levelemben említém nagy kedve volna hozzánk felrándulni, de mégis némi habozást vettem rajta észre, mely a mint kivettem abból ered, hogy költségei fedezésével nincsen tisztában, 's néhány elejtett szava azt hagyá velem gyaníttatani, hogy szeretné ha ott egy pár portrait festhetne mire ideje is elég lenne, mivel ő olyan 30 frtos mellképet igen gyorsan és legjobban találva készít el. — Ezért az én véleményem szerint legjobb volna ha ti magatokat általa levéteztétek, mivel úgy sem bírjuk mi gyermekeitek jól talált arczképeket; 's élethívebben tudom, nem festene le benneteket senki sem úgy mint Lajos bácsi, mivel látom hogy arczképeinek csak a megszólamlás hiányzik. Ez úgy hiszem legjobb mód volna. — Ide mellékelve küldöm saját arczképemet. Ninont Zsigát és Kálmánt csókolom, kiknek születés- illetőleg névnapjáról kedvesen megemlékeztem. Mamácskának neked és Laczi bácsinak kezeit csókolom, testvéreimet ölelem 's maradok szerető fiad.

Pali

N.Várad/5 863

Országos Széchényi Könyvtár

A napot elfelejtette ráírni, valószínűleg május közepén írta. Idéz belőle *Meller* 11. és 18. A levél végén említett fénykép szerencsésen megmaradt, itt közöljük (13. sz. kép). A sorokból Pál egy elveszett levelére következtethetünk. A Kaulbachhoz adandó ajánlólevél abból a szempontból volt „kiszámíthatatlan horderejű”, hogy a fiú továbbtanulásának helyszínét így már egyértelműen Münchenre szorította. Ami Mezey arczképeit illeti, a festő valóban elkészítette Pál négy családtagjának portróját a náluk töltött két hónap alatt (7., 14., 15., 16. sz. kép).

18. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Múlt levelemben már említém Kudelka altábornagy ígéretét, de most miután már ennél többet, sokkal többet mondhatok, sietek titeket tudósítani. A mint tudjátok csak személyes bemutatásom volt még hátra, hogy a dolog tökéletesen megérleltessék;

hanem épen ez elé gördültek némi akadályok. Ugyanis azt a hírt vettük hogy Kudelka szabadságot kapván, pár nap múlva elutazand 's csak augusztusban térend vissza Váradra; miután pedig Szlávy nem igen szoros kapcsolatban van vele nem akart engem ezen rövid idő alatt a tábornagnak, ennek lakásán bemutatni, hanem a dolognak a véletlenség színét adva a czukrásznál ismertetni meg; de miután ezen terv nem sikerült megkértem tegnap reggel Victor bácsit, hogy engem az altábornagy lakására vezessen, mire ő azonnal reáállott, 's engem mindjárt Maecenasomhoz kísért. — Ez engem nagyon szívesen fogadott 's az *ajánló levelet* kezemhez adta, melyet én hála és köszönet nyilvánítások közt vettem által. Ezután azon kívánságát fejezte ki, hogy valamely kész festményemet szeretné látni, nekem pedig éppen akkor készült el egy meglehetősen sikerült képem (melyet egy hét múlva egy másikkal és az otthon festettekkel együtt küldendek el nektek), én tehát ezt délután megmutattam neki, 's tetszését nagymértékben megnyervén azt mondta: hogy ha ennyire előrehaladtam már, Münchenben könnyen fogok előrehaladhatni. Tetszését leginkább azzal nyilvánította, hogy azon ígéretet tette, ha talán később *bárkihez* lesz szükségem *ajánlólevélre*, fordulhatok hozzá levélben ebbeli kérelmemmel, mit én neki ismét megköszöntem. Ezen ígéretet talán szintén idővel hasznomra fogom fordíthatni, ha az alkalmat kellőleg felhasználandom. — Ezután megmutatta nekem Kaulbach nagybecsű kézrajzát, melyet ő emlémben bír. — A tábornagy mondta hogy ő téged személyesen ismer, 's tiszteltetett. Ő külföldben már elutazott 's így már nem fogok vele többé találkozhatni. — Így tehát a *nagy kincs* birtokomban van, 's ezért Kudelka altábornagy, Szlávy Victor és Lajos bácsihoz örök hála fog kötni. —

Most még egy kéressel járulok eléd, ugyanis: Itt a nyár már bekövetkezett és a vele járó hőség, egészségi szempontból szükségessé teszi a gyakori fürdést, mivel pedig a város nagy, nem lehet közeli fürdőhelyre akadni; de ismét a város közepén van az *uszoda* hol 3 frt fizetés mellett 2 holnapon át lehet minden nap fürödni, ezért kérek légy szíves ezen csekély és szükséges költséget megengedni. Mindnyájatokat öelve maradok

szerető fiad

Pali

N.Várad 29/5 863

Idéz belőle *Lázár* 1909. 122.; *Lázár* 1911. 6. (németül); *Lázár* 1913. 11.; ill. *Meller* 18.

19. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 863. Júni 3.

Édes fiam! Sok örömmel értettem meg Lajos bácsi levelébül, s' később a' tiéidbül is, azon szerencsét, mellyhez Victor barátom igen szíves közbenjárása által, oly véletlenül jutottál, — ez által fiam, ha Kaulbach csak némileg is pártfogása alá veszen, s'

figyelmére méltat, szerencséd meg van állapítva, a' többi a' te dolgod leend, hogy figyelmed, szorgalmad, és fáradhatlan ügyekezeted által hasznodra fordítsd, e' szerencsés körülményt, — de édes fiam ottan fogsz te még csak tellyesen meggyőződni, mennyire valót mondék, midőn tanulásra buzdittalak, ott fogod belátni, mennyit kell tudnia egy festőnek, az ecset és rajzón ügyes vezetésén kívül, ha a' művész nevezetét kiérdemelni óhajtja — azért is fiam újra meg újra intlek, tanulj szorgalmasan, hogy további kiképzésed alapját megvedd, s' önválasztott pályádon szebb előmenetelt tehess. — Laczi bácsi neve napjárul annak idejében meg ne feledkezz, neki németül írj. — A fürdésre kívánt költséget örömet megadom, de kívánom hogy ne csak a' fürdésre szorítkozz, de használd fel az alkalmat tellyesen, és tanulj úszni, ez testalkatodnál fogva, neked igen könnyen fog esni, s' nem csak egészséges testgyakorlat, de felette hasznos is. — Lajos bácsinak szólló levelemet kézbesítsd, igen kedves lesz nekem, ha Mamácska, Laczi bácsi, s' a' magam arczképét itten szives lesz elkészíteni, — de csak olyan 30 ftos nagyságban, mint te említéd, mert nagyobb költséget nem szánhatok erre, — s' könnyen meglehet, hogy mások is, nálam látva sikerült, finom ecsetű, s' olcsó műveit, szinte igénybe veendik, de ezt természetesen nem ígérhetem, — az úti költséget pedig, ha veled együtt jön fel, igen természetesen én fognám feljövét viselni, egyébiránt Laczi bácsi, azon esetre, ha Zsiga elébb szabadulna Eperjesen, mint te az érettségi vizsgát letennéd, maga akar Zsigával éretted lemenni, s' akkor ő fogná az egész költséget vinni. — Szláv Victornak is mond szívélyes köszönetemet, legközelebb magam is tellyesítem ezt levélben, — s' csak tanulj, szorgalmas légy, hogy minél több örömet szerezhess szerető apádnak

Nem tudunk róla, hogy Pál valaha is felhasználta volna a Kaulbachnak szóló ajánlólevelet.

20. Mezey Lajos — Sz. M. Félixhez

NVárad Jun 8. 863

Nsgos úr!

Palinak két új képeit, a még otthon festettekkel együtt ma pakkoltuk be, s annál fogva jelen soraimmal egyalkalmilag érkezendnek haza; A két elsőről bírálatot mondanom szükségtelen de, szabad megjegyeznem miként rajtuk ismét haladás látszik, a mennyiben a harmóniát mostmár könnyebben hozzalétre Pali mint eddig. A két otthon készülttek bárha gyengébbek is; szintolly becsűek mivel azokat önállólag festé, s örömmel láttam bennük s találtam nyomait oktatásimnak. Szép emléke lesz az a múltnak jövőben, s Pali tudni fogja e csekélyiségekből is kiösmerni volt mesterének némi alapos ismereteit. — Ha így haladna iskolai tanulmányaiban is, nem lenne legkisebb aggodalmunk is az érettség iránt; ámbár örömmel írhatom, hogy a képek előbb haza küldethettek volna, ha néha szabad idejét úgy használta volna mint ezelőtt, de mostanság rendesen azt szokta mondani „megyek mert tanulnom is kell” — s ez jó jel.

Ezután még csak egy már elkezdett képet fog festeni, azontúl csak stúdiomokra kell szánnunk a hátralevő kevés időt, hogy annál annál tisztultabb nézetekkel birjon majdan Münchenben s az academiái kezdet se legyen előtte ismeretlen: meg vagyok győződve hogy ő minden évben könnyen fog haladni, mert társalgás útján igen sok fogalmakat oltottam bele, mellyek nézetem szerint dúsan és gyorsan fognak olly művészeti városban fejlődni, sőt ha Pali szorgalma nem lankadand, s a végtelen, előtte nem is gyanítható nehézségek el nem csüggesztendik, hanem inkább buzdítandják lehetetlen, hogy *csak* középszerű festész váljék belőle, s olly jól esik azon meggyőződésem hogy talán szülőinél is nyugodtabban nézek jövője elé.

No de mit dicsérgessem én Palit? az az Miért ne?! midőn olly örömem telik benne! s kifogná dicséretimet forróbban lelkébe szívni mint szülői? azért képes vólnék a fárasztóságig róla írni; de hogy hosszas ne legyek csak még magamról tartom kötelességnek köszönetem egyszerűen fejezni ki, azon megtiszteltetésért, melly a jernyérei meg hívás által reám árad, — s megvallom, régen élt keblemben a csaknem leküzdhetlen vágy Nsgtok körében személyesen jelen lehetni. s azért is az előbbi levelekben tett említések csakis forró vágyam viszhangjai voltak mindenkor, s jelen helyzetemben nem látok előgördülendő akadályt melly engem egy olly szerencse s tisztelettől megfosztani fenyegetne.

Csókolom a Nsgos asszony kezeit, s maradok Nsgtoknak

alázatos szolgájuk

Mezey Lajosuk a
festész

Szinte teljes egészében közli *Lázár* 1909. 122—123.; *Lázár* 1911. 5. (németül). Idéz belőle *Meller* 12.

21. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Ezennel küldöm az ígért két képet az otthon festettekkel együtt; ezután már csak egy képet készítek el, mely a Vezuv kitörését ábrázolja, 's ez rövid időn fog elkészülni; ezentúl gyps fejeket fogok festeni, mi előkészülesemhez elkerülhetetlenül szükséges — a Vezuv külömben már alávan festve 's így hiszem hogy legtovább két hét múlva elfogom küldhetni. Becses soraidat megkaptam 's a Lajos bácsinak szólókat ennek által adtam, kinek nagy öröme volt, hogy már nem csak hozzám intézett leveleidben hívod őt hozzánk, hanem egyenesen hozzá intézted meghívásodat, 's ezért mondá, hogy mindenesetre fog igyekezni az eshető akadályokat elhárítani, mivel mint mondá jószágaidat semmivel sem tudná inkább meghálálni, mint ha meghívásodnak engedve hozzánk feljönne. Hanem a *tekintetes* czímen azelőtt 's most is elmosolyodott 's amint kivevém őt ez genirozni látszik. — Ma egy hete ismét 3 nap egymás után kilelt a hideg hanem az orvos már kigyógyított belőle, úgy hogy most már semi bajom. — Nagyon

köszönöm hogy megengedted a fürdést, de azért nincs szükségem az úszás tanulására mivel már tudok, 's ebben legfellebb gyakorolhatom magamat, mi mindenesetre egészséges. — Háziuram tiszteltet 's kérdezteti ha meg van e nállad a nyugtató azon 40 frtról melyet Január 14 körül küldtél nekem, mert állításom daczára ő azt mondá hogy arra nem emlékezik; légy szíves kérlek utána nézni és biztos hírt adni e felől.

Mindnyájatokat öelve maradok szerető
fiad

Pali

N.Várad 9/6 863

Egy mondatát hibásan idézi *Lázár* 1909. 122.; *Lázár* 1911. 6. (németül); *Lázár* 1913. 12.; ill. *Lázár* 1935. I. 12. Szinte lehetetlen a két újabb kép azonosítása. Talán köztük volt az a kép is, melyet a 24. sz. levél említ a postalovakkal kapcsolatban.

22. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 863. Juni 18.

Édes fiam!

Utolsó képeiden ismét nagy örömöm volt, az előhaladás, és szorgalom jeleit magukon viselik, — Lajos bácsinak mond meg érte legszivesebb köszönetemet, valamint szíves leveléért is, melyre pár nap múlva felelende, ha fogaim kevésbé fognak kínozni, mert most az írás igen nehezen esik, — felette örvendek hogy az eljövételre csak ugyan rászánta magát — Laczi bácsi majd Zsigával le megy éretted, s' úgy együtt fogtok feljönni, neked úgy sem tesz különbséget, ha maturitási vizsgádat elébb is tennéd le, mert annál több időd fogna maradni a' festésre, Octoberben pedig úgy se mégy többi oskolába, (: ha t. i. a' maturitást megállod:) Münchenbe pedig úgy is csak későbben küldhetlek, ha a' szüretrül visszatérek, tehát neked elég Vacációd marad, ha egy két héttel tovább is mulatsz Váradon, egyéberánt Augustz elején okvetlenül le jön Laczi bácsi. —

A' Vesuvot kíváncsian várom — de még inkább örvendek hogy azután fejeket fogsz tanulmányozni, ez multhatatlanul szükséges — csak ne lankadj fiam, mert még neked sokat kell tanulnod, és fáradsz, — de annál edesebb lesz a' gyümölcs, — főképpen pedig arra intlek, jelenleg, ne hanyagold el az iskolai tanulmányokat, mert csak így rázhatsz le magadról az oskolai port, s' komolyan neki indulhatsz a' művészi pályának — . . .

Szorgalmas légy fiam, s' igyekezz apádnak továbbra is, és még nagyobb örömeket szerezni, s' kísérni fog egész életeden át áldása

szerető apádnak

Nem maradt semmi nyoma annak, hogy Szinyei Mezeynél fejek festésével vagy rajzolásával is foglalkozott volna.

Édes fiam! ma töltöd be élted 18^k évét, ez természet szerint is forduló pontot képez az életben, midőn a' gyermek kort tellyesen elhagyva, a' serdülő iffiu, a' férfiasságra kezd fel törekedni, de különösen fontos ez reád nézve, midőn az előkészületül szükséges iskolai tanfolyamot elhagyandó, egészen, s' kizárólag ön választott új élet pályára készülsz magad szentelni, — ezentül már törekvéseidnek oda kell irányulni, hogy mihamarább, minél tellyesebb ön állóságot, s' függetlenséget vívj ki magadnak, vagy is komoly, meg gondolt viseleted által jogot szerez magadnak arra, hogy én mi elébb ön szárnyaidra ereszhesselek, mutasd meg, hogy neked folytonos felügyeletre intésre, egy szóval gyámra nincs szükséged, hogy te elegendő belátással bírsz arra, hogy pénz kezelést reád lehessen bízni, hogy szükségeidről magad tudjál gondoskodni, hogy ön magadnak parancsolni, szóval magadat kormányozni tudod, hogy a művészetnek szentelve magad, ezen pálya magasztosságát felfogod, tellyes buzgósággal a komoly tanulmányokkal foglalkozandsz, hogy a' festésben kellő előmenetelt tehess, s' reményed legyen egykoron magasabb pólczra felvergődni, — hogy tudjál, külömben kedvelt pajtásaid csábításainak, s' az ifiu meleg vért könnyen elszedítő, első tekintetre gyakran ártatlanoknak látszó, multságoknak, ellent állani —, s' a' multságot, és szórakozást, csak a' munka utáni pihenésnek tekinteni, melly soha sem nyújt annyi élvezetet, mint ha a' tellyesített kötelesség öntudatában engedjük magunkat át annak. — . . .

Münchenben, ha szorgalmas leszel sokat tanulhatsz, — de előmeneted kizárólag tőled függend, ottan nem fognak veled többet foglalkozni mint másokkal, ottan különös jó akaró figyelemre ne számolj, ha idődet, a' visszahozhatatlan megbecsülhetetlen iffiu éveidet, elhényéled, s' pénzedet pazarolva sivár tivornyákban egészségedet rontod, senki sem intend, — legfellebb ha adóságidat nem bírod fizetni, elcsuknak, — ottan egy szóval tellyesen magadra leszel hagyatva, — de ha elegendő lelki erővel fogsz bírni, s' a' nagy városokban mindig veszélyesebb csáboknak ellen állva, egészségedet, romlatlan kedélyed tisztaságát meg óvod, s' akkor múlhatatlanul szépen elő fogsz haladni a művészetben, — s' mind ezt ön magadnak fogod köszönhetni, — . . .

A Vesuv szerencsésen meglepett, s' újabb bizonyága előmenetednek, már csak téged s' Lajos bácsit várjuk, hogy képeidet jól ethelyezve, rendesen fel aggassuk, a' hol t. i. Lajos bácsi leg czélszerűbbnek vélendi — Laci bácsinak is tetszik a' kép, s' leveleden is nagy öröme volt, alig várja, hogy éretted mehessen Váradra, mai születésnapodról megemlékezve jelenleg küld neked 10. frtot, valamint én is a' kívánt 70 frtot, ebből 30 frtot házi uradnak, tiszteletem kijelentése mellett kézbesits, Júliusi kosztpénzül, a' felmaradó 40. frtot pedig tartsd magadnál, s' evvel, valamint az előbbi pénzből felmaradt 3. frt 70. kral magad gazdálkodj, úgy, hogy nekem arról pontosan tudjál számolni, — ez lesz első kísérletem veled, tudsz é már pénzzel banni, s' azt megbecsülni. —

Most pedig édes fiam feszítsd meg erődet, s' azon légy hogy a' maturitást becsülettel álld meg, nem csak kegyelemkép át csusszanj, mert ez mindenkor szégyenítő — tedd meg ezt, hogy még nagyobb örömmel ölelhessen szívéhez, szerető apád

Az apa sosem mulasztja el, hogy leveleiben ne bátorítaná fiát a nehézségek legyőzésére. Bár Pál levele elveszett, az apa soraiból kitűnik, hogy közben a VEZUV KITÖRÉSE (H. E. kat. sz. 9.) is megérkezett. A Mezey Lajos művéről (vagy kópiájáról) másolt képet így egy hónapnál rövidebb időszak alatt fejezte be.

24. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Szeretett kedves fiam! Tegnap lévén születésnapod elnem mulaszthatom néked anyai szívem érzelmeit ha csak némileg is kifejezni, 's néked ezúttal megmondani, mily végtelen örömmel látom *bened* szép reményeim egyikét valósulni. — Ha eddig csak kedves Atyád által fejeztem ki szép iparkodásaidon örömet, egyedüli oka volt, a túlságig elhalmozottsága anyai és nagy háztartási gondjaimnak, melyek *önmagamnak* még perczeket sem engednek élvezni, — de hidd el kedves fiam! hogy az anyai szív legboldogabb örömkönnyei hullottak kedves képeid látásán, 's szellemem szárnyain feléd repült áldásom, melyet egész életeden át védpaizsul szeretnék feletted tartani, az élet viszontagságainak lehető elkerülésére, 's minden veszély elhárítására. — Szép, magasztos pálya nyílik előtted, adja az ég, hogy tudjad mindenkor annak gazdag kincseit kiaknázni: az önön magaddali megelégedést! Különös Isteni ajándék az ily szép tehetség fiatal kebelben, hálás érzettel kell azt művelni, mert nem hiába adatott! Teljesüljön anyai kívánságom, hogy e drága hon és nemzet egyik méltó honpolgára légy, emelve mindkettőnek nagyságát, iparod által; legyen azon művészi szikra, melyet még születésed órájában angyalok adományául bírod egykoron, egy fényes csillag a hon sötét egén! A művészethezi hű ragaszkodásod megóvhat igen sok fiataalkori botlásoktól, miknek a tétlenség kivan téve; tartsd tehát közel szívedhez és míveld ki hozzá méltólag szellemedet! —

Mit mondjak a te nagyrabecsült mestered és barátodról, ki mint másod atyád örködik feletted?! Anyai szívemnek legforróbb háláját, — várva várom azon szép napot, midőn családi körünkben üdvözölhetjük majd addig is kérlek neki hálás és tiszteletteljes üdvözleteimet mondani. — Kedves képeid már egész szobámat díszítik, Ujházy Albert bátyád függesztette fel a „Vesuvot” szobámba, ő üdvözöl és nagyon örül szép előmenetelednek, csak nevetve mondta hogy a póstalovaknak mind egyforma színű farkok van. —

Béla és Istvánka nagyon megfognak lepni, igen kedvesek, mindig nézik képeidet, a cigányrajkók nagy szerepet játszanak; szegénykék nagyon megbetegedtek épen ma éjjel, — itt virrasztok nálok és írok, adja Isten hogy múltékony legyen. —

Kedves jó Atyádon igen sokat aggódtam, mert sokáig betegeskedett, de hála Istennek már naponta javul egészsége, csak hogy igen megfogyott, mert alig evett valamit.

Testvéreid mindnyájan ölelnek, én még egyszer lélekben szívemhez szorítlak, Isten legszebb áldását számodra kedves gyermekem kérve

forrón szerető anyád
Valéria

5/7 863 A házi urakat tisztелеm

Töredékét idézi *Meller* 16. A levél azon kitétele, hogy „a postalovaknak mind egyforma színű farkok van” — azt jelzi, hogy az eddig ismerteken kívül további zsengek is rejtőzhetnek még szlovákiai vagy hazai magántulajdonban. E képek felismerését az a tény nehezíti, hogy zömmel Mezey műveiről, vagy olajnyomatokról — főként a Mezeynek kedves Gauermannról — készült másolatok, talán szignálva sincsenek, és még nem őrzik magukon a későbbi újíto tehetség egyéni kéznyomatát.

25. Sz. M. Pál — szüleikhez

Szeretett kedves Szüleim!

Annyira meghatottak oly nagybecsű soraitok, hogy nem tudom mivel feleljek nektek ezekre, minthogy tollam sokkal gyöngébb hogyses szívem érzését híven kifejezhetné, ezért nem is kísérlem ezt meg; hanem oktatásaitokat, 's tanácsaitokat szívem mélyébe vésvé azok szerint fogok igyekezni cselekedni, 's ezáltal nektek örömekeket szerezni. — Nem gondoltam továbbá, hogy nektek bármivel oly örömet szerezhetnék, mintha érettségi vizsgálatom jó sikeréről tudósíthatnálnak, azért nem is akartam előbb leveleitekre válaszolni, míg érettségi vizsgálatomat le nem teszem, 's csak most írok midőn mondhatom: hogy az *érettségi vizsgát jó sikerrel* tettem le. — Így tehát szabad ember vagyok, 's az út célomhoz nyitva áll, mivel tehát az iskolai dolgok többé nem köteleznek van időm elég a festésre és ezért miután Lajos bácsi szíves volt megengedni, hogy mindennap nála festhetek, evvel foglalkozom most mindig. — Nagy bánatot okozott nekem édes Apám betegeskedésének híre, annál inkább minthogy eddig nem tudósítottatok erről, hanem javulása felett ismét nagyon örülök, 's kérem az Istent, hogy minél előbb tökéletes egészségnek örvendjen. — Reményilem Bélácska és Istvánka betegsége csak mulandó gyermeki baj volt. — Laczi bácsinak kezeit csókolva, köszönöm ismét szíves megemlékezését, addig is míg ezt személyesen tehetendem. Kérdezzétek meg tőle mikor érkezend ide, minthogy bizonyosan szeretném tudni mert Lajos bácsi mondta hogy ő Aug. 4 nél előbb nem indulhatna innen. Várva várom őt és Zsigát 's óhajtanám ha azon napok melyek a viszontlátás közt vannak csak órák lennének. — Nem mulaszthatom el köszönetemet mondani azon bennem helyezett bizodalmatokért, hogy a pénzkezelést reám bíztátok, 's éppen ezért fogok igyekezni várákozástoknak megfelelni és bebizonyítani, hogy már higadtabban gondolkozom mint tavaly. —

Most egy kis kellemetlenségem történt 's ezért egy kéréssel alkalmatlankodom nektek. Ugyanis egy pár alig viselt csizmámat a szolga hanyagsága miatt ellopták

mivel pedig ezen kívül csak egy rossz csizmám volt még kénytelen voltam egy újat csináltatni mely 8 frt.omba került, mivel pedig én nem voltam oka engedd meg kérlek, hogy a költségek legalább egy részét a szükséges kiadásokra nálam levő pénzből fedezhessem, mert havi pénzből nem győzöm. Mindnyájatokat ölelve maradok a viszontlátásig szerető fiatok

Szinyey Pál
maturus

N.Várad 19/7 863

Egy-egy mondatát idézi *Lázár* 1909. 123.

Az érettségi bizonyítvány első oldalának fotóját itt közöljük (12. sz. kép).

26. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 863. Juli 25.

Édes fiam!

Örömmel értesültem leveledből hogy már a' vizsgán szerencsésen átestél, most már tettel kell bizonyítanod, hogy valósággal maturus vagy, s' éretten gondolkozni tudsz — ettül függend jövőd előmeneteled, — ezentúl tellyesen tőled függend ön sorsod — . . . Laczi bácsi . . . nem fog Váradra elébb érkezhetni mint 6^{an} vagy 7.^{ken} — következő napon onnét indulhattok, s' más napra Jernyén vagytok . . .

Házi uradnak, Szlávy Victornak, de mindenek előtt és felett Lajos bácsinak tiszteletemet és szivélyes üdvözetemet jelteni el ne mulaszd — és lerázva az iskolai port szorgalmasan rajzolgass és festegess — míg visszatérhetsz nyílt karokkal várakozó

Apádhoz

Lajos bácsi jövetelének nagyon örvendünk.

Az Iskolai Igazgatótul, s' tanáraidtul meg ne feledkezz illően elbúcsúzni, s' köszönetet nyilvánítani, — s' az én tiszteletemet is kijelteni nekik, különösen osztály tanáraidnak.

27. Mezey Lajos — Sz. M. Pálhoz

NVárad Dec. 13. 863

Kedves Palim,

Nagyon leverő hatást tett reám azon tudósítás, miként még Münchenbe el nem utazhatott, pedig nem volt ezen kedvezőtlen hír váratlan, mert régen csodáltam miként lehessen Apának annyi nagy és annyira szétágazó költségeket fedezni. No de bízzék

Istenben, e szent czélt akkor segíti az elő midőn nem is gondoljuk — csak kár és fájdalom hogy oly megbecsülhetetlen páratlan szülők, e halasztás által anyi agályt kénytelenek leküzdeni. Tűrjön ön is békével s oly nagy lélekkel mint ők önnek mindenben példát mutatnak.

Sajnálom hogy én is szomorú hírrel kezdem hazulról önt is érdeklő családi körülményeimet.

Atyám tegnap Szombaton, volt két hete, reggel vidáman szokott helyén ülve hirtelen homlokához vezetvén jobb kezét ezen szóval „No mi ez?!” — meghalt. de óriási alkotása lelkét csak éjfélkor engedte örökre elköltözni. addig eszméletlenül küzdött nyugton s mozdulatlanul.

Eltakaríttatását két fia hozzá méltólag eszközlé, s a közönség páratlan szeretetet számlálhatlan sokaságban tanúsított nevünk iránt. — Vártuk ilyen végét de, most még sem gyanítánk, mert túlcspó vig mostanában nem volt, sőt épen azon Szombat előtt egy héttel, Vilma Bakaival esküvőt tartott, s az öszve sereglett vendégek koszorújában valóban ő volt a gyémánt, oly ép oly erős szép, hogy mindnyájunkat meghitt jövő évben tartandó aranylakodalmára, és íme másik szombaton, halva! — Vilma azon nap estve a vaspályán Budára utazott férjéhez haza s írja hogy boldog! — Róza talán még álmában sem Ara. —

Üdvözlí Önt és az egész családot az egész család, de úgy mint én e földön senki — hej be sokszor szeretném Önöket Apától le Istváncáig végig csókolni! nem is bocsájtom meg hogy az udvariasság nyűgös szabályait vagy is törvényeit elválásomkor vakmerően át nem hágtam, hisz meg volt mindenki arról győződve mennyire óhajtottam az egész családot egyenként szívemhez szorítani: tanúsította ezt Apának szeméből lepergő két gyöngykönyű, melyre örökre büszke leendek, mert Apa érdemtelre könyűit nem pazarolhatja soha! — de azokat nem mint festész érdemteltem hanem csak mint ember. — nem is azt akartam én e családnál bemutatni milly szépen vagy jól tudok festeni, — annak már vége — én mint szelid és jó ember akartam magam ösmertetni, ez után vágyott lelkem, s mi volt jutalmam? — az hogy meg ösmertem és élveztem egy család körét melyben, anyi jóságtól környezve még a vétkes is becsületté varázsoltatik, hisz Apánál ember már becsületesebb nem lehet, és mamácska szelid szellemét mindenkire csak jótékonyan árasztja, — de mit beszéljem én ezt épen önnek, hisz ön gyermekük, ön azt mi az ön szülőinek jósága minden költői leírásnál jobban tudja. nekem mint jóbarátnak csak az kötelességem, kérni, hogy ön ifjú élte zajaiban soha perczig se feledje azt, sőt mindég háláról gondoskodjék! — Képeimet várom — tudtam előre sorsukat, fáj nekem rendkívül hogy Mamácska nyugalmát általuk zavartam, az ő végtelen jósága megbocsájt a mi pedig Valentini rágalmaik illeti azok rólam lepattannak, — alios ego vidi ventos — kár hogy ő is a pimaszokkal tart, ösmertelent bántani — semmi így volt van s leszen míg ember leend. — Önök előtt megmarad érdemem mindenkorra, hisz mamácskáék bennem az okos barátját fiúknak, nyájas mesterét, és szelid embert fölaltálták — más tegyen felettem mit saját javára nyomorult lelkének kielégítésére, vagy haszonlesésből jönnek lát. — én tudom róla rosztat nem mondanék nyilvánosan soha, bizalmas körben pedig

véleményezni, nem rágalom — Az egész dologban mondom csak az fáj leg inkább hogy ön Szülőire, Valentini ellenem követett rágalmai, visszahatnak.

No de elég erről. — jobb ha önt kérem üdvözölje részemre először Apát, azután Mamácskát azután —, szent ajkaival Ninont — kimerítőleg Laczi bácsit; a többi mind haszontalan fiú — azokat *csak* csókolom. hajh dehogy csókolom! bár csókolnám! hat még Pál mestert!!! —

Ne feledje Tomanóczi bácsinak is átadni üdvözetemet. ő a háznak már nélkülözhetetlen barátja, s én is csak becsülni tanultam őt, tiszteletem jeléül, a családhoz számítom, s midőn azt irandom ezután „üdvözlöm az egész családot”; tehát végül őt is oda értemdem.

Mamácska levelét tegnap reggel írtam, hogy a 10 órai vonattal elindulva idejében ott lehessen, ám de ön sorait vevén, együtt akartam ma reggel elküldeni, de lehetetlenné vált előbb írnom mint ma estve az az vasárnap estve, s így már egy nappal Valeria napután érkezik mamácskának levelem, de az semmi, jobb ha én szerényen utolsó leszek az üdvözlésben úgy is másoké az elsőség ebben is. tudom szívesen veendi, pedig mi az az Lajos nap üdvözléséhez képest!

csokolom MLajos

Mezey elragadtatott sorai szépen jellemzik azt a meleg családi légkört, mellyel őt Jernyén körülvették. Az egyetlen kellemetlenség művészeti téren érthette őt, aki Erdélyből a Felvidékre cseppenne az épp ott dolgozó többi festő szakmai féltékenységét vonhatta magára a nagytekintélyű Szinyei családnál folytatott munkálkodásával. Valentini nem biztos, hogy azonos a nagylaki születésű Valentiny Jánossal (1842—1902), a később népszerűvé vált életképfestővel. Inkább talán egy azonos nevű idősebb festőről lehet itt szó, aki a Pesti Műegylet kiállításain tűnt fel 1859 és 61 között magyar témájú életképeivel, és aki Valentinynek írta nevét (*Cserniczky Mária* szíves közlése). Valentiny rágalmait illetően semmiféle írásos vagy egyéb családi hagyomány nem maradt fenn, a Szinyei család mindig a legnagyobb tisztelettel és hálával emlékezett Pál első festőtanárára. Az anya nem akarta először magát lefestetni, ezért is került az ovális Félix portré pendantjára egyetlen leányuk, Ninon mellképe. Végül az anya is engedett az unszolásnak, de a kép valószínűleg nem tetszhetett neki, mert megcsonkítva maradt ránk. A „képeimet várom — tudtam előre sorsukat” kitéléről szintén csak gyaníthatjuk, hogy talán felvidéki eladási céllal vihetett magával Mezey néhány képet Jernyére. Vagy esetleg ott festett kompozícióiról lehet szó, melyeknek sikeres értékesítését gátolhatták meg talán Valentiny rágalmai? A kérdés immár tisztázhatatlan. Mezeynek a család tagjairól festett portréit itt közöljük (7., 14., 15., 16. sz. kép).

28. Sz. M. Félix — Pálhoz

26^{án}

Édes fiam! örömmel olvastam Mamának írt leveledben a' szép feltételeket, — egyedül rajtad is álland azok valósítása — mint annyiszor mondám, most léptél önválasztott pályádra, jövőd kezdedben van, — most magadra vagy hagyva — ottan magadban állasz, — komolyan tanulj gondolni, s' mindent megfontolva tenni, mert senki ottan érted s' rólad gondoskodni nem fog — emlékez meg minél gyakrabban szüleidről, ezen

gondolat legbiztosabban óvand meg a' bal lépésektül, — s' mindenek előtt légy őszinte, s' tellyes bizalommal apád eránt —

Nádassy Ezredes Bécsben mondá, hogy neki a' jeles állat festő Ádám jó ismerőse, most is van nála megrendelve egy nagy képe, úgy hiszem a' Császár számára, s' hogy ez ügyben neki írnia kellettén, a' levelet hozzád fogja címezni, hogy te kézbesítsd Ádámnak, s' így vele is megismerkedhess, — ha tehát a' levelet meg kaptad vidd el azonnal, s' vagy magad köszönt meg ezen kegyességet Nádassy Ezredes ő Méltóságának levélileg, — vagy pedig tudasd velem, hogy én írhattak neki. — másszor bővebben —

ölel

szerető Apád

Atyja és nagybátyja kísérték fel Münchenbe az ifjút, anyagiakkal, jótanácsokkal, ajánlólevelekkel látták el. De hazatérőben is egyre csak útjának egyengetésére gondoltak, az apa ezért irt most egy újabb esetleges pártfogó ügyében. Kevés müncheni magyar festőnövendék kezdhetette így tanulmányait a messze idegenben.

29. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1864. III/27.

Szeretett Atyám!

Idezárva küldöm a photographiákat és pedig 19 darabot, esős idő volt, azért készültek el csak most. — Szerencsésen érkezettek-e haza? — Egészségesek vagytok-e mindnyájan, hiszen most engem kivéve együtt vagytok s ünnepelitek a húsvétot, — boldog ünnepeket kívánok. —

Én már meglehetősen ideszoktam, Benczur által több magyarral megismerkedtem, Sáska Mihály építészben igen derék, művelt emberre találtam. — Schönber tanácsára megvettem egy anatómiai gipszfigurát, melyet mostan nappal rajzolgotok, estve pedig 5—7 óráig aktot (természet után embert) rajzolok, mert itten egy hét előtt egy társaság állott össze festőkből, melyek a költségeket osszerakván, aktokat fogadnak fel, melyek egy hétig mindennap a fent nevezett két órán át állanak. — A költségeket kiszámítva, az első hét 2 fl. 39 krajcárba kerül, a többi hét csak 23 krajcárba. Én ezt megtudva, hogy ilyen jutányosan lehet hozzájutni, mindjárt a társaságba álltam s már az első aktot el is végeztem. Én reám nézve annál jobb, miután most az emberi test rajzolásában kissé gyakorlom magam s így a próba-aktot könnyebben fogom elkészíteni.

Nagyon örvendetesen lepett meg Nádassy ezredesnek Ádám Ferenczhez szóló ajánlólevele, mert mint ismerőseim mondják, ennek hasznát fogom venni. —

Ez mind jó volna, hanem pénzbeli számadásom nem úgy ütött ki, mint gondoltuk s kiszámítottuk. Mert először is, a fekete öltözetet egy szabó sem akarta 38 frton alul elkészíteni s ezt is csak salon rokkal, mert frakkal 42 frt-ba jön, miről pedig, itten

tartózkodó ismerőseim mind lebeszéltek, mondván, hogy salon rokkban bálakat és olyan Viereckné-féle látogatásokat kivéve mindenütt, még házimulatságokban is meg lehet jelenni; ezért én célszerűbbnek találtam csak salon rokkot csináltatni. — Továbbá az atillám bélése szétmászott, ezt kellett kiigazíttatnom és az akasztófa szabója nem átallott 2 frt. 12 krajcárt elkérni ezen kis igazításért, miután nála előbb megrendeltem a fekete öltözetet, s egy igen jó tavaszi rokkot, melyre szükségem volt, 10 frt., tehát nagyon olcsón megvettem s mindjárt kifizettem. Eszerint a ruhára 50 frt és 12 kr. ment fel. — Továbbá kalapomat, mely már úgyis nagyon el volt formátlanodva, a múltkori esőzés, (mikor esernyőm még nem volt készen) annyira megrongálta, hogy kénytelen voltam új kalapot venni s a régit megigazíttatni, de most legalább el vagyok látva vagy másfél évre kalappal. — Még más kisebb ily rendkívüli kiadásokat voltam kénytelen tenni, ezért ezeket az előbbiekkal együtt, könnyebb áttekintés végett, itt rendben följegyzek:

	frt.	kr.
szabónak	40.—	12
tavaszi rokk	10.—	
kalap	4.—	30
photographia	16.—	
beirási díj	13.—	
Aufenthaltskarte	1.—	12
anatómiai alak	2.—	42
pecsénnyomó	1.—	45
akt	2.—	39
Összesen	92.—	frt.

Ezek szerint a 140.— frtból csak 48 frt. marad havi pénzem fejében s hogy ki fogom-e húzni vele az áprilist, azt nem tudom, de meg fogom kísérteni, mert már kissé a koplalást is megszoktam. Annyiban hogy reggelire egy pohár kávé, délre leves, tehénhús egy kevés burgonyával, estére meg egy adag sült teszik napi táplálékomat, melyen ha kell, ki lehet élni. Különben akár száraz kenyéren kellene is élni, mégis meg lennék elégedve, mert itt vagyok Münchenben. — Mindnyájatokat ölel, csókol, kezeteket csókolja, fiad:

Pali

A levél eredetije valószínűleg a Latkóczy-féle letétben lehetett, jelenleg ismeretlen helyen van. Teljes terjedelmében közli a Magyar Hírlap, i. m. 22. Röviden idéz belőle *Meller* 25., hosszabban *Lázár* 1935. I. 87. Sajtóhibája: Sáska Mihály helyett Járóka Mihályt ír. Ádám Ferenc pedig azonos Franz Adam müncheni állatfestővel.

30. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nagyon köszönöm a 100 frtot, 's igyekezni fogok vele úgy gazdálkodni, hogy Junius végéig kitarson. Bajor pénzért beváltván kaptam érte 100 frt és 30 krárt, mi első pillanatra nyereségnek látszik, de igazán 15 frt és 30 kr veszteség most 100 frt osztr. ért. egyenlő 116 frt bajor pénzzel, *haagio nem volna*. — Soraim azért késtek kissé mert a próba rajzot napról napra halogatták, míg végre 18^{án} szerencsésen kivittem, de a conferentia csak 23^{án} lévén csak ma tudtam meg az eredményt, mely szerint próbául felvitettem az antik-terembe, 's rajzomról se jót se rosszat nem mondhatok, mivel mindazok kik velem együtt vizsgáltattak hasonló eredményre jutottak. —

Ami Strähubert illeti arra nézve mondhatom hogy az ünnepek alatt *egyszer* meglátogatott az akademián pedig meglehetősen szíves hozzám úgy mint mindenkihez, de a bort azért nem hinném hogy elfogadná. Másodszor a borért szállításbért 's nagy vámot kellene fizetni, ez tehát ha el nem fogadná mind haszontalan költség lenne. — De tegyük hogy elfogadná; ekkor pedig bár hogy himezzük, hámozzuk a dolgot, ez egy neme a megvesztegetésnek, én pedig ennél fogva nem akarnám a netaláni jó calculust a bornak tulajdonítani, 's nagyobb becsületnek tartom saját igyekezetem által középszerű, mint vesztegetés által jeles calculust kapni. — Az elő adások 25^{én} kezdődnek de a déli órákban tartatnak ezért az esteli aktot melyre nekem nagy szükségem van nem leszek kénytelen elmulasztani. S az előadásokat szorgalmasan fogom látogatni mert ezek hasznát nagyon is belátom, úgy szintén a könyvtárt is fogom használni, mely szinte most nyílt meg. —

Adamnál még leveled vétele előtt voltam, ki is nagyon szívesen fogadott és 's máskor is megengedte hogy meglátogassam, mely engedményét a 'mennyire az illedelem engedi fel is fogom használni.

Mint tudod Gr. Buttleről irt ajánló levelem Pylotti *Arthurhoz*, ki nem létezik, volt czimezve, evvel tehát Pylotti Károly Professorhoz nem tolakodhattam be. S ezért a dolgot abban hagytam. Hanem Pylotty múltkor magyar tanítványaitól tudakozódott, felőlem, mint kinek hozzá kellett volna jönni ajánló levéllel Gr. Buttleről. Én ezt megtudván mindjárt hozzá siettem, 's ő engem igen szívesen fogadott, mindenről kikérdezett 's végre mondta hogy mutassak neki majd rajzolásokat, 's akkor majd tovább beszélünk. — Én tehát szándékozom néhány jobb rajzomat neki megmutatni 's aztán az eredményt megírom. — Kivánságod szerint a salonrokkot frakká átváltoztattam s ezért 5 frtot fizettem, becserélésért 10 frt ráfizetést kért a szabó ezért az elsőt jobbnak láttam.

	fr
Költségeim:	
6 pár harisnya	3 — 57
egy fejelés	4 — 36
frakk átcsináltatás	5 —
Szoba bér	8 —
	<hr/>
	21 — 33

Kérlek ha lennél szíves leveleidet nem lakásomra, hanem „an der k. Akademie der bildenden Künste” címezni mert ott biztosabban kapom meg miután haza csak hálni járok egész nap pedig az akadémián vagyok. Mert múltkori pénzes leveled is reggeltől estig feküdt szobámba, tehát a szolgáló éppen oly könnyen lophatta volna azt el mint nem tette. Mamácskát téged Laczi bácsit testvéreimet 's ismerőseimet csokollak ezerszer 's maradok szerető fiad

Pali

München 24/4 864

Idéz belőle *Meller* 26., 27. Jellemző, hogy a müncheni viszonyokat kevésbé ismerő apa még olyan öltözködési részletekben is fenntartja magának a döntési jogot, hogy a fiú szalonrokkot vagy frakkot csináltasson magának. Az attiláját elrongyolódásig hordó fiú müncheni pajtásai tanácsára az egyszerűbb öltözettel is megelégedett volna. Bizonyos, hogy a jóakarattól vezérelt, de mégiscsak erősen autoritárius apa szüntelen beleszólása gyermekei életének legapróbb részleteibe is, azok egyéniségének korai kibontakozását gátlóan befolyásolta.

31. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Utolsó levelemet, melyet múlt hó végével írtam reményilem már megkaptad. Azóta semmi különös nem történt minden rendben megy, az antik-teremben rajzolgatok, az előadásokra melyek kétszer hetenként tartatnak eljárók, mert ezek különösen érdekelnek, névszerint mostan a műtörténet és perspectiva, mindegyikből egy, egy óra hetenként. Az utóbbihoz szükségem volt czirkalmas ládára, léniára, rajzdeszkára ezt tehát megkelle szereznem, mi pedig 3 frtba került. — Pilottynál másodszer még nem voltam mert ő elutazott, de nem sokára vissza térend 's akkor majd el megyek hozzá. — Külömben minden rendben van. — Hát ti hogy vagytok egészségesekek-e — Zsiga és Kálmán volt születés és illetőleg névnapján, úgy szintén Ninon holnaputáni névnapján, mond meg nekik kívánságomat, hogy még száz esztendeig gratulálhassak nekik így hármoknak. — Mamácskának neked 's Laczibácsinak kezeit csókolom, testvéreimet ölelem, ismerőimet rokonaimat tisztelem, 's üdvözlöm 's maradok szerető fiad

Pali

München 864 Maj. 13

Egy mondatát idézi Lázár 1909. 123.; *Lázár* 1911. 7. (németül), *Lázár* 1913. 12. Az egyszerű, lakonikus levél mutatja, hogy Pál hamar beleszokott a festőnövendékek életébe.

32. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Alább közlöm költségeimet, melyekből meggyőződhetsz hogy úti pénzre már nem telhetik pénzem mely csak itt mulatásomat fedezendi. Ezért kérek légy szíves ha lehet mindjárt, mint édes Anyámhoz írt levelemben kértelek, küldeni, talán legjobb lesz ismét 100 frtot, hiszen a mi felmarad vissza hozom úgy is, különben is gazdálkodni fogok az úton `s a Bécsi mulatást is mentül kevesebből fogok igyekezni kikerekíteni. — Utóbbi kiadásaim melyeket még neked megnem írtam ezek:

	frt	
Májusi házbér	8	—
Júniusi házbér	8	—
Egy pár új topán	8	—
Talpalás	2	30
Nadrág és mellény	14	

Összesen 40 30

Ezeken kívül a mindennapi élet rajz eszközők, mosás s.a.t. mire mindenre szükségem volt. — Kezedet csókolva maradok szerető fiad

Pali

A datálatlan levelet 1864. június első hetében írhatta.

33. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 864 Júni 5.

Édes fiam!

... Hogy ha Sáska Mihály társad, mind azon tulajdonokkal bír, miket leveledben állítasz, akkor csak örvendhetek, hogy oly szerencsés választást tevél, — de tervezett utazásodat illetőleg, nem egyezem bele, mert úgy hiszem, jövő évre, kettős haszonnal fogsz egy kis utazást tehetni, még korántsem vagy eléggé kiképezve, — még, a' mint mindig mondom, igen sokat kell tanulnod, s' olvasnod, — mostanában, csak jer előbb haza, s' hozd magaddal munkáidat, hogy előhaladásodnak jeleit lássam, — de nem csak ügyességben követelem én az előmenetelt, de még inkább szellemi haladást, ha errül meg leszek győződve, akkor fogok örömezt áldozni további kiképeztetésedre. — ez évben visszajövet, veheted utadat akár Regensburgnak, a' Dunán lefele, akár pedig egy félre rándulással Gmundennek, de csak azon igyekezz, hogy evvel a' költség ne sokat szaporodjon, mert édes fiam 50. frt sok pénz. — ... ne feledkezz meg Laczi

bácsirúl — már egy ízben figyelmeztettek hogy német levelet írj, az ő kedvéért, ezt még nem tetted, — de neve napjára, pár nappal előbb, ne mulaszd el neki írni. —

ölel
szerető Apád

Pál egy elveszett levelében Sáska Mihállyal teendő utazás tervéhez kérte atyja hozzájárulását, melyet az nem engedélyezett. A fiú végül is július végén Regensburgon és Bécsen át hajóval érkezett Pestre, útközben vázlatokat készített VI. sz. vázlatkönyvébe.

34. Sz. M. Pál — atyjához

München 8/6 864

Kedves Atyám!

Számításom nem egészen pontosan ütött ki mivel Jun. 10^{ke} helyett már ma pénzem 1 frtig leolvadt s' ha itt levő vagy egy barátom nem kölcsönözne, kétségbeesett helyzetem lenne. Bár Laczinak írt múltkori levelemben kértelek új pénzküldeményre, most ebbeli kérésemet kénytelen vagyok megújítani, hogy ha csak lehet mi előbb, lennél szíves küldeni. — Külömben semmi bajom. Mindnyájatokat ölel

szerető fiad
Pali

35. Sz. M. Pál — atyjához

Lieber Vater!

Dein werthes Schreiben nahm ich mit Freuden, und danke sehr für die 100 gulden die ich eingewechselt 101 fl. 30 kr. bay. bekam. — Dass ich keine unnützen Auslagen mache davon kann ich dich mit Recht versichern. Denn erstens, ich weiss nur zu gut wie schwer es dir ist bei der vielseitigen Auslagen Geld herzuschaffen, zweitens ist mein Umgang auch nicht der, welcher mich zu grossen Auslagen verleiten würde, denn meine Freunde müssen es auch ganz knapp mit dem Gelde berechnen; da habe ich also auch gar keine Gelegenheit zum Verprassen. Ferner bin ich ja auch schon den Kinderjahren los geworden und überlege mir die Sache etwas ernster als dass ich mit unnützen Auslagen deine Lust zur Beförderung meiner Ausbildung nehmen würde. — Es ist auch nichts an dem dass, München eine sehr wohlfeile Stadt wäre, denn ich habe erfahren dass während man Alles wie anderswo bezahlen, muss man obendrein den allgemeinen Schmutz gedulden. — Demnach glaube ich werdest Du von meiner Sparsamkeit überzeugt sein. Jetzt würde ich auch eine Sommerhosen brauchen und

dich darum bitten, aber wenn Du etwas dagegen hättest will ich lieber auf das unentbehrlichste beschränkt bleiben. —

Ich zeichne fleissig und mit Lust, jetzt haben wir in der Akademie auch Akte alle Tag von 7—9 Uhr früh und die zeichne ich mit grosser Passion. — Es erfreute mich die gute Gesundheit meiner lieben Mutter und ich wünsche dass Sie von langer Dauer sey. Es betrübe mich aber Laczi's wiederholte Krankheit und ich wünsche ihm Besserung und Gesundheit. — Was macht Onkel Laczi, ist die Witterung für seinen Garten schon günstiger; denn hier ist erst seit kurzem etwas wärmer und angenehmer. — Die Rückreise will ich gern über Regensburg antreten und Baden fahren lassen, denn Saska gab es auch schon auf, und kommt mit uns nach Haus, aber wenn Du nichts dagegen hättest würde ich gerne mich in Wien einige Tage aufhalten um diese Stadt besser kennen zu lernen, denn Saska der 5 Jahre in Wien studiert hat würde mich herumführen wissen, die Auslagen wären auch nicht gross denn er kennt die wohlfeilen Orte, so würde das für mich sehr vortheilhaft sein. — In den Abendstunden lese ich Winkelmanns Kunstgeschichte, was mir viel mehr Vergnügen schafft als manche leeren Romane. — Tausend Küsse an euch Alle von deinem liebenden Sohn

Pali

München 14/6 864

Röviden idézi *Lázár* 1911. 7., de magyarból visszafordított németseggel, mely eltér az eredetileg is németül írt levél kifejezéseitől. Magyarul közöl belőle *Lázár* 1913. 13. Egy mondatát idézi *Meller* 21. Apja többszörös figyelmeztetése hatottak, és Pál végre németül írt haza nagybátyja, Laci bácsi kedvéért, aki ifjúkorában a váci német nyelvű süketnéma intézetben tanult meg írni és olvasni, és ezért csak a német leveleket értette meg segítség nélkül. A Szolnok Megyei Levéltár egyébként nagyobb mennyiségű levelet és okiratot őriz még feldolgozatlanul a Szinyei testvérek, Félix és László neveltetéséről és egyéb reformkori és azt megelőző korszakbeli dokumentumokból. Ezek egyikében Félix tiltakozik a folytonos német nyelvű levelezés ellen, és jellemző módon Bécsset is mindig franciásan Vienne-nek írja Wien helyett a borítékokra. Megállapodott apaként azonban ő is kénytelen fiát német levelezésre kérni süketnéma testvére kedvéért. — Pálnak nagyon sokat jelentett müncheni tartózkodásának első hónapjaiban a fiatal építész, Sáska Mihály baráti támogatása — aki idősebb korában a hazaköltözött Benczúr Gyula titkára volt. A levél utolsó passzusa, melyben Winkelmann olvasásáról számol be, igen jellemző Szinyei izlésére, ugyanis később sem olvasott szívesen „üres regényeket”.

36. Sz. M. Pál — László nagybátyjához

Lieber Onkel!

Wieder kann ich dir zu deinem Namensfeste glückwünschen — könnte ich das nur noch durch viele Jahre thun, wenn dich der liebe Gott noch lange in guter Gesundheit erhalten würde, für uns die dich so sehr lieben. — Wie geht es übrigens dir, hättest du nicht wieder Lust eine Reise zu machen? — Dein Garten muss jetzt schön sein — oh könnte ich dich nur schon persönlich darum befragen; übrigens es wird ja in einem Monat auch geschehen; ich harre mit Freuden auf die Heimkehr. —

Zugleich gratuliere ich auch dem Laczi dessen Gesundheit vielleicht schon hergestellt ist. — Wie geht es meinen Eltern, Geschwistern? — Mir geht es hier gut, und Alles im gleichmässigen Laufe. —

Ich küsse dich meine Eltern und Geschwister und verbleibe dein dich liebender Neffe

München 22/6 864.

Pali

37. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

München, 1864. VI. 28

Nagyon köszönöm, hogy megengeded nekem nyári nadrágot csináltatni, miután csakugyan szükségem van reá, bár itt a nyár nem oly meleg mint nálunk. Nem véltem célszerűnek mosókelméből, mint gondolom te érted, két párt, s inkább csináltattam egy tisztességes nadrágot mellénnyel, melynek szükségképpen egyformának kell lenni, 14 frt-ért; ez úgy hiszem nem drága, tekintve a tisztességes, jó portékát. Ez talán nem lesz kedved s akaratod ellen, hiszen úgylis legfőbb törekvésem megelégedésedet kiérdemelni.

A pénzzel is igyekszem különben gazdálkodni, egyetlen fényűzés néha a színház, ha valami jó operát adnak, mert azon jó zene, melyet ott hallhatok, finomabb ízlésem kifejlesztését bizonyosan nem gátolja s így talán ez sem lesz ellenedre.

A rajzolás meglehetősen megy, mert már a krétával rajzolást is jobban tudom s ezért kedvem is nőttön nő. — Egészségem is meglehetősen áll, kivéven néha hasmenés háborgat, mit az itteni nedves időjárásnak tulajdonítok. — Ti egészségesek vagytok-e, — s különben is, hogy és miként?

Mindnyájatok ezerszer csókol, szerető fiad:

Pali

Eredetije ismeretlen helyen. Teljes terjedelmében közli Magyar Hírlap i. m. 22. Egy mondatát idézi *Meller* 27. Az aránylag mozgalmas zenei élettel rendelkező Münchenben természetes volt, hogy a művésznövendékek az operába is eljártak. A már otthon szívesen csellózó Pál különösen élvezte ezt a falun megközelíthetetlen műfajt. Még gyakrabban járt operába, amikor maga Richard Wagner is eljött műveinek müncheni bemutatójára: ez év decemberében tett először eleget a zenéjéért rajongó II. Lajos meghívásának.

38. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Julius 3án 864

Kedves szeretett fiam!

Szent érzelmektől áthatva dobog anyai szívem, midőn e mai napra gondolok! *Tizenkilencz* éves lettél az ég segítségével, s eddig jó nemes érzelmű gyermekem! Adja a

Mindenható hogy férfileted küszöbén sem tagadd meg önmagadat soha, de a *jó és nemes* érzületek neveljenek belőled, hazádnak hű fiát ki nem csak étellel és vérrrel tud áldozni, de értelem és szellemi fönséggel párosulva működik, hazája és nemzete jólétén, — a szellemi erőt nem képes a zsarnokság sem bilincsbe verni. — Reméllem, hogy idődet jól felhasználod kedves fiam, 's előre haladásod újra meggyőzend arról, hogy nem pusztá szavak ígéreteid, magadnak szép pályát törni, de *tettleg* fogsz kissebb testvéreidnek jó példát mutatni, 's némileg behegeszti a Te jó viseleted azon fájós sebet mit Laczi könnyelműségei nagy mérvben ütöttek jó Atyád és én szívemben. . . . Vigyázz magadra kedves fiam, okulj Laczi példáján, mulass, mint korodhoz illik, de kerüld a nemtelent. — Krajzell orvoslása óta én sokkal egészségesebb vagyok, gyakori főfájásimat sikerült neki eltávolítani, bár csak jó Atyád engedné magát gyökeres orvoslás alá venni, rajta eleget aggódom, bár nem merem előtte mutatni, mert nem is szereti, ha bajait emlegetik. Ninon is meghülés következtében több napokig beteg volt, Bélácska szembaját és Istvánka lázait is nagyon jól gyógyította Krajzell, sokat emlegetnek a kicsinyek. —

Nékem semmi terveim nyárára nincsenek, őszkor szeretnék Pestre menni fájós fogaim végett. — Mire haza térendsz itt leled Weiszékat, több hetekig itt mulatandók, amúgy is gondolom, hogy sok vendégek lesznek, folyvást. — Én megszűntem Nőegyleti Elnöknő lenni, Máli nénit tették meg. A kert most igen szép, éppen rózsavirítás van, a gyep olyan mint a bársony, az itteni levegő többnyire friss és fűszeres, nagy hőségek alig voltak. Édes Atyád ha jó idő van, az erdei gyümölcsösben foglalkozik, néha ott is lakik kis házikójában, melyet a Bájvölgyből át hozatott. Szegény Bájvölgy! megszűnt az lenni, vágják az ős fákat, zindelyfaragók tiporják virágos réteit, még az *ős küszöböt* is leakarják a Vandálok rombolni, hogy a *fát* lehordhassák. Próza és próza mindenütt, — visszahozhatlanul összerombolva legkedvesebb helyem, lehet hogy még poraimnak sem jut ott egy csendes zug mint óhajtom. —

De számolok szeretetedre, hogy vélem oda eljössz, és lerajzolod azon helyeket, miket leginkább kedveltem, 's nem szeretném elenyésztetni az emlékezetből késő virágtalan koromnak. — Laczi bácsi csókol, és köszöni névnapi megemlékezésedet, 's azt üzeni, hogy hazajövedeledkor fog néked kedveskedni. Édes Atyád és testvéreid sorra ölelnek, Istvánka rá ül egy zsámolyra, 's hozzád nyargal képzelt vasúton. Béla maga írt. —

Isten oltalmába ajánlak kedves szeretett fiam, 's óhajtom hogy mindig oly boldogító érzettel pillanthassak reád mint születésed órájában, midőn kis angyal gyanánt tartottalak karjaimon.

Forrón szerető anyai szívemhez szorítlak lélekben, 's áldását küldi hű anyád

Valéria

Röviden idézi *Meller 7. A Sárosvármegyei Jótékony Nőegylet Sz. M. Félixné kezdeményezésére alakult meg (9. sz. kép)*. Első elnöknője is ő lett, mely tisztséget egészen idáig viselte. A Bájvölgy a szinyelipóczi, illetve a singléri vadregényes vidék költői neve volt, Valéria gyakran adott hasonlóan poétikus neveket birtokai kies helyeinek, ahová szívesen lovagolt ki. A természet szépségeiért rajongó, költői lelkű hölgy

nehezen tud belenyugodni a természetátalakító gazdasági munkák hasznába, ő az érintetlen, vad táj romantikus híve. Ezért is érzi magát olyan jól idős korában a Zemplén megyei rengeteg mélyén kialakított kis remetefészkében, miután legfiatalabb gyermekeit is útjukra bocsátotta. A gondos anyának nagyon fáj némelyik fiának hozzá méltatlan viselkedése, és ilyenkor különösen büszkén ragaszkodik ahhoz a gyermekéhez, akitől nemes, maradandó értékű cselekedeteket remélhet. Pál egyébként eleget tett anyja kérésének, és egyik vakációja alatt lerajzolta az anyjának oly kedves helyeket, sőt képtervei között is szerepelt később rólok megfestendő alkotás, melyet végül sem valósított meg (vö. *Szinyei* 1981. 303.). — A levélben szereplő báró Weissné anyja Szinyei lány volt, Pál nagyapjának nővére. Családjával Bécsben élt, és a városon való átutazásaik alkalmával a Szinyei család tagjai általában meglátogatták őket, hiszen Weissék is szívesen nyaraltak Jernyén és más felvidéki rokon családoknál.

39. Sz. M. László — Pálhoz

Jernye 10/7 64

Mein geliebter guter Pali!

Sehr freue ich mich, dass ich heute Gelegenheit habe, diese Feder zu ergreifen, um einmal mit meinem lieben Pulyicska in der Ferne sprechen zu können. Auf deinem Geburtstag 4 Juli habe ich nicht vergessen und dich meine Gratulation durch Mutter ausrichten lassen, ich hoffe, du hast ihren Brief schon erhalten, meine Geschenke wirst du aus meinen Händen empfangen, wenn du nach Hause kommst, welches bald geschehen wird und worauf ich mit höchstgespannter Freude haare, da wirst du mir alles von deinem Erlebnisse in München erzählen müssen, und ich werde mit hoher Interesse darum befragen und anhören. — Nachdem ich von München zurückkam, beschäftigte ich mich nichts anders nur ununterbrochen in meinem Garten, darum habe ich auch keinen Brief schreiben wissen können, weil in meinem Kopfe nichts anders war, als meine hochrankende Zierkürbisse, werüber du theils bewundern und theils belachen wirst, wenn du sie in 25 Sorten auf hohen Kletter Gerüste prangend sehen wirst. Erst vorige Woche bin ich damit fertig, ich machte Besuche in Abbos, Habsan und Kende, überall hat man dich vielmal erwähnt, alle lassen dich vielmals grüssen, und freuen sich dich bald wiederzusehen. — Heute Nachmittag fahre ich nach Darócz, gewiss wird man von dir ebenso erwähnen, wie anderes — Tante Mali ist der Mutter Nachfolgerin als Präsidentin im frauen Verein, und befindet sich gegenwärtig samt Familie im Bade Lublau. — Tante Baronin Weiss und Alfonsine sind seit einem Monathe in unseren Gegend und kommen ab übermorgen sieher auf einigen Wochen.

Der Vater lässt dich vielmals küssen und umarmen, und dich ermahnen, immer so brav zu bleiben, fleissig zu sein und mit dem Gelde gut zu wirtsschaften; ich bitte dich lieber Pali, trachte dich immer nur ihm immer Freude zu machen, so kann es ihm seiner Gesundheit erleichtern und ihn durch vielen und vielen Jahren erhalten, wenn ihm seine Kinder keine trübe Sorgen verursachen, ich hoffe, und bin überzeugt, dass du immer so brav; und ein gutes Kind bleibst, Gott beschütze dein edles Herz und guten Verstand.

Der Vater geht beinahe alle Tage, wenn das Wetter schön ist nach Drapsi Kut, die Hütte aus Singlér hat er dort übersetzen lassen, und übernachtete dort oft die Stille und angenehmduftender Luft im Wald thut ihm sehr angenehm. Mutter, Ninon und beide kleinen sind wohl, lassen dich vielmals umarmen, sie alle fahren oft nach Drapsi Kut und spatzirten weiter im Walde. — Latzi umarmt dich ebenfalls, es geht ihm schon besser, er studirt schon um seine Prüfung abzulegen. Zsiga und Jozsi sind wohl und brav, Kalman führt sich schon besser auf und lernt auch schon besser. Tante Emma und Anna samt ihre Familie sind wohl, nur arme Stefanie in Haraszt ist an der Auszehrung gestorben. — Jekelfalusischen in Leutschau lassen sich nichts hören, wir wissen nur, dass sie alle wohl sind.

Tante Regine lässt dich bitten, mit dem jungen Krajnik, der auch in Münchner Akademie sich befindet, bekannt zu machen und freundlich zu sein, da sein Mutter eine geborene Mariássy war und kürzlich gestorben ist, und er nun ein armer bedauernder Waise geworden ist.

Vielleicht weisst du schon, dass der allgemein sehr geachteter Kaufmann Thrór, der uns unzählige Gefälligkeiten und Aufmerksamkeiten erwiesen hat, vor 3 Monathen gestorben ist, wir werden schon kein 2ten ihm gleichen mehr haben; — ein höchstschmerzliches Verlust für seine Familie, die er mit ganzer Seele innig anhängte und immer für sie sorgte. — Sein jüngere Tochter Vilma, die du vielleicht kannst, geht jetzt mit ihrer Tante auf der Reise nach Deutschland, namentlich Wiesbaden und Ems, sie wird auch München berühren und daselbst 2 Tage aufhalten, wenn du sie zufällig siehst, bitte ich dich, so gut zu sein, sie in die Sehenswerthen zu führen und zu zeigen, da du München schon gut kennst, es würde diesen armen tiefbetrübten Mädchen wohl thun, wenn du als ein Bekannter von ihrem Hause in der fremde freundlich und gefällig begegnetest.

Nun endige ich meine Zeilen, näheres alles mündlich auf baldigen Wiedersehen, schreibe uns bald, und gib uns wissen, wann du von München abreisen wirst. Tausendmal umarmt dich im Geiste aufs innigst

dein

dich liebender

Laci bácsi

Ezen szíves levélre rögtön válaszoly Laczi bácsinak németül, hogy jó indulatát továbbra is kiérdemeld magadnak, ő nagyon is megérdemli, hogy figyelemmel és szeretettel viseltess éránta, — írd meg azt is, ki fogsz é pénzzel jönni, az útra elég lesz é?

ölel apád

Ez az első megmaradt levél, melyet a süketnéma nagybácsi kedvenc unokaöccsének írt. A többi családtagnál részletesebben tudósítja őt a rokonságban történekről, mindenkit állandóan számon tart, gyakran sorra látogatja őket. Fontosabb említett rokonok: Máli néni = Berzeviczy Tivadarné, Sz. M. Amália, Valéria helyett az új nőegyleti elnöknő. Lublófürdő a Probstner család tulajdona volt, Berzeviczyné szívesen nyaralt ott gyermekeivel (vö. *Berzeviczy* 1906. 110—111.). Regina néni = Máriaássy Ágostonné Sz. M. Regina (ők laktak Aboson), Amáliával együtt testvérei Laci bácsinak.

40. Sz. M. Pál — László nagybátyjához

Mein lieber guter Laczi bácsi!

Ausserste Freude machte mir dein liebevoller Brief, und ich werde mich auch sehr bestreben deiner Liebe mich werth zu machen. Ich freue mich schon sehr nachhaus wo ich dir alle meine Erlebnisse erzählen werde; auf die Zierkürbisse bin ich auch sehr neugierig. — Auf der Akademie arbeite ich fleissig um die definitive Aufnahme und ein gutes Zeugniß zu erhalten, aber ammeisten darum um euch und mir Freude und Vergnügen zu verschaffen. Dass Laczi schon besser ist freut mich sehr und ich hoffe dass bis ich nach Hause komme er ganz wohl sein wird. — Der Tod der Stephanie betrübt mich sehr obwohl ich schon darauf gefasst war. — Der junge Krajnik ist mit mir in der selben Klasse auf der Akademie und ich bin sehr viel mit ihm zusammen, da er auch etwas körperlich verkrüppelt ist der arme, so bedarf er einige Aushilfe die ich ihm schon oft geleistet habe. —

Thror 's Tod war auch ein grosser Schlag für seine Familie, wir haben in ihm auch vieles verloren. Wenn seine Tochter Vilma herkommt werde ich sie aufsuchen und in der Stadt herumführen. — Ich glaube von hier den 28—29ten dieses Monats abzureisen über Regensburg nach Wien wo ich mit erlaubniß meines Vaters einige Tage aufhalten werde und dann nach Haus! — Ich schliesse meinen Brief und umarme auch tausendmal im Geiste und verbleibe dein

dich innigst liebender

Pali

München 16/7 864.

Egy-egy mondatát idézi *Meller* 26. és 27. Laci bácsi előző levelében ajánlotta figyelmébe Krajnik Gyulát, akinek anyja távoli rokon, Máriássy lány volt és épp az idő tájt halt meg. Krajnik és Szinyei ugyanazon a napon felvételizett az akadémián és a levél tanúsága szerint sokat voltak együtt, sőt Pál segítette is testi fogyatékos kollégáját. *Lyka Károly*: *Nemzeti romantika* c. kötete (2. kiad. Bp. 1982.) 88. oldalán a jegyzetben tévesen Kragniknak írta a nevet.

41. Sz. M. Pál — anyjához

Bécs 26/10 864

Szeretett Anyám!

Töletek elindulva Kassára érkeztem itten meghálva kocsin reggel elindultam, 's egyfolytomban mindig második helyen menve végre ide érkeztem tegnap reggel 7 ½ órakor — Útitársam báró Mengerzen volt. — Weissék lakását megtalálva, de miután ők aludtak, csak ismételt csengetésem ébreszté föl. — Külömben szívesen fogadtak és mindjárt kinyilatkoztatták, hogy járás kelésemben ne zavartassam magamat általok 's

tekintsem házukat mint „Absteig Quartier”. — Ezért hát én most felhasználom az időt és mentül többet igyekszem meglátni, mint színházakat, képtárakat ’s más gyűjteményeket. — Csak egyet sajnálok, mert a Belvedere most zárva van egész hónapon át, hát ezt mi leginkább érdekelt volna itten nem láthatom. —

Holnap Vincze bácsihoz kell mennem mert Weisséktől megtudta hogy itten vagyok így tehát nem mulaszthatom látogatását. — De holnap után elindulok már Münchenbe mert már ideje. — Nehezen esik ha rágondolok hogy talán csak 16 holnap múltával látlak benneteket kedveseim, mert mindenütt jó de otthon *legjobb*. — Külömben hivatásomat kell betöltenem és ez vigasztal, mert tudom hogy ez által teszem magamat érdemessé szeretetetekre. Ezerszer ölel mindnyájatokat forrón szerető fiad

Pali

Weissék tisztelnek. —

42. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Jernye 2/11 864

Szeretett fiam!

Mindhárom leveledet megkaptam, ’s köszönöm az Istennek hogy szerencsésen megérkeztél ’s már hozzá fogtál pályád folytatásához, csak tanulj és iparkodj vas szorgalommal ’s mutasd meg hogy férfi vagy ’s ingatlan, a millyennek *kell* főleg magyar embernek lennie, — ki fia egy szép de tiprott honnak, ’s egyedül az *összes nemzet szellemi* ereje képes felszabadítani egykor. —

Itt elutazásod óta, a legborzasztóbb félelem és rettegésben valánk, Bélácska torokgyíkot kapott csak kevésbe múlt hogy megnem halt, egyedül a jó nemes szívű Krajzellnek lehet Isten után köszönni. — Istvánka meg a mint tudod, már régebben beteg volt, ’s az orvos nagyon megijedt baján a hogy látta, mert naponta rosszabodott állapota, *mell gyulladása* és nem láza volt, a mellett Istvánkában valami mély és nagy baj lappang, úgy hogy az orvos csak hosszas figyelmes orvoslást ajánl, a drága gyermek lehető fellábadozására. — Képzelnem sem tudod mennyit szenvedtem ’s mennyit szenvedek e drága kis beteg angyalt látva, ámbár ő fel van játszik, — de naponta apad és sápad. —

Jó atyádnak is vissza kellett térni Kassáról, midőn a gyermekek oly rosszul lehet, halálon voltak, itt beavárván azonban a javulást pár nap múlva útnak indulhatott, még hosszabb ideig lesz azonban szüreten, Ninon is ott van. — Tegnap leveledet el fogom néki küldeni a postán. — Most Isten legjobb áldása feletted kedves gyermekem, gondolj szerető szülőidre, ’s ez leend azon talizmán, mely a becsületesség ösvényéről nem engedend eltérni, forrón ölel lélekben hű anyád

Valéria

Egy mondatát idézi *Hoffmann* 14. Az anya egyetlen levelében sem mulasztja el a hazafias gondolat fiába ültetését.

43. Sz. M. Pál — anyjához

Szeretett Anyám!

Nagyon leverő hatást gyakorolt reám becses soraid olvasása, 's leginkább az hogy míg én vígan gondtalanul mit sem gyanítva a történt veszélyekről, éltem napjaimat, addig ti a legborzasztóbb fájdalmak 's szenvedéseknek valátok ki téve. — De más részt örülök hogy a veszélyen már túl vannak a drága kis angyalok, 's köszönet Krajzelnek hogy a veszélyt elhárította. — Reményem hogy soraim olvasásakor, már csak a túl élt veszélyekre 's szenvedésekre mint elmúltakra lehet lesz visszagondolni, s köszönni a Mindenhatónak hogy azokat elhárította. —

Mikor jön vissza Apám a hegyaljáról, bár ne ártott volna meg neki az ott mulatás, rosz lakás és a sok fáradalom 's gond. —

Laczi bácsinak kezeit csókolom és mond meg kérlek neki, hogy photographiákat nem küldhetek, mivel a *negatív üveg* már nincs meg. —

Hogy mulat Ninon Mádon sokat tánczolt-e már?

Én hála Istennek egészséges vagyok az Akadémián dolgozom, bár a rövid napok miat csak keveset rajzolhatok de a helyet az esti órákban vannak előadások, anatómia, Kunstgeschichte, perspektíva és esteli Aktok. —

Itten most nagyon hideg van 's szobámat miután csak este, vagyis inkább éjjel vagyok itthon csak még nem fűtetem, mert drága a fa a tárcza meg vékony, 's most is már meglehetősen átfáztam tehát sietek zárni leveletem. — Külömben ez nem tesz semmit én mindamellett meglegedett vagyok 's nem cserélnék egy királlyal. — Mindnyájatokat ölel szerető fiad

Pali

München 8/11 864

Egy mondatát idézi *Lázár* 1909. 123.; *Lázár* 1911. 7. (németül); *Lázár* 1913. 13.; ill. *Meller* 28.

44. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Azt hiszem soraim már otthon találandnak egészségesen és a Bényei fáradalmakon átesve, melyek akarom reményleni egészségedet meg nem rontották 's megóvott az ég minden kellemetlenségtől. — Édes Anyám leveléből nagy szomorúsággal értettem meg azon veszélyt melyben a két kisfiú volt 's e tárgyban még mostanig nem lévén megnyugtatta, kérlek írjátok meg hogy létöket. Bár a legjobbat reménylem.

Közelendő születés és névnapodra én is ideje korán akarom jó kívánságaimat elődbe hozni, ezeket czifra szavakba burkolni nem akarom mert ez úgy is csak untatna; de

tiszta szívemből kívánom hogy a Mindenható sok évek során szeretetben megtartsa nekünk téged kedves jó Atyám, 's ne szomorítsa bú és gond napjaidat. —

Magamról csak annyit írhatok, hogy már a rendes kerékvágásba megint bejöttem, mi alatt értem, hogy antikokat rajzoló előadásokra eljárók múlt héten az esteli aktok is megkezdődtek, tehát azokat is szorgalmazom. Leginkább csak az itt lévő magyarokkal társalkodom és nagyon csendes életet élek, s egészséges vagyok. Pénz dolgában ugyan szorul a kapczám mert mint már írárom megérkeztemkor mindenféle kiadásaim voltak mint beiratás, fogadóba szállás 's más egyéb melyek meglehetősen leapasztották tárczámat, ennél fogva nagyon kérek ha legalább mostan a havi pénz fellet némi pótléket küldeni szíveskednél. — Ne vedd kérlek rossznéven ebbeli kérésemet hiszen igyekszem én lehetőleg gazdálkodni, 's bizony gyakran még ebéd után is leülhetnék a Jernyei ebédhez. —

Mindnyájatokat ezerszer ölel igazán szerető fiad

Pali

München 17/11 864

Pál valóban nem élt nagylábon Münchenben, igyekezett takarékoskodni, de saját szerény igényeinek kielégítése mellett sokszor kisegítette szegényebb sorsú társait is. Eredendő jószívűsége nehezen viselte el a hozzá közelállók nélkülözését. Ezért is jön elő állandóan leveleiben a havi penzumon felüli pénzkérés, melyre aztán atyja hosszas korholásokkal válaszol (lásd 47. sz. levél).

45. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nagyon nyughatatlan vagyok, 's aggódom a kis fiúcskák egészségén, miután Édes Anyám utolsó levelében, különösen Istvánkát illetőleg, kétesnek látszott a dolog. Bár Isten mentene meg minden bajtól, hanem mivel oly rég nem kaptam semminő tudósítást félek hogy ne talán valami baj volna a mi hátráltatna. — Mindamellett akarom hinni hogy más dolog tartóztatott fel az írásban és nyughatatlanságom alaptalan. —

Bővebben magamról e hó 16^{án} írtam 's most nem írhatok egyebet hogysem egészséges vagyok; kérem pedig nagyon hogy talán Ninoka írna mielőbb, 's tudósítna hogylétetekről megnyugtatósomra. —

Szívből ölel ezerszer mindnyájatokat szerető fiad

Pali

München 22/11 864

Előző levele dátumát tévesen írja 16-nak, mert 17-én írt.

46. Mezey Lajos — Sz. M. Pálhoz

Édes Palim!

Szomorú érzelmek közt kezdem soraimat, mert önnek nem Münchenbe írom azokat, mivel azt kell hinnem, hogy ön viszajövén onnan, többé nem tartotta mellőzhetetlennek a vizsamenetet, s most talán ez volna fő oka, miért engem az én kedves Palim, ígérete sőt érzületei daczára: mellőz.

Mert hogy ön engem elfeledett volna, azt nem tudnám elhinni. Igaz ugyan hogy Münchenben átlátta azt könnyen, mily csekély a művészet nálunk, de különösen nálam, vagy talán még tanítási modorom is, mások által meg lőn cáfolva, ez mind, s ezeknél több sem, sőt semmi sem lehet elegendő ok arra; mert tagadhatatlanná vált az hogy akartam tanítani, s kétségbevonhatlan ön iránti rokonszenvem; de, ha még ezek sem volnának ön előtt eléggé ösmerve, elnem hagyom vitázni magamtól azon szeretetet, melyet lelkembe szívembe oltott a Szinyei család. Ezen fanaticus szeretetnek e család az oka, ez árasztott engem el, vagy helyesebb kifejezéssel elkábított kölcsönös szeretetével, mert már én Önök közt nem csak tiszteletet, becsülést, hanem valóságos szeretetet élveztem; azt annyira éreztem, miként azt hittem hogy minden fa árnyéka, minden virág illata számomra van rendelve, minden arczmosolyát köröttem, irántami szeretetnek magyaráztam.

Ezekből meríthetek csak mentséget elkövetett hibámhoz, melyet alig tudok magamnak megbocsájtani, de mondom mámorban éltem önök közt — s csak így lehet érteni azt, hogy két hétrei meghívást két, nekem végtelen rövid, hóig nyújtottam.

Sírok édes Palim, most mint gyermek mert nem csak akkori elválásunk jut eszembe, hanem végtelenül lesujt azon gondolat hogy én ezen családot többé nem láthatom.

Miért oltották belém önök kiirthatlanul ezen érzést, hiszen ez nekem naponta mennyi mennyi örömet ugyan annyi bánatot kint okoz?!

Oh ha én még egyszer Apának vagy Mamácskának szemébe nézhetnék, megcsókolnám úgy mint szokta ember apját anyját, nejét, gyermekét, kedvesét, mind e három érzületnél forróbban tudnám őket ölelni. De hova hagyom magamat ragadni?

Én önről akartam írni, szemrehányást akartam tenni, hogy nekem Müncheneri életét le nem írta, csak ígéretben hagyta — de hát annak vége! —

Önök tudják miért s miként kell lenni!

Már most tehát rákezdem én magamról, fölszólítás nélkül magamtól.

Én sok fontolás után elhatároztam fotografiózásra adni fejemet, s ezért Februárban Bécsbe mentem, bővebb ismereteket szerevén e tárgyban magamnak, saját tervem után, az ócska házat az utczaról a konyhaig lebontattam, s annak a helyén van most Miska bátyám felőli oldalon a réginel nagyobb kis szoba, errébb a nagy szoba, még errébb egy nagyszoba, mely most enyém úgy a Bakacs felől száraz kapu, s ezek tetején az emelet 4 szobából, az udvarfelőli kis festő szobám és üveges tornác teteje szintén emeletes itt van az üvegsalon éjszaki világítással; a szükséges

sötét kis szobák, az utczára pedig fogadó termek és laboratórium, minden értelemmel s ízléssel, mint tölem várták, rendezve.

December 1-sőjén akarom megnyitni, s hiszem hogy a közönség szavát a pártolásban nem csak beváltja: de fölül is múlja.

Szüleinek leghőbb üdvözetemet adja által Önöket pedig egyenkint csókolom

Mezey Lajosuk

NVárad Nov. 26. 864.

Valahogy Laczi bácsit üdvözleni elne mulasza

Palicsku ladipán

Mezey valahonnan azt hallhatta, hogy régi tanítványa nem ment vissza Münchenbe, és ezért Jernyére címezte levelét, melyet Sz. M. Félix dec. 8-i levelében küldött fia után. Nem valószínű, hogy Pál elfelejtkezett volna első mesteréről, de a sok új benyomás és a szorgalmas munka bizonyára elhomályosította a Mezeyvel kapcsolatos emlékeket. Nem volt túl szorgalmas levélíró, családja unszolására, illetve az időnkénti értük való aggodalom levezetésére írt aránylag sűrűn nekik levelet, de úgy látszik, többre nem futotta energiájából. Mezey e levelére egészen biztosan válaszolt, de sajnos mindennemű hozzá írt levele elveszett. — Mezey Lajosnak egyre kevesebb pénzt hozott a festés, ezért több korabeli festőtársához hasonlóan fényképészeti műterem nyitásával próbálkozott. E levele fotótörténeti szempontból is érdekes dokumentum.

47. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 864. December 8.

Édes fiam!

... reméllem magad is eléggé megértél arra, hogy belássad szavaim igazságát, s' felfogod magad is, miszerint, te nem mulatságbul, s' idő töltésül vagy ottan a' hol vagy, de hogy neked a' tökély magasabb fokára törekedned kell, — igaz ugyan hogy Rafaelt csak egyet szül egy év ezred, hanem kitűnő, 's köz elismerésre méltánylatra jutott művész habár negyed ötöd rangú is, minden században számos van, — oda kell tehát ügyekezned, hogy minél magasabb rangot érhessél, — nem fogna é a' szégyen pírja elborítani, ha néhány évet Münchenben, vagy más hasonló helyen töltve, végtére is, többre nem vihethvén a dolgot, mint ügyes másolásokra, miből bajos megélni, — élted pályáját tévesztve, az eke szarvához visszakerülnél, hogy itten gond, és nélkülözés tellyes életen át tengődj — azt te fiam nem akarhatod. — de mint mondám, ha odajutni nem akarsz, sokat, igen sokat, és pedig alaposan kell tanulmányoznod, — egész valódnak át kell hatva lenni azon szilárd elhatározottságtul, hogy a' mindennapiasságon felül emelkedj — akkor majd büszkén emelheted fejedet, s' bizonyára nagy és édes élvét nyújtand, már az is, hogy illyképpen, korban és erőben hanyatló szüleid napjait felderited, és édes semmi által felül nem múlható örömet szerzel nekünk, magadnak pedig megelégedést, boldog, kényelmes, és élvezetdús életet biztosítasz. —

... Társaságodra, s' életmódodra nézve is szükségesnek látom, észrevételeimet megmondani, — helyeslem, és szeretem hogy többnyire magyar társaiddal barátkozol és társalogsz, ez természetes, hogy idegen földön, mindenki inkább ragaszkodik hona fiához, — így a' magyar nyelvben is van folytonos gyakorlatod, s' így kölcsönösen ébreszthetitek is egymásnál, a' haza szent szeretetét, — mert átok azon magyarra, a' ki ebből kitud vetközni, — s' hinni akarom azt is hogy eddigi társaid, nem feslett életű gondatlan naplopók, én minden jót teszek fel rólok, hiszem, hogy higgadt gondolkozású, és takarékos férfiak, — s' még is mind a' mellett óhajtom, hogy más ismerettségeket is szerez, ha például egy pár tiszteséges családdal megismerkedve, mivel női körökben néha megfordulnál, — nem értem én a' Vianegg [?] féle magas arisztokrátiát, a' közép osztályokban, a' polgárok között sok műveltséget lehet találni, ilyen társalgás, különösen, művelt, és szellemdús, de a' mellett erényes nőekkel való gyakoribb érintkezés által lehet csak, a' finomabb társalgási modort elsajátítani, azon politurt és ildomosságot elnyerni, melly az életben igen megkívántatik, s' melly nagyon könnyiténé utóbbi előmeneteledet, nagy előnyt nyújt, ha valaki első fellépésnél is, kedvező benyomást tud elő idézni — különösen egy művésznak nem lehet rendeltetése, kizárólag, kedélyes, s' megszokott családi körben tölteni idejét, annak meg kell a' világban, idegenek között s' mindenféle emberek közt megfordulni, — ezen okoknál fogva óhajtom tehát az új, de válogatott, s' főkép tiszteséges nők ismeretségét, — második éve vagy már Münchenben, nem lehet tehát nehéz illetén köröket fel találni. — ... Most Isten oltalmába ajánlak, s' újra kérlek, ne feledkez meg soha szüleidről, s' az előtted álló nagy magasztos célzrul, úgy boldogítani fogod szerető apádat.

Karácsonyra várjuk Dukovszkyékat és Hrabécziéket, a' fiúk is mind hon lesznek, de nem lesz ki brúgoljon. —

Mezey levelét is küldöm, nem tudom honnan merítette azt a' hirt, hogy te már vissza se mentél, világítsd fel.

Idéz belőle *Meller* 29—30., ill. 35. Az igen terjedelmes levélből csak részleteket közlünk.

48. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Becses leveledet megkapván nagyon köszönöm a 110 frtot, 's most sajnálom hogy a telegram által talán ijedelmet okoztam, bár ennek elkerülésére elővigyázatból Laczinak 's nem egyenesen neked czímeztem; de miután pénzem már pár nappal előbb elfogyott 's kénytelen voltam Salamon barátomtól 10 frtot kölcsön venni, 's nehogy még több adóságba verjem magamat legészszerűbbnek láttam telegraphirozni. —

Jó tanácsaidat és oktatásidat nagyon köszönöm, 's legtávolabb attól hogy untatna, hogy is lehetne az, a legnagyobb örömmel olvasom mindig atyai szeretet és

gondosságtól áthatott minden szavadat; serkentéseid és lelkesítő szavaid nem hibázhatják el reám hatásukat, 's ha valamire viszem művészetemet nagy tényezők lesznek ezek. —

Leveledben azon kívánságot fejezed ki, miszerint szeretnéd ha néhány polgári családdal megismerkednék. Ennek hasznát sőt szükségét nagyon átlátom magam is, mert mint mondád azon politúr hiányát, melyet ily körökben lehet csak elsajátítani, nagyon érzem: 's ezért oda akarom irányozni igyekezetemet, hogy ily körökbe bejuthassak. De ez itten nem oly könnyű mint nálunk, itten az életmód nem oly társas 's a családok elzárkózva önmaguknak élnek, úgy hogy különös ajánlás vagy rokonsági összeköttetés nélkül lehetetlen oda bejutni. De ha lehetne is, teszem ha Weissné beváltaná ígéretét 's elküldené azon ajánló levelet, melyről említést tőn, akkor megint egy nagy casus üti fel hydra fejét, t. i. a *pénz*, mert az bizonyos hogy az olyan esetben a látogatások, talán estélyek 's több efféle miatt a ruházat 's más egyéb meg lehetős rubrikát képezne kiadásaim lajstromában. — Ez az én véleményem. —

A tudományos olvasmányokra nézve az akadémia könyvtárát használom mely gazdag az ily munkákban. A nyelvekre nézve: francia könyveket olvasok 's a társalgásban is van némi gyakorlatom, mert egy olasz collegámmal miután nem tudjuk egymást másképp megérteni mint francziául, mit ő jól beszél, én is töröm a francziát 's napról napra észreveszem magamon a gyakorlat hasznát; az olasz és angol nyelvekre nézve még majd tudakozodom, hanem természetesen ez is pénzbe fog kerülni. —

Végül egy nagy kérésem volna hozzád, t. i. havipénzem megnagyobbítása. Hogy ezen kérésem ne látszék oknélkülinek, okadatolni akarom: Az élelemre naponként mindig elmegy egy frt. ez havonként 30 frt., a szállás és mosás 10 frt., a fűtés, rajzszerék, néha színház, keztü csizma szintén havonként felmegy legalább 10 frtra ez már meg haladja az 50 frtot, mostani havi pénzemet, hol marad hát még a ruházat, nyelvmester 's más apróságok; — erre azt hiszem nem számítok sokat ha szintén 10 frtra teszem. S ez mind össze tenne 60 frtot; ne vedd kérlek szerénytelenségnek kérésemet, ha 60 frtot kérek havonként, mert inkább őszintén hozzád fordulok kérésemmel mintsem hogy kifogyván pénzem előbb pajtásaimhoz legyek kénytelen fordulni, mert annak soha sincs jó vége.

Megtartván a régi formulát elmondom hogy különben nincsen semmi bajom, 's mindnyájatokat ezerszer csókolva maradok szerető fiad

Pali

München 15/12 864

Egy mondatát idézi *Lázár* 1909. 123.; *Lázár* 1911. 7. (németül); *Lázár* 1913. 13.; ill. egy részletét *Meller* 36. Pált egyelőre még nem untatják apja legapróbb részletekre kitérő intelmei, szerényen és engedelmesen igyekszik kívánságának megfelelni, de figyelmezteti is egyben, hogy életmódjának értékesebb tételéhez újabb pénzre lenne szüksége, s még kevésbé tudna takarékoskodni, mint eddigi teljes visszavonultságában.

49. Sz. M. Pál — atyjához

München, 864. XII. 24.

Szeretett Atyám!

Tegnap Zsigának írtam s kértem őt, hogy küldené el nekem a gordonka iskolát, ezt azért tettem, mert újra kedvet kapván a gordonkához, miután pedig hallásom, s némi hajlamom van a zenéhez és eddig még semmi hangszert sem játszom, megismerkedvén egy jó mesterrel, elhatároztam, hogy ha neked nem volna semmi ellenvetésem, tanulni fogom s ezért azon reményben hogy megengeded, meg is kezdtem az órákat a mesterem hangszerén. — De mivel az órákon kívüli gyakorlás elkerülhetetlenül szükséges, azért gondoltam, hogy egy gordonkát itten bérelek, de ez nem practicus. Venni pedig sokba kerülne és minek volna két hangszerem, miután otthon is van egy; ezért azt hiszem, legjobb volna, ha lennél szíves azt nekem elküldeni. Hogy pedig a vitelbér ne kerüljön olyan sokba, jó volna azon nehéz futrális nélkül, ponyvákba és viaszos vászonba bevarrni és erősen összekötözni s lepecsételni. Kívülről pedig ráírni, hogy violon cselló, óvatos velebánást kérni, így bepodgyászolva pedig, mint eilgut földadni nekem az Akadémiára címezve. A violincsellóiskolát is hozzá lehet tenni.

Ezt kérek, légy szíves megtenni, ha talán nagyon ellenedre nem volna, miután a költségekben sem tenne nagy különbséget, mert egy óra 24 krajcár háromszor hetenkint tartva pedig, ez tehát nem sok.

Ma kezdődtek a karácsonyi szünnapok s ezeket olyanképpen fogom felhasználni, hogy Benczúrral és Salamonnal fogunk nálam rajzolni, illetőleg festeni egy modellt. — Még egyszer boldog ünnepeket és aztán boldog újévet kívánva mindnyájatokat ölel, szerető fiad:

Pali

Országos Széchényi Könyvtár

Eredetije ismeretlen helyen. Teljes egészében közli Magyar Hírlap, i. m. 22. Töredékét idézi Lázár 1935. II. 107. A müncheni művészfiatalok körében a zenélés is népszerű volt, legtöbb barátja játszott valamilyen hangszereken, Max például gordonkázott, Benczúr hegedült, Pál ezért akarta most a Jernyén elkezdett gordonkát folytatni. Zsiga öccse is folytatta a hegedűtanulást Pesten és Bécsben, orvosi pályája mellett.

50. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 865. Jan. 10.

Édes fiam! Örömmel láttam ma érkezett leveledből, hogy intéseimet, s' figyelmeztetéseimet szívedre vetted, — már most csak szilárdan maradj meg szép feltételednél, — s' nem sokára tapasztalni fogod annak jótékonyságát, — ez nem csak megnyugvást, de még sok féle élvezetet is nyújtand. — A' Gordonkát legközelebb útnak indítom, s' újra is csak arra figyelmeztettlek, hogy a' festészetet, semmi egyéb élv kedvéért el ne

hanyagold, — A' festészet nemének választására nézve, én neked se utasítást, se tanácsot adni nem tudok, s ez egészen tőled függ, kövesd hajlamodat, — én választásodba bele nyugszom, habár a' feletti sajnálatomat el nem titkolhatom, — nem csak azért, mivel én a' történelmi festészetet, s' általyában az alakok ábrázolását, a' művészet lépcsőzetén magasabb fokon állónak vélem, s' én Pali fiamat, apai hiúságonnál fogva, minél magasabban látni óhajtom, — de sajnálom ezt leginkább a' miatt mivel az eddigi tapasztalásbul ítélve az alakok, s' különösen az arczok rajzára több tehetséget találtam te benned, mind a' tájképekre, — egyébiránt, a' választásban egyedül magad határozatsz, — hanem még is ki kell mondanom benső aggodalmamat, — gondold és fontold meg jól fiam, — vallyon nem untad é már meg az alakok tanulmányozását, és nem ingatta é meg türelmedet az e' szakban tapasztalt sok nehézség — s' valljon nem onnan ered é, a' táj festés eránti vélt előszereteted, mivel azon téren kevesebb felakadást, s' gyorsabb előmenetelt remélsz, — vond ön magad kérdőre, de szigorún, — s' ha valóban, mellék indoktól ment határozott előszereteted érzel hozzá, — szóval sem ellenzem, — de ha netalán csak az eddigi téren felmerült sok nehézség elkerülésének titkos, talán ön magadnak sem bevallott vágya indítana reá, akkor fiam kötelességem téged komolyan inteni, hogy az akadályoktól el ne ijedj, s' figyelmeztetni, hogy a' művészet bármely nemében bizonyos tökélyt elérni, küzdelem, és sok fáradság nélkül, nem lehet, csak vas szorgalom s' ernyedetlen buzgó kitarítás vezethet oda, — nekem abban telne örömöm, hogy ha téged a' nehézségek nem elijesztene, vagy éppen el lankasztani, hanem fokozott buzgóságra serkenteni fognának, — azt óhajtom hogy éppen az akadályok le küzdésébe helyeznéd büszkeségedet. Kérlek tehát, vizsgál meg ön magadat, higadtan, komolyan minek előtte határoznál — külbömben a' művészet minden neme szép és magasztos, én tehát nem bánom bár mellyikre szánnád magad, csak igyekezz azt tökélyre vinni, — s' ne lankadj, — szégyen pír nélkül nem is gondolhatsz arra, hogy ha pár év múlva, — majd unottan, ön magadnak be kellene vallanod, hogy bizony csak kontár fogsz maradni — s' a sok pénz kihányva, s' a' visszavarázsolhatlan drága idő elfecsérelve volna — de ezt én rólad feltenni sem akarom — *az én Palim* engem nem fog annyira megbúsítani. — Az itteni farsangról, s' a' multságokról majd Ninonka fog téged bővebben tudósítani, mert a' jó leány sok foglalatosága mellett is több időt talál arra mint a' fiúk, pedig Laczinak csakugyan lenne érkezése. —

Még egyet fiam, — ne feledd el Laczi bácsit, s' írd neki, vagy bármelnyikünkhöz német levelet — áldjon Isten — úgy, amint te örömet szerezni igyekezendesz szerető
Apádnak

Idéz belőle *Meller* 30. A meglehetősen prózai, gyakorlatias atya, aki művészeti kérdésekben csak mint kívülálló — de fiának a legjobbát akaró — amatőr nyilatkozhatott, jól ráértett arra, hogy ebben a korai tanulmányi stádiumban milyen szüksége lenne még fiának a figurális rajzbeli gyakorlásra — amint ez jóval később, Gabriel Max tanácsa révén, be is bizonyosodott.

51. Sz. M. Pál — atyjához

Teuerster Vater!

Mit Freuden las ich dein letztes Schreiben, und danke dir sehr für die väterliche Fürsorge, die dich stets mein Wohl zu befördern antreibt, und dich oft mit Angstlichkeit über mein künstlerisches Leben und Treiben erfüllt. Ich erkenne die Wahrheit deiner Worte bezüglich der Historien und Landschaftsmalerei, und bekenne auch den höheren Rang der ersten. — Aber anderseits ist mein Streben immer dahin gerichtet, mich selbst zu prüfen und zu beurteilen, und meiner Meinung nach habe ich viel mehr Sinn für Landschaften als für Historienmalerei, und da das der Fall ist glaube ich wäre eben ein verfehltes Leben wenn ich die Historienmalerei forcieren würde und entweder der grossen Schwierigkeiten erläge, oder im besten Falle es zu einer Mittelmässigkeit bringen würde. — Während ich in der Landschaftsmalerei etwas Höheres zu erreichen hoffe. — In dieser Meinung bestärkte mich ein sich jüngst ereigneter Vorfall: Nämlich ich versuchte während den Weihnachtsferien Landschafts compositionen zu machen, brachte auch neulich eine kleine Farben Skizze fertig, und ging damit zu Professor Piloty, um seine Kritik zu hören. Er fand im ganzen die composition nicht für schlecht, nur meinte er ich sollte Landschafts-Studien und Skizzen fleissig nach der Natur machen und wenn es möglich wäre in Gesellschaft eines tüchtigen Malers in das Gebirge hinaus gehen. Demnach bin ich auch gesonnen diesen Sommer anfangen die genannten Studien zu machen, und da ist es möglich dass ich auf die Nachhausreise auch verzichten müssen werde, da die meisten Maler in der Zeit ihre Exkursionen machen. —

Da mich also selbst Piloty ermuthigte auf dem eingeschlagenen Wege zu schreiten bin ich auch gesonnen die Landschaften ernstlich betreiben anzufangen. Und ich hoffe dass du auch beruhigt sein werdest, von der Richtigkeit der Meinung Professor Piloty's überzeugt. —

Ist meine liebe Mutter gesund, was macht der liebe Laczi bácsi, ich werde ihm auch nächstens schreiben. Der Ninon und Laczi bin ich auch noch Antworten schuldig dem ich auch nächstens nachkommen werde.

Eine bitte hätte ich wieder an dich, entschuldige dass ich dich immer damit belästige. Du beliebtest die nächste Geldsendung auf den 15 Februar fest zu setzen, das wäre auch mir ganz guter Termin gewesen hätte ich mit dem Gelde die vorigen [?] Monate besser gewirtschaftet, aber da das leider nicht der Fall war, ging mir das Geld immer vor dem Monat aus und so verschob sich das bis jetzt, so dass ich bis 15ten febr. unmöglich mit dem Gelde auskommen kann darum bitte ich dich sehr mir diese Bitte nicht übel zu nehmen und die selbe Summe am 1ten febr. zu schicken denn es wird besser sein mit dem Gelde in der Hand zu Wirtschaften als etwa leihen und mich mit Schulden zu überfüllen was ich im schlimmsten Falle zu thun genöthigt wäre. Ich will mich nicht besser machen als ich bin und da ich den Fehltritt begangen habe, will ich nicht durch die verheimlichung meiner Verhältnisse ihn noch verschlimmern, aber lieber durch

offenes Bekennen mit deiner Hilfe in gut zu machen. Darum erweise mir, ich bitte dich sehr, mir noch diese Bitte und ich werde trachten dann nie, dir mit diesen Geldangelegenheiten Unannähmlichkeiten verursachen. —

Es umarmt euch aufs herzlichste dein

treuester Sohn

Paul

München 16/1 865

Máskor csak még is magyarul fogok neked írni mert csak jobban és szívélyesebben tudom magamat kifejezni. —

Részletét idézi németül *dr. Béla Lázár*: Briefe eines ungarischen Piloty-Schülers. in: Die Kunst für Alle. XXIV. 1909. 527.; *Lázár* 1911. 8. (hibás szöveggel); magyarul *Lázár* 1909. 123—126., uő.: 1913. 13—14., valamint németül *Meller* 30. Pál újra engedelmeskedik és németül írja érdekes levelét. A történelmi vagy tájképfestés közötti választás a fiút is foglalkoztatja, s mivel őt kezdettől fogva ez utóbbi vonzza, ebben az irányban tesz Pilotynál is lépéseket, már csak azért is, hogy önmagát igazolja. Sajnos ezek a legkorábbi tájképvázlatok nem maradtak fenn. Bár itt azt ígéri, hogy többé nem zavarja apját pénzügyi kérésekkel, ezt természetesen nem képes betartani, hiszen anyagi gondjai állandóan visszatérnek.

52. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 865. Január 22.

Édes fiam! a' kívánt pénzt, tegnap érkezett leveled folytán, íme küldöm, többet most nem adhatok, mint az egy havi illetőséget, vagy is 60 frtot, februárra, — mihez Laczi bácsi névnapodra még 10. frtot tudott, ebből is láthatod hogy apád csak jóra int s' csak is a' te javadra gondol, már ha kedvetlen is a' német levél írás, ezúttal Laczi bácsi csak meg érdemli, hogy szíves megemlékezését megköszönd. —

De édes fiam! nekem megint csak az intések kellemetlen feladata jutott, — de figyelmeztetni kell, hogy a pénzfel takaros tanuló banni, — másod évben vagy már Münchenben, tudod tehát már az ottani szokásokat, esméred az életmódot, volt idő s' alkalmad mind ezt kitanulni, . . . egyik gyermekem sem kerül annyiba mint te, — nem is bírnám meg, — de édes fiam, a' mi itteni viszonyaink annyira mostohák, s' leginkább a' gazdákra nézve olly nyomasztók, — nekem pedig, mint tudod, egyéb jövedelmi forrásom nincs, mindent csak a' földből kell ki teremteni, — hogy gondjaim naponta súlyosbulnak, — gyermekeim nevelését nem fogom elhanyagolni, inkább magamtul fognám megvonni még a' legkisebb kényelmet, és élvezetet, — de tudod, hogy nekem, személyemre nézve, nagy igényeim úgy sincsenek, magamtul tehát, bár mit megvonva, nagy összeget nem gazdálkodhatok meg — az adót, adósságaim kamatját, s' egyéb igen számos kiadásokat meg kevésbiteni pedig, nincs hatalmamban, minthogy ezek nem tőlem függenek, — meg van tehát mindennek a' maga határa, — gyermekeimre nem kíméllem, nem sajnállottam soha, a' javukra szolgáló

kiadásokat, — de ezt is csak addig tehetem, míg bírom — egyik gyermekem nevelése sem kerül annyiba mint a tiéd, — ezt nem is szabad volna különben tennem, hogy ha azon remény nem kecsegtettne, hogy néhány év múlva, művészeted után, magad becsületéből is meg fogsz élhetni, — mert azt is meg kell mondanom, hogy én egyik gyermekemet sem akarom megrövidíteni, s' holtom után mindenik egyenlő osztályrészt fog kapni, de éppen hogy egyik se legyen megrövidítve, mennyivel több költségembe került egyik vagy másik magzatom, ezt osztályrészébe be fogom tudni, — a' mi nálam könnyen kivihető, mert rendes számadást viszek — s' így neked is be fogom számítani költséges kiképeztetésedet, ezt tenni köteles vagyok, különben megrövidíteném testvéreidet, — de a' te nevelésed még Münchenben nem lesz befejezve, — még sok pénzbe fogsz kerülni, hozzá járuland ez évben már, a' katonasságtul való kiváltásod, — mind ez összevéve tetemes összegre rugand, — birtokom pedig majd ha 8. részre oszlik, az adósságok levonása után, — bizony egy gyermek osztályrésze, vagy is egyenesen a' tiedről szólva, osztályrészed, igen érezhetően fog kevesbedni, a' nevelési nagyobb költség betudása által, — de ha te kellőleg kiműveled magad, művészeted által bőven kipótolhatod e' hiányt. — . . .

A' brugó eddig már talán nálad is lesz, — az oskola feledékenységből kimaradt — a' többi tárgyakról majd közelébb, mert már igen hosszúra nyúlt levelem

ölel szerető Apád

Itt tűnik fel először az apa leveleiben a nyolc gyermek között felosztandó, adóssággal erősen terhelt vagyonra való hivatkozás, melyet még sokszor fog részletezni a fiát takarékosagra serkentő apa (vö.: Az unoka nagyapjáról c. írás vonatkozó részét).

53. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Utolsó leveledre Laczi bácsinak írtam a választ, mit hiszem hogy megkaptatok, abban is már köszönetemet fejeztem ki melyel neked tartozom a pénzküldeményért, de még inkább azon intések és felvilágosításokért melyeket becses soraiddan velem közöltél. — Miután én már a gyermekevéket túlléptem, kell hogy jövőmről gondolkodjam, ekkor pedig az anyagi állapot felett nagy kérdés támad bennem azért nagyon szerettem hogy e részben is megintettél és komolyabb gondolatokat ébresztettél bennem, 's ha terhedre nem esik kérlek légy szíves továbbra is hibáimat korholni; s ezt igyekezni fogok tanácsaid követésével meghálálni. —

A brugót tegnapelőtt megkaptam, sértetlenül érkezett meg, nagyon köszönöm is abbeli szívességedet. — Hanem egyet sajnállok, én ugyan is kértelek hogy lennél szíves *bérmentesen* küldeni a mit te úgy hiszem meg is akartál tenni, miután a címre sajátkezüleg ráírtad a *frankirt* szót, eszerint csak a feladó okoskodása folytán

juthattam azon kellemetlen meglepetéshez hogy az egész portót az átvételnél megkellet fizetnem, a mi pedig 4 frt 17 bajor krajczárt tett ki, a vám pedig 1 frt 12 kr. mert az akasztófára valók még a ládát is megvámozták mivel bélelve volt, és így hozzá tartozik a brugóhoz. Ez összesen 5 frt 29 krt. tett ki mi tárczámnak érezhető csökkentét vonta maga után. Légy szíves utána kérdeztetni mert nekem nem látszik ez egészen tiszta dolognak mivel te ráírtad a franco szót is még is *unfrankirt* jött meg. —

Isten áldjon meg kedveseim ölel száz ezerszer szerető fiad

Pali

München febr. 11^{en} 865

54. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 865. Febr. 19.

Édes fiam!

... Nem mellőzhetem hogy a' táj festésre nézve, nem mondjam még el észrevételeimet — én édes fiam most is azt hiszem hogy csak az alak festés nehézségeitül riadtál vissza, s' el akarod kerülni a' sok fáradalmas, komoly tanulmányt, melly a' történelmi festészethez nélkülözhetlen, — ez pedig nem helyes, — de mint már elébb mondám nem akarom szabad akaratodat korlátozni ám válaszd szakmádat, saját kedved szerint, — én az eddigi tapasztalás után azt hiszem, magad is rá jössz idővel azon meggyőződésre, hogy neked a' természet maga, az alakok festését jelölte ki, mert talentumod erre nézve kétségbe vonhatlan, — de nem baj éppenséggel, ha a' táj festésben is kimiveled magad, — csak arra akarlak most figyelmeztetni, hogy a' művészet minden nemében, igen sokat tesz ugyan a' technikai kiképzettség, az ügyesség, a' külső csin, — de a' fő dolog marad mindig, az eszme, a' gondolat, a' lélek, — ha ez magasztos, eredeti, s' hozzá járul a' correct kivitel, csak akkor lehet a' mű remek, s' csak így nyer maradandó becsét, — a' buta, otromba ember, habár alakja, valódi antik szobrászi is lenne, örökké, csak fajankó marad, — ilyen szépséget lehet csodálni de a' szívet hidegen hagyja, az emelkedett lélek magas röptét sugárzó szem, csak a' nemes kebel, meleg érzéseit tükröző arcz, tud elbájoslni, elragadni, — örökre le kötni, — ha szépsége nem is kifogástalan, — ha egy zenész nagy ügyességgel, tisztán s' a' legpontosabban ad elő valamely remek darabot, — bámulhatjuk ügyességét, dicsérjük szorgalmát, — de ha a' szerző gondolatát fel nem fogta, s' azt át meg át nem értette, hiányzani fog a' kifejezés, a' lélek, — a' test, a' külsőség csak burok, a' fő mindig a' lélek — így áll ez a' képzőművészetben is. lehet a' kivitel kifogástalan, az ecset finomsága bámulandó, ha az eszme silány, vagy ferde felfogáson alapszik, — nem lesz becse, még az arcz kép is, legyen minden legapróbb vonás a' leg hívebben találva, de ne fogja fel a' festő a' festettnek a lelkületét, s' a' kifejezést ne találja el, mindig idegen arcz lesz az, a' vonások hasonlóak ugyan, s' még is más ember — áll ez édes fiam

még a' táj képekre is — egy általyában a' ki művész, de valódi, s' nem kontár akar lenni, a' millyenek én látni s' lenni óhajtom, az én jó fiamat, bármely nemben és szakmában, első s' leg főbb mindenkor, a' szellemi műveltség, — a' költészet például kétségtelenül természeti adomány, evvel születni kell, — de ha a' költő tudatlan ember, s' ismereti köre szűk, hol vegye a' magasztos eszméket, — minden napias dolgokat, szebben, s' tetszőbben fog előadni, mint más talán tudományosabb, — de azért még is csak köznapi marad, nem képes magasabbra emelkedni s' e' miatt nem tudom neked eléggé ismételni édes fiam, hogy tudományos kiművelésedre több gondot fordíts, — hidd el nekem ha elszántan reá adott magad a' komollyabb olvasmányokra, annyi élvét fogsz benne találni, hogy többé el nem hagyod, — de ha ez még nehezedre esnék, olvass könnyebb műveket, még regények közt is van sok jeles, és tanulságos, csak szokd meg, és kedveld meg az olvasást — nincs könyv mellyben tanulságost ne lehetne találni — egy szóval édes fiam, én jól esmérlek, méltánylom jó tulajdonodat, de látom hibáidat is, — neked mindenek felett olvasmányra, s' művelt körökbeni társalgásra van szükséged, — s' ezen két dolgot ajánlom neked most újra is . . .

hát fiam a' ruházattal, s' fehérneművel hányadán vagy? ha valamiben fogyatkozá-
sod van, mindig csak bizalmasan fordulj hozzám, — tudod, ha vétesz, megdorgállak,
de segíték is, — Laczi bácsi, Mama s' mindnyájan ölelnek —
ne feledd el, hogy Márczius 12. Laczi bácsi születés napja, nagy öröme van, ha neki írsz
— ölel szerető

Apád

Az irodalmi műveltségű, a művészet technikai kérdései iránt kevéssé fogékony apa minduntalan visszatér a humanisztikus tanulmányok fontosságára és nem győzi értékes olvasmányokra buzdítani a gyermekkorától kezdve keveset olvasó fiát.

Országos Széchényi Könyvtár

55. Sz. M. Ninon — Pálhoz

1865. márc. 13.

Szeretett Palikám!

Miután te leírtad nekünk a te farsangi élményeidet, méltán kívánhatod hogy mi is ugyanazt tegyük, mit meg is akarok kísérteni azonnal, de csak röviden. Nagyon mulattattott és érdekelt mindnyájunkat a „Künstler-Kneipe” leírása, te mint fekete cigány jól vehetted ki magadat úgy mint szintén az egész kis banda, új látvány volt a németeknek . . .

Pál farsangi élményeinek leírását tartalmazó levele sajnos elveszett, ezért ad csekély kárpótlást Ninon levele. *Meller* a 31. lapon idézi a február 17-i müncheni álarcosbál fénypontját, a cigánybandát megelevenítő művésztársaság zenei produkcióját leíró müncheni újságot, melynek kivágatát Pál hazaküldte családjának; s bár a levél eltűnt, a cikk szerencsésen megmaradt. A társaságban Benczúr hegedült, Szinyei pedig frissen megérkezett csellóján játszott. Elképzelhető, hogy a *Lenau* Három cigány c. verséhez készült rajzkompozíciója ez időből származik (Sabinov-Kisszeben, Mestski Múzeum).

56. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Ígéreted folytán Zsiga levelét vártam, hanem sajnálom, hogy még eddig meg nem kaptam, 's mivel már rég nem írtam már tovább nem várhattam 's íme írok. Hiszem hogy utolsó levelemet melyet recomandirozva küldtem megkaptátok. Ebben betegségeről tudósítalak, ezóta már persze tökéletes egészséges vagyok, mivel már akkor is majd az voltam.

Az antik-teremben dolgozván e napokban végeztem be egy nagyobb munkát a Laokoont melyen sokat tanultam és mások ítélete folytán dicsekvés nélkül mondhatom hogy nagyot haladtam. Ezen munkámat bemutatván Anschütz professzornak, a festő iskola tanárának, kértem tőle hűsvétra felvételemet iskolájába, mit ő meg is ígért azon feltétel alatt, ha iskolája, mely mostan túl van terhelve tanítványokkal, kissé megürül, különben táplálók reményeket a feljutáshoz. A gondokám mint már írtam az igazítás folytán nagyon jó lett különösen hangja kitűnő, ezért nagy kedvel tanulom, 's már is haladtam némikép. Mesterem igaz hogy fiatal ember, hanem mindamellettt modorával megvagyok elégedve, mert bár alaposan de még sem pedansul tanít, mi reám nézve jó, miután ebben csak dilettáns akarok maradni. — Egy kérésem volna még lennél szíves ha neked nem tenne külömbiséget legközelebb két havi illetőségemet egyszerre elküldeni, mivel kénytelen voltam egy öltözet ruhát csináltatni, 's a szabó nem ismervén körülményeimet nem akar részletfizetésekre reá állani. — Továbbá csizma, kalap, harisnya, minden mostan szükséges, ez mind össze gyűlvén csak két havi pénzemből tudnám jól ki spekulálni; előnyös volna reám nézve az agio jelenlegi csekély állása is, nagyon kérnélek lennél szíves ezen kérésemet ha lehet teljesíteni. Hogyan vagytok kedveseim tudósítatok kérlek, szeretnék már valamit hallani mert már régen nem kaptam tőletek levelet.

Ide rekesztve küldöm Laczi bácsinak, a születésnap gratulációt; hiba hogy kissé elkéstem vele, hanem azért sietek, hogy még jobban el ne késsek. —

Jaj igaz! majd elfelejtettem, April elsején más szállásra költözök ez sem igen kellemes multság, brugóval 's mi egymás holmival. Több a baj mint a vaj! — bizony! —

Ninonkától bocsánatot kérek, hogy még külön nem feleltem soraira, hanem eddig leveleim tárgya többnyire olyan volt, hogy legjobban illet egyenesen hozzád intézni azokat. Másrészt pedig ha én bár melyikötökhez írok külön ez azért egyformán mindnyájatokhoz van intézve. — Külömben majd jóvá teszem azt, 's írok egy rőfnyi hosszú levelet neki és avval jóvá lesz téve minden! Úgy-é?!!

Ezerszer ölel szerető fiad

München 15/3 865

Pali

Idéz belőle *Lázár* 1909.; *Lázár* 126. 1911. 8. (németül); 1913. *Lázár* 14, valamint *Meller* 31. Sajnos itt említett ajánlott levele is elveszett. Ez az ifjú legelső olyan levele, melyben bizakodással és megelegedéssel tekint elkészült munkájára.

57. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Levelidet és pénzküldeményidet megkapván, nagyon köszönöm ebbeli szívességedet, csak azt sajnálom hogy midőn most éppen pénzsűkében vagy kértem egyszerre két havi illetőségemet, de szükségem volt reá, mert mivel itten már egészen kitavaszkodtunk, annyira, hogy a felső ruhát nélkülözni lehet, kénytelen voltam mostan egyszerre öltözetemre többet költeni. —

Ninonka levelét is megkaptam 's majd legközelebb felelek reá. — Úgyszintén Zsigának is. —

A festő iskolábani felvétel feletti conferenzia még csak húsvét után 1—2 héttel fog megtartatni, hát ezért ebben még semi bizonyost nem írhatok. De most egy hete volt conferentia amelyben rajzaimat előterjesztvén, a Matrikkelt, vagyis a képességi és végképeni felvétel diplomáját, melyet ezennel küldök. A húsvéti szünidők megkezdődtek, egy hét előtt ezt tehát felhasználom dologra, 's részint a szabad természetben rajzolgatok, úgyszintén egy studium fejet végeztem már be mely meglehetősen sikerült. Közbe, közbe brugózik legközelebb szintén egy művészeti társulat humorisztikus concertjében mint brugos működtem 's jól mulattam.

Még egyet — Talán emlékszel mutattam neked tavaly egy *lengyel* arczképét photographiában, ki nagyon becsületes ember, 35—40 éves, minden oldalról csak dicsérni hallottam, 's magam is nagyon derék embernek ismerem ez már egy éve itten van, egy virág fabrikában könyvivőféle, hanem egy kissé tán rosszul megy ottan a dolga mert panaszkodott nekem, 's mondta hogy inkább Magyarországra menne gazdatisztnak, miután eddig is leginkább a gazdasággal foglalkozott; ő különben bajor útlevéllal ellátva jönne oda. — Lengyel, magyar, német, tót nyelvet jól beszél. Ajánlatára legyen mondva, hogy mind a mi mind az ő forradalmukban tetemes részt, ez utóbbin kapitány volt 's.a.t.

Ha tehát te tudnál neki talán vagy nálad vagy ismerőseidnél valami állomást légy szíves tudósítani, hogy majd értesíthessem őt.

Mindnyájatokat ezerszer csókol szerető
fiad

Pali

München 1865 15/4

Így igaz 1 Apr.től új lakásom van egy igen tiszta kedélyes szoba az akademiához nem messzire, 's nem is drága 7½ frt havonkint. Mivel itten hihetőleg több ideig maradok közlöm veletek, tehát lakásom névszerint

Landwehr Strasse N.15. III. Stock rechts

Idézi *Meller* 32. Sikeres munkája valóban meghozta a végleges felvételt tanúsító matrikelt, melynek reprodukcióját itt közöljük (19. sz. kép).

58. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 865. Máj 13.

Édes fiam!

... mindenfelül csak gond, baj és aggodalom, s' a' jövő évre még rosszabb a' kilátás, az őszi majd mind kiveszett, a' tavaszi pedig, ha a' mostani szárazság tovább tart szinte silány lesz — de mindezekben egy csep poesis sincsen, s' mind ez a' művészt nem érdekli, de engem ezen gondok annyira elfoglálnak, hogy egyébbrül írni se tudok, — s' végtére a' művész is akar enni, ha tehát a' pénz forrás kiapad, — a' költészet is el akad — de már elég errül, végtére még vidám jó kedvedet is el búsítom, pedig csak élj és élvez a' meddig lehet, s' a' meddig telik, — s' míg az élet sanyarúsága meg nem lankasztja lelked röptét — s' vidám kedélyedet, el nem keseríti — tanulj, mivel ki magad hogy öröme legyen benned a' vígaszt igen meg kívánó

Apádnak

A rossz körülmények között gazdálkodó felvidéki földbirtokosok különösen nehéz időszakot éltek át azokban az években, főként a rossz időjárás miatt. Önellátásra rendezkedtek be, így készpénzhez csak nagy nehézségek árán jutottak.

59. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nyugtalan vagyok, mivel már oly rég nem kaptam tőletek levelet, 's aggódom valjon nem történt-e valami baj otthon, mitől Isten mentsen meg. Én két levelet írtam, mit hiszem megkaptatok, hanem azért újra írok, mivel nem tudom mi történhetett, ami az írástól vissza tartóztatna; ezért kérlek légy szíves aggodásomat tudósításod által eloszlatni. —

Én magamról, hála Istennek jó híreket mondhatok, mert végtére *felvagyok véve a Mal-Schule-ba*. Ez nehezen ment mert nagyon szigorúan jártak el a felvételnél, úgy hogy szokás ellen próba rajzot kellett készítenünk, de ez nekem sikerült hála Istennek 's így feljutottam; mit pedig annyival inkább szerencsének tarthatok, mivel azon 8 antik terembeli közül, kik velem egyidejűleg tették a próbát, csak én és Salamon Géza jutottunk fel. Mostan már hétfő olta fent dolgozom, első hetekben csak még rajzolgatok ott a természet után, később majd festek.

Ezen felvétel financiáimba megint rongálni fenyeget, mert némi festő szerek beszerzése, legalább 5—6 frt-ba belekerülend úgy szintén a félévi tandíjt 5 frt 30 krt kikellene fizetnem, hanem nem tehetem, mivel félek, hogy pénzem idő előtt kifogyna. — S így kérlek ne vedd szerényletségnek abbéli kérésemet, hogy lennél szíves egy kis pótlékot adni a fenn nevezett tárgyakra, meglehetsz győződve hogy nem kérném, ha a szükség nem kényszerítene. —

Megtörtént-e már csakugyan Ninonka jegyváltása? Hogy vagytok egyáltalában? tudósíts kérlek mielőbb, a bizonytalanság miatt hogy létetek felett nyugtalankodó

's híven szerető fiadat
Pali

München 17/5 865

MNG Adattár Ltsz.: 3463/937. Idéz belőle *Lázár* 1935. II. 107. A levélből látszik, hogy még nem kaphatta meg apja május 13-i panaszkodó levelét. Salamon Gézától fennmaradt egy rajz, mely kollégáját, a gondorkázó Szinyeit ábrázolja (18. sz. kép). *Lyka Károly* írja Salamonról, hogy „fiatalon, 28 éves korában halt meg, művészi hagyatéka egy Szt. Imre (oltárkép Alapon), Sz. Család, azután néhány életkép (Pipára gyűjtő török, Ölelkezés), s arcképek. Tehetségesen indult pályájára, életének a maga kezével vetett véget (1870)”. (Nemzeti romantika II. kiad. Bp. 1982. 88.)

60. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Alig küldtem el utolsó levelemet, kaptam nagyon becses soraidat; szíves gondoskodásodat nagyon köszönöm, miszerint voltál szíves előre küldeni egy részletet havi pénzemből; ezt pedig annyival inkább köszönöm mert már majd szükségem volt reá. — Ninonka kedves levelét is megkaptam 's felelni fogok reá csak várok jövő hétig mikor az itteni művészeknek majális formájú tavaszi multságok lesz miről talán majd érdekest írhatok. —

Örülök neki hogy egészségtek már helyre állott, de búsít a rosz termésre való kilátás, mi természetesen mindnyájunkra kellemetlen befolással lesz, de különösen neked úgy is termérdek gondjaidat szaporítandja, 's ezt egészségednek kínos; ezt pedig fenntartani a Mindenhatót kérem.

A mint már tudósítottalak már a Mal-Schule-ban vagyok 's itten még több kedvvel 's szorgalomal dolgozom. Tanárommal is megvagyok elégedve, leginkább mivel mostan még csak rajzolok egy idejig természet után 's ezt jól corrigálja úgy hogy tanulhatok és haladhatok alatta. Ekképen tehát dolgozom, míg a modell ül azon órákban azt, később pedig gyps után festek, vagy mást a mi élembe jön. — Haza is már nagyon kívánkozom, 's bár már csak két holnap van hátra de azért azalatt itten még sokat tanulhatok, hát csak inkább kihúzom, mert örömebb megyek haza mint több ember. —

Mindnyájatokat ölelve maradok szerető fiad
Pali

München 27/5 865

Idézi *Meller* 32. A Malschule akkori tanára Hermann Anschütz (1802—1880) volt, a középszerű Cornelius-követő, aki mellett Szinyei csak kezdetben számíthatott gyors haladásra.

61. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 865. Máj. 31.

Édes fiam!

Nagy örömmel láttam utolsó levedbül, hogy szerencsésen feljutottál a' felsőbb osztályba, ebben magadnak is örömd telhet, s' ez buzdíthat kettőzött szorgalomra . . .

éppen írás közben érkezett utolsó leveled, mellyben a' 30. frt megérkeztérül tudósítsz — örvendek hogy mostani tanárossal annyira meg vagy elégedve — s' így jobb kedvel nagyobb előmenetelt is teendesz. — . . .

— tudod é hogy Zsiga komolyan az Orvosi pályára készül, adja Isten, hogy állhatatos legyen s' maradjon e' bölcs gondolat mellett — egészség dolgában meg vagyunk valami képpen, hol jól hol nem jól, de csak élünk — ölel

Apád

Juni 27. ne felejtess meg Laczi bácsinak írni.

Ez az utolsó fennmaradt levél ez évből. Július közepén Pál hazautazik Jernyére, ahol nővéreinek, Ninonnak Berzeviczy Edmunddal tartandó esküvőjére készülnek. A nagy családi esemény anyagi okokból egyre halasztódik, végül is Pál csak decemberben indul vissza Münchenbe.

62. Sz. M. Félix — Pálhoz

Édes fiam!

Eperjes 866. Január 5.

. . . Kérlek s' intlek fiam — hagyd el azon gond nélküli, s' jobban kifejezve gondolat nélkül henye életet, mellyet e nyáron rajtad, búsulva tapasztaltam, szálj magadba, gondolj jövődre, légy szorgalmas, s' emlékezz meg gyakran szüleidrül.

Apád

Atyja szomorúan látja fia jernyei vakációi alkalmával, hogy Pálnak semmi kedve otthon festéssel bibelődni, inkább a gondtalan pihenés, kikapcsolódás örömeinek hódol. Jernyén általában csak keveset fest, de megfigyelhetjük, hogy a vidéki élet örömeiben feloldódó életvidám ifjú minden ilyen energiafeltöltő szünet után kettőzött szorgalommal és lelkesedéssel veti aztán Münchenben magát a festésnek.

63. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nagyon aggódom szegény Mamán hogy javulása még mindig oly lassan halad. Különösen pedig hogy Istvánka betegsége nem okozott e Mamánál is visszaesést azon leg inkább nyugtalankodom. Talán adja az ég, hogy jobban lesz mert semmit sem

kívánok jobban minthogy sok szenvedései meg szünjenek. Laczi is vigyázzon egészségére, mert fájdalom nála nagyon gyenge lábon áll.

Laczi bácsinak jó szórakozás lesz az Egri út, mi kissé felderíti. A havipénzt nagyon köszönöm. Ninonnak és Edmundnak majd felelek legközelebb kedves soraikra. Én már tökéletesen beleszoktam az itteni életmódba, a dologhoz komolyan hozzá láttam. — Pilotyhoz eljárók, ki félig meddig megis ígerte hogy felvesz osztályába ha a kellő előhaladást megteszem, melyre mostan alkalmasint tér is fog nyílani, mert az Akadémiai testület belátta hogy a mostani Malschule Anschütz tanár vezetése alatt elégtelen arra hogy jól meglehessen tanulni festeni, és a componier-Schulebe által menni, azért egy új mint egy közvetítő osztályt akarnak felállítani Wagner Sándor hazánkfia tanársága alatt. Ez különben még nem biztos, csak terv, de ha kivitették a mi legkésőbb húsvétig meglesz akkor én oda biztosan befogok vétetni mert Piloty tanár ígérését bírom akkor pedig legjobb alkalom nyílik kiképzésemre melyet a lehetőségig ki fogok zsákmányolni. — Ezenkívül tagja vagyok egy társaságnak mely többnyire Piloty tanítványaiból áll, kik a legjelesebbek az Akadémián 's velök nagyon barátságos lábon állván. Esténként össze gyűlünk hol vig tréfa komoly olvasmányok, művészet feletti disputációkkal töltjük a hosszú téli estéket, azonkívül van a társaságnak heti közlönye melybe mindnyájan írunk különböző tartalmú élczetek 's értekezleteket. —

Mindnyájakat ezerszer ölel szerető fiad
Pali

München 12/1 866

Idéz belőle németül *Lázár Die Kunst für Alle*, 1909. 528.; *Lázár* 1911. 9.; magyarul *Lázár* 1909. 126.; *Lázár* 1913. 15—16.; *Meller* 33. Előbbi kissé pontatlanul, más levél részletével megtoldva idézi. Mivel Pál eddig nem írt részletesebben a Piloty-növendékekről, feltételezhető, hogy 1865—66 fordulóján melegedhetett össze velük. *Meller* egy újévi brannenburgi kirándulásról is tud — valószínűleg egy mára már elveszett levélből —, talán épp ekkor kerültek egymással közelebbi kapcsolatba. Mindenesetre ez a baráti kör lesz most már meghatározó müncheni életére.

64. Sz. M. László — Pálhoz

Jernye 25/1 66

Mein lieber Pulyicska!

Heute ist deine Pferdesturztage, Eljen Pulyicska! empfang meine beste Wünsche nebst übliche Geschenke 10 fl, welches ich hier beiliege.

Denke recht oft an Laci bácsi, wirtsschafte immer nur gut, sey fleissig, brav und mache uns keine trübe Sorgen so werden wir dich immer mehr lieb haben. Schreibe mir bald, wie es dir geht und was du machst? Sehr angenehm hörte ich vom Vater, dass du Aussicht hast, bald in die Klasse des Prof. Piloti aufzunehmen, und früher in die neuerrichtete Klasse des Prof. Wagner? Latzika erzählte mir, dass ein junger Benczúr

aus Kapi vor Kurzem mit dir in München zusammengekommen ist, mit dir ein Ausflug nach Nymphenburg gemacht hat; dass du dich sehr wohl befindest und du um neues Jahreszeit in Brandenburg gewesen warst; wo liegt dieser Brandenburg, in Preussen oder in der Nähe von München? erzähle mir lieber Pulyicska von deiner Excursion, es interessirt mich sehr, alles von dir zu hören. — Schreibe mir, was hast du in Pesth gemacht, als du uns verliessest, wen hast du besucht? Szmrecányi Jenő und Pali gesehen? Tante Bernolak besucht? unterlassen holde Bertha im Hotel Tiger aufzusuchen? sie ist noch immer dort, wahrscheinlich auch ganzen Winter, um die denkwürdige Zeit in Pesth mitanzusehen; hier spricht man (wahrscheinlich durch Tivadar) dass sie in Pesth auf Bällen sehr gefallen worden ist. Sie hat hergeschickt derlei Potografic Bildchen für uns 3, dem Zsiga hat es sehr erfreut und hat eins nähmlich sitzende Stellung für sich gewählt, du hättest gewiss zum Lohn deines Besuches auch ein Bildchen von ihr selbst geschenkt erhalten; was soll ich thun mit dem 2^{en} Bildchen, welches für dich bestimmt ist? dir schicken oder bei mir behalten? Kümmertest du dich um sie schon nicht mehr, darf ich das Bildchen der Tante Mitzi schenken? das hat ihr sehr gefallen und sie hat darum gebethen, ich mitschuldigte, dass das Bildchen dir gehört, das 3^t gehört mir. — Hast du in Wien ausser Flick und Flack keinen andern Theater und Circus Hinné besucht? erzähle mir etwas davon. Bald nach dem neuen Jahre war ich mit Pali Berzeviczy in Erlau, wo wir 12 Tagen recht angenehmen zugebracht haben, und Pali seine Staatsprüfung mit glänzende Auszeichnung abgelegt hat — Tante Anna samt beiden Knaben sind gesund und zufrieden in Erlau, wir haben viel von dir gesprochen; in Erlau ist viele schöne Kunstsachen; welche dich gewiss interessieren würden, in der Domkirche ein paar äusserst schöne Engel von carrarische Marmor, sehr meisterhaft gearbeitet, schöne Altarbilder von Danhäuser und andern Meister gemahlt, in Lyceum sehr schöne Fresco Mahlerei, bewundernswürdige Meisterstück, überlebensgrosse Gruppen in Portraitähnlichkeit — bei Domherrn viele schöne Gemähde Landschaften und Historien von verschiedenen Meister und Schule. — Ein alter Advokat Nahmens Végh besitzt viele Gemähde lautere weibliche Schönheiten, deren bewunderer er ist, von Barabas und andern Künstlern gemahlt, er hat in seinem Hause ein neuen grossen Saal eigends für Bilder Gallerie bauen lassen und um ganz vollendet ist, er will auch von München Gemähde kommen lassen; hat durch Burchard an Benczúr Gyula um Besorgung schreiben lassen, ich hoffe, Burchard hat auch meine Grüsse an dich und Gyula ausgerichtet.

Hast du in München an einigen Bälle theilgenommen? Am 13^t war in Eperies ein Juristenball, ich war damals in Erlau, man erzählte, dass beide Thrór Mädchen, besonders Ilma am allerschönsten gefallen worden waren, sie haben bis 6 Uhr früh tüchtig getanzt; übermorgen den 27^t wird frauen Verainball sein, ich werde dahingehen.

Sonntag am 21^t war in Krivan ein Diletantten Theater wo unser Latzika, Daroczer Jozsi und Emma, beide Berzeviczer Mädchen, Mariassy Toni, Berzeviczy Pali und andere mitgewirkt haben, nach Theater Vorstellung folgte Tanz Unterhaltung bis in

die frühe dauernd, alles war recht gut ausgefallen, lustig und man war sehr zufrieden; Rozsika ist am schönsten gefallen worden, unser Kalman hat auch getanzt, Csardas recht gut, Franquais aber schlecht. Am 22¹ besuchte ich Darócz, die arme Grossmamus war recht bedenklich erkrankt an Lungen Entzündung, wurde aber durch Dr. Kraizel Behandlung schon besser, und hat gut geschlafen, als ich sie gestern verliess, doch sind wir noch sehr besorgt um sie. Alle Daróczzer und Berzevitzer lassen dich vielemals küssen. — Arme herzige Ismene in Hedri, die du kannst, ist gestorben, als ich noch in Erlau war, arme trostlose Eltern, besonders Paula, sind ungemein zu bedauern. — Der Vater ist gesund wie gewöhnlich, noch immer sehr beschäftigt und gegenwärtig in Bartfeld auf eine ganze Woche zu den Assentirungs Reclamation; Mutter ist auch gesund, und leidet sie noch etwas an Leber in der folge der Entzündung. Istvanka war um neuen Jahrszeit gefährlich krank an Gehirnüberreizung, Dr. Kraizell hat ihn vortrefflich curirt, er ist schon ganz gesund, heute haben beide Kleine geschrien Éljen Páli! Mutter, Laci bácsi, Laczika, Tomanóczy, Bela und Istvanka sind gegenwärtig allein in Jernye, alle lassen dich herzlich um bestens gratuliren und vielemals 1000mal küssen. — Vorige Woche ist Mutter zum 1ten mal nach ihrer Krankheit mit beiden Kleinen nach Eperies gefahren und hat Ninon zum 1ten mal besucht, übermorgen will sie mit beiden Kleinen nach Kende und Habsan fahren. — Ninon und Edmund sind gesund, und noch immer glücklich, sie beschäftigt sich viel mit ihren kleinen herzigen Haushaltung, Vater und Latzika speisten seit neuen Jahr bei ihr, ihre Kächin kocht sehr vortrefflich.

Zsiga und Jozsi sind gesund, im December ist Zsiga auf der Bühne aufgetreten und spielte Violin Stücke aus Gounaud „Faust“ mit Clavier Begleitung mit vielen Beifall — Innigst umarmt dich 1000 mal

dein Laci bácsi.

A nagybácsi Pál életének minden részletéről érdeklődik, így némiképp rekonstruálhatóvá válik a fiú elvesztett levele. A megyei politikával és gazdálkodással elfoglalt atya idejéből nem futotta ilyesmire. A saját birtokrészét is öccsére bízó Laci bácsi viszont szívesen vállalta unokahúgai és öccsei kísérését, részt vett mulatságaikban. Soraiból a közel- s távolabbi rokonsághoz való őszinte ragaszkodás olvasható ki. Szinyeiék régi ismerőse volt a szintén felvidéki Benczúr család, ezért érdeklődik a nagybácsi szívélyesen Gyula iránt. — Szmrecsányi Jenő és Pali Pálnak másodfokú unokatestvérei voltak, ez időben Pesten tanultak, a másodiknak említett fiú később nagyváradi püspök lett. Az ő édesanyjuk a később említett Tante Mitzi, vagyis Szmrecsányi Ödönné br. Berzeviczy Mária. — Tante Bernolák sógorsági rokonság, hiszen Bernolák Károly táblai bíró sógora volt annak a Máriaáss Jánosnak, akihez 1857-ben ment feleségül a Dessewffy Arisztidtól megözvegyült Sz. M. Emma. Berta = Görgey Berta, Görgey Artúr honvédtábornok 1850-ben született egyetlen leánya, aki 1867-ben ment férjhez világsi Bohus Lászlóhoz. A szép leány fényképein osztozkodik a család. Berzeviczy Pali Edmundnak, tehát Sz. M. Ninon férjének öccse volt. Tante Anna = Görgey Constantinné Sz. M. Anna, aki akkoriban fiai iskoláztatása miatt élt Egerben. Az egri püspök, Máriaáss Gábor szintén rokonuk volt. A levél egyetlen művészeti vonatkozása az egri látnivalók taglalása, Laci bácsi felhasználta az alkalmat, hogy alaposan körülnézzen a város művészeti emlékei között. A műkedvelő színelőadást a szép kriványi Bornemissza kastélyban rendezték, a felsorolt fiatalok mind Pál unokatestvérei voltak, Latzika és Kálmán pedig a testvérei. — Darócon Szmrecsányi Jenő lakott 16 gyermekével, a szóban forgó nagymamus az ő anyósa, br. Berzeviczy Vincéné Sz. M. Anna, tehát Laci bácsi nagynénje. Ez a házaspár annak idején tevékenyen részt vett a kassai magyar színház alapításában. Vö.:

Vécsey Zoltán: Egy magyar főúr 110 év előtti nagy színházi tervének ismeretlen részletei (Új Magyarország 1942. július 19. 13.). Kraizell doktor a kiterjedt rokonság háziiorvosa, Pál anyjának leveleiben is gyakran olvasható a neve. Tomanóczy a jernyei plébános.

65. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1866. III. 6.

Szeretett Atyám!

Mióta utolszor írtam neked, munkáim rendes kerékvágásba mentek s lassacskán csak küzdöm magamat előre, a nehézségeket legyőzván s a szerencse is meglehetősen szolgál, előmenetelemet gyámolítván. — Mert mint már említém, Piloty tanár tanítványaival szoros barátságban lévén, ezeknek elpanaszoltam, mily nehéz a haladás Anschütz tanár vezetése alatt. Azon ajánlatot tették, hogy kieszközlík, hogy egy stúdium fejet, melyet közülök néhányan festenek jelenleg, velük együtt festhessem iskolájukban s Piloty tanár úr vezetése alatt. Csak a tanár úrtól kellett erre engedelmet kérnem, mit ez igen szívesen, sőt helyesnek találván ezen lépést, megengedett. — De azon megjegyzéssel, hogy még azért iskolájába nem vagyok felvéve, mi igen természetes, — mindamellet oly célzással, mintha felvételem közelebb lenne, mint valaha csak álmodni is mertem volna. — Így tehát ma megkezdtém festeni roppant kedvvel, hogyisne — s most az egész héten fogom festeni, melynél nagyon sokat tanulhatok.

Ez mind jó volna, hanem egy bajból nem tudok kivergődni, t. i. pénzzel zavarba jöttem könnyelműségem által, mert tavalyról hátramaradt némi adósságaimat, — nem akarván téged megszorítani, — elhallgattam, számolván reá, hogy ezidén visszatértemkor lassanként megfizetem, de ez csak arra vitt, hogy a tartozás megmaradt, csak hitelező változott, mivelhogy egyet kifizethessek, másiknak kellett adósnak maradnom s így nem tudtam kiszabadulni belőle. Hozzájárult még a farsang is, mely alatt kénytelen voltam több kiadást tenni, mint máskor, mivel társaságom megkívánt s abból ki nem vonhattam magamat, hacsak tőlük el nem válok, mi reám nézve, kiképeztetésemre nézve káros volna, miután azok, kikkel társalgom, mind kitűnő tanítványok s kiknek társasága reám és jövőmre nézve igen nagy fontosságú.

Hanem ne széptsük a dolgot, én mindenesetre könnyelmű voltam — s most fájdalom későn kell megbánnom hibámat. De leginkább az nagyon fáj nekem s keserűen esik, hogy neked, kinek oly sok hálával tartozom, bút és aggodalmat okozok vele. — Neked, ki azonfelül sok áldozatot hoztál értem és annak gyümölcsét élvezni vélted, csak bút okozok. Ez megsemmisít és nyomorultnak érzem magamat, ha ezt komolyan meggondolom. — Ennek következtében most siralmas állapotba jöttem, mert a fizetésre kényszerítenek s alig van már pénzem, hogy néhány napig kiélek belőle. Nem tudom mit csináljak, hová forduljak. Barátaim ugyan kölcsönözhetnének egy időre, de ezzel rajtam nincs segítve s más módon még mélyebben beleesnék. S így a végletekre szorítva, bár vérző szívvel teszem ezen lépést, mert tudom, mennyire

megszomorítand, hozzád fordulok bocsánatért nagy hibám miatt s segítséget kérek tőled, hogy ezen bájból kiszabaduljak. Ha oly kegyes lennél, most még kisebb áldozattal lehetne tenni. — Adósságom összege 50.— frt. Ebből háziasszonyomnak tartozom 30 frt-tal, ki most nagyon zaklat, hogy mielőbb kifizessem, mert mostan negyedévi házbért kell neki fizetni. Úgyszintén szabóm, kinek 12 forinttal, a többivel barátaimnak vagyok adós, kiknek szintén szükségük van a pénzre. Ha tehát volnál szíves ezen 50 frtot pótolni s mielőbb megküldeni, nagy köszönettel tartoznám neked. Sőt és mi több, hibámat és könnyelműségemet megbocsájtod még most, ígérem, soha többé nem okozok neked bűt és gondot s különösen azon leszek, ezen hibámat jóvátenni s mielőbb magam pénzt szerezni, mit hiszem, hogy legalább egy év alatt képes leszek tenni. Most természetes, hogy még nagyon korai volna ezt főcélnak kitűzni és a komoly tanulmányt mellőzni.

Mégegyszer kérésemet megújítva, bocsánatért esdek hibám miatt, mely által magam valóban keményen meg vagyok büntetve, elhagyatva lévén távol a hazától, idegen földön, idegen emberek között, valóban siralmas helyzetbe jutottam.

Mamácskának, Laczi bácsinak és neked kezeiteket sókóloom, testvéreimet, Ninont, Edmundot ölelem ezerszer és maradok szerető fiad:

Pali

A levél holléte ismeretlen. Teljes terjedelmében, de hibás datálással közli a Magyar Hírlap 1935. jan. 6-i száma, 27. Sokat idéz belőle *Meller* 34—35. A helyes dátum: 1866. márc. 6. A levél előzménye az, hogy Pál nem merte apjának megírni tartozását, hanem egy mára elveszett február közepi levélben Ninon nővérétől kért kölcsön 50 Ft-ot. Ninon csak 20 Ft-ot tudott neki küldeni, de javasolta, hogy forduljon őszintén apjához, mit Pál végül is kénytelen volt megtenni.

66. Sz. M. Félix — Pálhoz

Bártfa 866. Márt. 13.

Édes fiam!

. . . De édes fiam szükség még leveled másik részét érintenem. — költekedésed, s' ebből származot pénz zavarod némi mentségéül hozod elő, hogy azon társaság, mellyben élsz, s' a' mellyik művészi kiképzésedre nélkülözhetlennek látszik neked, ez magával hozza, és szükségessé teszi — ezt nem hagyhatom megjegyzés nélkül, — hogy én kiművelődésedre nem sajnálom a' költséget, annak bizonyága az, hogy már harmad évben is messze földön vagy, s' hogy anyi pénzt adtam mindig, a' mennyit magad kívántál, habár nehezen is esett, te azt ugyan még most nem bírod kellőleg megítélni, s' felfogni, milly áldozatomba kerül ez, de idővel be fogod ezt is látni, — én nélkülözők sokat, a' mi nekem is élvezetet nyújtana, személyemtől megvonok, a' mit csak lehet, — de te nem szenvedsz szükséget, s' nem is fogsz, még csak bírom azt fedezni — ezek tények — de mindennek van határa — . . . én társaidat nem esmérem, tehát se

jót se rosszat felőlök nem mondhatok, de édes fiam az ő társaságuk elkerülhetlené teszi, a' tehetségeden felüli költekedést, s' általuk vonatol be a' sokféle multságba, és szórakozásba, s' ennél fogva általuk vonatol el a' munkától, — ezt én reád nézve előnyösnek nem láthatom, — ők lehetnek művelt iffiak, kedves társalgók, de a' művészet terén alig fognak feltűnő előmenetelt tenni, — gyanítom hogy ugyan ezen körben töltötted már múlt évben is idődet, pedig édes fiam, ha őszinte akarsz lenni, be kell vallanod, hogy már tavaly is, előhaladtál ugyan, de nem fejtetted ki a' kellő szorgalmat, — többet pedig jóval többet dolgozhattál volna, s' több szorgalom mellett, szebb előmenetelt is tettél volna, — nekem ezek után, kedvencz társaid személyei ellen semi kifogásom, csak a' munkától el ne vonjanak, s' költekedésre ne csábítsanak, — mert ez csak hátrányodra van. —

Vedd szivedre a' mondottakat, szálj magadba, — s' aztán igyekezz, hogy ne hiúsítsd meg azon szép reményeket, mellyeket benned helyeztem. . . .

szokd meg bennem látni leg hivebb barátodat, légy nyílt, s' őszinte, ez illik egy férfihoz, — csak a' vesszőt remegő gyerkőcz titkolódzik, de a' férfi bátran lép még bírāja elébe is — Apád minden fáradságért, reád fordított gondért, egyéb jutalmat és elismerést nem kíván nem kér, csak fia bizalmát, — s' ezt bírnád megtagadni?

szerető Apádtul

Idéz belőle *Meller* 35. Pál meg is kapja hibáiért a kellő korholást, melynek itt csak részletét közöljük. A szerény igényű, puritán apa sosem értette meg a művésztársaság neki költekezőnek tűnő életmódját és azt sem, hogy fia miért nem tudott műveltebb polgári körökkel kapcsolatot tartani. Pedig ezúttal Pálnak volt igaza, mert a müncheni polgárok rendkívül zárkózottan éltek, és különösen a külföldieknek szinte lehetetlen volt körükbe bejutni. Így igazán természetes, hogy a művésznövendékek is a maguk zárt világában érezték jól magukat.

Országos Széchényi Könyvtár

67. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Megsemissülve álok előtted, belátván 's keserűen érezvén bizalmatlanságom bűnét erányodban, 's bocsánatot kérek tőled hogy evvel gyöngéd Apai szivedet oly fájdalmasan megbántottam, 's gyáva férfiatlan titkolódzásommal megsértettelek téged ki a világon legjobb barátom — Apám, 's oly gyöngéden szerető Apa vagy kinek szeretetét én soha meg nem érdemeltem. — Igyekezni fogok hogy ezen bűnömet jóvá tenni, 's ígérem hogy soha többé előtted titkom nem lesz, 's minden jót mint rosszat mindig nyíltan bevallok előtted. Feltett szándékom javulni 's nektek szüleimnek azon sok gond és megbántás 's szomorítás helyett örömet szerezni, mert roppant nyomasztó 's megsemissítő érzés az ha szereteteket hálátlansággal 's bűnökkel viszonzom, valóban alávalónak érzem magamat, 's rossznak hogy megérdemelném ha levennétek kezeiteket rólam. —

Hanem engedd meg hogy bűnömet nem mentegetni, mert az menthetlen de csak kissé indokolni megkíséreltem. — Azon lépésem miszerint kétségbe esésben először Ninonnak írtam, nem neked meggondolatlan, hibás, rossz, könnyemű, sőt alávaló lépés vala tőlem. De eredetileg irántad való szeretetből eredt, miszerint téged szomorítani bűnösnek találtam, ezért tehát Ninont kértem segélyért, ha neki lett volna pénze 's nélkülözhetne volna egy időre lassanként vissza fizettem volna neki azt, vagy havi pénzemből vagy pedig igyekeztem volna valami módon valamely munka által pénzt szerezni hogy így kisegítsem magamat ez volt a fő indok mely azon lépésre vezetett, és nem a szeretetnek hiánya, talán annak helytelen 's ferde felfogása. — De hiszen megint azon veszem magamat észre hogy hibámat mentegetni akarom 's azt nem tehetem mivel menthetlen 's ezerszer bocsánatot kérek tőled felejtse el azt 's azon leszek hogy jövőre jóvá tegyem. — Csak szegény jó Anyámnak megne ártana azon bú melyet én rossz fia okozok, mert drága egészsége sokkal értékesebb kincs, hogy sem én miatam, ki oly érdemtelen vagyok, csak legkisebb csorbát is szenvedne. — Óvja meg az Isten őt ki szintén mindnyájunk Atyja 's tudja fölfogni az oly jó szülék, mint vagytok, szeretetét, 's tudja és fogja is megjutalmazni. —

Javulni akarok és fogok is, leteszek azon rest természetemről, mert hogy nem voltam oly szorgalmas mint kellett volna, sőt hogy rest voltam nem társaimban keresendő az indok, mert azok mind kitűnő tehetséges és és szorgalmas ifjak, valóban díszre az Akademiának, de csak én saját magamban ki annyira gyöngy voltam egészen a körülményeknek engedni 's általuk vezetetni magamat 's nem bírtam elég akarat erővel ez ellen cselekedni 's határozottan fellépni. De most, legalább már annyira vittem hogy ezen hibámat elismerem 's most minden erővel ellene dolgozom 's hiszem nem siker nélkül. Pályámon törekvésem mindinkább komolyabb szint kezd váltani, 's most már legalább tisztában vagyok magammal mi után kell törekednem 's mi tulajdonképeni célom 's annak elérésére az eszközök. —

Nagyon köszönöm neked a pénzt melyel bajomból ki segítel. Bocsánatot kérek tőled és drága Anyámtól bűnömért, 's felejtést, ígérem hogy bizalmas leszek előttetek bűnömet megbánva maradok töredelmes fiad

Pali

München 25/3 866

Idéz belőle *Meller* 35. Pál részére igazi inspiráló környezet csak a szóban forgó társaság — vagyis Gabriel Max, Hans Makart, Liezen-Mayer Sándor, Benczúr Gyula és társaik köre — lehetett, így nem csoda, hogy autoritárius és sokszor már krajcároskodó apjával szemben önérzetesen megvédi barátait, és továbbra is ragaszkodik hozzájuk, még ha a szorgalom és takarékoság terén javulást is ígér.

Jernye 866. Ápril 2.

Édes fiam!

Örömmel láttam leveledbül, hogy magadba szállva hibádat belátod, s' javulást ígérsz, — egyedüli óhajom már most, hogy a' szép feltét valósággá is váljon, s' ne maradjon pusztá ígélet — légy szorgalmas, így elébb közelítéd meg magas czéledat, s' kevesebb érkezésed lesz a' szórakozásra, és költekedésre, — s' mindenek felett bizalmas és nyílt légy, — ez illik férfihöz — de édes fiam egy kérdésemre még nem feleltél, — a küldött 70 frtal minden adóságot fedve van é? — mert ha nem, mindig zavarban leszel —

Az Áprili havi pénzt ime küldöm 60 frt. nem különben a' Hunyadiak korát, s' a' Magyarok östörténelmét is holnap adom fel a' postára, — Horváth nagy története nekem nincs meg, — Tompa és Arany műveit pedig Mama csak dísz kiadásban bírja, mellyet nem ad ki kezébül, — de elég is lesz neked néhány hónapra, csak a' küldött munkákat olvasd és tanulmányozd figyelemmel, — mert lapozgatás vagy felületes, töredékes olvasás után, nem fogsz componálni, — legalább nem talpra esettet, — egyébberánt az első kísérletek nem sikerülte, ne ijesszen el, — csak próbálgass, — eleinte hibákat fogsz elkövetni, mellyeken okulva belátandod a' komolyabb tanulmányozás elkerülhetlenségét, — s' ha van benned akarat, s' van büszkeség, önérzet, — s' művészi hajlam, — akkor éppen hibáid, s fogyatkozásaid beismerése fog még inkább serkenteni — a' küldött könyveket kíméld, ne vesztegesd el, s' ne tépd, ne hányd el, mert ezek drága, és belső maradandó beccsel bíró művek — annak igen örvendek, hogy Piloty téged kedvelni látszik, — igen örömet küldenék neki néhány üveggel jó tokaji bort, — ez külföldön nagy ritkaság, — talán kedves lenne előtte, — ird meg, lehet é ezt tenni, — úgy hiszem rosz néven nem fogná venni. —

. . . elébbi kérdésemre, minden adósságod fedve van e' már? elvárom válaszodat, s' bizom jó feltéteid komolyságában —

ölel szerető Apád

Pál márciusban írt hosszabban Eperjesen tanuló Zsiga öccsének. Az elveszett levél tartalmára apja soraiból következtethetünk. Az a tény, hogy átmenetileg a Piloty-növendékekkel dolgozhatott együtt, még inkább arra sarkallotta, hogy olyan képet fessen, mely végképp felkelti a híres mester érdeklődését. E levélből tudjuk meg, hogy legelőször magyar történelmi témájú művekre gondolt, és ehhez kért otthonról megfelelő irodalmat. Sajnos családja a kért könyveknek csak egy részét küldte el, s a levelekben nincs nyoma, hogy az általa óhajtott verses köteteket valaha is megküldték volna neki. Pedig lírai alkatának megfelelő témát leginkább azokból meríthetett volna. Így lényegében az a külső tény befolyásolta témaválasztását, hogy milyen könyveket kapott meg. Ez időben vázlatkönyveiben Hunyadi témájú és ősmagyarokkal foglalkozó rajzokkal próbálkozott (mindkét idevonatkozó kötetet kezében tarthatta) — képvázlatig azonban csak az ATTILA HALÁLA-témával jut majd el (*H. E. kat. sz. 38.*)

69. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Kedves Palikám!

Itt küldöm neked a „Hunyadiak korát” és az „Őstörténelmet” Jósikától — Apának a nagy Horváth nincs meg — Tompa és Arany költeményeit mama nem akarja küldeni mert csak díszkötésben vannak meg — hanem tán idővel fogok én neked nem díszesen bekötött Aranyt és Tompát küldeni. Az Őstörténelmet csak találomra küldöm hogy tán abból is lehet valami picturát ki penderíteni. Mostan itthon vagyok — ma megyek Eperjesre vissza. — . . . — Többi között Anna néni írt Laczi bácsinak hogy Bertha mart. első napjaiban tért vissza magányába, s hogy ott is visszaemlékezéseinek legedésbika a Drevenyik féle excursio (és a barlangba való inkansio) . . .

Kelt Eperjes apr. 3. 866.

ölel öcséd

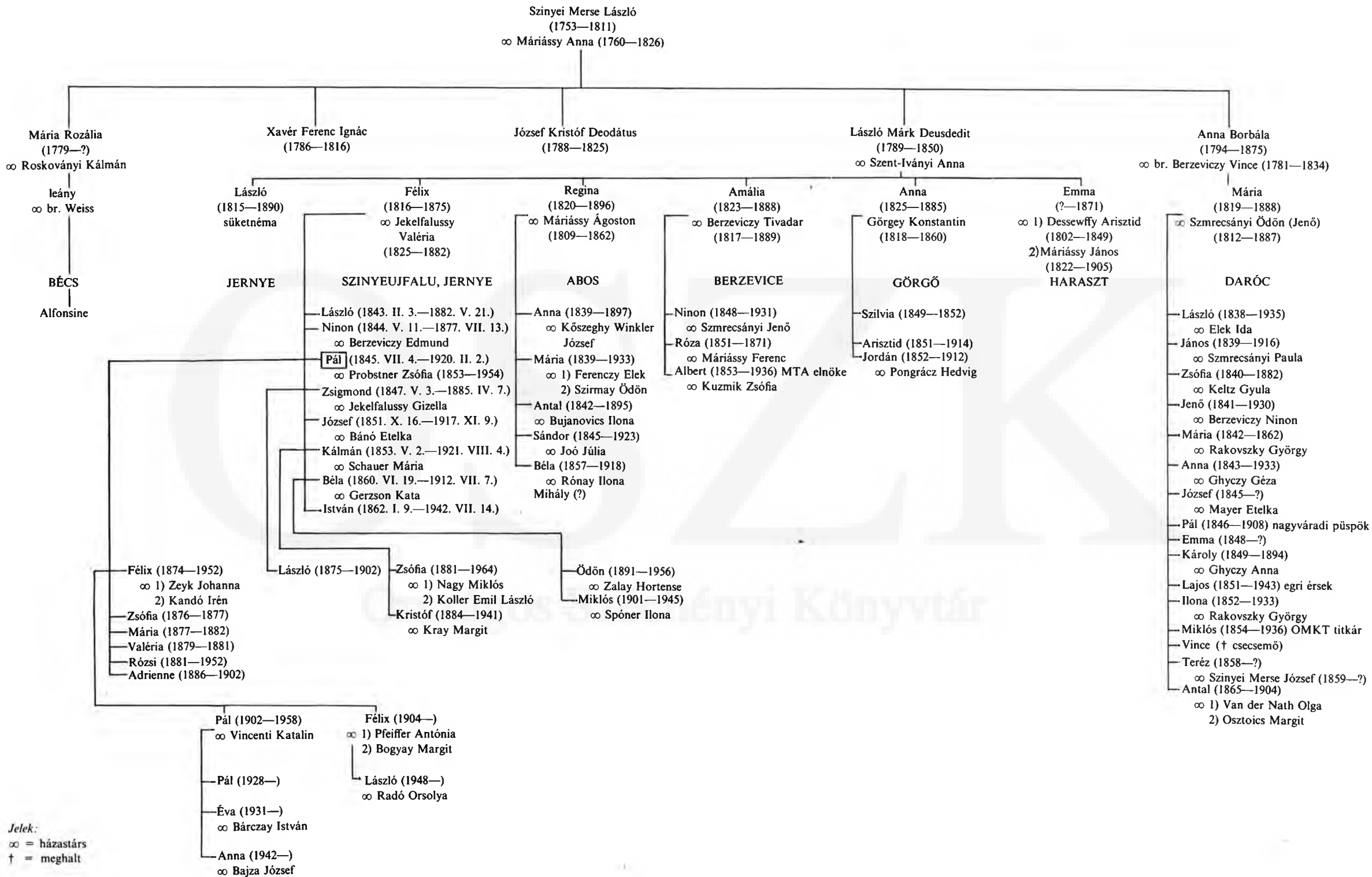
Zsiga

Töredékét idézi *Meller 37.*, *Szinyei 1981. 295.* A levélben szereplő rokonok: Anna néni = Görgy Constantinné, Sz. M. Anna, az ő unokahúga volt Bertha (vö. 64. jegyzet). Szinyei róla készített ceruzarajza nemrég bukkant fel magántulajdonból. A Drevenik hegy Hotkócnak (más néven Szepesújvár), a Csákyak uradalmi központjának határában fekszik, cseppkő- és jégbarlangja híres. Az unokatestvérek gyakran vettek részt közös programokon, Zsiga egy ilyen kirándulás emlékét idézi fel, melyen Pál is részt vehetett.

70. Sz. M. Pál — atyjához

. . . Passióval és kedvvel dolgozom mostan, szép modelljeink vannak s tovább is ülnek, mint azelőtt, s ezért jobban kidolgozhatjuk, miért többet is tanulok rajta, nagyobb változatosság is van s többnyire igen nagyban festjük, egész alakot életnagyságban. Wagner tanárom eddig meg volt elégedve, mind szorgalmammal, mind előmenetelemmel, mit ugyan szemtelenségnek tartanék magamról írni, ha ő több ízben előttem nem nyilvánította volna meglegedését. Különben nem akarok dicsekedni, mert „Propria laus sondet” . . .

Az eredeti levél ismeretlen helyen, dátuma 1866. június 7. Idéz belőle *Lázár 1935. II. 107.* és *Meller 38.* Wagner Sándor április 16-tól kezdte meg tanári működését az Akadémián és Szinyei mindjárt első növendékeihez tartozott. Ez az időszak volt egyébként a müncheni Akadémia nagy felvirágzásának kora. Az Anschütz-féle Malklasse most már a kezdőké lett, annak elvégzése után két festőtanár között is választhattak a festőnövendékek, hiszen a Wagnerével egy évben alakították meg Arthur von Ramberg festőosztályát is, ahová viszont Leibl és barátai mentek át Anschütztől. Így a Piloty-osztály már valódi mesteriskolaként működhetett.

71. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 866. Juni 20.

Édes fiam!

...írd meg egyúttal mi lenne kívánságod a 2. havi szünidőre nézve, ha azt ottan haszonnal, s' nem nagy költséggel töltheted é? — én megvallom leg nagyobb örömet találok abban, ha Vacátiókon gyermekeim mind körültem vannak, de nem akarhatom, hogy e' miatt kiképzésed félbeszakítassék, vagy hátráltassék, — de ha itthon fognád is a' szünidőt tölteni, előre mondom hogy a' tavalyihoz hasonló lomha, tétlenséget nem türedek, s' reméllem is, hogy ennek ismétlésével nem fogsz minket szomorítani. —

***

ölel Apád

Idéz belőle *Meller* 38. Az időközben kitört porosz—osztrák háború az apát fia hazahívására készíteti, Pál azonban szívesebben maradna Münchenben, hiszen most jól belejött a munkába, kár lenne egy újabb jernyei pihenéssel félbeszakítani.

72. Sz. M. László — Pálhoz

Jernye am Pulyicska Geburtstage 1866

Mein lieber Pulyicska!

Gerade am Ladislai Tage erhalte ich dein Schreiben mit Freuden, ich habe dir nicht gleich antworten können, erst gestern bin ich nach Hause gekommen, so heute am feierlichen Pulyicska Geburt eile ich dir alles Gute vom Herzen zu wünschen, was nicht besseres zu wünschen ist, und empfangen hier meine üblichen Geschenke 10 fl ÖW.

Das Potografie Bild von Bertha G. habe ich dir nicht geschickt, weil sie selbst uns nur 3 geschickt hat, nur 2 darunter sind bessere, 1 in stehende Stellung behalte ich für mich, 2^e in sitzende Stellung nahm Zsiga für sich, -und 3^e in halbgewendete Stellung für dich bestimmt ist wenig gefallen worden, so dass es nicht Mühe werth war, dir zu schicken, erst jetzt bekam ich aus Pesth noch ein in sitzende Stellung, welches ich hier für dich beilege.

Ich habe eine Bitte an dich, auch Tante Anna bittet dich lieber Pali, ihr Jordan hat jetzt grosse Passion an Mineralien, sein kleine Sammlung hat schon einen recht hübschen Umfang erreicht, wenn dir irgendwo zufällig ein schönes Stück Mineral bemerkbar wird, denke dabei an Jordi — in Baiern in der Nähe von München ist der schönste *rosa Quarz*, zu Hause, das wünscht Tante Anna am meisten, trachte dich lieber Pali einen schöner zu verschaffen, und bringe ihn mit, wenn du nach Hause kommst.

Es ist Kriegs Ereigniss in Deutschland und Österreich, in München hörst du nichts andere nur von Kriegslärm, wahrscheinlich wird auch Baiern Kriegsschauplatz und

die Akademie während Kriegsdauer geschlossen bleiben, so hoffe ich dass du nach Hause kommen wirst, hier in unsere Gegend lebt man gegenwärtig in Mitten des grössten Friedens, vom Kriegs Ereignisse liest man hier nur in Zeitungen, Eperies ist ganz still, Militär ist längst im Frühjahr einberufen und gleich abmarchirt, es bleibt nur kleine Depot zurück, Rekrutirung ist schon zeitlich Frühjahr worüber, von Jernye kein einziger assentirt, auf 2^e Rekrutirung ist jetzt schon allgemeine Gerede und Befürchtung, aber bis jetzt ist noch kein Befehl erlassen worden, um Zsiga haben wir keine Sorgen. — Der Vater ist Gottlob gesund, im Comitatz hat er gegenwärtig mit Commassation Angelegenheiten zu thun, und kommt beinahe jede Woche auf einige Tage her nach Jernye, im Betreff des Krieges Ereignisse hört man hier bei der Behörde noch nichts zu thun, auch ist ihnen noch keine Erlasse zugekommen, nur der Landtag ist des Kriegswegen erst am 26ten Juni vertagt, aber nicht aufgelöst worden, der Kaiser hat eine schöne Rescript zur Befriedung der Stände erlassen.

Ninon und Edmund sind vorgestern nach Bartfeld Bad abgereist auf 4 Wochen, in Bartfeld wird und ist schon sehr lebhaft und stark besucht sein; Degenfeld mit 20 Gefolge samt fürst Odescalchi, und Tisza Kalman, gf. Andrassy Manó und Gyula, Károlyi Ede samt Familie. Auch Thrór Mädchen kommen nach Bartfeld Bad auf 2 Wochen, sie erkündigten sich oft um dich. — Arme Bertha Jekelfalussy war unlängst bei uns auf 12 Tagen, sie ist förmlich verlobt, ihr Bräutigam Hauptmann Auditor Carl May von Mayen war auf Pfingsten bei uns, er gefällt uns allen recht gut, ein recht angenehmer und sehr gebildeter Mann, er liebt sie ausserordentlich und bethet sie an, gegenwärtig befindet sich der arme auf dem Kriegsschauplatze, sie schreiben einander sehr fleissig, im August kommt er her zur Trauung, aber gleich nachher wird er müssen zurück zum Kriegsplatz, das bedauere ich ihnen vom Herzen, aber ich freue mich sehr, dass das liebe gute Kind versorgt und wenn es wieder Friede wird mit ihm beisamen glücklich leben wird. Tante Mali war unlängst mit ihren beiden Mädchen in Pesth auf paar Wochen, wo sie sich sehr gut unterhielten auch Mai alles fast im Auwinkel mitmachten und viel getanzt haben, hier hörten wir aus Pesther Privat Briefen und Erzählungen, dass beide Mädchen dort allgemein sehr gefallen worden sind, das fraut uns sehr.

Die Mutter ist gesund und raitet alle Tage aus, auch beide Kleinen sind gesund, in diesem Moment, wo ich diese Zeilen schreibe befinden sich samt Latzika auf Katzmarka Latzika ist auch gesund, und beschäftigt sich immer in der Wirtsschaft und Forstwesen; armer guter Kristof ist am 9ten Juni vom Walde heimkehrend beim hiesigen Ziegelhauss plötzlich am Schlagflusse gestorben, wir alle bedauern ungemein um ihn, ein so trau anhänglicher und ehrlicher Diener, und im Forstwesen ein energischer Mann ist für uns gewiss kein 2ter zu finden, wir haben an ihn viel verloren. Nun eile ich den Brief zu schliessen, überwinde lieber Pali dein Unlust zu schreiben und schreibe bald dem Laczi bácsi einen ausführlichen Brief. — Alle küssen und umarmen dich 10000mal.

Innigst umarmt dich und denke recht oft an deinen

Laczi bácsi

Eperies den 5' Juli, heute erhielten wir dein liebes Schreiben, wir freuen uns sehr, dass du kommen wirst.

A süketnéma Laci bácsi továbbra is szíven viseli unokaöccse sorsát, elfoglalt apja helyett ő tájékoztatja az otthon történekről. A háborús hírek a júniusban kitört porosz—osztrák háborúval kapcsolatosak. Bártfafürdő ez időben vált különösen divatosá, a jól informált Laci bácsi az előkelőbb vendégekről is tud. Érdekes viszont, hogy a művészi képzettségű és érdeklődésű nagybácsi leveleiben ritkán érint művészeti kérdéseket. Bár 1831-ben a bécsi akadémia tájképfestő szakának növendéke volt, művészetét már rég nem gyakorolta, és valószínűleg nem érezhette magát kompetensnek művészeti vonalon. Pálnak ennek ellenére hozzá volt leginkább bizodalma, számos esetben a nagybátyjához intézett levelekben érintett lényeges szakmai kérdéseket. Apjával való ellentétei most már odáig fokozódtak, hogy értetlensége miatt őt már legszívesebben be sem avatta művészeti problémáiba. Hozzá intézett levelei ezért szorítkoznak többnyire anyagi természetű kérdésekre.

73. Sz. M. Pál — nagybátyjához, Lászlóhoz

München 15/7 866

Lieber guter Laczi bácsi!

Mit grosser Freude erhielt ich dein teures Schreiben, ich danke dir für die Glückwünsche und Gabe vom Herzen; besonders grosse Freude machte mir Bertha's Photographie. Auf dein herzliches Schreiben würde ich gern in dem gewohnten lustigen Ton antworten, aber es ist mir unmöglich da die Stimmung hier so drückend ist dass man selbst hineingerissen wird; was eigentlich ganz natürlich ist da das Unglück so plötzlich Schlag auf Schlag gekommen ist, und zwar so dass die mächtige Österreichische Monarchie mit einem Schlag zu Boden gestreckt darniederliegt, dass sogar in den nächsten Tagen eine blutige Schlacht vor Wien bevorsteht. Auf der anderen Seite ist Bayren geschlagen worden in kleinen Gefechten, so dass das Hauptquartier sich bereits dem Vernehmen nach, nach Bamberg zurückzog. Übrigens hat man neuerdings Hoffnung auf dem Congress welcher in Wien abgehalten werden soll wenigstens den Waffenstillstand zu schliessen. Im Falle es nicht geschehen sollte, kann es für mich von sehr unangenehmen Folgen sein, da in dem Falle wegen den Kriegsoperationen die Bahnen zerstört und die Postcommunication unterbrochen wäre, da könnte ich weder nach Hause reisen noch Geldsendungen erhalten, mit einem Wort ganz abgeschlossen. Bis jetzt höre ich noch nichts davon dass die Akademie früher als am Ende dieses Monats gesperrt werden sollte, und darum möchte ich noch diese Zeit gerne benützen. Ich male fort wie früher habe auch Fortschritte gemacht, zwar kann man sich dem Studium nicht mit der Seelenruhe wie in Friedenszeiten hingeben, darum sind auch die Resultate dem angemessen. Ich freue mich bald nach Hause fahren können, denn ich sehne mich schon sehr Euch meine Lieben zu umarmen. Dass Mutter schon gesund ist freut mich sehr wenn mir Gott gebe dass es dauerhaft sey. — Bertha's Vermählung erfreute mich sehr, nur habe ich grosse Besorgniss wegen seinen Bräutigam der aufs Schlachtfeld gieng, da in diesem blutigen

Krieg das schlimmste zu erwarten ist, vielleicht wird ihn das Unglück ausweichen. — Rosen-Quarz bringe ich mit für Jordi. Dieser Tage werde ich dem Zsiga schreiben dessen Brief ich mit Freude las. Ich küsse euch Alle 10000mal bis auf baldiges Wiedersehen bleibe ich

dein

Németül idéz belőle *Meller* 38.

Pali

74. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Tegnap estve kaptam becses soraidat köszönettel a befoglalt 150 frt. Különösen találkoztak gondolataink, ugyanis én, látván hogy rövid időn megszakadhat a közlekedés legcélszerűbbnek láttam telegraphírozni, nehogy ellennék vágva, 's így pénznélkül ide szorulva; ezt megis kaptad már. Te előrelátóbban kegyeskedtél gondoskodni mert már előbb tetted meg azt mire én csak később kértelek ezt nagyon köszönöm. S csak ugyan jó volt, hogy már kezemhez vettem a pénzt mert a közlekedés aligha már is megnem szakadt 's ezen levelem is nem tudom biztosan elfog-e jutni, vagy nem fogják-e a Porosz philologok ezen barbár nyelven írt sorokat taglalgatni. Benczúr ma utazott el haza, 's alkalmasint Győrön keresztül fog menni mert a Pest—Bécsi vonal már nem visz személyeket. —

Én részemre legjobbnak gondolom itten maradni míg az újoncozásnak vége van, mert ez részemre mindenek felett a legfontosabb kérdés; különben ezen ügyben te legjobban tudod mit kell cselekednem, akaratodban egésszen megnyugszom. De nagyon különösnek tetszik előttem hogy nálunk újoncozás van, miután, itten minden újság tele volt avval hogy a császár a magyarországi újoncz-szükségletet megengedte „more patrio” toborzás útján fedezni. — Azt tehát megnem foghatom hogy fér ezen két dolog össze. — Ennélfogva hogy a fennebbi ok miat rögtön elnem utaztam, most már nem is jöhetnék keresztül, ha akarnék is, de be kell várnom míg a dolgok más fordulatot vesznek vagy fegyver szünet, vagy béke is lesz, mi hihetőleg két hét alatt elválik, addig tehát itten maradhatok, 's aztán nyugodtan haza utazhatok. Ezen idő alatt itten hasznosan töltöm el az időt mert az Akademiában Július végéig lesz modellünk. A mint látod véleményem szerint legjobb itten maradni, miután hálistennek pénzzel elvagyok látva 's az események kimenetelét bevárni. Írd meg kérlek ennek nyomán mi lenne akaratod, közönséges levél úgy is legkönnyebben megy át, csak a felbontástól lehet félni. Az Isten óvjon meg benneteket minden bajtól, 's felettem ne aggódjatok, mert én gondoskodom magamról 's úgyis a rosztól pénz el nem vész. —

ölel fiad

Pali

München 18/7 866

Röviden idézi *Meller* 38. Pál végül is e hó végén hazautazott, hiszen július 22-én megkötötték a fegyverszünetet.

75. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Szerencsésen megérkeztem egyfolytonban utazva, mint szándékom volt. Itteni barátaim nagy örömmel fogadtak, mit jól esett látnom. Pilotyt felkerestem ő is a lehető legszívesebben fogadott 's úgy nyilatkozott, hogy maga szeretne mielőbb iskolájába fölvenni, csak azt mondá, hogy néhány jó compositiót és studiumot mutassak fel hát felvesz. — Mostan tehát iparkodnom kell hogy valami okosat össze hozzak különösen compositiót illetőleg a mi még nagyon nehezen megy. Ha sikerül akkor a legszebb pálya áll előttem, 's a mi több legvérmesebb reményeimmel sem mertem annyira menni hogy oly hamar sikert aratok. — Annyival inkább nagy dolog volna felvételésem 's nagy megkülömböztetés, mivel Piloty osztálya a legkitűnőbb egész Németországban, 's azért roppant sok fiatal festő törekszik oda feljutni tehát a tanárnak van miben válogatni 's ezek közt csak a legjobbat veszi fel. — Hanem azért ha ígérte bízom is nem fog az még mindjárt megtörténhetni, de egy szóval, elébb mint valaha álmodni mertem volna. — Bibi néni megrendeléséről gondoskodtam, beszéltem egy ügyes fiatal festővel ki 60 frtért elvállalja igen jól megcsinálja, hogy megvagyok győződve, tetszeni fog. —

Mindnyájatokat ezerszer csókol szerető fiad

Pali

München 19/11 866

Egy-egy mondatát idézi *Lázár* 1909. 126.; *Meller* 40.; ill. *Szinyei* 1981. 296. A levél végén említett képrendelés atya egy Sáros megyei ismerősétől ered, aki egy Madonna képet szeretett volna Münchenből, Pál ezt intézte el. Jellemző, hogy fel sem merül sem apjában, sem fiában az a gondolat, hogy esetleg Pál is elkészíthetné a képet — a szentképfestészet távolesett érdeklődésüktől.

76. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 866. December 2.

Édes fiam!

leveledből örömmel láttam hogy baj nélkül érkeztél, hogy ismét jól találod magad, téged örömmel fogadott pajtásaid között, de a' mi a' leg főbb hogy reményed van Piloty iskolájába jutni, — ez mind jó lenne édes fiam, csak hogy ezen kedves társaid iránt, nem tudok bizalommal viseltetni, — mert ezen társak már múlt évben is elvontak téged a' munkátul, s' multságokba vonva, sok költségbe rántottak, —

Bibi néni részére, irtad hogy 60. frton fogsz egy szép Madonnát szerezni, — de én ezt vele még nem is közöltem, mert semmi részletest nem tudtam neki mondani, — ird meg

millyen nagyságú, és milly alakú, □ vagy ○ lesz a' kép, — rámostul é vagy a' nélkül, — úgy tudhatom csak nem fogja é az árát sokallani, — mert ő szép képet kíván ugyan, de a' mellett fősvény, — és művészetet alig tudja kellőleg megbecsülni, írd meg nekem a' kívánt részleteket, akkor szólok vele. — . . . .

több figyelemmel légy szüleid eránt, az neked is javadra lesz.

ölel Apád

77. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves fiam! Gyermeki megemlékezésedre felelvén, mely szíves örömet okozott, csak annyit mondhatok, hogy azon boldog anyák sorában sorolom magamat, kinek rossz gyermeke nincs, — 's így Téged sem sorolhatlak ezen sorozatban. — De megvallom hogy mindig fáj, ha látom hogy azon ritka, jeles tulajdonokat, mivel az Isten valamennyiteket kisebb nagyobb mértékben felruházott, — *érvényesíteni* oly gyakran elmulasztjátok, holott most van ideje serdülni, virulásnak indult korotokban, a *szívnemesség* egyedüli tapintatával, *jeles honpolgárokká, jó gyermekeivé szülőiteknak*, — 's *önönmagatoknak jövőtök* megalapításával, ernyedetlen szorgalommal pályát törni, soha sem térvén le a *becsületesség* ösvényéről, 's a *drága időt* minden lehető szorgalommal felhasználni, hogy mindenkor a *miveltséggel versenyezhesetek*. Itt röviden összefoglalva láthatod azt mint egy tükörbe, minek gyakorlata, fényes sikert és a mindennél *drágább önmegelégedést* szüli, — rajtad áll e tanácsot, mely az anyai szív legtisztább forrásából ered, fogadni — 's valóban boldog lehetsz! — Hála Isten! meglehetőes egészségben vagyunk, testvéreid csókolnak úgy mint jó Atyád és Laczi bácsi is, — kérlek vigyázz írásodra, mert a minapi leveledet, édes Atyád, kétszer letette, *nem tudván rossz írásodat* elolvasni, 's láttam hogy bosszankodik. —

Örülök hogy társaid oly művelt emberek, 's így csak rajtad áll e szép példát, minden körülmények között felhasználva utánozni. — Isten óvjon és áldjon ölel hű anyád

Valéria

Anya datálatlan levele 1866. december elején íródhatott. Ő költőibb módon, lelkesebben buzdítja fiát jó munkára.

78. Sz. M. Pál — szüleihez

Édes Szüeim!

Soha nem bocsájthatom meg magamnak azon meg gondolatlanságot könyelműséget, sőt vétkes szórakozottságot melynek következtében oly dolgokat mulasztottam el melyeket soha sem szabad egy fiúnak jó szülei iránt elkövetni, ezért nem is kísértem magamat, sőt nem is akarom menteni, mert ön magamat eléggé vádolja lelkiösmé-

tem. Ez büntetés reám nézve, mert azt hiszem, nincs nagyobb, s keserűbb viszontorlás annál, mintha az ember elkövetett büneiért önmaga előtt válik megvetés tárgyává. Azért nem tehetek jobbat mint bűnbánólag bocsánatot kérni 's javulást ígérni. — De mindamellett kénytelen vagyok társaim pártját fogni, mert azok mind derék fiatal emberek kiknek társasága soha sem fog szegyenemre válni. Nagyon szeretném, ha alkalmad volna velők megismertkedni, hogy igaz mondásomról meggyőződhetnél, e részben nincs okotok aggódni, mert ha meggyőződnél erről, azt hiszem velem együtt azt mondanád hogy ennél jobb társakat nem is választhattam volna magamnak. — És minek is az okot távol keresni mikor oly közel van minek másban keresni mikor önmagamban van, könnyelmű 's gondatlan természetemben. Ezért csak az elkövetett tett után, mikor annak keserű gyümölcseit izleljük jön a késő megbánás és belátás hogy könnyelműségünknel fogva rosztat cselekedtünk. — Ha ezen belátás a tett előtt jönne könnyelműség nem létezne, de mivel nem mindenki képes arra eszével testének 's lelkének minden mozzanatát szüntelen ellenőrizni. Én belátom magamnak ezen hibáját 's ezt igyekezni fogok elhárítani ez nehéz feladat, minden esetre könnyebb volna kivülem keresvén az okot, mindent társaimra tolni; kényelmes is volna mások hátán a hínárból kimászni, de természetes csak azért hogy megint alkalmunk legyen a más mocsárba nyakig beleesni honnan még kérdés akadnak-e oly jó bolondok kik hátaikat feláldozzák. — Külömben oly térre mentem volna át minek itt nincs helye. —

Nagyon aggaszt hogy jó Anyám folytonosan szenved gonosz májbajában bár csak javulása gyorsabban haladna. — Köszönettel vettem sorait 's Anyai intéseit ezek szívembe vannak vésve, úgy szintén Apám levelét is intéseidet szívemre vévén, hálásan lekötelezel. — Ha(vi) pénzemet is köszönettel megkaptam. —

Én mostan a componálásban gyakorlom magamat hogy mielőbb képes legyek Piloty osztályába jutni, e czélra éppen most componáltam „*Atila halálát*”, mit e napokba fogok Pilotynak megmutatni, 's az ő ítéletét 's igyekezetem sikerét vagy nem sikerét legközelebb megírom. —

Bibi néni képét illetőleg írhatom hogy jó lesz Rafael madonnája után mely itt a képtárban van másolva □ formátban nem igennagy oly nagyságú mint kívánta, eredeti gyönyörű a Madonnát Christussal ábrázolja. Az ár 60 frt az melyet Bibi néni meghatározott.

Mindnyájatokat ezerszer öelve, még egyszer bocsánatot kérek 's maradok engedelmes fiad

Pali

München 11/12 1866

Röviden idézi *Meller* 40. Azért mentegeti magát, mert a művészi problémái miatt megfelejtkezett a nagy családi ünnepnek számító atyai név- és születésnapról. A mulasztás kapcsán újból felvetődik a barátok rossz hatásának vádja, mit Pali ezúttal is öntudatosan elhárít. Az említett ATTILA HALÁLA nem hozta meg számára az elismerést, továbbra is Wagner osztályában kellett maradjon.

Eperjes, 866. December 19.

Édes fiam!

Igazad van édes fiam, hogy ne másokban de önmagadban kell a' hibát keresni, s' annak javítására törekedni, — nem is akartalak én téged szépítgetni, midőn társaidat említém, mert a' könnyelműség, gondatlanság, sőt figyelmetlenség, csak ugyan a' te hibád, — pedig nagy ideje már, ezek elhagyására komolyan ügyekezned, s hidd el nekem, hogy erre komoly akarathoz egyéb nem kell, — de édes fiam éppen ezen hibáid miatt s' mert könnyelműségedben, a' leg jobb feltételekről is nagyon hamar megfélekedzel, — olyan társaságot kívánok neked, — a' melly nem csak mulattatna és szórakoztatna, de komolyabb gondolkodásra készítetne — én már múlt évben írtam neked e' felül, akkor is válaszolám neked, hogy én társaidat nem ismerve felölök ítéletet sem mondhatok, ők lehetnek igen kedves, becsületes, mivelte egyének, de hibáid javítására nincsenek jó befolyással, sőt művészi pályádon sem láttam a' múlt évben, a' kellő szorgalmat részéről kifejtve, előmenetelt tettél ez áll, de ez csak tehetségedet bizonyítja, — kellő szorgalom mellett azonban több képet, s' tökéletesebben kidolgozva bírtál volna előállítani, s' így az előhaladás is nagyobb lett vala, s' ebből következtetvén hogy társaid vonják el figyelmedet, és szórakoztatnak, — de édes fiam bizonyítsd be ezentűli viseleted által, hogy komolyabban tudsz gondolkozni, hagyd el végtelen gondatlanságodat, — s' fejts ki több szorgalmad, — akkor tehetségedhez képest fényesebb előmenetelt is fel fogsz mutatni, s' akkor nem csak társaidtól, de még tőled is édes örömet bocsánatot fogok kérni, az alaptalan gyanúért, — de csak tetteid, s' igyekezeted győzhet meg erről, — tehát csak rajta. — Nagyon fogok örvendni ha Pilottyhoz be fogsz vétetni, s' azt is helyeslem hogy a' hazai történelemből akarod választani a' tárgyat, nagyon dús ez nevezetes, és festői jelenetekben, — de megvallom jobb szeretném ha olly jelenetet választanál, melly nemcsak a' nemzet nagyságára emlékeztetne, mint Atilla, de valami magasztos, hősies tettet ábrázolna, — Atilla csak a' nyers hatalmat képviseli, nem pedig valami nemesebb érzést, — a' művésznek pedig felfogásom szerint, a' lélek magasabb röptét kell felfogni s' valami nemes tettet örökíteni — ez azonban egyéni felfogásom, s' koránt sem akarlak választásodban korlátolni, — csak arra figyelmeztetlek, hogy Compositiónál nem csak a technica, s' a' kivitel, de főleg, s' mindenek előtt a' gondolat bíraltatik meg, — ha a' gondolat, az eszme nemes, magasztos, emelkedett, ez tanúsítja a' művészi ihlettséget, — mellyet azután jól kivinni is kell, de mindig a' gondolat teszi az alapot — ha e' végből valami magyar történelmi munkára lenne szükséged, írd meg, s' igyekezni fogok ollyat megszerezni — . . .

ölel szerető Apád

Jellemző atyjának az Attila-témáról tett megjegyzése. Az irodalmias műveltségű, jogi végzettségű puritán magyar nemesember gondolkodásmódja nyilvánul meg benne, mely igen elterjedt volt a hazában, hol főként a jól megválasztott téma és nem annyira a művészi kivitel aratott érdeklődést. Ez pedig még évtizedekig rányomta a bélyegét a magyarországi kiállítások összképére.

80. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 867. jan. 4.

Édes fiam!

... A' kívánt 70 frtnyi havi pénzedet Januárra itten küldöm, valamint egy csomó könyvet is, — ez egyelőre elegendő léssen néked, csak ezeket tanulmányozd, Fessler itten nem kapható, ez eránt Zsigának írok, Pesten hamarabb találhatja meg, valami Antiquáriusnál, — ez igen terjedelmes munka, ha jól emlékszem, 10. vagy 12. igen vastag kötet, — nem a' leghitelesebb történelmi mű ugyan, de terjedelménél fogva, a' leg több részleteket tartalmazó, — s' így festő számára igen czélszerű lehet, csak hogy drága, s' nehezen feltalálható, — majd meglássuk mi sikere lesz Zsiga kuttatásának, — egyébberánt nekem is vannak még illynemű könyveim, — Béla névtelen jegyzője, — Hunyadiak kora, — a' Magyar Nemzet ős történelme Jósikától, — s' mások is, — de egyelőre úgy hiszem beérheted a' küldöttekkel, — Kemény János, — Heltay Gáspár, — Cserey Mihály — Szalárdy—Székely —

...

ölel Apád

Zsiga ez időben már Pesten tanulta az orvosmesterséget, ezért írja az apa, hogy ő jobban szét tud nézni az antikváriumokban a Pali által rendelt könyvek ügyében. Sajnos Pál levele elveszett, így nem tudjuk, milyen indítékból kereste épp e műveket, talán Wagner, Liezen-Mayer vagy Székely Bertalan tanácsára? *Ignaz Aurel Fessler* (1756—1839) főműve a Lipsésében 10 kötetben, 1812—25 között megjelent *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen*. Itt az eredeti kiadásról lehet csak szó, mert újabb javított kiadását *Klein Ernő* rendezte sajtó alá 5 kötetben, 1867—83 között. Apja főként a forrásértékűnek számító régi krónikákat ajánlja, melyek a XIX. században újabb kiadást értek meg, s melyek minden történelmi érdeklődésű család könyvtárában megvoltak. — *Heltai Gáspár*: *Chronica az Magyarocnak dolgairól* (1575) Győrben adatott ki újra, 1789-ben. *Szalárdi János* (1601—1666) erdélyi történetíró 1662-es *Síralmas magyar krónikának* kilenc könyveit br. Kemény Zsigmond adta ki 1853-ban Pesten. *Cserey Mihály* (1668—1756) Erdély történelméről írt munkája pedig 1852-ben jelent meg először a Nemzeti Könyvtárban. Kemény János neve talán tévedésként került be a felsorolásba, valószínűbb, hogy a hatalmas történetírói munkássággal rendelkező Kemény József (1795—1855) valamelyik művére gondolt itt. A Székely név talán a XVI. században élt *Székely Istvánt* fedí, aki 1559-ben Krakkóban adta ki az első magyar nyelvű egyetemes történelmet (*Chronica ez világnak jeles dolgairól*), ezt Toldy Ferenc adta ki 1854-ben. De az is lehetséges, hogy Székely Sándorról van szó (1797—1852), aki a nemzeti történelem eseményeiről írt eposzokat és 1844-ben *Világtörténelmet* adott ki (mint írja, Dittmár szerint), 1845-ben pedig Erdélyország történetét. A névsor minden esetre alapos történelmi elmélyedésről vall, a Szinyei család könyvtára bővelkedett ilyen művekben. Heltai Gáspár krónikájának legteljesebb példánya például innen került Sz. M. István ajándékaiképpen a Nemzeti Múzeumba. Ha belegondolunk, hogy Pál már 1866. márciusában kért otthonról magyar történelmi könyveket és most, közel egy év múlva továbbiak küldését sürgeti, láthatjuk, milyen nagy figyelmet szánt a

fiatal festőnövendék az alkalmas nemzeti képtárgy fellelésének. Pesti tartózkodásai folytán valószínűleg ismerhette a hazai művészeti termést, Münchenben szintén figyelemmel kísérhette az ott születő eredményeket. De önállóságra, eredetiségre törekvő gondolkodásmódja a többiekétől témájában is eltérő és saját egyéniségéhez jobban illő új képtárgyak keresésére sarkallotta.

81. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 867. Febr. 1.

Édes fiam!

... Ide mellékelem a' Pesti Naplónak egy cikkét, ha ezt ottan nem olvastad volna érdekelni fog téged is Benczúrt is, — nem állítom hogy Maszák uram éppen pártatlan bíráló volna, de igen sokban csak ugyan igaza van, s' ez újabb bizonyága annak, a' mit én évek óta mondok neked, hogy a' festőnek, ha művésszé akar felemelkedni sokat, és igen alaposan kell tanulni, olvasni, különösen ha történelmi képet akar előállítani, azon korszakot, csak ugyan alaposan kell tanulmányoznia, mert a' mint én is mindig mondom, compositiónál mindig első sorban bíraltatik meg az eszme, historikus képnél pedig, a történelmi hűség, — s' csak második sorban bíraltatik meg a' kivitel, a' technica, ez tehát múlhatlan szükséges, az igaz, mert a' leg poeticusabb compositió, vagy a' leg hívebb történelmi kép is elveszti becsét, ha kontár ecset mázolja, de viszont a' leg tökéletesebb technica sem bír valódi becsel ha a' compositió nem correct, — meg vagyok győződve hogy Benczur, Maszák uram kritikája által, sőt talán mások is illetén kissé kíméletlen, és gyöngédtelen modorban nyilatkoztak volna felette, éppen nem fogja magát elijesztetni, annál kevésbbé, minthogy az ecsetre és felfogásra nézve sok dicséretet is tartalmaz, és első fellépéskor nem is lehet tellyes győzelem és kitüntetésre számot tartani, de én megvallom, ha te valami történelmi compositiódat kiállítanád, s' annak historikus correctsége így megczáfoltattnék, azt szégyelleni fognám. — s' minek utána tudom hogy te ilyen Compositióra még elégséges előkészülettel sem bírsz, nem csodálom hogy eddigi kísérleteid nem sikerültek, de ebből éppen nem az következik, hogy a' további erőlködéssel felhagynál, de ellenkezőleg csak nagyobb szorgalomra, tanulmányozásra kell hogy buzdítson, csak így lehet előhaladni, — hogy ehhez lelki erő kell az bizonyos, de csüggedni bűn és gyalázat, — ha te most, miután több évet szenteltél már az ecsetnek, és már szép előmenetelt is tettél, elcsüggedve felhagynál művészetteddel, csak gúnyt, s' legfelebb szánakozást fognál aratni, s' ön magad előtt is szégyenkezned kellene — sült galambok sehol sem repkednek, nincs pálya mellyen fáradság és küzdelem nélkül fel emelkedni lehetne, — kérlek tehát mindenen felett, csak a' pillanatnyi csüggedésnek, melly néha meglephet ugyan, ha valami nem sikerül, ne engedd magad által, de kapd fel magad, s' kettőzött buzgalommal s' erélyel kezd meg újra a' munkát, meg látod, hogy a' törhetlen erős akarat, végtére is győzni fog, és pedig ha kellőleg megfeszited erődet, s' tehetségedet, meg lepőleg hamar fogsz diadalmaskodni a' nehézségeken, — ez pedig

senkinek sem fog annyi örömet szerezni mint en magadnak, — boldogító önérzet töltendi el kebledet, ha büszkeséggel mondhatod majd magadban, a' mivé lettem, ezt magamnak köszönhetem, ennél boldogítóbb érzet nem képzelhető, — tehát csak rajta fiam — hogy még Pillotyhoz be nem juthattál, nem baj, csak azon légy, hogy ha egyszer oda jössz, már kellőleg előkészülve légy, — különben még ottan is sok katzenjammeren kellene átesned — és ne feledd el, a' mit még itt létedkor lekedre kötöttem, hogy egy tellyesen bevégzet képet készíts a' Pesti kiállításra, melly különben is állandó s' minden időben befogad képeket, — ha a' Compositiókkal nem bírsz még boldogulni, más valami arczképet készíts, — inkább ilyen legyen, jól kidolgozva, mintsem egy silány compositió, — hát a' Bibi néni képe mikor készül el? írd meg —

Isten áldjon, írj mi elébb

ölel szerető Apád

Idéz belőle *Meller* 40—41. Apja állandóan a tökéletes történeti hűségre, megfelelően kiválasztott gondolatra buzditja, míg Piloty tanítványa vázlatainak művészi érettségét hiányolja. Nincs kizárva, hogy e kétfelől érkező és különféle eredőjű magas mércének köszönhetően veszi el végülis türelmét és kedvét, és az ATTILA HALÁLA sikertelensége folytán abbahagyja a nemzeti témakörben végzett kutatásait. Neki gyors festői eredményeket kellett felmutatnia, ha be akart kerülni Pilotyhoz. S a történeti bűvárkodások valóban kevésbé voltak még időszerűek, mint erre egyébként a levél végén apja is utal.

82. Sz. M. Pál — nagybátyjához, Lászlóhoz

Lieber Laczi bácsi!

Ich bin sehr unruhig, ob etwas nicht geschehen ist da ich schon lange von euch keinen Brief erhalten habe. Ich hoffe dass nichts anderes sein wird als dass mein Vater zu sehr beschäftigt ist durch das ernannte Ministerium. Es ist jedenfalls eins der glorreichsten moralischen Siege die die Geschichte aufzuweisen hat. Ich hoffe auch dass für ferner hin die Stellung vom lieben Vater auch eine angenehmere und für ihm passendere wird. Das wünsche ich vom Herzen. — Ich hoffe dass mein Brief gerade zu deinem Geburtstage ankommen wird da ich meine besten Glückwünsche dir darbringe ein recht langes und liebevolles angenehmes Leben vom Schicksal (?) erfliehen will. Der bald auf brechende Frühling wird dich auch neu beleben wo du deiner Lieblingsbeschäftigung im Garten nach gehen kannst. — Ich kann von mir nichts besonders interessantes mittheilen weil ich um recht bald in die Piloty-Schule eintreten zu können mich fleissig dazu vorbereiten muss im Studien malen und componieren. — Dem zufolge ist auch der vergangene Carneval für mich bedeutungslos gewesen, da ich gar nichts mitgemacht habe. — Aber die letzte Zeit war hier eine sehr interessante vom künstlerischen Standpunkt aus. Nämlich die Künstler Münchens um auf der Pariser Ausstellung würdig vertreten zu sein strengten sich an wo möglich ausgezeichnetes zu leisten. Diesen Bilder wurden meistens im Februar fertig und da wurden sie vor der

Verpackung hier noch paar Tage ausgestellt, es waren ausgezeichnete Sachen darunter. Aber eins war darunter, wie die grösten Namen verdunkelte, welches nicht nur von den Malern, aber vom Publikum selbst bewundert wurde, dermassen das schon jahrelang kein Bild so eine Sensation und Begeisterung erregt hat, als dieses. Das Bild ist von Gabriel Max aus der Schule Piloty's. — Ich habe mir darum so weitläufig erlaubt über das Thema zu sprechen, da es von speziellem Interesse von mir ist. — Max ist nämlich seit den letzten anderthalb Jahren mein bester Freund, mit dem ich seit der Zeit immer zusammen lebe und auf sehr vertraulichem Fusse stehe, er ist ein durchaus genialer Mensch, ungeheuer tüchtig in seinem Fach dabei sehr vielseitig. Ich glaube du wirst dich erinnern, ich habe von ihm zuhause gesprochen. Er ist bis jetzt ziemlich unbekannt gewesen obzwar der kleine Kreis der ihn kannte, ihn sehr hoch schätzte; aber durch dieses Bild hat er seinen Ruf durchaus begründet in der Münchner Kunstwelt. Man verspricht sich allgemein dass es in Paris grosses Aufsehen erregen wird. Der Gegenstand des Bildes ist auch äusserst ergreifend (: eine aus Kreuz genagelte Märtyrerin die über Nacht verschieden von ihrem Geliebten bekränzt wird. Das ist die kurze Andeutung des Stoffes aber um das wiedergeben in Worten was da mit dem Pinsel gesagt ist müsste man ein ganzes dramatisches Werk schreiben. Ich kann dir das Gefühl nicht beschreiben was in meiner Brust vorging als ich in den Kunstverein eintrat und den ganzen Saal vollgesteckt von Leuten sah die aufeinander drangen um das Bild besser zu sehen und Alle von den überwältigenden Gefühle ergriffen für das Loben nicht genug Worte fanden. Ich war dermassen gerührt dass ich mich kaum fassen konnte; ich vergesse diesen Augenblick nie und werde ihn immer unter den schönsten meines Lebens zählen. —

Entschuldige dass ich so weitläufig wurde durch meine Schwermerei hingerissen. Ich küsse euch Alle Tausendmal

dein

Pali

München 10/3 867

Hosszan idézi németül *Meller* 41—42. Megfigyelhetjük, hogy művészeti kérdésekről Pál egyre inkább csak nagybátyjának ír. Ezek a német nyelvű levelek sokszor többet árulnak el a müncheni festőket foglalkoztató problémákról, mint atyjával folytatott egész évi levelezése. Színei sosem festett lélektanilag olyan kiélezett szituációkat, mint amilyen Gabriel Max barátjának itt méltatott képe, ezért is érdekes az a felfokozott lelkesedés, mellyel a festményről beszél. Büszke rá, hogy másfél éve legjobb barátja az a festő, aki most ezt a nagy sikert aratta a Kunstvereinben.

83. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nemsokára hogy Laczibácsinak szóló levelemet elküldtem, megkaptam becses soraidat. — Nagyon leverőleg hatott reám leveled tartalma mely bár rövid vala, de annál többet mondott. De igazságod van én megérdemlem ezen bánásmódot hanyagságom végett; csak kérlek le ne vedd kezedet egészen gyarló fiadról mert nagyon is belátom számtalan hibámat és ezek miatt gyámolod nélkül már rég romlásnak indultam volna, mert könnyelmű hanyagságom már sokszor a rosztára térített volna ha te vissza nem tartasz. —

Mi újjalag elkeserít hogy ismét magam ellen mint panaszló kénytelen vagyok fellépni, 's nem hogy előbbi hibáimat jóvá tenném de még újjabbakkal tetézem, 's ezáltal neked bűt és gondokat okozok még leginkább fáj nekem. —

A dolog állása ez: Havi pénzemből nem tudtam megtakarítani apródonként ruházatomra szükségem volt hogy azt részletenként mindig kifizetem volna mikor jobban össze gyűlt annál kevésbé bírtam fedezni úgy hogy mostan már nem lehet a dolgot feltartani. Hogy eddig nem tettem róla említést, leginkább azért mert az illető mesteremberek ismervén 's bizván bennem nem is sürgettek a fizetésért, de most miután új év rég elmúlt és én nem fizethettem nagyon sürgetnek a fizetésért mivel szükségök van reá és az összeg tetemesre gyűlt össze. A szabó számlája 64 frt 36 kr tesz ki a Schuster 46 frt 18 kr bajor pénzben az 110 frt 54 kr tesz összesen. Tehát ezen összeg az melyel rosztad jószágodat hálálja. Térden állva bocsánatot kérek bűn bánó szívvel 's kérlek segíts ki a bajból. — Magamért nem kérnék, mert nekem tán jó iskola volna ha a végsőre az adósok börtönébe jutnék személyemért nem, csak nevemért mi a te neved is kérlek hogy erről legyen a szégyen elhárítva. — Kezedet csókolja

szerető fiad

Pali

München 16/3 867

Atyja itt említett, 1867. III. 6-i keltű levele a következőt tartalmazta: „... mindhogy te édes fiam rendesen csak a pénz küldemény vétele után körülbelül két héttel szoktál válaszolni, azon kívül pedig nem szoktad szülőidet levéllel megörvendeztetni, úgy látszik neked ezen levelezés terhedre van, azért én sem fírasztalak hosszabb irkával, Isten áldjon ölel Apád”. A megbánást tanúsító, de levelében újabb adósságokat megvalló fiú — végtelen puritán és anyagiakban igénytelen, takarékos apja számára érthetetlen — viselkedése végképp elkeseríti apját, mint az márc. 30-i keltű hosszú leveléből is kiténik: „... éveken át nem lankadtam el, téged hibáidra figyelmeztetni s jó tanáccsal jobb útra térítgetni...” s itt hosszasan ismételgeti régi passzusait. Majd így folytatja: „... különösen Laci bácsi születés napjára írt utolsó leveled tömve van orthographiai, grammatikai 's nyelvészeti hibákkal, pedig annyi évi német városbani mulatásod alatt csak megtanulhattál volna jobban németül írni. De ezt kávé vagy sörházakban elsajátítani nem lehet, ezt csak szorgos olvasás és művelt társalgás és írásbani gyakorlat által lehet megszerezni...” A szigorú hangú apai levél sok igazságot, jogos kritikát tartalmaz, azonban annyira száraz, meg nem értő, hogy valóságos hideg zuhanyként hathatott a nehéz művészi vajúdasokkal kinlódó fiúra.

84. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Jernye 23/5 867

Kedves fiam! Mindamellettt hogy minket szerető szüleidet *volt* könnyelmű, és zárkózott viseleted, mélyen 's fájdalmasan sértett, soha sem hittünk e hibák megrögzöttségébe, mivel szívedbe igen sok jó és nemes érzemény honol, 's töredelmességéd tanúskodik arról, hogy *belátod hibáid*, 's már ez egy nagy lépése a javulásnak. — Mi erre csak is könnyebült szívvel nézhetünk, 's reméljük hogy erős nemes törekvést tüzendsz ki magadnak szép pályádon, 's felhasználod a természet adományait, erre, hisz ez oly dúsan ruházott fel mintha, bölcsődet nem csak szívem melege őrizte volna, de jó tündérek hoztak volna ajándokul pár szikráját az Istenségnek, mit az anyai szív fedez egyedül fel, hogy az életre érvényesé tegye! — A szülői szív a fájdalom perczében bocsát meg, a mi bocsánatunk is, rég a tiéd kedves gyermekem! mert hiszem hogy megérdemled most és jövőre is! Elnemulassz semmit tehát kiképzésedre hogy *önmagad* elégedett légy, — 's mi is büszke örömmel reád nézhessünk. — Kedves Atyád megválasztatott újra Alispánnak, Péchy Luczián is véle együtt. — Laczi lett esküdt, Edmund törvényszéki ülnök, — de *leköszönt* is egyszersmint, mi jó Atyádnak, és nékem rendkívül fáj — ez igen hosszú historia, nem lehet megírni, — ne is tégy róla említést, majd ha haza jössz megtudandsz mindent. . . . Egy 50 főből álló gyönyörű Banderium Luzsénszky Jósi vezetése alatt fogadta a Főispánt, L. Józsi fejedelmileg nézett ki ős magyar gazdag öltözetében, — lefesthetnéd e nyáron. . . . Krajzell orvos . . . e napokban fog nejevel, Ganczaugh Ninanénivel Párisba utazni, Június vége felé Münchenben Téged felkeresnek, majd légy szolgálatkész erántok vezesd mindennűvé. — . . . Isten oltalmazzon Kedves gyermekem, — szerető anyai szívéhez szorít

Országos Széchényi Könyvtár

Valéria

Atyja teljesen minimálisra szorítja a fiával való levelezést, helyette a jóval megértőbb anya ír.

85. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 867. Juni 25.

Édes fiam! örömmel láttam utolsó leveledből, hogy hibáidat, s' tanácsaim helyességét belátva jobb útra térsz, — csak ne legyen oly mulékony, mind eddig minden javulási feltételeid valának — csak való legyen hogy komoly, és művészi pályádra nézve különösen a' classicus költők olvasásával foglalkozol, — ez mind igen helyyes, — csak kitartás legyen, akkor majd a' Compositiok is jobban fognak sikerülni — akarom hinni hogy most már nem fognak benned helyzett reményeim egészen meghíúsulni — óhajtom hogy a' szün időt ismét itthon töltsd, azért is most küldöm a' Júliusi havi

pénzedet és az utazási költségre 70. frtot, összesen 140.— frtot — Zsigát már nem fogod Pesten találni, mert ő Júli 20^{án} már itthon lesz, — tehát Pesten kár lenne mulatnod, s' pénzt költened, — mehetsz egy huzomban — végzem leveletem, mert mindig háborgatnak, két sort sem bírok írni félbe szakítás nélkül

ölel Apád

Bibi néninek képerül megfeledezteél —

Pál elveszett levelére következtethetünk az apa soraiból, melyekből különösen az a rész érdemel figyelmet, hogy a fiú most klasszikus költők olvasásával foglalkozik, ez időben tehát már felhagyott a magyar történelmi bűvárokodással. Bizonyára ebben az időben keletkezettek a Hero és Leander történetével foglalkozó rajzai. Ekkortájt szerezhette be a könyvtárából szerencsésen megmaradt könyveket, melyek a stuttgarti Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung kiadásában 1840 és 1861 között jelentek meg, s melyek különféle klasszikus szerzők német fordításban közzétett híres munkái (Euripidész, Aiszkhülosz, Szophoklész tragédiái, Arisztophanész vígjátékai, Lukhianosz, Platón válogatott művei, Hérodotosz Története). Rajtuk kívül még Calderon: Az élet álom, Goethe összes művei és válogatott Schiller művek kerülhettek ekkor birtokába. Az ugyancsak tulajdonát képező Hejne összes műve, Shakespeare-sonettek, valamint Schopenhauer: Über den Willen in der Natur című könyve mind 1867—68-as kiadásúak, így valamivel később vásárolhatta ezeket (MNG Adattár Ltsz. 21784/1983).

86. Sz. M. Pál — nagybátyjához, Lászlóhoz

Mein lieber Laczi bácsi!

Der freudige Tag ist wieder da wo ich dir zu deinem Namestage vom Herzen gratulieren kann. Er ist ein doppeltes Freudenfest d(a)rum bitte ich dich sage auch Bruder Laczi von mir die herzlichsten Glückwünsche. Mit Freude erfüllt es mich dass dich dieser Tag wieder in kräftiger Gesundheit traf. — Ich hab zwar sehr gegen dich gesündigt und sollte dich zu erst um Vergebung bitten aber ich weiss dass dein gutes Herz mir schon vergeben hat, ob zwar ich es noch nicht verdiente. — Doch strebe ich fortwährend durch Ernst und Fleiss alles gut zu machen. —

Wenn es dich interessirt will ich also einen Bericht über mein Wirken und Treiben bis jetzt erstatten, so auch meine Pläne für die Zukunft mittheilen. —

Ihr wisset dass bis jetzt all mein Streben und Wirken dahin gerichtet war um in die Schule Pilotys zu kommen, wie es auch euch bekannt ist war die einzige Bedingung gute Composition zu machen. Ich habe mich also daran gemacht, geplagt, gequält um etwas herauszubringen aber umsonst; einige zeigte ich dem Piloty er war aber damit nicht zufrieden andere waren für mich auch nicht befriedigend die schmiss ich ohne weiters weg. Damit also verging viel Zeit und kein Resultat. — Mittlerweile kam mein Freund Max von Paris zurück, ich klagte ihm also meinen Zustand und bat ihn um Rat und Urteil mit rücksichtsloser Wahrheit. Da sagte er mir offen, das er für mich noch zu zeitig hält ein Bild anzufangen, da mir noch eine Menge Vorstudien mangeln, die nachzuholen jetzt an der Zeit wäre, denn später fiele es mir viel schwerer oder wäre gar

nicht möglich. Er riet mir also das Hauptaugenmerk auf das Zeichnen überhaupt richten, alle mögliche Formen kennen zu lernen und das Gedächtniss derselben auszubilden. Um das zu erreichen, muss ich die Menschen auf der Gasse, Promenaden, wie sie gehen, stehn, sitzen, sich bewegen, flüchtig skizziren: dann Kostüme aller Zeiten und Länder fleissig studieren, zeichnen und prüfen, ferner anatomische Präparate zeichnen, ausser dem noch andere vorbereitende Studien durchnehmen. Alles das habe ich bis jetzt bloss oberflächlich betrieben, weil ich mein Hauptaugenmerk auf das Kopfmalen richtete, und da ich in dem ganz gute Resultate aufweisen konnte, war ich beruhigt und dachte ohne weiteres ans Bildermalen gehen zu können. Als ich aber dranging, fühlte ich sehr schmerzlich den Mangel der obergenannten Vorkenntnissen, die ich mir nach dem System der Akademie nicht aneignen konnte, weil man da, auf Kosten der anderen Studien, einen zu sehr an das einseitige Kopfmalen anhält, dass man daran ermüdet, nicht hinlänglichen Eifer den anderen widmen kann. Habe ich jetzt das Kopfmalen bloss als Nebensache betrachtet und mit allem ernst daran gegangen, in der Kupferstichsammlung, Bibliothek was geboten wird, auszubeuten. Damit ich dieses Studium ununterbrochen fortsetzen und je eher damit fertig werde, ist es notwendig, dass ich auch über die Ferien hier bleibe, weil ich auch da alles was ich brauche, bekommen kann. — Ich habe zwar sehr grosse Sehnsucht nach euch, aber davon hängt meine Zukunft ab, dass ich jetzt im Fleiss und Eifer ausharre. Es wird euch vielleicht unangenehm berühren, dass die Zeit, wo ich auf einer Ausstellung auftreten kann, noch weiter hinausgeschoben wird, aber es ist nicht anders möglich, weil um ferner was tüchtiges teisten zu können, muss ich mir in Allem eine Gründlichkeit verschaffen. Ich bitte euch inständigst, willigt ein in meinen Plan, den ich auszuführen schon begonnen habe, denn das ist (der) einzig richtige Weg. Ich werde über dieses Thema nächstens noch eingehender sprechen, und durch nähere Beleuchtung die Richtigkeit beweisen. Ich hoffe aber, wenn ihr meinen wirklichen Ernst einsieht, werdet mir Recht geben.

Ich küsse alle tausendmal und wünsche dir noch mal alles gute vom Herzen und bleibe dein dich liebender

Pali

Dátuma 1867. június 27.

E művészi szempontból egyik legérdekesebb levelét hosszan idézi magyarul *Lázár* 1909. 126—127., *Lázár* 1913. 16—17. (téves dátummal), ill. németül *Lázár* 1911. 10. (téves dátummal); *Meller* 42—44. *Lázár* Béla Kunst für Alle-beli 1909-es cikkében magyarról visszafordítva, tehát az eredetitől eltérő német szöveggel idézi az 528—529. oldalon. Az ifjú továbbra is Laci bácsival osztja meg művészi problémáit, hiszen a többiek részéről minden jóakaratok ellenére is kevés megértést tapasztalt. A merev akadémiai tanításmód épp az alapozó művészi készség kialakítására helyezte a legkisebb súlyt, ezért is volt Szinyei számára oly nagyjelentőségű tapasztalt barátja, Gabriel Max tanácsa, melyet Pál örömmel megfogadott. Ekkori vázlatkönyvei tanúsítják igyekezetét a való élet mozgásban lévő figuráiról rajzolt krokijaival.

87. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 867. Juli 12.

Édes fiam! Örömmel láttam Laczi bácsinak írt leveledbül, hogy valahára beláttad annak igazságát a' mit én lajkus láttam, elejétől fogva mindig mondtam, hogy elébb az alapot kell meg szerezni, a' hol biztos fundamentum nincs, a' reá rakott torony össze fog bomlani, — a' te művészetednek alapját, fundamentumát pedig a' rajz képezi, — ezt mondtam én még N. Váradon, s' Mezeynek, ezt mondtam azóta is mindig — s' most évek múlva, magad is látod át valahára ennek igazságát, a' másolások csak sikerültek, s' megjárták így is, de a' ki componálni, teremteni akar, annak alaposnak kell lenni a' rajzban, különben helyeset nem fog előállítani, — ez a' technikára vonatkozik, — de a' Compositióknak más oldala is van, a' magasabb, a' szellemi, — ezt pedig csak olvasás, tanulmányozás és művelt társalgás által lehet elérni, — úgy hiszem még emlékezni fogsz, hogy ezt igen gyakran mondtam neked, sőt talán nem is írtam neked levelet, mellyben ezt ne ismétellem volna — ...

Óhajtottam hogy a' szünidőt itthon töltsed, hogy egy évben egyszer láthassalak, — de még más oknál fogva is, hogy el ne idegenedj tőlünk még inkább, mint ezt eddig is sajnosan tapasztalom — de ha művelődésre, s' a' művészetbeni előhaladásra kívánatosnak látod az ottan maradást, azt sem ellenzem, tégy a' mint legjobbnak látod. — ...

...

Kívánom neked ez alkalommal, — fogadd tanácsomat, s' boldog leszel, ha nem jösz, úgy Augusztusra el vagy pénzél látva —

ölel Apád

88. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Édes fiam! Pár hét előtt levő kedves születésnapodon, lélekben a legbensőbb anyai érzettel emlékeztem meg, és legjobb áldáskívánatomat küldtem feléd, mivel tudom hogy szavaimnak reád nézve lelkesítő hatásuk nincsen, — minek szaporítanám azokat, — csak tudtul akartam néked adni hogy változatlan szeretettel gondolok mindenkor reád, és lélekben öllelek mint szerető anyád

Valéria

Apa hála Isten egészséges ma megy Daróczra.

Anya datálatlan, 1867 július végére tehető — szokatlanul rövid — leveléből kiolvashatjuk megbántottságát azért, hogy sorait fia figyelemre sem méltatta.

89. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves gyermekem!

Zsiga leveléből tudni fogod, hogy betegeskedem, rendkívüli kimerültség után, *tömött* házamban 3 hónap óta, 's még eddig semmi kilátásban a *megüresedés*, — én a hidegvizgyógyot használom, Zsigácska ápol orvos barátunkkal egyetemben, ki Ganczaugh Nina nénivel beszéltek hogy jó egészségben találtak, hála Isten! Kiméld is azt kedves fiam, mert e nélkül nincs valódi becse az életnek, szomorú példa gyanánt tekintheted Laczi bátyádat, kinek megrongált egészsége, még a lélek, kedély, egyszóval mindene, sajnos befolyásul egy célznak sem tudván kellőleg megfelelni, — önmagával sincs soha tisztába, szülői eránt sem olyan mint szerető fiúnak kellenne lennie. — Kedves születésnapodon is úgy mint mindenkor az anyai érzés legtisztább szeretetével gondoltam reád kedves fiam s kértem a Mindenhatót, hogy *önmagaddal* légy élted pályáján a *legelégedettebb*, akkor *minden* meglesz! —

Édes jó Atyád egészsége hála Isten! és orvosunknak kielégítő, már 14 hó óta májgörcs nem mutatkozott, kinéze igen jó, — tőled vár levelet, siess tehát írni. — Ninon boldog, — keveset látom. — . . . Levelem fő és legfontosabb tartalma, azon megbízás, mellynek megtisztelő áldását, *hinni akarom* — *egész minőségben felfogod*. — Általam felfoghatlan okok végett, *nagy hazánkfia Horváth Mihály Püspökünk, 48 év Cultus Minisztere, páratlan igazságos történetírónk*, a 18 évi kínos száműzetés után, pár havi tartózkodás folytán hazánkban, ismét csak *külföldön nyerhet nyugalmat! Ez oly megszügyenítő az egész hazára, hogy minden jobbak érzete fellázad*. E jelen sorokat te édes fiam *személyesen* fogod által adni, *Atyád* és az *én* nevemben, — ezekbe mi ajánlunk atyai nagyrabecsült kegyeibe a Pöspöknek, — ki ha jó indulatára magadat érdemesíteni fogod, *sokban* segíthet, hogy ihlettséged gyarapodjon a festészetben, — s remek hazai történet fő mozzanatait tanácsolva, — ha megösmerkedhetsz tüzetesebben, e ritka nagy emberrel. — Kérlek tudósíts mindjárt e fontos látogatásod eredményéről és szerényen mond el kik vagyunk, ha kérdezni fog, nem hogy azt hidje, miszerint *segítségére anyagilag* számolunk. — Isten veled ölel hű anyád

Valéria

15/8 867

A sárosi alispán háza — különösen a kellemes nyári hónapokban — az eddigieknél is nagyobb vendégjárásnak lehetett kitéve. Az ilyen időszakok mindig nagyon kimerítették a példásan figyelmes és gondos háziasszonyt. Hűséges honleányi buzgalma azonban ilyenkor sem mulasztja el a fia fejlődésére esetleg jó hatást gyakorló Horváth Mihály figyelmét ajánlólevéllel felhívni. A találkozás azonban, mint később megtudjuk, elmaradt.

90. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

Lieber v. Sinyey

Von Buchen umringt
Das Jagdhaus steht,
Einsam in Waldes Düster.
Wo man hört am Tag
Nur der Vöglein Schlag
Und Nachts der Bäume Geflüster.

Und dieses Haus war durch 4 Wochen mein Aufenthalt.

Da ich Dienstag früh in München bin, wollte ich nicht vorher schreiben. Dein Brief aber hat mich so lebendig unter euch versetzt und riecht so stark nach der guten Münchner Luft dass ich nicht umhin kann dir schriftlich zu melden dass nächsten Sonntag ein Ausflug nach dem geliebten Wannsee ausgeführt wird. Deinem Bericht zu Folge muss es jetzt in den Werkstätten sehr leer sein. Ich freue mich sehr wieder in die 4 Wände zu kommen, dass heisst wenn Pyloti mich nicht heimlich bereits hinaus geworfen hat. Die Dresdener Gallerie bin ich einigemal durchwandelt, beim Kulmbacher Bier (bairisches) ruhte ich aus und dachte an die Zugspitz, Bernried, Ambach ----!! und an mich und an den Hausmeister der palaeontologischen Sammlung, an meine Schulden und an alle Annen, an Schenkenhofer und an Mexiko. Die jungen Mädchen sind wirklich ganz reizend geworden, jedes Gesicht ein Stoff zu einem Bild, Frühling, Sommer, Herbst — Winter.

Dass Makart seinen Falstaff verkauft freut mich ganz bedeutend und dass Jus. Benczúr wieder gesund ist, detto mit Obers. Dass Flüggen und Seitz die Welt bereits bereizt bereist ist ein glückliches Ereignis (nach S. 120 confiscirt). Weber besucht Nagebon (?) in Salzburg, Makart die Eugenie, Grützner musste aufs Land und Du hast den 3 Stock erreicht. Vivat.

In mir ist die letzte schwarzgelbe Fahne erblichen ich laufe bairisch blau an, stark rot war ich früher, das mischt sich nun zu einem violett, violett ist eine Farbe die im Späteren keine chemische Wirkung hervorbringt, also neutral ist, folglich bin ich neutral.

Pyloty hat ja sein Bild verkauft. Freut mir. Was hört man vom Schwager? Doch unnützes Plaudern
unnützes zaudern

auf baldiges Wiedersehn

Dein Max

Viele Grüsse an Alle, Pyloti eine Empfehlung, ich bin gesund.

Ez az első ránk maradt levél Gabriel Max és Szinyei levelezéséből. A datálatlan levélre idős korban maga Szinyei írta rá ceruzával, hogy „valószínűleg 1867 augusztus”. Talán egyszer Szinyei levelei is előkerülnek a Max-hagyatékából, akkor bizonyára több célzás érthetővé válna Max sziporkázóan szellemes soraiból. Szinyei ezúttal nyáron is Münchenben maradt, így távollevő barátját ő látta el a kollégákra vonatkozó információkkal. A felsorolt nevekből kiderül, kik tartoztak szorosabb baráti körükbe: Hans Makart,

Benczúr Gyula, Josef Flügger, Otto Seitz, Wéber X. Ferenc, Eduard Grütznér. Schwager Max nagynénjének, Clementine Schwagernek az asztronómus férje vagy talán fia lehetett. Fennmaradt egy Szinyeihez intézett, meglehetősen érdektelen levele is. (Vö. Die Münchner Schule 1850—1914. München, Haus der Kunst. Katalóg. 1979. 305., 209. kép.) — Piloty csak októberben vette fel osztályába Szinyeit, aki azonban a nyári szünetben már sokat volt együtt a pilotystákkal, sőt Makart és Benczúr hívására egy ideig velük dolgozott a műteremben.

91. Sz. M. Pál — atyjához

... Mikor Faust kalandjaiból hazatért, az első, mit Mainz szülővárosa előtt talált, fia az akasztófán, azt leveszi és saját kezével ásott sírba temeti. A téma borzasztó, de fájdalmas és megható ... Körülbelül ezen időben, mikor ezt befejeztem, felszólított Makart és Benczúr, hogy mivel náluk a Piloty iskolában, mivel sokan elutaztak a vakációk alatt, elég hely van, használjam fel az alkalmat és dolgozzak náluk. Piloty ugyan nincsen itten és nem tud róla semmit s én ezért vonakodtam ezen ajánlatot elfogadni, de ők megnyugtattak, hogy a tanárnak az nem lesz ellenére mivel úgy is félig meddig felvagyok már véve, így tehát elfogadtam az ajánlatot 's e hó eleje óta fent dolgozom. A Faust compositiót megmutattam Makartnak neki a földolomba tetszet csak némi tanácsokat adott ennek következtében egy új skizset kezdtem melynél a tárgyat az alap eszmében megtartottam de a nevet elhagyván egy jelenetét travesztáltam a francia forradalom idejéből minden bizonyos historicus név nélkül, mi nem szükséges ha találok neki nevet jó lesz de egyelőre csak egy szerencsétlen fiatal embert kit felakasztottak politicus véleményéért néhány barátai szürkületkor lopva az akasztófáról leveszik és magokkal viszik méltóbb helyre eltemetni. — Ezen skizzem sokkal jobb lett mint az első, s mindenkinek tetszik, tehát reményem hogy a tanár is meglesz vele elégedve 's felvesz végkép iskolájába. — No no csak lassan még elbizakodol öcsém! Nem én soha nagyon tudom mily sok hiányzik még nekem, de igazán roppantul örülök hogy végtére valamit összehoztam. — Most nagy kedvvel 's szorgalommal dolgozom 's rózsza színben látom az egész világot. — Juhu!! —

Mamácska levelét nagy örömmel olvastam látván, hogy Zsigácska orvosi pályáját oly jó sikerrel kezdi hogy Mamácska gyenge egészsége javulásnak indul. — Ez nagyon meghatott de az igaz is hogy a szeretet legjobb beteg ápoló orvos. — Köszönet kedves Zsigám mindnyájan hálával tartozunk gyöngédségednek. — Hogy te szintén jól nézel ki 's egészséges vagy nagy örömet okozott csak gondok 's bú ne érnének hogy tartós legyen. —

Mamácska levele nagyon megtisztelő megbízásba részesített, de fájdalom még nem tudtam felhasználni mivel Horváth Mihályt nem tudtam minden kutatásaim 's keresésem daczára megtalálni talán csak rövid idejig mulatott itten 's most valahol falun van, de újra megfogom kísérteni 's újra elmegyek a Politzeira nagyon sajnálnám elmulasztani. — Nagyon köszönöm a havi pénzt. Mindnyájatokat ölel szerető

fiad

Pali

A dupla papírra írt levélnek sajnos csak a második lapja van már meg, nem tudni, mikor vesztették el az első. Ugyanis Lázár 1909. 127.-en, Lázár 1911. 10—11.-en (németül) és Lázár 1913. 17—18. oldalon még idéz ebből is, sőt Meller 47. oldalon ugyanezt a részt adja szó szerint. Idézi még Szinyei 1981. 303.

92. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 867. September 19.

Édes fiam! örömmel látom utolsó leveledből hogy jobb kedély hangulatban vagy, s' ön bizalmat nyertél, a' sikerült compositiódon, — ez igen jó, és szükséges, mert az elcsüggedés véget fogna vetni művészi pályádnak, — de az elbizakodástul is éppen úgy óvakodjál, mert ezen hibába esve, nem fognál többé előre menni, sőt inkább hanyatlásnak indulni — óvakodj tehát egytül éppen úgy mint a' másiktul, — igen szeretném ha egy pár képet küldenél nekem, — hogy ha már téged nem látlak olly sokáig, leg alább egy pár munkádbul ítéhessem meg az előhaladást, — utolsó Compositióid felett láttatlanul véleményt nem mondhatok ugyan, a' technikai kivitelre nézve — csak az eszmeire, — e' tekintetben a' faust jelenete szerintem sokkal helyesebben volt választva mint annak a' francia forradalomba való áthelyezése — mert a' faust jelenetre, ha híven van adva, s' correct a' rajz, mindenki, a' ki faust regéjét olvasta, reá fogna ismerni — ellenben a' francia forradalombul merített jelenetre senki sem ismerhet, a' ki a' történelmet olvasva tudja, hogy lámpásokra akasztottak ugyan egyes embereket, de bitófának még sehol nyomát sem olvastam, — ottan a' halálra ítélték mind nyaktilóval (guillotinnal) végeztettek ki, — ezen compositióban tehát historicus bakot látok, — sokkal találóbban lehetett volna ezt a' magyar forradalomba át helyezni, midőn az akasztások olly nagy mérvben voltak napi renden — azért újra meg újra mondom fiam, hogy ha historicus compositiót akarsz előállítani, a' történelmet tanulmányozd elébb, különben mindig bakokat fogsz löni — képed lehet igen correct rajzolva, helyesen, szépen, s' mesterileg színezve, de historicus becsel nem birand soha — a' technicája dicsérőket, sőt bámulókat találhat, de az eszme mindig ferde lesz — tehát csak olvass, és tanulmányozz —

Isten áldjon, — hiszek s' bízom a' jó Istenben, hogy derék kedves jó Zsigámat, mi elébb tellyes egészségben engedendi látnom

ölel bús Apád

Atya kritikája ezúttal teljesen jogos volt a két kompozícióttervet illetően, melyek közül a FAUST-változat csak ceruzarajzban maradt meg (reprodukálja Meller 43.), míg az AKASZTOTT ELSZÁLLÍTÁSA jelenet olajvázlat szintjéig jutott (H E. kat.sz. 43.). Érdekes, hogy mindkét témát Szinyei a magyarság és saját családja történetétől távoli régiókban keresi és eszébe sem jut, hogy hasonló témát a család történetéből is merithetne. Még érdekesebb, hogy erre sem apja, sem máskor annyira lelkes hangú leveleket író anyja nem figyelmezteti. Az egyik esemény Pál nagynénjét, Sz. M. Emmát is gyászba borító aradi vértanúk tragédiája, hiszen Emma a kivégzést röviddel megelőzően tartotta esküvőjét Dessewffy Arisztid honvéd tábornokkal. Ez az esemény túl közelről érintette a családot, és talán politikailag sem lett volna tanácsos 1867-ben ilyen

témával előhozakodni: a magyar történelmi festők is csak jóval később mertek e fájó témával foglalkozni (lásd Thorma János: Aradi vértanúk című óriási képének szomorú sorsát, hiszen az még a millenniumi kiállításon is bemutathatatlanak bizonyult). — A családi történet másik eseménye azonban inkább hasonlít Szinyei második kompozíciója tárgyához. 1687-ben a Caraffa császári tábornok által rendezett hírhedt eperjesi véstörvényszék áldozatai között volt Keczer András, ennek fia Gábor, veje Zimmermann Zsigmond és rokona Sárossy Márton. Keczer András Klára nevű nővére Sz. M. Miklós özvegye volt. A lefejezett áldozatokat Caraffa felnégyeltette, maradványaikat Eperjes négy kapuja előtt bitófára szegeztette, és hat hónapon keresztül őriztette azokat, nehogy valaki eltemethesse a holtak maradványait. Szinyei Merse Miklósné 1687 őszén bizalmas embereivel lelopatta bátyjának és a három másik áldozatnak tetemét a bitófákról, kivitette Szinyére, és ott a templom tövében eltemette őket. A Caraffa téma, ha ezúttal nem is, de később felmerül Sz. M. Pál munkásságában. Ugyanis az eperjesi színház 1881. március 18-i ünnepélyes megnyitására őt kérték fel a Sáros megyei vezetők, hogy élőképeket tervezzen Eperjes történetének sorsdöntő mozzanatairól. Szinyei V. számmal jelzett ceruzavázlata Caraffa véstörvényszékét jeleníti meg (MNG Ltsz.: 1951—4440), de nem a bitófás vagy eltemetett jelenettel, hanem a véstörvényszék ülése közben ábrázolja a hírhedt vérengzőt. A háttérben a jobbában pallost tartó hóhér baljával egy levágott fejet emel a magasba.

93. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nagyon nyughatatlan vagyok szegény Zsiga végett, ámbár megvagyok győződve Krajzell helyes gyógymódjáról de a typhus oly veszedelmes betegség, hogy ez az aggodalom, nyugtalanság, és fájdalomtól megnem szabadít. Éppen mostan kaptam soraidat 's a legnagyobb fájdalommal olvastam a szomorú esetet 's ámbár soraidból megnyugvást meríthetnék, mégsem tudom azon gondolatot leküzdeni, hogy veszedelmes esetek tudósításánál többnyire szépítve küldik az első hírt. Ezt nem akarom ugyan elhinni de mégis véghetetlen fájdalmasan hatott reám 's megijesztett e pár sor: „Mi itten nagyon szomorú napokat élünk. Zsiga súlyosan beteg — typhosban van”. azt le nem írhatom mily nyugtalan vagyok. — *Kérlek* felejtsd el hogy gyakran vétettem ellened rossz modorom által a levelezésben, melynek ugyan szintén saját hibám véget csak az az oka hogy nem értjük egészen egymást de ezt rövid időn ki lehet pótolni. *Kérlek* — bocsáss meg legalább erre a pillanatra 's tudósíts *kérlek* — mielőbb bizonyosról, átesett-e már a krízisen, javulásnak indul vagy — de minek is ijesztgetem magamat hiszen nem kell mindjárt a legrosszabbat remélni, lehet hogy Zsiga már a kertben sétál mikor soraimat kapjátok. De akkor megint Mamácska lehet súlyosan beteg a kimerültségtől. — roppant aggódok *kérlek* nyugtass meg — *Képekről* magamról 's egyéb holmiról máskor, most nem tudok erről írni.

Ezerszer ölel szerető fiad

Pali

A datálatlan, *Meller* szerint 1867. szeptember 22—23-ra tehető levél Zsiga öccse iránt érzett őszinte aggodalmának szép bizonyítéka, Pál öhozá ragaszkodott leginkább testvérei közül. Egy mondatát, melyben megvallja, hogy atyjával bizony nem mindig értik meg egymást, idézi *Meller* 57.

94. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Rendkívül örülök, hogy Zsiga már oly gyorsan halad a javulásban s reménylem, hogy a reconvalencia ápoló kezeitek között csak hamar lefolyik. Természetesen a pesti útra még egyelőre gondolni sem lehet, jobb is vigyázni, mert a meghűléstől leginkább kell óvakodni, mikor az organizmus annyira el van gyengülve. Csak hála Istennek, hogy túl esett rajta, nagyon rettegtem már érte.

Kedves Mamámnak születés- és összekelések évnapjáról ihlettséggel emlékeztem meg s hálát adtam Istennek, hogy boldogságban megtartott szerető gyermekeiteknek. Kívánok szívemből minden jót, de mindenek előtt tartós egészséget.

Fájdalommal olvastam, hogy megsínylette Zsiga betegségét, de örültem neki, hogy már jobban van, csak adná az Isten, hogy tartós legyen.

Az igazán szörnyű, hogy az Újházy családot ismét oly nagy csapás érte, szegényeknél alig hegged egy veszteség sebe, újra felszakítatik a sors durva keze által.

A képeket a napokban indítom el, számra nem sokat, csak a legjobb studium-fejeket választottam ki s néhány skiccet a régiebbekből. A mostaniakra elkerülhetetlen szükségem van. Az elmúlt évben úgys legtöbb időmet komponálásra fordítottam, sok ív papírt befirkáltam, de ezek csak olyan híresek, melyekből csak én magam tudok kiokosodni s reátok érdekléssel nem bírnának. Végtére amire oly soká várok, megtörtént, t.i. Piloty felvett iskolájába.

Ezen külső forma megtörtént, de mostan minden erőmet össze kell szedni, hogy várakozásának megfeleljek. Nagy feladat nyílik mostan meg előttem, de alkalom is nagyon sokat tanulni és az eddig tanultat értékesíteni. Szerencsét kívánok magamnak új pályámhoz, mert ha tulajdonképpen nézzük, csak mostan lettem festővé s az maradok, míg egy csepp vér folyik ereimben. S ha öntudatom nem csal, küzdésem nem lesz sikertelen. Az akasztófa-históriát alkalmasint nem fogom kivinni, de még bizonytalan, több tárgyat próbálgatok mostan — s majd amellyel tanárom leginkább lesz megelégedve, azt viszem ki.

Gyermekes örömet mutatok úgy-e, ezen esemény miatt, de kérlek bocsájtásotok meg ezt, — látom előre, keserves sorokat is fogtok még tőlem olvasni.

Ezerszer ölel és csókol szerető fiad:

Pali

A datálatlan, október 5—14. közé tehető levél jelenleg lappang. Teljes terjedelmében közli a Magyar Hírlap i. m. 21. Részletét idézi *Meller* 48.; ill. *Lázár* 1935. II. 110. és *Szinyei* 1981. 303.

95. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Jernye 18/10 867

Kedves Palikám!

. . . Kedves soraidra már régen készültem felelni hanem mindig valami megfeythet-
len ösztön húzott vissza tollam tól, hogy még várjunk egy kicsit. — Jó — tehát vártam
— s ime! megjön utolsó leveled hol értesítesz a nap fölkelteről s' annak gyönyörű
rózsaszín játékaról. Szinte csábító — magamnak is kedvem kerekedett fölcsapni
Pylotistának — de aztán mégis jobbnak találtam a sírkertekbeni kertészlegénykedést,
míg engem is Principal-nak prepuscsálnak — s' a kertet kedvem szerinti növényekkel
gyarapíthatom. Nagyon örülök, hogy oly kedves lakótársat kaparintottál, s' még
inkább, hogy azt teljes joggal collegádnak nevezheted. Hát azt a bizonyos embert
fölhúztad már az akasztófára? vagy megint valami más borzadályos picturán töröd
fejed? Ezek előttem még mind ösmeretlen dolgok — Ha ismét egyszer soraid felém
tévednének, légy szíves engem per longum et látum compositioidról tudósítani mert ez
engem nagyon érdekel. . .

Isten veled csókol szerető öcséd

Zsiga

Részletét idézi *Meller* 48. Levele elején az orvostanhallgató szarkasztikus humorával a boncolásokra
utal. Zsiga öccse soraiból kivehetjük, hogy bátyja vele külön is közölte Pilotyhoz való bejutásának örömteli
hírét, sőt egyéb újságokat is, sajnos azonban ez a levél elveszett. Így nem tudjuk, ki lett Pál új lakótársa,
valószínűleg egy másik Piloty-tanítvány, talán Benczúr.

96. Sz. M. Félix — Pálhoz

E. Bénye 867. October 31.

Édes fiam!

Havi pénzedet küldöm 70. frtot — az ígért képeket még mindig várom, — pedig már
szeretnék, ez évi munkáidbul valamit látni, — tudod hogy engem a' studiumok is
érdekelnek, abbul is meg ítéhetem tettél e' előmenetelt, már csak küldj valamit, — de
fiam a' Bibi Néni számára megrendelt képet már most inkább ne is küld, mert nem
tudom kívánja e' még, olly régi dolog az, hogy már talán el is felejtette, s' ki tudja
mostan a' hivatal megszűnte után nem lenne é neki a' fizetés is alkalmatlan. Legfőbb
óhajtásodat elérted, Pillottyhoz bevéve vagy, — s' reméllem hogy mostan jó kedvvel s'
egész buzgósággal fogsz minden tekintetbeni kiművelődésedre gondot fordítani — s'
már ritkábban fognak a' katzenjammerek előfordulni. —

....

Isten óvjon és áldjon,

ölel Apád

97. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 867. November 30.

Édes fiam!

... Utolsó leveledben említett előbbeni levél nem érkezett meg, csak a' képek jöttek, minden hiba nélkül, s' pedig éppen a' tempo, születésem napján, a' midőn a' szüretről jöttem haza, — s' ez volt a' nekem legkedvesebb gratuláció, mert meg győződtem az előhaladásról, — igaz ugyan hogy 1. év alatt többet is csinálhattál vol(n)a, — de a' képek szépek, — a' 3. Studium fej sokkal jobb a' tavalyiaknál, — habár a' nő fejnél alkalmazott világítás, nekem kissé túlzottnak, németül zu grell — látszik, de meglehet, hogy én csak azért fogom így fel, mert szokatlan — a' fiatal művész arczában igen sok kifejezés van, — a' vén pap gyönyörűen van kidolgozva, — de a' sörivő Münchener favágó, buta, kifejezéstelen arcza, nem illik a' püspöki lemezbe, — de a' képek mind a' mellett igen jók, s' engem és Mamát nagyon meg örvendeztettek, — a' Compositiókon látszik, hogy ezek még csak kísérletek, s' ki dolgozva sincsenek — az eszmék jók, de a' kivitelre, sőt a' rajz helyességére is volnának megjegyzéseim — ebből csak az a' tanulság, — hogy még sok tanulmányra van szükséged — a' mint ezt Piloty is igen helyesen mondá neked, — tehát csak rajta — türelem, szorgalom, s' kitartás — és mindenek felett — jól választott olvasmány — és művelt társalgás —

.....

ölel szerető Apád

Idéz belőle *Meller* 44—45. Megint néhány levél elvesztéről nyerünk tudomást. Kár, hogy a kompozícióvázlatokat az apa nem részletezi, csupán a hazaküldött fejtanulmányokat tudjuk azonosítani (*H. E. kat.* 30., 32., 34.).

98. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Pest 31/12 867

Kedves Palikám!

... Apától tudom hogy képeket melyek őt meglepték, küldtél haza. — Ha nem restellenéd a sok firkálást, írd le nekem kérlek azokat, s' főképen a compositioikat, s' azoknak tárgyát, illetőleg forrását, mert hiheted mennyire érdekel ez engem. Kivált pedig azért minthogy azokat színről színre csak a jövő nyáron fogom láthatni. Reményilem jelen levelem még az Arco Straße féle lakásodban található s' így leveletem megkapod, ha pedig netalán azóta lakásodat megváltoztattad volna s' ennek folytán leveletem sem kapnád meg; légy szíves engem arról tudósítani, nehogy más levelem is hasonló sorsra jutott lenne légyen. Tudósíts továbbá mostani állapotodról, életmódodról s' általán minden érdekesebb részletekről, melyek ily hosszas távollét alatt előjöhetnek . . .

Mostan pedig boldog új évet kívánva s feleletedet várva csókol

öcséd Zsiga

Eperjes 868. Január 4.

Édes fiam! utolsó, tegnap estve vett leveledben, kifejezett csüggedés, igen megbúsított, de viszont meg is vígasztalt a' rajta előmlő bizalom hangja, nekem csak is olyan levél okoz örömet, mellyben gondolatidat, örömdöt úgy mint búdat, reményeidet s' aggodalmidat nyíltan közlöd, szóval ha mesterkéletlenül írod azt a' mi lelketed nyomja, vagy azt felderíti, — magad is bevallod hogy ezen lamentáló sorok le írása, s' búdnak közlése, kebled nyomását már is könnyítette, — tedd ezt minél gyakrabban, evvel nekem igen kedves dolgot teszel, s' magadon is mindenkor könnyíteni fogsz, — hidd el nekem édes fiam, hogy az élet bár melly viszonyában, akár házastársak közt, akár testvérek vagy barátok közt, nem annyira az együtt élvezett örömök, de sokkal inkább, a' kölcsönösen meg osztott bú, és együtt átélt szenvedések fájdalmas emléke, az, a' mi a' szíveket összeforrasztja — . . .

át térve már most csüggedésedre — s' leveled bevezetésében kifejtett nézeteidre, csak azt mondhatom, hogy áldjad az Istent hogy olly szép tehetséggel ruházott fel, s' a' kitűnő, s' magasztos felé való törekvés vágyát oltotta kebledbe, — igaz ugyan, hogy a' kiben illyen vágy nem él, könnyebben találhatja vágyai kielégítését, s boldogságát, mert vágyai csekélyebbek korlátoltabbak, — de boldogsága is igen korlátolt, — s' végtére ha meg is engedem hogy ollyan ember a' ki köznapiasság színvonalán felül emelkedni nem bír, de nem is óhajt, boldog lehet, sőt boldogabb a' magasabb röptű léleknél, s' ha illyet irigyelni is tudnánk, — végtére is, még is csak sajnálattal tekintünk le reá — . . .

. . . tudod édes fiam, hogy én nem unszoltalak a' művészi pályára, sőt még nehézségeket gördítettem elődbe, — magad választottad azt, de most midőn már ennyi évet s' pedig élted leg szebb éveit fordítottad reá, most már, szégyen, s' gyalázat lenne, ha kislelkűen elcsüggedve, gyáván visszarettenél a' nehézségektől, — ha azon isteni szikra, a' magasztos utáni vágy, mint mondod, valóban honol kebledben, akkor kell hogy ez az akadályok, ernyedetlen leküzdésére is segítsen téged, — leveledben mondod, hogy igyekezeted eredménytelenségének oka csak ön magad vagy — ez is nagy előny, s' nagy vívmány ha ezt valóban belátod — és édes fiam, ha ezt belátod, nem pirulnál é' ön magad előtt, ha annyi lelki erővel nem bírnál, hogy komolyan neki állva, a' hiányzót nem pótolnád, — annál is inkább, minthogy nem a' tehetség, nem a' képesség, vagy a' felfogás hiányzik nálad, — de a' mit én évek óta ismétlek, a' tanulmány, komoly olvasmány, s' művelt társalgás — erre pedig semmi egyéb nem kell, az akaratnál — . . .

***

De már nagyon is hosszas vagyok, — Isten áldjon, légy férfi, a' ki büszkeségét, az akadályok legyőzésében helyezi, — s' írd mi elébb

szertő Apádnak

Egy passzusát idézi *Meller* 50. Ez időből sajnos alig maradt fenn Páltól levél, ezért atyja leveleiből következtethetünk azok tartalmára. Az itt ecsetelt rosszkedv okát maga Szinyei adta meg a levélre ceruzával írt mondatával: „Ekkor festettem első képemet a faunt”. A megjegyzés abból az időből származhat, amikor Lázár Béla kérésére rendezette levelezését.

100. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 868. Febr. 15.

Édes fiam! adósságaid tisztázására szükségelt 180. frtot át küldve, nem titkolhatom hogy leveled tartalma igen el búsított — fájdalmasan érintett pedig, hogy minden ígéreteid daczára még sem tudod a' takarékossgot megtanulni s' megszokni, — s fájdalmasan érintett hogy kiadásaid nagyobbodását nem azonnal nyiltan s' őszintén irtad meg nekem, — de mindig csak akkor szánod magad rá, mikor már torkodra forrt a' baj — enyhíti azonban némileg ezen keserűséget a' nyíltság s' bizalom hangja melly leveledet át lengi, — bár csak régen illy nyiltan szóltál volna hozzám — . . .

utolsó küldeményű képeid tetemes előhaladást tanúsítanak a' technikában, különösen a' vén pap, s a' fiatal nő gyönyörűen vannak kidolgozva, — de egy egész évre ez igen is kevés, — én tudom — hogy te 3. illyen képet egy hó alatt képes vagy elkészíteni, minden erőltetés nélkül, s' még elégséges időd maradna, más studiumokra, és skizzek készítésére, — sőt még mulatságra, és szórakozásra is bőven jutna, — szép, s' ritka adományú tehetségedet így elhanyagolni, véték, és bűn, — így ítelt meg bizonyára Piloty is — . . . Piloty leghelyesebben tudja megítélni, a' benned rejlő tehetséget, de azt is tudja megítélni mennyi és minő munkát képes volnál kellő szorgalom mellett kiállítani, — természetes tehát hogy nem volt veled megelekedve — s' ezt visszanyerni, s' benne irántad jobb véleményt gerjeszteni, egyedül tőled füg — hogy könyvárusok számára vásári, kontár munkákat készítettél, nem helyeselhetem, ha azonnal hozzá fordulsz, bizalommal, nem is szorultál volna erre, — nem is azért küldtelek én Münchenbe hogy illetén mázolások készítése után, nyomorultan tengődjél — mert habár szerencsés vagyoni helyzetedrül való fogalmaid, kissé fellengzőseknek látszanak lenni, — de végtére is, ha a' halálom után reátok maradandó birtok, 8. részre oszlik is, és sok adóssággal van terhelve, annyi, reméllem még is jutand mindegyiknek, hogy szorgalom, és takarékossg mellett, még is kevesebb nyomorral fog küszködni, mint egy mázólo kontár, s' tisztességesebb módon fog, habár szegényül, megélhetni, — de előttem azon eszme és remény lebegett, midőn hajlamodat követve a' művészi pályára adtalak, hogy ottan ritka tehetségedet kiművelve, magadnak idővel az aprólékos mindennapi gondok nyomasztó küzdelmeitől ment állást és helyzetet kivívni fogsz, — mellyben vágyaid s' ösztönöd kielégítése mellett, köz tiszteletet, és elismerést nyerve — kevesebb gondal, s inkább inyed szerint élhess, mintsem az öröklendő birtokocskád művelése mellett tehetnéd — de hiszen ezt te

bizonyára magad is belátod, — s' fel is ismerted, hogy amolylan vásári művek készítése, kártékony hatással volt kiképzésedre. —

... Isten áldjon, — megvallom búsulok s' aggódok rajtad jövőd miatt — igyekezz hogy megnyugtasd

szerető Apádat

Röviden idézi *Meller* 50.

101. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 868. Márt. 1.

Édes fiam! ...

Olvastam a' lapokban, hogy a' honvéd albumba csakugyan válaltál te is rajzot készíteni, — csak szedd össze magad hogy ez minden tekintetben helyes legyen, mert ez lesz legelső műved, mely nyilvános bírálathoz kerülend, — a' faunt és nymphákat, reméllem úgy fogod kiállítani, hogy Pestre fogom küldhetni, de erről majd utóbb értekezünk még, csak szorgalommal s' figyelemmel dolgozd ki — S mindenek felett ajánlom neked újra és újra hogy gyakrabban írd leveleket

ölel Apád

102. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nem tudom eléggé köszönni határtalan szeretetedet, szívességedet, melyet ismét irántam, érdemtelen iránt tanúsítottál — s nagyon fájlalom, hogy eddigi titkolódzásokkal annyira megsértettelek. Ígérem s ezen ígéretemet szigorúan meg fogom tartani, hogy mindent őszintén fogok veled közölni, mert ezen titkolódzás aprólékos és kisszerű és nálam talán még maradványa az iskolás gyermeknek, de leginkább az, hogy téged méltán annyira keserít. Ez nagy hiba, mert ahelyett, hogy neked örömet okoznék, bűt és gondokat gyarapítok. Jelenleg ugyan adósságaimnak elhallgatása némileg indokolva volt: látván ugyanis, hogy fiatalabb társaim is képesek munkájuk által magukat önállóan fenntartani, mert szülei nem képesek segíyezni. Ezen példa által megszügyenülve, serkentve éreztem magamat, legalább is havi pénzemet meghaladó kiadásaimat e módon fedezni, de tudod múltkori levelemből, hogy ez nem ment, amint gondoltam, legalább egyelőre. De ezentúl biztos reményem van, hogy fogok magamnak pénzt keresni tudni, mert ebben a legnehezebb a kezdet. Mostan pedig már erősen munkában van képem, mellyel mint első művemmel fel akarok lépni.

Nagyon szorgalmasan és központosított érdeklődéssel dolgozom rajta, már egészen alá van festve, hamarabb megy s könnyebben, mint gondoltam s a tanár is eddig meg van

elégedve. A napokban rendelek arany rámát s hiszem, hogy májusban készen leszek vele s ha jól sikerül, szeretném itten is kiállítani s aztán Pesten. De mindenek előtt szeretném, hogy te látnád.

A honvéd albumba nem a branyiszkói csatát — mert ez kívül esik hatáskörömön, — de az éjjeli előőrsöket a Tisza jegén fogom csinálni.

Nagyon köszönöm a 180 forintot, melyet oly szíves voltál adósságaim fedezésére küldeni, úgyszintén márciusi havi pénzemet. Adósságaimat kifizettem. Maradt ugyan még vagy 25 forint, de ez nem sürgős s ezeket a honvédalbumi képből fogom kifizetni. Tanácsodat követni fogom és jobb rendet fogok ezentúl kiadásaimban tartani, hogy ezáltal is takarékosághoz szokva, jövőre ne legyenek pénzzavarokkal háborítva.

Szeretném, ha otthon lehetnék s veled személyesen beszélhetném meg mindezt, annyi mondanivalóm volna, hogy megismertethetnék közelebről mostani állásom, köröm s gondolkodásomról, mint minden levélben helyesen characterizálni ügyetlen vagyok s a helyszűke sem engedi. Nagy vágyódásom van kedves Anyám és testvéreimhez. Ily soká még sohanem voltam távol tőletek.

Laci bácsinak holnap fogok írni születésnapjára, de addig is nagyon köszönöm szíves ajándékát.

Leveledben mondád, hogy úgy látod, hogy nekem vagyoni állapotunkról nagyon fellengős fogalmaim vannak. Az igaz, hogy tisztán nem tudtam, csak hozzávetőleg gondoltam, hogy mostani szép vagyonod nyolc részre eloszlik, marad még és mindenkinek annyi, hogy ha egyszerűen megélhessen és hidd el nekem, hogy nekem nagyobb igényeim nincsenek. Mit ugyan magamnak semmit érdemül nem számítok fel, ez egyedül a ti nevelésetek érdeme. Már gyakran hálát adtam nektek ezen előrelátásért, csak most látom, hogy mennyire hasznos volt reámnézve a szigor s consequentia, mely akkor mint éretlen gyermeknek nehezemre esett, mostan nem tudom nektek eléggé köszönni. Egyenesen ebből jön, hogy minden állapotba hamar bele tudom magamat találni. Csak tudnám kellőleg nektek ezt meghálálni.

Azt nagyon világosan látom, mert magam iránt is elfogulatlannak vélem magamat, — hogy én tehetség és észre nézve csak köznapilag vagyok a természettől ellátva. De ha mégis sikerülend a köznapiságon fölülemelkedni, egyedül nektek köszönhetem, hogy korán felismerve bennem inkább kedvemet, mint tehetségemet, a festészetre ezt kiművelni igyekeztetek.

Ezt régen akartam már neked mondani és köszönni, ne vedd fel máskép, mint szívem nyilatkozatát.

Levelem, úgy látom, szétdarabolt, de megbocsájtod, úgy is tudom, hogy az úgynevezett Stielübugot úgysem szereted.

Mindnyájatokat ezerszer ölel, szerető fiad:

Pali

A datálatlan levél ismeretlen helyen van, 1868 március elejére tehető. Teljes terjedelmében közli a Magyar Hírlap, i. m. 21—22. Röviden idézi *Lázár* 1935. II. 110.; ill. *Meller* 50. A levél végén az önmaga lehetőségeit és korlátait felismerő, szerény önjellemzés nem csupán az első kidolgozott kép megvalósítása körüli küzdelmekkel, nehézségekkel teli időszak ismérve Szinyeinél, ez jellemének állandó vonása (vö. időskori önéletrajzai).

103. Sz. M. László — Pálhoz

Mein geliebter Pali!

Ich habe es dir immer übel genommen, und werde es dir auch immer übelnehmen, wenn du mir so lange nicht und uns so selten schreibest, wenn du unsere Liebe würdig werden willst, musst du dich immer dein Unlust zum Schreiben überwinden, kratze nie hinter Ohren und straupe nie deine Haare, wenn du die Feder ergreifst, sondern pfeife und hüpfе tänzelnd zum Schreibtische, so wirst du bald nach und nach leidenschaftlicher Briefschreiber werden, du hast hübschen Verstand, welcher dir das Briefschreiben erleichtert. — Wenn du dein Fehler wieder gut machen, und dir und uns kein Kummer und Sorgen mehr verursachen willst, musst du immer mit Allen fleissig und bedachtsam sein, sei ein Mann, überwältige dich mit aller Energie die Faulheit, und gewöhne dich an der Fleissigkeit, sonst wirst du wieder nur in Worten versprechen dich zu bessern; Müssiggang ist aller Laster Anfang, ist ein ganz wahres Sprichwort.

In München brauchst du keine andere Beschäftigung, nur hauptsächlich an deinen Bilder zu arbeiten, und ausserdem auch an uns Briefe zu schreiben, sey nicht ziemlich fleissig, aber sehr fleissig musst du sein an deinem Bilde, du hast schöne und seltene Talent dazu, deine 3 letzthin uns gesendete Bilder beweisen, dass du Fortschritte daran machtest, hast du, seitdem du uns verliessest, keine andere Bilder mehr nur diese 3 gemacht? Ich denke in einem Monathe könntest du einige solche Bilder ohne Anstrengung machen. — Die Physiognomie eines ernstdankenden Mannkopfes ist vollkommen trefflich, der Kopf eines hübschen Frauenzimmers im hellsten Lichte und tiefsten Schatten gefällt mir sehr, — viele bewundern den alten Bischof, besonders seine ganz natürlichen weissen Haare und Bart, wer ist dieser alter Mann? ob nicht ein Münchner Fiacker oder ein Biersäufer, der als Bischof zum Modell diente? Ein Pfarrer aus hiesiger Gegend will schwören, es sei Porträt des Rosnauer Bischofes, und betrachtete ihn mit ehrfurchtsvoller Andacht.

Ich sehne mich schon sehr die Ferien entgegen und freue mich unendlich dich nach 2jährigen Trennung wieder bei uns zu haben, wir werden viel mit uns heiter plaudern und zubringen. — Vergiss nicht mir ein Potografie zu schicken, ich bin neugierig wie du mit deinem Barte aussiehst. — In diesem Herbste wird wieder Deputirter Wahl sein, so wirst du wieder bei der Kortes sein, wie vor 3 Jahren, in unsern Bezirke wird wahrscheinlich Semsey Pali einstimmig gewählt werden, da Piller Gida aus Gesundheit Rücksicht schon zurückziehen wird wollen.

Wir alle befinden uns Gottlob wohl, Vater ist immer beschäftigt und immer fleissig in seinem Amte, (folge auch du lieber Pulyicska seinem Beispiele in der Arbeit immer fleissig zu sein) doch kommt er jede oder 2'(e) Woche einmal nach Jernye, um die Wirtsschaft nachzusehen und ordern, Mutter ihre Gesundheitszustand ist immer im Gleichen, abwechselnd, einige Zeit gesund und dann einige Zeit wieder ziemlich leidend, aber nie von Bedeutung, seit Hälfte Februar befindet sie sich mit beiden Kleinen noch immer in Eperies — Laczibácsi also ganz allein zu Hause, baut heuer in

seinem Garten 35 Sorten Gröser an, in diesem Sommer wirst du selbe in ihren ersten Jahre und noch gaar klein und dünn sehen. — Latzika hattet sich meistens in Eperies auf, nach Jernye kommt er sehr selten. — Ninon et Edmund befinden sich immer in Berzevitze ganz wohl, zufrieden und glücklich in der Liebe, auf Ostern erwarten wir sie hier. — Dem Zsiga geht es in Pesth recht wohl, er schreibt uns recht oft und fleissig, folge auch du lieber Pulyicska seinen Beispiel, uns fleissig zu schreiben. Jozsi ist immer und noch immer passionirter Jäger. — Kalman ist über Joszi gewachsen, sonst bleibt er immer im Gleichen, vorige Woche wegen Maria Fejertag sind diese beide Studenten nach Jernye gekommen, schon finstern Abends hier ankommend und aus dem Wagen steigend, lief Kalman sogleich in den Stall; um Eseln einspannen und damit ausfahren zu wollen, in Eperies fangte er herrnlose Hunde von welchen immer Gattung, und schickte selbe immer nach Jernye — Bela und Istvan sind ziemlich gewachsen, halten sich sehr gerne in Eperies auf, und haben keine Lust mehr nach Jernye. — Jékelfalussy Marianne gehört auch zu unsere Familie, bis Mutter nicht in Jernye ist, befindet sie sich immer in Kende; es geht ihr dort sehr wohl, die Hrabeczischen sind sehr freundlich und gütig gegen sie. Jozsi bácsi hat eine kleine Anstellung in Ofen, so dass er seine Familie kaum erhalten konnte, Mari néni ist bei ihrer Schwester in Czegled, kommt aber bald nach Ofen, Pepi in Eperies beim Jurencsak auf Kosten des Bischofes Vincze bácsi, Bertha bei Hajnikischen, welche nach Temesvár als Kameral Prefect gehen, Irene ist seit October schon verheirathet. Am 2' März war eine Diletantten theatralische Vorstellung in Eperies zum Besten für Dessöffy Aristid Monument, es war sehr stark besucht und gedrängt voll und auf allgemeine Verlangen wurde selbe Vorstellung am 4' März wiedergeholt, weil Mutter, Latzika, Jozsi und andere Bekannte mitspielten, hat mich diese Vorstellung ungemein interessirt, ich besuchte beidesmal, Mutter hat sehr gut gespielt und gesungen, hat viel Beifall erhalten, viele schöne Kränze und Bouquet sind ihr geworfen worden — das Stück heisst A vén bakancsos és fia huszár. Personen waren folgende:

Veres, csaplár	Rupprecht Ede
Ilon	Kovaliczky asszonyság
Fritzi gyermekei	Janossy Emil
Sugár Mihály, kiszolgáló bakancsos	Sarossy Károly
Laczi, fia	Dr. Kraizell Aurel
Hangos, Kántor	Semsey Lajos
Lidi, leánya	Mutter
Pista, bojtár fiú	unser Pusuka
Huszár őrmester	unser Latzika
Huszár Káplár	Bornemisza Boldizsár
Nép, czigányok, huszárok.	

Doctor Kraizel und frau Kovaliczky waren Liebhaberpaar des Stückes, beide haben sehr vortrefflich gespielt und gesungen, Semsey Lajos als alter Herr sehr gut vorgestellt, so dass man sogar in der Nähe nicht erkennen hat können, unser Jozsi als Bojtár sehr

vortrefflich und mit voller Courage gespielt, am Schlusse folgte Allegorie mit Aristid' Bildniss, unsere Bela und Istvan dabei als Honved in Uniform und Rüstung sehr herzig vorgestellt, unter Neben Personen ist Vilma auf der Bühne in theatralesche Cöstume äusserst reizend schön aufgefallen worden, besonders bei der Allegorie unter griechischen Beleuchtung, — Ilma ist am 14' März schon vermählt an Compagnon ihrer Handlung Herr Schönfeld, Vilma ist auch Braut eines jungen Mediciner in Wien. — Nach der Vorstellung wurde bei uns in Eperies bis 6 Uhr früh sehr lustig getanzt, und nach der 2te Vorstellung wurde dieselbe Unterhaltung bei uns auch bis 6 Uhr früh wiedergeholt, wärest du dabei, hattest du auch gewiss wie alle andere mit grosser Animo getanzt müssen; auch dieser hier auf diesem Blatte Papier angeklebten Herr hatte wüthend tanzen müssen, wenn er dabei wäre.

Am 2 April wird wieder eine Diletantten Vorstellung für Aristid's Monument stattfinden, aber von Unserigen wird keiner mitwirken, von den Bekannten wird ein Luzsénszkischen Mädchen mitspielen, bald nach der Vorstellung wird endlich die Mutter samt beiden Kleinen und Marianne nach Jernye übersiedeln, da wird Laczi bácsi nicht mehr Einsamerspatz sein.

Nun endige ich mein Schreiben, lebe wohl! theure Pulyicska glückliche und fröhliche Osterfeiertägen wünsche ich dir vom Herzen. — Alle lassen dich vielmals küssen und umarmen, schreibe uns recht oft und fleissig. Erfreue bald wieder mit deinem Schreiben den und denke oft an deinen dich 1000mal umarmenden und

innigliebenden

Laczi bácsi

Jernye 31 März 1868.

Idéz belőle *Meller* 46. Laci bácsi eddigi leveleiben nem tért ki unokaöccse hibáira, ezáltal azonban már ő is megteszi, sőt lustasága miatt korholja, hiszen csupán három, a Wagner-iskolában készült fejtanulmányt és néhány kompozícióvázlatot küldött haza mutatóba. Pál természetesen sokkal többet festett, de azokat a tanulmányait, melyekre úgy gondolta, hogy Münchenben még szüksége lehet, magánál tartotta. Az 1867 novemberi képküldeményre Laci bácsi csupán hónapok múltával reagál: valószínűleg öccse kérésére írt erről. A Desseffy Arisztid emlékműve javára rendezett műkedvelő előadás Sz. M. Emma miatt családi eseménynek számított. A szereposztásbeli „Pusuka” Józsi tótos beceneve volt, hasonlóképpen Pali „Pulyicska”-nevéhez — ezt a feltehetően gyermekkorában ráragadt becenevet egyébként Laci bácsin kívül már egyetlen családtagja sem használta, más forrásból nem is tudunk róla. — A kiegyezés utáni szabadabb légkört jelzi, hogy egy aradi vértanú emlékműve javára három színelőadást is rendezhetett a megyei birtokosság. Szinyeiné, minden hazafias ügy buzgó felkarolója, most is teljes lelkesedéssel vett részt az előadásokon és azok előkészítésében, valamint az utánuk az alispáni otthonban rendezett táncestélyeken. A Szinyei család történetét jól ismerő *Latkóczy Mihály Valériáról* még ezt írja a *Pallas Lexikon* 1897-ben megjelent XV. kötetének 735. oldalán: „Irodalmilag is működött s a szabadságharc idején lelkesítő dalokat adott ki. Később is megjelent tőle *Honvéd-dalok*, Desseffy Arisztid emlékére (Eperjes, 1868)”. Ez az adat érdekesen egészíti ki Szinyei édesanyjának széles körű hazafias tevékenységét. A család e megjelent *Honvéd-dalokból* egyetlen példányt megőrzött, de leveleikben említést sem tesznek róla, sehol senki sem tér ki az anyai irodalmi működésére, csupán saját időskori leveleiben olvashatunk majd róluk.

104. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Sok mondani valóm van, azt sem tudom mivel kezdjem, mert látom hogy levélben még sem mondhatok mindent úgy meg mintha személyesen megbeszélhetnénk egymással. — Nagyon is vágyom már benneteket látni és ezért Július végével ha lehet mindenestre haza utazom, oly hosszú távollét óta oly sok változott, én úgy hiszem sokban megváltozván egy időbe fog kerülni még megszoktok s bennem azt a Palit fogjátok látni ki két év előtt elutazott. Laczi bácsi leveléből nagy örömmel láttam hogy egész más világ lehet nálunk a viszonyok oly előnyösen változván Mamácska fel lépet a műkedvelő előadáson ennek rendkívül örültem hogy oly gyenge egészsége megengedte, Desseffy Aristid éranti kegyeletből, hogy nyilvánosan fellépjen, de tudom hogy csak e szent cél bírta rá a határozatra. — Úgy szintén hogy Laczi derekasan szerepelt nagyon helyes, de leginkább lepott meg Józsi, kiben színészi tehetséget még nem ismertem. Laczi bácsinak úgy látszik nagy örömet csinált ezen előadás. — Én ezalatt egészen más sphärába vagyok a sorstól által dobva. — Valahára belejöttem az úgy nevezett fahrwasserbe, 's kénytelen vagyok magamat dicsérni mert nagyon szorgalmas voltam, képem halad is előre, tegnap kaptam meg a rámát 's néhány hét múlva készen leszek vele. Tanárom megvan elégedve 's azért jogosan remélhetem hogy jó kép lesz belőle, collégáim is azon véleményben vannak és lehetségesnek tartják hogy itten könnyen eladhatom vagy 500 frt ért. Pestre nagyon jó volna elküldeni hogy ott megismertetném magamat de ottan az eladásra nem számíthatok. Mostan az a bökkenő hogy tegyem azt hogy ti láthassátok, mert csak itten van lehetőség az eladásra 's ha itten eladom — különben még korán van előre a medvebőrére inni nem ér semmit, majd ha készen lesz a kép, akkor beszélünk arról. Mostan csak úgy okoskodom róla mert szeretném eladni is és nektek is megmutatni — majd a körülmények megmutatják hogy lehet ezt össze egyeztetni. — A rámát még most nem szükséges fizetni itten általlában az a szokás hogy az aranyozó csak akkor kívánja a fizetést ha a kép elvan adva. Húsvétkor elkészítettem a honvédalbum számára a farajzot Szokoly megvolt elégedve 's elküldte a díjat 60 frtot ez nagyon jó volt holmi hiányok pótolására. Látod így már lassanként bele jövök a G'schäftbe és hiszem most már hogy képes leszek magamnak keresni 's anyagilag is biztosított jövőt alapítani magamnak. —

Mostan a Piloty-iskola nagy metamorphosison megy keresztül régi tanítványai kik Párisban s.a.t. világhírűvé tették az iskolát mostan kilépnek 's önállóan kezdenek működni. — Ennek rám nézve is van visszahatása mert én ezekkel kik kilépnek szoros barátságban éltem különösen pedig Max, Makart és Lieczenmayerrel, ezek az iskolának legjobbjai 's én rendkívül örülök hogy legalább egy fél évig lehettem velök

együtt, ezektől nagyon sokat tanultam. Külömben itten maradnak Münchenben és a viszony köztem és köztük a régi marad.

Áprilisi havipénzt nagyon köszönöm. Mindnyájatokat ezerszer ölel szerető fiad

Pali

Idézi *Meller* 50., 54., 55.; valamint egy passzusát *Lázár* 1935. II. 110. Dátátlan, valószínűleg április 28- vagy 29-én írta. Egy érdekes rajzlemlék is megmaradt a Piloty-iskola 1868-i változásairól, melyet Nicolaus Gysis görög festőnövendék készített, aki ekkor került át Wagner Sándor osztályáról Pilotyhoz, az eltávozottak helyére. Wagner a Galerie Heinemann 1910-i Szinyei-kiállítása alkalmával találkozott hosszú idő után újra Szinyeivel, s a régi időkre emlékezve mutatta meg neki a tulajdonában lévő Gysis-rajzot, melyet *Lázár Béla* müncheni beszámolójában publikált (*Művészet* 1910. 264—265.). Szinyei minden alakot felismert, Lázár e kulcsot is közreadta, a képeket itt is közöljük (20—21. sz. kép). Szinyeit egyébként magyar sújtásos ruhában (attilában) ábrázolta Gysis. Ez a tény, s egy korábbi levelének azon passzusa, miszerint rongyosra hordta attiláját, megkérdőjelezi a Munkácsy-irodalomban — főként Végvári Lajos által — elterjesztett azon nézetet, hogy Szinyei Munkácsyval ellentétben nem volt hajlandó magyaros ruhában járni. A Gysis-rajz első közlése: *Marcel Montandon: Gysis* (Künstler-Monographien LIX.) Bielefeld-Leipzig, 1902. 3. kép.

105. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 868. Máj. 2.

Édes fiam!

...

Egyéberánt örömmel láttam hogy Szokolyi meg volt rajzoddal elégedve, alig várom már az Album megjelenését, hogy én is meg győződjem, meg érdemelted é a' 60. frtot — ez szép pénz — csak jóra forditanád, s' el ne tékozolnád haszontalanságokra — nagy képedre, saját teremtményedre még kíváncsibb vagyok, igen szeretném látni, de ezen élvezetrül lemondani is kész vagyok, ha a' szükség úgy hozza magával, mert a' szállítás sokba kerülne, — s' belátom, hogy ha jó vevőt találsz, azt elszalasztanod nem lehet, s' nem szabad, — de azt saját érdekedben igen óhajtom, hogy Pesten ki legyen állítva, ez gondolom azon esetre is eszközölhető ha már eladva is lenne — azt a' vevő sem fogná ellenezni, csak vevő lenne már, de erre úgy hiszem nem mindig lehet találni, — s' főképpen kezdő, mint te, első művével nem számíthat biztossággal jó vevőre, s' meg lehet hogy a' kép hosszabb ideig fog heverni, — erre nézve véleményem, hogy szakértők által nézess meg, s' becsültesd meg, mint tevéd is, de majd akkor ha tellyesen befejezve leend, — s' aztán potom áron ne is add oda senkinek, inkább heverjen, — ez renomédát rontaná, — túlságos árt ugyan ne szabjál, mert ez szerénytelenség vólna, — de például ha társaid írtad 500. — frtra becsülik, add oda 400. — frtért, de alább nem — e' nyáron mindenesetre jer haza, Isten tudja mikor láthatlak ismét mindnyájatokat együtt magam körül, — Isten veled, — Májusra küldöm a' 70 frtot — a' Rámát ha nem is kell előre fizetned, de Pestre még sem lehet leküldeni fizetés nélkül, — ha ezen célra fog pénz kelleni ird meg

ölel Apád

106. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1868. június 10-én Pestről

...Örülni fogok a meghonosult müncheni némettel nem sokára egy levegőt szíhatni. Valjon ezidén elég jó lesz e neki a jeryei ablakok világitása? ...

Pál bizonyára a vastagfalú termek ablakain beszűrődő világitást szokta szidni, ha otthon szemére vetették, miért nem fest. A másfél méter vastag falakba vágott ablakok valóban kevés fényt engedtek be. De festhetett volna tájtanulmányokat is, bár ettől bizonyára az tartotta vissza, hogy apja ellenezte tájfestő hajlama kifejlését. Otthon túl sok mindenbe beleszóltak, ezért inkább a kellemes kikapcsolódást választotta.

107. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

A hosszú telet itten a városban töltvén egészen eltompultam 's testemnek 's lelkemnek szüksége lévén üdülésre a magasztos 's szabad természetbe vágytam, ki a mesterkélts városi nyűgből. A pünkösdi szabad napokat arra használtam fel hogy a Starenbergi tóra mentem Maxal 's több barátimmal. A falusi élet különös varázssal bír reám nézve, gyermekkori emlékeim felébrednek, 's ezen édes álomképekbe merülve elfelejtem a sokban prózai jelent. Az ifjú kori ábrándok 's felleg várakon már régen túlestem 's gyakran ha be tekintek saját keblembe megijedek ridegségétől. A virág himporát durva kezek letörlötték illata elszállott ezt az élet iskolájának nevezik a lelkesedés helyét az úgynevezett Nüchternheit foglalja el ilyen stádiumban képes az ember a társadalmi élet prózaiságában helyét elfoglalni. —

Ezért jól esik keblemnek ha visszavarázsolhatom a költői elmúlt álmokat 's reátok gondolva gyermek éveimre vissza emlékszem ezt életem legszebb óráihoz számítom 's óhajtvá várom a viszontlátás édes percét oly hosszú távollét után. — még biztosan nem tudom mikor fogok elmehetni Július közepén vagy végével majd azt megírom később. —

Ha emlékszel azon reményt fejeztem ki hogy képemmel májusban készen leszek sőt már az eladásról is szóltunk; de a szép május hó elmúlt mint a többi és az én képem még mindig nem kész. Mikor ezen reményt kifejeztem még nem tudtam mily nehézségekkel kell megküzdeni hogy egy képet késznek nyilatkoztasson az ember. Nagy változtatásokat tettem rajta 's még mindig elnem értem azt a mit akartam újra változtattam. egészen bele fáradva kirándultam falura mint fent említém; felfrissülve visszajövéen újult erővel hozá láttam 's bár képemnek fele még szörnyű stádiumban volt megígértem Pilotynak kívánsága szerint hogy 2 hét alatt elkészítem. Már is látom az erélyes akarat gyümölcsét mert az utolsó napokba sokkal javult 's ha nem is lesz olyan mint képzeletem volt de reményem kudarczot nem vallok vele, 's második képem majd jobb lesz. — Ha tehát minden jól megy két két alatt készen leszek vele ekor szeretnék

skitzeket 's compositiokat jövő képemhez csinálni stúdiumokat is festeni 's rajzolni hogy aztán egész nyugodt lelkiösmérettel haza utazhassam. Ha készen lesz minden esetre Pestre küldöm mert belátom hogy nagyon szükséges magamat megismertetni 's onnan talán lehet lesz haza szállíttatni hogy tik lássátok — az eladás majd meglátjuk sikerülni fog-e. — Ha Zsiga nem utazna el Pestről nagyon korán szeretném ha onnan vele együtt jöhetnék különben még erre van idő gondolni. —

Mindnyájatokat ezerszer ölel szerető fiad

Pali

Dátálatlan, *Meller* szerint június közepén írta. Idéz belőle *Lázár* 1909. 127., *Lázár* 1913. 22.; *Meller* 50—51., 56.

108. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves gyermekem!

Oly rég nem írtam, de annál többet gondoltam reád, az anyai szív valódi szeretetével, kérvén a Mindenhatót, hogy szép természeti adományait felhasználj általad minden kitelhető erély és buzgalommal, miután jellemed alapja, a kis botlások közepette is, jó és nemes maradt. — Az érettebb kor majd leköszörüli ezen szegletességeket is, — 's jellemed tisztasága nem engedi meg, hogy *önönmagaddal* légy elégedetlen! —

E napokban leszen születésnapod, 's bár 23 év telt el azóta, még is élénken emlékszem azon öröme vissza midőn kis, gömbölyű kövér tagjaidon örömtelt csodálattal néztem végig, és hangos sírásodat megkísértém csókjaimmal lecsendesíteni, — mi azonban nem sikerült, mert éhes valál, 's haragosan kipirultan követeléd, a természet törvényeit. — Pár év után lelkes örömmel tapasztalám hogy kis *éhesem* bölcsőjét jó szellemek vették körül, 's kis agyában fejledeztették a költészet egy nemét mi életpályát jelölt. Adja a jó Isten, hogy választása mindig boldogítson, 's iparkodásod által messze haladj a mindennapiságtól, — mert csak erre van szükséged, — a *természet* oly dúsán ajándékozott meg, — mint igen keveseket e világon. Ez meggyőződésed. — . . . Mihelyt bevégezted tanévedet, azonnal iparkodj haza jönni, mert már nagyon vágyódnak szívünkhöz szorítani. — . . .

A' mi Kálmánunk is folyton rosszul tanul, és erkölcsileg sem vesz jó irányt, nékem elég keserű órákat szerez. — Józsi jó fiú csak keveset gondol finomabb nevelésére. — A' két kicsike még folyton mellettem van, de már ők is kapnak nevelőt nem sokára, — jól fejlődnek, talán jól fognak tanulni is. A szakálás Pali bácsit megsem ösmerik majd, lehet hogy még Mama is megjed ha véletlenül nyakamba ugrik. — Laczi igen erélyes eskütt, és gazdálkodni is jár haza, ma a Lipóczi bálon van. Laczi bácsi Bécsbe készül Zsigával, e hó 15^{ke} után, Zsiga azt írja, hogy téged már erről tudósított, — siess tehát fiam a felelettel, talán együtt utazhatátok visszafelé. — Nagyon örülnék ha haza hoznád skicceidet, igen nagy örömöm volt az e télen küldött szép képeken, bár elismerem hogy a vén pap, és a fiatal ember fő, igen plasticusak és előhaladásodnak

szép jelei, — én ha *te volnék* inkább oly gyönyörű *nőarczokat* festének, mint azon gyönyörű kis caprice féle alak, mit közöttök küldtél, — mert azon gyönyörködve legetteti az ember szemeit, hol vén papokat természetben is eleget lát. — Képzelem mennyit kaczaghattál magad is rajta, mert az bizonytal valami részeg hordár volt, kit papnak öltöztettél. —

A' minapi kirándulásod a szabadba, új tanúságai annak, hogy lelked és szived elnem veszté himporát, — 's ha valami fájdalmas is érte *durva kezek* által, ezt ifjúságod aranyévei közepette elfogod feledni, mert a kit a természet bájai lelkesíteni tudnak, az boldog és boldogságra számíthat! — Ezek az élet iskola tapasztalatai, — s hitelt adhatsz annak ki legjobb barátnőd és téged szívből ölelő anyád

Valéria

Jernye 27/6 868

Idéz belőle *Meller* 46—47., 55., 58. Az anyai szív kiérezte fia írásából azt a válságot, melyet az nemrégiben átélt, és költői, gyengéd szavakkal igyekszik belé lelket önteni. Mivel közben nem érkezett fiától több képküldemény, az anya még mindig a múlt évi fejtanulmányokra céloz, melyekről már Laci bácsi is késéssel mondott véleményt.

109. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 868. Juli 2.

Édes fiam! utolsó leveledből, a' melly gyaníthatólag Júni elején volt írva, nem tudom a' Májusi és Júniusi pénzt meg kaptad e' vagy sem? de azt világosan láttam belőle hogy csak ugyan művész vagy — mert abban ugyan egy betű sem volt próza, s' azért én prosai eszemmel csak annyit érthettem belőle hogy valami kellemetlen dolog érhetend téged, — nem valami kis szerelmi ábránd volt é az, mellyet *durva kezek* szét téptek? mind ezt csak találgatni kell — de megérteni, magamféle prosaicus ember nem bírja — Mama sokkal többet foglalkozik költészettel mind én, s' több poeticus felfogással bír, de ő sem bírt belüle ki okosodni — azt irod régen ki ábrándultál gyermek kori arany álmaidbul, s' az egész levél még is csak merő ábránd, — no de se baj, — talán annál sikerültebb lesz a kép, mert ahhoz csak ugyan poesis kívántatik — nem is vált volna én belőlem soha festész — nem bánom ábrándoz bár mennyit, és levélre soha se írnál dátumot, csak sikerült compositiókat teremts — ...

ölel Apád

Idézi *Meller* 56.

110. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1868. július 4-én Pestről

... Vett leveledre már elébb válaszoltam volna, hanem minthogy Palinak írtam s kérdést intéztem hazatértének ideje iránt — a feleletet bevárni akartam — s ma csakugyan meg is kaptam. — Írja, miszerint f. 20-ika előtt el nem hagyhatja Münchent s így csak e napon érkezhetsz Bécsbe. — Így módon azt hiszem nagyon alkalmas időt választott Laczi bácsi, ha 16-án akar innét Bécsbe indulni, hol Palit beárván éppen elég időt tölthetünk ott s hazatértünk sem fog tetemesen elkésni. Továbbá írja, miszerint jövő héten fogja képét kiállítani s ha vevőt keríthet, 500 Ft-ot remél érte kapni. — Egy rőf vászonért s két lat olajfestékért szép pénz...

A fiúk a legtöbbször közös haza- és visszautat terveztek. A családi kötöttségek nélkül, csupán kertjével foglalatосkodó Laci bácsi egyhangú életében ünnepnapoknak számítottak azok az utazások, melyeket unokaöccseihez csatlakozva tehetett meg.

111. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Közeleg a rég ohajtott viszontlátás perce, dobogó szívvel nézek elébe azon pillanatnak melyben tárt karjaitokba borulhatok. — Sietni fogok hogy mielőbb elszabadulhassak innen 's akkor rögtön utazom; örömet fogadom megrovásodat mert hanyagságom teljes mértékkel kiérdemelte anyival inkább pedig mint ez szereteted kifolyása. — Mint már írást Májusti és Júniusi havipénzemet megkaptam nagyon köszönöm. — Utolsó időben nagy küzdelmeket 's kaczenjamereket kellett kiállanom, mert legnehezebb mikor egy képet készre kell csinálni a frissiséget a gondolatba fentartani, 's Piloty nagyon szigorúan veszi nem bocsájtja ki az embert még valamit kitud belőle sajtolni úgy hogy az embert kényszeríti önmagát fölülmúlni mint mondani szokás. Már mikor gondoltam hogy készen leszek a tanár egész kiforgatott új fejet kell rátenni ez nem ér semmit itt is ott is még egészen másnak kell lenni 's evvel elutazott falura azon ígérettel hogy minden Pénteken befogjónni corrigálni. Mostan tehát itt ültem edig emlékezetből componálgattam a fejet de miután a többi a képen természet után volt csinálva ez egészen elütött, de hol találjak az itteni sörös tökfilkók közt egy faun fejet?

Ekkor egy fiatal görög festő segített ki a bajból ki eddig majdnem neheztelt reám hogy én faunt festek 's őt nem kérem fel hogy nekem üljön mert ő szinte büszkének látszik lenni faunkarakterű fejére ezt nagyon jól használhatam 's midőn a tanár múlt Pénteken itt volt megvolt elégedve 's mondá hogy jövő Péntekig készen leszek. Hála istennek, mert úgy sem lesz már olyan mint eleinte reméltem tehát már mostan kibocsátom isten neki a világra 's majd jövőre jobb képpel akarok fellépni. Mamácska nagyon

becses kedves levelét megkapván még ma fogom köszönetemet feleletemmel kifejezni. Nagy szomorúságot 's aggodalmat gerjesztett hogy te kedves Atyám oly beteg válál, kérlek ne áldozd fel drága egészségedet azon hálátlan önző embereknek, nyugalmas családi körben leginkább tarthatnád ezt fenn mi önmagadnak 's nekünk oly rendkívül beccses. — Szegény Milka halála és Sándor bácsi állapota rendkívül szomorító 's fájdalmasan érint gondolkozóvá teszi az embert különösen ily távol töletek — szappanbuborék — de távozzatok kínzó álmoképek

Szeretnék Laczi bácsival és Zsigával Bécsben találkozni ezért írok is neki úgy is névnapi gratulációval tartozom. Ezt még ma teszem.

Élő szóval majd jobban kiönthetem lelkemet 's bocsánatért esdem nagyon is gyakori botlásaimért. —

Közel viszontlátásig ezerszer ölel mindnyájatokat szerető fiad

Pali

München 6/7 868

Egyike problémáit legjobban megvilágító, legszemléletesebb leveleinek. Idézi németül *Lázár: Die Kunst für Alle* 1909. 529—530; magyarul *Lázár* 1909. 127., *Lázár* 1913. 22.; *Meller* 51—52., 56.; *Pataky* 1964. 7.

112. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 868. Juli 9.

Édes fiam! szemem szám elállt, midőn mai leveleden már dátumot is láttam, úgy látom ebből hogy a' nagy katzenjammerből már kissé még is kiépültél, de egyet még sem találtam leveledben, a' mit leg inkább vártam, s' a' mi éppen reád nézve a' legfontosabb, — t. i. az útiköltség mennyiségét nem érintéd, — a' nélkül pedig alig fogsz elindulhatni, — múlt években ha jól emlékszem 70. frtot szoktam völt útra küldeni, a' mi elég is, de most nem tudom, a' faun szállítása nem fog é nagy külömbiséget okozni, — s' ezen kép kiállításá miatt talán Pesten kellend pár napot időznöd — gondold tehát meg mind ezt, s' írdál azonnal — de szappan buborék nélkül, hogy én világosan megérthessem — ha ezen kérdésemre megfelelsz, száraz prózában, — utánna majd írhatsz akármennyi poeticus művészi czafrangot, — s' csak siess haza felé, hogy együtt legyetek ismét valamennyien körülöttem — Laczi bácsinak ígért gratulációd már el fog késni, — Jünius 27^{ke} rég elmúlt — no de se baj — csak derék képeket hozzál, — s' a' faun jól sikerüljön, az mindent jóvá tesz — igen kíváncsi vagyok a' bírálatra — nem kell azon felakadni ha túl szigorú, sőt ha igazságtalan is lenne — ezen is át kell esni, — nem is lehet renomét egy ugrással szerezni, — ezt fáradsággal kell kivívni —

Munkácsynak 800. frtos genre képét láttad é? felelj gyorsan, hogy fel ne akad

ölel Apád

Idézi *Meller* 56. A lapok h iradásai alapján az apa számon tartja a napi művészeti eseményeket.

113. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Kívánságod szerint röviden és világosan a dologhoz akarok szólni. —

Képpemmel csak e héten leszek készen, mert a múlt héten Piloty még nem találta egészen kielégítőnek bár mindent jóvá hagyott csak a fejet kell még jobban csinálni. — Ennél fogva jövő héten ki lesz itten állítva. Hanem mostan Pestre nem küldhetem mert Piloty kívánsága 's több oldalról felszólítás folytán az ezidei nagy Bécsi műkiállításra küldöm. Ez azon kiállítás mely minden három négy évben mindig más városban Németország összes művészei által rendeztetik. Miután tehát képem elfogadtatik ezen kiállításban én nagyon előnyösnek tartom magamat ily nagy körben megismertetni. — És ezen kiállítás után még mindig elküldhetem Pestre mostan már nincs idő Pestre küldeni mert jövő hét végivel már által kell adni a bizottmánynak itten. Pesten mindenesetre könnyebb volna feltűnést okozni mert itteni ropant kicsi a kör a Bécsihez képest ha tehát Bécsben sikerülne csak a legkisebb feltűnést is okozni nagyobb érdemnek számítanám, egyszóval ez a hely hol alkalmam van magamat a világgal megismertetni. Külömben köztünk legyen mondva roppant trémám van a kiállítástól 's ha Piloty oly határozottan bele nem egyezett volna nem is gondoltam volna reá de ez felbátorított, mert a mit egyszer Piloty kibocsájt szigorú kritikája alól az már egészen át nem eshet. Azon reményben tettem ezen lépést elébi határozatod daczára mert azt hittem hogy beleegyezel és szintén előnyösnek fogod találni. Sőt még az eladásra nézve is mert itten könnyen hiszem a lehetőséget, és ide 7—800 frtot teszek ki ha ezek itten a Kunstvereinba csak némileg tetszeni fog. —

Júliusi havipénzemet 's leveleidet megkaptam köszönettel. — Képem már is több apróbb 's nagyobb kiadásokba került, kiállítása és elhelyezése elküldése et.c. még többre fog kerülni azonkívül még vannak némi fizetendőim 's bevásárlandóim ha tehát lehetne kérlek küldjél vagy 120 frt hogy jól eljuthassak haza hova már roppant kívánkozom Laczi bácsival nem tudom össze fogok-e jöhetni Bécsbe elnem kések-e ezt nagyon sajnálnám, ez külömben attól függ mikor kapom leveledet mert elébb nem indulhatok. — Zárom leveletem hogy elne kések a postán többet majd otthon személyesen jaj de vágyom már.

Ezerszer ölel mindnyájatokat szerető fiad

Pali

München 13/7 868

Idéz belőle *Meller* 52.

114. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 868. Juli 17.

Édes fiam!

A' kívánt 120. frtot küldöm, leveled ma érkezett, s' a' pénz még ma indul el, rajtam tehát nem múlik, ha későn érkezik, csak magad késedelmezésének tulajdoníthatod. — A' képpel intézkedj a' mint leg jobbnak tartod, — az a' te gondod, — szerettem volna ugyan én is látni — de bele nyugszom így is — nem csodálom hogy kis trémád van, azon át kell esni, bár melly pályára szánja magát az ember — a' katona az első csatában, a' tiszt viselő első nyilvános fellépése alkalmával — s' így tovább — csak adja Isten hogy első műved, mellyet a' nyilvános bírálóknak teszel ki, leg alább olly kritikában részesüljön, melly téged jövőre el ne kedvetlenítene, sőt inkább további erő megfeszítésre buzdítana és serkentene — majd meg lássuk hogy fognak róla ítélni, előszörre azonban már az is elegendő lesz, ha csak feltűnik, és részletes kritikára méltattatik, ha ez éles, és megrovó is lenne, de remélljük inkább a' jobbat.

Laczi bácsi Zsigával már tegnap előtt érkezett Bécsbe, s' mivel 10. napot készült ottan tölteni, 25.¹⁸ úgy hiszem még ottan találandod, — nagy öröm volna ha ott érnéd, s' talán még képedet is láthatná, — neked valószínűleg néhány napig kellene Bécsben maradni, hogy képed fel állítását magad intézhesd — ezt tedd meg ha szükséges, de különben siess mielőbb hazafelé, mert én is türelmetlenül várom már hogy ismét valamennyien körülöttem legyetek — már te reád esmérni sem fogok — két év alatt nagyon megemberesedhettél — hát a' brugóhoz fogsz é még érteni? Zsiga és Jósi a' hegedűn előmenetelt tettek azóta — csak Kálmán maradt a' régi —

ölel szerető Apád

Az apa jól ismeri fia gyengéjét, hogy annak mennyire kell a bátorítás és dicséret, mert anélkül elkedvetlenedik. E jellemvonás lesz későbbi művészi pályájának béklyója.

115. Sz. M. Pál — anyjához

München 26/7 868

Szeretett Anyám!

Nem tudom mivel köszönjem és viszonzzam azon gyöngéd anyai szívből ömlő gyöngysoraidat gyöngének érzem magamat ez érzést melyet okozott szavakkal leírni csak azt tudom hogy keblemben nagy változást idézett elő, gyermeknek éreztem magamat újra tavasz zöld gyep napsugár ez szép álom volt — toll nem az én mesterségem leírni nem tudom de ecsettel fogok igyekezni ezt vissza varázsolni

Oly hetzbe voltam utolsó hetekben hogy alig volt nyugodt pillanatom azért késnek e soraim és, Laczi bácsit és Zsigát sem lehetett Bécsben érnem mit nagyon sajnálok de éppen ma délután mindent rendbe hoztam képemmel 's holnap reggel elutazhatom Bécsbe egy napot mulatok és *Csütörtökön* estve Eperjesre érkezem. Már kinem állom tovább távol lenni tőletek 's epedve várom a viszontlátás perceit
Ezerszer ölel szerető fiad

Pali

Apának kezécsókolom 's az útipénzt megkaptam köszönettel.

Első részét idézi *Lázár* 1909. 128., *Lázár* 1911. 62—63. (németül); ill. *Meller* 58.; *Szinyei* 1981. 324. Ezen a napon adta át FAUN című képét a bécsi kiállítás müncheni bizottságának, és most már semmi akadálya annak, hogy hazautazzon pihenni. Azonban indulása előtt is szükségét érzi, hogy anyja szép levelére még írásban válaszoljon. Ebben egy szót sem ejt első képéről, de már következő nagy műve, az ANYA és GYERMEKEI témája, színei izgatják, és erről vall szeretetteljes gyengédséggel anyjának.

116. Sz. M. Pál — anyjához

Bécs 16/10 868

Szeretett Anyám!

Szerencsésen ide érkeztünk és be vagyunk szállásolva „Kaiserin Elizabethnél” egy nem császáriaszobába melyben nappal gáz ég külömben Egyiptomi volna a setétség ezért holnap ki is vonulunk. — Képem *nincsen* eladva, de már kérdezősködött egy Generalis utána de drágállotta, tudakozodtam itten az illető helyeken és azt mondták hogy jól van festve a kép de a tárgy nem olyan mely a nagy publicumnak tetszenék, az eladásra ugyan még van reményem mert még nagyon kevés kép vétett meg mivel a nagyurak csak most vonulnak be a falurul és mint műkereskedőm mondá az eladási saison csak mostan kezdődik. — Ámbár őszintén megvallva nekem rosznak tetszet a hogy a többiekközt meglátám a kritika nagyon kedvezőleg szól róla az „Ungarische Loyd”ban valamivel terjedelmesebb 's a „Mücsarnokba” ezen szavakat olvastam: Szinyey Pán és nymphája biztosan kezelt és egészséges színezetű kép”. jövő képemnek jobbnak kell lenni ez feltett szándékom és keresztül viszem minden áron minden erőmet összeszedem hogy oly jó legyen hogy a Párisi salonba küldhessem. —

Egészségeden nagyon aggódom, 's várom nagyon feleletedet melyben reménylem megnyugtatsz, s ezt kérlek légy szíves Münchenbe írni mert 2—3 nap múlva ott leszek már. — Zsiga már beiratta magát és 19⁶¹ fogja látogatni az előadást. Szobát fogadott de ezt csak Nov 1 től lakhatja 's addig valami olcsó fogadóban vesz ki szobát. Mindketten kezdet csókoljuk úgy szinte a kis és nagy fiúkat, ezerszer ölel szerető fiad

Pali

Idézi Lázár 1909. 128.; ill. Meller 60.; egy mondatát Szinyei 1977. 23. A jernyei vakáció után október 15-én érkezett Pál és Zsiga öccse Bécsbe. Utóbbi az ottani egyetem orvosi fakultására iratkozott be, Pálnak pedig első dolga volt a nagy kiállításon FAUNJA után nézni.

117. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1868. október 20-án Bécsből

... Pali tegnap az estveli vonattal utazott Münchenbe s ma már ott van... A Pali Faunjáról mindenütt nagyon dicsérőleg nyilatkoznak, hanem a nagy közönség előtt nem nyerte el a köztetszést, mit a festők és műkereskedők arra magyaráznak, hogy a tárgy nem a nagyközönség számára való, mely az önálló és tagadhatatlanul eredeti tárgyat megbecsülni, s műértőleg megbírálni nem képes. — Hanem annál több gratulációt kapott a festők — és műkereskedőktől, kik a gondolat eredetiségét s magát a technikát is nagyon dicsérik, de vevő nem akadt — különben, még van erre is idő...

118. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves gyermekem!

... Dobogó szívvel futottam át kedves soraidat, hogy képed sorsáról értesüljek, — hála az Istennek, hogy benső sugallatom nem csalt, 's az méltánylást aratott, — 's így a jég meglenne törve, még ha vevőre sem akadna, már is letétezte azon tőkét, mely alapköve jövődnek! Áldja meg az Isten szép lelkes feltételeidet, 's ne legyen szalmatűz e' szép érzelmed, mint fájdalom a' magyarnál oly gyakran történik, nagy és magasztos dolgoknál! Hiszen Zsigát megbiztad nemde, hogy szükség esetbe az árán is lehetne módosítást tenni, hogy a' vevők saionja alatt elkellne, 's ha nem — Pestre küldhetné, 's ott az országgyűlés alatt, talán szerencsésebb lenne az eladás, — és látnák jó embereink, fiunk művét, mely kétszerte érdeket költene sokaknál. — Bélácska azonnal kérdezte, — el van adva a Pali képe? tetszett? Mind ketten ugrostak örömben válaszomra... nemsokára várok tőled ismét egy kedves levélkét, csókolva áld hön szerető anyád

Valéria

Datálatlan, 1868. október 20. körül írhatta. Az egész család lázban ég Pál bécsi kiállításon látható képe sorsát illetően: mintaszerű a rendkívül összetartó, egymást segítő, egymásért áldozatokra is kész családi életük.

119. Sz. M. Félix — Pálhoz

Szeghi 868. Octb. 25.

Édes fiam! Novemberi havi pénzedet íme küldöm, Mamának írt leveledből örömmel láttam, hogy a' nemes ambíció felébredett benned, s' nem akarsz mások mögött elmaradni, adja Isten hogy csak valamivel több szorgalmat, és kitartást fejtenél ki, s' ekkor jövőd eránt meg lennének nyugtatva, mert az Isten olly kitűnő tehetségel áldott meg, hogy nálad csak erős akarat kívántatik, s' rövid idő alatt kitűnő polczra vergődhetsz, és hírnevet szerezhetsz, — most csak az érdekel leginkább Faunoddal mi történik, Bécsben akarod é még továbbra hagyni, vagy vissza viteted Münchenbe, vagy Pestre szállítattod, melly utóbi esetben, ha a' Münchener Verein nem akarná el vállalni az oda szállítást, én fognék róla gondoskodni, — de tudni akarom a' te kívánságodat, mert ez a te dolgod, intézkedj belátásod szerint, — a' fő dolog, az eladás, — a' hol inkább van reményed vevőt találni oda kell vinni, — elvárom válaszodat —

Az ingekre szükségelt összeget, Mama számítása szerint 21. frtot szinte ide csatolom. A' szüretem igen rosszul megyen, a' bor kitűnő lenne, asszu nagyon sok, de a' rosz időjárás és kevés szedő miatt nem lehet haladni.

ölel Apád

A családfő hol erdőbényei, hol szegi szőlőbirtokán letelepedve vezette az őszi munkálatokat. A tokajhegyaljai szüretnek mindig személyes felügyeletet kívántak, hiszen a családi költségvetésben komoly tételt jelentett a tokaji bor eladása.

120. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1868. október 26-án Bécsből

... A Pali Faunjáról én sem tudok biztosat. Pali kívánja, hogy Pestre küldjék, még azon esetre is, ha a kép itt eladatnék, mi azonban még eddig nem történt, hanem, hogy véglegesen elintézte e ezen ügyet műkereskedőjével, azt biztosan nem tudom, ámbár gyanítom, hogy a kép Pestre fog kerülni, mert az itt létező müncheni magyar festők képei mindnyájan Pestre szállítatnak. — A költséget pedig a szállításnál mindenütt a kiállító bizottság viseli — erre tehát kár volna ajánlatot tenni, melyet ha el is fogadnának, alkalmasint egyéni czélokra fordítaná az illető, minthogy a bizottság az úti költséget úgyis kifizeti. — Úgy rémlik előttem, mintha Pali azt már műkereskedőjénél, kinek boltja itt van, ki is csinálta volna, hogy a képet minden esetre Pestre küldje, mely gyanításomat már az is erősíti, hogy Pali Pesten Keletit, egy tájfestő ismerősét felkeresvén, attól sok bókot kapott, képét illetőleg, s ez föl is kérte, hogy minden esetre küldje Pestre, hogy annál jobban lehessen érvényt szerezni a kritikának, melyet Keleti akkorára készül a lapokban közzétenni. — Így tehát reményelem, hogy Decemberben már Pesten lesz a kép, minthogy az itteni kiállítás még november 15-ikéig tart. Eddig pedig még van idő Palitól biztos tudósítást kapni ez ügyben. ...

Zsiga azon értesítése, hogy Bécs felé menet megálltak Pesten, ahol Pál felkereste Kelety Gusztávot, egy jel arra (a kevés fennmaradt között), hogy Pál ebben az időben még tartotta a kapcsolatot a pesti művészi körök hangadójával.

121. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Nagy örömmel olvastam becses soraidat, mert látom, hogy még bízol bennem 's képességemben, ez kárpótol minden csalatkozásokért melyeket utolsó időben átéltem. Köszönöm ezen bizalmat 's reményilem sőt meg vagyok győződve hogy nem csalatkozol, mert ha sikerül eddigi erélytelenségemet győzni, második képem sikert fog aratni. —

Faunomat Pestre küldöm, mint már irám neked múlt levelemben, szükségesnek tartom magamat ottan megösmertetni 's hiszem hogy az ottaniakkal elébb kiálja a versenyt 's az eladást is lehetségesnek tartom — nagyon köszönöm hogy leszel szives az költségeket fedezni még nem tudom menyi lesz, ezt majd megírom. —

Nagyon féltém egészségedet a rosz időjárás miat mely itten is borzasztó, hó hideg eső, köd, váltakoznak, adná Isten hogy csak itten volna hogy a szüret haladhatna. Hogy van Mamácska, utolsó levele nem volt egészen megnyugtató. Laczi bácsinak kezét csókolom. —

Novemberi havipénzemet úgyszinte az ingekre 21 frtot nagyon köszönöm ölel mindnyájatokat fiad

Pali

München 7/11 868

Országos Széchényi Könyvtár

122. Sz. M. Félix — Pálhoz

E. Bénye 868. Nov. 11.

Édes fiam! ma vett leveled különösen megörvendeztetett, mert ez talán első Müncheneri leveled, melly minden mesterkéltég nélkül, egész természetesen van írva, illyeneket kívánok én, — csak szép feltétednél maradj meg, s' légy kitartó, s' a' siker el nem maradhat, de szorgalommal kell dolgoznod, külömben nem megyen — pedig csak pár hólnapig feküdnél neki, buzgó szorgalommal, s' ön magad el fognál csodálkozni az előmenetelen — . . .

ölel Apád

123. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Tegnap kaptam egy levelet Zsigától melyben Mamácskának egy hosszú levele volt zárva. — Ez nagyon elrémített és aggasztott különösen drága egészséged miatt 's ha éppen egy nappal előbb tőled nem kaptam volna levelet a Mamácska levelének bevezetése kétségbe ejtett volna mert ez úgy hangzott mint valami előkészítés nagy bajra; de hála az égnek mikor végig olvastam, láttam hogy hála az égnek a baj már elmúlt de szegény Mamácska ki oly ezer baj és félelemtől felvult izgatva maga is beteg lévén egész ítélet napot ált ki mind ez levelébe oly élénken visza tükröződött hogy én is olvasás közben mind a veszélyt átéltem. De ha mint mondám a nagy veszély elmúltnak látszik még sem vagyok egészen megnyugtatva különösen a te egészséged miatt mert tudom mily kártékonyan szokott reád nézve hatni a székér rázás és rendetlen szüreti élet.

— Kérlek az istenért kíméld egészségedet mindenek előtt 's kérlek rendely alá mindent ennek mert ez visszahozhatlan. Jó Mamámra is minden baj nagyon kártékony visszahatással van, holnap neki írok neki terjedelmesebben 's fogom kérni hogy keressen inkább ny[ug]almat mi egészségedet leginkább helyre állíthatja. —

Név- és születés napod kettős ünnepére a legjobbat kívánom de mindenek előtt egészséged helyreállítását hogy háborítlanul élvezhesd azon örömekeket melyeket mi gyermekeid kötelességünknek tartunk neked szerezni — ez a kötelességek legédesebbje — levelemet Eperjesre adresszálom mert számításom szerint már a hegyalján nem ér. Ninon Emilleli összekelése is most történik mond nekik nevemben szívből szerencsekívánataimat Úgy szinte Berthának. Én szorgalommal dolgozom megkezdett képemen — Piloty elutazott Velenczébe egészsége helyreállítása végett talán Karácsonyra vissza jön. — Faunom végett minden rendelést megtettem hogy Pestre jöjjön de a költségeket csak akkor tudom meg ha már megérkezett Pestre majd onnan tudósítanak 's ekkor rögtön megírom. Eladásra van ottan annyiban reményem mert e napokba láttam a képző műv. társulatnak egy körlevelét melyben hirdeti hogy az 1868^{ik} évi vásárlásokból még felmaradt 1650 fr körül melyért még ez évben vásárolni fognak 's a festészeket felszólították e célra képeket beküldeni, miután tehát Pesten nagy concurrentia nincs lehetséges hogy képem, melynek árával leszáltam 600 és mint utolsó ár 500 frra, megvétetik, örülnék ha ennyit is kapnék érte. — Mamát, Laczi bácsit 's testvéreimet mind csókolom ölel szerető fiad

Pali

München 18/11 868

Egy mondatát idézi *Meller* 60. A levélben említett Ninon nem azonos a már férjnél levő nővérel. A megkezdett kép pedig nem más, mint az ANYA ÉS GYERMEKEI.

124. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1868. december 19-én Bécsből

... Palitól valahára kaptam levelet, melyben tudósít, hogy Faunja új esztendőtlől Pesten kiállítva s jelenleg már megérkezett. — Mostani képéhez nagy reménységet csatol s mint írja Piloty a skitzet jóvá hagyta, s erélyes kidolgozásra buzdította. — Három hónap alatt be akarja végezni 's kiállítani, a mit majd meg fogunk látni. . .

125. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs 21/12 868

Kedves Palikám!

Örömmel vettem leveledet, melyben ominosus faunod sorsát tudatod velem — Azon reményt, hogy azt Pesten megveszik, véleményem szerint kár is táplálni s' jobb csak a vak esetre bízni, — ha megveszik jó, ha megnem veszik, úgys jó, — mert ha kellő lármát ütnek vele Pesten, s' legközelebbi képedről a külföld is terjedelmesebben nyilatkozand, előbb utóbb, mégis elkél, nem mint nagy reményű hazánkfia műve, hanem mint külföldön föltűnést okozott, hazánkfiáé — a pestieknek csak az kell, s' azért tanácsolom, azon esetre ha mostani képed, Münchenben lesz kiállítva s' arról jó kritika írva; erre Keletyt figyelmeztetni, hogy ezen kritikával agitáljon a faun mellett, s' akkor bizvást lehetend vérmes reményeket táplálni s' első kitűzött árában megállapodni. — Ez különben csak azon esetre legyen mondva, ha a zöld gyepes kép, akkoráig készen lesz, míg a faun Pesten időzik. —

Bocsáss meg hogy így nyilatkozom, de ez meggyőződéseim — s' nagyon kár volna azért Pestre semmi mást nem küldeni, ha a faunt meg sem vennék — nekem különben a zöld gyepben zöld reményeim vannak, s mint mondám e mellett a faunak is elébb akad vevője. A Künstler hausba minden esetre elfogok menni, hogy Makart új képeit meg bámuljam, csak azt nem tudom még, valjon ki vannak e már állítva, vagy csak január 1-jétől lesznek kiállítva. . . Írj mielőbb s különösen képedről — életnagyságban lesz é vagy kissebben.

Ölel öcséd Zsiga

Úgy látszik, Zsiga öccse realisabban látta a pesti képeladás kérdését (ő évekig élt ott), és már előre vizsgálta bátyját, ha a kép nem kelne el, aminthogy neki lett igaza. Pál egy elveszett levele szerint arra biztathatta öccsét, hogy menjen el megnézni Makart új képeit a Künstlerhausba.

126. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 869. 1. 6.

Édes fiam!

Teljes igazad van, hogy új képed tárgyát már régen megírtad, de én elfeledém, csak kellő szorgalommal s' kitartással dolgoz rajta, én reméllem hogy ez könyebben fog vevőre találni, — faunod sorsáról Pesten még mi tudomásom sincsen.

Laczi arczképe már itten van, igen tetszik, — múltkor csak röptében írhattam neked, de most sem lehetek hosszadalmas — mert a' jövő Ország gyűlési választások mozgalmái, s' előkészületei nagyon igénybe vesznek. . .

Isten áldjon ölel

Apád

A családfő eperjesi alispáni lakására vitte fia néhány képét, hogy ott is gyönyörködhessen bennük.

127. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 69. 1. 31.

Édes fiam!

. . . én éppen nem bántam volna ha Berlinbe kellett volna átköltöznöd, habár ott is csak Pilloty vezetése alatt lettél volna, — s' így ott is mindig az egyoldalú irányban haladtál vala, — pedig én mulhatlan szükségesnek hiszem, tellyes kiképzésedre, hogy más helyeken is fordulj meg s' más oskolát is tanulmányoz, — mert még meg is engedve, hogy a Pillotyé a' leg jobb, leg helyessebb, azt csak is az bírhatja meg illetékesen, a' ki egyebet is látott, — sőt emberileg lehetetlen, hogy egy ember, bármely szakban, minden tökélyt egy maga bírjon, — kell tehát egyebet is látni — különben örökké egy oldalú leszel, — s' ezért óhajtom én leginkább, hogy mostani képed sikerüljön, úgy, hogy jó vevőre találjon, s' módodban legyen, másutt is meg fordulni a' világban. . .

ölel Apád

Idézi *Meller* 61—62. Pál előzménylevele itt is elveszett. Az apa ésszerű tanácsát Pál sohasem fogadta meg.

128. Sz. M. Félixné — Arany Jánoshoz

. . . Számos fiaim egyike a' festői pályára lépén, három év óta a' Müncheneri akadémia tanulója Szinyei Pál — legelőször a' Honvéd-album mutatta be szerény rajzát, — újév óta pedig egy nagyobb olajfestménye van kiállítva, *Pán és nimfát*

ábrázolva, a képzőművészet tárlatában. Szabadjon tehát Kegyed nagyrabecsült figyelmét e mű megtekintésére felkérnem, mely talán szebb reményekre is feljogosítand, miután még *Bécsben is* az őszi kiállításnál némi érdeket ébresztett, holott azok nem szokták a szegény magyar embert elkényeztetni. — Szeretném, ha édes hazámban is egy kevés érdeket ébresztene fiam műve, mely serkentendi, még serényebben tanulni hogy utolsó sorban ne álljon, a haza napszámásai között . . .

MTA Kézirattára Ltsz.: K 513/738. Dátuma 1869. febr. 5. A többi levéllel együtt közli: *Latkóczy Mihály*: Arany János levelezése Szinyei Merse Félixnével (Vasárnapi Újság 1898. máj. 1. 294—296., ill. máj. 8. 315.). Szinyeiné a Kisfaludy Társaság egyik alapító tagja volt, és nagylelkű adományaival több ízben támogatta a hazafias egyesületeket. Levelezése Arany Jánossal is ezen a réven indult, hiszen Arany ez időben a Kisfaludy Társaság elnöke volt. 1865. máj. 21-én például így ír Szinyeinének: „ . . . e köszönetem . . . a hazának egy oly nemeskeblű leányához van intézve, kinek nevét minden szép és jó ügynél megszoktuk tisztelettel említeni . . . ” Valéria pedig az alábbi jellemző sorokat küldi 1867. aug. 6-án Aranyynak: „ . . . az irodalmat legszilárdabb talpkövének tartom nemzetem életében, bajnokait áldva és csodálva tisztelem, szeretnék azok közé tartozni, kiknek megengedtetik, egy szerény virágot a tövises pályára hinteni . . . ”

129. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves gyermekem!

Jernye 869 Feb 28 án

Eddig úgy hiszem a pontos Zsiga megküldte leveleimet, 's Te tudod hogy kellemes és boldog napokat nem élünk, — köszönvén a jó Istennek, hogy a' gyakori betegségekből kitudtunk eddig bontakozni! Szeretett Atyád, naponta javul orvosbarátunk ápolása alatt, bízom *ritka jó nemes szívedbe*, hogy semmi tetted nem fogja a' könnyelműség bélyegét magán hordani, de segíteni fogod áldott jó Atyád gondjait kissebiteni; erre mindig szükség volt, — de főleg jelen helyzetünkben, mibe Laczi mérhetlen, és megbocsáthatlan könnyelműsége bele sodrott! Valóban még éjjel is felkölt álmomból ezen gondolat, hogy *hiába* vannak jó Atyádnak, és nékem is oly szerény igényeink, miután legidősebb fiunk visszaél ezzel is, — 's így ha jövőre ezen nagy összeg beis számíthatik örökségébe, a' bűnösnek, egyelőre le kell mondanunk, némely kényelmünkről is, mi jól esett volna. — Az én álmaim is, Schweiczot és Olaszhont láthatni, füstbe mentek, pedig lehetséges lett volna, miután oly szerényen és visszavonultan élek csekély igényekkel. Nem képzelhetem, hogy valami lelkesítőbet mondhatnék néked kedves fiam! szép pályádhoz, mintha azt mondom, hogy jó Atyád Eperjesi lakásán, körülvette magát arcképeiddel, és azokban folyton gyönyörködik 's ha magunk vagyunk mindig figyelmeztet, erre, vagy a ma tárgyra, mit különös jó, vagy szépnek talál, ez folytonos refreinja: *Gyönyörű ez a kép, — kézzelfoghatók a tárgyak, — ha csak képességeit felhasználná, — nagy ember lehetne ezen fiúból!!*

Szeretnék ilyenkor, a távolból ide varázsolni, hogy hallanád ezt, s lelkedbe mélyen bevésődne! Azon kedves kis lélekben mely az én szívem alatt fejlődött, midőn én életem tavaszát éltem, fogékony lelkem egész tündérvilágot alkotott önmagának, a költészet,

zene, azon lelkesülést születték, mely késő koromig zománczát elnem veszíté, a keserű életiskola pályáján, 's most is ifjú erőben lelkesül a' szép és jóért. — Születésed előtt *pár órával*, a' legszebb Schubert, és belértékű operák dalait énekeltem, késő estig, — reggelre Te zenéltél én nekem 's ezen disharmóniát tartalmazó hangocskák, anyai szívemnek jobban tetszettek a világ minden zenéjénél. —

Én is oly nagy reményeket helyezek szép tehetségeidbe, az én lelki szemeimet is sejtelmes látványok kápráztatják, mert Te mint férfiú mind azt teheted, a mit én nekem, csak *óhajtani* lehetett, mert *nő* vagyok, és a természet némelyben elhibázta adományait, mivel pazarul — gyakran öngyötrememre felruházott fékezhetlen tetterővel szent hazám javára, törhetlen erős lélekkel a veszély idején, válságos napokban sebein gyógyíthatni, — de nő valék, — 's egyedül könny és érzellemmel adózhaték e szent oltáron!!!

A Te ecseted megörökítheti mind azt a mit én hazánk egyik legválságosabb időszakában láttam, tapasztaltam, — azon kedves barátim, kiknek nevei már a história aranyabláján tündöklenek csak ama jobb világból tekintenek felém a *nagy múlt* vérlázító eseményeivel, — 's Téged képzelek hivatva arra, hogy történeti képekben megörökítsd, mind azt, a mint én majd néked lelki örökségül hagyandok, emlékezeteimben. — Maradjon a Valéria fiából némely megörökített eszméje a törhetlen lelkesítő honszeretetnek, mely a legszebb földi boldogság, — 's legnagyobb fájdalom, ha gyászolnia kell! —

Ez a Te teendő utánam, — a Zsigáé szinte egyik terére lép teendőimnek, 's mintegy folytatása éltem legszebb, legdicőbb szakának! — Honvédeink sebeit kötözém, a mit szerény és tudatlan működésem tökéletlenül végzett, 's csak szívem melege, 's lelkesítő ereje jóvátett, — azt ő szakavatott kezekkel végzendü majd, — rögzös de szép pályáján, a szenvedő emberiségért, és szent hazája felvirágzásáért, — mert egy *nemes*, és *értelmes orvos*, ki *szívén* hordja feladatát, valódi nemtője az emberiségnek, és legnagyobb jötevője! —

Köszönöm kedves gyermekem, névnapomról való megemlékezésedet, bár én mind ezen formákra mit sem adok, — én is névnapodon épp úgy gondolok felőled, mint mindennapi imáimban, javadért. — Laczi bácsi panaszkodott hogy Te neki *soha sem irsz*, írj fiam, főleg Marczius 12^ére, akkor van születésnapja. — Kálmán viselete, tanulása javul, a kis fiúcskák kedvesek sokat emlegetnek ha mázolásait rajzoknak nevezik, — Béla tud fából faragott kinézésű huszárokat rajzolni, Münchenbe akarja küldeni. — Ninon mindig boldog hála Isten. Mindnyájan csókolnak. — . . . Isten oltalmába ajánlak és hő anyai szívemhez

ölellek

Valéria

Részletét idézi *Meller 6—7*. A legidősebb Szinyei fiú, László, kinek az elmúlt nyáron öccse megfestette díszmagyaros portréját, sajnos könnyelmű természetű, jellegzetes sárosi mulató ifjú volt, az ő nagy kártya-adósságáról kesereg itt anyja. Ehhez képest Pál rendszeresen visszatérő kérései igazán szerények voltak. Az anya gyönyörű gondolatokkal hívja fel fia figyelmét a nagy múlt eseményeinek megörökítésére, pedig ekkor fia már rég búcsút mondott ezen képtárgyaknak, és az ANYA ÉS GYERMEKEI című képével új utakra lépett.

130. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. április 10-én Bécsből

... Paliról még mindég nem tudok semmit — meg nem foghatom hanyagságát — de ok nélkül bizonyosan nem tette — az okot pedig nem képzelhetem — bár lenne csak gondatlanság — de tán valami más van a háttérben. — Külömben hiszem, hogy utolsó üres — az az minden írás nélküli leveledre mégis fog felelni. . .

131. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. április 22-én Bécsből

... Pali hallgatását nem értem — fel nem foghatom, mi történhetett vele hogy annyira elfelejtkezik magáról. — Még ma írok neki — s megkísértem rábírní, hogy ha valami kellemetlen is tartja vissza a közléstől, — győzze le magát végtére, s közölje egész bizalommal hallgatásának okát, nem azért hogy evvel hallgatását kimentse, hanem hogy kötelességének eleget tegyen s ez által utat törjön továbbra is minden tartózkodás s titkolódzás nélkül levelezhetni. — Mert legvalószínűbb, hogy oly valami bántja, mit jó szíve s lelkiismerete nem enged megírni — hanem végtére is rá fog szorúlni s akkor annál nehezebben fog esni. —

Ámbár én reményelem hogy rövid idő alatt magába fog térni s leplezetlenül forduland feléd. — Bár ne halasztotta volna eddig a dolgot, akkor nem kellene attól tartania, hogy már most késő. . .

132. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs 23/4 869

Kedves Palikám!

Apától kaptam tegnap levelet melyben újra panaszkodik, hogy már oly régen nem írtál neki, miért ezen túl ő sem fog írni. — Ha valami bánt, mit haza megírni nem akarsz, írd legalább nekem, s' ha valamiben közben járhatok, azt megtenni kötelességemnek tartom. Ámbár legegyszerűbb a dolgot — ha csakugyan van valami titkolni valód — Apának egyenesen megírni — ez a legjobb s' legegyszerűbb út. —

De akár hogy — kérlek csak írd minél hamarább haza — már hogy mit írsz mit nem, az a te dolgod — mert apa azt írta, hogy ha nem írsz neki, ő ezentúl s'e írni se pénzt küldeni nem fog — „meglátjuk melyikünk szoruland elébb egy másra” — ezek szavai. Bocsásd meg hogy figyelmeztetek s' kérlek — hanem ez kötelességem — s' még egyszer kérlek — ha valamiben közbenjáró lehetek, ezt tudasd velem s' én helyt fogok állani. —

Ölel öcséd

Zsiga

133. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Alig merek szemed elé lépni, annyira bűnösnek érzem magamat, hogy drága atyai szívedet határtalan restségem 's hanyagságom által annyira megsértettem. Ha akarnám is lehetetlen mentenem magamat ez szenyfolt marad egész életemre, melyet soha meg nem semmisíthetek. Ezen tudat oly leverőleg hat reám hogy önmagam előtt utállattal kell elfordulnom. Visszahozhatlannak látszik azon drága idő hol gyöngéd atyai szeretetteddel teljesen megajándékoztál ez most elvesztettem saját bűnöm által. —

A büntetés kinem maradt, azon bizonytalanság miszerint hogylétekről semmit sem tudok, oly aggodalmakat 's ijesztő sejtelmeket költött bennem hogy alig bírom magammal elhítenni, hogy ez csak rossz lelkiismeretem által felizgatott phantáziám szüleménye mert mindig feltolakodik azon kérdés: hát ha mégis — ? —

Egy csekély vigaszom marad hogy mégis képes vagyok valami kellemetesebbet is mondhatni: ugyanis képem melyen eddig kitartással dolgoztam kevés híján készen van úgy hogy jövő héten kifogom állíthatni. Ha némi gyenge oldalai vannak is melyek a kezdőt elárulják de a fődologban hiszem meglehetősen elértem mit célul tűztem magamnak ezen képen. 's ha minden reményem nem csal több sikert fogok aratni mint első képemmel, úgy szintén eladásra is több reményem van mert hiszem hogy 1000—1200 frtéért eladom. —

Kezedet csókolom hogy voltál szíves havipénzemet elküldeni. Belátom hogy érdemtelen vagyok arra hogy magad írjál de kérek légy szíves valaki által hogy létekről tudósítani mert nyugtalanságom nagyon gyötör.

Mindnyájatokat ezerszer ölel

szerető fiad Pali

München 23/4 868 [sic!]

Idézi *Meller* 62. A hosszan hallgató Pál végre megszólal, mégpedig magától teszi, hiszen öccse kéréllő soraival azonos napon írja levelét. Izgatottsága is oka lehet, hogy tévedésből 1868-ra datálta levelét. Most végre nem adósságai miatt kell magát kimentenie, hanem azért, mert a szorgalmas munkába belefeledkezve eszébe sem jutott a levélírás. Ekkor készült az ANYA ÉS GYERMEKEI.

134. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. május 4-én Bécsből

... Tehát Pali végtére még is megszólalt — s ez után hihetőleg mégis gyakrabban fog írni. Hogy képe oly jól sikerült, annak nagyon örvendek, mert ez természetesen csak ösztönözni fogja a munkára, s ha képét eladja — hiszem hogy azontúl nagyobb kedvvel fog dolgozni, s többet componálni — illetőleg kidolgozni, mert skitze van elég

s nagyrészt — legalább véleményem szerint — sikerült. — Külömben az természetes, hogy a Faun história kissé elkedvetlenítette — hanem a tárgy szerencsétlenül volt választva. — Véleményem szerint egy sikerült képnek eladása, a vele járó morális elégtétel által annyira fel fogja villanyozni munkásságát s fantáziáját — hogy rövid idő alatt — még egyike a legtermékenyebb festőknek lehet. — Mert tagadhatatlan — hogy ha az embernek munkáját — ha igazán arra méltó — elismeréssel fogadják — nagy befolyással van szellemi működésére — mert ez által kedélye kellemesen izgattatik — s ennél fogva fogékonyabb — találékonyabb — s a kivitelben bátrabb — mit közönségesen biztonságnak szoktunk nevezni . . .

135. Sz. M. Félix — Pálhoz

69. 5. 18.

Édes fiam! Örömmel értesültem Zsiga telegramjából, hogy képedet szerencsésen el adtad, — a' mit ma érkezett leveled megerősít, — nagyon örvendetes ezen hír, s' még örvendetesebb lesz, s' jövődre csak úgy lesz áldásos ha ezen fényes siker, mint reméllem, buzdítólag fog reád hatni, s' nagyobb tevékenységre serkenteni, — ritka szép tehetséggel áldott meg az ég, azt kimivelni, kifejtteni, s' magadnak fényes jövőt alapítani, egyedül tőled füg, — a' Velencei kis utazás is élvezetet fog neked nyújtani, de bizonyára a' vágyat is élénkíteni, még többet láthatni, — s' ha a' medve bőrét előre el nem ittad volna, most is bejárhattad egész Itáliát — no de kezdetnek ez is jó, — s' ha csináltál adósságot, büszkén mondhatod, hogy ezt saját szerzeményedbül, önmagad ki is fizetted, — de okulhatsz is ez eseten — hinni akarom, hogy leveledben érintett feltételed most már komoly, s' javulásodat tények fogják tanúsítani.

Hogy az eladás, és elutazásod éppen most történt, annak annál inkább örvendek, mert így utolsó hozzád írt levelem, már nem talált Münchenben — azon levelet első felindulásomban írtam, s' talán keményebb kifejezéseket használtam, mintsem azt most, higadtabb vérrel tenném, — de képzelheted millyen hatást tehetend reám, s' még inkább Mamára, midőn Münchenbül egy női írású levél érkezett, mellyben, egy másodrendű szobaleányhoz illő német orthographiával és stylussal magát mint jövődöbeli Schwiegertochter jelenti be . . .

. . . kívánságom most csak is az, hogy Velenczérül visszatérve, ne is mulass Münchenben, de szedd ottan össze holmidat, és jer egyenesen haza, — az úti költségre való pénzt már Münchenben fogod találni, — új képet úgy sem fogsz azonnal kezdeni, — s' ha igen, akkor azt itthon is megteheted, — minden esetre szükséges, hogy azon növeli viszonyodat szakítsd meg — ezt édes fiam reméllem kedvemért meg fogod tenni.

. . . ha vissza térsz engem is már mint állandó Jernyei lakost fogsz otthon találni, mert a' Június 7^{ki} közgyűlésen le fogok köszönni — örömmel el várom Velencei ígért tudósításodat, azután pedig nemsokára itthon reméllek ölelhetni.

Apád

Idéz belőle *Meller* 65. Az egész meny-tréfát egy müncheni festőkolléga találta ki (neve nem derült ki), és emiatt Pál kénytelen volt szülei megnyugtatóására Velencéből hazautazni. Apja rossz egészségére hivatkozva köszönt le alispáni tisztéről.

136. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. június 6-án Bécsből

... Örülök, hogy Palinak históriája ily kedvező fordulatot vett, mit az ocsmányúl kikoholt valótlan előzmények után várni sem lehetett. Már most csak ama, még némi homályba borított, de gyanús egyéniségnek kellene fogára tapintani, ki ily nemtelen módon akart ártani annak, kinek tán még némi köszönettel tartoznék — különben ezen nemes tulajdonság a tót fajba van ótva, mely minden másban ostoba, csak épen mi a bosszút s álnok, ravasz furfangosságot illeti, valóban kitűnő képességet mutat. — Ebből ugyan gyávaságot nem nehéz következtetni s ezért az ily ember csak megvetést érdemel, de más részt mégis szemmel kell tartani, mert ártani mindig képes a hol lehet s nem elég, ha egy ily ember leálczáztatik, vagy szembeköpetik mert ez rajta nem fog s csak még inkább izgatja álnokságát s rosszakaratú bámulatos találékonyosságát. — Ezt ugyan nem azért mondom, hogy azt a bizonytalan bizonyost nem kell szembeköpní — sőt inkább — hanem alamuszi lépéseire ügyelni kell, s mi a fő dolog összeköttetéseit s az azokat képező illető egyéneket leleplezni s az általános megvetés örvényébe dönteni. — Ez nem bosszú, ez csak azon elégtétel, mellyel az ember biztosság szempontjából önmagának tartozik, mert az ily romlott lelkű embernél a nagylelkű bocsánat csak új alkalmat nyújt fekete tervei valósítására. — Reményilem most már ezen dolog kedvező kimenetele tökéletesen megnyugtatót...

137. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. június 23-án Bécsből

... Pali pedig csakugyan okosabban tette volna, ha Velenczében nem megy a két oszlop közzé. — De multa licent pictoribus — csak hogy a czápa majd leharapta a lábát...

Pál úti beszámolója sajnos elveszett. Megmaradt viszont XIII. sz. vázlatkönyve a velencei krokikkal.

138. Sz. M. Pál — atyjához

Bécs, 1869. július 8.

... Meglátogattam előbbi kollégámat Makartot, aki mostan itten igen fényes állást foglal el s az udvari körökben nagy protekciója és befolyása van. Ót nem vakítá el ezen dicsőség és nem felejtkezett előbbi barátairól, kik sorába én is tartozom, de megígérte,

hogy rövid időn belül minket is ide fog magához venni, mert kilátásban van egy nagyszerű megrendelése, tudniillik az itteni Hof-Burgot fogják újra építeni s legpompásabban kidíszíteni képekkel, amivel Makartot fogják megbízni. Ezen roppant munkát ő maga nem lesz képes kivinni s ezért segítségre lesz szüksége. Ezen esetre már engem felszólított, hogy segítsek neki, mit én örömmel megígértem, ha képes leszek megfelelni. — Ez ugyan pár évig megtarthat, míg létrejön, de azért szándékom még előbb idejönni, letelepedni. . .

A levél ismeretlen helyen van. Töredékesen idézi *Lázár* 1935. II. 110. Pál június végén utazott vissza Münchenbe, közben megállt egy időre Bécsben, hol régi barátja, Makart hívására ígéretet tett egy későbbi bécsi letelepedésre. De sem a Hofburg átépítéséből, sem Szinyei odaköltözéséből nem lett semmi. Július 9-én már újra Münchenben volt.

139. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1869. július 19.

. . . Szerencsésen ide érkezvén, itten mindenkit a közeli kiállítás előkészületei közt találtam, aki csak ecsetet tud a kezében tartani, mind kiállított, — én majd kimaradtam volna, ha Benczúr nem lett volna oly szíves a Faunomat kiállítani, minek annyiban inkább örülök, mert azt mondják, hogy jól néz ki, hát miattam próbálja megegyeszer a szerencsét. Másik képem a műkereskedőnél van, újonnan kértem ugyan a kiállításra, de nem akarja adni, mostan különben meglehetősen kedvező kritika jelent meg a *Berlini Kunstzeitung* „Dioskuren”-ben, melyet ide mellékelve küldök. Piloty nagyon szívélyesen fogadott. Képet még nem kezdtem, skicceket csinállok, de nemsokára elhatározom magamat valamire, úgy, hogy legalább megkezdett legyen, mielőtt hazautazok. . .

A levél ismeretlen helyen van. E töredékét közli *Lázár* 1935. II. 113. Ha a Pestről visszakérült FAUNOM Benczúr nem küldte volna be a távollevő Szinyei helyett, akkor neve teljesen kimaradt volna az anyagból. Szinte hihetetlen, hogy az egész Münchent felbolygató nagy nemzetközi kiállítás előkészületei ennyire kevésbé érintették Szinyeit. Ha kicsit is előrelátó lett volna, nem adta volna az általa is jónak tartott legújabb képét, az ANYA ÉS GYERMEKEIT olyan feltétellel a műkereskedő kezébe, hogy nem fogja már kiállítani, sőt fenntartotta volna a nagy kiállításra. A kép ott bizonyára nagy feltűnést keltett volna. De neki már nagy adósságai halmozódtak fel, valamint hízelgett Humpelmayer felkínált nagy ára, és nem tudott ellenállni. Nem is gondolt határozatának következményeire, és boldogan utazott a fennmaradt pénzből Velencébe. Kevés ilyen diplomáciai és üzleti érzék nélküli művész élt akkoriban Münchenben!

140. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 69. 7. 26.

Édes fiam! örömmel olvastam a' kedvező recenziót, de még sem tudok menekülni azon gyanútól, hogy ezt Humpelmayer uram fizette meg, — mert a' Censor uraimék nagyon is vesztegethető bírók, — azomban legyen ez bár miként, reád nézve mindenesetre jó hogy neved a művész világban ismertetik. —

Az ujjonczozásra úgy hiszem el kellend jönnöd de ez csak Aug. vége felé veendi kezdetét, ha már bizonyost tudandok, azonnal megírom neked — tudasd velem ha akár a' hátra levő 300. — frtodat megkapod, akár a' Faunt eladod, melly esetekben magad költségén jöhetsz haza, külömben pedig írd meg mikor és mennyi pénzt küldjek. —

. . . Most Isten veled, készíts valami jó skiczet, — azt talán itthon is kidolgozhatnád, — vagy pedig egyebet festhetsz itthon, — de valami készületet hozzál magaddal, hogy legyen valami foglalkozásod

ölel Apád

a' Schwiegertochter históriával legjobb lesz nem gondolni, s' nem kutatni — alaptalan — pletyka — tehát eloszlik mint a' buborék. —

Sajnos nem ismerjük a kedvező recenzió szövegét, de a megvesztegetés gyanújának talán nincs is alapja.

141. Sz. M. Pál — atyjához

München 9/8 869

Kedves Atyám!

Becses soraidat megkapván mint látod ismét régi rosz szokásból eddig halogattam a választ, bocsánatot kérek. — Mostan pénzre nincsen szükségem mert kaptam, haza utazásomra lesz-é nem mondhatom biztossággal, azért nagyon kérnélek lennél szíves vagy 50—60 frtot e célra küldeni hogy meg ne legyek akadályoztatva utamba e miatt, azon esetre ha magaméból nem telnék. —

Az itteni kiállítás rendkívül nagyszerű a várakozást felülmúlta, reám nézve nagy fontossággal bírt, mert mostan volt csak alkalmam az ittenit más iskolákkal szemtől szembe össze hasonlítani 's a francziák kétségbevonhatlan győzelmét látni. Különösen láthattam az iskoláknak káros hatását mely ugyan egy ideig szükséges sőt elkerülhetetlen de később előli minden originalitást a művész legnagyobb kincsét melyet féltékenyen kell őrizni mert legkönnyebb elveszteni. Elevenen emlékeztem szavaidra hogy tovább kell kinéznem a világba nem elég egynél maradni. Nagy igazságot mondtál. — Elhatároztam ennél fogva a Piloty iskolából kilépni 's ezután csak egy tanárt követni mely engem legjobban fog vezérelni, 's e tanárom a *természet*.

Egyelőre itten veszek fel ateliert mert szükséges hogy legalább egy fél évig nyugodtan dolgozhassam mit itten leginkább tehetek. Szükséges hogy a sok új benyomást melyet az utolsó félévben bevettem mostan nyugalommal megemésztsem mert ha ismét új utazással szaporítom Chaos lesz belőle miből semmi hasznom sőt károm volna. — Mostan falura megyek vagy egy hétre studiumokat festeni 's aztán e hó végével haza jövök. Mindnyájatokat ezerszer ölel

szerető fiad Pali

Idéz belőle németül *Lázár* (Die Kunst für Alle) 1909. 530; *Lázár* 1911. 23; ill. *Szinyei* 1981. 313.; magyarul *Lázár* 1909. 130.; *Lázár* 1913. 33.; franciául *Rózsaffy* 1927. 8.; majd magyarul *Meller* 66—67. (24. sz. kép).

142. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 69. Aug. 16.

Édes fiam! . . . Örvendek, hogy belátod magad is, az iskolák egyoldalúságát a' mi külömben nem is lehet — de ha kilépsz Pillotty oskolájából, be nem látom, miért kellessen éppen Münchenben felütni ateliéredet, — nyugodtabban sehol sem dolgozhatsz mint itthon, — a' hol néha a' szükséges szórakozásra is nyílik alkalom, — és a' hol sokkal olcsóbban lehet existálni — de mind errül majd szóval bővebben csak siess ide jönni, és pedig festő készületeiddel, hogy ne kellessen itten henyélned —

ölel Apád

Idézi *Meller* 67. Téves dátummal idéz belőle *Lázár* 1913. 33—34.

143. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Nem képzelheted mily küzdésbe került hogy megtagadjam kívánságodat, de kimondom; mostan haza nem utazhatok. Választottam szívem sugallata és életcéloom betöltése közt, mostan ez utóbbi győzött. Most midőn elhatároztam már ezt neked megírni beszélte el nekem bár nagyon zavartan Grabovicz tanár ki ide utazott hogy te oly fényes satisfactióba részesültél 's Szent-István rendet kaptál, nagyon fájjalom hogy ez örömnépnen jelen nem lehettem s örömedet csak mostan oszthatom. (Kérem Zsigát ha lenne szíves nekem erről részletesen írni mert Grabovicz beszédéből kinem okoskodhattam.) —

Bár mennyire szeretnék mostan otthon lenni művészi célom károsítása mellett nem tehetem. Már négy holnapja hogy hogy komoly nyugodt munkához nem juthattam pár holnapot utazásaim raboltak el hol roppant sok hasznosat láttam, tapasztaltam

csak nem dolgoztam. Ide vissza jövén azon szándékkal e két hónapot komolyan dolgozni, közbe jött a kiállítás mely annyira kihozott sodromból hogy ismét csak nézni, bámulni, 's tanulni, de képeken dolgozni nem voltam képes. Jelenleg azon stádiumba vagyok hogy minden exaltáció után túlesve képhez akarok fogni még melegibe hol a benyomások még friss emlékezetembe vannak hogy ezeket értékesíthessem. Otthon erről szó sem lehet, egészen eltekintve az izoláció káros következményeitől s az úgynevezett *Künstlerisches Zusammenleben* roppant hasznától, Akt modellek nélkül semmit sem csinálhatok, s ezt csak itten kaphatom. Tervem mostanra következő: ha jó ateliert kapok, mi nehéz, kilépek Pilotyól vagy ha nem is az mindegy, mindenesetre néhány képet festek 's ha evvel magamnak elég pénzt szereztem Párisba. Haza utazásom, akár mennyire vonz szívem, csak félbe szakítana munkámba 's azon kedv söt szenvedély mely mostan serkent talán soha vissza nem térne ily mértékben.

Még egy felvilágosítással tartozom neked ti. a hátra levő három száz frtot illetőleg.

Én ugyanis az eladási szerződésben egy reám nézve nagyon hátrányos pontra állottam rá ugyanis: Humpelmayer képemet ezer frtért megveszi ebből 700 frt mindjárt kifizet 300 frt pedig ha a képet *egy év* alatt eladja én ezen utolsó klauzulára minden további gondolkodás nélkül rá állottam ellévén hiúságom által vakítva látván hogy képem nagy tetszésben részesül kétséget nem láttam benne hogy azt egy hónap múlva eladja. De már pár nap múlva beláttam mily roppant számárságot követtem el megfontolva hogy a kereskedő tán nagyon gazdag 's minden kár nélkül a képet egy évig megtarthatja. Ezen számárságomat magam előtt úgy szégyeltem hogy senkinek a világon erről nem szóltam. 's a 300 frtra úgy szólván keresztet vetettem. — Augustus elején történetesen találkozáván Humpelmayerrel beszédközben képemről is tudakozódtam mire ő egy ajánlattal rukkolt ki; perczentekről 's mindenféle számításokról beszélve 's mostan a képet elnem adhatja ha nekem 300 frtot ki kell fizetnie ez az a mitől féltem; de egyszersmind indítványozza hogy ha 150 frt elengedek a másik 150et rögtön kifizeti mostan csak kető közt volt választásom 150 frt vagy semmi természetes az elsőt választottam. Az egész história ugyan rám nézve oly blamable hogy szégyeltem neked megírni 's szóval akartam elmondani. 'S így az ötven frtal együtt melyet szíves voltál küldeni September végéig kijövek. — Kérlek bocsásd meg önfejtésémet hogy nem engedelmkedtem neked de meggyőződésemet mondja hogy helyesen cselekedtem. Mindnyájatokat ezerszer ölel ha már személyesen nem lehet legalább lélekben

szerető fiad

Pali

München 7/8 [sic!] 869

Részleteit idézi németül *Lázár* (Die Kunst für Alle) 1909. 530.; *Lázár* 1911. 24.; ill. *Szinyei* 1981. 313.; magyarul *Lázár* 1909. 130., *Lázár* 1913. 33—34.; *Meller* 67—68.; *Pataky* 1964. 10. A nagy horderejű döntés apjával való közlésének izgalma a szokásosnál több helyesírási hibát és téves dátumot eredményezett a levélben (szept. 7. helyett aug. 7-et írt). Apját alispánságából való leköszönése után tüntették ki a Szent István renddel. — A párizsi útiterve nem először merül fel, de sajnos ezúttal sem lett belőle semmi. A képkereskedővel történtek Szinyei eredendő naivitását és jóhiszeműségét bizonyítják.

144. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Ha elébbi levelemet már megkaptad, képzelheted mily kellemes benyomást tett reám a mai telegramm. Már látom hogy ezen fél évet el kell vesztenem a sors ellen nem lehet semmit kézzel lábbal sem tenni katonává kell lennem. Eddig azt gondoltam hogy egykor sikerülni fog az ember nevet kiérdemelni, de elszámítottam magamat az évszámba 's most eszmélek fel hogy még csakugyan a tizenkilenczedik században vagyunk. — Ma 9^{ik} van 25^{ig} még 16 nap és rögtön mindent itten nem hagyhatok, elég idő ha 18^{an} innen elindulok 's 20^{an} estve megérkezem. Kérlek légy szíves vagy 40 frt küldeni hogy utamba felnem akadjak. — A viszontlátásig ölel szerető fiad Pali

München 9/9 869

Aznap kapta apja sürgönyét, hogy szeptember 25-re otthon kell lennie az újoncozásra.

145. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 69. September 19.

Édes fiam!

Elfoglaltságom miatt nem értem reá neked kimerően válaszolni, — egyéberánt, utolsó telegrammom, úgy hiszem minden rövidségre daczára, megnyugtatót, az iránt, a' mi előtted a' fő dolog, — t.i. hogy a' künstlerisches Zusammenlebent nem kell félbe szakítanod. —

Hogy előbbeni telegrammom téged annyira meglepett, azt nem értem, — hiszen még Júniusi itten létedkor mondtam, hogy az újoncz állításhoz meg kell jelenned, s' errül te meg is emlékeztél, mert megírtad, hogy Augusztus végével érkezel vissza a' Stahrenbergi tótól, s' akkor indulsz haza felé — s' ezen utazásra még pénzt is kértél, — melyet én meg is küldém, s' így jöveteledet naponta vártam — de hogy a' határ napot el ne mulaszd, táviratilag értesítetelek, — ez tehát nem lehetett meglepő, — mert én semmi kép sem gyaníthattam, hogy te időközben a' Stahrenbergi sörnél máskép határozta, — én részemről szükségesnek, és hazafias kötelességnek tekintem, hogy az általános honvédelmi kötelezettség alul senki se vonja ki magát — de ám legyen a' te kívánatod szerint, — én többé Alispán nem vagyok, tehát az újoncozásnál sincs befolyásom, hanem Laczi ottan lesz, segítsen ő téged ki, a' mint bír. —

Édes fiam! már elérted 25^{ik} évvedet, ideje hogy férfi légy, — férfinak, határozottnak, s' önállóknak kell lenni, azért nem is akartam határozatodat megmásítani, s' akaratod ellenére ide utaztatni, — intézkedj fiam, a' mint élted czéljának elérésére legjobbnak látod, — én művész nem vagyok, s' így általában a' poetikus magaslatokra vergődni

soha sem tudtam, — de azt tudom, hogy (ki) az életben önálló, s' független lenni akar, annak mindenképp előtte oda kell törekedni, hogy magának anyagilag független állást szerezzen, — én eddig kimívelésedre többet fordítottam, mint más bár mely gyermekemre, ez erőmet túl is haladta, s' ezt, többi gyermekeim megrövidítése nélkül sokáig már nem is tehetem, s' meg vagyok győződve, hogy te ha akarod önállóan létezni bírsz, csak valamivel többet kell dolgoznod, s' a' sörözéstül néha pár órát elvonni, ezt pedig meg kell tenned — én művész nem vagyok, tehát a' művészek igényét sem bírálhatom meg helyesen, de azt még sem hihetem, hogy csak gondatlan, vagy is inkább gondolkozni nem akaró ember lehessen valódi művész, — s' ha ezt hinnem kellene, akkor sajnálnám hogy neked ezen pályára lépni engedtem — mert illy módon boldog nem leszel soha, — lehetlen boldog pillanataid, melyek mámore azomban igen hamar eloszlik, de élted boldogságát soha megállapítani nem fogod, ha szorgalmasabb nem leszel s' komolyabban nem gondolkozol, — pedig saját tapasztalásodon is okulhatnál — ha 500. frtnyi adóságot nem lett volna, nem kényyszerülsz vala képedet 1000. — frton nyakra főre eladni, — többet kaphattál volna, — vagy legalább ezen összeget egészet, s' avval fél Európát beutazhatod, — Márássy Sándor 6. hétig utazott, Ostendében használta a' fürdőt, látta Londont, Párist, és sok egyéb nevezetes várost, s' mind ez 900.— frtba került, — s' Humpelmayer nem csalt volna meg 150. frttal — ez üdvös lecke volt, jövőre óvatosabban fogsz szerződni —

Száz szónak is egy a' vége, meríts lelkesedést bár honnan, művész társaid körében, a' sörös kancsók fenekéről, — csak dolgozz, hogy ezközt szerezhess magadnak, a' tovább haladásra, — világot látnod kell, — München környéke még nem az egész világ, — de utazáshoz pénz kell- s' neked több mint más embernek, — de ha képeid árát továbbra is előre elköltöd, soha sem fogsz a' piszkos Isáron túl mehetni. —

Grabovics annyiban mondott igazat, hogy nekem a' Sz. István rend kis keresztje adományoztatott, de még nincs kezemben, csak October 4^{én} lesz az ünnepélyes kézbesítés. —

ölel Apád

.....

October 1.^{én} küldöm a' havi pénzedet.—

Részleteit idézi *Meller* 68. A második sürgöny arról tudósította, hogy mégsem kell utaznia, mert be sem írták az újonclistára. Laci bátyja szolgabíróként vett részt az újoncozásban. Apja gondolatai fia későbbi boldogságáról bármennyire is száraznak tűnnek, de sajnos van némi igazság magjuk. Abban is igaza van, hogy fiának több pénz kell, mint más embernek. Ha jól belegondolunk, más magyar festőnövendékek mennyi pénzből jöttek ki Münchenben, elámulunk azon, hogy Szinyei mégis örökké adósságba esik, és nagyobb mulatozások, káros szenvedélyek nélkül is örökös pénzzavarral küzd.

146. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 869. 9. 26.

Édes fiam!

Octoberi havi pénzedet küldöm, reméllem Münchenben is oly híves idő járt mint itten, s' így a' kirándulások kevésbé fogják idődet igénybe venni, s' talán hozzá is fogtál már valami munkához, — elébbi leveletem úgy hiszem megkaptad — az újonczozás alul ki fogsz valószínűleg menekülni, mert Laczi azt mondá, hogy be sem írtak —

Ha a' Pillotty oskolájából csak ugyan ki lépsz, s' nem leszel már rendes látogatója az Academiának, akkor ird meg nekem lakásodat, hogy leveleimet oda címezhessem.

Éppen most élvezettel hallgatom Zsiga zenéjét, melyet Mama zongorán kísér, — egészségünk állapota tűrhető —

ölel Apád

Apja úgy gondolta, hogy a kirándulások elvonják fiát a szorgalmas festéstől. Sejtelve sem lehetett arról, hogy az épp ez időben Courbet társágában tett kirándulások mekkora jelentőségűek voltak fia festésmódja fejlődésének szempontjából, hiszen az apa mindig csak a képek tárgyát tartotta számon.

147. Sz. M. Pál — atyjához

Kedves Atyám!

Kezedet csókolva ezer köszönetet mondok azon kegyességédért hogy kimentettél a reám nézve annyira hátrányos sorstól. Laczinak különösen köszönöm 's megfogom hálálni ha csak alkalom nyílik. De fájdalomnak ennek köszönhetem hogy egyszersmind hogy a kettős sőt hármas örömnépélyen jelen nem lehettem. De mint látod mindennek daczára egyben consequens maradok hogy mindég elkésem ez nálam végzetes. Ha elkésve is meglehetsz győződve tiszta szívből jövő résztvevő örömemről 's mond nevében Édes Mamámnak és neked a legjobb szerencse kívánatokat.

Felém a szerencse mostan nagyon kedvezőn kezd mosolyogni:

Humpelmayer képemet egy amerikainak nagyon sok haszonnal eladta hogy ennek következtében hozzám jött nem csinálnám-e neki ezen képet még egyszer. Én az ilyen ismétlést kártékonynak tartván indítványoztam neki hogy egy más ha részeiben hasonló képet is csinálók neki ő ebbe beleegyezett 's pár nappal később meglátogatott hol skitzeket mutattam neki elő egy ezekből neki úgylátszik nagyon megtetszett hogy megrendelte az árral még egészen ki nem csináltuk elég ideje ha munkába lesz ez nekem kedvesebb hanem úgy a körülményekből ittélve 2000 frtra számíthatok. A tárgy egyszerű ismét egészen modern, nők és gyermekek egy gyümölcsös kertben mulatva hintázva etc. et.c. nyolcz kilencz alakkal már bele kezdtem. — Azon kívül még egy 2000 frtos megrendelésem van t.i. egy családi arckép hat portraitval egy képre egy

gazdag család mely nyáron át a Starenbergi tónál lakik ezeket majd tavaszal megkezdem a medig a másik képet bevégezem. Faunomat 3—400 frtért szintén átfogja venni Humpelmayer.

Végtére sikerült kedvemre való Ateliert kapni Maxal egy házban tőszomszédságában ki így is évek óta legjobb barátom 's mindig egyforma maradt erántam ezenkívül kitűnő művész kit mostan az itteni internationalis kiállításon arany medaille-al prämiroztak. Ő tehát a festészetben is nagyon hasznomra lehet jó tanácsával 's az önállóságot megkönnyíti. Atelierembe November 1^{en} fogok bevonulni az *Aussere-Landwehrstrasse No 10. I Stock*. Leveleidet legjobb ha lakásomra *Arco-Strasse N^{ro} 3/4 Stock* links czimezed. —

Octoberi havipénzemért kezdet csókolom. Azon reményben hogy az ég mindnyájátokat jó egészségben megtartott s megfog tartani mindnyájátokat ezerszer
csókol szerető fiad

Pali

München 12/10 869

Idézi *Lázár* 1909. 130.; *Meller* 70—71.; ill. *Szinyei* 1981. 313. Humpelmayer a HINTA című vázlatot választotta ki. A családi arcképről sosem esett több szó, elmaradt megfestése, ezenkívül a FAUNT sem vette végül át a műkereskedő, ez csak mézesmadzag lehetett.

148. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs 14/10 869

Kedves Palikám!

Hiába vártunk napról napra míg el múlt a szünidő s' nekem be kellett ruckolnom tanulmányaimat folytatni. Nagyon hiányzottál octóber 4ikén, midőn a megyei deputatio apának a rendjelet átadta. — . . . Levelem tulajdonképeni célja lakásomat tudatni veled, s' ez által megtudhatni, valjon hova czimezzem ezen túli leveleimet, mert mint irád a Pylotty iskolából ki lépsz s' saját atheliert nyitsz. Czímedet azért akarom biztosan tudni, hogy adósságomat mi elébb le róhassam, — Azon pénzes levelemben fogok majd bocsánatért is esdegni, hogy eddig késtem. —

Írj kérlek haza Apának nemsokára mert nagyon várnak tőled levelet. — Ha írsz, kérlek tudósíts, hogy mit festesz most — nem azon virányban ölelkező szerelmeseket e — az én kedvenc skitzemet. Reménylem, nem sokára mint bécsi lakost foglak üdvözölhetni Makart attelierjében. — . . .

Isten áldjon meg, ölel szerető öcséd

Zsiga

Egy mondatát idézi *Hoffmann* 16. Zsiga kedvenc skicce a SZERELMESEK (*H E.* kat. sz. 67.). A levél tanúsága szerint ez időben még konkrét terv volt a Makarhoz költözés.

149. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 69. October 16.

Édes fiam! leveled ugyan pár héttel elkésett, de még is nagyon megörvendeztetett, hála Istennek hírneved meg állapítottnak látszik, s' csak ön vétke lenne, ha magadnak gond nélküli, kellemes, sőt talán fényes jövőt nem szereznel, — csak haladj az eddigi úton, — de vigyáz hogy a' ravasz német, újra rá ne szedjen, a' ki bizonyára tetemesen nyert, — Mamával együtt csak azt fájjaljuk, hogy mi nem láthatjuk szép képeidet, s' nem gyönyörködhetünk benne, de ha ez már el nem érhető, legalább photographiáját küld el minden művednek, de több példányban mint mostan,

.....

ölel Apád

A kért fotók el is készültek, meg is maradt belőlük: az Amerikában lappangó képek esetében ezek jelentették megkerülésükig az egyetlen támpontot a kutatás számára, s az összes monográfia e fotók alapján reprodukálta a műveket. Már régebben is több fotót küldött családjának.

150. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Kedves gyermekem!

Hozzánk intézett kedves soraidból tudom, hogy szépen haladsz kitűzött pályádon előre! — Erre csak legjobb anyai áldásom adhatom, kérvén a Mindenhatót hogy értelmed felgyúlva, megbecsüld az oly *keveseknek* nyújtott szép adományt, mely kiragad a földről, 's ama jobb és szebb szellemi világba nyújtja a *sejtsnek* derengő fényét, — midőn eszméid megtestesülve állanak előtted. — Magasztos hivatás! Anyád mind ezt érzi, mert lelkébe szunnyad, 's felnemkölté senki, — önön magát felemészte, reád szállt szívvéremmel, 's lelkünk találkozik, és az eszmék kifejlődnek!

Most is midőn jó Atyád hazajöveled kívánta, előre mondtam mért nem jösz, és miért nem jöhetsz, — nem hittek nékem, — 's leveled bebonyolítja szavaim, 's megszünteté az atyai neheztelet. — . . .

Hogy a kedves kép Americába megy, örvendetes reád és pályádra nézve, de a szerető anyai szív örömébe annyiba vegyül a fájdalom, *hogy nem oly gazdag erszényem, miután megszúdálta volna a' világ képeidet, — hogy azokat mind én vehetném meg, és körültem szemlélhetném!* Kérlek csináltass legalább 24 kis fényképet, az *anyának* mert annyian kériek tőlem, 's ird meg hogy megfizethessem. — A' Faunt is néhány kis példányban szeretném.—

De most Isten veled igen sietek, mert túlvagyok halmozva munkával, szegény Zsigácska gyönyörű zenéje hiányzik nagyon, — forrón ölel hű anyád

Valéria

869 23/10

Az ANYA ÉS GYERMEKEI kép óta édesanyja még közelebb érezte magához fiát, sejtette, hogy a festmény megszületésében neki is volt némi szerepe.

151. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1869. november 9-én Bécsből

... Palitól még eddig nem kaptam levelet, de reményilem most jól megy dolga — Humpelmeiert zsebre rakta furfangosságaival együtt...

Ez az utolsó levélbeli tudósítás ez évben Pálról. *Mellertől* (i. m. 73. old.) tudjuk azonban, hogy bármennyire is szeretett volna boldogan elfoglalt önálló műtermében dolgozni, a sors megakadályozta ebben. Alighogy elmúlt az újoncozás veszélye, családja táviratilag hazarendelte súlyosan megbetegedett apja ápolására, és mellette kellett maradnia egész március közepéig. Ebben az évben születtek legzseniálisabb vázlatai, tele volt friss élményekkel és megvalósításra váró tervekkel, így nem csoda, hogy még idős korában is keserűen emlékezett vissza a kényszerű négyhónapos szünetre. Gyomor- és májbajával sokat kínlódó apjánál a szüneten beszerzett tifusz tragikus véget is vehetett volna, így érthető, hogy minden gyermekét azonnal betegágyához rendelték, de a javulás kezdetével hamarabb is visszaküldhették volna Pált müncheni munkájához és Zsigát bécsi tanulmányaihoz.

152. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

München 11 februar 1870

Lieber Freund Sineny

Nun hast du auch einmal die Qualen des Lebens, die nur wenige nicht durch zu machen brauchen, gekostet! Doch alles ist gut vorüber gegangen und der Sommer wird doppelt schön sein dafür. So hoffen wir alle für uns, so für Dich. Die erbärmliche Kälte, welche hier herrscht macht den Menschen beschaulich und man arbeitet aus purer langer Weile. Das Atelier kann ich nicht heizen, ich male im Zimmer und habe alle Wochen eine andere Totalstimmung, da gerade über meiner Nase die Beethovenischen Sonaten eingewerkelt werden. Als mir ganz die Gedanken ausgingen malte ich die im kleinen und verkaufte sie gut, so das ich das fast unbehagliche Gefühl habe, ohne Schulden zu sein. Überhaupt ist eine ausgezeichnete Verkaufszeit, die Engländer laufen aus und ein, wenn ich 30 Bilder fertig hätte, in 8 Tagen wären alle verkauft. Du hast jedenfalls manche Skizze zu düsteren Bildern gemacht. Humpelmayer hat 72 mal nach dir gefragt. Zum Lettenb(auer) gehen wir zwar nicht mehr es kommt dort blos Hefe zusammen. Vor einigen Tagen ist eine Schlittschuhparthie, wo Lachner's dabei waren verunglückt, 3 sind eingebrochen (am See der ganz gefroren), Fe...lein ertrunken. Heute früh um 6 ist bei Lachner's Feuer ausgekommen, der Dachstuhl und 3te Stock wo sie wohnten ist verbrannt. Das meiste gerettet, 5 Menschen verwundet, 2 todt. Meine 3 Kinder sind gesund, deine sind ganz gezähmet, den Dachs hat Benczúr, er ist alle Augenblick verloren gegangen, indem er mit Harras (?) erst davonlief, Harras (?) kommt immer, Herrn Dachs aber nicht. Auch konnt ich in die neue Wohnung nicht zwei Hunde mitnehmen. Leibel geht es sehr gut in Paris. Er bleibt dort, hat ein grosses Atelier und ladet dich und mich ein ein Bild dort zu malen. Ich geh im Frühjahr wahrscheinlich hin. Kirchbaum (?) ist mit seinem Bild fertig. Der Herr von

Litzenmayer ist nach Wien gefahren um den Kaiser Fra[nz] jenseit der Leitha (?) zu malen. Das geht noch an. Seine Nase ist bedeutend gewachsen, wahrscheinlich wird er sich vom Kaiser die Gnade ausbitten in Offizir Uniform herumgehn zu können. Entschuldige diese zudringliche Sau, ich meine diesen Klee NB. Die meisten deiner Pflanzen sind erfroren, die erhaltenen habe ich als die . . . auffragen zu mir genommen, die sind erhalten. Nun lieber Siney, trachte bald zu kommen und sei nicht zu ängstlich; es ist zwar wenig einladend bei dieser Kälte eine so grosse Reise zu machen, in 5 Wochen fängt übrigens der Frühling an. Inden ich wünsche, dass ales glücklich u. gut bei dir sich gestattet und dein Herr Vater gesundt wie ein Fisch wird
bleibe ich Dein aufrichtiger

Max

Viele Grüesse von Nesperich.

Röviden idézi németül *Lázár* 1911. 25., *Meller* 73.; magyarul idéz belöle *Lázár* 1913. 35. Legjobb müncheni barátja és 1869 novembere óta műteremszomszédja, Max lelkesen tudósítja magyar pajtását Leibl párizsi jó soráról és arról, hogy meghívta Maxot és Szinyeit szép nagy párizsi műtermében képet festeni. Max készült is tavasszal elfogadni a meghívást, végül azonban sem ő, sem Pál nem mentek ki Leiblhöz. Ez a jó hír is hozzájárulhatott, hogy március közepén Pál és Zsigmond végre búcsút intett az atyai háznak. Max levelében említett három gyermeke bizonyára három kutya volt, sőt Szinyeinek és Benczúrnak is lehettek eszerint Münchenben kutyáik. Egyébiránt Gysis már 1868-ban daxlikat rajzolt a kis társaság köré fentebb említett rajzán (20. sz. kép, 104. levél jegyzete), így a kutyatartás már régebbi keletű lehetett. Max elítélően ír az 1870—72-ben Bécsben dolgozó Liezen-Mayerről, aki úgy látszik, túl magasan hordta az orrát a császári meghívás óta.

153. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. március 22-én Bécsből

. . . Minden baj és szerencsétlenség nélkül érkeztünk meg ma délben ide. . . Pali holnap estve készül tovább utazni s most már fekszik és Beregszászival discurál. . . Holnap még el kell mennem Palival Weissékhoz és hegedümasteremhez. — Most pedig én is lefekszem aludni s néhány nap múlva terjedelmesebben foglak tudósíthatni állapotom s hogylétem felől. . .

154. Sz. M. Pál — atyjához

München 28/3 870

Kedves Atyám!

Végtére megérkeztem szerencsésen ide, utazásom tovább tartott mint gondolám, mert Pesten, s Bécsbe is annyi ismerősre találtam hogy nem szabadulhattam el oly hamar. — Barátim itten nagy örömmel fogadtak 's én is már egész otthonosnak érzem ismét magamat. — Mostan atelieremet üritgetem és fütöm majd holnap hozzá látok a

munkához. — Mostan csak felőletek várok hírt, hogy nem volt e semmi baj, ha nállatok is olyan czudar hideg van mint itten hát a levegőre sem mehettz ki. Laczin is aggódom mert őtet nem a legjobb bőrben hagytuk Kassán. Kezeit csokolom Mamának neked és Laczi bácsinak s testvéreimet ölelem Sándor bácsi tisztelem maradok fiad

Pali

E napokban küldöm a photographiákat és ingeket 's ezen csomaghoz csatolva megírom Mamácskának a mit meghagyott az ágynemű végett. —

155. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 70. April 1.

Édes fiam! ma érkezett tudósításodbul látom, hogy szerencsésen megérkezteél, s' hogy igen jól találod magad a' német világban — ez mind jól van, csak a' munkához valóban hozzá fogtál volna, úgy mint leveledben ígеред, most pedig kettőzött szorgalommal kellene dolgoznod hogy a' sok mulasztást kipótold. —

...

A' photographiákat, és ígert tudósításodat várom

ölel Apád

156. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. április 4-én Bécsből

... Örömmel olvasom, hogy Pali ezúttal nem váratott levelére — mit reméltem is, minthogy nagyon erős feltétele volt azt megtenni — Adja Isten, hogy nem sokára híret vegyünk, hogy Párisba utazott...

Öccse leveléből tudjuk, hogy Pál valóban párizsi utazása tervével búcsúzatott családjától, szívesen fogadta volna el Leibl meghívását régóta tervezett útjához. — A levélírássra biztos az volt az erős feltétel, hogy különben nem kap otthonról pénzt.

157. Sz. M. Pál — atyjához

... Ki kell pótolnom, amit elmulasztottam... sok a dolgom, szeretném, ha még egypár kezem volna, pénzt kell szereznem, mert a nyáron lakást kapok atellier-m mellett és ezt be kell bútoroznom és kedélyessé és lakályossá tenni, mert úgy ahogy mostan vagyok, kellemetlen és idő és pénz veszteség...

A levél ismeretlen helyen. Dátuma 1870. április 10. körül. Ezt a töredéket először közli Lázár 1935. II. 113.

158. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 70. April 21.

Édes fiam!

.....
Nagyon örvendek hogy szorgalmasan hozzá fogtál a' munkához, csak bele ne fáradnál hamar, — nincs neked szükséged 4. kézre, a' kettő is elegendő, — csak az akarat, és kitartás legyen meg, — ha bevégzed művedet, annak is elvárom fényképét. — ha már az eredetit nem bírhatom, s' nem is láthatom, legalább a másolatban kívánok gyönyörködni. —

.....
Majd ha Párisbul, vagy Isten tudja honét még haza találsz térni, még életben vagyok, reám sem fogsz ismerni . . .

ölel Apád

Az apa soraiból az imént töredékesen közölt levél elveszett részére következtethetünk.

159. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 70. Ápr. 27.

Édes fiam! fényképeid, s' ingeid szerencsésen megérkeztek, — a' nagyok szépek, de a' kissébbek nem sikerültek, — Laczi bácsi azomban éppen azokbul választott magának, — az ingeket Mama mi előbb munkába adandja, — havi pénzedet küldöm Májusra, — remélve, hogy ha képed elkészül, s' el kell nem fogsz többé itthoni segélyre szorulni. — a' fényképek árát ird meg hogy megtéríthessem . . .

ölel Apád

160. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 70. máj. 17.

Édes fiam!

nagyon meg örvendeztetett utolsó leveledben foglalt híre, tájképed szerencsés eladásának, csak az búsít, hogy nyomott helyzetedbül még sem tudsz kivergődni, pedig tökéletesen meg vagyok győződve hogy csak 2. havi szorgalom is tellyesen függetlenné tehetne, valamennyi Humpelmayertül, — akkor pedig drágábban is adnád el műveidet, s' többet élvezhetnél, most ha kis is rándulsz Itáliába, ismét csak néhány napot fogsz ottan tölthetni, s' legfellebb egy pár várost látni hogy iffúú éveidet nem kellőleg használtad fel, ezt utólag meg fogod bánni, bár késő ne lenne, —

A' fotografiák árát meg nem irtad, s' így nem is küldhetem, — s' jövőre én csak a' nagyobb műveid fényképét kívánom, de a' mi nekem még kedvesebb lenne, azok a' vázlatok, — skizsek — ezeket küld el nekem, — ha nincsenek is egészen kidolgozva —

***

Levelem megtalál é, vagy már az Alpokon túl kóborolsz, azt nem tudom, de sokáig úgy sem maradhatsz el, kevés pénzel — tehát majd meg találsz —

Isten veled, ölel

Apád

Egy újabb elveszett fiú tudósítás nyomaira bukkanunk e sorokban. Ezek szerint alig valamivel több, mint egy hónap alatt festette meg és adta el legújabb tájképét, a SZINYÉT, mellyel az ANYA ÉS GYERMEKEI vonalát folytatja, miközben erősen előrehaladt többi képével is. Az állandóan gyülő kiadások és a műkereskedő lenyomott árai azonban még nem teszik számára lehetővé a párizsi utat. Ezért barátjához, a Genovába készülő Maxhoz csatlakozik, hogy legalább egy kisebb úttal szerezzen élményeket.

161. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Pár nap előtt vissza tértem *Genuából* még most is elvagyok ragadtatva szépségeitől mit valóban mondhatom véletlenül látni szerencsés voltam, ha leírni akarnám nem tudom hol kezdjem reám egész álopszerűen hatott minden a mint az Appeninneken túl voltam, egészen déli vegetáció gyönyörű tenger felséges levegő minden egészen új volt előttem, persze hogy rövid volt ott mulatásom a helyett hogy kielégített volna új vágyat ébresztett még többet is látni, hisz onnan Afrikába is könnyű eljutni, — no de hagyjuk ezt jobb időkre.

Örömmel olvastam leveledből hogy egészség dolgába jól vagytok, reményelem hogy tartós leend. Hogy Ninonka Jernyén van annak örülök, mert tudom mennyire kedves ez nektek. — Mamácskának kezeit csókolom és köszönöm a sok szép holmit mit szíves volt küldeni. — Igaz hogy megint el ne felejtsem — a *nagy* photographiáknak darabja két frt a kissebbeknek 45 kr bajor pénzben, nagy gondolom 9 volt, kicsi pedig 11 vagy 12, ez vagy 27 frtot tesz, ha ezt szíves volnál megküldeni nagyon köszönném mert mostan nagyon rám férne. A kis fiúk ingeiről egészen megfeledeztem, csodálnám is ha semmit sem felejtettem volna el. Mindnyájatokat ezerszer ölel fiad

Pali

München 27/5 870

Idéz belőle *Meller* 75.

162. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. május 30-án Bécsből

... Palitól kaptam levelet, melyben genuai útját írja le, de leginkább azt emeli ki, hogy a tengerben saját kezűleg egy osztrigát megfogván azt saját fogaival falta meg — nem annyira irigylem az osztrigát — mint a tengert, vagyis inkább annak látását...

Idézi egy passzusát *Meller* 75. Sajnos elveszett az a levél is, melyben öccsének bizonyára részletesebben és közvetlenebbül számolt be útjáról, így az áttételes közlés során már csak az osztriga története maradt meg.

163. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs 30/5 870

Kedves Palikám!

Amint megtudtam hogy ismét egy kis képecskét adtál el, mindjárt akartam írni — hanem ezen hírrel együtt olaszthoni utazásod híre párosulván nem bocsájthattam leveletem a világba — s eddig nem volt semmi tárgy, ha csak saját állapotommal nem akartalak volna untatni, hazuról pedig semmi különöset sem tudok. — Képzelem jól esett a Genova superbában tartózkodás s még jobban, a republikánus osztriga. — Néhány év múlva reménylem majd együtt fogunk utazhatni ha egy pár forintocskára szert teszek. — De írd meg alkalmilag mi történt avval a famelyiával? s a többi képekkel? — szeretnék mielőbb néhány 1000 frtra menő eladásról hallani mit alkalmasint párisi út követend...

A dieu

Csókol

Zsiga

Egy mondatát idézi *Hoffmann* 19. A két testvér együttes utazgatására sajnos sosem került sor. A levél bizonyítja azonban, hogy a családtagok, s közülük is leginkább Zsiga öccse mennyire számon tartották Pál képügyeit. A családi portré, melyet most újra említ, az előző év októberében merült fel először. Pál hosszas távolléte alatt azonban a számos müncheni festő közül bizonyára mást bíztak már meg a kép megfestésével. Ezt azonban ő nem is bánhatta, nem szerette a merev, megrendelésekhez alkalmazkodó festést.

164. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 70. Juni 2.

Édes fiam!

Nagyon örvendek hogy Genua látása ujjabb utazási vágyat ébresztett benned, talán ez fog nagyobb szorgalomra serkenteni —

Havi pénzedet, és a` photographiák árát íme küldöm, — de egy úttal ki is jelentem neked, hogy ezen túl rendes havi pénzt nem fogok neked küldeni, — mert nem győzöm,

— s' meg vagyok győződve róla, hogy te egy kevésel több szorgalom, és takarékoság mellett, önmagadat fentartani, s' még utazásokat is tenni, igen is képes vagy, — ha néha igen megszorulnál, mindig fordulhatsz hozzám, s' ha módomban lesz, segitendlek, de továbbra anyit reád nem költhetek mind eddig tevém, . . .

ölel Apád

A havipénz megvonása is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Pál végül nem jutott el Párizsba, hiszen a kevés pénz, amit képeivel keresett, mindig kifolyt a kezei közül.

165. Sz. M. Zsigmond — atyjához

Bécs 16/6 870

Édes Atyám! Utolsó leveledet megkapván — kívánságod szerint azt Palinak elküldtem, hanem csak másolatban, minthogy az eredetit magamnak akartam tartani. — Tudom, hogy nem fogsz megütközni rajta, hogy leveledre rögtön nem válaszoltam, minthogy a dolog komolysága, annál is inkább hogy váratlanul lepett meg, higgadt megfontolást követel s erre a meglepetés első percében képes nem lettem volna. — Fogadd őszinte fiúi hálámat atyai gondoskodásodért, melynek horderejét jelenleg még megítélni sem tudom, de annyit bizonyosnak hiszek, hogy az önállóság s az öntudat hogy ennyink, sem több, sem kevesebbünk van; csak munkásságra s szorgalomra ösztönöz, — s minél nagyobbak az akadályok, annál erősbé fejlődik az akarat. — Laczi bácsinak mindannyian véghetlen hálával tartozunk, hogy irántunk oly kegyes volt és rólunk oly nagylelkűen gondoskodott. Mint mondod, hogy az osztály által legalább a gondok felétől szabadulsz, mi neked megnyugvásodra szolgáland; — tökéletesen felfogom; minthogy tudom fölfogni valódi atyai szeretetedet gyermekeid iránt, melynél fogva azok jövőjének biztosítása képezi a legnyomasztóbb gondokat. S ezért, ha meg leszesz győződve, hogy kiki közülünk osztályrészével meg tud élni és elégedni, természetes hogy ez egy apát megnyugtatja. — Hála istennek, neveltetésünk s ez által gondolkozásunk iránya olyan, hogy egyik sem fogja a sültgalambot várni tátott szájjal s nem csak akkor fog dolgozni s elhinni, hogy a munka születésével megfér — hogy ha végső szükségben van, — hanem addig is törekedni fog a világon tisztességes állást nyerni, míg a térde nem is néz ki a nadrágból — mi akkor már késő is volna. — Hiszem, hogy e részben bennünk nem is fogsz csalatkozni — s adja isten, hogy minél tovább kísérhessék szemeid életünk pályáját. —

Meg vagyok győződve, hogy semmi sem oly szükséges drága egészség fenntartására, mint épen a lelki nyugalom — s reménylem az nem fog elmaradni, miután gyermekeidet ellátva s megelégedve látandod. — Hazatértemkor kívánságod szerint sehol sem fogok mulatni, mi külömben sem volt szándékom s hiszem hogy julius huszadika előtt már Jernyén lehetek. — Mamácskát reménylem javúlva találni s kívánom hogy szegény Ninonka baja se vegyen komolyabb fordulatot. — Kezeidet csókolja szerető fiad Zsiga. —

U.i. Még reményleni sem merem, hogy juliusban már Eperjesig jöhessenek vasúton! —

A betegeskedő apát nagyon nyomasztja birtokainak sorsa, és ezért elhatározza, hogy még életében felosztja a vagyont nyolc gyermeke között. Nőtlen és süketnéma László bátyjával eddig is közösen gazdálkodott. Bátyja most hajlandónak mutatkozott arra, hogy mindkettőjük közös része kerüljön az utódok között elosztásra, és magának életjáradékot kötött ki. Az apa most csak a tervet közölte fiaival, maga az egység csak néhány év múlva jött létre. A levél végéből megtudjuk, hogy ekkoriban adták át a Kassát Eperjessel összekötő vasútvonalat.

166. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. június 23-án Bécsből

... Palitól is kaptam levelet s így remélhetőleg már az ő válaszát is megkaptad ...

Pál bizonyára meghányta-vetette az osztozkodás tervét öccsével, így csak pár hét múlva ír az ügyről sorait már türelmetlenül váró apjának.

167. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 70. Juni 23.

Édes fiam! a' Faunnak igen örvendek, habár sajnálnom kell, hogy illő áron el nem adhattad, de reméllem szerencsésebb lesz újabb képed ...

e' hó 27 van Laczi bácsi nevenapja, helyes lenne, ha külön levelet írnál neki, ez alkalommal. —

...

Az osztály ügyében Zsigának írt levelem eddig már kezelnél van, abbul jobban fogod a' dolgot megérteni, s' reméllem helyesebben is fogod fel fogni, s' valamint Laczi bácsinak, erántatok való jó indulatját, úgy a' részemről hozandó áldozatot is jobban fogod méltányolhatni, — mert mint leveledből látom, te ennek horderejét nem egészen fogtad fel, — valamint nem minden napi jelenség olly nagybátja, a' ki testvére gyermekeinek biztosítására, még életében vissza vonhatatlanul átadja minden birtokát, úgy más részt kevés Apa is akad, a' ki gyermekeinek még életében minden birtokot engedné által — s' én azt várom, azon gyermekeimtül a' kik már elég korosak arra hogy ezt megérthessék, — hogy azok ezt kellőleg méltányolják is, — én rövideget egynek sem akarok tenni, de éppen mert ezt nem akarom, nem tehetem hogy azok, kiknek nevelése, s' kiképztetése sok pénzbe került, többbe, mint osztály részükből őket illethetett volna, nekik részben leg alább be ne számítsam, — különben a' kicsinyek, a' kikre nem leszek képes többet fordítani, mint a' mennyit osztály részük tiszta jövedelme teend, érzékenyen meg lennének rövidítve, — de visszont ha a' te, eléggé meg nem gondolt kívánságodat tellyesíteném, hogy a' festői pályára való kiképzésedre fordított minden költséget, vagy is mióta Münchenben vagy, osztály részedből levonnám, alig fogna számodra valami fel maradni, vagy igen is kevés — én tehát magam belátása szerint, igazságosan, de egyszersmind méltányosan is fogok eljárni, —

de mind ezt akkor fogod majd helyesebben fel foghatni, s' megérteni, ha az ügy már tisztába hozva leend, s' a' sorshúzásra, majd te is el fogsz jönni, — s' a' neked jutandó birtok részt átveszed, — s' akkor látandod be, hogy Apád valót mondott, hogy I. osztály részül nincs annyi jövedelem, mennyit eddig reád fordítottam. —

ölel Apád

A FAUN mégsem vette meg Humpelmayer, így Pál hazaküldte a képet Jernyére. Eszerint itt újabb levele veszett el, melyben a küldeményről tudósította apját. A levélben arra is megkérte őt, hogy osztályrészéből vonja le a taníttatására eddig fordított kiadásokat. A nemes felajánlásra apja hasonló nagyvonalú gesztussal felel.

168. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 70. 7/3.

Édes fiam! tegnap valahára megérkezett a' Faun, szerencsésen, minden károsodás nélkül, — figyelmesen megtekintém, — némely mellékes részletre nézve, lennének ugyan észrevételeim, de a' főszemély, a' Faun maga, oly szépen van kidolgozva, hogy engem valóban meglepett, — s' csodálom, hogy ennek vevője nem akadt, de más részt örvendek neki, mert különben én nem láttam vala soha, s' így nem is tudnám, milly szépen tudsz te már festeni. —

A' tájkép fénymásai is megjöttek, de nem igen sikerültnek látszik lenni a' photographia, s' hiányzik rajta a' színezés, így tehát csak is rajzot lehet róla megítélni — az egyébberánt látszik rajta, hogy a' kép plastic ki van dolgozva, — tehát jó lehet, — különben nem is fizették volna meg úgy — de a' Szinyei házamra csak ugyan reá nem ismertem volna, ha meg nem írod, a' dupla fedél ugyan meg van, de ez az azon korbelti épületeken igen gyakran látható, — az Újfalusin is meg van, — hanem a' kertecskére, és különösen a' kerítésre, és az omladozó oszlopokra csak ugyan reá ismértem. —

A' Faun rámája igen szép, s' az sok pénzbe is kerülhetett, ird meg mennyi volt az ára, vala mint a' tájkép photographiáknak is, hogy azt megküldhessem, úgy hiszem nem lesz alkalmatlan a' kis pénzecske. —

Laczi bácsi igen megörült levelednek, s' viszont gratulál neked születésnapodra, melly hólnap leend, — már hólnap töltended be az első negyedét az évszázadnak, — evvel élted tavasza is elmúlt, már most csakugyan a' férfi korba lépsz, s' komolyan kell jövődrül gondolkoznod — . . .

ölel Apád

Érdekesek a SZINYE (*H. E. kat. sz. 81.*) című képre tett atyai reflexiók: az emlékezetből festett házsarok valóban nem teljesen azonos a meglévő épülettel. Arra viszont kiváló bizonyíték, hogy Szinyei Münchenben is mennyire ragaszkodott az otthoni témához.

169. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Ha valami új életbevágó kérdés váratlanul lepi meg az embert természetes hogy első pillanatban nem képes az ember helyesen felfogni. Így voltam én is midőn utolsó levelemet írtam neked, 's csak későbbi leveleiből ösmerhettem fel a valódi tényállást, hol az egészet részletesen megírtad, most látom csak mily nagylelkűség és jóság ez tőled és Laczi bácsitól, mit mi gyermekeid soha sem fogunk nektek eléggé meghálalhatni, bár mindnyájunk törekvése lesz neked, bút és gondokat elűzve, örömteljes napokat szerezni.

Mint már Laczi bácsi levelében említém mostan lehetetlen hazajönnöm míg a képet elnem végzem mert leköteleztem magamat, mert különben mindjárt haza utaznám. Arról megvagyok győződve hogy te a legméltányosabban és igazságosabban fogod köztünk a nevelési költségeket is elrendezni, csak még arra akarlak újjólag kérni hogy inkább legyen osztályrészem kisebb semhogy kisebb testvéreim neveltetésére bőségesen ne jusson. Bocsáss meg hogy ismételem ezen kérésemet, de meglehetsz győződve hogy semmi nemtelen indok erre nem vezérel. —

Kívánságod szerint elküldtem Gizella grófnőnek egy photographiát még egy példány volt nálam azt tehettem minden költség nélkül. A faun reményilem már megérkezett 's úgy hiszem sértetlenül, ha csak valamit akartok látni erős világításba kell állítani. Nagyon aggaszt hogy sem te sem Mamácska egészsége nem akar rendbe jönni. én reménylettem hogy a nyár megteszi a magájét, de hogy ez sem bírja helyrehozni nagyon aggasztó reám nézve.

Kezedet csókolja fiad

Pali

München 5/7 870

A második bekezdés szerint Pál közben Laci bácsinak is írt, ez elveszett. Még nem kaphatta meg apja két nappal azelőtt írt levelét.

170. Sz. M. Pál — atyjához

Szeretett Atyám!

Örömmel vettem várva várt leveledet 's nagyon köszönöm a rámapénzt, ez a tempo jött mert már egy krajzárom sem volt. Miattam egy perczig sem aggódj, nekem semmi bajom nem történhet, ha a francziák is ide jönnének. — Nagy képem pár nap, vagy egy hét múlva mindenesetre készen lesz, de ezen kívül még egy kisebb képen is dolgozom, melyen szintén már kevés munka van, tehát nem szeretném félbe hagyni, s ezt is elkészítem haza utazásom előtt, s így hiszem hogy aug. 15^{en} innen elindulhatok. Egy

második tájképet is festettem de ezt a háború miatt még el nem adhattam, különben majd ez is meglesz ha a dolgok jobbra fordulnak. Ha mindennel készen vagyok sietek haza mert nagyon vágyódom, 's Zsigát is szeretném még otthon találni, különben én reménylem hogy a kormánynak nem fog sikerülni a neutralitást felbontani, mert akkor el volnánk veszve. —

Zsigának levelét nagyon köszönöm. Mindnyájatokat ezerszer ölel fiad

München 29/7 870

Pali

Kezdet csokolom pénzre nem lesz szükségem, mert nagy képem megrendelve van, ezt mindenesetre ki kell fizetni, bár egész árát nem kapom mivel felit már kivettem előre. 550et már kivettem tehát marad 450 frt, 's a lehetőség más két képemet is eladni.

Idéz belőle *Meller* 76. Július 19-én üzenték meg a háborút a franciák Poroszországnak, és bár ez nem különösebben befolyásolta a müncheni művészetet, azt minden esetre megakadályozta, hogy Szinyei Párizsba menjen, Leibl is kénytelen volt visszatérni Bajorországba. A nagy kép, melyet augusztus elején fejezett be, az ANYA ÉS GYERMEKEI Humpelmayer-rendelte másodpéldánya volt (*H. E. kat. sz. 77.*). A kisebb kép, melyet még július végéig befejezett, a SZERELMESPÁR (*H. E. kat. sz. 80.*); a már elkészült kisebb tájkép pedig a PUSZTA GÓLYAMADÁRRAL (*H. E. kat. sz. 84.*). Végül meg kellett elégednie az ANYA ÉS GYERMEKEI eladásával, mert másik két képét Humpelmayer csak bizományban volt hajlandó átvenni.

171. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 70. Aug. 6.

Édes fiam! jövetelednek örvendek, habár a' francziáktul nem féltelek, mint ezt múltkori levelemben is kifejezém, de úgy hiszem hogy a' háború tartama alatt a' művészett ottan is pangani fog, dolgozni ugyan lehet fegyverzőrej között is, de vevő alig fog akadni, — s' ha már pénzt nem szerezhetsz, itthon okvetlenül olcsóbban fogsz existálni, — nagy képed árából még hátra levő összeg elegendő lesz útiköltségedre, és talán apróbb tartozásaid törlesztésére, — Ha Humpelmayer uram nem is fogja az egészet ki fizetni, mert abban nem is kételkedem hogy a' háborút ürügyül használva ismét le fog egy jó részt alkuadni. —

...

ölel Apád

E levél vétele után Pál rövidesen hazautazott. Nem gondolta, hogy hosszabb ideig fog otthon tartózkodni. A háború mielőbbi befejezésében bízott, így fenntartotta lakását és vázlataival teli műtermét is, mint egyéb vakációkor szokta, csupán festőszerszámaival felszerelve indult haza. A jernyei epizód azonban jóval hosszabbnak bizonyult.

172. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. október 2-án Bécsből

... Reményem Pali arczképedet napról napra inkább tökéletesíti — s meg vagyok győződve, hogy nagyon jó lesz! ...

Öccse apjukhoz írt leveleiből nyomon követhetjük Pál otthoni festői ténykedését. A rövid pihenő után karosszékben ülő atyja mellképébe kezdett (*H. E. kat. sz. 85.*), melyet a szeptemberben orvosi tanulmányaihoz Bécsbe visszatérő Zsiga is láthatott még.

173. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. november 9-én Bécsből

... Örömmel hallom, hogy arczképed már be van fejezve s hogy olyan sikerült a hasonlatosság, mert ez maradandó becsű mű családunk körében ...

Egy mondatát idézi *Meller* 80. A kép eszerint még októberben, tehát alig kéthavi munka után elkészült.

174. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. november 17-én Bécsből

... Eddig már Pali is alkalmasint befejezte a nagyapa arczképét s tán máris valami másan dolgozik ...

Az elhalt nagyapa arcképének elkészültéről semmi további híradás nincs, *Hoffmann Edit* szerint valószínűleg átfestette (*H. E. kat. sz. 86.*).

175. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. december 4-én Bécsből

... A Pali által megrendelt festőkészletek holnap fognak útnak indíttatni — hanem 2 Ft foglalót kellett neki adnom, mert másképp nem küldte volna el. — Reményem, hogy Pali meglesz elégedve az árucikkekkel, minthogy Käser műkereskedőhöz utasítottak, mint itt Bécsben a legjobbhoz. Ha azon ecseteket küldik, melyeket megnéztem s kiválasztottam, hiszem hogy megfognak Pali igényeinek felelni ...

A jernyei templom számára atyja kívánságára kellett oltárképet fessen, ehhez kért Pál Bécsből nagyméretű vastag vásznat és nagy ecseteket.

176. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. december 16-án Bécsből

. . . A festék kereskedőnél voltam hol megtudám, miszerint a küldemény f. hó 8-ikán indított útnak s reményem már eddig meg is jött . . . Mint irod Laczi és Pali Bényén voltak — valjon mit tettek légyen ottan! . . .

A hegyaljai Erdőbényén szőlőbirtoka volt Sz. M. Félixnek, bizonyára azzal kapcsolatos ügyek intézése végett kellett, hogy a két legidősebb fiú atyjuk helyett odautazzon.

177. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1870. december 30-án Bécsből

. . . Tehát a festékek valahára megérkeztek — sajnálom hogy nincs minden rendén, pedig én a legerősebb vásznat s legnagyobb ecseteket rendeltem meg — de hijába — ha már így van, ennek is jónak kell lenni . . .

Bár nem minden küldött festőszerszám felelt meg Pál igényeinek, a REMETE SZENT ANTALT ábrázoló oltárképet januárban mégis elkezdte és márciusban fejezte be.

178. Humpelmayer — Sz. M. Pálhoz

München 19 Januar 1871

Sehr geehrter Herr von Szinyey!

Wir hoffen, dass diese Zeilen recht wohl und vergnügt Sie in der Heimat antreffen werden und bezwecken damit Ihnen mitzuteilen, dass für Ihr hübsches Bildchen „Das ruhende Liebespaar“ welches Sie uns zum Preise von F 800.— in Commission übergeben haben gegenwärtig eine Verkaufsmöglichkeit geboten wäre, leider aber keine sehr gute.

Nichtdestoweniger halten wir es für unsere Pflicht Sie davon in Kenntnis zu setzen, Ihnen den Entscheid anheimstellend was Sie in dem gegebenen Falle zu tun gedenken. Es ist ein amerikanischer Kunsthändler der Ihr Bildchen gerne haben möchte, in Anbetracht der gegenwärtigen politischen Verhältnisse und der daraus erfolgten Geschäftslosigkeit namentlich im Kunsthandel, jedoch ein so niedriges Gebot darauf gemacht hat, dass wir gezwungen sind bei Ihnen anzufragen, ob Sie sich zu einem Nachlasse von F 200.— an dem angesetzten Preise verstehen wollen, in welchem Falle das Bildchen als verkauft zu betrachten wäre. Wir würden uns in diesem Falle das Bild zum Preise von F 600.— ablassen und hätten demnach abzüglich der Ihnen am 1. Sept. 70 darauf vorgeschossenen F 200.— noch einen Rest von F 400.— zu bekommen.

Wollen Sie sich die Sache gütigst überlegen und uns Ihren Entschluss möglichst bald mitteilen. Der betreffend Kunsthändler ist gegenwärtig unterwegs nach Düsseldorf und Holland und wird auf seiner Reise nach Wien wieder durch München kommen, alsdann wir ihm bestimmten Bescheid sagen müssen, ob wir das Bildchen zu dem von ihm gebotenen Preise ablassen können, oder nicht.

Bemerkte sei noch, dass wir Sie nicht im Mindesten beeinflussen wollen unser Gebot von F 600.— anzunehmen. Doch so viel und nicht mehr könnten wir in dem gegenwärtigen Falle geben so dass wir Sie hivon in Kenntniss setzen, auf dass Sie sich nach Belieben entscheiden können, halten wir wie bereits erwähnt für unsere Pflicht. Die kleine Landschaft, welche wir auch von Ihnen in Commission erhalten haben ist ebenfalls noch in unserem Besitze, dergleichen die „Junge Mutter mit den beiden Kindern im Grase“ und werden wir wohl einmal so frei sein Sie zu bitten wenn Sie wieder hier sind und es Ihnen angenehm ist noch einige unbedeutende Veränderungen an dem Letzteren vorzunehmen.

Doch hievon ein andermal das hat Zeit bis zu Ihrer Wiederkehr nach München, einstweilen bitten wir Sie nur um gütige Antwort bezüglich des kleinen Bildchens „Ruhendes Liebespaar“ und verbleiben mit vollster Hochachtung

Ihr ganz ergebenster

Wimmer und C^o

An Hochwohlgeboren
Herrn Paul von Szinyey

Eperjes (via Wien u. Pesth)

A pénzéhes műkereskedő ravaszkodását mutatja az a tény, hogy a SZERELMESPÁR valójában már hetekkel előbb, 1871. január 1-én elkelt, egy amerikai cég vette meg (vö. 293. sz. levél). A január 19-i, majd február 4-én sürgetően megismételt 200 forintos engedménykérés kizárólag saját hasznát gyarapította volna, hiszen a megtörtént képeladást már nem befolyásolhatta. A febr. 4-i levél még erőszakosabb hangnemű, de tartalmában hasonló az itt közölthöz, ezért publikálásától eltekinthetünk.

179. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. február 26-án Bécsből

... A Pali levelében küldött pénzt köszönettel vettem s Palinak is köszönöm hogy felőletek tudósított... .

Örömmel olvasom Pali leveléből, hogy jelenleg már mégis jobban érzed magadat s reményelem hogy ezentúl is csak javúlni fog állapotod... .

Mint Pali írja Mamácska már felkelt, csak adná isten, hogy megint meg ne ártson, mert már úgyis nagyon sokáig tart a baj... . Tegnap Hans Makartnak „Abundantia” című két képét láttam — nagyszerű festmény, a nép búcsúra jár a Künstlerhausba... .

180. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. március 8-án Bécsből

...Reményilem jelenleg egészségi állapototok mindinkább javult mint azt Pali utolsó leveléből következtetem, minthogy abban mégis meglehetősen s megnyugtató híreket kaptam...

...Pali nekem a sz. Antalról semmit sem írt, pedig szeretném tudni mennyire van már vele, vagy talán már egészen el is készült...

Pál az oltárképet kedve ellenére festette, így nem csoda, hogy írni sem akart róla.

181. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. március 22-én Bécsből

...Hanem mint Pali mai leveléből látom a feszes bepólyázás hála istennek üdvös hatású volt... Palinak is írok nem sokára, mert még eddig leveleit mindig neked feleltem meg — s ebbeli buzgalma jutalmat igényel, ha csakugyan hozzá intézett levelem jutalomnak vagy is inkább elismerésnek vétethetik...

A kelletlenül levelező Pál otthonról is kénytelen irogatni, ezúttal betegeskedő szülei helyett ír sorozatosan Bécsbe. A feszes bepólyázás édesanyja lábujját gyógyította.

182. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. április 14-én Bécsből

...Reményilem Pali lefogja majd írni Eperjesre való bevonulását s az ottani fogadtatást — az egyes részleteket úgyis csak szóval lehet elmondani s azért azt bevárom még valósulhatni fog...

Sz. M. Félix 1860-ban volt először alispán, de a provizórium beálltával tisztársaival együtt ő is megvált hivatalától. Az alkotmányosság erősödésével 1865-ben ismét elvállalta az alispánságot, melyről rossz egészségi állapotára hivatkozva 1869. június 7-én köszönt le. Ezt követően, érdemei elismeréseképpen kapta a Szent István-rendet. A megyei politikai élet azonban nem akarta sokáig nélkülözni bölcs mérsékletét, kitűnő szervezőerőt tanúsító lelkes hazafiságát, és ezért 1871-ben a főispáni tisztre javasolták. A királyi kinevezés 1871. április 5-én kelt, Zsiga levele erre utal. Félix betegeskedései ellenére egészen 1875. október 5-én bekövetkezett haláláig eleget tett hivatalának.

183. Sz. M. Pál — atyjához

Jernye, 4/28 871

Kedves Atyám!

Nagy megnyugtatásunkra szolgált kassai leveled és Máli néni tudósítása, hogy addig szerencsésen érkeztél, adná Isten hogy Pestre is minden baj nélkül érkeznel meg. —

Betegeink javulnak, Mama jól érzi magát, 's pár nap múlva fogja a sófürdőket megkezdeni. A fiúk tegnap már kint voltak. Máli néni Ninkával tegnap délután jött meg, de Mariássy Louisera hiába vártunk talán ma estére lesz szerencsénk. Thekla néni még Herhelyen mulat, s így Ninonka tovább marad. Nagyon várunk tőled Pestről tudósítást. Kezedet csókolja fiad

Pali

Félix Kassán keresztül Pestre utazott a főispáni kinevezésével kapcsolatos teendők elvégzésére és meghagyta, hogy fia őt mindenről tudósítsa.

184. Sz. M. Pál — atyjához

Jernye 5/3 871

Kedves Atyám!

Tőled minden pesti leveledet megkaptuk ma kettőt egyszerre, de hogy az én levelelmen kívül még egyet sem kaptál az megfoghatatlan, mert ezenkívül Mama ötöt, 's Ninonka egyet írt kettő a Nemzeti sz.ba és 4 poste restante, reményelem hogy legalább a fentebbieket megkaptad. Nagyon érdekelték leveleid, mit Tóthról Jekelfalussy Lajosról s.a.t. írtál. —

Itthonról egészen megnyugtató híreket mondhatok mert mindnyájan egészségesek vagyunk, Mamácska is lábait kivéve egészséges, sófürdőket már használt s jól tesznek. —

A borok pár nap múlva készen lesznek, hogy befogom Szepesháznak küldhetni. — A vörös bor még meg nem érkezett. Laczi a fogadósokkal alkudozik, de még nem tudom mily eredményre jutott. 100 köből Újfalussi rozs elvan adva 6 frt 25 kral Eperjesre szállítva, A bényei borkupecz is megküldte a 600 frtot. —

Itten több napi esőzés volt mi ugyan a burgonya ültetést félbenszakította, de az őszinek és a már elvetett tavaszinak nagyon használt. —

Mindnyájan kezedet csókoljuk engedelmes fiad

Pali

Idéz belőle *Meller* 82. Kár, hogy elvesztek atyja levelei, melyekben bizonyára érdekes politikai megjegyzések is olvashatóak voltak. A levélből arra következtethetünk, hogy apjuk helyett a két legnagyobb fiú kellett átvegye a gazdálkodást. Az eléggé megbízhatatlan László helyett főként Pálra maradt a dolog neheze, így apja politikai karrierje végeredményben az ő művészi pályafutását nehezítette.

185. Sz. M. Pál — atyjához

Jernye 5/6 871

Kedves Atyám!

Reményilem hogy mostan már rendesebben fogod kapni leveleinket, mint eddig. Ez a második levél, melyet Bécsbe írunk, 's melyben hál'istennek ismét jó híreket mondhatok mindnyájunk felől, csak te nagyon hiányzol itthon. Bár felőled eddig jó hírek jöttek, mégsem tudom legyőzni az aggályt, hogy neked a lehelzés végtére is megárt. — De ezen változtatni nem lehet, tehát okosabb azon jámbor kívánsággal beérni, hogy mindenben szerencsésen keresztül essél. —

A megyében nagy sürgés forgás van installátiodra banderiumra és fényes deputációra 15^{en} nagyon készülnek, ha akkor már itthon leszel. — Holnap nagy parádét csinálnak József főhercegnek, vagy tíz fogat többnyire négy lovas fogja kísérni, Laczi fogja magát a főherceget vinni.

A vörös bor már megérkezett, palack is mind Szepesházynál van, de innen csak Hétfőn fogom beküldetni a bort, mert a gönczruszkai nagyon lassan tisztult, tehát várni kellett. — Hogy el ne felejtsem, Laczi bácsi kéret, hogy vedd meg neki a *katona Schematismust*. Zsigát csókolom és gratulálok, bár elkésve szokás szerint, név és születésnapjára. Kezedet csókolom maradok engedelmes fiad

Pali

A hunczut Szebeniek még azóta nem vettek bort hogy elmentél.

Kálmán is nézte levelemet, 's kezedet csókolja, 's Zsigának gratulál

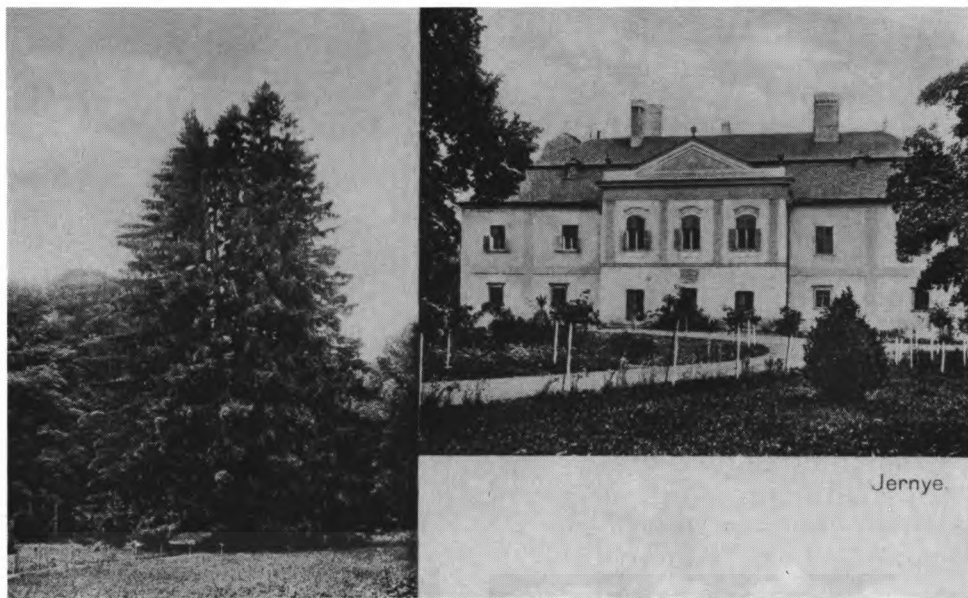
Félix Pestről néhány napra Bécsbe utazott királyi kihallgatásra, fia ott is hűségesen tudósítja az otthon történetekről. Az immár második levél záradékában olvasható „engedelmes fiad” kitétel nem lehet véletlenszerű ismétlés. Az apa bizonyára szigorúan meghagyta legmegbízhatóbb fiának, hogy távollétében igyekezzen minél jobban helytállni, s a fiú erre utalhatott e kifejezéssel.

1. Szinyei Merse Pál szülőháza Szinyeújfalun az 1910-es években

2. A szülőház 1980-ban, az országot felől nézve. Emléktábla sem ezen, sem Szinyei későbbi lakóházán nincs elhelyezve

3. Postai lap a jernyei ősi Szinyei Merse kastéllyal és a park óriás fenyőivel

4. A jernyei kastély 1980-ban

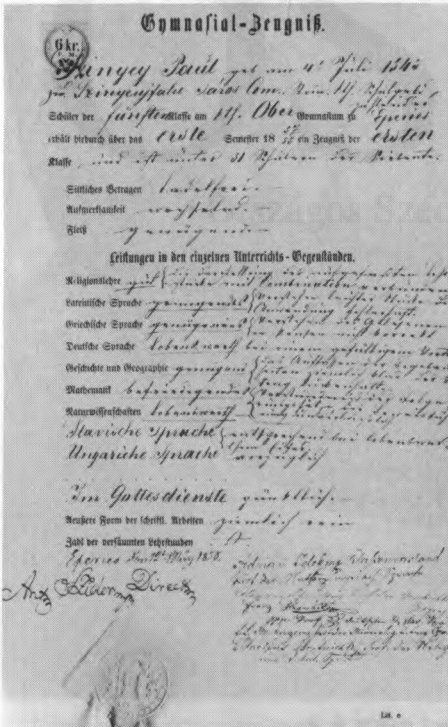
5. A Szinyei Merse család 1855-ben. Balról jobbra: Zsiga, Kálmán, süketnéma
Laci bácsi, Laci, Valéria, Józsi, Pali, Félix, Ninon

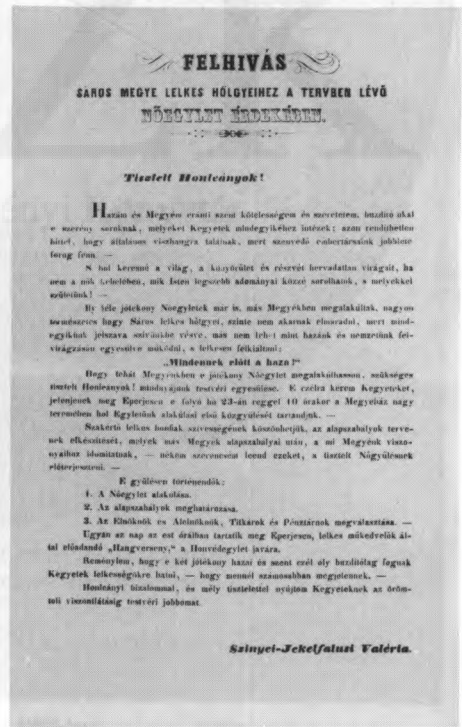
6. A festő édesanyja, Sz. M. Félixné az 1860-as években

7. Mezey Lajos: Sz. M. Félixné (megcsonkított arckép), 1863

8. Sz. M. Pál eperjesi gimnáziumi bizonyítványa 1858-ból

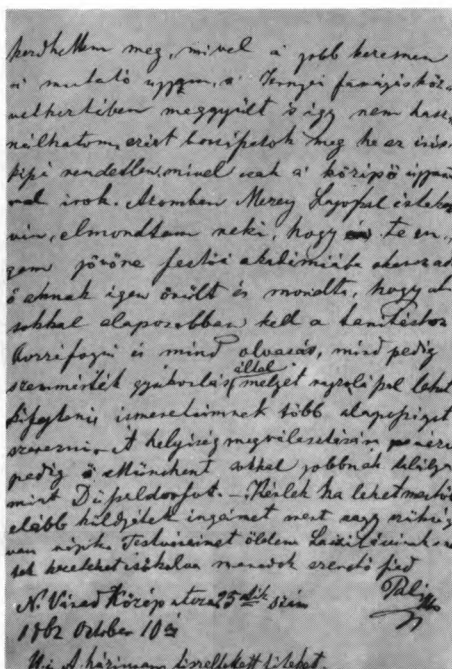

9. Sz. M. Félixné nőegyleti felhívása 1861-ből (38. sz.)

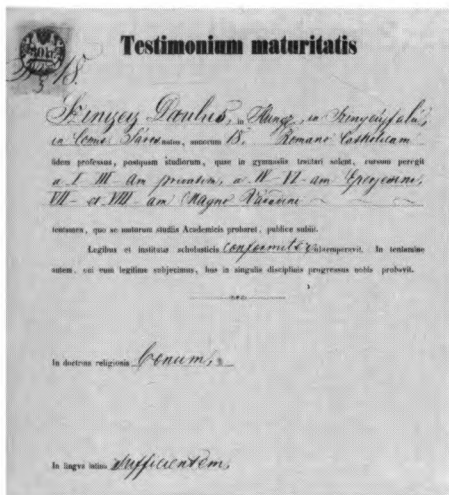
Szinyei-Jekelfalusi Valéria

10. Mezey Lajos, Sz. M. Pál első
festőtánára Nagyváradon 1863-ban (2. sz.)

11. Pál levele szüleihez 1862. október 10-én
(4. sz.)

12. Pál érettségi bizonyítványának
első oldala (25. sz.)

13. Pál mint nagyváradai diák 1863-ban
(17. sz.)

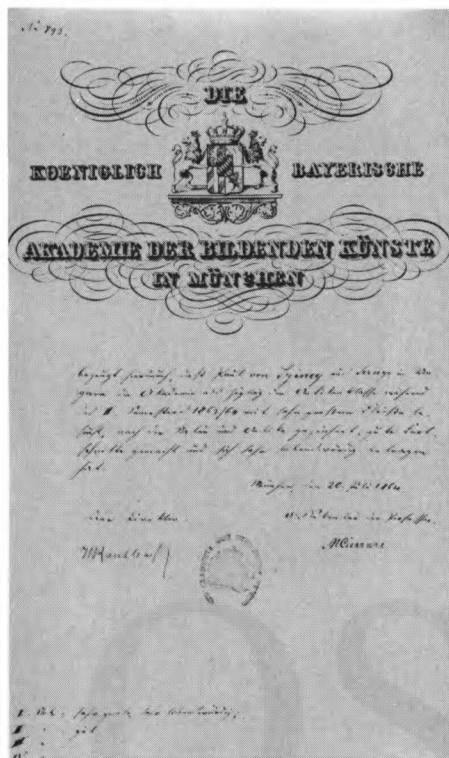
14. Mezey Lajos: Sz. M. Félix, a művész
apja, 1863 (27. sz.)

15. Mezey Lajos: Sz. M. Ninon, a művész
nővére, 1863

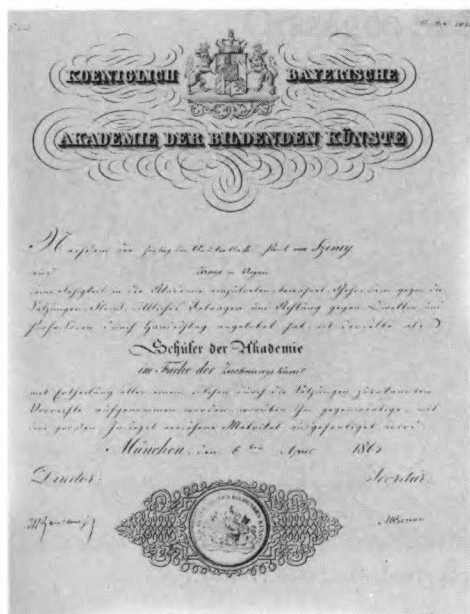
16. Mezey Lajos: Sz. M. László, a
süketnéma nagybácsi arcképe, 1863 (39. sz.)

17. Pál első müncheni akadémiai bizonyítványa 1864. július 20-án kelt

18. Salamon Géza rajza gondorkázó kollegájáról, Sz. M. Pálról 1865-ben (56. sz.) (a művész leányának kézírásával)

19. A végleges akadémiai felvételt bizonyító matrikel 1865. április 6.-ról (57. sz.)

20. Nicolaus Gysis: A Piloty iskola átalakulása, 1868 (104. sz.)

1. A modell, Frauenreiter. — 2. Adamo Max, festő, szül. 1837. — 3. Benzczur Gyula, szül. 1844. — 4. Grütznér Eduárd, festő, szül. 1846. — 5. Szinyei-Merse Pál, szül. 1845. — 6. Liezen-Mayer Sándor, 1839–1900. — 7. Id. Hertzich Lajos, festő, szül. 1856. — 8. Max Gabriel, festő, szül. 1840. — 9. Berres, ezredes, festő. — 10. Makart Hans, festő, 1840–1884. — 11. Bolonachi Konstantin, festő. — 12. Schneider Hermann, festő, a Flieg. Blätter tulajd. fia. — 13. Gysis Miklós, festő, 1842–1901. — 14. Schütz, festő. — 15. Berger, festő. — 16. Defregger Ferenc, festő, szül. 1833. — 17. Meisel, festő. — 18. Leibl Vilmos, festő, 1844–1900. — 19. Kurzbauer Ede, festő, 1849–1879. — 20. Barth, festő. — 21. Kaulbach Hermann, festő, 1846–1907. — 22. Egy hordár. — 23. Kraus, festő. — 24. Wagnmüller, festő. — 25. Wepfner József, festő, szül. 1843. — 26. Rosenhal Toby, festő, szül. 1843. — 27. Jung, festő. — 28. Seitz Ottó, festő, szül. 1844. — 29. Munthe Gerhard, festő, 1849–1890. — 30. Gussow, festő. — 31. Knab, festő. — 32–33. Alte Schule (a ki-repülő régi tanítványok, Wagner Sándor, szül. 1838., Lenbach, 1836–1900. stb.).

21. A Gysis rajzon szereplő festőnövendéket Sz. M. Pál nevezte meg 1910-ben

22. Pál és kedvenc öccse, Zsigmond 1865-ben

23. Sz. M. Pál 1868-ban Münchenben

Az itteni közéleti rendkívül
 nagyra van a városi élet felül-
 mívelt; az életről megfontol-
 topjával tisztán mutat minden
 amit csak alkalmam az itthoni
 és iskolai életből szembe
 öfere hasonlítani és a francia
 költészetből hallani a gyerekeket
 látni. Itthon is lehettem
 az iskolákban bizony határozott
 mely egyen egy ideig szükséges
 az életmódot és a kisebb
 előli minden originalitást
 a művészet legnagyobb kincsét

melyet feltétlenül kell önmagunkat
 legkönyvebb elvárni. Ezenem
 emlékeimre arra is hogy tovább
 kell kinnem a világra nem elég
 egyről maradni. Nagy igazságot
 mondhat. — Elhatároztam amit
 fogok a Párizs iskoláiban képezni
 és ezután csak egy kint lévő
 mely engem legjobban fogja
 velni, és a tanítóm a tanítóm.
 Egyelőre idem vannak fel akartam
 mert szükséges hogy legelőbb egy
 fél évig nyugodtan dolgozok
 mit itthon leginkább lehetek.

24. Fontos levélrészlet 1869. augusztus 9-ről (141. sz.)

25. Gundelfinger Gyula arképe
1870 körül (207. sz.)

er új lelkével hitván,
 és ha a birtok hennem
 a legrestigenebbé akkor
 nem bánom a többiek
 gyelérhetnék a mennyi
 alannak, er gőző legem
 nit, mely más magdram
 riss, valószínűleg nem
 fog elmaradni, mert
 ebben ripsi iles oppo
 ritíóba helyetnem ma
 gomat az itten valójá
 inány ellen, erk meg
 nem borsíjzít nekem.

az inogot rit a Lint el.
 fagellát, de in aut nem
 bánom sánfelgenet —
 — leginritte hofpantam er
 igazánitak, mely ritke
 lehetjes. — É leg. el.
 derim neherem ritmit.
 haktak, — De magdram
 elfelestem a leg borsíjzít
 megnevenni, er igen egyen
 nit, ~~ritmit~~
 egy menegő nit, egy felen
 te ritgő a pirov esti al.
 konyt, a kőantol ritidit
 be belefestet. —

26. Levélrészlet 1872. november 10-ről (210. sz.)

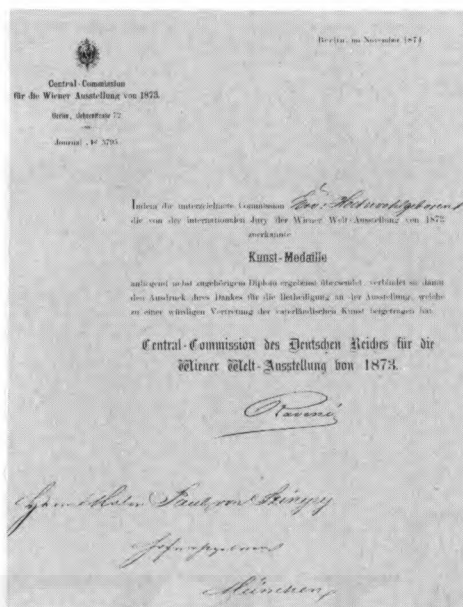

27. Probstner Zsófia mint menyasszony (233. sz.)

28. A vőlegény Sz. M. Pál

29. Szinyei első érmét az 1873-as bécsi világiállításán nyerte Fürdőházikó c. képével (238. sz.)

30. Nyaralás Újtátrafüreden 1877-ben. Fent balról a második Sz. M. Pálné, lent jobbról az első Pál

31. Gr. Szirmay Alfrédné Probstner Mária,
Szinyei sógornője (247. sz.)

32. Gr. Szirmay Alfréd díszmagyarban

33. A szirmabesenyői Szirmay kastély az 1920-as években

34. Probstner Béla, Szinyei sógora

35. Probstner Béla: Jernye, 1884

36. Élőkép 1881-ben.
Stuart Mária: Sz. M. Pálné, Bothwell: Sz. M. Pál

37. Stuart Mária élőképe az eperjesi
színházban 1881-ben. Balról jobbra: Sz. M.
István, Pálné, Béla, Pál (249. sz.)

38. Szinyei elárvult festőháza a hallgatás éveiben

186. Sz. M. Pál — atyjához

Jernye 5/9 871

Kedves Atyám!

Ha az udvari gyász nem késleltetett Bécsben hiszem hogy e levelem már Pesten talál, melyben hálistennek ismét mindnyájunk jó egészségéről tudósíthatlak. — Mama lábai a sófürdőktől tetemesen javultak, 's csak azt sajnálja hogy elébb nem kezdhetette. Laczi bácsi szemölcsse egészen kisimult, úgy hogy látszatja sem fog maradni, kertjében is el van foglalva, tehát nincsen ideje unatkozni. —

A mezei munka jól megy a burgonya ültetés nagyobbbrészt meg van, tegnap óta a gyümölcsösben is ültetnek. — A bor már Eperjesen van egész tisztán lehúzva. — Laczi a Knödli fogadóssal alkudott meg az ebéd végett, személyenként 2 frt 50 krval, tortákkal, halakkal vadakkal etc. . . . együtt . . . A János ruhája még nem kész, de a napokban meglesz, úgy mint a kis kocsi is.

Kezedet csókolja szerető fiad

Pali

Bécsbe két levelet írtunk reményilem megkaptad

Pál egészen bejött a gazdálkodásba. Mindennel meg tudja nyugtatni atyját, aki így az otthoni dolgoktól megkímélve fogadhatta az installációjára egybegyűlt ünneplőket és készülhetett hivatala elfoglalására, mely június 5-én történt meg (vö. Sárosmegyei Közlöny 1891. márc. 16. 2.).

187. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. június 24-én Bécsből

. . . Az aranyrámáról szóló correspondenz kártyámat reményilem megkaptad — talán kissé drága is lesz, hanem olcsóbban ily alakú keretet itt nem igen tudnak kiállítani . . .

Bár már régen végetért a francia—porosz háború, Szinyei még mindig nem gondol a Münchenbe való visszatérésre. Az apja beiktatása körüli izgalmak elcsitulásával sem indul útnak, sőt nem is fest, csupán a két legfiatalabb öccse. Béla és István 1868-ban befejezetlenül maradt arcképéhez (*H. E.* kat. sz. 61.) rendel Zsiga öccsén keresztül Bécsből különleges, köralakú betétes keretet, hogy abban a kép befejezettnek hasson.

188. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. július 5-én Bécsből

. . . A kis fiúk arcképére való keretet alkalmasint ma fogom elküldeni, mert tegnap még nem volt a boltban s mind mondták, mára várják a gyárból . . .

189. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. július 13-án Bécsből

...Az a szerencsétlen aranyműves vagy micsoda, egyik napról a másikra tart bolonddá avval a kerettel s azért jót nem állhatok érte mikor fog az Jernyére érkezni, — tegnap ott voltam s miután komolyan sarokba szorítottam; szombatra az az 15-ikére ígérte meg. — Ha szavát tartja úgy a keret f. hó 18—19-én már rendeltetése helyén lehetne, ha pedig nem, akkor isten tudja mikor...

190. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. augusztus 3-án Bécsből

...Ma valahára készen lett a keret — Megnéztem s holnap már expediálják — 6—8-ikáig már Eperjesen lehet...

191. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. augusztus 7-én Bécsből

...Reményelem az a szerencsétlen arany keret már megérkezett s ki is elégítette várakozástokat — csak egy hibája van t.i. hogy a négy sarokban levő díszítmény nem elég massiv de ez még nem lényeges — csak az lenne baj, ha Pali már gömbölyű keretre feszítette volna fel a képet...

192. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. augusztus 17-én Bécsből

...Örülök, hogy a keret valahára megérkezett s reményelem Pali is visszajött már Nedeczről s meg fogja mindjárt próbálhatni a képen magán, jól van e csinálva...

193. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. november 24-én Bécsből

...Reményelem Laczi bácsi Palival már nemsokára haza jönnek, mert már tél felé jár az idő...

Ebben az évben a hivatalában lekötött Félix helyett testvére, a süketnéma László és Pál mentek a Hegyaljára szüretelni.

194. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

Servus!?

Sehr lieber Pali!

Deinen famösen Brief erhalten. Wo bist du!!!!!!!!!!!!!!?

Alles andere mündlich.

Von allen tausend Grüsse. Jeder Mensch den ich treffe fragt seid 2 Jahren: Wann kommt der Szzzinieynii? Ich aber verstumme. Die Wirtshäuser sind leer. Die Affen gestorben!—!

Oh! Oh! Oh! Oh!

Sei vernünftig und komm bald. Indem ich mich grand[i]os freue dich ganz wieder zu sehen

bin ich Dein

Gabriel Max
in lebensgrösse

28/11 71

Teljes terjedelmében közli *Meller* 83. A nagybátyjával folytatott beszélgetések, vagy talán az őszi eső juttathatta eszébe Münchent és az elhúzódó szüret közben végre levelet ír Max barátjának. Max örömmel válaszol és kedves tréfás levelében sürgeti Szinyei Münchenbe való visszatérését.

195. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1871. december 21-én Bécsből

... Reményilem mindnyájan egészségesek vagytok — s Pali is kiheverte már eddig a szüret fáradalmait...

A sokáig tartó keserves szüret után Pál csak december elején térhetett vissza Jernyére, de továbbra sem festett.

196. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

München
1 März 1872

Lieber Syneiii!

Da ich unwohl bin und einige Tage zuhause bleiben muss, so verwende ich sie zum Briefschreiben. Und zwar platze ich bei dir mit einem Briefe in deinen Himmel. Es handelt sich um nichts anderes als um „Sein oder nicht sein“, „behalten oder nicht behalten“. Nähmlich ich habe das Vergnügen alle Tage vom Moll? Gefragt zu werden, ob du kommst oder ob er dich in die Liste der durchgebrannten eintragen soll.

Natürlich sagte ich immer, du kommst. Solltest Du nun vorhaben, die Ferien oder die Wiener Weltausstellung noch zu warten so möchte ich dir rathen das Atelier aufzugeben, den es ist ein hinausgeworfenes Geld; und hinein will niemand von den Bekannten da sie fürchten von dir herausgeworfen zu werden. Der Moll hat öfter abschätzende Blicke darin herumgeworfen doch habe ich ihm das verboten und gesagt, er möchte seine Blicke nicht auf mich werfen. Er wirft sie jetzt immer auf mich.

Sei nicht böse dass ich dich in deinem Liebeshimmel störe und schreibe wenigstens beiläufig, welches historische Moment oder welches Naturereignis du noch abwarten willst dass es dir Omen sei nach München zu ziehen. Moll hat dutzende neue Häuser gebaut und verkauft № 10.

Das alles ist das wichtigste meines Briefes. Frau Schäffler will in dein leerstehendes Zimmer gern alles aus dem Atelier bringen lassen — doch nur entschliessen. Wir sind gesund und hoffen du auch. Nun eil ich zu schliessen, in's Detail einzugreifen reichte das Papier doch nicht. Von allen viele Grüsse. Victor Müller ist todt.

Dein besorgter u. aufrichtiger

Max

Versionen.

Er ist gestorben.

Militärzeit muss er abdiener.

Ah, er ist verliebt.

Verheirathet!!!

Arretiert.

Verbummelt.

Landwirtschaft! er züchtet, das geht nicht so schnell.

Du hast ihn am Gewissen, warum hast du immer so auf die Malerei geschimpft.

Er ist heimlich krank.

Er weiss schon warum er nicht nach München darf.

Der Vater giebt ihm kein Geld.

Er malt etwas um Alles zu überraschen.

Nationalitätenschwindel hat ihn fortgerissen.

Er studiert und kommt als Doktor.

Ah was, Biliard spielt er!

Verliebt ist er.

Részleteit idézi *Meller* 84.; egy mondatát magyarul *Hoffmann* 22. Max megunja a várakozást, és újból ír Jernyére. Moll a műtermek tulajdonosa volt és a levél szerint gazdag háziúr is, aki gyakran kérdezte Szinyei műteremszomszédjától, Maxtól, mikor jön már a barátja, vagy talán megszökött a fizetés elől? Max számára teljesen érthetetlen Szinyei határozatlansága, és számos lehetőséget felsorol, vajon miért időzik olyan sokáig falun és közben mégis fenntartja müncheni lakását és műtermét, ami kész pénzkidobás. A levélben egyetlen művészi hír olvasható: Victor Müller halála, ő Max és Szinyei baráti körébe tartozott.

197. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

Lieber Synieni!

Das bedeutende Ereignis von 1872 für München ist dein Brief. Eine gewisse Hofrätin Weber hat gleich das Haus № 10 dem Moll abgekauft, als sich das Gerücht verbreitete dass du kommst. Ich bin . . . seit Oktober ausgezogen und habe in der Göthestasse neben Voltz, vis avis № 10 über 2 Stiegen 2 Ateliers. Es ist ein ganz neues Mollgebäude. Die ganze Gegend wirst Du überhaupt nicht erkennen — lauter Ateliers! Ich will nun da Du gewiss nicht der direkte Nachbar der Frau Weber sein willst die schon am 1 April einzieht, Morgen, wenn ich das Geld dem Moll bring aufkündigen, alle deine Sachen sorgfältig zum alten Schöffler stellen lassen und ihm sagen wann du kommst. Einstweilen kann er sich an mich halten wenn ihm bange sein sollte. Da Du auf den Verkauf von Ochsen rechnet (wir sind in Zweifel ob ein Courbet oder Fleisch u. Blut) so fällt mir ein dass, als ich einmal bei Humpelmayer war mir der Propomopuki etc. sagte dass Du bei Ihnen noch Geld gut hat, die Heuschober nämlich, ich glaube, auch eine Landschaft.

Wenn Du nicht nach München kommst und ein Bild für die Wiener Ausstellung anfängst so bist Du ein Thor und wirst es ewig bereuen. Nie sind so hohe Preise gezahlt worden wie jetzt und gar bei der Ausstellung. Ich habe 7 Bilder vor noch fertig zu bringen. Es wird die grösste und vollständigste Ausstellung die der Erdball gesehen, dann kommt das jüngste Gericht und Ungarn wird russisch u. alle Deine Politik war verlorene Mühe.

Ich bitte Dich komm also, wir machen gleich eine kleine Reise nach Venedig und im Herbst bevor ich nach Italien geh fahren wir nach Holland. Ich muss auf einen Monat nach Amsterdam wo ich im Zoologischen Garten ein Atelier eingerichtet bekomme. Auch nach Hamburg bin vielseitig citirt. Zu Ostern gebe ich einen Humpelgitsch am Kunstverein — bete ein Vaterunser. Meine Sammlungen, Bibliothek u. Correspondenzen haben Dimensionen angenommen. Ich bin mager, blaß und langbärtig geworden — ich komm nie dazu eine Stunde nichts zu thun. Schwager ist Ökonomiebesitzer, 1 Kuh, 5 Hühner, 2 Schweine, Grünzeug etc. Giesis nach Gehiechenland fort. Kurtzbauer ausgegangen, Spanien! Makart malt ein Bild um 50.000 fl. Schraud Gchirrentzündung, in Italien. Vieles, vieles Todt! Viel neues lebt.

Jetzt tritt Du wieder in die Erscheinung des Daseins! Ich kann mich gut hinein denken, wenn Liebe und Politik einen etwas leidenschaftlichen Menschen packen, so kann er sich schon veranndern (?). Dein Beruf aber ist weder Magnat, noch Vicegespan noch Abgeordneter zu werden. Solche Amtsstellungen hat Dein Vaterland alle gut besetzt, sondern als Maler (als Kulturblüthe) dieses Vaterland zu ehren zu bringen. Denn ausser dir hat Ungarn keinen Maler, d. h. die im Vaterland blieben sind etwas zu Grunde gegangen, Weber ist zu alt, Litzenmayer heirathet noch dazu, etc. d. h. die Swynn?! Doch ich gerate in seeligen Betten tratsch und schliesse gewaltsam.

Also auf! hinaus in die Welt! München ist ein Saunest, aber da ist jetzt doch die bekanntesten Malerstädte (?) ausser Weimar (wo Gussow berühmter Maler u.

Professor ist) und dann Neue — es ist ein Eldorado und bares Silber! Schieder ist geschickt geworden, Leibl malt wunderbar aber dummes Zeug. Alles ist versorgt, behindert und behauset. Pöcklin ist schon lang hier. Alles was in München gemalt wird und nach Wien kommt muss in der bairischen Ausstellung ausgestellt werden — Erlass des Ministeriums. Wien darf nichts annehmen, also bringe ein Bild mit wenn Du auch mit Ungaren ausstellen willst. Pyloti an der Spitze. — Wien soll geschlagen werden. Also in Namen Gottes Vaters und ++ Amen. Am 15 April kommst Du nach München. Was glänzt ist für den . . . geborn. Sucht uns den Geiste zu verwirren —

trotzdem aufrichtiger Max

A datálatlan, 1872 március végére tehető levélből idéz Meller 84. Az időszak München nagy fellendülésének ideje: Max nagy építkezésekről és kitűnő képzelési lehetőségekről számol be barátjának (több magyar festő, Szinyeivel ellentétben, ki is használta ezt az időszakot). A levélből Szinyei Maxnak írt soraira következtethetünk: pénz hiányában még nem indulhat, ha sikerült ökröket eladnia, máris megy. Weber udvari tanácsosné Szinyei közeli ismerőse lehetett, hogy Max kétszer is szóba hozza. Maga Szinyei 1910-ben így emlékezett rá: „A Staatsrätin olyan Dickens-alak volt: mindig a mások dolga érdekelte és a saját családját elhanyagolta. . . . Szüntelen járogatott a műtermekbe és bizony inkább terhünkre volt! . . . Sokszor hitta házához is a piktorokat, többé-kevésbé lukullusi vacsorákat adott és a művészek hálából karácsonykor, újévkor vagy névnap alkalmából valami vázlattal vagy festménnyel viszonzták vendégszeretetét.” Közölte *Kürthy Emil*: Vándorló képek címmel az Egyetértés című lap 1910. január 10. körüli egyik számában (újságkivágat: MNG Adattár Ltsz.: 3776/939. 35.). — A közvetlen hangú, kedves levélben Max beszámol minden olyan hírről, mely barátját érdekelheti és indulásra serkentheti, mindezt szellemes szójátékokkal fűszerezve. Különösen megszívlelendő levelének az a része, melyben arra figyelmezteti barátját, hogy az ő hivatása nem az, hogy alispánságig, képviselőségig vigye, hanem hogy festészetben váljon hazája dicsőségére. Meller Simon egyébként igen találóan könyve mottójául is e Max-idézetet választotta. Max arra is felhívja a figyelmét, hogy a bajor minisztérium rendelete szerint minden Münchenben festett képet a bécsi világkiállításon a bajor osztályban kell kiállítani, tehát ha Szinyei azt akarja, hogy a magyaroknál is szerepeljen, akkor hozza magával otthonról egy képét. Mindezek a hírek és tanácsok hasznára válhattak Szinyeinek, némelyeknél egyenesen sajnálhatjuk, hogy sosem fogadta meg azokat.

198. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1872. május 22-én Bécsből

. . . Kissé késve felelek utólag leveledre, minthogy gondoltam miszerint Laczi bácsi Pali és Józsival nyomban követni fogja s akkor egyszersmind meg is írhattam volna a Józsi illetőket — hanem még mind a mai napig nem kaptam táviratot — nem akartam tehát tovább várni — reményilem nem sokára megjönnek . . .

Max levelei végre felrázzák a vidéki életbe begubózott Pált, de szokásos módon nehezen megy az indulás.

199. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1872. május 30-án Bécsből

... Laczi bácsi a fiúkkal eljövén első nap ide s tova jártunk... A Pali ingét a kiállítási comissió levelével úgy mint Laczi bácsinak 27-ikén írt leveledet megkaptam. — Pali holnap készül — elutazni s a kiállításban minden esetre részt fog venni és pedig a magyar osztályban...

Mint a levélből is látszik, Szinyei még Jernyére címezve megkapta az 1873-as bécsi világkiállítás festészeti bizottságának felhívását, hogy ő is állítson ki (elvesztett). Ez is egyik oka volt annak, hogy végre elindult, de a felhívást otthon felejtette, s most azt is utána küldték.

200. Sz. M. Félixné — Pálhoz

9/6 1872

Édes fiam!

Édes atyád e napokban igen szenvedő állapotban volt, még most is oly gyenge hogy ajkai remegnek ha szól, lábai inognak, nagy megerőltetéssel jöttünk ide hosszú ideig ki, gyalog, mert több napokig ágyban pihent. — Egészségére legjobb hatással leend az, ha félbenhagyott pályádon újra eredménnyel haladsz előre, mert igen szomorúan emlegeti mulasztásaidat, 's fél hogy nehezen fogsz most a szokott kerékvágásba jönni. — Igen várja már leveledet is. — Az orvos megérkezett Eperjesre és holnap jön ide édes atyádhoz. — Isten óvjon kedves fiam, ölel szerető anyád

Valéria

Országos Széchényi Könyvtár

Idéz belőle *Meller* 87. Félix mindig szomorúan emlegeti fia jernyei művészi tétlenségét. Ha ez számára olyan fontos volt, akkor vajon miért nem buzdította inkább festésre a gazdálkodás helyett? Vagy miért nem sürgette jobban Münchenbe való visszautazását? Ezek olyan döntések, melyek Szinyei életpályáját kedvezőbb irányba terelhetnék volna, valószínű azonban, hogy sem Pál, sem az apja nem ismerték fel ezek jelentőségét.

201. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 72. Juni 26.

Édes fiam!

...

Ninon s' Edmund Juli legelső napjaiban indulandnak, — s' körülbelül 8. és 10. d^{ike} között Münchenben leendnek, — itten Augusztus 11.^{én} lesz a' honvéd zászló szentelési ünnepély, — Mama lesz a' helyettes zászló anya — igen elszomorított hogy Bécsben oly könnyelműen elfecsérelted pénzedet, — s' e' miatt kénytelen valál képedet

Münchenben, rögtön potom áron elpredálni, — így soha nem fogsz jó hirre felvergődni, — és zöld ágrajutni, mindig csak tengődni fogsz — evvel pedig csak önmagadat bünteted, s' meg fosztod magad a' sok élvezettől melyet különben oly bőven élvezhetnél, — engem pedig azon édes örömtől fosztasz meg, hogy fényes jövődnek reményében ringathatnám magam vég napjaimban — ám legyen neked akaratom és igyekezeted szerint — nagyon érdekelné tudni, készülsz é a' bécsi kiállításra valamit beküldeni? s' mit gondolsz nem lehetne é legalább a' Faunt felküldeni? kívánod é ezt vagy nem?

.....
válaszodat várva ölel Apád

Egy mondatát idézi *Meller* 89. Pál nővére, Ninon férjével, Berzeviczy Edmunddal készült Emsbe. A házaspár átutazóban Münchenben is megállt. Sz. M. Félixné, bár már nem volt a megyei Nőegylet elnöke, továbbra is szívesen vállalta hazafias események megszervezését vagy az azokban való részvételt.

202. Sz. M. Pál — atyjához

Édes Atyám!

Fájdalommal be kellett látnom, hogy restségem 's gondatlan hanyagságom már is szomorú következményeket vont maga után. — Láttam leveledből mennyire sértettem gyöngéd apai szívedet, — mivel tehetem ezt jóvá? — semmivel — A restség életem átka — ez egyetlen ellenségem ezt minden erővel lekell küzdeni, — talán még minden morális erő kinem veszett belőlem. —

Nem is merek bocsánatot kérni addig, míg javulásom próbáit nem adom. Örömmel olvastam, hogy a Koritnyiczai vizet iszod, 's hogy ez jól tesz adná isten hogy helyre állítsa egészségedet. — Béla levelét nagyon köszönöm, én estve írtam 's az más nap reggel jött, ezért nem írhattam felőle. — Mamácskának nagyon köszönöm levelét, kívánom hogy egészsége mielőbb helyre álljon. —

A bécsi kiállításra egy nagy 's néhány kisebb képet elfogok készíteni, de bár mennyire szerettem volna a magyar osztálylyal kiállítani, ezt mint Piloty tanítványa nem tehetem, miután ő kinyilatkoztatta, hogy ha bár melyik jelenlegi vagy volt tanítványai közül, máshol mint a Münchener osztályba kiállít avval örökre szakít 's ellensége lesz minden körülmények közt, mert annyi hálát minden tanítványától követelhet, hogy e kívánságát meg tegye, miután ő éppen ezen kiállításon be akarja mutatni tanári működésének eredményét a világnak tanítványai műveiben, ebből tehát kivonni magamat lehetetlen — a faun már sok kiállítást megjárta, 's azon felül ezt direct Piloty vezetése alatt iskolájában festettem, ezt szintén csak Münchennel lehetne kiállítani, többi képeim már régen Amerikában vannak, s onnan nem lehet őket megkapni. —

Azon kívül még egy rendelet is hirdetett a miniszteriumtól mely szerint Münchenben készült képeket más országgal kiállítani nem szabad. — ezt talán még lehetett volna kijátszani de Piloty eránt oly fekete hálátlanságot, elnem követhetek. —

Én tőle tanultam mindent ő fáradozott évekig velem mind ezért semmi köszönetet nem kíván csak azt mi kötelességem. —

Ninonkát és Edmundot örömmel várom. — Mamácskának Laczi bácsinak és neked kezeit csókolom testvéreimet ezerszer ölelem 's maradok szerető fiad

Pali

A datálatlan levél 1872. július 1. körüli lehet. Idéz belőle *Meller* 89—90. Bár Szinyei ez időben már jól látja, milyen messze került ő Piloty elveitől, a mellette töltött éveket tartja mégis festészete szempontjából döntőnek, így egész természetesnek veszi, hogy eleget tegyen volt tanára kérésének és a müncheniekkel állítson ki — annak ellenére, hogy először a magyar osztályba jelentkezett.

203. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 72. Juli 9.

Édes fiam! első lépés a' javulásra, a' hibának beesmérése, ez igaz, de ez magában még nem elég, — de a' hiba lerázására, s' elhagyására egy kis jóakarát, és elszántság is kell, — ezt óhajtom hogy ébredjen benned — pedig hidd el nekem fiam, csak a' kezdet nehéz — öt napja annak hogy a 27.^{ik} évet betöltötted, — gondold meg ezt fiam, — ha 30. éves korodig magadnak az életben állást nem szerzel, azután már késő lesz — tehát komoljan rajta, — a' tehetség meg van, csak egy kis, de komoly határozott akarat kell hozzá — s' jövőd meg leend állapotva, s' Apádnak még lesz talán érkezése, fiában gyönyörködni. — Nagyon örvendek, hogy a' kiállításra csakugyan szándékozol néhány darabot készíteni, — de igen fájdalmasan esik, hogy nem mint hazai művész, a' magyar osztályban fogsz szerepelni, — ezt fájjalom, de bele nyugszom ebbe is, — belátom hogy Pillottonak hálával tartozol, — s' hogy addig, míg Münchenben vagy ottan dolgozol, nem lehet végkép elszakadnod tőle, mesteredtől, s' társaidtól, hanem azt reméllem hogy minden képen rajta lesz saját neved, — s' ha a' Pillotty oskolájában is lesz felállítva, még is látható leend, hogy az ecset magyar, s' nem német. A' Faunt illetőleg szinte belenyugszom, véleményedbe, — maradjon ez már nyugton Jernyén — reméllem újabb műveid, túl teendenek rajta.

Ninon s' Edmund eddig talán már Münchenben vannak, ha még ottan érné őket e' levelem, mond meg hogy Mamának írt első levele tegnap jött meg, reméllem továbbra is szerencsésen utazandnak -- . . .

ölel Apád

Részletét idézi *Meller* 90.

München 872 Jul 28^{an}

Édes Atyám!

Laczi bácsi, mint már írta szerencsésen megérkezett, 's itten úgy látom jól találta magát. Mivel itten a városban tikkasztó meleg, sőt hőség van ma kivitem a Starenbergi tóra, ennek gyönyörű vidéke nagyon tetszett neki, nem tudja eléggé dicsérni, 's egyszóval kellemesen eltöltöttük a napot a tarka vasárnapi publicum 's sok csinos nők szép vidék elég szórakozást nyújtottak Mamácskát gyakran emlegettük mennyire tetszene neki ez vagy ama szép villa gyönyörű kert erdő háttérben az Alpések 's mindenek előtt a verrő fényben sugárzó tó, — melyet tizenöt bajor krajzárért a gőzhajón áthasítottuk.

Haza jövőn studiroztuk az Eisenbahncurirokat de szegény Laczi bácsi beleszédült az iszonyú vasúti hálózat látásába (melynek hű rajzát ide mellékeltem) úgy hogy elhatározta Ersparnissjaiból még egy áldozatot hozni 's engem, Michelfeldig Gemmingenékhez kísérőül magával vinni természetesen az ő költségén — mert az én dicsőségem vége fele jár, már csak az utolsó 90 frt-al rendelkezem azután Isten kezébe ajánlom magamat ki a madarakat és silány férgeket mindennap ebédre meghíjja, miért ne — hina meg egy, külömben van még elég bolond a világon ki egy rongyon kent tarka mázolásért mit ő műkincsnek tart ostoba fejével, ezereket kidob, már lép vesszőimet ki tettettem, talán *fogok* egy kövér pirókot. — Holnap 6 órakor indulunk Báró Gemmingen Augustusnak Julius 29-én tiszteletünket teendő. — a portások, hausknechtek, kellnerek, lohndienerek, szobaleányok trógerek s.a.t. 14szer ismételt szoros instructiót kaptak *minket*, mert a biztosság okáért én is a fogadóban alszom, 4 órakor felköltetni, így tehát valószínű hogy elnem késünk a vonattól. — Emsbe mostan nem mehetek felkell használnom a nyári idényt képem festésére úgy is sokat mulasztottam és külömben is. — nem telik kurta a paplan s Laczi bácsi csak egy darabkával toldja meg, mi még nem oly hosszú hogy Emsig érjen, pedig szeretném Ninonkát Edmuddal látni talán későbben sikerülend. Örömmel hallottam Laczi bácsitól hogy te csakugyan sokkal jobban érzed mostan magadat, bár örömem nem teljes mert tudom hogy ő a mennyire pesszimista annyira optimista is tud lenni, reménylem és kívánom hogy ez úttal sem egyik sem másik nelett légyen. — Józsi kigyógyulásán nagyon örülök. Mindnyájatokat ezerszer csókollak s ölelek 's maradok engedelmes fiad

Pali

Azon egy perczig sem aggódj hogy képeimen más mint saját becsületes nevem legyen aláírva tőlem semmi mást nem kívánnak csak hogy képeimet a Münchner Schule-val állítsam ki, legyen meg tehát akaratuk, talán ottan is kiállom a sarat.

Részletét idézi *Meller* 90. Berzeviczy Edmund nővére, Anna (beceneve Ninon) báró Gemmingen-Hornberg Augustushoz ment feleségül, kivel Michelfeldben éltek, őket készült meglátogatni Laci bácsi, Pál

kisérétében. — A kövér pirók fogására kitett lépvessző valószínűleg az ekkortájt elkészült FÜRDŐHÁZIKÓ című kép volt (H. E. kat. sz. 91.). „A nyári idényt fel kell használnom képem festésére” - kitétel mögött valószínűleg az ekkortájt újból munkába vett MAJÁLIS van. Michelfeld után Emsbe is átmentek az ott üdülő Ninonékhoz, majd egy szép rajnai hajóút élményével, Frankfurt és Nürnberg meglátogatása után tért vissza augusztus 7-én Pál Münchenbe, Laci bácsi pedig Bécsbe.

205. Sz. M. László — Pálhoz

Wien 8 Aug. 872

Theurer Pali!

Wie bist du gestern in München angekommen? Ist dein Koffer, welchen du im Wartesaal gelassen hast, nicht verschwunden? — Schreibe mir recht bald, ich bitte dich.

Ich bin gestern Abends glücklich angekommen, der Conductor war brav und aufmerksam, bis Passau bin ich allein in einer Coupe gefahren, nur vermisste mir theurer Puliczka!

In Passau empfahl mich der Conductor dem Portier, der führte mich in Speissalen, ich sprichte Tablehote samt 1 flasche Erlauer Wein hat gekostet 1 ft 24 xr, so ist mir geblieben 1 Thaler. Ich übergab den Schlüssel meines Koffers dem Portier, für Visitation, gar nichts geschehen. Von Passau her mit andern Zug, andere Conductor war auch brav, es war nur 4 Waggon, nicht möglich ein extra Coupe, so bin ich bis hieher in Gesellschaft mit 3 soliden Personen, ein Herr, der mir englisch, dann ungarisch schriftlich ansprach, später gab er mir seine Karte, er heisst Blum, ist ein Pesther und in London als Geschäftsmann etablirt, wahrscheinlich ein Zsidó, dann ein Herr samt Gemahlin, ziemlich jung und hübsch, aus Wien, sie kommen von Köln in einem Triebe 36 Stunden.

In Wels schloss der Salzburger Zug uns an ein sehr langer Zug, geht langsam, so kam ich 10 Uhr Abends in Wien, um ½11 im Hotel Schlüssel an, ich wollte zum Zsiga, es tritt plötzlich starker Sturm ein, Staub werfen auch in Augen ein, und Fensterscheiben fielen auf Trottoir so kehrte ich um, heute früh sah ich Zsiga, zu meiner Fraude geht er morgen mit mir nach Hause, wo wir übermorgen Abends in Eperies eintreffen werden, am 11 August fahrenheit, so J. sehen. Ich erhalte heute früh ein Schreiben von Vater nach Ems, durch Edmund hergeschickt, alle im wohlbefinden.

Nur theurer Pali schreibe mir recht bald, von Zsiga unzählige Küsse. Aufs innigst umarmt dich dein

Latzibaczi

206. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes 72. Aug. 18.

Édes fiam!

...Laczi bácsi Zsigával szerencsésen megérkeztek, éppen a' zászló szentelési ünnepélyre, melly igen szépen sikerült, Mama sokat tánczolt, s' annyira animirozta a' fiatalságot, hogy reggelre még Zsiga is neki rugaszkodott, — Zsiga még egy hétig lesz itthon — Jósi szorgalmasan tanul készül a vizsgákra — csak Kálmánnal nem tudom mit tegyek . . . Leveledből látom, hogy a' Cassád már vékony, azomban tapasztalásból tudom, hogy akkor dolgozzol legszorgalmasabban ha tárczád ürül, reméllem tehát most is úgy lesz, s' rövid idő múlva, segítesz magadon, — különben pedig, ha komolyan megszorulnál, tudod kihez kell fordulnod, s' tudod hogy Apád nyomorogni nem engedend. —

Laczi bácsi Bécsből írt neked, s' nyugtalanul várja válaszodat, — esméred türelmetlenségét — ne várasd tehát, — ennyi figyelmet csak ugyan megérdemel tőled —

ölel

Apád

207. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 72. 9. 22.

Édes fiam!

...Ha bírsz magadon annyi erőt venni, tudósíts, mit mívelsz, mennyire haladtál a munkával — s' eladtál é már valamit — különben már tellyesen pénz nélkül kellene lenned, — ha úgy vagy — akkor tudod kihez kellessen fordulnod, bár mi nehezen is essék, nyomorban még sem foglak hagyni. — hogy a' Gund. Gyula Ateliérjét használod, s' nagyon intime vagy vele, s' családjával megvallom, aggaszt — ő becsületes és jó ember — de hóbortos — extravagáns, igen tartok tőle, hogy végre is bajba kerít —

Isten áldjon ölel

Apád

Egy mondatát idézi *Meller* 92. Münchenbe visszaérkezve nem volt már műterme, mivel Max barátja kérésére lemondta a sokáig hiába fizetett Landwehrstrassei műtermét. Pál így örömmel elfogadta földijének és távoli rokonának, Gundelfinger Gyula festőnek meghívását műtermének használatára (25. sz. kép). E tényt azonban csak most írhatta meg egy elveszett levelében. Apja azonnal reagál rá, és óvja fiát Gundelfingertől. Ez utóbbi életrajza valóban sok különös adatot tartalmaz, így érthető az apa aggodalma (vö. *Szinyei* 1985. 32—47.).

208. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1872. okt. 7.

... Nagy képemmel szépen haladok, mert ezenkívül még egyet kezdtem s így lassan igyekszem az elmúlasztottakat helyrehozni. Sok szemrehányást teszek magamnak, hogy ismét oly soká hír nélkül hagytaalak és talán aggodalmat okoztam Nektek. Hála Istennek semmi bajom és pénz dolgában, habár egy ideig megszorulva voltam, de miután képeket, a Starrenbergi fürdőházat 700 forintért — s egy másik, két évig nyakamba maradt kis képet, a gólyával 100 forintért Fleischmann, itteni műkereskedőnek eladtam, rendben vagyok. Adósságaim fizetésére s holmi szükséges bevásárlásokra 400 forinton felül elment, s a fennmaradt pénz elég lesz addig, míg jövő képeket elkészítem, ugyanis a kőasztalhoz, melyet otthon festettem, egy ábrázoló nőt festettem, evvel nemsokára készen leszek...

A levél ismeretlen helyen van. Részletét idézi *Lázár* 1935. III. 131. Szinyei úgy látszik, megunta a Wimmer cég tulajdonosának, Humpelmayernak különféle ravasz pénzügyi manővereit, és most egy másik műkereskedővel, Fleischmannal lépett kapcsolatba. Ezúttal azonban óvatosabb szerződést köthetett, tanulva az ANYA ÉS GYERMEKEI c. képei sorsából, mert a FÜRDŐHÁZIKÓT, melyet itt Starenbergi fürdőház néven említ — kiállította az 1873-as bécsi világkiállításon, annak ellenére, hogy már Fleischmann tulajdona volt. A másik két említett kép a PUSZTA GÓLYAMADÁRRAL (*H. E. kat. sz. 84.*) és a MADÁRDAL (vagy KŐASZTAL, *H. E. kat. sz. 89.*) — Az apjával szemben tanúsított, ésszerűnek látszó tartózkodásával magyarázható, hogy leveleiben nincs nyoma a Böcklinnel ekkoriban kialakult barátságának, amely nagy hatással volt rá.

209. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 72. 10. 22.

Édes fiam! leveled igen megörvendeztetett, már azért is hol élted jelét adád, de még inkább, hogy a' Stahrenbergi tóhoz tett gyakori kirándulásaid illy fényes sikert eredményeztek — reméllem ez kedvedet a' festészethez még növelni fogja — Ninon s' Edmund látták azon képet, de midőn még csak idomtalan mázolású Skize volt, annál inkább valának meg lepetve — s' végtére megörvendeztetett még az is, hogy Guldf. éktől vissza vonultál — ez is jó. — A' kilátásba helyezett pénz küldeményre nagyon számot nem tartok, — de ha annyira jutnál, annak még inkább örvendének, — azomban meg leszek elégedve, ha csak te nem fogsz segedelmemre szorulni, — a' mi különben szegényítő is lenne, az utolsó eredmény után — csak haladj így tovább, s' nekünk édes örömet, magadnak pedig igen sok élvezetet fogsz szerezni.

...

Isten áldjon és inspiráljon minél több sikerült művekre

Apád

A levél második feléből az október 7-i levéltöredékben nem szereplő adatok is kitűnnek, nem tudni, hogy Pál egy vagy két elveszett levelének részleteiről van-e itt szó. *Lázár* (1935. III.) a 133. oldalon idéz egy mondatot, mely talán még Pál közölt levélrészletének tartozéka lehetett: „Gundelfingeréket illetőleg hála Istennek egész nyugodtak lehettek, mert amennyire az illem csak engedi, kerülök minden közeledést, néha meglátogatom őket, de semmi tovább. Különben már pár hete nem is láttam őket.” Az apa itt egész biztosan e tudósításra reagál. Egyébként Gundelfingerné, Probster Mária ült modellt a MAJÁLIS fehér ruhás nőalakjához, tehát korábban már ez okból is gyakran együtt kellett velük legyen, főként augusztus második felétől kezdve, amikor az alakokat kezdte nagy képén festeni. E munkával szeptember végére nagyjából készen volt, így a Gundelfingerékkal való kapcsolat lazulása ez időre tehető. A későbbi események ismeretében azonban nem tarthatott túl sokáig a visszavonulás, hiszen tavasszal már megkéri Gundelfinger gyámleánya, Probster Zsófia kezét.

210. Sz. M. Pál — atyjához

München Nov 10. én 872

Édes Atyám!

Növekedő agállal olvasom naponta a cholera híreket, adná Isten hogy a mi vidékünk érintetlen maradjon mint eddig 's ti kedveseim minden veszélytől óva. — Becses leveleidet megkapván nagy örömmel olvastam, hogy e kis eredmény melyet felmutatni bírtam oly örömet okozott nektek. — ez új tettekre bátorít. — ha ti biztok bennem 's képességembe akkor nem bánom a többiek gyalázhatnak a mennyire akarnak, ez jövő képeknél, mely már majdnem kész, valószínűleg nem fog elmaradni, mert ebben kissé éles oppositíóba helyeztem magamat az itten uralgó irány ellen, ezt meg nem bocsájtják nekem az öregek kik a tért elfoglalták, de én azt nem bánom símfeljenek — leginkább bosszantana az ignorálás, mely szinte lehetséges. E kép eladására nehezen számíthatok. — De majdnem elfelejtém a kép tárgyát megnevezni, ez igen egyszerű, egy merengő nő, egy fekete rigó 's piros esti alkonyat, a kőasztal stúdiumba befestve. — Zeyk államtitkárt leveled folytán vártam, de hiában felnem kerestem, talán itten sem volt, mert az idegenek névsorát is gyakrabban átnéztem s őt nem találtam. — Pár hét előtt B. Mednyánszky Ede Szepességéről kerestem fel ki fiát az itteni Akademiára hozta Mamát tisztelteti mondta hogy Schmecksról ismeri. Adja Isten hogy levelem mindnyájatokat jó egészségben találjon, ezerszer ölel szerető fiad

Pali

A photographiák képeim után útban vannak.

Idéz belőle *Lázár* 1909. 130., *Lázár* 1911. 34. (németül); ill. *Meller* 92. A KŐASZTAL stúdiomot még a hosszas jernyei tartózkodása alatt, 1871 tavaszán festette. Most ezt alakította át a nőalak befestésével és alkonyi tájjá való átranzponálásával. Zeyk államtitkárna még a főispáni kinevezést követő időben hívta fel figyelmét apja. Érdekes véletlen, hogy majdan Pál egyetlen fiának, Félixnek felesége lesz Zeyk leánya, rokona az ekkortájt hiába várt államtitkárna. Mednyánszky Lászlóval való ismeretsége már e korai időpontra esik, később is tartották a kapcsolatot, mely azonban sosem mélyült barátsággá (levélrészlet 26. sz. kép).

211. Sz. M. Pál — atyjához

München 872 Nov. 20

Édes Atyám!

Utolsó levelem s a photographiák, reményem szerencsésen megérkeztek. — Szívemből gratulálok név- és születésnapodra, mely ma van, — üres phrázisokat 's glissiniákat tudom úgy sem szeretsz ezért csak mint mindig azon forró óhajtasomat fejezem ki hogy az Isten minden bajtól 's kellemetlenségtől óvjon 's tartós jó egészségben tartson meg téged nekünk, kiknek ez forró kívánságunk. —

Nyugtalanul várok híreket felőletek, hogy vagytok? — Fennebbi kívánságaimhoz még azt csatolom hogy a Csernátonyiféle scandalumnak ros következményei ne legyenek, mert szomorú dolog volna ha az ily alacsony lelkű embereknek sikerülne az ország rendét 's nyugalját felzavarni. —

Képem, melyről múlt levelemben szólottam „Kedvenc helyecske” cím alatt a héten ki van állítva, feltűnést okozott, dicsérik, s gyalázzák, éles kritika nem fog elmaradni, ha megjelenik mindjárt küldök nektek, mulassatok rajta. csak annak örülök hogy közönyös nem maradt a publicum — igaz némelyek már tökéletes bolondnak declaráltak, nagyon mulattat. — még eddig elnem adtam. —

Most Isten veletek mindnyájatokat ezerszer ölel engedelmes fiad

Pali

Mint az újságokból tudom a cholera hála Istennek nagyon sporadicus 's nálunk egy esetet sem olvastam.

Idéz belőle *Lázár* 1909. 131., *Lázár* 1911. 36. (németül); *Lázár* 1913. 49—50.; *Meller* 93. A levélben említett Csernátonyi Lajos (1823—1901) képviselő és publicista Tisza Kálmán köréhez tartozott. Mivel atyjától nem maradt fenn olyan levél, melyben az itt említett „scandalumról” lenne szó, lehetséges, hogy Pál itt egy újsághírre reagál.

212. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 72. 11. 22.

Édes fiam! ígért photographiáid két nap előtt valahára megérkeztek, igen sikerültek, Mamának nagy örömet tettek, hanem leveledben a' nagy képedről nem teszel említést, — reméllem, nem hagytad abban — sőt szorgalmasan dolgozol rajta — s' kő asztalt megvallom örömet látnám, hogy megérthessem, miben, és mennyiben tértél el benne a' Münchener izléstül és oskolátul — nekem ez ellen nincs kifogásom, hogy egy kis önállóságot igyekezel magadnak kivívni, csak hogy egy kis óvatosság még is kívánatos ezen eljárásnál, hogy ne bősziítsd magad ellen, minden társaidat, — azomban ha ottan nem is fogják dicsérni, s' meg sem venni, az még nem nagy baj — elküldheted máshová, a' hol talán éppen azért fog jobban elkelni mivel a' Münchener oskolátul eltér —

egyébberánt majd megválnék, igen kíváncsi vagyok a' benyomásra mellyet teend, — értesíts engem felőle. —

Benczúr XVI Lajosa nagy Sensációt okozott, s' látod ebből, hogy lehet Americába eladni képet, s' hazájáru' még sem kell a' mellett megféledekezni, Benczúrnak. Müncheneri renoméja, vagy Európai hírneve mit sem szenvedett az által hogy művét, ha csak néhány napra is Pestre küldé — . . .

ölel Apád

Atyja mindig óvta őt a túlzott Münchenhez kötődéstől, most is példának hozza fel a Benczúr hazafias, amellet diplomatikusan intézkedését a XVI. Lajost és családját a versailles-i kastély ostromakor ábrázoló képe sorsát illetően. Kár, hogy a másban engedelmesebb fiú épp ezekben a kérdésekben nem engedett atyja óhajának.

213. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 72. 11. 30.

Édes fiam! gratulációt örömmel vettem, a' Cholera terjed ugyan, de környékünkön még nincs, — adja Isten hogy legalább ezen csapástul mentek maradjunk, — mert különben minden fátum ért, melly gazdát sujthat. — A' mit képed felől írsz, felette érdekelt, csak fájlalom, hogy nem értem, — miben s' miképpen tértél el az elfogadott szabályoktól? s' mi mondható képeden bolondnak? már múltkor írtam, hogy igen érte vágyadat, mellynél fogva, kissé emancipálni, s' függetlenné önállóvá tenni óhajtod magad, — s' ezt bizonyos mértékig helyeslem is — de a' daczolásnak azon igen káros következménye is lehetne, hogy képeidet meg nem vennék, ez pedig igen érzékeny visszont dacolás lenne, azonban, mint mondtam az egészet nem értem, míg világosabban meg nem magyarázod — igen meg nyugtattnál, ha ezt velem megértetni tudnád.

Laczi már Bécsben issza a kumiszt — adja Isten a' logjobb sikert. —

Örömmel láttam leveledből, hogy a' hazai ügyeket is méltatod néha figyelemre, a Csernátunyi féle scandalum ki van ugyan némileg simítva, de a' vége úgy látszik még is Lónyay bukása lesz — vagy legalább részletes Miniszter válság — mellyet ugyan nem Csernátunyi sem a' bal oldal idézett elő, — de más okok — kíváncsi vagyok a' kifejlődésre — adja Isten az eredmény áldásos legyen — mostanában azomban csak is Deák párti kormányrul van és lehet szó, a' krízis tehát nem annyira elvi mint személyi. —

ölel Apád

Sz. M. Félix legidősebb gyermeke, a gyenge egészségű László az ez időben divatos „kumisz-kúrára” utazott fel öccséhez, Zsigához Bécsbe.

214. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye 72. 12. 19.

Édes fiam! lamentábilis leveled ma érkezett, a' kért pénzt megküldöm, de mivel heverőben nincsen bele fog telni néhány napba míg ki teremteni bírom, — de addig talán csak meg élsz még — meg van azon leveled mellyben ígéréd hogy nem csak te nem fogsz tőlem pénzt kérni, de még te fogsz engem pár ezer forintal segíteni — ez álomnak is szép volt — sőt valóssággá is válhat, csak nem kell desperálni, erős akarat, és kitartó szorgalom minden en diadalmaskodik, — hanem veszélyes játék marad mindig az elfogadott szabályokkal nyíltan dacolni, mai magyarázatod után ugyan még kevésbbé értem, mivel sértetted meg annyira az ottani ízlést, mert hogy zöld fát csakugyan zöldre, az alkonyat pírját pedig pirosra kell festeni, az természetes, s' különben nem is lehet, — az egészből csak annyit értek hogy a' kép nem sikerült, ez baj — ez fátum, de tellyességgel nem ok a' kétségbe esésre, más képek kitűnően sikerültek, — egyik ferdén ütött ki, az más művészeken is megesett már, e' miatt nem kell elcsüggedni, de kettős buzgalommal neki állani, s' ha igazán akarod, a' közelebbi festmény fényes sikert fog aratni, ez meggyőződés, a' tehetség nem hiányzik, csak kifejtteni kell azt — ez pedig egyedül tőled függ — ergo nem kell duzzogni nem daczoskodni, hanem megrázva sörényedet, dühösen neki állani a' munkának, s' a' diadal meg lesz, közelébb többet

Apád

Idéz belőle *Meller* 93. Az atya sorai itt megint egy elveszett Pál-levele utalnak. Színeyi ez időben minden energiáját a MADÁRDAL kiállítás körüli harcokba fektette, mert el szerette volna adni, ezért is jelentett neki csalódást az általános meg nem értés.

215. Sz. M. Félix — Pálhoz

Jernye, 72. 12. 20.

Édes fiam! elébb mint sem reméllem képes vagyok neked pénzt küldeni — 200-300. frtot kértél, én tehát ezen két somma közti differentiát felezvén 250.— ft küldök, talán beéred evvel, míg ismét jobb kedvbe jössz, s' a' véna megered, — csak újból is arra kérlek ne csüggedj — s' ne duzzogj — vedd nyugottan a' dolgot, ki az kinek minden műve egyenlőn sikerülne, — tőled megszokták már a' jeles festményeket, a' mi tehát kezdőnél kevésbé szigorún bíraltatott volna, — de meg engedve azt is, hogy a' mű jeles, s' az ítélet igazságtalan, akkor is a' duzzogás és daczolás, csak neked árt, a' műkereskedők meg élnek nélküled is, hanem te nem élhetsz nélkülök, ergo az okos ember ilyenkor vállat von, s' mosolyogva, új képet kezd, s' annál az elfogadott, uralgó ízléshez alkalmazkodik, vagy ha ezt semmiképpen sem akarja tenni, össze szedi

sátorfáját s' másutt próbál szerencsét, csak hogy ezt tehesd még is pénzre van szükséged, tehát ez esetben is, — a' Humpelmayernek romlott ízlése szerint kell még pár képet készíteni, s' azután hátat fordítani neki s' másutt keresni Mekkádat — no de hiszem duzzogásod nem fog soká tartani — s' első sikerült műved ki fog újra a' világgal békíteni. —

Újra mondom, ne duzzogj, hanem jó kedvel végy elő egy más darab vásznat, s' ismét rózsaszínben látandod a' világot

Apád

Röviden idézi *Meller* 93.

216. Sz. M. Pál — atyjához

Édes Atyám!

A 250 frtot melyet kegyes voltál küldeni nagyon köszönöm, egyelőre kirántott a bajból. Mindnyájatoknak boldog új évet kívánok, legyen boldogság 's örömmel telt. — A kezdet jó — nagyon örvendetes 's meglepő volt tudósításod, hogy Józsi úgyszólván vőlegény — bravo!! hamar rá gondolta magát s nagyon jól választott, — kívánom neki legyen boldog, 's boldogítsa kedves menyasszonyát, kinek szivemből minden jót kívánok — Minket vén komondorokat csakugyan csúffá tett — de ha meggondolom, nekem ez még sem volna való —

Nagyon érdekelne, ha szíves volnál megírni, mi céljai vannak Józsinak a jövőre nézve? — Gazdálkodni fog-e — vagy hivatalba lép? hol fog lakni mikor fog házasodni? mert erre eljövök, reményelem víg magyaros lakodalmat fog csapni, 's nem olyan divatos holmit, — utazó ruhába egész csendességbe esküdni 's mindjárt egy Hochzeitsreisét tenni, ez holmi számár béka vérű németeknek való — Hát Láci megérkezett-e Bécsből? használt-e a cúra? — Én valahogy csak megvónék a düh elpárolgott — Képem Bécsben van, nagy képeken, mely soká pihent, most teljes gőzerővel dolgozom, 's munkámban találok az egyetlen vígaszt, szórakozást 's mulatságot, mit mond hozzá a világ avval nem törődöm. — Kezedet csókolja fiad

Pali

A datálatlan, december végére tehető levélből idéz *Meller* 94.; *Jeszenszky* 131. *Lázár* (1909.) a 131. oldalon 1873. januárra datálja. A sorok közt megbújó csalódottság és melankólia feltehetően nem csupán művészi eredetű. Öccse vőlegénysége hírére saját érzelmi viszonyainak kuszasága még inkább tudatosodott benne. Szülei eltiltották Gundelfingeréktől, és ő engedelmeskedett e kívánságuknak, de a Probstner Zsófiához fűződő gyengéd érzelmeit csak ideig-óráig lehetett már elfojtania. Egyelőre még munkájában, tehát a MAJÁLIS festésében találja egyetlen vígasztát.

217. Sz. M. Zsigmond — atyjához

Bécs, jan. 17. 73

Édes Atyám!

... Pali képét az itteni „Kunstverein”ban megtaláltam, hol jelenleg igen sok jeles mű van kiállítva s’ a „Künstlerhaus”-bani kiállítással nem is lehet összehasonlítani — ámbár nagy lármát csinálnak belőle. Pali képét figyelmesen — s’ több ízben nézegettem de csak azon eredményre jutottam, hogy mindinkább jobban és jobban tetszett. A publicumbani hallgatódzásom is csak arról győzött meg, hogy a képet határozottan sikerültnek tartják. Véleményem s’ ítéletem szerint, úgy a tárgy, a gondolat, mint a kivitel, valóban művészi — oly gyöngéd és természetes egyaránt, ezen mű, hogy még a legműveletlenebb embert is kellemesen kell érintenie. Címe: Vor dem Badehause”.

Reményem fotografiát fog Pali küldeni s’ akkor úgyszemint egy véleményen leszünk. — A part mellett a vízben áll egy rongyos deszka bódé, melyhez a partról egy palló vezet a pallón, egészen a bódé mellett áll egy nő, ki leskelődni látszik, e megett egy másik ki végig tekint a hullámzó víztükrön — s’ úgy látszik hogy valamit beszélnek egymással, mert a harmadik alak egy kis lyánka, unatkozván, a korlátra dülve egy hosszú fűzággal piszmozg a vízben — a bódé tetején egy résen pedig látható egy fej, mely öröködik, hogy hátrafele láthasson — mi azonban nem sikerül neki — távolabb a vízben pedig egy úszó látható. — A három fő alakban kifejezett contrastok, adnak életet az egésznek — ehez járul még a művészileg festett víz, s’ gyenge hullámok — úgy hogy az egészben valami egyesítő szellem uralkodik, mely a harmóniát idézi elő. — Szóval én nem vagyok képes róla rossz kritikát írni — s’ még kevésbé a bukás okát ki csiklandozni a dologból — Hanem már felkértem egynehányat ismerőseim közül hogy nézzék meg a kiállítást, mely alkalommal irányítanak figyelmüket a Pali képére is. . .

Kezeidet csókolja szerető fiad

Zsiga

Öccse atyjához írt leveléből tudjuk meg, hogy Pál előző levelében említett Bécsbe küldött képe nem a Münchenben sikertelen maradt MADÁRDAL, hanem a Fleischmann-nak eladott FÜRDŐHÁZIKÓ.

218. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs, jan. 17.— 73

... Laczi tudósított, hogy a Laczi bácsi vitaliciumi szerződése legközelebbi időben készen lesz, s’ egyúttal aláíratik, minek következtében a régen pengetett osztály valahára életbe fog léphetni. Laczi tetemesen javulva ment innét haza, reményem, ha szándéka szerint tavasszal ismét ide jön, tökéletesen helyre fog állni egészsége. — Képedet, a Kunstvereinben megnéztem s’ csak árát keveslem — Munkácsi „Ungar.-Landschaft”-ja a Künstlerhausban 1250 frt. Ö.W. nem ér öt garast sem — és Schlösser

„Thetis von Peleus überrascht”-ja nem hat rám annyira mint Max G. „Scere in den Katakomben Roms” képe. — A katastrophát, melyet képed átélni mondatik — nem értem — mindentől eltekintve a — víz hullámaival — a part mellett kincset ér — a három fő alakban kifejezett contrast caractereket nem is érintve — Magáért a vízbe bámuló s benne piszmogó gyerekért adnék 1000 frtot, — ha volna! — Szóval nekem a kép végzetlen tetszik s’ másokat is láttam kik hosszasan nézték. — Az ember a vádlikat önkéntelen törekszik a víz tükreben felfedezni, mely szándékában azonban a gyöngéden kigyózdó hullámok által gátoltatik, mi épen a közel fekvő — elérhetlen ingerét gyakorolja az emberre. — General Inspector der österr.-Staatsbahn *Hyppolite Wolf*, f. hó 23^{kan} érkezik Münchenbe és a Rheinischer Hofban száll — megakár látogatni — jó lenne ha felkeresnéd

Zsiga

Ugyanazon a napon a hű Zsiga bátyját is tudósítja képe sorsáról. Abból a mondatából, hogy „A katasztrófát, melyet képed átélni mondatik, nem értem” — jól látható, hogy a család azt hitte, hogy a MADÁRDAL fog Bécsbe kerülni. A FÜRDŐHÁZIKÓ ugyanis nem kavart viharokat Münchenben, hanem rögtön megvette a műkereskedő, a kép is az ő intézkedése folytán került a bécsi Kunstverein kiállítására, sőt majd ott fog maradni a világkiállításra is, hogy ott „Kunst Medaille” bronzérmet nyerjen.

219. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs, jan. 27—73.

Kedves Palim! Légy szíves kérlek mielőbb tudósítani, hol van azon bizonyos kép, a, kőasztal; mert Apa nagyon kívánja hogy megnézzem, s’ én nem tudom hogy hol van, — Sem a Künstlerhaus, sem pedig a Kunstverein Catalogjában foglaltatik. — Múltkor épen Apa felszólítása következtében — mert különben nem tudtam volna — kerestem fel képedet, de minthogy a tárgyat nem tudtam, azt hittem hogy a Badehütte azon szerencsétlen kép — mit épen nem tudtam megérteni. — A badehüttére ki van írva az 1000 frt. —

ölel öcséd Zsiga

Mindeme zavarokat valószínűleg az okozhatta, hogy Pál december végi leveléből nem lehet világosan kiolvasni, melyik képe van már Bécsben. Ez utóbbi levélből jól látható, hogy a Szinyeitől 700 forintért vett FÜRDŐHÁZAT Fleischmann már 1000 forintért árulta Bécsben.

220. Sz. M. Félixné — Pálhoz

Jernye, 873 Jan: 27^{én}

Kedves fiam! Már oly rég kívántam néked írni, de mindenféle igénybe veszik fejj, és kézimunkámat, hogy nem vagyok képes mindennek eleget tenni. — Kedves névnapodról is csak ma emlékezem meg, szívem mélyéből küldvén néked anyai áldásomat, és szerencsekívánataimat működésed sikerére! Eddig talán már az ellened lázadt elemeket is lecsillapítottad valami kedves képpel, mi oly kis fáradtsággal sikerül oly gyakran nálad, — bár tettet volna! A közvéleményt nem kell mindenkor megvetni, főleg oly művészi körben mint tiéd, kénytelen vagy a farkasokkal ordítani, mind addig, míg hírneved mint elősmert képesség nem lesz erős alapokra téve. — . .

Isten áldjon meg kedves gyermekem, lélekben szívére zár hű anyád

Valéria

221. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. január 29-én Bécsből

. . . Palitól ma kaptam levelet, melyben értesít, miszerint szerencsétlen képe a januári kiállításról elkésett s csak februárban lesz látható — ezen okból erről csak néhány nap múlva fogok írhatni . . .

222. Sz. M. Félix — Pálhoz

Országos Széchényi Könyvtár

Jernye 73. 2.9.

Édes fiam!

. . . Laczi bácsi a vitalitiumra nézve, még sem tudja magát elhatározni, most ismét a maga osztály részét akarja magának kiharóztatni, naponta új skrupulus, új aggály, és nehézség támad — kemény próbára teszi türelmemet . . .

Nagy képed mennyire haladt? s' azon kívül csinálsz é valamit? igyekezz fiam pénzt szerezni, reám ne támaszkodj mostan.

Ölel

Apád

223. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs, febr. 15, 873

Kedves Palim!

Szerencsétlen képedet nem tudom egész Bécsben felfedezni, tudósíts kérlek, vajjon mi történt vele — A Kunst Vereiben úgy mint a Künstlerhausban eredménytelenül kerestem, a Catalogusokat hijába olvastam el 5—6-szor — nevedet nem találtam benne. Apa mindig sürget. — . . .

Tudósíts működésedről.

Ölel öcséd

Zsiga

224. Sz. M. Pál — atyjához

München, febr. 16-án 1873.

Édes Atyám!

Fájdalommal láttam utolsó leveledből, úgyszintén Mamácska és Kálmán leveleiből, hogy mindketten betegek vagytok s azonkívül is gondokkal terhelve, choleraával környezve. — Ezer baj, — csak óvna meg a gondviselés minden veszélytől.

Meg nem foghatom, hogy Laczi bácsi még mindig nem akarja belátni, hogy ezer scrupulusaival magának keseríti el leginkább életét, melyet oly szépen és gond nélkül tölthetne be, ha irántad bizalommal viseltetnék. — Szomorú dolog, hogy a legjobb testvér szívét így elkészeríti.

Mindezek után nagyon nehezen esik nekem, hogy éppen mostan én sem írhatok jó hirt magamról. Hiába fordítottam minden igyekezetemet oda, hogy pénzt szerezzek, lehetetlen valamit is eladni, türelemmel kell várnom, míg nekem feljön csillagom s nézni nyugodtan, mint adják el a legnagyobb szamarak hitvány mázolásait. Ezt, sőt előre megrendelésnek sem tudok eleget tenni, hiába, ezt forszírozni nem lehet. Tudtam, hogy neked nagy áldozatba kerül engem pénzzel segíteni, azért karácsony tájban is csak a minimumot kértem, mi természetesen mindjárt felment sürgős fizetésekre.

Miután mégis remélek valaha valamit eladni, minden scrupulus nélkül elfogadtam itteni barátaimtól felajánlott kölcsönt, kiknek úgysis jól megy dolguk, pénzben bővelkednek s mindegy nekik, akár a szekrényben hever, akár nálam van. Úgy történt, hogy az efféle adósságom mely részint régibb pénzzavaraim korszakából hátra maradt, részint későbbi, de legnagyobbbrészt újabb kölcsönök, most 300, háromszáz forintra felszaporodtak, ezt így tovább folytatni nagyon genáns, — sőt nem is könnyen lehetséges. Ezenkívül élni is kell s az élet itten sok pénzbe kerül, a legnagyobb takarékoság mellett havonként minimum száz forint.

Nagy képem, mellyel meglehetősen előrehaladtam, annyira elfoglalja minden időmet, hogy nem is gondolhatok azon mellestleg valami kicsit, könnyen eladhatót festeni, mert az idő nagyon rövid s megtörténhetne, hogy nagy képem el nem készülne a kiállításra, mi reám nézve életkérdés, — sőt még az is megtörténhetik, hogy a kicsivel csak szaporitanám eladhatatlan képeim gallériáját, mit legvalószínűbbnek tartok — s mire vezetne ez? Elkedvetlenedem mindentől s ismét apáthiába süllyedek vissza, pedig tudom, hogy ettől leginkább óvakodnom kell, ezt tudom tapasztalatból.

Összes erőmet mostan nagy képeimre kell koncentrálnom s csakis ebbe helyezem reményemet, úgy sikerre nézve, mint anyagilag, mert ha ötezer forintot nem is kapnék érte, néhány ezerért mégis reményilem eladhatni s ekkor nemcsak alkalmam lesz pénzügyi kérdéseim rendezni, de a reámnézve oly égető szükséggé vált s óhajtott olaszországi út — s ha lehet — végképeni ottmaradásom is megvalósulhat.

Bocsáss meg, hogy oly hosszasan írtam le bajaimat s vágyaimat, de szükségesnek tartottam ezt arra nézve, hogy helyzetembe világosan beláthass. Megjegyzendő még, hogy fentemlített adósságaim visszafizetése nem sürgős, pár hét múlva sem késő, de a mindennapi szükséglet fedezésére mégis kell pénz, azért kérek, légy szíves legalább valamit küldeni, nehogy idegen emberek erszényére szorulva legyek.

Valami kellemetést mégis közölhetek veled, t. i. már régen megbántam, hogy pressiót gyakoroltattam magamra a bécsi kiállítást illetőleg Tildy s az itteniek által s ezért mindjárt felhasználnom az ürügyet, melyet a német művészek összeveszése a bécsi kiállítási comissióval nyújtott s melynek következtén a németek nem akarnak semmit Bécsbe küldeni, s kihúztam magamat a dologból s bejelentettem képeimet a magyar osztálynál, evvel csakugyan tartoztam hazámnak. Így képem a magyar osztályon lesz kiállítva, tudom, hogy örülni fogtok ennek.

Kezedet csókolja, fiad:

Pali

A levél ismeretlen helyen van. Teljes terjedelmében közli a Magyar Hírlap 1935. január 6. 27—28. Egy-egy mondatát idézi *Lázár* 1935. II. 104. és III. 133.; ill. *Hoffmann* 21. Színei inkább vállalta a kölcsönkérések, végül az atyai segítségkérés megaláztatásait, de művészeti kérdésekben nem volt hajlandó megalkudni. Minden erejét a MAJÁLIS festésébe fekteti, sőt, jövődjét is erre az egy lapra teszi fel, mert a kép majdani eladásából szeretné fedezni Olaszországba költözésének költségeit. Néhány hónapja még erőteljesen Párizsba készült, az itáliai út gondolata csak Böcklinnel való szorosabb kapcsolata folytán merült fel, aki valóban hamarosan Firenzében telepedett le. — A levél végén örömmel bejelentett magyar osztálybeli kiállításból végül semmi sem lett, mert egy jelenleg lappangó későbbi levél *Lázár*-idézte töredékéből a következőt tudjuk meg: „Piloty valahogy megtudta, hogy én a *Majálist* a magyar osztályban akarom kiállítani, múlt alkalommal rámtámadott, szemrehányásokkal és mindennemű kapacitációkkal, úgyhogy végtére kénytelen voltam neki megígérni a müncheni osztályban kiállítani” (*Lázár* 1935. III. 133.).

225. Sz. M. Félix — Pálhoz

Eperjes, 73. 2. 20.

Édes fiam! Lamentabilis leveledet ma vettem, most 150. frtot küldök, mert csak annyi van . . . én örvendek hogy már München elhagyásának eszméjét pendited meg, — én ezt régen óhajtottam, de most már meg győződésemmé vált, hogy ottan többé felvergődni nem fogsz — de ha ottan nem kellendők képeid, próbáld máshová küldeni — de minden áron igyekezz pénzt csinálni — én segítlek, valamint többi gyermekeimet is, a' mennyire bírom, de mindennek van határa, különösen oly felette rossz évben mint a' mostani — gabonám semmi sincs eladó, — burgonya oly rosszul termett, hogy a' marha telelés kedvéért kénytelen valék sokat venni, pedig drágán, most pedig a' szesznek ára naponta lejjebb száll, úgy hogy nevezetes veszteséggel égetek — bor kevés termett, az is virágosodik, s' ára nincs — valóban meg áll az eszem. — Laczi bácsi már valahára belenyugodott a' szerződésbe, reméllem néhány nap múlva már alá fogja írni — ha ez meg lesz, az osztályt meg teszem még a' nyár folytán, hogy legalább ti nagy korúak magatok bajlódjatok és gondoskodjatok magatokrul, erőm naponta fogy, a' sok gondot már nem bírom — elég fog még amúgy is reám nehezedeni. — Hogy a magyar osztályban állítod ki képedet, annak igen örvendek, s' ez Mamát még inkább fogja megörvendeztetni — csak kedvedet ne veszítsd, — ha ottan nem boldogulhatsz, majd másutt szerencséssebb lehetsz, a' képesség benned nem hiányzik, csak az akarat legyen meg, — és több szorgalom, s' takarékoság — a' mostani keserű tapasztalás, reméllem üdvös leczkéül szolgáland, s' így eredményében áldásos lehet — csak bátorság, férfias elszántság, és komoly kitartás — lélekben ölel

Apád

Országos Széchényi Könyvtár

226. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. március 7-én Bécsből

. . . Pali képe a márcziusi kiállításban épen úgy nem található mint a februárban — e végetti interpellációra pedig csak mély hallgatással válaszol. — Hogy mi sors érte ezen szerencsétlen pictúrárt — azt a jó isten tudja . . .

Pál januártól márciusig dolgozott a legnagyobb vehemenciával a MAJÁLIS befejezésén, eközben már nem törődött a MADÁRDAL sorsával. Lehetséges, hogy a kép nem is jutott ki sosem Bécsbe, az apai érdeklődést megválaszolni akaró Zsiga ezért nem találta sehol sem kiállítva.

227. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1873. ápr. 2.

...Valahára bevégeztem képemet, — pár nap óta ki van állítva és örömmel mondhatom, hogy az itteni publikum lármát üt vele, sokat beszélnek róla, dühösen gyalázzák és dicsérik, minden oldalról gratulálnak, bár ennek örülök, de azért mindez el nem vakít, mert ismerem a publikumot és szeszélyeit, sőt ismerem saját értékemet és tudom azt is, hogy sok munka, sok komoly tanulmány vár még rám, ha némi elégedettséggel akarok életemre visszatekinteni...

A levél ismeretlen helyen van. Azonos részletét közli *Lázár* 1935. III. 133.; *Meller* 94.; *Jeszzenszky* 132. A bécsi kiállításra való küldés előtt állította ki a müncheni Kunstvereiben a MAJÁLIS, mely ezek szerint március végén készült el.

228. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. április 10-én Bécsből

...Pali szintén készül a kiállításra, hanem még nem tudom, mikor akar jönni, mert ha egyszerre nagyon sokan jönnek nem tudom hova férünk, ámbár szükség esetére nyárban az előszobát is lehet hálóhelynek használni.

A viláckiállítás óriási szenzációnak ígérkezett, és Szinyeiék baráti köréből és rokonságából is sokan készültek Bécsbe utazni, mindennek szervezője és bonyolítója Zsiga lett.

229. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. április 25-én Bécsből

...Pali képei, melyeket a viláckiállításra készített, mint hallom már itt vannak, hanem alkalmasint csak a kiállítás alkalmával lesznek láthatók...

230. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. május 4-én Bécsből

...Palitól e napokban várok levelet, hiszem nem soká fog vele várani — vagy talán maga fog rövid idő alatt ide érkezni — mostanig még nem tudok semmit róla. — A kiállítás megvan ugyan nyitva, hanem még csak részben kész s még néhány napig a belépti jegy is oly drága lesz, hogy magamszörű emberek nem igen látogathatják, — hanem a jövő hét folyamán már ez is lehetséges lesz.

... Mint írod az osztályt még e hóban kívánod végrehajtani, mely ügyben Palinak is írtam s épen ezért reménylem hogy felelni fog — vagy pedig nem sokára útra fog kelni — s megérkezése esetére majd azonnal tudósítandlak. — Úgy hiszem mindnyájunkra nézve elég fontossággal bír ezen ügy, hogy annak létrejöttét lehetőség szerint támogassuk. — A kiállítás tartama oly hosszú, hogy e miatt nem leszünk akadályozva néhány hetet otthon tölteni. — S ha otthon vagyok — akkor úgy sem sokat gondolok a kiállítással s az egész világgal...

231. Sz. M. Pál — atyjához

München, 1873. máj. 12.

...sőt itten senki sem kérdezte, hogy szándékozom-e eladni a képet, vagy sem? Talán azt hiszik, hogy én képeimmel az itteni filisztereket akarom bosszantani vagy mulattatni, — egye meg őket a —. De nem akarok hálátlan lenni irántuk, mert csakugyan nekik köszönhetem, hogy Münchent meguntam, s visszavonhatatlanul elhatároztam, Florencbe átköltözni októberben...

A levél ismeretlen helyen van. Részletét közli *Lázár* 1935. III. 133. Színyeit valóban már semmi nem köti Münchenhez. A MAJÁLIS eladására nincs reménye, de nemcsak a közönség állt értetlenül rendhagyóan újszerű képe előtt, a művészbárók is sorra elmaradoztak. A kép festése közben Probstner Zsófia iránt kibomló szerelme szintén arra készítette, hogy ha meg akar házasodni, olyan helyet válasszon letelepedésre, ahol nyugodtan tud alkotni és meg is tud élni művészetéből. Tervei valószínűleg már egészen konkrétak voltak, hogy októberben készült Firenzébe költözni: szeptemberben megtartja esküvőjét, majd részt vesz Józsi öccse lakodalmán, addigra a régóta tervezett vagyonosztokkodás is lezajlik, és így nyugodtan távozhat. Sajnos csak a rövid levéltöredékekből tudjuk összerakni e feltételezhető gondolatmenetet, mert épp élete legizgalmasabb időszakaiból származó levelei veszték el.

232. Sz. M. Zsigmond — Pálhoz

Bécs, máj 16, 873.

Kedves Palim!

Leveledet vettem — s' örülök hogy nem sokára jönni készülsz. Reménylem hogy addig majd hazulról is megfognak biztosan tudni, mikor lesz már valahára az osztály. Józsi októberben alighanem meg fog házasodni — e miatt is jobb mennél előbb rendbe jönnünk. Laczi bácsitól értesültem, miszerint Benczúr azt beszélte, hogy jelenleg München első coloristája vagy — gratulálok. — A kiállításon a Kunsthalle még mindig be van zárva — még hozzáférhetlen — pedig nagyon szerettem volna képeidet látni — valóban kíváncsi vagyok rájuk. A kiállítási tér mostanig még mindig nem más

mint egy óriási Rumpelkammer — még legalább egy egész havi szorgalmas és szakadatlan munkába fog kerülni míg csak félig meddig hozzáférhető lesz minden részében . . .

Ölel Zsiga

Benczúr állítólagos kijelentése azt bizonyítja, hogy a MAJÁLIS rövid müncheni kiállítása valóban nagy port kavarhatott fel, és eközben komoly elismeréseket is aratott alkotója.

233. Sz. M. Pál — szüleikhez

München 1873. Máj. 23-án

Édes Szüleim!

Mamácska kedves levelére válaszul öröm és boldogsággal telt szívemet tárom fel előttetek: Én Probstner Zsófikát kit határtalan kiolthatatlan szerelemmel szeretek, 's kinek egész szívét 's leghőbb viszontszerelmét bírom, megkértem, mert mi egymás nélkül nem élhetünk. —

Esedezve kérem áldástokat 's beleegyezésteget, mert csak evvel lehet boldogságom teljes, tudom hogy ezt meg nem tagadjátok tőlem, mert nem akarhatjátok fiatokat egész életére szerencsétlenné tenni. —

Júniusban hazajön Kropachra G. Gyulával s nejével, 's ekkor megismeritek mily angyali lény — 's ekkor őt nem félve de büszkén vezetem ölelő karjaitokba. —

Gundelfinger Gyula 's neje előtt nem maradhatott titokban a dolog 's ők örömmel adták beleegyezésöket.

Dobogó szívvel nézek válaszotok elé 's kérlek ne tagadjátok meg tőlem áldástokat mivel a legboldogabb emberré tehettek.

Kezeiteket csókolja

szerető fiatok

Pali

MNG Adattár Ltsz.: 3464/937. Egyike Szinyei leggyakrabban idézett leveleinek. Teljes terjedelmében közli *Lázár* 1935. 134.; részletét idézi *Meller* 95. Sajnos elvesztek Sz. M. Félixné 1869 és 79 közötti, családjához írt levelei, így nem tudhatjuk, mit tartalmazott az a kedves anyai levél, melyre válaszul végre megvallja szerelmét, és nem takargatja tovább nagy titkát.

234. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. május 30-án Bécsből

... Már régen akartam Pali képéről valamit írni, hanem még mind eddig nem bírtam csak közelébe is jönni, minthogy azon osztály még utolsó otlétemkor, néhány nap előtt, zárva volt. Csak nagy képét láttam távolról egy ajtóresen — Palit rögtön megismertem rajta — hanem a távolság miatt semmi közelebbit nem mondhatok róla. — Meglepett, hogy a kép a magyar osztályban van, miután az eddigi körülmények tudomása szerint annak, mint a müncheni iskolában készültek, a német, illetőleg bajor osztályban kellett volna függnie. Lehet, hogy a két kisebb képe a németeknél függ, de minden esetre igen helyes, ha a magyar osztályban is van valami tőle. — Annyi bizonyos, hogy ott a hol van, legyen az német vagy magyar osztály — feltűnést fog okozni. — Már az is némi elismerést tanúsít, hogy a nevezett osztály bemeneti ajtaja felett van alkalmazva — közömbös képnek protectió nélkül pedig nem adnak oly jó helyet. Tárgya következő: egy lejtős gyepen két nő közt ül egy velök társalgó férfi (Luzsénszky Zsiga) az előtérben egy más férfi gugól és virágot szed, — csak nagy kalapja karimáját látni arcza helyett — továbbá a két nő előtt egy plaiden Pali maga fekszik hason és jóízűen falatozik, nem gondolván a szép természettel s az egész világgal, melynek ostentációval hátat fordít — hogy mit gondol — azt nagyon könnyű kitalálni. — A háttérben zöld vetést látni, a mint a szélben hullámozik — e felett pedig a barátságos firmamentumot. — Nagyon sajnálom hogy közelebből még nem láthattam s hogy eddig mások ítéletét el nem leshettem — mert akkor bizonyosan tüzetesebben tudósíthatnálak róla. — A két kisebb képről pedig már épen semmit sem tudok. — Catalogus még mai napig sincsen — s e nélkül képeket nézni majdnem olyan, mint ökor módjára botanizálni a réten. . .

Fiatalabb korában Zsiga volt Pál legfőbb családi bizalmasa, de ezúttal még őt sem avatta be a szülei által nehezményezett Gundelfingerékkel kapcsolat ilyen komolyra fordulásába. Ezért nem találunk még e levélben utalást a leánykérésre. Viszont tüzetesen beszámol a MAJÁLIS magyar osztálybeli jó elhelyezéséről, és emiatt értékes dokumentum a levél (vö. Telepy Károly 1905. II. 5-i levelét, lásd 281. sz.).

235. Sz. M. Zsigmond — atyjához

Bécs, 1873. júni. 5.

.. Laczi bácsit befogom e várhatni? még nem tudom — mert az attól függ, mikor jön Pali s' meddig maradhat itt. Tudósítása szerint holnap vagy holnapután érkezendék ide — Házassulási szándékáról csak leveled által értesültem s' a közelebbi körülményeket M. Tónitól hallottam. . .

Pali nagy képe — nem tudom mi oknál fogva — néhány nap óta a német osztályban függ. Már csak Palival együtt fogom megnézni. . .

A kiállításra Bécsbe utazó Pál nagy haragra gerjelt képei rossz elhelyezését látva. Tiltakozásának a zsüri helyt adott, és a művét visszakövetelő festőnek kiadta a képet, melyet az Miethke műkereskedőnél helyezett el, majd hazautazott, hogy jegyesét bemutassa szüleinek.

236. Sz. M. Pál — atyjához

Krompach 873 Jul 20^{án}

Édes Atyám!

Pár nap előtt Besennyőről ide érkeztünk, 's bár nekem szándékom volt innen mindjárt haza menni, még sem vihettem ki miután itten nagyon jól érzem magamat. — De mostan kérlek légy szíves szekeret ide értem küldeni, ha alkalmatlanságot nem okoz. — Kezeidet csókolom Zsófikával együtt 's maradok engedelmes fiad

Pali

Egy mondatát idézi *Meller* 97. Krompach vagy magyarosan Korompa Gundelfinger szepességi birtoka volt. Szirmabesenyőn Gundelfinger Gyula édesanyja, Sz. M. Matild lakott, aki akkor már régen özvegyült második férjétől, gr. Szirmay Istvántól is. Ugyanott élt mostohafia, Szirmay Alfréd, akihez 1878-ban ment feleségül a Gundelfingertől akkor elvált Probstner Mária, Zsófia nővére. Sz. M. Matild egyébként egész távoli rokona volt csak Pál atyjának.

237. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. szeptember 6-án Krompachról

...Pali fest a Zsófica arczképén — mi pedig rakétákat csinálunk ...

Pál esküvője előkészítésére jött át újra Krompachra Zsiga kíséretében. Bár Sz. M. Félixék nem álltak fiuk boldogsága útjába, az esküvőn mégsem jelentek meg, így a menyegző október 15-én egész csendes körülmények között zajlott le Zsófia gyámjának krompachi házánál (27—28. sz. kép), Zsiga tanúskodása mellett.

238. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1873. október 29-én Bécsből

...A Laczi bácsitól és testvéreimtől kapott commissiókat még nem végezhettem, — hanem a Pali érméről mindjárt holnap fogok tudakozódni, mert ez a legsürgősebb ...

Bár a díjak odaitélése még a kiállítás ideje alatt megtörtént, magát az érmet csupán 1874. novemberi keltű levelével küldte el a berlini szervezőbizottság (a bécsi vilákiállítás bajor részvételét német birodalmi bizottság szervezte — 29. sz. kép).

239. Sz. M. Pál — atyjához

Édes Atyám!

Név és születésnapodra a legjobb szerencsekívánatokat, tartson meg az Isten még soká erőben 's egészségben, hogy örömed lehessen úgy gyermekeidben, mint menyeidben, kiket tudom ép úgy szívedhez csatoltál mint minket. —

Leveled tegnap estve érkezett de már Laczi bácsit nem találta, mert Szepességre ment Kálmánnal, sajnálom hogy nem tudhattuk meg hogy vagy, de nem mertük felbontani. — Itten beállott a kemény hideg a föld egy lányira befagyott, 's miután úgy sem lehetne kihatítani a zsellérek földjét, a végképeni megállapodást a te visszaérkezésedre halasztottuk, mert úgy sem lehet velök a tervezett alapon rendbe jönni.

— A cséplés jól megy — de az égetés napról napra rosszabbul, jó lesz Ujházit elbocsájtani, ennél is intézkedéseidet várjuk.

Kezeidet csókolva maradok szerető fiad

Pali

A datálatlan levél 1873. november közepére tehető. Egy mondatát idézi *Lázár* 1909. 131. A levél azt bizonyítja, hogy az ideiglenesen Jernyén letelepedett fiatal párt meleg családi otthon vette körül, a szülők nehezen elfogadott fiatal menyüket is megszerették.

240. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1874. február 9-én Bécsből

...A Pali által küldött bort és túrot megkaptam a németek nem győzték eléggé dicsérni; a collodium megtette hatását. — Mint hallom a menyecskékkel Daróczon és Berzeviczén voltál, hol már oly régen vártak ezen látogatásra...

Az októberben megházasodott két Szinyei fiú egyelőre a jernyei nagy kastélyban maradt, s az ifjú menyek felváltva vitték apósuk háztartását az időközben két legkisebb fia eperjesi iskolázatása végett Eperjesre beköltözött anyósuk helyett. Józsi később feleségével, Bánó Etelkával Szinyén, a pártázatos reneszánsz tornyú ősi templom melletti barokk családi kúriában rendezkedett be, míg Pál még az apai házban maradt, hiszen ottlétüket csak néhány hónapra tervezték.

241. Sz. M. Zsigmond — atyjához

—1874. március 20-án Bécsből

...Hát Paliék csakugyan Münchenbe szándékoznak menni — reménylem azon alkalommal megállnak itt is néhány napig...

242. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1874. április 16-án Bécsből

... Paliék s Józsiék tudom jól mulattak Kükemezőn — sajnálom hogy nem lehettem én is otthon az ünnepek alatt, hanem ez majdnem kivihetetlen volt s kár lett volna ezen, ha ideiglenes hivataloskodást is elmulasztani, mert evvel csak bizonyosan ártottam volna magamnak — hogy sokat használt-e vagy nem, — azt a jövő fogja megmutatni...

Ebben a levélben már szó sincs indulásról. Pál fájó szívvel bár, de engedett apja kérésének és ideiglenesen lemondott az utazásról, hogy betegeskedő apja még megláthassa útban lévő első unokáját. Egy szalon elkerített részében berendezett műtermében kezdte májusban festeni gyermeküket váró feleségéről a LILARUHÁS HÖLGYET.

243. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1874. május 21-én Bécsből

... Igaz, hogy amint Pali még Florenczbe készült letelepedni, egyszer azt találtam mondani, hogy szeretném őt ottan meglátogatni, hanem hogy én minden áron utazni készülök, arról még eddig nem tudtam semmit...

Pál különböző utazási tervezései a Bécsben doktoroskodó Zsigát is megragadták. A levél hangneméből arra lehet következtetni, hogy az apát minden ilyen terv megriasztotta, hiszen ő összes gyermekét maga körül akarta látni. Sajnos Pál esetében ez az érzelmi alapú „röghöz kötés” rendkívül károsnak bizonyult, pályája tragikumuma nem a MAJÁLIS sikertelenségével, csupán a Jernyén maradással kezdődött.

244. Sz. M. Zsigmond — atyjához

1874. aug. 27-én Bécsből

... Örömmel hallom, hogy a kis Félix és Zsófiika jó egészségnek örvendenek s hogy az előbbi már most kezdi a hízást. — Képezem Pali mily boldog, hogy gyönyörködik a kis angolkában...

A Szinyei családban annyira várt első unoka, akit nagyapja után Félixnek kereszteltek, augusztus 18-án született meg. A „kis angolka” tréfás célzás arra, hogy Pál régebben az igen jó pecsenyét adó angol malacokat „angyaloknak” hívta (a művész öccse, Sz. M. István megjegyzése a levélhez). A festő csecsemő kisfiát ez év decemberében sugárzó szépségű képen örökítette meg.

245. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

München 21 Mai 1875

Lieber Freund!

Lass Dich umarmen (ohne Eifersucht erregen zu wollen) für Dein Vorhaben wieder nach München zu kommen. Es ist als bestimmt anzunehmen, dass Deine gute Seiten als Freund, Gatte, Vater nicht gelitten haben, sondern unter zarter Hand sich noch vervollkommen haben. Zweck meines Schreibens ist folgender: Benczzur geht mit Familie heuer auf zwei Monathe nach Ambach, ich mit Familie nach Ammerland, wo wir eine Villa haben. Da Du und Frau Gemahlin sich erst langsam aclimatisieren müssen, besonders der Sohn, so meine ich, es geschieht am besten bei flüssiger Arbeit am Lande, am See, in alter Gesellschaft. Denn in der Stadt ist es trostlos öde und heiss um diese Zeit. Da wäre es nun nothwendig bei zeiten Wohnung zu suchen. Ich habe aufs gerade wohl im Ambacher Gasthofe im zweiten Stock, mit herrlicher Aussicht am See, Gebirge etc. etc. (Balkon) 2—3 Zimmer belegt und warte nur auf ein telegraphisches Ja oder Nein, und auf wie lange von wann an.

Plan von ganzen Stockwerk

Zimmer mit
zwei Betten
Balkon
Ofen

Zwei Zimmer
mit 3 Betten
Balkon
Ofen

Zimmer
mit Nordlicht
als Atelier
Gang

Diese 4 Zimmer kosten monatlich 100 Fl., nimmst Du nur 1 und 2, so vielleicht 60 Fl. In Ammerland ist nichts zu haben und mein Haus zu eng für eine dritte Familie.

Nun wird die Frau Gemahlin gewiss böse sein, dass ich jetzt schon anfangen den Verführer zu spielen, doch bitte ich Dich sie zu versichern, dass das wirklich mein Wohlmeinender Rath ist. Umsomehr, als dir eine Wohnung in der schmutzigen, trüben Schummergeasse gewiss nicht behagen wird, auch vielleicht nicht gar zu gesund ist. Allerdings ist auch bischen Egoismus dabei. Denn wenn Du kommst, sind wir schon fort. Ich bin jetzt nicht nur Mutter, sondern seid 8 Tagen auch Vater. Die Tochter Milla (Ludmilla) läuft schon.

Ich freue mich sehr den jungen Herrn Pali zu beglückwünschen in der Wahl seiner Eltern so vorsichtig gewesen zu sein. Empfehle mich der Frau Gemahlin. Entschuldige meine Zudringlichkeit und sei versichert, dass sich ganz München auf Euch freut besonders aber

Dein aufrichtiger

G. Max

Idézi Meller 103—104. Pál érzi, hogy a falusi élet újból túlságosan kizökkentette művészi célkitűzéseinek megvalósításából, és ezért hirtelen elhatározással legalább Münchenig szeretne eljutni. Nem keresi többé Böcklin közelségét, az itáliai letelepedés immár irreális álommá lett, de eszébe jut régi jó barátja, Gabriel

Max, s őt kéri meg kiköltözésük előkészítésére. Max közben Benczúr Gyulával került rokoni kapcsolatba, mivel 1873 őszén Benczúr szintén megházasodott, és a festő hűgát, Lina Maxot vette el feleségül. Ambach és Ammerland a Starnbergi tó egy-egy festői pontján fekszik, azon a vidéken, ahová sokszor kirándult a müncheni festőtársaság. Max egyébként 1873-tól volt tanár a müncheni Akadémián, Benczúrt pedig 1876-ban nevezték ki professzornak.

246. Gabriel Max — Sz. M. Pálhoz

Ammerland 27 Juli 1875

Mein lieber Freund!

„Ganze Wohnung miethen” ist zwar geschehen, steht aber noch immer leer und das Geld gibst Du umsonst aus, als da ist 90 fl. per Monat. Die schönste Wohnung in Ambach steht unbenutzt und wartet auf die Familie Szinyey! Zwar das Gerücht geht: die Landtagswahlen — Tochter — man kann nicht wissen, also Geduld. Bis jetzt hat man zwar nichts verloren — denn es waren Sündfluthzeiten — Gerüchte von Eiszeit — Strafe der Liberalen — Ersäufung Preussens und den ganzen Menschheit nebst Eisenbahnen. Das Wetter wartet einzig auf Euch. — Sollte Dich der Verkauf von Ochsen wieder genieren, so bring sie mit, ich bring sie schon unter. Heut ist der erste schöne Tag welcher meinen Zeilen Schwung verleiht. Hoffentlich bist Du, Frau Gemahlin u. Sohn gesund, wollt ihr es noch mehr werden, so lasst einpacken. Nun bitte ich allerseits mir nicht zu zürnen und grüsse Dich und empfehle mich Deiner werthen Frau Gemahlin. Auch von meiner Frau Empfehlungen.

NB. Es kommt jetzt das schönste Wetter! Auf!

Dein aufrichtiger

Max

Idézi Meller 105. Max első levele után Pál táviratban kérte a Starnbergi tónál levő szép lakás kibérlését, de nem tudott elindulni, mert apja betegsége egyre súlyosbodott, rettenetes fájdalmak kínozták: a Bécsből odaérkező Zsiga morfiummal igyekezett szenvedéseit csökkenteni. Így hiába jött Max kedves sürgető második levele, az atyjához őszintén ragaszkodó Pálnak nem volt szíve hosszas haldoklásában apját otthagyni. Sz. M. Félix 1875. október 15-én halt meg, s az apja elhunytá utáni rengeteg intéznievaló, majd az egymás után születő kislányai nem tették alkalmassá az időpontot a külföldre költözéshez. Belátta, hogy hiába küzd sorsa ellen, ezért Jernyén rendezkedett be. Mivel a családi hagyomány szerint a kastély a legkisebb gyermeket, azaz István öccsét illette meg, a park végében új házat építtetett külön műteremházzal, kertet telepített köréje, és végképp otthon maradt (35. sz. kép). Ezekből az évekből nem maradtak fenn levelei.

247. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

1879. VIII. 8.

... Zsófi is írt, hogy jól vannak, — Pali szorgalmasan festi Szirmayékat. . .

Az édesanya 1879-ben vette saját kezelésébe Zemplén megyei erdőkből álló birtokát. Felső Sitnyice mellett, az általa Virányosnak nevezett vadregényes, elhagyatott helyen rendezkedett be magányos özvegyi életre. Pesti joghallgató István fiához írt leveleiből tudunk meg néha egy-két adatot Pál fia életéről is, ezért becsesek számunkra e sorok. Így például e levél annak bizonyosága, hogy a Szirmay házaspár arcképei 1879. július-augusztusában keletkeztek és nem 1880-ban, mint ahogy *Meller* írja (i. m. 106.). Pál szirmabesenyői ténykedéséről lásd *Szinyei* 1983. (31., 32., 33. sz. kép).

248. Arany János — Sz. M. Félixnéhez

Budapest 1880. november 30.

Igen tisztelt Nagyságos Asszonyom!

Vettem volt szomorú híret nagy veszteségeinek; s hogy még sem kerestem fel részvénytulajdonosommal, egyik oka az, hogy időtlen vigasztalással nem akartam mély fájdalomát háborgatni, másik oka tudvalevő szem bajom, mely kényszerített hogy levelezésemet a lehető legszűkebb körre —, majdnem a semmire szorítsam.

Ha Toldi megjelenése, Nagyságodnak egy futó percnyi enyhületet adott, annak örülök. Nemes hivatása a költészetnek balzsamot hinteni a fájdalmas szívekre; mind azokéra, kik a művészetet gyakorolják, mind azokéra, kik élvezik. Nagyságod is, ha nemes érzelmeinek afféle kiadásában, mint a közlött „Jégvirágok” enyhületét találja, e jogát a fájdalmas szívnek senki nem vonhatja kétségbe; azonban az így felfakadó érzelmeket a kritika bonczoló kése alá vetni méltánytalanság volna.

Fogadja szíves üdvözetemet, s azon óhajtást, hogy Isten erősítse lelkét súlyos fájdalmai elviselésére, s adjon vigasztalást.

Tisztelettel maradván alázatos szolgája

Arany János

MTA Kézirattár Ltsz.: K 513/744. *Latkóczy Mihály* 128. jegyzetben idézett cikke ezt az egyetlen Arany levelet nem közölte a Szinyeinéhez írt fennmaradt 5 levél közül, így eddig publikálatlan. Bár Sz. M. Pálra közvetlenül vonatkozó adatot nem tartalmaz, anyja legutolsó költői művére, a Jégvirágokra való hivatkozás miatt is érdemes talán itt közzé tenni. Valéria annak idején bizonyára a költőnek is küldött gyászjelentőt férje, majd kis Zsófia unokája és egyetlen leánya, Ninon elhunytakor, a költő ezekre célozhat az első mondatban. Mint István fiához intézett leveleiből tudjuk, Valéria sokáig habozott, hogy felkeresse-e írásával a költőt, végül mégis erőt vett tartózkodásán és elküldte neki bírálat végett a Jégvirágokat. Az asszony a hatalmas zempléni erdőségek közé elvonultan is számontartotta és megrendelte kedvenc költőinek újabb alkotásait.

249. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1881. III. 31.

. . . Senki sem ír a színház megnyitásról, Pali rendezte a képleteket, azért szeretném tudni . . .

Az új eperjesi színház ünnepélyes megnyitása 1881. március 18-án volt. A Sáros megyei vezetőség a volt főispán festő fiát kérte fel élőképek tervezésére, melyeknek tárgya a város történetének sorsdöntő mozzanatai voltak (vö. 92. sz. jegyzet). Négy ilyen történeti jelenethez készült rajzai maradtak fenn, valamint egykorú fényképek a rajzvázlatoktól teljesen különböző témájú élőképekről — ezeket nevezi az anya képleteknek —, melyekben a Szinyei család több tagját ismerhetjük fel (36., 37. sz. kép; lásd Sz. M. Rózi feljegyzései).

250. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Jernye, 1881. IV. 29.

. . . A kérlelhetetlen sors ismét fájdalmasan sújtott minket, a gyönyörű *Lillike* tegnap 3 órákkal reggel az angyalokhoz költözött!! A szegény fiatal szülők mély fájdalma leírhatatlan! . . . Szegény Zsófiika példás vallásos megadással viseli fájdalmát. Szegény Pali le van sújtva e szerencsétlenség által, vélem együtt! Isten óvjon minket és adjon erőt! . . .

A legnagyobb mérvű Dyphteritiszbe halt meg, 40 órai haldoklás alatt!!

A Felvidéken pusztító diftéria járványnak egymás után több Szinyei-leánya esett áldozatul. Már korábban, 1877. június 4-én hunyt el az 1876. II. 27-én született kis Zsófia. Az 1881. április 26-án meghalt *Lillike*, hivatalos nevén *Valéria* is mindössze két éves volt. Sz. M. Félixné azért tartózkodott Jernyén, hogy segítségére legyen a fiataloknak Zsófia hamarosan esedékes újabb születekor. A gyászeset emiatt is volt annyira megrázó.

251. Sz. M. Félixné — Istvánhoz és Bélához

Jernye, 1881. V. 3.

Kedves fiaim!

Részvételtjes soraitokat vettük, a szegény fiatal szülők vallásos megadással türik nagy fájdalmukat. Zsófiika és Mariska még fenjárnak. — Én itt vagyok a meddig csak lehetséges. Zsigától várunk hírt. — A gyermekek Szinyén vannak egészségesek . . .

Az egészséges kis Félix és Mariska a járvány miatt volt ez időben a rokonoknál. Zsófia sógornője, Sz. M. Kálmánné Schauer Mária szintén Mariska volt, a házaspár épp e napon született kislányának a Zsófia nevet adta. Később, 1903-ban Szinyei erről az unokahúgáról is festett portré tanulmányt (*H.E.* kat. sz. 175.).

252. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Jernye, 1881. V. 14.

... Sietlek tudósítani a kedves Zsófikánk, hála legyen az Istennek szerencsésen egy igen erős szép leánykát szült. Anya és gyermek a körülményekhez képest jól vannak...

Sz. M. Pálné Zsófiának a meghalt gyermek helyett újra kislánya született: Rózsa, később festőművésznő, az egyetlen Szinyei leány, aki megérte felnőtt korát (meghalt Budapesten, 1952. január 3-án, anyját két évvel megelőzve). Zsófiától fennmaradt egy 1950. május 8-i, Rózihoz írt levél, melyben az akkor 97 éves Lilaruhás hölgy így emlékezik leánya 69 évvel azelőtti születésére: „... visszagondolok arra a napra, amikor maga megszületett; egyedül voltam otthon, mert Félixet is elküldöttük a járvány elől Józsi bácsiékhoz, és apa is ott volt. — Tele volt a lelkem szomorúsággal, hiszen két kis leányom áldozata lett a járványnak. Május 13-án pénteken délután megérkezett maga, és én úgy éreztem, hogy az Isten pótlást küldött elvesztett leánykáimért; emlékszem hogy görcsös zokogással magamhoz szoritottam a piros kis csomagot — nem tudtam betelni a nézésébe és nem engedtem egy percre sem elvenni tőlem. — Leírhatatlan boldogsággal volt tele a szívem, s úgy kértem az Isten áldását az új kis babámra. — Ilyen sok év után ismét kérem a Mindenhatót hogy segítse át a sok bajon és adjon jobb egészséget magának...” Zsófia egyébként Sz. M. Páltól született mindkét magas kort megért gyermekét túlélte, hiszen Félix fia is előbb halt meg, mint ő (Félix 1952. december 11-én, Zsófia 1954. január 13-án).

253. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1881. VIII. 31.

... Nagyon érdekelt tudósításod a nemzeti ünnepélyről, a jernyei látogatás leginkább érdekel, főleg ha Pulszky is ott lett volna. — Nagyon örültem, hogy a kedves kis gyerekek emlékeznek reám, csókold őket rendre helyettem is, és mondd meg Félixnek, hogy kérje Mamácskáját, hogy hozza el őtet Nagymamához akkor mikor ő is itt lesz...

Az anya a jernyei elvonultságába bezárkózott Pál művészi pályáját esetleg befolyásoló látogatásról érdeklődik. A Sáros megyei családi levéltárakat felmérő történészekkel azonban akkor nem jött ki Jernyére Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum igazgatója, aki 1873-ban látatlanban utasította vissza az ajándékképpen felajánlott MAJÁLIS-t. Ez a tény az összes kudarc közül talán a legfájóbban sértette nemcsak magát a művészt, de az egész családot is, hiszen Pulszky földijük és távoli rokonuk is volt. A nyolc évvel későbbi, 1881-es látogatás ezért még nyílt sebeket bolygatott meg. Mivel Szinyei elhallgatásának kérdését maga a család is a MAJÁLIS rossz fogadtatásának tulajdonította, a művész öccse, Sz. M. István röviddel halála előtt, 1941-ben szükségesnek látta összefoglalni mindazt, amit erről tudott. Feljegyzését teljes egészében közöljük: „Az 1873 évi bécsi világkiállításon boldogult Pali testvérem két képével szerepelt és pedig a Majálissal s egy kisebb képével a »Starnbergi fürdőkabinnak«. A kiállítás megnyitásakor értesítette Pali bátyámat Zsiga bátyám, ki akkor Bécsben lakott, hogy a »Majális« képét lehetetlen magasságban függesztették fel s a kisebb kép előtt is egy szobor akadályozza annak megfelelő láthatását. — Pali bátyám azonnal Bécsbe utazott s a legnagyobb felháborodással látta e dolgokat s azért nemcsak a legerélyesebben tiltakozott e sérelmes eljárás

miatt, hanem a legerélyesebben követelte az Igazgatóságnak megfelelő eljárását s intézkedését. — Az Igazgatóság megállapította a sérelmet s azonnal intézkedett az akadályozó szobor eltételéről s rendelkezésére bocsátotta a Majálist s így azon példátlan eset következett be, hogy egy már megnyitott világiállítás egyik nagy képét, *sérelmének elismerése* folytán visszavihette! —

Bátyám ekkor a képet a bécsi Künstlerhausba helyeztette el.

Ekkor elhatározta, hogy ezen, már akkor is legjobb képének tartott (egyik levelében írta, hogy sikerült egy nagy művet megalkotnia) felajánlja a Nemzeti Múzeumnak, — Édes Atyám felkereste Pulszky Ferenczet, a Nemzeti Múzeum igazgatóját s közölte vele fiának ezen hazafias elhatározását. —

Nagy meglepetésére csak olyan módon nyilatkozott, hogy majd megtekinteti a képet, hogy azt megfelelőnek tartja-e? Természetesen ezen választ elutasításnak kellett, sőt sértőnek is tartania, mert hiszen a kép már a világiállításra is fel volt véve, sőt kedvező kritika is jelent meg a kiállítás megnyitásakor!

Évtizedek után, mikor képe a nagy sikert aratta, s azt az állam meg akarta venni, Pali bátyám azt mondta nekem, hogy »másodszor« odaajándékozni »elvem ellen van« ezért szabott annak csak nevetséges kis árat, — mert óhajtotta, hogy a Múzeumban legyen!

Az 1880-as évek elején, mikor a Történelmi Társulat országos közgyűlését Sárosvármegyében tartotta Pulszky Ferencz elnöklete alatt, az egyes családi levéltárakbani kutatásra tudósokat küldöttek ki. — A mi családi levéltárunkba Dr. Fejérpataky László jött ki Jernyére, kit régi családi kegyeleti emlékek is csatoltak családunkhoz, mert édes atyja, az eperjesi Váltótörvényszéknél, melynek elnöke nagyatyám Szinyei Merse László volt, szolgált (úgy tudom irdaigazgatói minőségben) de igen szoros barátságban állott édes atyámmal, és siketnéma nagybátyámmal, valamint Szmrecsányi Dárius és Mukival és Ödönnel, valamint Bujanovics Rudolfal, kikkel barátságuk kedves emlékére, egy aláírásukkal ellátott négylevelű lóherés poharat cseréltek ki, mely később az enyém lett. — Fejérpataky napokig volt Jernyén Paliéknál s az akkor birtokomban volt régi könyvtárat is tanulmányozta a levéltár mellett s felfedezte abban, hogy a Heltai Gáspár krónikájának legteljesebb példánya nálam van s így ezt készséggel ajándékoztam későbbben a Nemzeti Múzeumnak. —

Ezen kedves napok alatt természetesen szóba került a képadományozás dolga s vajjon azt felemlítette-e Pulszky Ferencznek nem tudom, de nem hiszem, mert már édes atyám akkor nem élt (1875-ben halt el) s így csak félreérthette volna egyik alárendeltjének ezen jelentését, ki csak egy elhaltra hivatkozhatott volna. —

Az 1880 évek elején, azt biztosan nem tudom, hogy a történelmi társaság közgyűlésekor, vagy utóbb, volt Pulszky Ferencz fia Károly Sárosban — rokoni látogatást tenni feleségével Márkus Emíliával Zsebfalván, Pulszky Gézáéknál s úgy tudom ekkor Jernyén is megfordult Pali bátyámmal, de hogy szóba került-e a kép kérdése, azt nem tudom. —

Nagymaros, 1941 évi Julius hó 5-én

Szinyei Merse István”

Vö. *Fejérpataky László*: A Szinyei Merse család jernyei és a báró Ghillányi család frici levéltára (Századok, 1882). *Anka Mária* szives közlése.

254. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1881. XI. 24.

... Pali terveit illetőleg mit sem szólhatok, míg valósággá nem láttam, — a tervezést! Kedves boldogult édes Atyád arczképe még elég vétkesen eddig el nem készült, — hogy hiddjek más előmenetelbe? . . .

Hogy kiragadja magát az otthoni meddősegből, Pál újból elutazását tervezi, de ezúttal már csak Bécsre gondol. — Apja arcképét az eperjesi vármegyeháza részére kellett volna megfestenie, s anyja igen nehezelt fiára amiatt, hogy ezt a munkát csak halasztgatja. A kép végül csak 1890-ben készült el. Alkotásának sajátos pszichológiai vetületeit elemzi 1910-ben *Sz. M. István* Lázár Bélához írt levele (302. sz.).

255. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos 881. 13/12

Kedves fiam!

... Én mostanáig csak általad tudok valamit Pali terveiről Bécsbe menni művészete miatt, — és csak is *előtted* nyilatkozom e dolgról a hogy bensőm sugallja. — Magyar ember, magyar művész, még soha sem boldogult Bécsben, — a világ nagy — Olaszhon, s asztán Párizs még is az egyedüli helyek a művészet kiképzésére, és a művészet megbecsülésére. — Én soha sem mennék Bécsbe, — ez tapasztalatokon alapult meggyőződés. — Kedves kis unokáim Bécsi neveltetésük sem épen biztatók honleányi szívemnek. — Nagy szellem, nagy szív kell ahoz, hogy az kit Bécsbe neveltek, egykor hazáját méltóan megbecsülje, szeresse. — Szabad korlátlan gondolkozás, és bécsi tanárok, — még nem létezett soha! Becsepegtetik Bécsbe azon finom mérget a magyar növendék szívébe, mit kiirtani emberi képtelenség. — Szomorú, hogy így kell meggyőződve lennem!! — ... Jó éjt kedves gyermekem, óvd egészséged, és gondolj néha szerető

Anyádra

256. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos 881 15/12

Kedves gyermekem!

Hogy elutazásod a fővárosból csak Karácsonyra leend, sajnálom, mert reméltem hogy legalább Jernyén lehetsz te Paliéknál, midőn a Jézuska megérkezik a kedves szép gyermekeknek, én úgy sem láthatom ártatlan örömeiket, mert még nem utazhatom. Zsófiika irt és kértek Palival együtt hogy mennék el télire hozzájuk, de azt még nem tehetem, csak tavasz felé. Zsófi írja, hogy egy évre mennek csak lakni Bécsbe — Pali művészeti hajlamaiért, már van is lakások. — ... Téged szívére zár hü

Anyád

257. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1882. III. 29.

... Pali és Zsófiika itt voltak nagy öröömre, remélem meg nem ártott az utóbbinak e fárasztó kirándulás...

258. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1882. IV. 6.

Drága gyermekem!

Az Isten angyalai ismét egy ékességgel bírnak az égben! Drága gyönyörű kis Mariska nincs többé! Legyen meg Isten akarata! Adjon erőt a szegény szülőknek, s nekem is; annyi szívszaggató eseményeit szeretett családomnak átélni, mélyen zaklatott szívemmel, lelkemmel, miket saját életemmel szívesen megváltottam volna! . . .

A családi gyász egyre csak halmozódik, újra diftéria végez a már szinte ötödik évét elért Mariskával (1877. aug. 8.—1882. ápr. 5.).

259. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1882. V. 14.

. . . nem tudok szegény Zsófiról semmit, csak pesti leveledből Pali elutazását, és Parcher Annától, Zsófi nála tett búcsúlátogatását, s így azt hiszem hogy már Bessenyőn töltendi névnapját, s oda írok neki. . .

260. Sz. M. Félixné — Istvánhoz

Virányos, 1882. V. 20.

. . . Tegnap vettem 16 án írt soraidat, hol szegény Zsófi elutazásáról tudósítasz, — különben mit sem tudtam volna, miután testvéreid szokás szerint nem írnak, én csak találomra, írtam Bessenyőre névnapjára — nem akarván az igen is szomorú búcsúzást Jernyéről, fájdalmasan megélnékíteni, elég szomorú anyai érzelmeimmel! Másoktól hallám, hogy Bessenyőre készült, s azért írtam oda. — Szegény Pali nem tudom Bécsbe várja é be kis családját, vagy elejökbe jön? . . .

Ez az utolsó itt közölt levél az anyától, aki 1882. október 25-én maga is elköltözött az élők sorából. Az ezt követő időkből alig maradt családi levelezés. Főként a szülőkkel tartott szoros kapcsolat során állott fenn sűrűnek mondható levélváltás. A Szinyei testvérek, mint arra anyjuk is többször utalt, igen kényszeredett levélírók voltak, ezenkívül soruk is egyre fogyatkozott: elsőnek Ninon halt meg 1877. július 13-án, 33 éves korában; őt László követte 1882. május 21-én, 39 évesen, majd 1885. április 7-én Zsigmond is elhunyt. A megmaradtak közül egyedül a Pálnál 17 évvel fiatalabb István levelezése lesz még érdekes a pályakép szempontjából.

261. Gundelfinger Gyula — Sz. M. Pálnéhoz

...Örömmel értesülök arról, hogy Pali ismét komolyan hozzáfogott művészi tevékenységéhez; de nemcsak én, hanem mások is, mert Palinak, úgy látszik, fogalma sincs arról, mint becsüli és szereti tehetségét minden tisztességes és hozzáértő ember. Csak egyetlen erre vonatkozó tapasztalatomról értesítek. Mikor Keleti Gusztávot, a mintarajziskola igazgatóját meglátogattam, aki Rahnál tanuló társam volt, hazánk e legkiválóbb műkritikusához egy külföldi festő jött látogatába s mi Magyarország legkiválóbb festőiről beszélgettünk. Keleti Palit is szóba hozta s azt mondta, hogy nem tudja, miért nem látott már oly régen tőle semmit. A külföldi festő erre azt felelte: úgy hallottam, hogy megnősült s azóta semmit sem fest többé. Én hallgattam s a beszélgetés más tárgyra terelődött. Ekkor azonban megfogadtam, hogy fölkérlek: bírd rá befolyásoddal Palit, hogy ismét komolyan hozzálasson a művészethez és hogyha neked ez sikerül, serkentsd mindig munkára, amint ezt nem egy kiváló mester felesége tette, mint pl. a német Düreré is. Leveled egyik része ugyancsak gondolkodóba ejtett. És én e gondolkodásom eredményét is közölni akarom veletek. Ne vegyétek rossz néven, ha irántatok való igaz barátságból úgy viselkedem, mint egy professzor. . .

Te azt írod: Pali most több képpel egyszerre akar fellépni s ha ezekkel sem arat sikert, teljesen szakít a festéssel s egészen jernyei gazdaságának fogja szentelni életét.

— Az Isten szerelmére! Milyen gyermekes gondolkodás ez! Pali egyetlen sikerre számít. Mindent egyetlen kártyára akar tenni s ha nem üti meg rögtön a főnyereményt, mindent félre dob, Isten kegyelméből való tehetségét eltemeti és soha, soha — mondom — nem lesz többé boldog. Mert semmi sem bosszulja meg magát annyira, mint a művészi munka elhanyagolása, ha igazán tehetséges az ember. Szerezzen vagy örököljön bár milliókat, foglalkozzék bármivel, ismét és ismét elfogja majd szívét a keserűség, valahányszor tespedésének tudatára ébred. Még nem akadt utamban ember, aki Pali kiváló tehetségéről nem a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott volna. Olyan emberek, akik nem tudták, hogy ismerjük egymást, beszéltek nekem tehetségéről. Lindenschmidt, Spitzweg, Voltz, Keleti, továbbá közös jó ismerőseink közül Kurtzbauer, Schleich, Böcklin. Aztán egy ezüst érem az 1873. évi világiállításán egy egész kicsiny igénytelen képért, amelyet a nemzetközi jury ítelt neki. Istenem! Honnan Pali bizalmatlansága önmaga iránt, hogy képtelen lesz érvényesülni? Eldobja palettáját s kilenc évig Jernyén él s a nagy világ azt hiszi, hogy a művész meghalt benne. Ezalatt semmit sem fest, semmit sem állít ki. Aztán csudálkozik, hogy nem képes érvényesülni, óh gyerekfej!

S most kilenc év múltán ismét ki akar állítani s ha nem arat sikert, ismét eldobja palettáját, ismét Jernyén temetkezik el. Pali, édes barátom! Nem tudod a művészi munkát önmagáért megbecsülni, mielőtt a közönség, ez a birkanyáj, rögtön oda nem lesz attól, amit tőled lát, avagy ha az irigységtől sárguló kritikus munkáidat lerántja? . . .

...Esküszöm neked! hogy Pali méltó sikere sem fog elmaradni, ha komolyan tovább dolgozik. Gondolja meg, hogy egy oly kiváló művész is, mint Schleich,

jóformán csak hatvan éves korában kezdett érvényesülni. Palit már pályája kezdetén észrevették. Van vagyona, várhat! . . .

A levél ismeretlen helyen, dátuma 1882. október 3. Idézi *Malonyay* 1910. 26—30.; *Lázár* 1911. 40—41. (németül); *Lázár* 1913. 56.; ill. bővebben *Meller* 109—110. Az idézeteket mindhárman Divald Kornéltól veszik (*Divald Kornél*: Gundelfinger Gyula festőművész, in: *Művészet* 1906. 238—239.) Részletet közöl még belőle *Szinyei* 1985. 40. Gundelfinger jól látja a Szinyei elhallgatása körüli problémákat, s azt is, hogy felesége sokat tehetne férje festésre buzdításában. Sajnos azonban Zsófia meglehetősen értetlenül állott az önmagával vívódó festő művészi problémái előtt, s nem hogy alkotásra serkentette volna, de maga is nem egyszer munka közben kedvét szegte (vö. *Sz. M. Rózi* feljegyzései apjáról). — Mivel egyéb írásos dokumentum nem maradt fenn Szinyei bécsi kiállításáról, itt idézzük a 95 éves „Lilaruhás hölgy” visszaemlékezését, melyet az 1948-as, Szépművészeti Múzeumbeli Szinyei emlékkiállítás rendezőjének, Jeszenszkynek mondott, illetve kérésére leírt. Közli: *Jeszenszky Sándor*: Új adat a Majális történetéhez. In: *Magyar Művészet* 1949. 1. sz. 16.: „1882-ben az uram elvitte a Majalíst Bécsbe, hogy a tárlaton bemutassa. A jury oly rossz indulattal fogadta, hogy csak nagy utánjárással sikerült a képet elhelyezni. A bécsi lapok kritikája olyan előnytelen volt (das unmögliche grüne Gemälde), hogy férjem már vissza akarta vonni a képet, de végre egy különös gondolata támadt a helyzet megmentésére: hoztunk a Bécsi erdőből szép zöld gyepéglákat, s azokat férjem egy ügyes kárpitossal, kis polc segítségével, a ráma alsó részére úgy felszereltette, hogy a ráma alsó része nem látszott, de a gyp a festménnyel érintkezett. A hatás óriási volt, nagy csoportokban bámulták az újszerű alkotmányt, a kritika is megenyhült.” Szinyei a maga korában szokatlanul, frappáns módon bizonyította be igazát zöldjeinek természetű voltát illetően.

262. Sz. M. Pál — Szmrecsányi Miklóshoz

Kedves barátom Miklós!

Hozzám intézett felszólításodat megkaptam, 's köszönöm. De mindenek előtt elnem mulaszthatom ez alkalmat, hogy a feletti örömemet ki ne fejezzem, hogy veled mint képzőművészeti titkárral van dolgom, ha elkésve is de szívből gratulálok 's igen nagyon örülök.

Képeimet, melyek itten kiállítva voltak szeretném Pesten, nálatok kiállítani, 's ezért fordulok hozzád azon kéréssel légy szíves velem tudatni, mikor volna legcélszerűbb ezeket oda küldeni, — 's mikor állíttatnának ki? — úgy kívánnám hogy előbb legalább egy holnapig Pesten volnának kiállítva 's aztán egy vagy kettő közülök a többi magyar képpel együtt a Müncheneri nemzetközi kiállításra mehetne. — Münchenben tulajdonképpen csak legújabb képemet „a pacsirtát” szántam, mert a „majales”-re nézve talán akadályt képez, hogy 1873-ban festetted, de eziránt még értekezhetünk, most is van még egy kisképem munkában, mely talán még időre elkészülhet hogy szintén Münchenbe menne — egyszóval ezek terveim és szándékaim 's arra kérek légy szíves velem tudatni, mikép valósíthatnának meg legjobban nevezett terveim, mily határidők tartandók meg 's mily formalitások szükségesek? —

De még egy kérésem van hozzád: Szégyenlem ugyan, de nem vagyok tagja társulatotoknak, ezt is fájdalom úgy elmulasztottam mint sok mást —

De most szándékom a hibát jóvá tenni s téged arra kérlek fel légy szíves a szükséges formalitásokat megtenni, hogy a képzőművészeti társulat rendes tagjává felvétessem. — Illetőleg velem tudatni mily formalitásokat kell megtennem. — Bocsáss meg hogy oly sok kéressel terhellek.

Rokoni üdvözlettel maradok

őszinte barátod

Szinyei Merse Pál

ki kellett egész nevémet írni, mert írásomat igen kevés ember ismeri. —

Czímem

Wien

VII. Siebensterngasse 46.

I. Stiege I. Stock

MNG Adattár ltsz.: 4520/4. A dátum nélküli levél 1883 elején íródott. Az O. M. Képzőművészeti Társulat újonnan megválasztott titkára, Szmracsányi Miklós másodfokú unokatestvére volt Szinyeinek. A Nemzeti Szalon Almanachja (Bp. 1912. 251.) ugyan azt írja róla, hogy 1888-tól volt a Társulat titkára, e levél viszont azt tanúsítja, hogy az ott közölt adat sajtóhiba. Maga *Szmracsányi: Visszapillantás az O. M. Képzőművészeti Társulat 50 éves múltjára c. cikkében* (Művészet 1911. 120.) így adja meg titkári működése határait: 1882. június 14—1895. május 12. Ezúttal a művész az 1883-ban Münchenben rendezendő nemzetközi kiállításon való részvételre felszólító levélre válaszol. A tervezett pesti kiállítás már ez év áprilisában létrejött, ez alkalmából írta Kelety Gusztáv hírhedt „delirium colorans” ítéletét. — A levélben említett kis kép valószínűleg a régi szép kis ROCOCO-vázlat (*H. E. kat. sz. 94.*) Bécsben elkezdett új, fáradtabb változata (*H. E. kat. sz. 145.*), melyet ekkor még nem fejezett be, így a kiállításra sem kerülhetett ki. A müncheni nemzetközi kiállításon egyébként — a katalógus tanúsága szerint — a PACSIRTA mellett a MAJALIST is kiállíthatta.

263. Sz. M. István — Pálhoz

Budapest, Május 1-én, 1883.

Kedves Palikám!

Mellékelve küldök ismét 2 kritikát s miután személyesen is meggyőződtem, úgy a képeknek jó elhelyezéséről mint az általános véleményről, ismételve állíthatom, hogy képeid határozott sikert s feltűnést keltenek. — A legtöbbeknek leginkább a Faun tetszik, azonban mindazok, kik véleményüket saját belátásuk szerint mondják ki, különösen a Pacsirtáért rajonganak; természetesen sokan, kik nem saját lábukon járnak, — míg — ha többi képeid tetszenek is nekik, nem merik véleményüket kimondani, mit képeid eredetisége s szokatlan volta természetessé tesz. — Általában képeid egy kis forradalmat idéztek elő, melyben a szakértők, s túlnyomó rész részeden van, s még azok is, kiknek netán nem tetszenek egészben, a legszebb reményeket fűzik hozzád. Általában én csak ismételhetem, s hidd meg, nem csak optimistice, hogy általában az elért sikernél most pillanatnyira teljesen meg lehet elégedni, annál is inkább, mivel az emberek nagy része egészen frapirozva van képeid tökéletes

eredetisége által, s meg levén egy mustra chablon szerint alkotva ideáljuk egy képről, úgyszólván félnek dicsérni, s kimondani véleményüket.

Mint láthatod, minden újság hosszasan foglalkozik képeiddel, s túlnyomóan kedvezőek a kritikák is.

Én zárom leveletem, miután még ma visszautazom, s ha nincs terhedre, értesíts kedves Palikám, mikor indultok Bécsből. —

Otthon az idő ugyan már tavaszodik, de még hűvös, mi azonban tán pár nap alatt megváltozik. —

Zsófia kezeit csókolva a gyermekekkel együtt számtalanszor ölel

szerető öcséd

István

Sajnos a levél előzménye és a csatolt kritikák is az idők folyamán elvesztek, sőt maga a levél is csupán *Sz. M. Rózsá* másolatában maradt fenn. *Sz. M. István* feljegyzéseiben olvasható, hogy e levél azon kitételére, miszerint „a legtöbbeknek leginkább a FAUN tetszik”, bátyja később azt fűzte hozzá, hogy ő „15 évi turnusban nem fest”, ugyanis 15 év előtt a FAUNT szidták, most meg azt dicsérték, a század végén pedig a még 1883-ban is elmarasztalt MAJÁLISnak volt sikere, és nem legújabb műveinek.

264. Sz. M. Pál — Pesty Frigyeshez

Nagyságos Úr!

Mindig kedves emlékemben maradnak azon napok, melyekben Nagyságod szerény házamat jelenlétével megtisztelte; s az ekkor erántam tanúsított szívessége felbátorít e sorok írására.

Nagyságodnak „az eltűnt vármegyék”ről írt jeles művében, 179 lapon felsorolt Sárosmegyei főispánok között 1220-ban *Benedek, Samud fia, comes novi castri* előfordul, mit az ott idézett okmányok (Fejér III. 1. k. 287. l. *Benedicto filio Samud, novi castri.* — és ugyanott 302. l. *Benedicto filio Samuth comite de castro novo*) is bizonyítanak; azon kérdés eldöntését vagyok tehát bátor Nagyságod, mint legfőbb fórum elé terjeszteni: azonos-e *Benedictus filius Samud* (Samuth) a levéltárban létező 1258-ik évi, Nagyságod által másolt okmányban megnevezett *comes Benedictus fiulius Sama*-val, vagy nem?

Nagybecsű, s reám nézve, ki családom eredetét kutatom, nagyon fontos válaszával Nagyságod rendkívül lekötelezne.

Mély tisztelettel maradtam

Jernyén 1884. Nov. 29 én

Nagyságodnak alázatos szolgája

Szinyei Merse Pál

Széchenyi Könyvtár Kézirattár, Fol. Hung. 1115. II. k. *Pesty Frigyes* (1823—1889) történetirő, a Magyar Történelmi Társulat egyik kezdeményezője, 1880-ban jelentette meg *Az eltűnt vármegyék* c. könyvét. 1881 nyarán járt Jernyén, amikor a Társulat tagjai Eperjesen tartván közgyűlésüket, végigjárták a megye fontosabb családi levéltárait (vö. 253. sz. levél). Szinyei 1884 tavaszán festett néhány képe után (*H. E.* kat. sz. 140—143.) végképp belefáradt a művészi küzdelmekbe és elvesztve a talajt a lába alól, abbahagyta a festést (38. sz. kép). Teljes tíz meddő év következett. Ez az eddig publikálatlan levél mutatja, hogy 1884 őszére már teljesen beledolgozta magát a családja eredetét feltáró genealógiai kutatásokba, szó sincs többé festészetről. Művészi hallgatásának idejéből levelek sem maradtak fenn, sőt az 1894-es festői újrakezdet sem tudjuk írásokkal dokumentálni. Vö.: *Pesty Frigyes: Jelentés a Sárosmezei levéltárakból* (Századok, 1881/VIII. 85—86.).

265. A Wimmer cég tulajdonosa — Sz. M. Pálhoz

Wimmer & Co.
Gallery of Fine Arts

Munich
3 Brienner Street
13. Juli. 1896.

Herrn Paul von Szinyey

Jernye
via Kis-Szeben

In höflicher Beantwortung Ihres Werthen (Briefes) vom 15 do. machen wir uns ein Vergnügen, daraus Ihnen auf mitfolgenden Separatbogen die gewünschten Aufschlüsse zu geben, soweit uns dies möglich ist. Sonst gerne zu Ihren Diensten begrüßen Sie

Hochachtungsvoll
für Wimmer & Co.
Ruepprecht

MNG Adattár Ltsz.: 3418/1935. Szinyei csupán 1894-ben folytatta festői működését, és ettől kezdve szinte minden évben beküldött néhány képet az országos tárlatokra. A MAJÁLIS festése óta eltelt évtizedekben sokat változott a közizlés, most már nemcsak a fiatalabb festők tisztelték, és nemcsak a kritika dicsérte, de képei végre vevőkre találtak — volt miért újra dolgoznia. Így kezdődött az annyira meg nem értett ifjú- és érett kor után Szinyei dicsőséges időskora. 1896-ban gyűjteményes kiállításra készült, ezért megpróbálta felkutatni Münchenben eladott képeit is, hogy kellő számban felvonultathassa annak idején újdonságba menő festői elveinek bizonyítékait. Szinyei mindvégig fájlalta ezen képeinek eltűnését, annál is inkább, mert akkor még — kortársaihoz hasonlóan — nem tartotta kiállíthatónak vázlateit és tanulmányképeit, így csupán igen kis számú befejezett alkotásának összegyűjtésére gondolhatott. A Wimmer cég valószínűleg nem küldött el minden adatot a levélben említett, de később elveszett külön mellékletében, ugyanis hasonló témájú levelük ismeretes 1909-ből (293. sz.), mely már valóban pontos információkkal szolgál.

266. Sz. M. Pál — Georg Plachhoz

Herrn
G. Plach Kunsthandlung
Wien

Jernye, d. 18 Aug. 1896

Sie haben im Jahre 1870 am 16 May von Wimmer et Co. in München eine kleine von mir gemalte Landschaft „Landaufenthalt“ gekauft. Das Bild stellt dar einen Garten mit Stackettenzaun hinter welchem zwei Damen spazieren, im Hintergrund das Wohnhaus. — Frühling — unten in der Ecke rechts P. v. Szinyey 1869. Sie würden mich sehr verbinden wenn Sie mir darüber Aufschluss geben wollten: Wo dieses Bild jetzt vorzufinden wäre?

Ich beabsichtige nämlich eine kollektiv-Ausstellung meiner älteren Bilder zu veranstalten und würde dieses Bild nicht gerne vermissen.

Ihre werthe Antwort mit zuversicht erwartend zeichne mich mit Hochachtung

Paul Merse v. Szinyey

Adresse: Jernye via Kis-Szeben Ungarn

MNG Adattár Ltsz.: 3416/1935. A megelőző Wimmer-levél melléklete tartalmazhatta az itt említett adatokat, Szinyei ezen a nyomon indult el. A bécsi műkereskedő valószínűleg időközben elhunyt, vagy megszűnt a cég, így Szinyei levele „címett ismeretlen” jelzéssel visszaérkezett feladójához, ezért maradt ránk a levél. A szóban forgó kép a SZINYE (H. E. kat. sz. 81.). A levél azért lényeges, mert az eddigi monografusok nem sok figyelmet szenteltek annak az itt bizonyossá vált ténynek, hogy a millenáris kiállítási sikerein felbátorodott festő azon nyomban önálló kiállítás rendezésére szánta el magát.

267. A Fleischmann cég tulajdonosa — Sz. M. Pálhoz

E. A. Fleischmann's
Hof-Kunsthandlung — München

20. Aug. 1896.

Hochwohlgeboren
Herrn Paul Merse von Szinyei

Jernye

Antwortlich Ihre werten Zeilen v. 18 d. M., teilen wir Ihnen mit dass im Jahre 1872 von Ihnen gekaufte Bild 1875 ohne jeden Nutzen an die Herren Wallis et Sohn Kunsthandlung, London, verkauften. Wir glauben jedoch nicht, dass es Ihnen möglich sein wird, das Bild von dort noch zu erhalten.

Bedauernd Ihnen nicht besser dienen zu können zeichnen wir

Hochachtend

olvashatatlan aláírás
Hof-Buch-Kunsthandlung

MNG Adattár Ltsz.: 3420/1935. A kérdéses kép a FÜRDŐHÁZIKÓ (*H. E. kat. sz. 91.*), mely érmet nyert az 1873-as bécsi világkiállításon. Szinyei keresése ezúttal sem járt sikerrel, mert ha néhány esetben meg is tudta, hogy a müncheni cégektől hová kerültek képei, az újabb műkereskedő nevek az eltelt évtizedek folyamán feledésbe mentek, vagy végképp nyomuk veszett.

268. Sz. M. Pál — Peregriny Jánoshoz

Jernyén 1896 oct 20-án

Nagyságos Titkár úr!

Az átküldött pénzösszeget hiány nélkül köszönettel átvettem.

A kép felől hozzám intézett kérdést különösnek és szokatlannak találok s nem világos előttem mily célból méltóztatik ezen felvilágosításokat kívánni, — a képtár számára hivatalos vagy privát kérdés-e ez?

Ezt kellene mindenk előtt tudnom.

Ha a képtár számára kell a felvilágosítás, akkor leszek bátor azt jövő hó elején személyesen megadni.

Egyelőre csak annyit mondhatok, hogy „Majális” képem saját *eredeti* alkotásom, melyet a természet beható tanulmányozásával Atelier-emben festettem 1872 Júliustól 1873 Márcziusig. A kép nem ábrázol sem egy bizonyos vidéket sem megtörtént eseményt, az alakokhoz ugyan nagyobb részt ismerőseim ültek, sőt a hasonfekvő alakban magamat ábrázoltam, mindamellet nem tartom lényegesnek s szükségesnek a kép interpretációjára nézve ezek névszerinti felsorolását, mert képem nem akar mást ábrázolni mint a mit világosan kifejez: *egy szép tavaszi napot* melyet a városból kirándult vig társaság élvez. — Ezért czimeztem egyszerűen majálisnak.

Bővebb felvilágosítást mint említém legközelebb személyesen leszek bátor megadni, s kérem sziveskedjék addig az itt kifejtetteket privát természetűeknek tekinteni.

Kiváló tisztelettel
kész híve

Szinyei Merse Pál
festőművész

MNG Adattár Ltsz.: 1468/1920. Közli *Petrovics Elek*: Szinyei a „Majális”-ról (A Műbarát 1921. 329—330.). Idéz belőle *Hoffmann 23.*; *Jeszenszky 131—132*. Szinyei élete első átütő sikerét az ezredéves országos kiállításon aratta. Elnyerte a millenniumi nagy érmet (43. sz. kép.; eredeti oklevél MNG Adattár Ltsz.: 16428/64), szinte minden képét eladta, s a MAJÁLIS-t az állam vásárolta meg 1800 Ft-ért az Országos Képtár számára (ugyanekkor 3000 Ft-ot fizettek ki Telepy Károly vagy Tölgyessy Artúr egy-egy tájképéért). A képet beletárolzó buzgó képtári őr, Peregriny János érdeklődésére válasz e levél, melynek részletét fontosságára való tekintettel fotóban is közöljük (44. sz. kép).

269. Sz. M. Pál — Szmrecsányi Miklóshoz

Eperjes 1897 Jan. 26

Kedves barátom

Az akadémia dolgában azt tettem, a mi e mellékelt újságközleményekből kitűnik, közöld ezeket a többiekkel. — Van remény hogy a' miniszter belemegy. Írd meg véleményeteket, s küld vissza aztán a költségvetési indokolást. —

Nem ártana ha valamely müncheni lap foglalkoznék ezen kérdéssel, kérlek tedd meg erre nézve a lépéseket, s közöld majd velem a hírlapi közleményt.

Mindnyájatokat szívből üdvözöl

igaz barátod
Szinyei Merse Pál

czímem: Budapest képviselőház

MNG Adattár Ltsz.: 8199/1955. A címzett 1895-től a kultuszminisztérium képzőművészeti ügyosztályának vezetője volt, egyben miniszteri tanácsos. — 1896. október 28-án Sáros megye héthársi választókerületében képviselővé választották Szinyei Merse Pált (42. sz. kép). Ilyen minőségében egyik első ténykedése az volt, hogy mozgalmat indítson képzőművészeti nevelésünk reformja érdekében. Nyílt levelet intézett Wlassics kultuszminiszterhez a létesítendő képzőművészeti akadémia ügyében (megjelent a Pesti Napló 1897. január 24-i számában, lásd 255. old.). A levél az interpellációra reagáló újságközleményekre utal, tele optimizmussal, melyre azonban, mint később kiderült, nem sok oka volt, hiszen javaslata a reményteljes indulás és a haladó erők támogatása ellenére teljességgel hatástalan maradt.

270. Sz. M. Pál — Tahi Antalhoz

Országos Széchényi Könyvtár

Jernyén 1898 máj 31 én

Tahi Antal
egyesületi jegyző úrnak Budapest

Tisztelt kartárs!

F. hó 25 én kelt becses felszólítására vagyok bátor válaszolni — hogy „*saját arcképemet*” olajf. 1 m 1.20 m körülbelőli nagyságút óhajtanám az Antwerpeni kiállításra küldeni, ha ezen művemmel személyes meghívóban részesülnék.

Kérem ezt szíves tudomásul venni.

Tisztelettel

Szinyei Merse Pál

Országos Levéltár Ltsz.: R 277 (Ernst Lajos gyűjt. XIV. 793.). Az előző évben készült bőrkabátos ŐNARCKÉPről van szó (H. E. kat. sz. 152.), melyet Szinyei 1912-ben az olasz kultuszminiszter kérésére az Uffizi képtár híres művészportré gyűjteményének ajándékozott. Nincs azonban tudomásunk arról, hogy a festmény valóban bekerült-e a tervezett antwerpeni magyar kiállításba.

271. Sz. M. Pál — Peregriny Jánosnak

„E kép keletkezése annyiban érdekes, hogy azt Leibl Vilmos azon hatása alatt készítette néhány órában, amelyet az 1869-diki müncheni nemzetközi kiállítás alkalmával Courbet új iránya a Piloty-iskolában együtt volt fiatal festőművészekre gyakorolt és amely ezeket az akkori müncheni festési irány ellen éles szavakra ragadta. Ezen új irányzat mámorában kérte fel Leibl az ajándékozó művészt, hogy az általa készítendő arcképhez üljön, amely azonban a mester párizsi útja miatt félbe maradt. Ezen kiállítás oly mély benyomást tett az akkori művész-nemzedékre, hogy tulajdonképpen ettől kezdve lehet az új irányzat megvalósításának idejét számítani.”
Bpest, 1900. május 2.

Szinyei Merse Pál

(Tollba mondott nyilatkozat)

Volt Országos Képtár Irattára, iktatószám 235/1900. A Képtár titkárnak, Peregriny Jánosnak tollba mondott nyilatkozatot Szinyei sajátkezű aláírásával látta el. Közli *Bacher Béla*: Új adat Wilhelm Leibl Szinyei-portréjának történetéhez. In: Bulletin du Musée national hongrois des beaux arts 15. 1959. 65—67. (Franciaül címe: Un nouveau document relatif à l'histoire du portrait de Szinyei par Wilhelm Leibl); 101—102. (magyarul). Peregriny már a MAJÁLIS megszerzésekor nyilatkozatot szerzett a művésztől (268. sz. levél), így a Leibl-portré ajándékozásakor is értékes dokumentummá vált Szinyei emlékezése. *Bacher* cikkében Meier-Graefet is idézi, aki a portréfestés további részleteiről is tudósít, nyilván a Leibllel történt beszélgetés eredményeképpen.

272. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Nagys.

Dr. Lázár Béla
úrnak

Szívesen beleegyezem, hogy

Őszi táj című, s az Orsz. Képtár birtokában lévő képemet a velencei tárlaton kiállíthassa.

Budapest, 1901 márcz. 17.

Tisztelettel
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939. I. Ez az első fennmaradt, Lázárhoz intézett levél. A *H. E.* kat. sz. 157. képről van szó, mely a velencei nemzetközi kiállítás Lázár által rendezett magyar részlegébe került.

Jernyén 1901 April 4.

Kedves Rózsikám és Adikám!

Olvastam a levelező lapokat s örülök hogy szerencsésen megérkeztek Firenzébe, — nagy tengeri utat tettek, sok szépet és újat láttak, s még sok érdekeset fognak látni. —

Élvezzék mindezt s szíjják teli tüdővel a pompás enyhe levegőt, mely Adikát megfogja gyógyítani, — mert reményilem hogy már ott is végtére meleg van, — itt már jó idő van, — Adi ne strapatzierozza magát, csak annyit mozogjon a mennyi jól esik. — De a mennyiben nem fárasztó nézzenek meg minden szép képet, palotát szobrot, ilyent az egész világon sehol sem lehet látni.

Írja meg Rózsika nekem mi ragadta meg legjobban? Ezeket a benyomásokat mohón kell magába szedni, ez az ízlést nagyon fejleszti, s pedig a jóízlés egy nő életében igen fontos szerepet játszik. —

Most hogy már nyugodtan meg telepedtek írjon nekem. Rózsika mindenről hosszabb levelet Jernyére, mert most már többet leszek ott.

Alkalmilag ha egyszer a környékre kirándulnak, nézzék meg Fiesoleban a Böklin villát. Böklin a 19dik század legnagyobb festője volt nekem Münchenben jó barátom, családját is ismerem, özvegye talán reám emlékezni is fog, ha Margit néni jónak látja bemutatthatják magokat mint leányaim, én azt hiszem, hogy az özvegy nagyon szívesen fogja magokat látni. — de azt hiszem hogy ez a villa mint látványosság idegenek előtt is nyitva van. Különben tudakozódjanak előre hogy van ez a dolog? —

Margit néninek kezeit csókolom, s ismételten köszönöm neki a nagy szívességét hogy magokat kíséri. Itten mi jól vagyunk. Én kezdem járni a kerületet, s úgy látom jól állok. Ezerszer csókolja magukat

Apa

Hát a sok, gyönyörű virág! — ennek most már virítani kell, hiszen Flórenz innen kapta nevét!

A művész nagyon ragaszkodott két leányához, az akkor 20 éves Rózsihoz és a sokat betegeskedő 15 éves Adihoz. Ez utóbbi egészsége helyreállítása miatt utazott a két leány egy rokon hölgy kíséretében Itáliába. A Szinyei házaspár 1887-i válásakor az apával csupán Félix nevű fia maradt, a leányokat anyjuk magával vitte új házasságába. De ahogy növekedtek, apjuk egyre többet kereste leányai társaságát, és gondos figyelemmel kísérte életük eseményeit. Íróasztalán állandóan ott tartotta három gyermekének közös faragott keretbe foglalt fényképét (46. sz. kép). — Szinyei akkor még csak olvasmányaiából ismerte Firenzét, mert bár egész életében vágott oda, sőt 1873—74-ben ifjú nejevel ott akart Böcklin közelében letelepedni, csupán két év múlva jutott el oda. Nagyon érdekesek a levél Böcklinre vonatkozó sorai: még 1901-ben is őt tartja a XIX. század legnagyobb festőjének! Rózsi leánya jegyzeti között írja, hogy el is mentek a megjelölt helyre, „de a villa zárva volt, zsaluk behúzva, élőlény nem jelentkezett. Szomszédok mondták, hogy rég senki sem lakik ott.” — A levél végén Szinyei korteskörútjára céloz, akkor még nem sejtette, hogy hiába hoz óriási anyagi áldozatokat képviselővé való újraválasztására, mert felülről az ellenjelöltet támogatják.

274. Sz. M. Pál — Koronghi Lippich Elekhez

Eperjes 1902. IV. 1.

Kedves Barátom!

Igaz és mély részvétedet nagyon köszönöm. Váratlanul ért ezen nagy csapás, viruló egészségben hagytam el leányomat, agy izzadmány okozta menthetetlenül halálát. Capri szigetről rögtön haza utaztam még életben találtam ugyan, de más napra már kiszenvedett.

Rómát Nápolyt és Pompejít alaposan áttanulmányoztam, Firenzébe el nem jutottam már. Nagy művészeti korszakokat szemtől szembe élvezhettem, talán meg is értettem? — Az olasz tájkép csodálatos, bámultam, de nekem annyira exoticus, hogy hosszabb tanulmány nélkül nem tudnám képben értékesíteni, — s nekem talán nem is sympaticus, — mondhatom csak most tudom igazán megbecsülni a mi szép hazánk tájait, érzem hogy én ebben több bájt látok és jobban át tudom érezni.

Azért most itthon maradok s csendes munkával akarom kedélyem s lelkem nyugalmát vissza nyerni.

Kedves barátom Miniszteredet nyugtasd meg, az ezer forintja nem fog elveszni, — kap érte még ez évben tőlem képet a mely annyit ér.

Szívből üdvözöl őszinte barátod

Szinyei Merse Pál

Eperjes, 1902. Ápr. 1.

Széchenyi Könyvtár Levelestár Ltsz.: 1927. évi 37/3. A kultuszminisztériumi tanácsos Lippich Elekhez (1862—1924) már 1894 óta jó barátság fűzte Szinyeit, a címzett ez időben a képzőművészeti ügyosztály vezetője volt. Szinyei utazásait mindig kellemetlenségek szakították félbe, már fiatal korában is. 1869 tavaszán eljut Velencébe, de pár nap múlva kénytelen hazasietni egy kellemetlen művésztrefa rágalmozólevele miatt. Münchenből éveken át vágyik Párizsba, s amikor 1869-ben végre módja lenne Leibl hívására odautazni, kitör a német—francia háború, s maga Leibl is hazatér. 1882-ben sok évi készülődés után Bécsbe költözik, de ott senki sem érti meg, a makartizmus fellegvárában nincs keresnivalója. Végül most, kibukván a képviselőségéből, kárpótlásul eljut régi nagy álmához, a csodaszép Capriba, honnan haldokló Adrienne lányához hívja haza távirat. Csupa tragikus véletlen, mely sokfajta ihlető élménytől fosztotta meg a művészt. A mély gyász miatt visszafogott hangú beszámoló sorai között megrendítő élményekről olvashatunk. A délitáliei út valóban megtermékenyíthette fantáziáját, mert 1902-ben szokatlanul sok képet festett: fájdalomt munkába fojtotta. A kultuszminiszter ezer forintja valószínűleg Szinyei egy új képére felvett előleg lehetett, melyből utazását fedezhette. Előző évben a korteskedésnél szinte minden vagyonát elvesztette, így valószínűleg útnak sem indulhatott volna e segítség nélkül.

Palermo 1903 Febr. 18

Piazza Marina 41

Édes fiam!

Tegnap végtére kézbe kaptam levelét, — azért két nappal később mert egész nevedet kiírta holott jobb lett volna úgy mint megírtam: — P. M. de Szinyei-t írni. Most már rendbe hoztam mindent a postán. —

Itt nagyon jól érzem magamat. Grünwald nyomtalanul eltűnt Bpestről, s nincs is reményem vele összejöhetni. De megérkezésemkor mindjárt összejöttem Forgó Istvánnal, ugyan avval a kivel tavaly Capriban is együtt voltam, a ki nagyon derék kedves fiatal ember s mindig velem van. Vele együtt lakom privát lakásban egy szép téren déli oldalon ablakunk illetőleg ajtónk előtt (mert itt minden ablak egyszersmind balkonra nyíló ajtó) pálmák és óriás Gumifák és más üvegházi növények, Garibaldi szobra etc. —

Kis restaurációkban eszünk elég jól és olcsón, — napi kiadás 10 líra, a város nagyon élénk a kocsik olcsók, egy menet két személynek 30 centesimi (14. kr.) omnibus is villamos is minden felé. Eleinte nagyon kellemes idő volt az utazáskor, a tengeren és itt is; most pár nap óta rossz idő van eső, szél, s ma már kutya (9° celsius) hideg is van. Kályháról szó sincs, kandalót csak egy hotelben láttam, a tenger háborog, — ide hallom a zúgását, mert nagyon közel van a lakáshoz, — borzasztóan zúgott egész éjjel is. Már valamit festettem is — mihelyest jó idő beáll, a mi itt mint mondják nem fog soká késni egy nagyobb képhez is hozzá látok, — a villa Florio kertjében. Itt minden Flórió a Bankárom Florio, a hajó a melyiken Nápolyból jöttem Flórióé s minden — ez egy Gazdag Bankház. Több magyart is találtam már itt — Forgó ismerőseit. — Útközben is kellemes társaságban utaztam. Budapesttől Nápolyig összekerültem herczeg Odescalchi, Gróf Somsich és báró Inkeyvel, Nápolytól Palermoig a hajón Gróf Károlyi Mihály-al ismerkedtem meg. E hó végéig minden esetre itt maradok, de lehet hogy továbbra is. Mindenesetre tudakozódjék Fábri után, mikor jön haza? és írja meg nekem mikor kell Fábri miatt nekem is haza jönnöm? Megjegyzem hogy a visszautazásra körülbelül két hetet számítok, mert Nápolyban 1—2 napot esetleg Romában is valamit, de Floreczben mindenesetre akarok több napot eltölteni. — Írja meg hát mindenesetre mikor kell okvetlenül Eperjesen lennem? Rozscsitól is kaptam ma levelezőlapot. Ő Kálmán bácsi felől ír, — Kuzmik Pali tudja már mi baja van K. b.nak, de nem akarja megmondani, jó volna ha Béla tőle megtudakolná. — Adja isten hogy Ödön szerencsésen átessen a mazerlin. — A Palika fogának nagyon örülök, hogy jó könnyen megy a fogzás, most már bátrabban lehet etetni. Ha megint ír maga vagy Rozscsi címezze a levelet így: P. M. de Szinyei Palermo Piazza Marina 41. — Azért kell így mert a Mersével és Szinyeivel itt mindig confusiók vannak a postán. Rozscsiról írjon *azon dolgokban* ha valamit megtud. A hideg időt itt kell kivárni, mert melegebb hely mint Palermo egész Siciliában nincs, a többi Olaszország pláne hidegebb. A levél

ide majdnem egy hétig utazik, azért írjon nemsokára úgy hogy még Palermóban találjon a válasz. Ansichtokat majd itt ott menesztek. Jankát Palikát magát és mind az otthoniakat

csókolja
Apa

Az élményszerű, közvetlen leírás mutatja, hogy az egyébként szófukar festő milyen jól érzi magát ezen az újabb útján, melyen bizonyára előző évi szomorú hazatértét kívánta kárpótolni. Sajnos nem tudni, melyik az a képe, melyet Palermóban festett, nincs rá máshol utalás, és Hoffmann Edit oeuvre-katalógusa épp az itáliai képek ügyében meglehetősen pontatlan. Szinyei a távolból is figyelmes szeretettel követi a családtagok életének eseményeit, betegségeiket. Kálmán és Béla a művész testvérei, Ödön pedig Béla fia. Rozscai leányának, Rózsának a beceneve. Palika egyetlen fiának, Félixnek Zeyk Jankával kötött házasságából 1902. július 26-án született első unokája volt.

276. Sz. M. Pál — Wolfner Gyulához

Igen tisztelt uram!

Nagyon sajnálom, hogy kívánságát nem teljesíthetem. Az a bizonyos vázlat (farbenskitze) úgy érdekes s talán értékes is, érintetlenül, — úgy ahogy van — azaz, ahogy 1869-ben van festve. Ez a tény képezi főértékét.

Ha tehát én a legcsekélyebb retouche-al is átfesténém egyes részleteit, mindjárt 1904-ben befejezett művemmé válnék, s teljesen elvesztené műtörténeti becsét. Minthogy én azt hiszem ebben érdekeink azonosak, hagyjuk érintetlenül a *vázlatot*.

Ez a vázlat (mert nem kész kép) nekem bizonyító dokumentum, hogy én már 35 év előtt úgy festettem, mint a mai modern festők. Önnek mint a képecske birtokosának szintén ugyanezért becses s gyűjteményében ez a körülmény teszi érdekessé.

Reményilem belenyugszik tisztelt Uram ezen érvelésembe, s talán sikerült is Önt argumentációm helyességéről meggyőzőnöm.

Nagyon kellene csalódnom, ha nem úgy volna, mert azt hiszem, ha előbb nem, hát halálom után akár az orsz. képtár, akár más gyűjtő szívesen meg fogja adni dupla árát ezen *1869-ből* származott vázlatnak.

Szívélyes üdvözlettel, maradtam igaz híve
Budapest, 1904 március 14.

Szinyei Merse Pál

A levél ismeretlen helyen van. Teljes terjedelmében közli *Lázár Béla*: Egy magyar gyűjtemény. Budapest, 1922. 25—26. Részletét idézi a Szinyei emlékkönyv. Budapest, é. n. (1921) 47—48. Wolfner Gyula arra kérte Szinyeit, hogy a birtokában lévő RUHASZÁRÍTÁS vázlatát emelje ki elnagyoltságából, és legalább néhány ecsetvonással igazítsa rajta, hogy befejezettebbnek tűnjék. Szinyei öntudatos válaszában magabiztos hangneme mutatja, hogy teljes egészében vállalja életművét, és nem hagyja magát környezetétől befolyásoltatni.

277. Sz. M. Pál — Ernst Lajoshoz

Igen tisztelt Igazgató úr!

Nagyon szívesen beleegyezem kiállításomnak elhalasztásába 1905 január 8 tól február 8 ig, csak arra kérem hogy ezen terminust már *visszavonhatatlanul* állapítsuk meg.

Igaz tisztelője

Jernye 1904 máj. 29.

Szinyei Merse Pál

Országos Levéltár Ltsz.: R 277 (*Ernst Lajos* gyűjteménye XIV. 794.) Már 1896-ban felmerült Szinyei gyűjteményes kiállításának terve, konkrétabb formát azonban akkor öltött, amikor „a Nemzeti Szalon mint Magyar Művészeti Egyesület Szinyey Merse Pál urat 1900 év december hó . . . -n a Nemzeti Szalon művészeti céljainak, anyagi és erkölcsi sikereinek előmozdításában tapasztalt kiváló művészi munkásságáért tőrzstagjává (societaire) választotta. Ez az erkölcsi kitüntetés és jutalom egyúttal jogot ad arra, hogy úgy a fővárosban, mint a vidéken a Nemzeti Szalon tárlatain zsűri-mentesen kiállíthasson és a Nemzeti Szalon helyiségében évenként egyszer kollektív kiállítást rendezhessen” (eredeti oklevél: MNG Adattár Ltsz.: 16429/64). A kiállítást eleinte Szinyei halogatta, ezúttal azonban Ernst Lajos kért halasztást.

278. Sz. M. Pál — Ernst Lajoshoz

Jernye 1904 Nov 30

Tisztelt Igazgató Úr!

Bejelentem hogy itt mindennel elkészülvén a becsomagoláshoz fogok hozzálátni, s December 10 ke táján magam is feljövök Bpestre hol első dolgom lesz kedves Igazgató urat felkeresni s a továbbiakat személyesen megbeszélni. —

Reménylem hogy eladott képeimnek mostani tulajdonosai kegyed felszólítására szívesen bocsájtják a Nemzeti Salon rendelkezésére tulajdonukban levő képeimet. — A berlini kiállításról azt hiszem még időre érkeznek meg, de félek hogy a St. Louisi képek lekésnek, mert azok az amerikaiak még tudtommal benem zárták a kiállítást, — ők télen is kiállítóznak! — pedig ezek nélkül nem volna comp[!]jett a kiállításom, mivel úgy tudom ott ismét praemieroztattam. Különben is minden képemre, a melyet tavasszal önnél jegyzékbe foglaltattam súlyt helyezek, mert minden ott felsorolt képem egy typust képvisel.

Újat nem annyit festettem mint kívántam volna de azért van egynehány s nagy csomó stúdiomot és farbenskizet is hozok magammal.

Így ha minden összegyül azt hiszem elég comp[!]jett collectiót mutathatunk be a Budapesti publicumnak, — ítéljenek — dőljön el már egyszer a Szinyei kérdés, — éreke valamit vagy sem? —

Reményem nem neheztel hogy kedves soraira csak most válaszolok, de bevallom nagyon hanyag levél író vagyok.

Viszontlátásig maradtam mély tisztelettel

Szinyei Merse Pál

Ugyé bár a program nem változott? kiállításom 1905 Január 8 tól Február 8 ig lesz.

Országos Levéltár Ltsz.: R 277 (*Ernst Lajos* gyűjteménye XIV. 187.). Egy mondatát hibásan idézi *Lázár* 1913. 74. Faksimilében közli részletét *Bálint Jenő*: „Ítéljenek — dőljön el már egyszer a Szinyei-kérdés! — érek-e valamit, vagy nem? — írta Szinyei Ernst Lajoshoz” (A Reggel 1930. június 2. 11.). A levél fontosságára való tekintettel közöljük részletének fotóját (52. sz. kép). Nincs tudomásunk arról, hogy Berlinben abban az évben milyen kiállításon és melyik képei szerepeltek, sőt a St. Louisi világkiállításon látható műveinek teljes listája sem ismeretes. Csak egy biztos: Amerikában a nemzetközi zsűri a TOURBILLON c. képét ítélte ezüstéremre méltónak (eredeti oklevél MNG Adattár Ltsz.: 16432/64. — 49. sz. kép). A Nemzeti Szalon Modern magyar művészek c. kiállítássorozatának III. rendezvényeként megvalósult kiállítás *Ernst Lajos* bevezetőjével megjelent illusztrált katalógusa (59. sz. kép) végül is 96 katalógustételt közöl. Közöttük szerepel 6 külföldön lappangó művének fotója és a művész által az Országos Képtárnak adományozott Leibl portré is, így tehát összesen 89 mű — vázlat és olajfestmény vegyesen — reprezentálta alkotóját. A műtárgylistából hiányzik a TOURBILLON, így az oeuvre katalógusból és a Nemzeti Szalon katalógusából esetleg kikövetkeztethető lenne, melyik kép szerepelhetett ekkor még a fenti külföldi kiállításokon. Szinyei első nagyszabású egyéni tárlatán egyébként valóban „eldőlt a Szinyei kérdés”, s az életmű bemutató átütő sikert aratott.

279. Sz. M. Pál — Wolfner Gyulához

Igen tisztelt Uram!

Mindenekelőtt kérem, szíveskedjék nekem megbocsájtani, hogy nyárban hozzám intézett igen becses levelére csak most válaszolok, mert magamnak annál kevésbbé tudom megbocsájtani ezen hanyagságot, mivel szíves közleménye rendkívüli örömet szerzett nekem. Hát az én kis faunom megvan? és jó kezekbe van!!

A hátlapon festett alkonyat nem klastrom, csak müncheni külvárosi házak.

Most már nagyon jól emlékszem az egésze — mindakettő tőlem van 1869-dik évből, lehet, hogy a kis faun 68-ból ered.

Ha nevem rajta van, akkor bizonyosan valakinek ajándékoztam, de már nem emlékezem, kinek?

Nagyon köszönöm, hogy szíves ígéretét kaptam s ezt is átengedi kollektív kiállításomra. Reám nézve nagyon fontos, hogy 68—69-ből ezt is bemutathatom. Ezen időben Böcklint még személyesen nem ismertem.

E napokban feljövök már Budapestre január 6-án megnyíló kiállításomat előkészíteni, magammal hozok vagy 36 darab mindenféle képet és skizet, ezek közül majd kiválaszthatunk valamit, ami Önt érdekelni fogja s amivel Önnek cserébe adósa vagyok.

Amint látom, lakása most egész közel van hozzám, s így nemsokára személyesen leszek oly bátor kedves szomszédomat felkeresni.

Maradtam kitűnő tisztelettel

1904. december 6-án

Szinyei Merse Pál

A levél ismeretlen helyen van. Teljes terjedelmében közli: *Lázár Béla*: Egy magyar gyűjtemény, 29. Uő elbeszéli azt is, milyen körülményes kutatások után szerezte meg a szenvedélyes színvázlat-gyűjtő Wolfner a képeket (i. m. 27—28.). A lemezpapír egy-egy oldalán a NÖRABLÓ FAUN (*H. E. kat. sz. 71.*) és az ESTHAJNALCSILLAG (*H. E. kat. sz. 72.*) olajvázlata volt. A hordozó anyagot szétválasztották, így a Nemzeti Szalonban már különálló képekként szerepelhettek. A levél azért fontos számunkra, mert azt mutatja, hogy Szinyei maga is tisztában volt Böcklin rá gyakorolt hatásával, viszont azt is szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy az első FAUN-képeinek festése idején még nem ismerte Böcklint. Valóban, akkoriban csak közvetetten, a Münchenben kiállított képei témájával gyakorolt rá Böcklin bizonyos hatást (vö.: *Szinyei* 1981. 315., ahol rövid részletet is közöl a levélből német nyelven).

280. Benczúr Gyula — Sz. M. Pálhoz

Kedves Palim,

1905. VI. Lendvay utca 15. febr. 5.

Nem lehetek személyesen jelen, hogy meleg kézszorítással üdvözljelek. De érezned kell, hogy őszinte örömmel köszöntelek művészi sikereidet ünneplő kollégáid között, talán a legmelegebben. Legmelegebben, mert mint legrégebbi öreg barátod öllelek.

Igaz híved

Benczúr Gyula

A Nemzeti Szalon nagyszabású Szinyei-kiállításának zárása előtt rendezett díszvacsoráról menti ki magát Benczúr, aki a budapesti művésztsadalomban valóban legrégebbi barátjának nevezhette magát. A régi müncheni festőtársak azonban az évek során teljesen elhidegültek egymástól, hiszen felfogásuk, művészi munkásságuk, életmódjuk már hamar szöges ellentétbe került egymással. Mindamelltt az első nagy kiállítását rendező 60 éves Szinyeinek bizonyára jól estek Benczúr baráti szavai, bár egy évvel korábban írt önéletrajzában igen elmarasztalólag szólt róla.

281. Telepy Károly — Sz. M. Pálhoz

Budapest Febr. 5. 1905

Igen tisztelt Művész úr
Nagyságos úram!

Nagyon természetesnek fogja találni hogy megszólításomban bizonyos tartózkodásom nyilvánul, — mert jól tudom hogy a művész és a festő között egy igen nagy távolság van — és én joggalansul feltolakodni a Colléga hangoztatással — meggyőződésem ellen van—

Ö Ex. Gróf Teleki Géza úr mondhatta hozzám írt leveleiben hogy Colléga mert tudásunk közel szomszédos, de önnel szemben tisztelt Művész úr halgatás a feladatomban. Ámde levelem céljára akarok térni.

Súlyos betegségemből felépülve de teljesen helyre nem álva nagy sajnálatomra nem sorakozhatom azok közzé kik mély tiszteletök jeléül egybe gyűltek hogy megünnepelhessek, de éjeli kimaradásom és különösen lépcsőn való járásra képtelen lévén lekell mondanom azon ohajtásomról hogy ezt az alkalmat felhasználva kellő felvilágosítást adhattam volna azon bal híjedemnek mely lábra kapot hogy művészetét *nem* méltányolták melynek magyarázatát az 1873diki kiállításból merítették aholis a Majális című képe a bajor osztályba kinem álitatván a bécsi művész házba sem álitották ki az őt meg illető helyen — ennek oka nem a mű kevésre való becsülése de éppen hatalmas színerejénél fogva nem lehetet méltólag elhelyezni — mert Tigrist nem lehetett macskák közé bocsájtani mert mind megette volna — és így hogy a kiállítás összes anyagai tönkre ne menjenek a legjobbat az erőset kellet a gyengék mentéséért elejteni.

Ezt szerettem volna az ünepély alkalmakor elmondani, miután akkor én a magyar művészi osztály rendezője és a régészeti osztályba is tényező voltam és mindenről teljes tudomásom volt.

Miután újból sajnálatomat fejezem ki hogy ünepélyen részt nem vehetek fogadja újból hódolattal teljes tiszteletemet

Telepy Károly
a pictor

Részletét idézi *Lázár* 1911. 37. (németül), *Lázár* 1913. 51.; Szinyei emlékkönyv 53.; *Jeszenszky* 1960. 132. Telepy Károly, az 1873-as bécsi világkiállítás magyar művészeti osztályának rendezője annak idején nagyon jól oldotta meg az intenzív színerejű Szinyei-képek kiállításakor a mai napig is meglévő problémát, a MAJÁLIST ugyanis a többi kiállított műtől kissé elkülönítve, a bejárati ajtó fölötti kiemelt helyre akasztotta (vö. *Sz. M. Zsigmond* 1873. május 30-i beszámolóját — 234. sz. levél). Így a MAJÁLIS is érvényesülhetett, anélkül, hogy a többi kép hatását gyengítette volna. A bajor osztályba átszállítva azonban már nem bántak ilyen jóindulatúan a képpel, s a folytatást már ismerjük. Abban azonban nincs igaza Telepynek, hogy a MAJÁLIS kellőképpen méltányolták volna — ez a vélemény csupán néhány bennfentes művész magánügye maradt.

282. Sz. M. Pál — leányához

Hotel Nassau
(Nassauer Hof)
mit grossem Badhaus
WIESBADEN

Kedves Rózsikám!

Félix írta hogy maga most Radácson van hát oda írok.

Wiesbaden nagyon szép csupa gyönyörűen ápolt kert az egész nagy város, mindjárt a városnál kezdődik az erdő, — nagy erdőség — a Taunus erdő — kitűnő séta utakkal. —

Itt kúrálom magamat nagyon kellemesen, — fürdöm, — iszom a sós meleg vizet, — s a mellett igen jó ebédeket ehetem, mert a diéta nem nagyon szigorú. Még legalább egy hétig maradok, aztán Münchenbe hol pár napot töltök s úgy haza.

Az idő enyhe de sok borús és esős nap, úgy hogy még eddig keveset festhettem.

Már nagyon örülök haza magokat láthatni, — de ez alig lesz Július közepe előtt.

A Radácsiaknak adja át üdvözetemet és kézcsókjaimat magát csókolja

Apa

A dátum nélküli levél minden bizonnyal 1905 nyarán íródott, amikor Szinyei gyomorbántalmainak kezelésére utazott Wiesbadenbe. *Hoffmann Edith* az 1906-os képekhez sorol egy wiesbadeni részletet ábrázoló tájképet (*H. E.* kat. sz. 186.), míg az 1905-ös évből egyetlen művet sem ad meg. Ismerjük azonban Szinyei egy 1906. június 24-i, Jernyéről keltezett levelét, mely kétségesse teszi, hogy a mester csupán ezután utazott volna a wiesbadeni kúrára, és július közepére már otthon is lett volna. Épp e datált levélre hivatkozva tesszük tehát a wiesbadeni tartózkodást egy évvel korábbra, 1905 nyarára. Egyébként jelen levél az egyetlen írásos nyoma Szinyei ottlétének, sem Wiesbadenről, sem az utána tervezett müncheni tartózkodásról nem maradt semmiféle dokumentum — csupán a Wiesbadenben festett kép vakrámáján olvasható az ottani festékkereskedő bélyegzője.

283. Sz. M. Pál — Koronghi Lippich Elekhez

Kedves barátom!

Roppant meglepetés! csodálom és bámulom energiádat és ügyességedet hogy ezt már most megtudtad csinálni.

Fogadd leghálásabb köszönetemet azon biztos öntudatban, hogy minden hála és köszönet kizárólag téged illet, mert ez egészen és tisztán a te műved.

Nagy örömmel és egész lélekkel megyek bele, de félek tőle, hogy a hozzám fűzött várakozásnak nem fogok tudni megfelelni, mert érzem hogy vénülök.

Nagyon leköteleznél ha szíves lennél nekem megírni: mikor jelenik meg a kinevezés?
— és mikor kell állásomat elfoglalni? hogy mikorára készüljek felutazni, költözködni.
Magamat baráti jó indulatodba ajánlva maradtam örökre lekötelezett igaz barátod

Jernye via Kis Szeben, 1905. okt. 22-én

Szinyei Merse Pál

Széchenyi Könyvtár Levelestár. Ltsz.: 1927. évi 37/4. Szinyei lelkesen vállalta a Mintarajziskola igazgatását (51. sz. kép), de érezte, hogy már nem tud olyan fiatalos erővel munkálkodni, mint ahogy egy régebben jött kinevezés esetén tehetné volna. Első ténykedése az volt, hogy megújítsa a főiskola tanári karát, ezért igazgatói kinevezésének elfogadását attól tette függővé, hogy Ferenczy Károlyt is meghívják oda tanárnak.

284. Sz. M. Pál — Koronghi Lippich Elekhez

Jernye, 1906 Juni 24

Kedves barátom!

Miután magam részt nem vehetek a tanács ülésen, a te jóindulatodba és figyelmedbe melegen ajánlom *Pravotinszky* jeles művészt és rézmetszőt a kiosztandó állami ösztöndíjra.

Szívélyes üdvözléssel s mély tisztelettel nagyon igaz barátod

Szinyei Merse Pál

Széchenyi Könyvtár Levelestár. Ltsz.: 1927. évi 37/5. Szinyei szava sokat jelenthetett akkoriban a különféle bizottságokban, ahová főiskolai igazgatói tiszte kapcsán került be, ugyanis az általa ajánlott művész 1906-ban valóban állami díjat nyert. *Pravotinszky Lajos* (1880—1932) Nagybányán Hollósy növendék volt, Párizsban pedig J. P. Laurens-nál tanult tovább, festői munkássága mellett főként grafikával foglalkozott.

285. Sz. M. Pál — leányához

Budapest, 1906. Nov. 17én

Császárfürdő

Budapest

Nyári és téli gyógyhely

Kénes hévvizű gyógyforrásokkal

Kedves Rozscsikám!

Félix már bizonyosan elmondta magának nyomorúságos állapotomat, most sem írhatok még valami nagyon örvendeteset alig van javulás, pedig már 6 hete tart a baj, a sidzem tizsnyén túl is még beteg leszek, pedig sütnék főznek mindenben a mi itt a császár fürdőben van. Az egyedüli javulás hogy már *nagy* fájdalomaim nincsennek, de a

kisobb fájdalma s a zsibbadtság ugyan azon a helyen makacsul meg van, — többnyire ágyban kell feküdnöm mert ha 1—2 óránál tovább felvagyok dagad a lábam. Úgy látom még legalább egy hétig itt a császárfürdőben maradok. Írjon vizsgáztalásul hazuról valami örvendetesebb újságokat

Öleli

Apa

Kálmán itt volt, s e napokban egy heti curára ismét feljön, István is itt volt, Félixet csak a jövő héten várom.—

Azért én nem vagyok nagy beteg csak nagyon unalmas és kiállhatatlan a dolog, s ezért vagyok desperatus.

Szinyei reumatikus fájdalmainak kezelése végett feküdt a Császár fürdőben, Kálmán testvére is hasonló bajok miatt járt ott. A szlovák kifejezés hét hetet jelent.

286. K. Lippich Elek — Sz. M. Pálhoz

1906. XII. 5.

Kedves barátom!

Tudom, hogy még most is ágy terhe vagy. Igen jól tudom azt is, hogy milyen komisz a nyavalyád, mert hiszen én magam is ugyanabból a nyavalyából lábadozom. Azért nem látogattalak meg eddig. De én már, ha ügyel-bajjal is, járok-kelek. Azért majd nem sokára megnézek és vigasztallak. Addig is valami örvendeteset hallj:

Ma reggel megállapodtam Apponyi gróffal annak a szépművészeti főiskolának az eszméjében, amelyről neked direktorságod elején beszéltem.

Eladnók a mostani intézet épületét s vennénk egy igen nagy parkot a Gellérthegyen, ott csinálnánk pavillon-rendszerben iskolát, műtermeket, gyönyörűen, ideálisan s a kertben állatokat tartanánk. Az a levegő, azok a napnyugták . . . az a kilátás a budai hegyekre, másik oldalon a Duna távlataiba, Rákos mezejére . . . még álomnak is szép! Ilyen művésziskola nem lenne még egy a földgolyóbison.

Egy hónap múlva át kell adnunk az egész terv programját és költségelőirányzatát.

Egyelőre örvendezzel, aztán fogjunk munkába.

Ettől a hírtől hátha kiegyenesedik a derekad ?

Kívánom, hogy úgy legyen.

A viszontlátásig is szívből köszönt igaz híved

K. Lippich Elek

Amit írtam, arról ne beszéljess idegennek. Legyen még titok. Várdait persze beavatjuk.

A miniszteri tanácsos levelét a Császár fürdőbe címezte, tehát Szinyeit még akkor is ott ápolták. Lippich nagy lelkesedéssel ecsetelt terve azonban túl sokat markolt és túl költséges lett volna, ezért végül nem került megvalósításra.

287. Sz. M. Pál — Koronghi Lippich Elekhez

1906. Dec. 31.

Kedves barátom!

Boldog újévet kívánok, s kívánom neked hogy áldásos működésedet siker koronázza. Nem minden egoismus nélkül mondom ezt, — s miután annyira javultam már hogy hasznomat veheted igyekezni fogok várakozásodnak megfelelni. Mindenben rendelkezésedre állok.

Őszinte barátod

Szinyei Merse Pál

Széchenyi Könyvtár Levelestár. Ltsz.: 1927. évi 37/6.

288. Sz. M. Pál, Ferenczy Károly és Rippl-Rónai József körlevele

Igen tisztelt Művésztársunk!

Egy művészeti szövetkezés tervét van szerencsénk Önnek ezennel bemutatni, és kérjük szíveskedjék csatlakozni hozzá. Ez a szövetkezés azoknak a festőknek, akiket a mellékelt lista értelmében felszólítunk, és azoknak, a kiket a megalakulók később körükbe felvesznek, módot nyújthatna művészeti érdekeiknek istápolására, a mi alatt első sorban kiállításoknak önálló és független rendezését értjük.

Szemünk előtt egyelőre tisztán csak egy erkölcsi társulás eszméje lebegett, de már tervünk első megbeszélésének stádiumában, egy céljaink iránt érdeklődő vállalkozók csoportja, azzal a konkrét propositióval fordult hozzánk, hogy ők abban az esetben, ha mi erkölcsi erőinket rendelkezésükre bocsátjuk, ezzel szemben kötelezik magukat, hogy művészeti terveink megvalósítására a legközelebbi jövőben előnyös új helyiséget építenek, fentartva maguknak az administratió és finaciális ügyek vezetését, míg nekünk az összes művészeti kérdésekben a kizárólagos intézkedés jogát biztosítják.

Arra kérjük tehát igen tisztelt Művésztársunk, nyilatkozzék, hogy hajlandó-e ebbe a szövetségbe belépni, velünk teljes solidaritást vállalni és minket arra feljogosítani, hogy a szükséges lépéseket a fentjelzett alapon megtegyük, hangsúlyozván, hogy az erkölcsi szövetkezés megalakulásához abban az esetben is ragaszkodunk, ha az említett vállalkozók csoportjával nem tudnánk megállapodásra jutni.

Budapesten, 1907. május 28-án

Őszinte tisztelettel

Ferenczy Károly
Rónai

Szinyei Merse Pál

mint tervezők

Szíves válaszát kérjük mielőbb, az alábbiak bármelyikéhez címezve elküldeni, illetőleg mellékelt, Dr. Jánossy Bélához címzett levelezőlapra levő nyilatkozatot aláírni, s azt postára tenni.

A felszólított művészek névsora:

Szinyei-Merse Pál	Kriesch Aladár
Rippl Rónai József	Vaszary János
Fényes Adolf	Mannheimer Gusztáv
Ferenczy Károly	Réti István
Glatz Oszkár	Grünwald Béla
Strobenz Frigyes	Thorma János
Perlmutter Izsák	Csók István
Kann Gyula	Czobel Béla
Kernstock Károly	Márfy Ödön
Olgay Ferenc	Ferenczy Valér

MNG Adattár Ltsz.: 8198 (1955.) A MIÉNK művészegyesület első terve Réti Istvánhoz címzett borítékban maradt fenn, gépirásos, a tervező három művész által aláírt példányban A Magyar Impressionisták és Naturalisták Köre nevet felvett társulás 1907 október végén alakult meg, s 1908 januárjában rendezte első kiállítását a Nemzeti Szalonban, így csupán a körlevélben jelzett „erkölcsi szövetkezés” valósult meg, a vállalkozókkal nem sikerült megállapodásra jutniok. A mellékletben felsorolt 20 művész közül egyébként Kriesch Aladár, Perlmutter Izsák és Thorma János nem csatlakozott a körhöz.

289. Sz. M. István — Lázár Bélához

Eperjes, 1907 szeptember hó 8-án

Igen tisztelt Tanár Úr!

Egyheti távollétem folytán csak ma válaszolhatok szíves és megtisztelő levelére s van szerencsém értesíteni, hogy testvérbátyámnak szüleinkhez intézett levelei megvannak ugyan, hanem azok a többi régebbi levelezésekkel együtt 5 nagyobb rekeszben még falun és rendezetlenül vannak. —

E napokban behozatom azokat s remélem október első feléig elkészülök a rendezéssel s akkor azonnal átadom azokat testvéremnek Pálnak, hogy a szükséges adatokat nagybecsű rendelkezésére bocsáthassa. —

Kálmán bátyámmal e napokban fogok találkozni s akkor megsürgetem majd ígéretének teljesítését.

Mindenkor a legkészségesebben rendelkezésére állok s maradtam kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett

igen tisztelt Tanár Úrnak

igaz híve

Szinyei Merse István

MNG Adattár Ltsz.: 3649/939-1. Egy mondatát idézi *Lázár* 1935. I. 82. Lázár Béla 1907-ben kezdett intenzívebben foglalkozni Szinyei művészetével, s először témája forrásaihoz kívánván visszanyúlni, a művész öccsétől kérte annak ifjúkori levelezését.

290. Sz. M. István — Lázár Bélához

Eperjes 1907 október hó 8-án

Igen tisztelt Tanár Úr!

A falun uralkodó járvány folytán az iratok egyelőre be nem hozhatók s így a levelezés rendezése haladékot szenved, remélem pár hét alatt ki fogom azokat kereshetni 's azonnal átküldöm testvérbátyámnak, hogy közölhesse azokat.—

Maradtam kiváló tisztelettel

kész híve

Szinyei Merse István

MNG Adattár. Ltsz.: 3649/939-2. Egy mondatát idézi *Lázár* 1935. I. 82. A levelek kikeresése késedelmet szenvedett, Lázár publikációja végül is Szinyei Merse Pál ifjúkori levelei címmel a *Művészet* 1909-es évfolyamának 122—131. oldalán jelent meg. Hasonló tárgyú cikke német fordításban a *Die Kunst für Alle* folyóirat 1909. évf. 527—530. oldalán látott napvilágot *Briefe eines ungarischen Piloty-Schülers* címmel. Az eleve németül írt leveleket Lázár sajnos teljesen pontatlanul, a magyar fordításból visszafordítva idézi, így azok hibás szöveggel rögzültek a német szakirodalomban.

291. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Tisztelt tanár úr!

A Majális reproductio joga a Könyves Kálmáné, kérem szíveskedjék mindenképp a Horváth director beleegyezését kikérni. Én természetesen nagy örömmel beleegyezem.

Ezúttal is fogadja hálás köszönetemet hogy oly intensive belemélyedt a témába, s szenvedéllyel csinálja a dolgot. — Jó lesz leleplezni, hogy a Majálist nagyrészt hasból festettem ?? —

Kiváló tisztelettel

Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939-4. Idéz belőle *Lázár* 1935. III. 132. és *Jeszzenszky* 1960. 151. A dátum nélküli levelet 1907-ben írhatta Szinyei, mikor *Lázár* első róla szóló cikkét készítette elő. Az utolsó mondat arra céloz, hogy a MAJÁLIS főként műteremben készült, nem kint a természeti motívum előtt. Ez a közlés aztán egész vitalavinát indított el, különösen *Rózsaffy Dezső* és *Lázár Béla* között, az előbbi ugyanis erre alapozva tagadta Szinyei festésmódjának plein-air voltát (*Rózsaffy* 1927), utóbbi viszont elkeseredetten hadakozott Rózsaffy vaskalapossága ellen, és egész Szinyei-kutatását épp a plein-air meghódításáért folytatott küzdelemnek szentelte.

292. Meghívó

F. 1909 évi március hó 10-én délután 3 órakor a Japán kávéház külön termében a M.I.É.N.K. művészeti egyesületünk Közgyűlést tart, melyre t. tagtárs urat tisztelettel meghívja a vezérlő bizottság nevében

Budapesten 1909 évi márc. hó 6-án

Szinyei -Merse Pál

Tárgy: Egy újon alakuló művészi kör és egyéb ügyek feletti tanácskozás.

MNG Adattár Ltsz.: 8197/1955. Nem autográf. A közgyűlés tárgyául szolgáló „újon alakuló művészi kör” valószínűleg az ez év december 4-én megalakult Művészház volt — születését számtalan vita és művészi csatározás előzte meg.

293. Wimmer cég tulajdonosa — Sz. M. Pálhoz

WIMMER & Co

K.B. Hof-Kunsthdlgung

München

Briener-Strasse 3.

München, den 13. Mai 1909.

Hochwohlgeboren

Herrn Professor Paul Merse de Szinyei

z.Zt. Hier

Sehr geehrter Herr Professor,

Ihrem Wunsche gemäss bezeichnen wir Ihnen nebenstehend die Käufer derjenigen Bilder, welche wir früher von Ihnen gehabt haben. Leider dürften die Betreffenden längst verstorben sein.

Hochachtungsvoll
für Wimmer & Co
olvashatatlan aláírás

1869 Mai 8. „Mutter und Kinder auf der Wiese” 1869 Juli 24.

Clarence S. Brown
New York c/v
Brown Broth's & Co.
59. Wall Street

1870 Mai 6. „Landaufenthalt”

1870. Mai 16.
Georg Plach Kunsthdl. Wien

Aug. 16. „Mutter und Kinder”

1872 Apr. 26.
Alex. Mc.Cue
Brooklyn New York

dito

c/v Mess. Balduin Broth's & C°
72 Broadway New York

MNG Adattár Ltsz.: 3417/935. 1909-ben Szinyei újra kerestetni szeretné Münchenben eladott képeit, s mivel valószínűleg már rég elveszett az 1896-i Wimmer levél adatközlő melléklete, most újra régi képkereskedőjéhez fordul segítségért. Az ismételt képkeresés oka valószínűleg a müncheni Heinemann galéria 1909. májusi Piloty iskola kiállítása lehetett, ahol Szinyei nagy sikert aratott néhány apró vázlatával, és a sikeren felbuzdulva akkori befejezett műveit is a nyilvánosság elé szeretne volna tární. — A Wimmer cég levelére Szinyei ceruzával még a következő bejegyzéseket tette, valószínűleg a továbbkerestetéshez (a számok a körülbelüli méretekre vonatkoznak):

Mutter und Kinderhez	200—135	(137,5 × 93,7)
Landaufenthalthoz	„Szinye a stakétlivel”	40—50
Mutter und Kinderhez	200—135	(137,5 × 93,7)
Ruhendes Liebespaarhoz	60—70	(53 × 63,2)

valamint még kiegészítette a következő képekkel:

Badhütte	26—52	
Pusztá	14—30	(20,7 × 43,5)

A sorok végére írt zárójeles számok az eddig megkerült képek valódi méretei, ami jól mutatja, hogy Szinyei emlékezetében a legtöbb kép jóval nagyobbként élt tovább, különösen az ANYA ÉS GYERMEKEINÉL nagy a különbség, míg az utolsóra kisebbként emlékezett.

294. Sz. M. Pál — Meller Simonhoz

Nagyságos
Meller Simon úrnak
Budapest
Aréna út 41
Szépműv. Múzeum

Édes Meller úr!

Mindenek előtt bocsánatot kérek a késedelemért s nagyon köszönöm szives érdeklődését.

A februári berlini terminust jónak gondolom, addig van időnk mindent rendbe hozni, s talán addig lesznek új képeim is? —

Három amerikai képem ügyét Nemes Marczel intézni, neki adtam át a fényképeket és minden ezekre vonatkozó adatot. Az Ön St. Louisi ismerősének vállalkozása nekem kitűnőnek látszik, úgy hogy az alkalmat rögtön meg kellene ragadni, csak hogy én most innen semmivel sem fényképpel sem adattal nem szolgálhatok, legfeljebb szeptember 10^{ke} táján Budapesten.

Ha a dolog sürgős, akkor kérném szíveskednék Nemeshez fordulni ő azt hiszem örömmel megadja a kívánt dolgokat. — Ha fénykép már nem lenne Nemesnél, akkor Kissernél számlámra kapható.

Meleg érdeklődését és szíveségét előre is nagyon köszönöm.

Maradtam tisztelettel

igaz híve
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 1717/1923. Idéz belőle: *Szinyei* 1977. 22. A Jernyéről írt datálatlan levél valószínűleg 1909 nyarán íródott, hiszen szeptember 10-ről mint aránylag távoli terminusról ír. Itt arra a berlini magyar kiállításra reflektál, melynek rendezője majd Meller Simon lesz. Szinyei a Wimmer cégtől kapott levél adatait adta tovább Nemes Marcelnak, most Meller is beszállt a képek keresésébe — mint tudjuk, sajnos sikertelenül.

295. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Igen tisztelt tanár Úr!

Nagyon köszönöm az érdekes és jó híreket, s különösen köszönöm Önnek fáradhatatlan buzgóságát, s azon melegséget melyel ügyemet felkarolta. — Igazán nagy hála kötelez! —

Kívánom, hogy mielőbb helyre áljon egészsége, — ha Rohitsch nem használt, se baj, excessusokat ne csináljon de egyék, igyék a mi jól esik, — das ist „Mein System”. — Az aratás gyenge lesz, a munka nehezen megy, — de a végén talán még is lesz valami. —

A Kunst für Alle-t köszönettel megkaptam, — nagyon érdekesen és tömören van írva, csodálom hogy tudott abból a gyerekes semmiből olyan érdekes dolgot csinálni.

A berlini kiállítás el van halasztva — arról még van idő beszélni.

Szeptember 10-ke táján Bpsten leszek akkor reménylem önt láthatni.

Jóegészséget kívánva vagyok

igaz híve
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939-3. Egy mondatát idézi *Lázár* 1935. I. 82. *Lázár* ceruzás dátumjelzése: 1909 szeptember, egyébként datálatlan. A Die Kunst für Alle folyóiratban megjelent *Lázár*-cikkről van szó (vö. 289. sz. jegyzet), Szinyei a leveleit aposztrofálja „gyerekes semmi”-ként. A berlini nagy magyar kiállítás elhalasztásáról már a nyári Meller levélből értesültünk.

296. Sz. M. Pál — leányához

Édes Rózsikám!

Roppant csábító s nagy élvezet volna magával a szép Veneziát, a tengert, s mind azt a sok szépet újra látni és élvezni, de fájdalom lehetetlen, — nem jövök ki az idővel. Még e héten itt van dolgom, s aztán haza kell mennem a képeket befejezni és bepakkolni, mert octoberben már okvetlen itt kell lennem, hát nem futja az idő.

Vigyázzon az egészségére, — ne igyék édes vizet! — már erre Janka is figyelmeztette. Mulasson és szórakozzon, — ez magának nagyon jól fog tenni.

— A mi a látni való nevezetességeket illeti, legjobb Bäder után indulni mert ez mindent jól és helyesen megcsillagozott.

Írja meg ezután hova mennek még — meddig maradnak a Lidón? — Ha mindjárt ír czímezze még ide a levelet, később már csak Jernyére.

A nagyszabású kiállítást ösmerem, — hiszen a tavasszal magam rendeztem s ott voltam az ünnepélyes megnyitáson a mikor a vasárnapi újság le is fotografírozott a nagykövettel.

Itt nagy meleg van, reményelem ott is jó meleg az idő és a tenger, hogy még soká lehet lesz fürdeni.

Most Isten áldja meg Rózsikám, ne gondoljon semmire, csak engedje magát át a kellemes szórakozásnak

csókolja
Apa

Budapest Hétfő
Andrássy út 61.

Az 1909-es év igen zsúfolt volt Szinyei számára, ezért nem is gondolhatott arra, hogy leányához csatlakozzék annak velencei útján. A nagyszabású kiállítás valószínűleg a velencei biennálé lehetett, ahol a levél szerint Szinyei maga rendezte az anyagot. A szakirodalom sehol sem említi ezt az útját és a kiállítást, egyedül a Vasárnapi Újság 1909. május 2-i száma közöl fényképet a 379. oldalon, melyet itt reprodukálunk (54. sz. kép). A dátum nélküli levél szeptember 11—13 között íródhatott.

297. Sz. M. Pál — leányához

Budapest 1909 Szept 18

Édes Rózsikám!

Bizony magam is nagyon sajnálom hogy nem mehetek magához Velenczébe, de akár hogy számítom is, az ide oda utazással legalább egy hét a Velencei út maga s összesen alig van két hetem, s képeimet be kell fejezni s bepakkolni.

Ma indulok haza.

A nagy kiállításon igen sok rossz kép van, még a legérdekesebb a Stuck és a Zorn külön terme.

A magyar házban van egynehány jó kép, de az nem érvényesül kellőleg, mert azaz ostoba zene szoba az egészset elfusolja, a legjobb helyen terpeszkedik ez a hülyeség, — e miatt nem lehetett jól rendezni a képeket.

Isten áldja meg

csókolja
Apa

298. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Kedves tanár Úr!

Nem mondhatom milyen örömem van hogy a müncheni dolog oly fényesen sikerült. Hála és köszönet — örökre lekötelezett azon lelkes és buzgó fáradozásaiért melyel ügyemet propagálta.

E napokban már Bpsten leszek, s akkor még személyesen is köszönhetem meg azon nagy dolgot, a mit értem tett.

Szívélyes üdvözlettel vagyok

lekötelezett híve
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939-2. A datálatlan levél 1909. szeptember legvégén keletkezhetett, amikor *Lázár* a IX. Nemzetközi művészettörténeti kongresszuson Münchenben (szept. 16—21.) tartott előadást Szinyeiről (Ein Vorläufer der Plein-air-Malerei in Ungarn). A szöveget közli a Pester Lloyd Abendblatt 1909. szeptember 20-i számának Feuilleton rovata.

299. Rippl-Rónai József — Sz. M. Pálhoz

CENTRAL HOTEL BERLIN

Kedves Palim!

Sietek megírni, hogy Meier-Gräfe meglátogatta a kiállítást. A kiállítás egészben jól érintette — érdekelte — miután sokat beszéltem Rólad — elsősorban akarta látni műveidet — Rendkívül érdeklődéssel faggatott az évszámok hitelességéről. Erősen kellett bizonyítgatnom azok valóságát. Őt 5 dolgod érdekelte, és pedig 1^{ső} sorban a ruhaszárítók és a hintázók, azután a Kis Majális és az Atelier végül a vörösbokros kis képed (jobbra a hóolvadáستól). A nagy Majálist nem szereti. Minden áron ki akarta sütni hogy 1869-ben már Münchenben kiállítottak Manet-képeket. Mondta, hogy Monet-nak is már meg volt az ehhez hasonló képe — természetesen meglepődött mikor mondtam, hogy nem tudtál felőle és hogy Párisban (ahol Monet látható volt abban az időben) te nem voltál. Sok megjegyzést csinált katalógusában. Sajnálta, hogy Böcklin, akit Ő nem szeret — később téged megrontott. Ő szerinte Böcklin nagyon sokat ártott a művészetnek és így egyes művészeknek. Nagyon bántotta az, hogy nem ütötte a vasat míg meleg volt — sok kincscsel lettünk — szegényebbek. Ilyen formán beszélt — *nagyon hangosan*. A benyomásom az, hogy jobb volt, hogy nem jött el a megnyitás előtt — bár ha írni fog (amit nem hiszek) úgy igen komolyan fog Téged venni. Neki nem kell a nagy kép, de annál inkább a kisebbek. Enynyi jót és enynyi rosszat rólad. Reménylem nem fog bántani, hogy őszintén leírtam ezt az esetet.

Ferenczyt igen rossznak találta (szavait idézem, hallotta Czigány is). Az aktos képét Strick-kosznak — igen rossznak mondta — teljes lehetetlen volt hitében megváltoztatnom. Fényest sem szereti — azt mondja ilyeneket Berlinben is tudnak — de azért két három dolga érdekelte — a Nemesé semmit. Strobentz és Kann dolgait — komolyan nem vette különösen Strobentzet nem.

A közös terem is közömbös volt neki — különösen Vaszary ellen kikelt (— mindig hangos szavakban).

Munkácsy nagyon érdekelte („az iskola”, ennek a tanulmánya, a düsseldorfi fejek (ezekben azonban nagyon kimutatta Leibl fensőbbiségét — állítása szerint Munkácsy nyíltan bevallotta volna annak idején hogy Leibli a mestere. Paál nem kellett neki. Munkácsy aquarelje is tetszett. A nagy tájképben némi Courbet fedezett föl — de folyton hangoztatta, hogy fene erős legény Munkácsy.

Az én munkáim is igen érdekelték, mert mint mondtam nem álltam meg, hanem erősen előre mentem, színben, formában, — ízlésben — semmiért sem tetszett azonban neki az apám és Lajos öcsém hegedűvel — annál jobban a gyerekek a babákkal, a karácsonyfás kép és a vörös terítős dolgok — kevésbé az apám és Piacsek bácsi. Kernstok érdekelte, de nagyon le is sajnálta, mert 20 éves korában kellett volna neki így mutatkozni, most már öreg ehhez és semmi reményt nem fűz hozzá.

A többiekre azt mondta, hogy a Salon d'Automne-ban ezerével vannak ilyenek — érdekesekeknek és jó iskolában járóknak találta a fiatalokat, és mert fiatalok tényleg nagy érdeklődéssel fog ezután is érdeklődni irántuk. — Egyáltalán foglalkoztatja a kiállítás és vissza megy újra és újra.

A Gödöllőieket kritikán aluliaknak mondta. Egyes képekről azt mondta, hogy inkább valók valami szappan hirdetésre. — A Kassandrára sem volt jó szava. Sale cochonerie-nek mondta stb. — Igen érdekelte Tapissériám és a két hímezés. — Nem hitte, hogy ily szép tapissériát tudjanak csinálni nálunk az ipariskolában — — Most hevenyében írom mindezt és azt hiszem híven írtam meg mindent — jót és rosszat.

A kiállítást nagyon nivósznak találta — Szerinte Berlinben csak néhány művész így Liebermann is és valószínűleg ő magát is gondolta, akik értenek a kritikához *más nem*.

1910. febr. 7.

Ma meg-néztük a XVIII-ik század franciáit — csudálatosan szép egy — a nagy Watteau (a képkereskedőnél) és egyik Fragonard kép — csudaszép dolgok. Igen örülök, hogy láttam. Délután Grünwaldnál voltunk Toepfer kitűnő reggelije után, sokat beszélünk feleségemmel Rólad édes Palikám. El is küldjük közös elhatározással a menut és a számlánkat — Ma mi is Caviart ettünk — tényleg igazad volt — igen jó.

Grünwald lakása remek — remek kilátással egyik kanálisra a Thiergartenban — érdekes ember és érdekes dolgok is veszik körül. Felesége egy „fiatal öreg” nagyon bájos asszony. Holnap még itt maradunk és koronájául itt tartózkodásunknak Pottsdam-ba megyünk egész napra — holnap d.u. utazunk csak tovább Drezdába, Lipszébe és végül Wiesbadenbe.

Minden jót, sok szívből jövő üdvözetet Mindnyájatoknak. Ha valamit sürgősebben tudatni akarnátok velem pl. a római kiállítás ügyben úgy kérlek benneteket leveleteket a következő címmel ellátni:

R. R. J.

bei Frau Doris Pitcairn-Knowles

Uhland strasse 6.

Wiesbaden

Ölel igaz barátod:

Jóska

Csupán a levél második része datált, az első részt talán előző nap írhatta. *Rippl-Rónai* memoárjaiban említi ezt a Szinyeinek írt hosszú levelét (MTA MKCS Adattár C-I-36(832-13)14.). A berlini Sezessionban rendezett magyar kiállítás anyagában Szinyei 20 képpel szerepelt. A megnyitásra kiutazó Rippl-Rónai készséggel számol be barátjának művei visszhangjáról és általában az egész kiállításról. *Julius Meier-Gräfe* (1867—1935), a legnevesebb akkori berlini művészettörténész 1904-ben jelentette meg *Entwicklungsgeschichte der modernen Kunst* címmel nagy művét (a könyv 1915-ös müncheni kiadásában már Szinyeire is kitért a 286. oldalon), ezenkívül számos tanulmánya jelent meg a XIX. század neves művészeiről, különösen az impresszionistákról. A magyar kiállítást meglátogató kritikust Rippl-Rónai kalauzolta és tapasztalatait írja le érdekes levelében, melyet teljes egészében közöl magyarázattal ellátva *Ybl Ervin: Meier-Gräfe véleménye a magyar festőkről* (Művészettörténeti Értesítő 1959. 80—82.). Egyébként nem egészen biztos, hogy minden úgy hangzott el, ahogy Rippl-Rónai leírja...

300. Sz. M. Pál — leányához

Édes Rózsikám!

Berlinből visszajöttem, most már itt maradok, maga jöhet a mikor akar, nagy örömmel várom. A berlini dolog nagyon jól sikerült, talán még nagyobb volt a siker mint tavaly Münchenben. Az újságokban is olvashat róla, s majd ha itt lesz mind a kritikát elolvashatja.

A lila portré is nagyon tetszett, az(t) mondták olyan mint egy jó Manet.—

Írja meg mikor jön. pá!

csókolja

Apa

A dátum nélküli levél valószínűleg 1910 februárjában keletkezett. 1910-ben kétszer állított ki Szinyei Berliben: első alkalommal februárban a magyar kiállítás keretében, utána következett az áprilisi müncheni egyéni bemutató, majd április legvégén nyílt a Grosse Berliner Kunstausstellung, hová újból meghívták néhány művét. Mivel itt csupán tavalyi müncheni sikerre hivatkozik, s nem említi idei berlini és müncheni kiállításait, valószínű, hogy az első berlini bemutatóról visszatérve keletkezett a levél. Szinyei megrendelte mindeme kiállítások sajtófigyelését, így a család birtokában maradt a sok eredeti újságkivágás a róla szóló kritikákkal. Ebből egy nagy rész lánya, Szinyei Merse Rózsai ajándéka képpen a MNG Adattárába került.

Eperjes 1910 február hó 15-én

Nagyságos Uram!

Folyó hó 10-én kelt nagybecsű levelére válaszólag van szerencsém szíves tudomására hozni, hogy a legnagyobb készséggel rendelkezésére bocsátom az összes adatokat, melyek boldogult édes Anyámnak a magyar költőkkel levelezésére vonatkoznak s hogy azokból Nagyságod tetszése szerint felhasználhassa a szükségeseket.

Midőn mellékelten átküldöm 30 darabban az erre vonatkozó s általam őrzött leveleket s iratokat egyúttal legmelegebb köszönetemet tolmácsolom, hogy boldogult s fennkölt gondolkozású s a szó nemes, régi s igaz értelmében „honleány-”i erényekkel bíró édes Anyám emlékét megörökítendi becses művében!—

Az iratok jegyzékét mellékelem az iratokhoz s felvilágosításul ezek kiegészítésére van szerencsém tudatni, hogy boldogult édes Anyám Arany Jánossali levelezését a „Vasárnapi Újság-”ban pár év előtt Latkóczy Mihály ismertette s én azon 5 levelet, melyet Arany Jánostól bírt boldogemlékű édes Anyám, miután azokban felette fontos irodalmi értékű közlések is voltak 1897 évi január 30-án Gyulai Pál kezeihez küldöttem azon kéréssel, hogy azok Arany László kezei közé kerüljenek a többi levelezés mellé. — Arany László megköszönte a küldeményt s közölte, hogy felhasználja e célra.—

Vörösmarty Mihállyal édes Anyám nem levelezett, hanem az 50-es évek elején, midőn Vörösmarty végzetes betegsége ellen Balatonfüreden keresett orvoslást, ott találkozott s ismerkedett meg.—

Édes Anyám súlyosan beteg nővérem gyógykezelése végett volt ott s a kisleánykára Vörösmarty áldását kérte s nyerte.—

Birtokomban van Vörösmarty összes műveinek azon, édes Anyám tulajdonát képező első kiadása (Pesten Kilián György Tulajdona 1845) melynek Második Kötetében a 147 és 148 oldalon a költő a „Szózat” két versszakát írónnal maga húzta át és pedig „Vagy jöni fog, ha jöni kell” és a következőt „S a sirt, hol nemzet sülyed el” versszakokat azzal, hogy ha tudta vagy sejtette volna, hogy próféciája ily „borzadalmasan” beválik soha sem írta volna ezt meg. — Ugyanis akkor volt az elnyomatás legsötétebb korszaka s a borzasztó kivégzések s üldözések legrettenetesebb évszaka s a költő sajnálta, hogy még jobban elcsüggeszti a nemzetet az imádság számába menő Szózat ezen versszaka. —

Vörösmarty halotti jelentését kegyelettel őrizte szegény édes Anyám a nyugta mellett, melyben az árvák részére általa eszközölt tekintélyes összeget nyugtatta Tóth Lőrincz, az „áthúzás” történetét pedig megőrzés végett nekem mondotta el részletesen.

Ezt én egyizben Beöthy Zsolt előtt is felemlítettem s megőrzés végett át akartam adni a Kisfaludy Társaságnak e kötetet, de miután Beöthy azon megjegyzést tette, hogy kár hogy az ilyen dolog nem bizonyítható, nem is ajánlottam fel a könyvet s további

lépéseket nem is tettem, mert beláttam, hogy ez csak esetleges irodalmi vitákra adna alkalmat.

Boldogult édes Anyám az 1849 évben a sárosvármegyei s az eperjesi sebesültek ápolónői egyesületét létesítette, ő volt a kormánybiztos által kinevezett elnöke s vezetője s ily minőségben kapta hivatalból a hivatalos közlőny kivonatát az akkori kormánybiztostól Br. Luzsénszky Páltól. —

A körülmények teljes ismerése végett mellékeltem a boldogemlékü édes Atyám arczképének leleplezése alkalmából dr. Berzeviczy Albert által tartott ünnepi beszédet is —

Rajzok sajnos nincsenek birtokomban, csak azt említem fel, hogy Pali a „Honvéd Album”-ba (gondolom 1868-ban) szintén édes Anyám kívánsága folytán rajzolta az ott levő „Előörs” című rajzát. —

Bármiben a legkészségesebb örömmel Nagyságod rendelkezésére állok s kérem szíveskedjék a mellékelt iratokat vett és *tetszésszerű* közlés, avagy használat után hozzám visszajuttatni.

Maradtam kiváló tisztelettel

lekötelezett tisztelő híve
Szinyei Merse István

MNG Adattár Ltsz.: 3649/939-3. *Lázár* egyre alaposabban belemélyedt Szinyeiről írandó könyvének munkálataiba, ezért a művésszel folytatott beszélgetéseinek kivül a Szinyei levéltárat kezelő testvéröccsökhöz is többször fordult segítségért. Forrásértékükre való tekintettel közöljük e leveleket.

302. Sz. M. István — Lázár Bélához

Nagyságos Uram!

Eperjes 1910 február hó 24-én

Nagybecsű leveléből nagy örömmel értesültem, hogy a megküldött levelezések s iratoknak becses művében hasznát vehette s igen sajnálom, hogy azokat előbb nem bocsáthattam rendelkezésére. —

A vármegyeháza üléstermében levő arczképet, Pali az ő túlságos scrupulositásával mérlegeli s én is azon nézetem vagyok, hogy nagyon is szigorú önkritikát gyakorol s hogy az semmi esetre sem rossz, — csak nem olyan jó, mint amilyennek a szerető fiú szerette volna, hogy legyen. —

Éppen ezért szükségesnek tartom a kép történetét ismertetni s ennek megismerése után tisztán látandja Nagyságod az egész dolgot. —

Boldogult édes Atyám arczképét még életében megfestette Pali (azon képet, mely Atyámat egy karszékben ülve, az ő szokott egyszerű ruhájában ábrázolja). — Ezen kép nemcsak az én talán elfogult fiúi szememmel nézve, hanem a kritika egyhangú nézete szerint is (több kiállításon volt) mestermű, ebbe belelehelte a művész nemcsak egész talentumát, hanem a fiú is atyja iránti rajongó szeretetét, úgy hogy ennél jobb, jellegzetesebb s hívebb arczképet édes Atyámról más nem is festhetett volna.

Édes Atyám 1875-ben elhunyt s ekkor a vármegye közönsége elhatározta arcképének lefestetését s erre Palit kérte fel. —

Pali, egy felette kényes dilemmába esett, mert ezt visszautasítani nem lehetett s azzal, mint művésznek tisztába kellett lennie, hogy díszruhában stb. emlékezetből lefestendő képe oly módon nem fog sikerülni, mint azt ő szerette volna, — annál inkább volt jogosult ezen aggálya, mert hiszen azon időben történt a felkérés, midőn szünetelt a festésben! — Évek hosszú során át küzdött magában s *magával* s midőn már félreértésre vezetett az, hogy még el nem készítette a képet, végre befejezte s az le lett leplezve. — Édes Atyám puritán karaktere s egész egyénisége mindig s mindenben került minden dísz, sallangot s czifrát s majdnem a túlzásig ment a külső megjelenés egyszerűségében s így még a legtökéletesebb kép is, mely őt díszruhában álló alakban ábrázolja, a *mi* szemünk előtt mesterkélt benyomást tenne. —

Pali tehát azon tudattal vállalta a megfestést, hogy nem fog a kép sikerülhetni, s ezt oly annyira suggerálta magára, hogy daczára a fiúi kegyeletnek s szeretetnek; egész kényszerrel dolgozott csak azon, mert előtte az lebegett, hogy a fiúi szeretet oltárán fel kell áldoznia művészeti meggyőződését! —

Ezeket Pali soha sem mondotta, de én látva évek során át azon belső küzdelmet, melyet vívott, azt csak így tudom megfejtani.

Az ő túlságos aggálya okozta azt, hogy ennek folytán teljesen beleélve magát s azt *változhatatlannak s elháríthatatlannak érezve*, hogy a kép nem fog az ő óhaja szerint sikerülni, tényleg bizonyos kislelkűséggel dolgozott azon s így az távolról sem sikerült úgy mint élet után festett régebbi arcképe. — Sőt ezen kép létezése is, meggyőződésem szerint befolyásolta, mert jobbat ennél tényleg nem festhetett! — Innen ered még most is túlszigorú kritikája! —

Egy érdekes levelet találtam még boldogúlt édes Anyám iratai között s azt csak azért csatolom, mert abból egész gondolatvilága látszik. Ugyanis Palinak Münchenbe utaztakor adta, hogy azt Horváth Mihálynak kézbesítse. — Pali azonban azt át nem adhatván visszahozta s azt édes Anyám iratai között találtam. —

Érdekes tartalmán kívül bizonyítja a végtelen kegyeletet, mellyel Vörösmarty Mihály iránt viseltetett s még évekig mindig az ő arcképével díszített levélpapírost használt. —

Úgy ezen, mint a többi levél s iratnak Pali kezeihez való szíves átadását kérem annak idején s tőle majd átveendem. —

Pali több képe s azt hiszem egyedüli meglevő rajzai boldogúlt nővérem birtokában voltak. — Nővérem korai halála után sógorunk néhai Berzeviczy Edmund birtokában maradtak s az ő halála után örökségkép Br. Gemmingenekre mentek át, kiknél egyízben lépéseket tettem, illetve azok megtételére felkértem Dr. Berzeviczy Albertet, ki szíves volt kilátásba helyezni, hogy szóvá teendi e dolgot.

Eddig azonban még semmi hírt sem vettem a felől el nem kallódtak-e?

Maradtam kiváló tisztelettel lekötelezett igaz híve

Szinyei Merse István

MNG Adattár Ltsz.: 3649/939—4. A levél tárgyát képező festmény *H. E.* kat. sz. 144., előzménye 1870-ből *H. E.* kat. sz. 85. Az eperjesi vármegyházáról sikerült 1920-ban a családnak visszakérnie a képet. Az itt említett, Horváth Mihálynak írt levél ma már nincs meg, csupán a rá vonatkozó utalást tudtuk fentebb közölni (89. sz. levél). A levél végén szóba hozott sógorsági tulajdonú festmények és rajzok a mai napig lappanganak, bár megszerzésükről Szinyei Berzeviczy Alberttel is folytatott levelezést (vö. 325. sz. levél).

303. Sz. M. István — Lázár Bélához

Eperjes 1910 március hó 23-án

Nagyságos Uram!

A nekem átadott kéziratot azonnal megérkezésemkor s a postán küldött részt másnap (elolvasás után) átadtam Jonás János igazgató úrnak, ki azt mondotta, hogy legkésőbb májusig okvetlenül el fog a fordítással készülni. —

Távollétem folytán csak most értesíthetem Nagyságodat e felől s közben, Pali útján, nagy köszönettel vettem a néplap részére írott életrajzi közleményt, mely azt hiszem még e héten fog tót nyelven megjelenni s leszek oly bátor egy lappéldányt küldeni. —

Az életrajzot elolvasva, mást nem constatálhatok, mint hogy egész elérékenyültem annak olvasásakor, mert az a közvetlenség s a legkisebb részletre is jellemzőleg kiterjeszkedő igazán művészi beállítás, mellyel igazolja s bizonyítja az életrajzi adatok, levelezések stbivel a fiatakorától kezdve kialakuló határozott, *céltudatos* művészi egyéniséget s mesteri vonásokkal ecseteli művészetének *legrejtettebb részletét is*, oly szeretetről, belemélyedésről tesz tanúbizonyságot, hogy még egy idegent is meg kell hatnia, hát még a testvért!?

Ezen lényeg pedig, mely egyedül biztosíthat egy életrajz s ezzel összefüggő művészeti korrajznak belső becsét, oly művészi s igazán bravouros formába van öltöztetve, hogy csak bámulattal s lelkesedéssel adózhatom annak, meg lévén annak briliáns hatásáról győződve. —

A művészeti irányok jellemzése is mesteri benyomást tesz reám, de természetesen ezt alaposan megbírálni nem tudom s így csak laikus benyomásomat jelzem. —

Fogadja Nagyságod ismételten legmelegebb köszönetemet s legbensőbb üdvözlétemet, mellyel maradtam

tisztelő kész híve
Szinyei Merse István

MNG Adattár Ltsz.: 3649/939—5. A küldött kézirat valószínűleg *Lázár* 1911-ben, Lipszében kiadott Szinyei-monográfiájának kézírata, melyet ezek szerint Sz. M. István ismerőse fordított németre.

304. Sz. M. Pál — Istvánhoz

Édes Istvánkám!

Itt küldöm Lázár Béla cikkét a Zasztawa részére. Azt hiszem kissé hosszadalmas, meg kell rövidíteni és a zasztava részére feltálni. — A bent foglalt adatok helyesek.

A nagy scandalumról a lapokból értesültél, Félix ki bent volt a forgatagban majd elbeszéli a részleteket, — én is a házban voltam. —

Talán egy két napra haza is mehetek, akkor látlak, de nem biztos mert talán mindjárt kell Münchenbe mennem.

Ölel

Pali

Zsofkával eddig még semmi. Félix Rózsival holnap reggel haza megy.

Az 1910. március végére tehető, dátum nélküli levél *Lázár Bélának* a szlovák nyelvű néplap számára írott Szinyei cikkét mellékelte. Szinyei fia, Félix 1906 óta volt Kiszseben város országgyűlési képviselője, 1910-ben újra megválasztották, ekkor lett a képviselőház jegyzője. A levélben említett skandalum március 23-án, az Országgyűlést berekesztő királyi leirat felolvasásakor tört ki: a képviselők törvénykönyveket és tintatartókat dobáltak a miniszterelnökhöz. Bár Szinyei ekkor már rég nem volt képviselő, élénk figyelemmel kísérte a politikai eseményeket. — Münchenbe az áprilisban nyíló egyéni kiállítására készült. — Zsofka Sz. M. Pál öccsének, Kálmánnak a leánya volt.

305. Sz. M. Pál — Elek Artúrhoz

Hotel Bayerischer Hof
München

München, 1910 Apr. 1.

Kedves barátom!

Itt vagyok Münchenben, hol kiállítást rendezek műveimből. Legnagyobb meglepetésemre a katalógus előtt báró Ostini Frigyes ide való kiváló kritikus tanulmányát találok, melyet ide mellékelve küldök magyar fordításban is melyet Lázár Béla fordított le. Ha elég érdekesnek találok ezt közlésre, nagyon leköteleznél ha lapodban felhasználnád.

Kiállításom vasárnap nyílik meg, mely iránt elég szép érdeklődés nyilatkozik.

Szívélyesen üdvözöl őszinte barátod

Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 12538/59. Az akkori posta gyorsaságát mutatja, hogy *Fritz v. Ostini* említett katalógus bevezetőjének fordítása két nap múlva, 1910. április 3-án már meg is jelenhetett Az Újság c. lap 19. oldalán. Elek Artúr e lap képzőművészeti rovatszerkesztője volt ebben az időben. A saját művészet propagálásában meglehetősen visszahúzódó Szinyei valószínűleg Lázár Béla biztatására küldte el a fordítást, Lázár ugyanis kitűnő menedzser volt (57. sz. kép).

306. Sz. M. István — Lázár Bélához

Eperjes 1910 april hó 6-án

Nagyságos Uram!

A legmelegebben köszönöm lekötelező s kedves értesítését s a mennyire örvendtettem a müncheni kiállítás fényes sikerének, — annyira aggaszt azon hír, hogy ily fájdalmas operation kellett Nagyságodnak átesnie s hogy betegen érkezett Budapestre! —

Szívből kívánom, hogy az utazás fáradalmi ne késleltessék a mielőbbi teljes felgyógyulást! —

Csakis az igazi önfeláldozó lelkesedés képes legyőzni, még a betegség akadályait is s adja az Ég, hogy a felette érdekes művészeti rehabilitációit mind az ehhez hasonló fényes siker koszorúzza s legyen ez csak kezdete azon nagyszabású irodalmi működésének, melyre oly annyira rászorúl egész irodalmi s különösen művészeti életünk. —

Nagy élvezettel olvastam úgy a br. Ostini ismertetését, mint a P. Lloyd tárczáját. —

A Széchenyi köri idea igen jó s fényes lenne, ha egy ominosus „ha” nem állaná útját. — Ugyanis a körnek elnöke br. Ghillány Imre, Pali testvérem volt feleségének jelenlegi férje s így ez lehetlenné teszi a dolgot, mert ez *mindkét részről* ferde helyzetet teremtene s így annak megpendítése ezen legyőzhetetlen akadályba ütközik, s ezért nézetem szerint nem is lenne helyes megvalósítani, bármennyire is időszerű és természetes lenne. —

A tót néplap egy példányát van szerencsém mellékelten megküldeni, bár testvérem útján már küldöttem egyet, de azt hiszem azt csak Pali visszatérte után fogják kézbesíteni. —

Le sem írhatom mennyire örvendek a fényes sikernek, mely bearanyozza Pali életének, reméljük még hosszú éveit, azonkívül elfeledtet minden régebbi dissonantiát s úgyszólván friss erőt adand művészetének. —

De midőn e feletti nagy örömemet jelzem, hálás szívvel fordulok Nagyságodhoz, ki odaadó s igazán példátlan lelkesedéssel ásta ki s tette ismertté széles körökben a Pali művészetét, mely úgyszólván úgy feküdt elrejtve az ignorantia s talán rosszakarat földtömegei alatt, mint egy már egyszer felszínre jutott s ki is csiszolt gyémánt, melyet egy földrengés elhantolt. —

Azt, hogy még életében élvezhette ily teljes fényében a sikert, igazán csakis ennek köszönheti s ezért vagyok a legbensőbb hálával eltelve Nagyságod iránt! — A legmelegebb üdvözlettel maradtam

tisztelő igaz híve
Szinyei Merse István

MNG Adattár Ltsz.: 3649/939—6. Az április 3-án nyíló, 31 Szinyei-művet felsorakoztató müncheni Galerie Heinemann-beli kiállítás rendezője Lázár Béla volt, aki betegsége miatt ekkorra már haza is érkezett. Lázár a Széchenyi körben szeretett volna felolvasást tartani Szinyei művészetéről, de a Sz. M. István levelében említett családi okok miatt végül is letett szándékáról.

307. Rheinfelder követségi tanácsos — Sz. M. Pálhoz

Dienstag

Hochgeehrter Herr Direktor,

Als Münchener Kunstberichterstatter der „Leit Rheiner Zeitung“ habe ich bereits anlässlich der Ausstellung der Pilotyschule unter meinem Pseudoname E. Efelder meiner aufrichtigen besonderen Wertschätzung Ihrer damals ausgestellten Werke Ausdruck gegeben und wird nun meine Aufgabe sein, über die jetzige grosse Ausstellung zu berichten.

Bei dieser Gelegenheit wäre es mir eine grosse Ehre und Freude gewesen Ihre persönliche Bekanntschaft machen zu dürfen, wobei ich nur Ihr gütiges Wohlwerden erbitten wollte, für den Fall, als mich mein Weg nach Budapest führen sollte. Vielleicht fände sich dort Gelegenheit über junge noch unbekannte Künstler zu schreiben und sie zu fördern, was ich stets als die schönste Aufgabe des Kunstschriftstellers betrachtet habe, denn ich betreibe die Schriftstellerei nach Ausbildung bei Prof. Wölzel in Dachau ausschliesslich aus Liebe zur Sache.

Auf Rat H. Heinemanns wartete ich heute 5 Uhr in der Galerie, hatte aber leider nicht den Vorzug, Sie hochgeehrter Herr Direktor zu treffen. Sollten Sie noch hier bleiben, wäre ich so sehr glücklich mich eines Nachmittags vorstellen zu dürfen.

In grösster Verehrung und Ergebenheit

Rheinfelder
K. Rat der österr. ungar. Gesandtschaft
Königinstr. 1.

Tel. 1828 v. 10—11 Uhr

A dátum nélküli, 1910 áprilisában íródott levél tanúsága szerint Szinyei müncheni kiállítása arra is alkalmat adott, hogy megnyissa az utat a fiatalabb magyar festői törekvések felé.

308. D. Heinemann — Sz. M. Pálhoz

D. Heinemann Gemäldegalerie

München, 22. April 10.

Lenbachplatz 5 u. 6.

Hochwohlgeboren

Herrn Direktor P. M. von Szinyei

Budapest

Sehr geehrter Herr Direktor,

im Besitze Ihres werten Schreibens vom 21. crt. teilen wir Ihnen höflichst mit, dass Ihre Ausstellung Montag, den 25. Apr. geschlossen wird und die vier für Berlin bestimmten Bilder am 26. crt. per Expressgut nach dort abgehen.

Wir nahmen davon Kenntnis, dass die vier Gemälde No. 7, 8, 13 und 30 der „Jugend“ auszuhändigen sind und werden die dem Museum gehörigen Bilder direkt an dieses und die übrigen durch die Vermittlung der Herren Ullmann & Seligmann an Ihre werthe Adresse zurücksenden.

Mit frdl. Grüßen zeichnen wir

mit vorzüglicher Hochachtung!
D. Heinemann

309. D. Heinemann — Sz. M. Pálhoz

D. Heinemann Gemäldegalerie

München, 28. April 10
Lenbachplatz 5 u. 6.

Hochwohlgeboren

Herrn Direktor P. M. von Szinyei

Budapest

Sehr geehrter Herr Direktor,

Ihre Ausstellung ist am Montag geschlossen worden und teilen wir Ihnen höflichst mit, dass wir noch am gleichen Tage die vier Bilder:

- No. 12. Landpartie
- 19. Vorfrühling
- 28. Kastanienbaum
- 31. Silberhorn

per Express an die Grosse Berliner Kunstaussstellung abgesandt und

- No. 7. Rococo
- 8. Entwurf zur Landpartie
- 13. Damenbildnis
- 30. Aussicht

der „Jugend“ ausgehändigt haben. Heute liessen wir die dem dortigen Museum gehörigen Gemälde:

- No. 3. Studie
- 20. Wilder Mohn
- 24. Wilder Mohn
- 25. Kiefer
- 26. Altweibersommer

per Eilgut an dasselbe zurückgehen und der Rest der Collection insgesamt 18 Gemälde gelangt heute in 2 Kisten

D. H. 6802/3

franco per Frachtgut an Herren Ullmann & Seligmann zum Versand. Letztere haben wir angewiesen, Ihnen die Bilder mitsammt den Kisten auszuhändigen.

Es ist uns eine lebhaftige Freude gewesen, Ihre schöne und interessante Collection bei uns auszustellen und hoffen wir, dass Sie mit dem künstlerischen Erfolg zufrieden sind.

Wir begrüßen Sie

Mit vorzüglicher Hochachtung!
D. Heinemann

A Heinemann-beli Szinyei kiállítás katalógusából (60. sz. kép, MNG Adattár Ltsz.: 20051/1978—13.) tudjuk, mi volt Münchenben kiállítva. A berlini Szinyei anyagra és a Jugendhez küldendőkre vonatkozóan azonban csak itt kapunk adatokat.

310. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Édes Bélám!

Tegnap írtam Kammerernek s nagyon erősen beajánlottalak. — Félix nem sokára felmegy Pestre, s ott beszél majd alaposan a kultuszminiszterrel, Kammererrel, — Rosenberg Gyulát is segédcapatnak magához veszi — ha kell Khuennel is beszél — egyszóval mindent el fog követni s ütni a vasat még meleg. — Azt hiszem felesleges a dologtól távol álló embereket mozgósítani, a dolog jól van bevezetve, 's Félix legjobban ütheti a meleg vasat.

Nagyon örülök, hogy nemsokára meglátogatsz Jernyén Lechnerrel és Fényessel, — mond meg nekik hogy örömmel várom, s Félixék is nagy örömmel várják.

Már festettem is pár kisebb dolgot, — Félix nagyszerűen segít, — mindent a számba rág, — csak az ecsetet kell kézbe vennem, — kitűnő sátrat készített, nem kell már fa árnyékot keresnem, Félix felpakkol a kocsira s oda állít a staffelei elé. —

Mellesleg megjegyzem már is kitapasztaltam hogy Wilde mondása egy *nagy hazugság!* — mert a laikus épp úgy látja a természetet mint én magam — s azt arrogancia nélkül is állíthatom hogy én látom a természetet.

Viszontlátásig ölel

Pali bácsi

ne szervózuskodj!

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—8. Dátálatlan, 1910 nyarán írhatta. Szinyei valószínűleg a müncheni kiállítás rendezése kapcsán tegeződött össze Lázárral. Dr. Kammerer Ernő a Szépművészeti Múzeum igazgatója, miniszteri tanácsos, a M. Orsz. Képzőművészeti Tanács tagja volt. Kluen-Héderváry Károly gróf akkor miniszterelnök. *Lázár Béla* naplóiból tudjuk (MTA MKCS Adattár Ltsz.: C—II. 1/5. 32.), hogy Lázár nem akart többé visszamenni főreálgimnáziumi tanárnak, és egyetemi magántanárságra vagy múzeumi kinevezésre vágyott. Szinyei és képviselő fia ez ügyben támogatták őt magas szintű beajánlásokkal — mint tudjuk, hiába. — Lechner Ödön és Fényes Adolf a Japán kávéház művészasztalánál Szinyei legközelebbi baráti köréhez tartozott. Nem tudni, hogy tényleg felutaztak-e Lázárral együtt Jernyére ezen a nyáron. Ami a pár kisebb dolog festését illeti, ezek nem szerepelnek *Hoffmann Edith* oeuvre-katalógusában,

ő erre az évre csupán két nagyobb kompozíciót sorol fel. Sz. M. Pál alapján véve kényelemszerető ember volt, csak akkor festett, ha minden körülmény alkotásra hangolta, ezért is fogadta most hálásan fia segítségét, aki minden technikai akadályt igyekezett elhárítani apja művészi munkálkodása elől. — Oscar Wilde művészetéről vallott nézetei vitatémát jelentettek a Japán kávéház művészasztalánál. A XX. század első évtizedében folyamatosan jelentek meg fordítások Wilde műveiből a magyar lapokban és könyvkiadóknál. Szinyei itt valószínűleg a művészi látás felsőbbrendűségéről szóló egyik Wilde tétellel száll vitába.

311. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Kedves Bélám!

Igazán felháborító a Kammerer antipathiája. A te indignációd jogos és érthető, de azért nem szabad a Kammerer rossz véleményezését kiparierozni, mert az mindent elrontana. — Egyelőre be kell érünk azzal, hogy K. Félixnek megígérte, hogy el nem intézi az aktát. Aztán kommt Zeit kommt Rath.

Félix a legnagyobb buzgósággal magává tette ügyedet, s mindent el fog követni, most sokat lesz Pesten s ha kell a miniszterelnöknél és Zichynél megteszi a lépéseket mihelyt egy kis rés nyílik az aktióra s folyton szemmel kíséri ügyedet.

Egy szóval menj nyugodtan fürdőzni mert Félixben megbízhatunk.

Isten veled
ölel őszinte barátod
Pali bácsi

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—9. Dátálatlan, 1910 nyarán írhatta. Szinyeiék pártfogó akciója Lázár érdekében egyelőre megtört Kammerer ellenérzésén.

312. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Kedves Barátom!

A holt saisonban senki sem volt Budapesten, nem is tudtam kihez forduljak, de azért még is sikerült. Jeszenszky Sándor igen szívesen s örömmel ajánlotta az ügyet Molnár Victornak. — Lesz-e foganatja — nem tudom, de reménylem. F. hó 7-én Pesten leszek, akkor majd bővebben. —

Egy jónagy képet festettem, nem mintha jó volna, de igazán *jó nagy* (2 méteres) — lehet, hogy nem is rossz. Pár érdekes régi levelet is hozok magammal.

A viszontlátásig szívből üdvözöl

igaz híved
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—10. Dátálatlan, 1910 nyarára tehető. Egy mondatát idézi *Lázár* 1935. I. 82. Jeszenszky Sándor a Khuen-Héderváry kormány miniszterelnökségi államtitkára volt, Molnár Viktor pedig 1905-től kultuszminiszteri államtitkár. Szinyei tehát folytatta Lázár pártfoglalását, a végeredmény azonban negatív maradt. A jó nagy kép a PARKBAN c. kompozíció (*H. E.* kat. sz. 200.), mérete 177 × 163 cm, mely az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1910/11. évi téli kiállításán nagy aranyérmet nyert. Ez volt Szinyei első nagyobb hazai elismerése.

313. Sz. M. Pál — Istvánhoz

Kedves Istvánkám!

Nagyon köszönöm neked hogy elküldted az *Estet*, ez nagyon érdekesen világítja meg az egész esetet. — Fritz Stahl Berlinben a legelső műkritikus, ő már a télen is nagyon szép cikkeket írt rólam, — személyesen is megismerkedett velem, s nagyon érdeklődött irántam. Az Est cikkét valószínűleg Gergely Pista írta. Gratulációdat köszönöm, s bocsáss meg hogy Miklósné túlbuzgóságában neked csinált alkalmatlanságot a továbbítással, de legalább így te voltál az első ki a kiténtetésről értesült.

Én már csak jövő vasárnapig maradok itt, szép volna, ha ez alatt te még kijöhetnél.

Ölel

Pali

A dátálatlan levél 1910. szeptember végén íródott, Jernyéről Eperjesre címezhető. A kérdéses cikk ugyanis egy szeptember 17-i berlini tudósítást közöl (n. n.: Sz. M. Pál Berlinben. Stahl Fritz nyilatkozata. Az arany államérem szenzációja. Az Est, 1910. szeptember 17.). A cikk arról számol be, hogy Berlinben először történt meg, hogy hivatalosan elismerjék a modern festészetet: míg a porosz impresszionisták tiltott művészetet gyakorolnak, addig egy idegen, Sz. M. Pál elnyeri az 1873-as MAJÁLISSAL előlük az állami aranyérmet. A nagy aranyérmet azért Benczúr Gyula hatalmas akadémikus képének, a Millenniumi hódolatnak tartották fenn, nehogy a modern festők túlzottan reménykedni kezdjenek.

314. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Édes Bélám!

Köszönöm szíves értesítéseidet, — s köszönöm fáradhatatlan buzgóságodat. — Minden felül jó híreket hallok, — Rosenberg Gyula lelkesedéssel beszél termemről, — még Szalay Imre is, sőt cikkében is megemlíti, — Grünwald Béla, Rózsa szintén jót referáltak.

Ma indultak a képviselők Berzeviczy vezetése alatt Rómába, fiam Félix is velük ment s fel fog keresni.

A Leipziger Ill. dolgát elintéztem Könyvessel, és pedig úgy hogy a „*gesztenyefának*” egy kitűnő fotografiáját küldtettem el melyből nagyon jó clichét készíthetnek formatumok számára. Könyves ugyanis a Tüköri féle kertet ajánlotta fel (nem az Elek

Parkját) de Tüköry ügyvéde által olyan súlyos feltételeket szabott hogy azoknak elfogadása lehetetlen. Könyves csak nagy költségei egy részének fedezésére követelte a 200 koronát, s miután magam ezekről meggyőződtem ajánlottam a fenti megoldást.

Ernszt Lajos mutatta leveledet melyben nagyon vérmes reményeket táplálsz, és megvallom, ebben igazán nem reménykedem, mert ezen dolgokban úgy a diplomácia mint más factorok is beleszólnak és legkevésbé a művészet, — de még művészet szempontjából is hol vagyok én a nagy francziák mellett?

Ez nem szerénykedés!! de igaz.

Nagyon érdekelne azonban megtudni valami mérvadó francia festő vagy műkritikus véleményét képeimről. Ha alkalmad lenne ilyenrel érintkezésbe lépni nagyon leköteleznél ha erről értesítenél.

Szívből üdvözöl

Pali bácsi

Gott segne deine Studium!

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—7. Dátálatlan, 1911 április végén írhatta. A római nemzetközi képzőművészeti kiállítás magyar anyagában 19 képével külön termet kapott Szinyei. A kiállítást Karlovszky Bertalan és Lázár Béla rendezte, az előkészületekről utóbbi beszámolt a magyar sajtónak (*Lázár Béla: Római levél. Pesti Hírlap, 1911. április 14.*). *Lázár* egyébként cikket készült írni Szinyeiről a *Leipziger Illustrierte Zeitung* részére (megjelent 1912. november 28-án), és az abban szereplő egyik reprodukció közlési jogdíjáról van itt szó. Könyves Kálmán a műlapok révén sok Szinyei-kép közlési jogát megszerezte a művésztől. A szóban forgó képek: az 1907-es *GESZTENYEFA* (*H. E. kat. sz. 188.*); az 1906-os *PARK* (vagy más néven *KERTBEN, H. E. kat. sz. 184.*); végül az 1910-es *PARKBAN* (*H. E. kat. sz. 200.*). Érdekes megfigyelni a levél végén Szinyei francia orientáltságát.

315. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Kedves Bélám!

Nagyszerűen csinálod a dolgot! —

Máris nagy eredményeket értél el, — most már majdnem hinni kezdem, hogy még díjat is kiszorítasz számomra. —

Fogadd legnagyobb köszönetemet, — bár csak tudnám azt neked kellőleg meghálálni, — mindig lekötelezettek leszek!! —

Bárcsak ne turbálnák mások liniáidat!

Elek Arthúr mit okoskodik? — Már egy előbbi cikkében a hol engem ugyan nagyon kidicsér, még is hosszasan pertractálja hogy egy előkelő olasz kritikus képeimet a sárga földig lerántotta, — mire való ezt éppen „az Újságba” kikürtölni, Pesten — a hol más cikk alig jelent meg a római kiállításról?

Ma megint Zuluaga mellett csinált hangulatot Bpesten egy nagy tárcza cikkben. —

Használ-e ez Magyarországnak? — Alig hiszem hogy ezt E. A. úgy érti, mint én szoktam a carambolban legyőzött ellenfelemet dicsérni, milyen jól játszik! —

Melegen ajánlom neked, jó lesz szemmel kísérni a Rómából író Elek Arthúrokat. Könyves a fotografiákat elküldte, bizonyosan már meg is kaptad.

Jövő héten pár napra Münchenbe megyek, megnézetem szememet, de valószínűleg *nem* operáltatom, mert úgy sem látnék rajta, csak jó szememet akarom egészségesen megtartani s még pár képet festeni.

Szívből üdvözöl s ölel
Pali bácsi

Ha írnál csak Budapestre
címezd.

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—6. A datálatlan levél valószínűleg 1911 május elejei. *Lázár Béla* április végén tartott előadást Szinyeiről a római Circolo Artisticoban (művészeti kör), valamint informálta Rómában a sajtótudósítókat a magyar kiállításról, így egyre kedvezőbb kép kezdett kialakulni a magyar anyagról és különösen Szinyeiről. A festő valószínűleg erre céloz levele elején. Elek Artúrral kapcsolatban a carambol szónál a billiárdra céloz, mely kedvenc játéka volt. Ami a szembaját illeti, Szinyei bal szeme az utolsó évben szinte teljesen elvesztette látóképességét. Még a Heinemann Galéria-beli kiállítása alkalmával maga a Prinzeget ajánlott neki egy neves müncheni szemészprofesszort, most öhozza készült visszatérni.

316. Sz. M. Pál — Lázár Bélához

Bélyegző:
Jernye 1911 máj. 24.
Sárosm.

Dr. Lázár Béla úrnak
Budapest VII. Kertész u. 31.

Kedves Bélám!

Wagner Sándor-féle skitzet Félix fiam megmutatja neked e napokban a hogy Pestre felmegy, nagy örömem telik benne pedig erről csakugyan megfeledkeztem. — Ez már a kép festése közben készült

ölel
Pali bácsi

MNG Adattár Ltsz.: 3648/939—5. Datálatlan, a bélyegző dátuma 1911. május 24. A szóban forgó vázlat talán a FAUN III. vázлата (*H. E.* kat. sz. 56.). Május végén tehát már Jernyén dolgozott s hogy az elmúlt hónapokban sok sikere és élménye milyen termékenyítőleg hatott művészetére, mutatja az a nagy számú kép, melyet ezen a nyáron Jernyén festett (*H. E.* kat. sz. 202—211.).

317. Sz. M. Pál — Ernst Lajoshoz

Kedves barátom!

A faun skitzet aláírtam, bár kételyeim voltak eleinte, még is sajátomnak kell elismernem, mert Berres József generális festőművész tulajdonából származhatik, s valószínűleg 1867 decemberében festhettem mialatt még a kép készült.

Félix fiam ma magával viszi s önnek átadja a képet. Örülök hogy megszerezte, majdnem ugyanazt mondja a mit a kész kép a múzeumban, — a háttérben vannak már anticipált értékek, — levegős tónusok. —

Nagyon örülök ha ön Jernyén meglátogat, a többi urakkal, Fényest ne engedjék kisiklani!

Szívélyes üdvözlettel

Szinyei Merse Pál

fiam mindennap otthon található d. u. 4-től 6 óráig lakásán gr. Zichy Jenő utca 19. I. em. ott a képet önnek személyesen átadja.

Országos Levéltár Ltsz.: R 277. (*Ernst Lajos* gyűjteménye XIV. 796.) A datálatlan levelet valószínűleg 1911. május végén írhatta, az előző, Lázárhoz intézett levelet követően.

318. Miklós Ödön — Sz. M. Pálhoz

Le Commissaire Général de Hongrie
à l'Exposition Universelle de 1911
à Rome

Roma 1911 XI/14.

Via Maria Cristina N° 8.

Kedves Palim!

Örömmel sietek tudatni veled, — hogy a Jury definitif, — melynek üléséről *most* jövök az *egyenlően* elosztott *tíz első* 10.000 koronás díjból, — egyet számodra ítelt oda. — Talán érdekel tudnod hogy ki a *tíz első* kitüntetett, — ezek névsorát tehát itt közlöm:

- 1.) Zuloaga (spanyol)
- 2.) Tito (olasz)
- 3.) Rousseau (belga szobrász)
- 4.) Hammershoi (dán festő)
- 5.) Zorn (svéd)
- 6.) Klimt (osztrák)
- 7.) Szinyey (magyar)
- 8.) Mestrovic (szerb szobrász)

9.) Mancini (olasz)

10.) Anglada (spanyol)

A Jury helyzete igen nehéz volt mert *sok volt* a jó művész és kevés volt a díj. —

Ezenkívül a magyarok közül legjobban favorizáltattak még Csók és Perlmutter festőink! A *plakettákra* kitűzött — 1000 Lírás első díjak közül, — egyet sikerült *Beck Ö. Fülöp* számára biztosítani. — A graphicusok közül: Vadász és Székely Andor nyertek 500—500 lírás díjakat. —

Szívből gratulál, igaz baráti hived

Miklós Ödön

Miklós Ödön (1857—1922) politikus és közgazdász, országgyűlési képviselő, már az 1900-as párizsi világiállítás magyar osztályának is kormánybiztosa volt; a levélpapír fejlécéből olvashatóan Rómában is hasonló megbizatással tartózkodott. Érdekesen világítja meg a római díjak kérdését *Rippl-Rónai József* Lázár Bélához intézett 1912. január 8-i levele (MTA MKCs Adattár C—1—36/642.): „Én, ahogy keresztüllátok a szitán, Szinyeinek adtam volna a nagy díjat abban a társaságban, amelyet nekünk jeleztek és pedig azokra az elsőrangú festményeire, jobban mondva műveire, amelyeket én az Emlékezéseimben kiemeltem. Én, nem hiszem, hogy azért, mert egyelőre — Isten akaratából — el tudnék lenni a 10.000 líra nélkül is, de nem fogadnám el. Ha nem csal emlékezetem, Csók Pistának volt hasonló esete a Múcsarnokban. Visszautasította a kis aranyérmet a »nagy« helyett. Mindenkinek a nevére nem emlékezem, kik kaptak 10.000 lírás díjat, de a főbbeket ismerem, így: Zorn, Klimt, Mestrovitz, Anglada, Zouloga művészetét. Mindegyik modernebb Szinyeinél, de egyik sem oly nagy művész, mint ő. A zavarosban halásztak az olaszok a Csók és Perlmutter esetében is. Hol itt az igazság? Nem ártana, ha valaki tollát jól bemártaná a tentába és tisztázásra kényszerítené őket.” Rippl itt Csók és Perlmutter nevét abban a vonatkozásban említi, hogy az olasz állam a római világiállítás alkalmából mindössze e két magyar festőtől vásárolt képet, ezek most is a római Galleria Nazionale d'Arte Moderna tulajdonát képezik. Egyébként a hibásan írt nevek helyesen: Klimt, Meštrovič, Zuloaga.

319. Az olasz kultuszminiszter — Sz. M. Pálhoz

Il Ministro della Pubblica Istruzione

Roma, 18 Dicembre 1911

Illustre Signore,

La S. V., che un nome così cospicuo ha saputo acquistarsi nel Campo dell'Arte, conosce certamente l'importanza e il pregio della Collezione degli Autoritratti conservata nella insigne Galleria fiorentina degli Uffizi. Questo Ministero, preposto alle Belle Arti, ha sempre avuto di mira l'incremento di quella singolare Raccolta, la quale in questi ultimi anni ha potuto arricchirsi degli autoritratti dei più rappresentativi artefici contemporanei, degni di essere eletti, in effigie, ad aggiungersi alla schiera gloriosa dei grandi scomparsi.

Il nobile fine da questo Ministero propostosi indurrà, lo spero, anche la S. V. ad offrire il Suo desideratissimo autoritratto alle RR. Gallerie di Firenze; tale omaggio,

oltre che tornare di sommo gradimento a questo Ministero, varrà ad accrescere il pregio e l'interesse della illustre Collezione, orgogliosa di poter vantare anche un saggio, certo notevole, dell'arte Sua.

Col massimo ossequio

olvashatatlan aláírás

Al Sig. Paolo Merse de Szinyei
VI Andrassy út 71
Budapest
Ungheria

Az olasz közoktatási miniszter a firenzei Uffizi Képtár önarcképgyűjteménye számára kért Szinyeitől képet: „...általunk forrón óhajtott önarcképe... növelni fogja a kitűnő gyűjtemény értékét és érdekességét, mely büszke lesz arra, hogy az Ön hírneves művészetének tanújelével is dicsekedhetik...” A megtisztelő felkérést Szinyei 1912 januárjában köszönettel elfogadta, de türelmet kért a kép kiküldésének elhalasztása miatt, ugyanis előbb még a magyar közönségnek is be szeretné művét mutatni (levélfogalmazvány a leszármazottak birtokában).

320. Sz. M. Pál — Koronghi Lippich Elekhez

Kedves barátom!

A Vaszary-kiállításban a tanács mint tudni méltóztatol egy tájképnek és két kisebb vázlatnak megvásárlását hozta javaslatba. Én a „Füüdő” című nagyobb kép megvételét óhajtottam volna, mely szintén jobban képviselné őt a Múzeumban, de különvéleményt nem jelentettem be, mert azt hittem, Vaszary ezzel a megoldással is meg lesz elégedve. Mivel azonban tudomásom van róla, hogy Vaszary tisztán művészeti okokból szintén előnyösebbnek tartaná, ha az említett három kis kép helyett a „Füüdés” kerülne a Múzeumba, s ebben az irányban lépéseket is tett, engedd meg hogy ismétellem előttd azt az álláspontot, melyet a vásárlás kérdésében a tanácsban elfoglaltam, hogy nekem a „Füüdés” megvásárolása ellen nem lenne észrevételem, sőt azt kvalitásainál fogva alkalmasabbnak hiszem, mint a tanács által felterjesztett képeket.

Szívélyes üdvözlettel vagyok őszinte barátod

Szinyei Merse Pál

Budapest 1912 Máj. 8.

Széchényi Könyvtár Levelestár Ltsz.: 1927. évi 37/7. az. A címzett ez időben a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács ügyvezető előadója, s egyidejűleg a Kultuszminisztérium képzőművészeti ügyosztályának vezetője volt. Szinyei ezt a levelet mint a Tanács festőművészeti szakosztályának tagja írta Lippichhez.

321. Sz. M. Pál — Meller Simonhoz

Kedves Simon!

A küldött képet én soha sem festettem, — ez Böcklin „Centaurenschlacht”-jának egy gyenge dilettáns copíája.

Ölel igaz híved
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 1719/1923. A datálatlan levelet Szinyei Ernst Múzeum fejléces papíron írta, ugyanolyanon, mint amelyen Ernst 1912. május 10-i, illetve 12-i dátummal elismeri Szinyei képek átvételét kiállítás céljából. Ezért a levelet talán 1912. május-júniusára tehetjük. Akkor volt Szinyei második nagy budapesti egyéni tárlata, mellyel újból nagy sikert aratott (61. sz. kép).

322. Ernst Lajos — Sz. M. Pálhoz

ERNST MÚZEUM

Méltóságos Uram!

Az Ernst-Múzeum, mely feladatául tűzte ki gyűjteményeivel és kiállításával egyaránt a magyar kultúra ügyét szolgálni, a művészetek szeretetét fejleszteni s az igazi művészet népszerűsítésén munkálkodni, abban az eléggé meg nem becsülhető kitüntetésben részesült, hogy működését Méltóságod ihletett alkotásainak kiállításával kezdhette meg. Mindenkor törekedni fogok arra, hogy az Ernst-Múzeum a jövőben is méltó maradjon a gyönyörű kezdethez s kérem Méltóságodat, hogy legyen meggyőződve igazán érzett mély hálámról azért a kitüntető jóakarattól, melylyel kiállítását az Ernst-Múzeumban rendezni kegyeskedett!

Méltóságos Uramnak kiváló tisztelettel

készséges híve

Budapest, 1912. június 28.

Ernst Lajos

Ernst Lajos ez időben sz-szel írta alá nevét, viszont az Ernst Múzeumot továbbra is s-sel írta.

323. Sz. M. Pál — az Uffizi képtár igazgatójához

Egregio Sign. Direttore,

Secondo l'onorevolissimo invito dell'alto Ministero Italiano della Pubblica Istruzione (N° 2545), mando con grande piacere il mio autoritratto alla Galleria degli Uffizi.

Il detto autoritratto è stato spedito oggi con grande velocità.

Ho dipinto questa tela nell'anno 1897, all'età di 52 anni. Sono nato nell'anno 1845 a Szinye-Ujfalu in Ungheria.

Sincerissimamente ringraziando la S. V. per l'onorevole invitazione, segno con massimo ossequio

il suo obb^{mo}

Budapest, 28. VI. 1912. Andrassy út 71.

Paolo Merse de Szinyei

Szinyei si pronuncia in italiano come se fosse scritto Signei.

Firenzei Uffizi Képtár levéltára, Ltsz.: Arte 796, 963, prot. 735. Az e napon feladott kép kísérelőlevelében Szinyei néhány fontosabb adatot közöl művéről („a képet 1897-ben, 52 éves koromban festettem”). A küldeményt a Képtár igazgatója 1912. július 13-án, az olasz kultuszminiszter pedig 1912. augusztus 9-én köszönte meg (teljes levelezés a művész leszármazottainál).

324. Sz. M. Pál — Tahy József alispánhoz

Tekintetes Alispán úr

Mélyen meghatva azon megtiszteltetéstől, mellyel Sáros vármegye közönsége főispán úr Ó méltósága indítványára engem részesíteni kegyeskedett, fejezem ki hálás köszönetemet. Százszorosán jól esik az elismerés Önök részéről, mert testestül lelkestül sárosi vagyok, ebben a földben gyökerezik erőm, a sárosi föld ihletett művészetemben. Áldja meg az Isten Sáros vármegyét minden jóval!

Mély tisztelettel

Szinyei Merse Pál

A ceruzás autográf levélfogalmazvány abból az alkalomból keletkezhetett, hogy 1912. augusztus 26-án az eperjesi vármegyházán rendkívüli közgyűlést tartott Sáros vármegye törvényhatósági bizottsága Sz. M. Pál, „a vármegye nagy festőművész-fia” ünneplése céljából. A közgyűlésről nyomtatott jegyzőkönyv jelent meg (a művész örököseinél megtalálható), mely tartalmazza Berzeviczy Albert és Tahy József alispán ünnepi beszédét, valamint Bujanovics Sándor vármegyei bizottsági tag határozati javaslatát arra nézve, hogy Ligeti Miklós Szinyeit ábrázoló bronzszobrát a bártfai megyei múzeumban mint a vármegyei közönség adományát helyezték el. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Szinyei az alábbi meghatott mondattal mondott köszönetet: „Hálásan köszönöm az ünneplést, melynek viszonzására nem találok szavakat, csak azt mondhatom, hogy ez a nap életemnek legszebb napja.”

325. Berzeviczy Albert — Sz. M. Pálhoz

Berzevice, Héthárs

1912. 7/9.

Kedves Palim!

Sulzer Elisabethnek sikerült képeidet összekeresni s tegnap megnéztem valamennyit. Jól emlékeztél: *öt* festmény van (a hatvanas évek elejéről való öt rajzra azt hiszem, nem helyezel súlyt?) és pedig: Ninonka képe 1870-ből, Atyád képe 1865-ből, a jernyei udvar?, nő mályvák között?, csendélet? (virág, kagylók).

Ezek közül a három első helyen nevezettet már most áthozatom s a mint kívánod, vagy küldönczczel Jernyére, vagy postán Bpestre küldhetem el. A többi talán maradjon egyelőre ott.

A Ninonka képe bizony helyreállítást igényel, különösen a fej körül. Atyád arcképe nagyszerű; attól datálva 3 év múlva megülheted 50 éves művészi jubiläumodat! A mályvás kép vázaltszerű, de már jellemző későbbi művészeted szempontjából.

Elisabeth oly kegyelettel van Ninonka iránt, hogy Téged kéret, egyeznél belé, hogy a kép azután még rövid időre visszakerüljön hozzá, hogy egy barátnője által lemásoltassa, mert nem csak fényképben szeretné bírni. — Erre talán lehetne más megoldást találni!

Örömmel hallottam tegnap Lechner Ödöntől, hogy még esetleg szerencsénk lesz Hozzád e nyáron?

Sok üdvözetet jelentve ölel szerető rokon-barátod

B. Albert

Berzeviczy Albert (1853—1936), a Magyar Tudományos Akadémia elnöke unokatestvére volt Szinyeinek. Sz. M. István már évekkel azelőtt kérte Berzeviczy segítségét a művész nővére, Ninon révén a Berzeviczy családhoz került művek kereséséhez (vö. 302. sz. levél), de csupán ekkorra tudtak eredményt felmutatni. Mint látható, Szinyei még most is fáradhatatlanul kereste kallódó korai műveit, ezzel is segítve monográfusai munkáját és tovább teljesítve kiállításai anyagát. Az itt felsorolt képek közül a NINON-portré (*H. E. kat. sz. 87.*), ATYJA ARCKÉPE (*H. E. kat. sz. 26.*) és a MÁLYVÁK (*H. E. kat. sz. 62.*) már a következő évben, 1913-ban szerepelt is az Ernst Múzeum I. csoportkiállításán, az előző nyáron festett tájképek társaságában. A jernyei udvar és a csendélet viszont a mai napig nem került elő, hacsak nem azonosak egy-egy már jegyzékbe vett képpel. — *Berzeviczy Albert* 1912. aug. 2-i, aug. 20-i, és szept. 13-i fennmaradt leveleiben folyamatosan értesíti Szinyeit a képek visszakérése körüli bonyodalmakról, ezek közlésétől eltekinthetünk.

326. Körlevél

Mélyen Tisztelt Uram!

Bizonyára méltóztatott értesülni a lapok útján, hogy az a *művészklub*, melynek előkészítő bizottsága engem az elnökséggel megtisztelt, *nem* alakult meg.

Az Ön belépési nyilatkozata merő véletlenből idegen kezekbe és innen egy ugyancsak „*művészklub*” név alatt megalakult új társaskör birtokába került. Én kötelességszerűen megkeresést intéztem ennek a klubnak elnökségéhez a belépési nyilatkozatok kiadása iránt és azt a választ kaptam, hogy a klub megszűntnek tekinti annak a belépő nyilatkozatát, a ki ily értelmű kijelentést tesz.

Midőn Önt erről tisztelettel értesítem, egyúttal azt is van szerencsém becses tudomására hozni, hogy én az újonnan megalakult klubtól a hozzája került belépési nyilatkozatomat vissza kértem, tehát annak tagja nem vagyok.

A mennyiben Ön ugyanezt az álláspontot óhajtaná elfoglalni, úgy szíveskedjék az idecsatolt nyilatkozatot aláírni és azt Teleky Géza gróf úr címére (Művészház, Rózsa-utca és Szegfű-utca sarok) ajánlva elküldeni.

Budapest, 1913. január 15.

Teljes tisztelettel
Szinyei Merse Pál

Légy szíves a mellékelt nyilatkozatot aláírni s gr. Telekinek ajánlva elküldeni.

Ölel

Pali

A nyomtatott szöveghez Szinyei kézzel írta hozzá az utóiratot. Pontosságára jellemző, hogy a levél hátlapjára még ezt is rávezette: „Vettem 18/I. 1913. Elküldtem 18/I. 1913. Szinyei”. A csatolt nyilatkozat nem maradt fenn. Az esemény háttéréről a következőket kell tudnunk: Az 1909 decemberében megalakult Művészháznak 1910 szeptemberében, a MIÉNK feloszlásával lett tiszteletbeli tagja Sz. M. Pál, Ferenczy Károly és Rippl-Rónai József. Amikor ez utóbbiak egy művészklub megalakítását tervezték, szinte az egész művésztszadalom egyetértésével találkoztak, és rövid idő alatt 250-nél több művész írta alá a belépési nyilatkozatot a klubba. A Művészház vezetőségének, főként Rózsa Miklósnak kapóra jött a klub szervezése, és felajánlotta e célra saját helyiségeit újonnan rendbehozott új székházában, mert így a művészklub fedőszerve lett volna egy titkos játékbarlangnak, melyet egy hirhedt monte-carlói fezőr működtetett volna, aki kölcsönt nyújtott a Művészház új palotájának rendbehozatalára. A művészklub alakítását elvállaló szervezőbizottságnak azonban tudomására jutott a tisztességtelen üzlet. Ekkor a művésztszadalom két pártra szakadt, mert nem mindenki javasolta a Művészházzal fuzionált klubot. A Pesti Napló 1912. december 31-i számában a lap magát megnevezni nem kívánó tudósítója írt cikket Művészklub vagy játékbarlang? — Botrány a művészek gyűlésén címmel (MNG Adattár Ltsz.: 3776/939—103.). Ebben részletesen leírja a Royal Szálló fehértermében előző nap lezajlott művészközgyűlésen történeteket. Eszerint a korelnök Szinyei-vezette szervezőbizottság a helyzet tisztázásáig, s a túlzott ellentétek elsimulásáig az alakuló közgyűlés elnapolását javasolta, ezzel azonban a helyzetüket féltő Rózsa Miklósék nem értettek egyet. Ekkor Szinyei a szervezőbizottság nevében lemondott, és a közgyűlésen résztvevő művészek többségével, kb. 90 művésszel együtt távozott, míg a Rózsa Miklósék mellett álló kisebbség, kb. 20 művész a teremben maradt, és gr. Teleki Géza elnöklete alatt megalakította klubját. A botrány miatt nemcsak Szinyei (aki már 1912 nyarán kilépett — vö. Rippl-Rónai levelezését, MTA MKCs Adattár Ltsz.:

C—I—36/649.), hanem Ferenczy és sok más művész is kilépett a Művészázttól, és határozta el kiállításainak bojkottját, sőt, az addigi alelnök Iványi Grünwald is lemondott tisztségéről. A régi szervezők közül egyedül Rippl-Rónai tartott ki a Művészház mellett, melynek még Kernstok Károly volt igazgatósági tagja. Ilyen előzmények után került sor az itt közölt körlevél szétküldésére.

327. Sz. M. Pál — Szmrecsányi Miklóshoz

Kedves Miklóskám!

Kívánságod szerint elintéztem az ügyet s elhárítottam annak szükségét hogy magadnak kellessen tagadó választ adnod.

Kandóval véletlenül csak később találkoztam, s közölvén vele kívánságomat, elejinte úgy értelmeztük hogy valami újság nyilatkozatot kívánsz, de erre nézve scrupulusaim támadtak mert nem tartám jónak ismételen a lapokban szerepelni veled együtt és a „Művészázsal” utóbb ezt el ejtettük de ezzel is pár nap elmúlt, s ezért írok csak ily későn.

Egyáltalában úgy látszik jó még a club alakítástól távortartani magunkat továbbra is, és a lapokban sem szerepelni.

Isten veled
ölel híved
Pali

MNG Adattár Ltsz.: M. M. A. 4350 (az évjelzés hiányzik). A dátum nélküli levelet valószínűleg 1913 februárjában írta. Elképzelhetjük, hogy az imént lecsillapodott botrány alaposan elvette Szinyei kedvét attól, hogy társaival együtt újabb klub alakításával foglalkozzék. Minden feltűnést kerülő, csendesen szemlélődő természetével ezentúl még inkább távol tartotta magát mindennemű szervezkedéstől, és megelégedett azzal, hogy a Japán Kávéház asztalánál találkozzék művésztársaival.

328. Sz. M. Pál — a Képzőművészeti Társulathoz

Tisztelt Igazgató Úr! Kedves Colléga!

Mellékelve küldöm a köszönő iratot, kérem szíveskedjék azt annak idején a közgyűlés elé terjeszteni.

Szívélyes üdvözlettel vagyok igaz híve

Szinyei Merse Pál

Mélyen meghatva köszönöm Önöknek azt a nagy kitüntetést melyben kegyesen részesíteni méltóztattak. Meg lehetnek győződve, boldog volnék, ha tudnám, hogy művészetemmel csakugyan tettem valami szolgálatot az országnak és a magyar kultúrának. Fogadják hálás köszönetemet.

„Szinyei Merse Pál kézírata, melyben ötvenéves művészi jubileumán (1915. ápr. 15.) mondandó köszönő szavait vetette papírra. A jubileumi ülés után adta ide emlékül kérésemre.

Petrovics Elek”

Országos Levéltár Ltsz.: R 277. (*Ernst Lajos* gyűjteménye XIV. 795.) Szinyei ceruzás autográf feljegyzése után szintén ceruzával írta a lapra sorait Petrovics Elek, aki 1914 március végétől volt a Szépművészeti Múzeum igazgatója. (Vö. 65. sz. kép.)

329. Sz. M. Pál — Petrovics Elekhez

Méltóságos Igazgató Úr!

A Szépművészeti Múzeum Igazgatóságának jókívánságainak kifejezéséért fogadja úgy Méltóságod, valamint a Múzeum egész tisztikara hálás köszönetemet.

Budapest, 1915 április hó 19.

Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 12536/59. A nagyszabású ünneplés után Szinyei jónak látta hivatalosan, írásban is megköszönni a megtiszteltetést, melyben 50. művészi jubileumán részesítették. A levelet a teljes tisztikar szignálta.

330. Sz. M. Pál — Landauer Lipótnéhoz

Landauer Lipótné

Budapest, VI. Andrásy út 100.

Budapest 1917. Jan. 10.

Nagyságos Asszonyom!

Nagyon köszönöm, hogy a Tourbillont átengedni méltóztatott, mely kiállításom díszje lesz. Biztosítom Nagyságodat hogy a képet sértetlen állapotban fogom vissza küldeni.

Maradtam mély tisztelettel

Szinyei Merse Pál

A levél Szalatnyay József festőművész tulajdona (akinek Szinyei leánya apja egyik festőállványát adományozta, melyet Szalatnyay nemrég ajándékozott a Bartók Emlékháznak). Nagy gyűjteményes kiállításai után Szinyei újabb képeinek bemutatásaikor is szívesen helyezte el termében egy-egy régebbi alkotását, ezúttal a St. Louisi vilákiállításán 1904-ben ezüstérmert nyert TOURBILLONT, mely 1905-ös gyűjteményes kiállításáról emiatt hiányzott.

331. Sz. M. Pál — Petrovics Elekhez

Fonyód 1917 Juli 12

Kedves Elek!

Ezer köszönet — nem tudok elég jó kifejezést találni hogy neked köszönetemet és hálámat kellőleg és eléggé tolmácsoljam.

Náladnál többet értem még senki sem tett.

Ölel igaz barátod
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 1469/1920. *Petrovics* az alábbiakat írta a levél szélére: „Szinyei válasza arra az értesítésre, hogy a Pacsirta b. Kohner ajándékként a múzeumba került”. Szinyei életének legnagyobb elégtétele a korai mellőzöttség után a sok díj és érdemrend mellett az volt, amikor Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeumban külön termet rendezett be műveiből. Ezért örült annyira, hogy újabb főművével gyarapodott a múzeum gyűjteménye. Petrovics kitűnően értett ahhoz, hogy a műgyűjtőket múzeumi adományra beszélje rá.

332. Sz. M. Rózsi és Pál — Thorma Jánoshoz

Kedves Thorma!

Itthon sem hagy el a nagy impressió, melyet a képe tett, még egyszer köszönetet mondok azért hogy megmutatta nekem. Ugy-e nem haragszik, hogy nagyon sokat beszélek róla apának (csak neki) de az nem lehet máskép mert őt is annyira érdekli!

Szívélyesen üdvözl
Szinyei Rózsi

Kedves Jancsim! Leányom nagy lelkesedéssel oly sok szépet beszél képedről, hogy magam is megvagyok győződve hogy képed nagyszerű! Engedd meg nekem miszerint mindenek előtt a feletti nagy örömemet kifejezzem hogy végre legyűrted ezt a szörnyeteget s diadalmasan állasz felette.

Most már csak arra kérek: ne fess át mégegyszer a gyönyörűen sikerült figurális részt, — ez kár volna — a hátteret, architektúrát hozzá stimmeljed úgy a hogy a figurális rész megkívánja és Schluss!!

ölel
igaz barátod
Szinyei Merse Pál

MNG Adattár Ltsz.: 3557/939. Dátátlan, 1918 őszére tehető. Sz. M. Rózsi 1918-ban tartózkodott Nagybányán (vö. *Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp. 1954. 333.*). Thorma János az 1910-es évek közepétől dolgozott a festőiskolában felépült hatalmas felsővilágítású műteremben a több mint tíz évvel

azelőtt elkezdett óriási méretű vásznán, a Talpra magyar! on, melynek 1918. évi nyári állapotát ugyancsak Réti írja le könyve 185. oldalán. Vö. még Bernáth Aurél: Kisebb világok. Bp., 1974. 193. Szinyei a hatalmas kompozíció befejezésének szükségességéről igyekszik meggyőzni fiatalabb kollégáját egyszerű, közvetlen soraival. Mint tudjuk, hiába, mert Thorma még az 1930-as évek elején is javíthatott az általa mindörökké befejezhetetlennek tartott képen.

333. Sz. M. Pál — Csontváry Tivadarhoz

Kosztka Tivadar barátomnak

Szent János Kórház

Szívélyes üdvözetet küldök s mielőbbi javulást kívánok

Szinyei

Pécs, Csontváry Múzeum Adattára, hiv. sz.: 106/a. Publikálatlan, csupán *Pertorini Rezső* tesz róla említést Csontváry patográfiája c. könyvében (Bp. 1966. 26.), valamint *Szabó Júlia*: Egy kép az aukcióról c. írásában, mely Szinyei utolsó alkotását elemzi (Műgyűjtő 1973/1. sz. 36—37.). A borítékba tett névjegykártyára Szinyei ceruzával írta üdvözlő sorait. Dátum nélküli, 1919 kora nyári írás, valószínűleg június elejéről való, hiszen Csontváry június 20-án halt meg a János kórházban. Szimbolikusnak is felfoghatjuk azt a tényt, hogy utolsó évéből ez az egyetlen fennmaradt írásos dokumentum: az idős, szintén betegeskedő Szinyei baráti gesztusa a sokak által kigúnyolt zseniális alkotó, a haldokló Csontváry iránt. Sajnos nem maradt ránk semmiféle hiteles információ, hogyan vélekedett Szinyei a Japán Kávéház művészasztalánál időnként feltűnő, különös modorú festőről. De hogy többre tartotta őt, mint a művészasztal többi résztvevője, arra épp e baráti kéznyújtás az igazolás, hiszen hasonló gesztus nyoma senki más részéről nem maradt fenn.

Országos Széchényi Könyvtár

Szinyei Merse Pál képzőművészeti akadémiai reformtervezete

Nagyméltóságú Minister Úr!
Kegyelmes Uram!

Az 1897 évi költségvetést tanulmányozván a legnagyobb örömmel láttam, hogy abban újra megnyilatkozik Nagyméltóságodnak azon lelkes érdeklődése 's gondoskodása hazai művészetünk iránt, melynek már is oly sok s nagy alkotást 's kezdeményezést köszönhetünk.

Csakis a legosztatlanabb örömmel 's hálával üdvözlöm tehát a költségvetést, 's különösen azon részét melyben Nagyméltóságod a magyar kir. képzőművészeti Akadémia létesítését tervezi. — Lelkesedéssel üdvözlöm pedig kivált azért, mert Nagyméltóságod bölcs belátással felismerve a valódi szükségletet mint ezt az indokolásban kimerítően kifejti helyes alapból indul ki, midőn az akadémia létesítését oly módon contemplálja, hogy a fennálló 's céljuknak kitűnően megfelelő állami intézményeink közzé beilleszti a festészeti oktatás legfőbb 's legfontosabb szervét, a *festő tanfolyamot*.

Ez által lehetővé tétetik, hogy fejlődő művész növendékeink itthon mindent megtalálván, külföldre menni kénytelenek nem lesznek, de 18—24 éves korukban mikor legfogékonyabbak a környezet behatása iránt itthon maradhatnak, 's hazafias nemzeti szellemben nevelkedve *magyar* művészekké válnak 's reményelhetjük, hogy ily alapon egykor lesz egészséges magyar nemzeti művészetünk.

Hazafiúi kötelességemnek ismerem azonban a művészeti oktatás terén Nagyméltóságod kegyes figyelmét, oly körülményekre felkérni, melyeket a művészet helyes oktatása létalapjának tartok, 's melyek tisztán a tapasztalatból, az életből merítették 's melyeknek felvetése éppen most fontos, mielőtt a tervbe vett tanfolyam létesítették.

Magam részéről az indokolásban foglaltakkal teljesen egyetértek, 's azt hiszem Nagyméltóságod intenióját is megértettem, mindazonáltal a szervezet némi változtatását tartom okvetlen szükségesnek, mert szerény nézetem szerint ma midőn a más országok hasonló akademiái által elért eredményeket ismerjük, ki kell vonnunk azok szervezetéből a jót és hasznosat, 's el kell a művészi tanítás elfogúlt rendszerétől tekintenünk 's tisztán a tapasztalatok alapján megállapítani azon szervezetet, mely biztosítja a valódi művészet fejlődését 's létesülését, hazai oktatásunk keretein belül is.

A festés tanítására nézve ma oly bő tapasztalatok állanak rendelkezésünkre, hogy nem nehéz ebből azt a tanulságot levonni, hogy az úgynevezett akadémiai tanítás eddig

be nem vált, mert ezen rendszer csak a középszerű tehetségeknek fejlődésére kedvező. De az igazi genialis művész természeteknek kifejlődését gátló korlátokkal akadályozza csírájában elfojtván az önálló eredeti egyéniséget. Nagy művész csak abból lett, ki elég energiával bírt ezen korlátokon áttörni, 's magát az akadémiai chablone-októl emancipálni. —

Tapasztaljuk továbbá azt, hogy még mindig azon tévhit van elterjedve, mintha a festést a művészetet, valamely mestertől dogmatikus szabályok szerint megtanulni lehetne. Pedig azt jó lelkiismerettel mondhatom, hogy ez nem áll, — mert a festő-, a művész, — rajzot, formát színt, tónust, compositiót — egyszóval *mindent* csak *egy mestertől* tanulhatott meg jól és helyesen, — s ez az egy mester maga a *Természet*.

Azért csak az a tanrendszer helyes, mely alkalmat nyújt a növendékeknek a természet beható tanulmányozására, 's elősegíti egyéniségüknek eredeti és önálló kifejlődését.

Ma már vannak többen, kik ezen igazságot belátták 's elismerték, 's segíteni akarván a bajon, magánvállalkozás útján állítottak az akadémiaikkal szemben *École libre-t!*

A növendékek csapatonként menekültek az Akadémiákból, — s tódultak oda, bár hiszem annyi pénzükbe is került; mert ott szabadon tanulmányozhatták a nagy mestert, — a természetet, — 's lettek belőlök nagy művészek, — keletkeztek azon új irányok, melyek az egész festészetet reformálták! —

Ha tehát igazi művészeket akarunk nevelni, nem szabad visszariadnunk a merész reformtól 's szervezünk a contemplált tanfolyam helyett államilag egy *École libre-t* (szabad festőtanfolyamot) mely a mintarajziskola és a mesteriskolák (Benczúr, Lotz és Strobl) mesteriskola közzé egész önálló és független szervezettel az Akadémia keretébe beillesztetnék, 's így megalakítatnék a m. kir. képzőművészeti akadémia, mely a modern művészet igényeinek teljesen megfelelné.

Ezen fennebb kifejtett és általam egyedül helyesnek ismert irányt s tanrendszert a költségvetésben vázolt Akadémiai szervezettel megvalósítani nem lehet, 's ezért kérem Nagyméltóságodat kegyeskedjék hazai művészetünk érdekében jelen, — egy emberélet tapasztalatából merített, — javaslatomat kegyes figyelmére méltóztatni, — s e szerint a tervezetet módosítani.

Az általam contemplált akadémia három részből állana:

1., Mintarajziskola, mely mint rajztanár képző és előkészítő iskola most is céljának teljesen megfelel, érintetlenül maradjon meg továbbra is. —

2., Az *école libre*.

Ezen általam contemplált szabad festőtanfolyam a világhírű párisi Julien iskola mintájára lenne szervezendő, elfogadván annak tanítási rendjét és módszerét. —

Tanároknak kiváló művészeink közzül azok lennének kinevezendők, kik ezen módszert helyesnek ismerik el, 's vállalkoznak az iskolát ez irányban vezetni. —

Továbbá állana egy 6—12 tagú Jury-tanácsból, melynek festőművészeink legjobbjai lehetnének tagjai, kiket e célra a miniszter (esetleg a király) kinevez, Akadémiai tag kitüntető cízzel.

Ezen tanácsnak főfeladatát képezné 2—3 havi időközökben a növendékek összes munkáit felülbírálni 's azokat kitüntetni és díjazni 's ennek minden tagja jogosítva lenne az École-t bármikor meglátogatni 's a növendékeknek jóakaró tanácscsal is szolgálni.

A Jury-tanács az igazgató és két tanárral együttesen (mert én is egy igazgatót és két tanárt contemplálok) határozná a növendékek fölvétele illetőleg kizárása fölött.

A modelleket az állam fizetné. —

Az école növendékei jogosítva legyenek a mintarajztanodához tartozó theoreticus előadásokat hallgathatni. —

Fővárosunkban ez lenne az École szervezete.

3., A Mesteriskolák, u. i. Benczúr, Lotz és Strobel iskolái melyek eddig is beváltak 's természetüknél fogva is egészen önálló és független iskolák érintetlenül föntartandók.

Ezen három rész mint önálló testület az Igazgató főfelügyelete és fővezetése alá helyeztetvén szerves összefüggésbe hozatnék és képezné a magyar királyi képzőművészeti Akadémiát.

A tervezett épületet tökéletesen megfelelőnek tartom, csak a vasrács helyett kőfal kerítést ajánlanék mely az új épület után felmaradt kertet az utcától elzárná 's lehetővé tenné az école növendékeinek, hogy kedvező időben modeljüket kint a szabadban is állíthatnák, mit nagyon szükségesnek és fontosnak tartok.

Amidőn tehát Nagyméltóságú Uram! ezen nézeteimet, — melyeket hosszú évek során szomorú tapasztalatokból merítettem Excellentiád előtt kifejtettem rámutatva az egyedül helyes meg látási módra, tettem azt tisztán kötelességérzetből hazám 's művészetem iránt, mert meg vagyok győződve, hogy csak ily módon lehet a művészet érdekeinek megfelelő intézményt létesíteni s csak ily módon fognak Nagyméltóságod nemes inteniói érvényre juthatni.

Végül nehogy az én intenióm valamiképen félremagyaráztassék, a leghatározottabban kijelentem, hogy én ezen tervezetemmél nem szándékozom egy specialis festészeti iránynak kedvezni sőt inkább azért kívánom szabaddá tenni a tanrendszert, hogy a legdivergensebb is szabadon kifejlődhessék, — 's kötelességem kijelenteni, hogy én minden festészeti irány jogosultságát elismerem bárminő legyen is az, 's csak azt kívánom, hogy a művész hű maradjon a természethez.

Azon irányzatok ellen azonban melyek a természetet kicsinylőleg lenézik, 's mesterkedésükkel gyarló műveikben annak javításán, szépítésén fáradoznak, s a világgal el akarják hitetni, hogy az ő mesterkedésök az igazi művészet, küzdeni fogok mindig mert a természet szépségei oly utólérhetetlenek, hogy azokat a legnagyobb művész is legfeljebb megközelíteni képes de túlszárnyalni nem.

Fogadja Nagyméltóságod legmélyebb tisztelem kifejezését, mellyel maradtam

Eperjesen 1897 Január hó 16^{án}

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgálja
Szinyei Merse Pál
országgyűlési képviselő

Megjegyzések a reformtervezethez

Szinyei 1896 októberétől képviselte a Sáros megyei héthársi választókerületet az Országgyűlésben. Bár a parlamenti vitákban nemigen vett részt, képviselői mandátumát azonnal igyekezett hasznosítani az egyik legfontosabb művészeti kérdés, a festőiskolai reform ügyében, melynek sajtóvitája már 1891-től napirenden volt. Wlassich Gyula kultuszminiszter az elavult képzérendszerű Mintarajziskola megreformálását tervezte, ez az 1897-es költségvetésben konkretizálódott. Mivel azonban a tervezett változtatások nem érintették a művészképzés lényegét, Szinyei szükségesnek látta, hogy a miniszterhez intézett nyílt levélben tárja javaslatait a legszélesebb nyilvánosság elé: interpellációja a Pesti Napló 1897. január 24-i számában jelent meg (újságkivágat MTA MKCs Adattár Ltsz.: C—I—44/516./0; eredeti fogalmazvány Szinyei autográf aláírásával az örökösöknél, itt ez utóbbit közöljük). Mint az Szmrecsányi Miklós miniszteri tanácsoshoz, a Kultuszminisztérium képzőművészeti ügyosztálya akkori vezetőjéhez két nappal később írt leveléből kitűnik (vö. 269. sz. levél), Szinyei a müncheni sajtó bevonása által kívánt még nagyobb nyomatókat adni reformtervezetének. Ma már igen nehéz lenne kideríteni, hogy valóban foglalkoztak-e a kérdéssel Münchenben. Tervezete elfogadása érdekében kifejtett fáradozásai minden esetre cáfolják azt a szakirodalomban elterjedt megállapítást, hogy Szinyei passzív nézője volt az országgyűlési munkának. E nézettel ellentétben az igazság az, hogy egy lényeges kultúrpolitikai döntés megváltoztatására és haladó irányba terelésére használta fel képviselői tekintélyét. E minőségében hatékonyabban szólhatott, mint olyan festőművészként, akiről évtizedekig senki sem tudott, s akinek festői felfedeztetése csak röviddel azelőtt következett be. Bátyja ez ügyben kifejtett aktivitásáról öccse, Sz. M. István így ír egy 1937-es levelében, melyet a volt kultuszminiszterhez, Lukács Györgyhöz intézett, annak emlékiratai megjelenése alkalmából (Szinyei mintarajziskolai igazgatóvá kinevezését ennek a miniszternek köszönhetette): „Koronatanúja voltam annak, hogy képviselője alatt, melyből igazán nemtelen módon lett későbbben kibuktatva, az első perctől fogva igyekezett álláspontját a művészeti oktatás terén az illetékesek előtt kifejteni és sajnálattal láthatta a latin közmondás igazát, hogy « barbarus sum, quia non intelligor . . . »”.

Mivel Szinyei maga ekkor még nem járt Párizsban (csupán 1908-ban volt ott), s így a Julian-akadémiával kapcsolatos személyes élményei sem lehettek, valószínűleg a Münchenből Nagybányára készülő fiatal magyar festőktől, főként Csók Istvántól és Thorma Jánostól szerezte ide vonatkozó információit, még 1896 nyarán, a millenáris kiállításon való megismerkedésüket követően. Még ez évben Nagybányán is felkereste újdonsült lelkes festőbarátait, akikkel bizonyára részletesen megtárgyalták a kérdést, s ahol Hollósy Simon tanítási módszerét is közelről láthatta. Itt azt is megállapíthatta, mennyire az ő régen megfogalmazott nézeteinek megfelelő irányban dolgoznak mindnyájan. Tervezetében az elvek is megfogalmazódnak. Bizonyára elsősorban Hollósyra utal, mikor azt írja, hogy „ma már vannak többen, kik . . . segíteni akarván a bajon, magánvállalkozás útján állítottak az akadémiaikkal szemben École libre-t”. A tervezet záradékában azonban Szinyei fontosnak látja hangsúlyozni, hogy nem egy bizonyos irányzat kedvéért, de az egész magyar művészet szabad fejlődése érdekében emelt szót. Ez utóbbi kitétele jó politikusnak, s emellett korszerű gondolkodónak mutatja, hiszen ez időben elsősorban a hagyományos akadémiai képzés hívei befolyásolták még a közízlést és közakaratot.

Szinyei nyílt levele után felgyorsult a modernizálást sürgető művészek tervezgetése. *Thorma János* 1897 februárjában Rétimek azt írja Párizsból, hogy Karlovskyval és Rippl-Rónaival is megtárgyalta egy budapesti festőiskola tervét. (*Németh Lajos* szerk.: *Magyar művészet 1890—1919*. Bp. 1981. I. 161.) A Pesti Napló 1897. december 1-i száma pedig arról ad hírt, hogy Wlassich kultuszminiszter is hajlik a szabadiskola felállítására felé. Konkrét terveket, javaslatokat rögzít *Thorma és Réti István* 1898-i közös cikke, mely a művészi nevelésről címen jelent meg a Nagybánya és vidéke című lapban, s ugyancsak 1898-ban látott napvilágot *Hock János*: *Művészeti reform* című műve. Az ígéretes indulás ellenére azonban a retrográd erők győztek s a szabadiskolából nem lett semmi. Nincs kizárva, hogy a képviselője elején tapasztalt nagy aktivitása után Szinyeit épp e kudarc készítette politikai téren arra, hogy bizonyos fokig visszavonuljon a nyilvános állásfoglalások elől.

**Szinyei Merse Pál önéletrajzi,
visszaemlékezések**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. Önéletrajz

Szinyei Merse Pál született Sáros vármegyében Szinye-Újfalván 1845 július hó 4-én. Régi nemes család sarja, apja volt néhai Szinyei Merse Félix Sáros vármegye főispánja. Középiskolai tanulmányait Eperjesen kezdte, s Nagyváradon végezte, hol Mezey Lajos festész őt a festészet elemeire oktatóván s benne tehetséget felismervén, a festészeti pálya választására serkentette; minek folytán 1864-ben a müncheni akadémiába belépett, s ott az előtanulmányok befejezése után 1867 őszén a Piloty mester iskolájába felvétetett.

Piloty iskolája ekkor volt fénypontján, ekkor voltak együtt legjelesebb tanítványai mint Makart, G. Max, Lembach, Defregger, Leibel, Benczúr s több jelesek. Ezen környezet nagy hatással volt a fiatal kezdő fejlődésére, de bénítólag is hatott tevékenységére azon körülmény, hogy gyengeségeit is kétszeresen kellett éreznie ezen óriások között, különben sem lévén valami különös formaérzékkel megáldva s a helyes rajz is nagy fáradságába kerülén semmi eredményt sem tudott elérni s így a tél vajúdások között meddő kísérletekkel telt el.

De jött a nyár, s besütött a tölgyerdőbe a meleg, aranyos napsugár, s kicsalta a csüggedt ifjút a rideg s elűnött atelier ablak megül, ki a szabadba. Ki oda ahol *minden szép* és ahol minden színpompában ragyog. Felnyíltak szemei. — Azon öntudatra ébredt, hogy megtanulta látni a természetet! — Érezte, hogy a színhatások varázsának utánczása felel meg képességének egyedül, s abba hagyta végleg az akadémia conventionális szabályai szerint szerkesztett historikus compositiók alkotásának meddő kísérleteit s elhatározta, hogy ezentúl jól, rosszul, de mindig becsületesen igyekezni fog a természetet képeiben úgy vissza adni, ahogy azt ő maga látja.

Természetes, hogy ennélfogva képein sok a visszatetsző és félszeg, ami meg is akadályozta, hogy sikereket érjen el a nagy publicumnál, legfeljebb néhány festő collégájának érdeklődését tudta felkelteni.

Első képe a Faun, melyet 1868-ban festett, még magán viseli az Akadémia jellegét, de már a második, 1869-ben festett — egy fiatal úrinő gyermekekkel zöld pázsiton — már egészen önálló alkotás, s gyarlóságai daczára is nagyon közel áll a később Párisban annyira felkapott „plain aire” modorhoz. Ezen két képét Szinyei még a Piloty iskolájában festette. Piloty dicséretére legyen mondván, hogy ő tanítványát az övétől

egészen eltérő iránya daczára, annak kifejlesztésében nemcsak hogy nem gátolta, de sőt ezen új irány merész kidomborítására serkentette, éppen úgy a tanítványok is, habár egyes kedélyes élcekkel is fűszerezve, mint p. o. „Ja der Sinai mit der senkrechten Wiese” (Heinrich Lossow).

1869-ben kilépett Piloty iskolájából s Münchenben ateliert nyitott. Itt festette Szinyét egy kis tájképet egész realistikus modorban, egy alföldi tájképet és a szénaboglyán pihenő szerelmes párt, melyet ha nem volna úgy mint több már említett képe is Amerikában eladva, érdemes volna itt kiállítani, mert ezen a plain-aire már teljesen ki van fejlesztve.

1870-ben a háború miatt haza kellett utaznia hol falun a szülei háznál kényelmes élet és multságok a festészet gyakorlásától elvonták. 1872-ben tért vissza ismét Münchenbe hol a művészi légkör s jó barátai ismét vissza terelték művészetéhez. Ekkor festette többi között a „Füüdőházat”, mely Münchenben nagyon tetszett s mely kép igénytelen egyszerűsége dacára 1873-ban a bécsi nemzetközi kiállításon „Für Kunst” bronz éremmel kitüntettetett. — Ezen időben Böcklin Arnold híres festővel szoros barátsági viszonyba lépett, ki nagy érdeklődést tanúsított iránta s coloristikus iránya határozottabb fejlesztésére serkentette. Ekkor festette a „Majálest” egy ragyogó naptól süütött zöld domboldalon erdő árnyékában heverésző bohem társaságot erős színes hatással. Ezen kép Münchenben nagy sikert aratott s Szinyei remélte, hogy művészi hírneve meg van alapítva. De csalódott, mert beküldvén képét az 1873-ki bécsi kiállításra, az ott személyes bosszúból oly magasan s oly rossz helyre akasztatott, hogy teljesen agyon volt verve. Szinyei erről értesülvén rögtön felutazott Bécsbe s kivitte, hogy képe a kiállítás megnyitása után a kiállítási szabályzat ellenére neki kiadatott, mert a kiállítás intézői meggyőződtek arról, hogy az elhelyezőt határozott rossz akarat vezérelte. —

Ezen eset Szinyeit teljesen disgustálta, haza utazott, megnősült s jernyei birtokán visszavonultan élt s felhagyott a festészettel. — Családi életében sem találta fel azt amit várt, ott is csalódott. Újra felébredt benne a vágy művészete iránt, felment Bécsbe felújítani Makarttal régi barátságát, mert érezte annak szükségét, hogy művésztsákkal érintkezzék. — Itt festette a „Pacsirtát” s megkezdte a „Roccocót”. De a bécsi művészi légkörben nem jól találta bele magát kiállított képeivel: pacsirta, majáles, melyeket 1883-ban Budapesten is kiállított, nem nagy sikert ért el. A budapesti kritika véleménye szerint akkor Szinyei delirium coloransban szenvedett. Egészsége is megrendült és ismét visszatért falusi magányába, s ecsethez nem nyúlt.

Most már úgy látszott, hogy végkép felhagyott a festészettel, s úgy is történt volna ha barátai s különösen Zemplényi Tivadar őt letargiájából s resignációjából fel nem rázzák, s nem serkentik fejzeze be a megkezdett dolgokat. Végre elszánta magát s 1894-ben befejezte a „Roccocot” az „Oculit” s a „Patakot”, ezeket a téli tárlatra egy kis tájkép-skitzzel együtt felküldte, mely képek kedvezően fogadtattak, sőt az „Oculi” ő felsége által meg is vásároltatott. — Ezen siker által felbátorítva Szinyei újra hozzá látott a festéshez és pedig szigorúan direct a természet utáni ábrázoláshoz. —

Az idei tárlatra felküldött „Pipacs” és „Hóolvadás” szintén elismerésben részesült, utóbbi sorsolásra a társulat részéről megvásároltatván, remélhető, hogy ezen erkölcsi és anyagi siker buzdítani fogja Szinyeit a további komoly működésre, s habár tőle nagyszabású alkotásokat nem is várhatunk, de meg vagyunk győződve, hogy tárlatainkon egészséges, erőteljes tájképei ezután sem fognak hiányozni.

Édes Istvánkám! Nyári számára a kivonatot megcsinálni reád bízom.

Az autográf önéletrajzot záradéka szerint 1895-ben írta, Nyári Sándor (1861—1915) számára, aki valószínűleg cikket, katalógus előszót, esetleg lexikon-címszót kívánt írni Szinyeiről — bár nem tudjuk, végül is mi jelent meg ebből a Szinyei által szolgáltatott nyersanyagból. (Szinte egész terjedelmében közli *Jeszenszky* 138—139.) Nyári ez időben a Nemzeti Múzeum régiségárának asszisztense és a műegyetemen a művészettörténet magántanára volt, Mátyóki Ádám és Broczky Károly külföldi műveinek felkutatója. Szinyei első önéletrajza rendkívül tárgyilagos önvizsgálat eredménye volt. Különösen figyelemreméltó az utolsó bekezdés hangneme és megállapításai.

II. Önéletrajz

1. Szinyei Merse Pál Jernye, Sáros vármegye
2. Szinye Újfaluban (Sáros vm.) 1845 évi Július hó 4 én
3. Az első mestere volt Mezey Lajos Nagyváradon 1862—64; 1864 ben belépett a müncheni festészeti Akadémiába hol az előkészítő osztályok befejezése után 1867 től 1869 ig Piloty tanítványa lett. 1869 végén Münchenben saját ateliert nyitott.
4. Első műve a „Faun” 1868 ban Münchenben a Kunstvereinban volt kiállítva.
5. Fürdőház című képe az 1873 diki nemzetközi bécsi kiállításon „für Kunst” bronz éremmel kitüntetett.
6. Régebb művei műkereskedők kezén át többnyire Amerikába kerültek. Az újabbak közül az „Oculit” Ő felsége a király vette meg s budavári képtárába helyeztette el. A többiek a művész birtokában vannak.
7. Az Akadémián megtanultam a természetet látni s ennél fogva conventionális szabályok által soha sem korlátoztattam magamat abban hogy ne fesse az teljes színpompájában úgy a hogy én látom. E miatt festőtársaim ugyan elismerésben részesítettek, s talán a már ma elfogadott új irány egyik úttörőjévé is lettem, de külső sikerre nézve oly keserű csalódásokban részesültem hogy 1873 ban teljesen disgustálva abba hagytam a művészetet s eltekintve az 1883 diki meddő kísérlettől csak két év előtt vettem ismét kezembe az ecsetet s állítottam ki.

A mindedig publikálatlan, erősen javított ceruzás kézirat 1896-ban keletkezett, ismeretlen célú kérdőívre adott válaszként. A bécsi érem oklevele Kunst Medaille elnevezéssel jelöli a díjat (29. sz. kép).

III. Önéletrajz

„Hic ego barbarus sum, quia non intelligor. Itt én vagyok a barbár, mert meg nem értenek.”

Szinyei Merse Pál festész régi nemes család sarja, szül. 1845 július 4-én Szinyeújfaluban Sáros vármegyében. A gimnáziumot elvégezve a müncheni festészeti akadémiára ment, hol az előtanulmányok befejezése után Piloty tanítványa lett. Tehetségénél fogva sok reményre jogosított, de a várakozásnak meg nem felelt, mert oly feladatot tűzött maga elé, mely erejét túlhaladta. — Az akadémián ugyanis hamar felnyiták szemei — megtanulta a természetet látni — s meglátta azt, hogy kint a szabadban minden egészen másképp van mint azt az akadémián festeni tanítják. Ezen meggyőződésre jutva feladatául tűzte a szabad természetet egészen saját felfogása szerint becsületes hűséggel ábrázolni, miáltal a ma már elismert festészeti új irány útjára lépett, mert tagadhatatlan, hogy a már 1868-ban festett képei gyarlóságai dacára is a később annyira fejlesztett plain aire-hez nagyon közel állottak, pedig akkor még francia képeket nem látott s ezek reá befolyást nem gyakorolhattak.

Piloty iskolájából 1869-ben kilépett s önállóan telepedett Münchenben s a kitzüött irányban tovább haladt. Sikert elérni azonban nem tudott, mert képei csak a festőknek tetszettek, a publicum és kritika azokat ridegen visszautasította. Az ennekfolytán bekövetkezett keserű csalódások annyira diszgustálták, hogy 1873-ban abbahagyta a festészetet, s hazament falura gazdálkodni.

Sok évi szünet után csak 1894-ben vették rá jó emberei, s különösen Zemplényi Tivadar, hogy ismét kezébe vegye az ecsetet, s kiállítson. A téli tárlaton képei most már kedvezően fogadtattak — igaz, hogy a világ 20 év alatt nagyot fordult s a közönség ízlését közelebb hozta Szinyei festészeti irányához.

Említésre méltó régebbi képei sorrendben következnek: „Faun”, „Mama”, „A szénában”, „Atyja arcképe”, az 1873-ki bécsi kiállításon díjazott „Fürdőház”, a „Majáles”, „A Pacsirta”. — Újabbak: „Oculi”, „Rococo”, „Patak”, „Pipacs” és „Hóolvadás”, melyek nagyjából a millenárius kiállításon láthatók. —

Ezt írtam a millenárius kiállításon elért eredményem előtt, a Pallas Lexikon felkérésére. 1898 január 24.

Szinyei Merse Pál

Az autográf, rendkívül önkritikus életrajzot 1896-ban, a Pallas Lexikon felkérésére írta, amint az a két évvel későbbi záradékából kiderül. (Részletét közli *Jeszenszky* 139.) Az 1897-ben megjelent XV. kötet 735. oldalán a Pallas Lexikon végül nem Szinyei szövegét közli, azt csak alapanyagként tekintette. Itt használja először kedvenc latin idézetét.

IV. Önéletrajz¹

1845 július 4-én születtem Szinye Újfaluban Sáros vármegyében. Nagyon régi magyar nemes családból származom. Atyám Szinyei Merse Félix Sáros vármegye első alispánja, utóbb főispánja kiváló férfiú volt. Középkiskolát Eperjesen és Nagyváradon végeztem hol az érettségít is lettem.

Gyermekkorom óta szerettem rajzolgatni, olajfestékekkel festeni azonban csak Nagyváradon a gymnasiumi szabad napokon Mezey Lajos festőtől tanultam. Itt ugyan csak másoltam, de Mezey felismervén tehetségemet rábeszélte Apámat, hogy kívánságom szerint festészeti pályára engedjen,² mely egyedüli hő vágyam volt, sőt eltökélt szándékom, mert praemontrei tanárainknak, kik érettségi előtt megbuktatással fenyegettek azt mondtam: Az nekem mindegy! nekem a maguk érettségire szükségem nincs, mert én festő leszek! Legfeljebb Atyámat szomorítanak. Ez hatott, és áteresztettek. —

1864 tavaszán Atyám felvitt Münchenbe az akadémiaira. Itt lassan és nehezen haladtam antiktermen, Malschulékon át. Rajzolni kellett volna megtanulnom, de nem sikerült, mert professoraim nem a *helyes rajzra* hanem a *caligraficus contour-rajzra* tanítottak, a mihez semmi ügyességem nem volt. Festékekkel és színekkel már jobban tudtam elbánni, ott otthon éreztem magamat, s akadémiai collégáim között is mint colorista voltam ismeretes.

1867 őszén felvétettem Piloty mesteriskolájába. Piloty iskolája akkor volt fénypontján, ekkor voltak iskolájában legjelesebb tanítványai, úgymint Makart, G. Max, Leibel, Defregger, Benczúr, sőt még Lembach mint régi tanítvány is állandó összeköttetésben állott az iskolával. Ezen környezet nagy hatással volt reám, alkotásaik serkentőleg hatottak, de hiába próbálkoztam az ő irányukban valamit alkotni, semmi sem sikerült. Piloty grosse Historische Compositioneneket követelt, ez már pláne nem ment, s így múlt el a tél meddő kísérletekkel. Collégáim a fiatal óriások már görbe szemmel néztek, bár pajtásnak a Pályt szívesen fogadták.

¹ Ez a legteljesebb autográf önéletrajz, melyből legtöbbet idézett a szakirodalom. Malonyay Dezső felkérésére írta, aki a *K. Lippich Elek* által szerkesztett Művészeti Könyvtár című monográfia sorozatba könyvet készült írni Szinyeiről. Első részleges közlése: *Malonyay Dezső: Szinyei Merse Pál*. In: *Művészet* 1903. 227—233. Sajnos már ekkor meglehetősen áttulizálva, sok lényeges részt kihagyva jelent meg az önéletrajz, sőt sajtóhiba is zavarja a jobb megértést (a 227. oldalon például az 1867-i Pilotyhoz kerülést 1869-re írja). Malonyay tervezett Szinyei könyve végül csak 1910-ben jelent meg. A 9—26. és a 97. oldalon közli az önéletrajzot erősen áttulizálva, alig van olyan mondat, melyet érintetlenül hagyott. Néhol olyan részeket is publikált, melyek az eredeti kéziratban hiányoznak, a Benczúrra, Keletyre és a hazai sikertelenségre vonatkozó részeket viszont egész egyszerűen kihagyta. *Malonyay* nyomán ezért többször térnek vissza másnál is a hibás mondatok, különösen *Lázár Béla* 1913-as Szinyei könyvében, aki rövid részleteket közöl az önéletrajzból a 19—20., 28., 29., 36. (hibás), 38., 39., 40. (hibás), 54., 63., 79., 84. oldalon. További közlések (egy-két mondat): *Rózsaffy* 1927. 6., 9., 15. (franciául) — *Meller* 24., 120—121., 123. — *Hoffmann* 10. — *Jeszenszky* 134. — *Pataký* 1964. 7., 8., 13., 16., 18. — *Szinyei* 1977. 22—23. — *Bernáth* 1981. 7. — *Szinyei* 1981. 328. (németül).

² Ez a közlés ellentmond a családi levelezésnek, mely szerint az apa kezdettől fogva örömmel fogadta a fiú pályaválasztását (lásd 12. sz. levél).

Eljött a tavasz, — azt mondták nekem: „machen Sie Landschaftstudien nach der Natur”. — Kimentem, kerestem, — nem találtam sehol olyat mint a „Landschaftnak” lenni kell, sem jó középtér, se jó háttér, hát még a kellő barna árnyékú előtér? — Sehol sem találtam olyant mint a milyent a „képekre” festenek, mert a természetben minden egészen más! — sokkal egyszerűbb, de mégis sokkal-sokkal szebb! — Hogy egyeztessem én azt most össze? Bennem kell a hibának lenni, — még nem látom úgy a természetet, a hogy a festőnek azt látni kell. Néztem, kísérleteztem és tűnődtem tovább. — De képet is kellett már kezdeni, — belekezdtem hát a „Faun”-ba. Gondosan megfestettem a férfi aktot, fejet, kezeket, s behelyeztem őt a tölgyerdőbe aranyos napsugár reflexébe; itt a Makartos aszfalt árnyékok, a „Goldton” a húson s.a.t. követelményeknek meglehetősen felelni, anélkül, hogy nagyon eltértem volna az erdőben meglátott színhatástól.

A Faun elkészült nymphástól, kiállítottam Münchenben, kiállítottam Pesten, s lázas izgatottsággal vártam a kritikát. Sehol egy szóval sem említették! Haza vittem szüleimnek. Itt csodálkoztak azon minek festek én annak az embernek kecske lábakat?

A nyarat falun töltöttem, lovagoltam, vadásztam, s mivel fejemen maradt a müncheni nagykarimájú kalap, még művésznek is néztek. Ez volt négy évi tanulmányom eredménye.

A falun sokat jártam, keltem, s szüntelenül motoszkált fejemben hogy kell hát ezt a szép természetet látni és megfesteni a képen? Néztem a zöld gyepet a kék eget, az úszó fehér felhőket, a tarka virágot a sötét fákat. Láttam a tájat napfényben, színpompában ragyogni, láttam fátyol felhők alatt, árnyék nélkül: alakot, gyepet, fát, bokrot, szelid színharmóniában összeolvadni. De hát lehet-e ezt *így* megfesteni? Szabad-e? Hiszen én még ilyet képen festve soha sem láttam. Merjek e én ilyenbe belefogni, — én kinek dolgait mindenki csak félvállról nézi? — Így tépelődtem tovább.

Eszembe jutott azonban valami! —: festő pajtásaim kik múlt évben Párisban jártak a világhiállításán csoda dolgokat beszéltek a francia festőkről: képeik nincsenek *componálva*, egészen olyanok mint a természet! — Minden egyszerű világos színekkel festve, a zöld gyep világos zölddel zöldre, a kék ég kékre, a piros kendő pirosra! — Megálljunk csak! Hiszen ez ugyan az amit én akarok! —

Így lettem én a francia festők utánzója, mielőtt még tőlük egy képet is láttam volna. — Abinvisis.³

³ A külföldi szakirodalom legszivesebben ezt a részt idézte Szinyei memoárjaiból, valószínűleg *Lázár Béla* idegen nyelvű publikációi nyomán: *Béla Lázár: Courbet et son influence à l'étranger*. Paris, 1911. 82. (franciául); *Béla Lázár: Paul Merse von Szinyei*. Leipzig, 1911. 12. (németül). *Lázártól* ered Szinyei eredeti szövegének Gabriel Max és Victor Müller nevével való kibővítése, az ő nyomán így vette át az egész további külföldi irodalom. A *Lázár* által németül idézett többi rész: 19. (itt is önkényesen írta be Leibl és Max nevét), 20., 27., 28., 29., 30., 31., 39., 46., 47., 61., 64. Legjellemzőbb külföldi idézések: *G. J. Wolf: Leibl und sein Kreis*, München, 1924. 35. — *Louis Réau: Histoire de l'expansion de l'art français moderne*, Paris, 1928. 267. — *Louis Réau: L'art en Hongrie*. In: Michel: *Histoire de l'art*. VIII/3. Paris, 1929. 1018. — *Alfred Wolters: Ein Bildnis Victor Müllers von Wilhelm Leibl*. Sonderdruck aus *Beiträge für Georg Swarzenski*. Verlag Gebr. Mann, Berlin—Chicago, é. n. 220. — *Evelyn Lehmann: Der Frankfurter Maler Victor Müller*. Frankfurt am Main, 1976. 230.

Otthon pár családi portrait befejezve vissza mentem Münchenbe. Szerencsére mindjárt első nap találtam atelieremben egy nagyon kedvemre való pléh darabot, melyet talán pajtásaim szándékosan oda tettek, hogy reá egy skitzet fessek, mert a „Skitzel von Sinai” bizonyos hírességre jutott az iskolában. Elővettem tehát a kis pléhet, kétharmadát befestettem világos zöldre, ez volt a gyep, erre a legpirosabb cinoberrel ráfestettem a kiterített pokróczot melyre oda vázoltam a fiatal mamát galambszürke selyem ruhában fekete selyem fichu-vel à la Marie Antoinette ölében a pólyás csecsemő kinek a nagyobbik leányka rózsaszín ruhában mezei virágokat szór szalma kalapjából, ott hever a mama szalma kalapja, lila napernyője és kendője. Virító barackfa, nyíló bokrok és fák a parkban, hátul látszik a nyaraló, fehér fátyolfelhők sápadt kék ég, árnyék sehol, — s készen lett első plein-air skitzem.

Piloty feljött, megmutattam neki a skitzet mondván, hogy ezt akarom nagyban megfesteni. Ő helyben hagyta: „Sehr originell, es freut mich.” — Hagyta a képet egészen kedvem szerint megfesteni, s ha bele is szólt, mindig belement az én intentiómba. Piloty feleségének is annyira tetszett a kép tárgyánál fogva hogy a farbenskitzet neki kellett adnom. Igazolásául mondhatom hogy ő csak ott oktrojálta saját manierját a hol önállóságot nem látott. — A figurális részt, draperiákat jól megfestettem mindig szem előtt tartva a kis skitz hatását. A tájkép könnyen ment, annyira tele voltam a természet friss benyomásaival; egészen hasból festettem, pedig nagyon realiztikusnak nézett ki. Most már collégáim is jobb szemmel nézték picturámat, — originell és colorist lettem. Kedélyes élczek is hullottak: „Sinai mit der senkrechten Wiesen.” H. Lossow.

A műkereskedés 1869 tavaszán nagy lendületet vett, angolok és amerikaiak szórták a pénzt. — Wimmer műkereskedő képemet 1.000 forintért megvette még mielőtt befejeztem, de kikötötte hogy a Kunstvereinban ki ne állítsam. Directe Salonjába küldtem hát, honnan rögtön Amerikába vitték, sőt Wimmer duplicatumot is rendelt melyet csekély változtatásokkal meg is festettem. Pénzem volt tehát elég, de képeimet senki sem látta, ennek káros hatását nagyon éreztem később.

Kisebb képeket és skitzeket festve közben, mindig kerestem és kísérleteztem. Egy ilyen kis tájképet stakétás kertet kiállítottam a Kunstvereinban, ezt a vaskalapos kritika megtámadással tüntette ki: „Einer von der äusersten Linken”. — Brávó! Hiszen már észrevettek! — Így ment ez tovább. Utazásra is telt már most, lementem Velenczébe, megbámultam Veroneset a régi plain-airistát. Nyáron megnyílt az 1869 ki müncheni internationalis kiállítás, hol először láttam francia képeket. Courbet, Corot, Millet. Valóságos forradalmat csináltak ezek nálunk fiataloknál. W. Leibl és én hangos simfelésbe törtünk ki a müncheni iskola ellen, Piloty iskolájából azonnal kiléptünk s haranguieroztuk a fiatalokat. Courbet személyesen is eljött Münchenbe közénk, s így minden erővel agitáltunk, s magunkkal ragadtuk a fiatal gárda nagy részét. Így fordult München a modern irányba.

Most már én is biztosnak éreztem magamat látva hogy mégis nekem van igazam. Ateliert nyitottam s dolgoztam önállóan a megkezdett irányban. Többek közt festettem a széna petrencén heverésző szerelmes párt, egy delicaton megfestett,

tökéletes kis plein-airt 1870 tavaszán. Különös véletlen hogy ezen képem feltűnően hasonlít Bastien Lepage híres „Le foin” című képéhez, melyet ő köztudomás szerint 10 évvel később festett.⁴ Ez a véletlen játéka annál különösebb mert ki van zárva hogy egyik a másikat befolyásolhatta volna. Ez csak a rokonérzésű lelkek véletlen találkozása egy ponton. — Ez a kép szintén sehol sem volt kiállítva, kitört ugyan a német-francia háború, Münchenből haza kellett utaznom s a képet Wimmernél hagytam bizományban, ki azt Amerikába eladta.

Évvél lezáródik művészi életem első cyclusa. — Életmódom a müncheni korcsmaélet Benczúr és Sáska Mihály társaságában, később G. Maxal benső baráti viszonyban voltam.

Mint mondám megint haza jöttem a szülői házba s kizökkentem a kerék vágásból, itt senki sem értett engem s én senkit sem értettem meg. Atyám arczképét megfestettem jól, aztán egy oltárképet kellett festenem, mi elvette már minden munkakedvemet. Léha semmi tevésbe sülyedtem.

1872 tavaszán ismét visszamentem Münchenbe, itt oly erős művészi élet pezsgett hogy engem is mindjárt magával ragadott, régi collégáim örömmel fogadtak. Egyik a Neueste Nachrichten-ben anonce-t adott be „Der Paly ist wieder da!” — Hozzá láttam a munkához. „Füüdőház” című képem nagyon sikerült, a Kunstvereinban feltűnt s mindjárt el is adtam 700 forintért. — Más képpemmel meg egész fiascót csináltam, ez rossz volt, megfúlt a tónusban.⁵ — De most már benne voltam s nagy munkakedvvel és energiával tovább dolgoztam. Megkezdtem a „Majálist”. — A szerencsés véletlen éppen akkor hozott össze Böcklin-nel.

Böcklint akkor üldözték, kigúnyolták sőt bolondnak tartották. Ő azért olympiai nyugalommal s jó kedvvel festette szebbnél szebb képeit. — Estefelé kimentünk együtt a Franziskaner Kellerbe s a jó sör mellett kitarja előttem lelkét ezt a gazdag kincses bányát. — Életemnek legszebb és legboldogabb korszaka volt ez mikor ezen igazi művésszel, a múlt század legnagyobb festőjével mindennap benső baráti viszonyban élhettem. — Ment is akkor a munka lázasan, Böcklin animált „zöldebbre még zöldebbre” — csak az élénk erős színekkel lehet a napsütést visszaadni, lila, piros, sárga, kék, barna, — a fehéren a könnyű kék árnyékok játéka, a csillogó napfoltok, — mindig feljebb és feljebb a skálával! — Az alakokhoz modelt használtam, de a tájat egészen emlékezetből, nem is kellett stúdium, magam előtt láttam minden fűszálat, virágot, csak le kellett írnom. — Magamat is ráfestettem a képre, hason fekve, falatozva, hátat fordítva. — Bevallom azon kritikusokra gondoltam kiknek képem nem fog tetszeni. —

Mikor elkészült kiállítottam a Kunstvereinben. A publikum megrökönyödött, — a festők között azonban nagy szenzációt csinált. Beküldtem az 1873 diki internationalis bécsi kiállításra. Nagy reményekkel vártam a succée-t mert éreztem hogy jót csináltam.

⁴ A nagybányai festők hívták fel Szinyei figyelmét Bastien-Lepage-ra, hiszen ekkor még nem látott tőle semmit.

⁵ MADÁRDAL, H. E. kat. sz. 89.

— De nem úgy volt, — teljes kudarcot vallottam. — Képeket malicziából oly magasra akasztották, hogy teljesen meg volt verve. Dühösen felutaztam Bécsbe s kivettem hogy képeket a kiállítás megnyitása után két héttel, mikor már minden cathalogusban is benn volt, vissza adták nekem, mert az intéző körök meggyőződtek a nyilvánvaló malicziáról. Másik képem elől a világos ezüst-szürke tónusú fürdőház elől a fehér gyps figurát szintén eltávolították.

Teljesen le voltam sújtva. Még az sem vigasztalt meg hogy a „Fürdőház” a jury által „für Kunst” bronz Medaillal kitüntettetett. A Majálist még egy időre Miethke műkereskedőnél hagytam, de aztán haza vittem, s felajánlottam Pulszky Ferencnek ajándékképpen a Nemzeti Múzeum számára, feltételül csak azt kötvén ki, hogy a kép jó helyen helyeztessék el. Erre Pulszky félvállról azt felelte: csak küldje fel a fiatal ember, majd meglátjuk micsoda kép az.⁶

Megjegyzem, hogy a bécsi kiállítás rendezése alkalmával meglátta képeket még jó helyen néhány budapesti újságíró, s több lapban nagyon dicsérőleg írtak róla, hát Pulszky uram tudhatta, hogy micsoda kép az. — Ennek folytán persze fel nem küldtem. — Legjobb képem még ajándékba sem kell! Ez végkép elkeserített.

(1873) Otthon maradtam s megházasodtam a családi boldogság mindenért kárpótolhatott volna. Ebben reménykedtem s egyelőre nem szándékoztam képekkel a nyilvánosság elé lépni. Lefestettem feleségemet, egy pár skizet, — tőbbi közt a „Tourbillont” — s más apróságokat, de munkakedvem mindig hanyatlott. Minek is fessek? Jobbat a Majalesnél úgy sem tudok festeni, az meg senkinek sem kell, — Hát nem festettem! — Gazdálkodtam, lovagoltam, lakházat építettem, kertet alakítottam, gyermekeim, családi ügyek egészen lefoglaltak. Így múlt el több év.

Családomban nem találtam azt a boldogságot a mit reméltem, ehhez három gyermekem dyphtheritisben meghalt. Szép új lakházam, kertem ragály fészek lett, honnan menekülni kellett, nehogy még élő gyermekeim élete veszélyeztetve legyen. —

—1882-ben családotól felmentem Bécsbe, messzebb a családot bizonytalan jövőbe nem mertem vinni s ott volt Makart régi barátom, ennek révén megint be akartam állni a sorba pictornak. Itt festettem a „Pacsirtát”, megkezdtem de be nem fejeztem a „Rococot”. Kiállítottam a Majalest, Faunt, Pacsirtát s még néhány meglevő képeket. A bécsi kritika hidegen fogadott, a festők pedig vagy kicsinylőleg vagy ellenségesen viselkedtek. Már akkor kezdődött Bécsben a magyar gyűlés. Eladásról szó sem volt.

Mivel hát sem nekem sem családomnak Bécs nem volt jó ismét haza mentem Jernyére. Képeimet: Majálist, Faun, Pacsirta, feleségem arczképe 1883-ban kiállítottam Budapesten. Kelety Gusztáv volt akkor a hangadó kritikus, ő jónak látta felettem sajnálkozni: hogy a nagyreményű festő eltévedett s *delirium colorans*-ban szenved. — A többi kritikus hidegen viselkedett, egy azért akadt, Berényi, ki meglátta a Pacsirtában a tavasz költészetét s dicsérőleg nyilatkozott. Eladásról itt már pláne szó sem lehetett.

⁶ Nem tudjuk, hogy ő maga beszélt-e Pulszkyval, vagy édesapja útján ajánlotta fel a képet (vö. 253. sz. levél jegyzete).

Ezen újabb balsiker után természetesen végkép el kellett kedvemet veszíteni, s most igazán felhagytam a pictúrával. Jernyei atelieremben elraktároztam képeimet; s felé sem mentem; nagyon haragudtam ha kíváncsi vendégeknek atelieremet mutogatni kellett. Lemondtam!

„Hic ego sum barbarus, quia non intelligor.” (Itt én vagyok a barbár, mert nem értenek engem.)

1887-ben elváltam nőmtől, ki remariaget csinált, magával vivén két leányomat az idegen családba. Fiam nálam maradt. Ez a családi katasztrófa végtelen sok keserűséget okozott. Anyagi gondok is súlyosan reám nehezedtek. Mondhatom nagy nehezen sikerült jó gyomromat s egészséges humoromat megmenteni.

1894-ben felkeresett magányomban Zempléni Tivadar, — nálam töltvén a nyarat — addig kapacitált, míg ismét kezembe vettem az ecsetet. Befejeztem félbe maradt dolgaimat s a téli tárlaton kiállítottam az „Oculit”, „Rococot”, „Patakot” s egy kis őszi tájat. Ezek kedvezően fogadtattak, sőt az Oculit Ófelsége megvette. —

Megtört a jég, komolyan hozzá láttam a munkához, de ez nem ment úgy mint régen. — Emlékezetből, — recte hasból való festés már éppen nem ment. — Szakítanom kellett régi eljárással, s neki ültem vásznammal ki, directe a természetnek; csak ez frissíthet fel, csak innen nyerhetek új erőt. Igaz is hogy a pictura olyan mint Anteus. Ha eltávolodik a természettől, elgyengül, hanyatlik. De ifjú erővel felvirágozik mihelyt direct érintkezésbe kerül a természettel, — az anya földdel. Így volt ez minden időben. — A múlt században szemünk előtt játszódott le ez a processus. — A modern irány, a borzas fejű fiatal óriás legyűrte realismusával az aesthetikusok által mesterségesen construált akademikus alkotmányt.

Hiába való minden okoskodás, picturát megtanulni nem lehet csak egy mestertől, s ez a mester a *Természet*. Ez a mi örökös mintánk. (Természet = külvilág)

Ez a mester azonban csak annak tárja fel gazdag kincseit a ki becsületes, őszinte és naiv, s hozzá mindig hű marad. Az megláthatja utolérhetetlen szépségeit. Ez meggyőződésem!

*

Tudom, hogy egyedüli erőm ez a szilárd meggyőződés. Tehetségem nem nagy, színerzőkém jó, technikám egyszerű, rutinról bravurról szó sincs ezt jól tudom. Magam sem tartom képeimet mesterműveknek, ezek csak útmutatók. Fog jönni a nagy tehetségű festő ki ezen a nyomon tovább haladva mesterműveket alkotand.⁷

*

⁷ Nagyobb részt idéz — kissé átstilizálva — a Saecula Hungariae 1848—1896. Katona Tamás által válogatott dokumentumkötete. Bp., 1985. — *Bernáth Mária* e bekezdést idézve szellemes elemzéssel bizonyította be 1981-es Szinyei-albumában, hogy a művész nem vette észre, hogy ő maga ez a nagy tehetségű festő, s ezáltal csúszott ki kezéből az irányítás gyeplője.

Kint, természet után festettem ezután képeimet az utolsó vonásig ott a helyszínén készre. Befejeztem a „Hóolvadást” egy régebbi időben festett stúdiomot. Újakat is többet, de csak a „Pipacsból” lett kész kép.

1895-ben a téli tárlaton kiállítottam a „Hóolvadást” és „Pipacsot”. — Ezek akkor semmi feltűnést nem keltettek.

1896. diki millenáris kiállításra minden meglevő képemet beküldtem, s itt teljes érvényre jutottam. — Különösen mikor Párisból hazajött a fiatal gárda, lelkesült, lármát ütött, engem banquettel ünnepelt, s a kritikát is magával ragadta, sikerem teljes volt. A „Hóolvadást” és a „Majálist” tartották legjobbnak. A Pacsirtát megvette Dr. Kohner Adolf, a Hóolvadást gr. Andrassy Gyula, a Majálist az állam, a Patakot br. Inkey és a Pipacsot (No. 1) Csáki B. Művészi hírnevem otthon meg volt állapítva s ezentúl a budapesti kritika mindig kitüntető elismerésben részesített.

Ez év octoberében voltak az általános képviselő választások. A héthársi kerületben országgyűlési képviselőnek választattam meg. A politikába egész lélekkel belementem, sikerült is a szabadelvű pártban positiót szerezni. Büszke vagyok rá, hogy Szilágyi Dezső barátságába fogadott s legmeghittebb gárdájához tartozhattam. A magyar festészet érdekében minden erőmből agitáltam hogy a művészeti oktatást reformáljam, s a párisi Julian mintájára école libre felállítására rábírjam a minisztert, de semmi sem sikerült; minden fegyverem visszapattant arról az erős chinai falról mellyel magát Benczúr és Kelety a hivatalos körök segítségével körül sáncolta.⁸

Pedig milyen magas színvonalon álhatna ma a *magyar nemzeti* művészet, ha ezen felesleges sőt káros intézetek (Benczúr-iskola és Mintarajztanoda) helyett az École libre állott volna!

A politikai élet ugyan sok időmet rabolta el, de azért minden évben festettem egy pár képet és kiállítottam. 1897-ben kiállítottam saját arcképeimet nyírfák között és egy esti tájképet. 1898-ban a „Falú alatt” című képemet.

1899-ben a tavaszi tárlatra beküldtem „Pipacs a búzában” (II) — ez nem jó kép volt, különösen nem sikerült a szívárvány. Ugyanakkor állítottam ki az Őszi reggelt — ezt megvásárolta az állam. Ősszel a Nemzeti Salonban állítottam ki arcképeimet újra s több régi kis skitzet, ezek közül a „Tourbillon” nagy port vert fel. El is adtam őket.

1900. A Párisi nemzetközi nagy kiállításra elküldtem a Hóolvadást. Ez ott is feltűnt s megkaptam reá az ezüst medáliát. A téli kiállításon kiállítottam a „Reggelt”, mit Ő Felsége megvett és az „Őszi tájat”, melyet az állam az országos képtár részére megvett. Időközben régi képem a Faun szintén az orsz. képtár részére megvásároltatott.

Az országos képtárban van tehát a Majales, az Őszi reggel, a Faun és az Őszi táj. (Most ugyanoda megvásárolták az 1902. diki téli tárlatról „Pipacs a mezőn” III.) Sajnos mindezen képeim az országos képtár raktárában vannak eldugva. Mintha csak Amerikában volnának.⁹

⁸ Vö. Szinyei képzőművészeti akadémiai reformtervezete és jegyzetei.

⁹ Csak 1906. december 3-tól állították ki műveit az akkor megnyíló Szépművészeti Múzeumban, ahol 1915-ben alakították ki Petrovics kezdeményezésére és Szinyei rendezésében a külön Szinyei termet.

1901-ben értem el legnagyobb sikeremet. A Majalest elküldtem a müncheni nemzetközi kiállításra, ott nagy szenzatiót csinált, — erős színes plein air 1873-ból. Amint értesültem, a nemzetközi jury egyhangú lelkesedéssel az I. oszt. arany medaliával praemirozta. 28 év múlva kaptam ezen nagy elégtételt. Ez kárpótol minden elszenvedett keserűségért. Sajnos életemnek ezen 28 évét mely életemnek java korát képezi (28—56 éves koromig) senki többé vissza nem adhatja, s a keserűségben elvesztett 28 évét semmi sem pótolhatja. — Evvel szeretném befejezni ezen írást, de nem lehet, — még van elpanaszolni valóm.

Szilágyi Dezső meghalt, — Széll hatalomra segítette a sárosi nemzeti pártot, ellenségeimet, s így nekem az új képviselői választásokon meg kellett buknom. Hasztalan töltöttem el az egész nyarat és őszt korteskedéssel, s vagyoniilag is megrendültem.¹⁰ Ez évben Budapesten ki nem állítottam.

1902 Februárban Olaszországba utaztam, megnéztem Rómát, Nápolyt s Capri szigetére mentem kipihenni s elfelejteni a politikát — haza táviratoztak, 16 éves leányom halálos beteg lett, rögtön hazajöttem, viruló szép leányomat haldokolva találtam. — Másnapra meghalt. — Mély fájdalomban csak a munkánál találtam vigaszt, — a nyár folyamán festettem a téli tárlaton kiállított képeimet. A kiállítás megnyitásakor ismét dühbe hoztak, minden képemet rossz helyre akasztották mert fényes — színes voltuknál fogva ártottak a szomszédnak. — Energikusan felléptem s jó helyre akasztották. — De mégis bosszantó hogy én ilyeneknek ki vagyok téve.¹¹

¹⁰ A kéziratba, ceruzával ezt toldotta még be Szinyei: „1901. Velence”. Itt a velencei nemzetközi kiállítás magyar részlegében kiállított műveivel, különösen a HŐOLVADÁSSAL aratott nagy sikert (vö. 272. sz. levél jegyzete).

¹¹ Megmaradt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat titkárának, *Ambrozovics Dezső*nek Szinyeihez intézett bocsánatkérő levele, melyet szükségesnek tartunk teljes egészében közölni:

„Igen Tisztelt Művész Úr,

Társulatunk igazgatósága hétfőn, november hó 17-ikén tartott ülésén tárgyalta igen tisztelt művész úrnak, Benkő Kálmán igazgató úr által szóbelileg előterjesztett ama kérelmét, hogy igen tisztelt művész úrnak, a napokban megnyílt Téli Kiállítás anyagába besorozott öt darab festménye visszaadassék. Sajnálattal kell értesítenem, hogy az igazgatóság ennek a kérelemnek, a társulat Kiállítási Szabályzatára való hivatkozással, legjobb akarata mellett sem tehetett eleget, ellenben hajlandónak nyilatkozott minden tőle telhető elkövetni arra nézve, hogy igen tisztelt művész úrnak, képei elhelyezése ellen emelt kifogásaival számolva, azokat a műcsarnok termeinek valamelyik falán kollektíve helyezze el, s rövid eszmecsere után abban állapodott meg, hogy igen tisztelt művész úrnak négy nagyobb festményét a műcsarnok első számú nagy termének északnyugati falán függeszti föl, ami azonnal meg is történt.

Evel [sic!] egyidejűleg arról is van szerencsém értesíteni, hogy a festészeti szakkbizottság előadója és helyettes előadója az ülés jegyzőkönyvében is kifejezést kívánt adni annak, hogy úgy az egész jury, mint a kiállítás rendezőbizottsága, a legnagyobb tisztelettel viseltetnek igen tisztelt művész úrnak művészete iránt, és éppen ebből az őszinte tiszteletből kifolyólag kötelességüknek tartják elhárítani magukról igen tisztelt művész úrnak azt a föltevését, mintha a rendezőbizottságot igen tisztelt művész úr festményeinek az elhelyezésénél akár animozítás, akár bármi néven nevezendő rosszakarat vezette volna. Annak legkétségteljesen bizonyítékául, hogy itt rosszakaratról vagy animozításról szó sem lehet, a tárlat rendezői csak azt hozzák föl, hogy igen tisztelt művész úrnak fölszólalása után azonnal, a legkétszerez

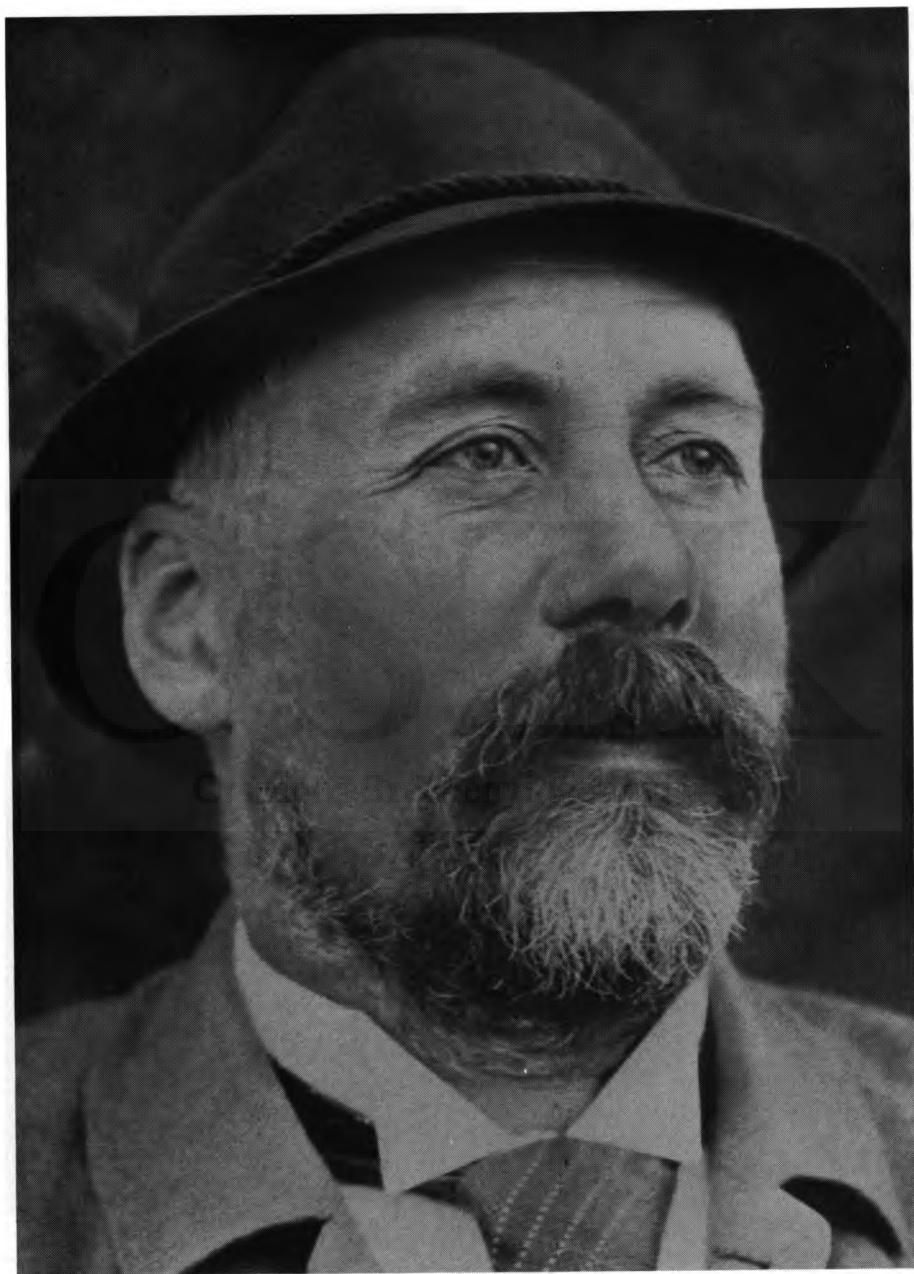
39/a. A lovas gazda kedvenc kutyájával

39/b. Pál és fia, Félix 1889 körül

40. A mezítlábas festő a Falu alatt c. képet festi 1898 nyarán

41. Sz. M. Pál az 1890-es években

TISZTELT VÁLASZTÓ-POLGÁROK!

Mai napon, azon általam eléggé meg nem hálálható kitüntetésben és engem Önök irányában örökre lekötelező szerencsében részesültem, hogy a héthársi választókerület választóinak egy tekintélyes küldöttsége, nekem választókerületükben a képviselőjelöltséget felajánlani szives volt.

A választói bizodalomnak csekély személyem felé irányult ezen megnyilatkozását mélyen átértzett hálával fogadtam.

Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy honfíúi kötelessége mindenkinek, s eként nekem is, az erre kínálkozó alkalomkor, tehetségeinek és erejének legjavát, hű tevékenységgel, polgártársai hasznára s a közös haza javának előmozdítására szentelnie.

A nekem felajánlott jelöltséget oly kijelentéssel fogadtam el, hogy az országos szabadelvű párt híve vagyok.

Ha tehát oly szerencsés lennék, hogy a kerület választóinak többsége által képviselőjükül megválasztatnám: akkor következetesen, eddig is a megyében érvényesített s teljes meggyőződésből vallott szabadelvű politikai pártállásomhoz, Önök képviseletében is, ily politikai iránynak, fogdám szerény tehetségeimet és egész munkásságomat felajánlani.

Miután az idő rövidsége miatt csakis a tisztelt küldöttség előtt fejthettem ki főbb vonásaiban politikai programomat: e miatt ez által egész tisztelettel arra kérem a kerület igen tisztelt választóit, hogy a fentebbiekben határozottan megjelölt politikai pártállásomat tudomásul véve, a **folyó évi október 28-ikára** kifizűzött választásnál engem nagybecsű bizalmukkal és szavazatukkal megajándékozni sziveskedjenek.

Kelt ÉPERJESÉN, 1896. október 24-én.

Hazafíúi üdvözléttel

SZINYEI MERSE PÁL.

1896. 1896
 EZREDEVES
 ORSZÁGOS
 KIÁLLITÁS

AZ 1896-OS EZREDEVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁS
 BIRÁLÓ BIZOTTSÁGA

SZINYEI MERSE PÁL

FESTŐT TERSÉGVÉN

A
 MILLENNIUMI NAGY ÉREMMEL

TÜNTETTE KI.

BUDAPEST, 1896. NOVEMBER 1.

Hebert Antal *Wassner*
 A Magyar Nemzeti Művelődési Intézet igazgatója
 a Magyar Nemzeti Művelődési Intézet igazgatója
Schmig
 Budapesti Művelődési Intézet igazgatója

43. A millenniumi oklevél

H. képe karra nem is na
 kell, akkor lecsúszhat
 azt jóra hó elegy nemilye
 sem megadni.
 Eggyelőre nekem annyit
 mondhatok, hogy a Majális
 képe sem saját érdemei által
 kétszám, melyet a természeti
 beható tanulmányozásnál
 általában csak felfedeztet
 1842. február 10. - 1843. március 1. g.
 A kép nem is bírhat sem egy
 bizonyos vidéket sem még
 történelmi szemlélyt, az alk
 kokhoz ugyan nezzébb
 névint ismeretsem nélkül
 sőt a hasonlatok által
 benn magamat is bírhat

Iam, mindamellett nem har
 tom lényegesen a művésze
 nek a kép sűrűsége és a jó
 sa névnevűek névnevi fel
 sorolását, mert képeim
 nem akas mást ábrázolni
 mint a mi világszám
 bírfeje: egy néps kavari
napot melyet városból
 kívülről vig lára az
ólves. — Érték ismeret
 tem egyrészt a majális
 na
 Bővebb felvilágosítást
 mint amli kérem legköze
 lebb remélveem lelek

44. Részlet Szinyei 1896. október 20-i, Majálisról szóló leveléből (268. sz.)

45. Az 1900-as párizsi világiállítás ezüstérmének oklevele a Hóolvadásért

46. Szinyei három gyermekének fotója az 1890-es évek végéről. Fent Félix, lent balra az 1902-ben elhunyt Adrienne, jobbra Rózsi (273. sz.)

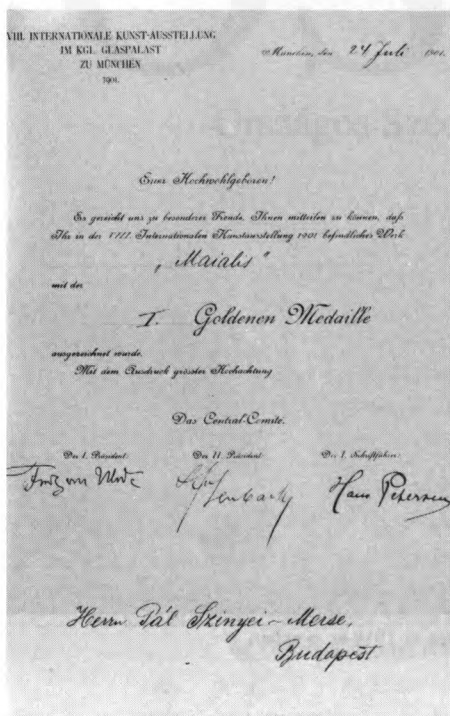
47. Sz. M. Pál a századfordulón

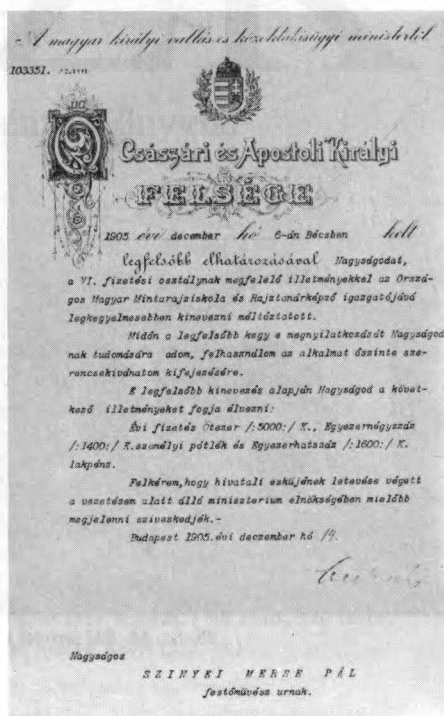
48. Sz. M. Pál jernyei kúriája az 1910-es években

49. A Saint Louis-i világkiállítás (1904) ezüstérmének oklevele a Tourbillonért

50. A müncheni aranyérem értesítő levele a Majálisért

51. Igazgatói kinevezése (283. sz.)

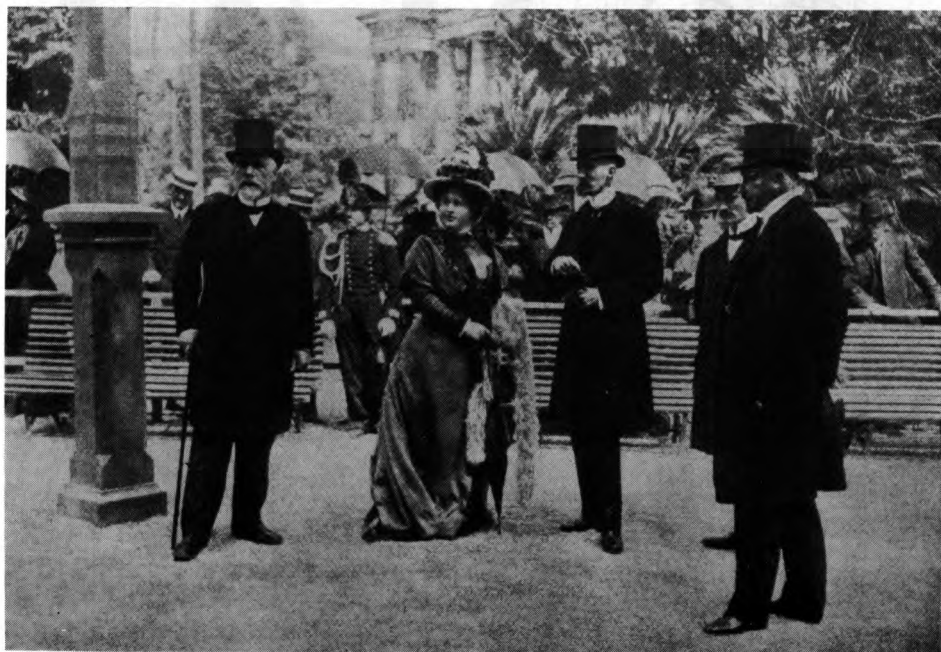
nal önnel együttbe
foglakottam selym helye-
zek, mert minden ott felső-
nolt kézem egy typrust
képpel.

Újat nem annyit festettem
mint kívántam volna
de azért van egynekény
s nagy eszmé s tudomány
és farsenkitzet is voltak
magammal.

< Így ha minden öpe-
gyül art hírem elég
compett collectiöt
musaknak be a'
Budapesti publicum-
nak, — itéljenek —
dölgön el más egyre

53. Végre Párizsban! Sz. M. Pál 1908-ban
a Luxembourg-kertben

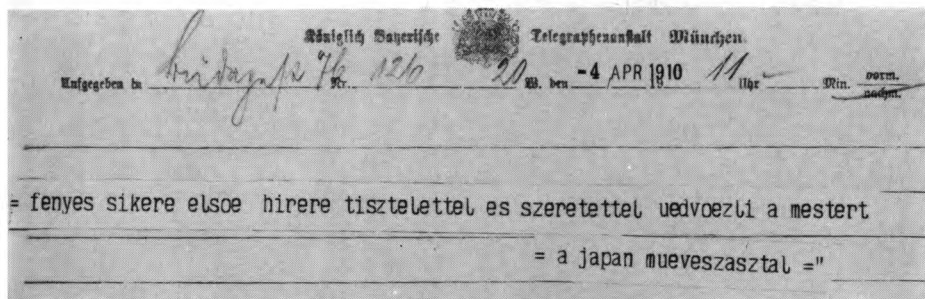

54. A velencei nemzetközi kiállítás megnyitásán Jendrassik Jenő és Lützov nagykövet társaságában
1909 tavaszán (296. sz.)

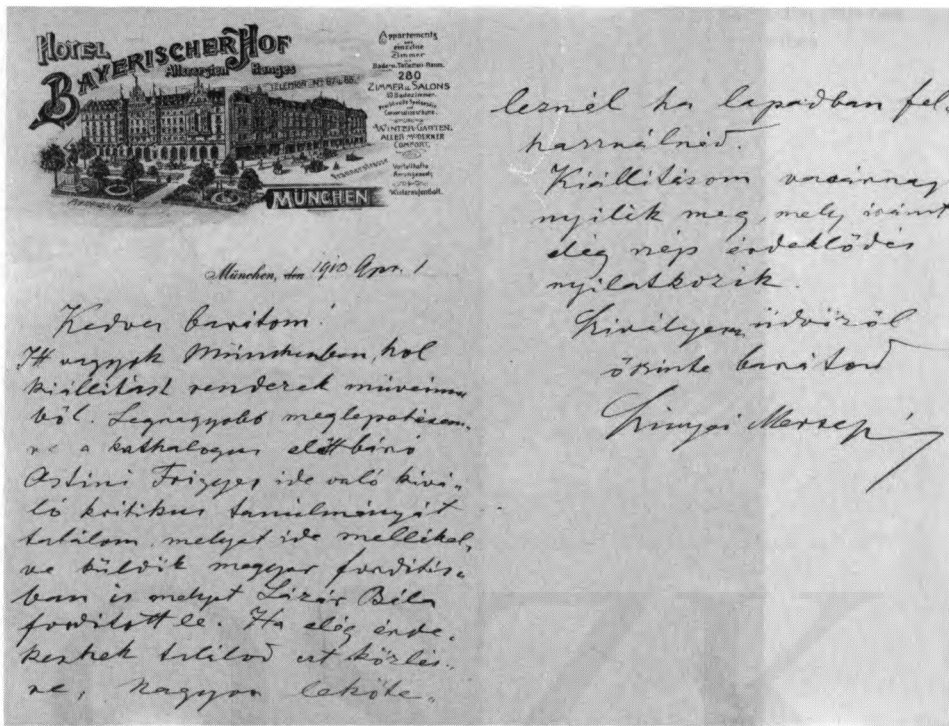

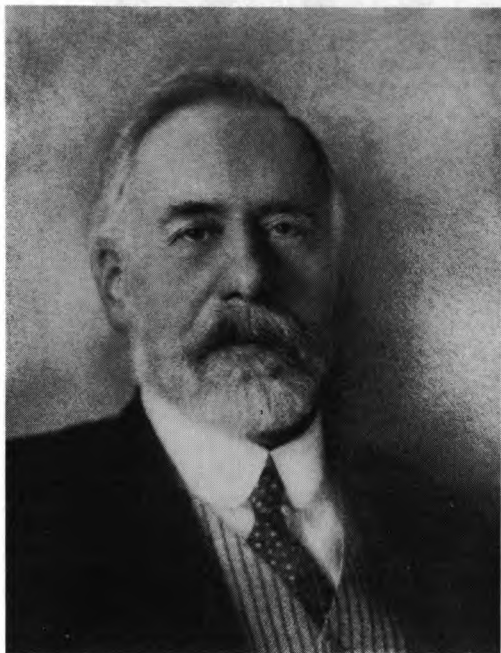
55. Sz. M. Pál asztaltársaságával a Japán kávéház teraszán.
Jelfy Gyula fotója 1910 körül (310. sz.)

56. A művészasztal gratuláló távirata Szinyci müncheni sikeréhez 1910-ben

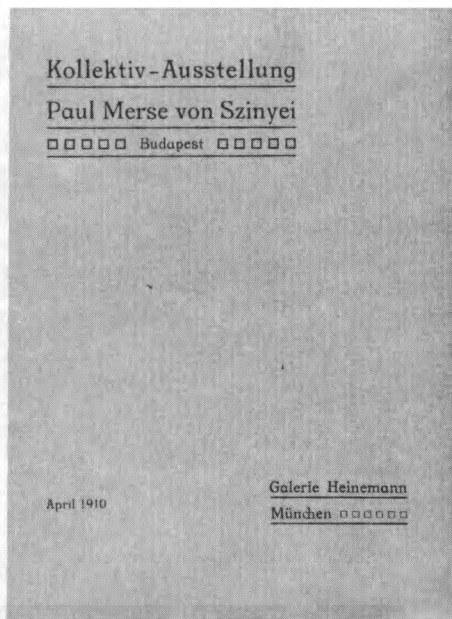
57. Szinyei levele Elek Artúrhoz 1910. április 1-én (305. sz.)

58. Sz. M. Pál 1912-ben

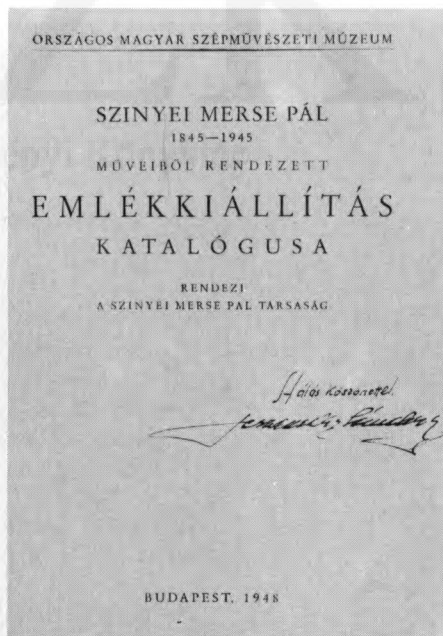
59. Az 1905-ös, Nemzeti Szalon-beli kiállítás katalógusának címlapja

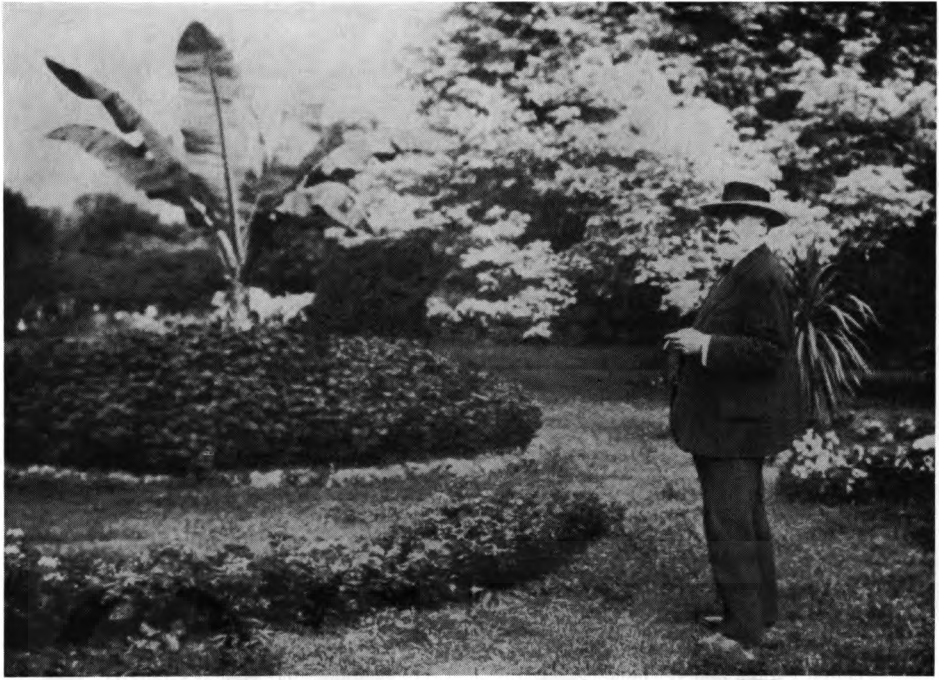
60. A müncheni Szinyei-kiállítás katalógusának címlapja (306. sz.)

61. Szinyei második budapesti kiállításával nyitott az Ernst Múzeum 1912-ben. A katalógus címlapja (322. sz.)

62. Az utolsó nagy Szinyei-kiállítás katalógusának címlapja a szerző-rendező dedikálásával

63. Sz. M. Pál jernyei parkjában. Balogh Rudolf fotója 1910 körül

64. Kilátás a jernyei ház teraszáról. A jegenyefasor a Szinyére vivő út. A felvétel a művész halála után készült

68. Szinyei a Balaton széle c. képét festi Fonyódon 1917-ben

69. Szinyei festés közben Fonyódon 1917-ben

70. Sz. M. Pál a fonyódi festőkabin előtt 1917-ben

71. Pihenés a fonyódi Wellisch-villában. Balról jobbra: Sz. M. Rózsi, ifj. Pál, Pál, ifj. Félix, Molnár C. Pál

72. Sz. M. Pál és Rózsi a Képzőművészeti Főiskolán 1917-ben

Szinyei Merse Félix úgy a saját, mint fiai Pál és Félix, valamint nővére Szinyei Merse Rózi nevében, úgyszintén a testvérek s nagyszámú rokonok nevében is a legmélyebb gyászal eltelve jelenti, hogy hőn szeretett és tisztelt édes-átyjok, illetve nagyatyjok, a legjobb testvér és rokon

SZINYEI MERSE PÁL festőművész

a magyar képzőművészeti főiskola igazgatója, a Szent István-rend vitéze, a „Pro Litteris et Artibus” tulajdonosa, a német császári művészeti és egyéb bel- és külföldi aranyérmek birtokosa, szab. kir. Kiszseben város diszpolgára, volt országgyűlési képviselő stb. stb.

áldásos és munkás életének 75-ik évében, hosszas, kínos szenvedés és a halottas szentségek felvétele után Jernyén, I. évi február hó 2-ikén hajnali 3 és 3/4 óraker elhunyt.

A drága halott hült tetemei szerdán, I. évi február hó 4-ikén délelőtti 11 óraker lognak a róm. kath. anyaszentegyház szertartása szerint a jernyei sírkertben örök nyugalomra helyeztetni.

Az engesztelő szentmise-áldozat pedig Jernyén és a többi kegyúri templomokban a következő napokon fog az egek Urának bemutatatni.

Kelt Jernyén, 1920. évi február hó 2-ikén.

Áldott legyen nagy és nemes emléke s béke lebegjen drága porai felett!

SZINYEI MERSE PÁL szentpályai állítása. Ezerjé. — KISZSEBEN, 1920.

73. A családi gyászjelentő

74. Sz. M. Pál sírja az 1920-as években

Végül még constatálnom kell, hogy én 1873-ban Bécsben bronz medaliát, 1900-ban Párisban ezüst medaliát, s Münchenben 1901-ben I. arany medaliát kaptam, de Budapesten semmit. — Én nem resteltem, resteljük mások! —¹²

Most már mindent elmondtam, kiadtam mérgemet, azért nem vagyok valami rosszmájú keserű ember. — Szeretek kényelmesen élni, jól enni s tudom humorral élvezni ezt a jó és rossz világot, mert az élet egészben még is nagyon szép!

Eperjes 1903 Január 7-én

Szinyei Merse Pál

Müncheni emlékek

Tollba mondta SZINYEI-MERSE PÁL¹

Két izben voltam Münchenben. Először az apám vitt oda, másodszer már magam mentem. A művészet szeretete vitt el mindig az Isar partjára. Emberekkel találkoztam, akiket megszerettem, mert maguk is fiatalok voltak, maguk is művészi czélokért küzdöttek, önállóságra törekedtek az akadémiákkal és a divattal szemben. A nevüket ma már az egész világ művészettörténete ismeri. Hogy milyenek láttam őket akkor, hogy milyen hatással voltak rám, hogy mint alakultam ki magam köztük, szerény emlékezéssel elmondom.

*

örömmel hajlandóknak nyilatkoztak arra, hogy igen tisztelt művész úrnak óhajításait a lehetőség határain belül teljesítsék, ami, — mint már fönnebb jelezni szerencsém volt, — azonnal meg is történt.

Abban a reményben, hogy a jelen sorokkal az igazgatóságnak sikerült igen tisztelt művész úrnak aggályait teljesen eloszlatni,

maradtam
kiváló tisztelettel
az igazgatóság megbízásából

Budapest, 1902 november 18.

Ambrozovics Dezső (sk)
titkár.”

¹² Ezt a részt hagyta ki *Malonyay* tendenciózusan az önéletrajz közléséből.

¹ Megjelent a Hét XVII. évf. 11/836. számában, 1906. március 18-án, a 171—173. oldalon. Részletei idézi *Lázár* 1911. 22., 30., 31., 32., 62., 64., 65., 68. (németül) — *Lázár*: Courbet et son influence à l'étranger. Paris, 1911. 84. (franciául) — *Lázár* 1913. 40—41., 42., 80., 83., 86., 93. — Szinyei emlékkönyv 1921. 81—82. — *Rózsaffy* 1927. 8. (franciául, egy levéltöredékbe beolvastva, a forrás megjelölése nélkül) — *Jeszenszky* 1960. 130—131. — *Pataky* 1964. 13., 18. Mivel nem maradt fenn autográf, a művész aláírásával is hitelesített kézirat (hiszen a cím is világosan jelzi, hogy tollba mondta a művész), nem áll módunkban az eredetivel összevetni a megjelent cikket. Az egész emlékezés hangneme, stílusa és részletei is meggyőzően bizonyítják, hogy Szinyei nézeteinek valószínűleg hű tolmácsolása jelent meg a hetilapban. A cikk Szinyei művészetről vallott nézeteinek egyik legfontosabb forrása.

Első tanítóm, egy nagyváradai szentképfestő, a derék Mezey Lajos azt mondta az apámnak, hogy van bennem tehetség, amit érdemes volna kiművelni. Így kerültem Münchenbe, tizenkilencz éves koromban. 1864 tavaszán érkeztem meg a bajor Athénbe és három évig tanultam ott, míg végre 1867 nyarán Piloty mester tanítványa lettem.

Ő volt München büszkesége. Nagyon sok híres német festő került ki az iskolájából, Makart, Gabriel Max, Lenbach. Piloty mester iskolája nem volt inyenre. Folyton buzdított, hogy történelmi kompozíciókat fessek, én azonban jobban szerettem a természetet, amelytől a legtöbbet tanultam. Az iskolával azonban meg kellett alkudnom, és mindenáron próbáltam olyan szemmel nézni, mint ők. Nem ment. Festettem az ő témáikat, de már a részletekbe becsempésztem magamat, a magam látását. Ebből a korszakból való az Országos Képtárban lévő faunom, amely még „sötét” kép.

Nem voltam még mindig tisztában magammal. Vagy ők látnak jól és akkor én rosszul látok vagy én látok jól, de erre nem buzdított senki. Kollégáim ajánlották, hogy menjek ki a természetbe — geh' nach der Natur studieren — én kimentem, de amit onnan hazahoztam, azon nevettek. Emlékszem, hogy a csúfolódók az egyik képemre, amely mezőt mutatott, azt mondták, hogy ez a „senkrechte Wiese”, a merőleges mező. Sehogyan sem tudtak az én szememmel látni, de nem kellett sokáig várniok.

1869-ben megjelentek Münchenben a fontainebleauiak és Courbet. Elámultam, hogy mennyire nekem adnak igazat, hogy még sincs olyan rossz szemem, amint azt rám fogták. Courbet és a francziák egészen megerősítettek a magam irányában.

Boldog, ifjú napok voltak ezek. Ekkor ismerkedtem meg Leibl Vilmostal,² aki épp úgy lelkesedett a francziákért, mint én. Ez közelebb hozott bennünket egymáshoz, baráti viszony támadt köztünk és most már együtt simfeltük az akadémiát és Pilotyt. Pilotytól ki is léptem.

A festők abban az időben „Lettenbauernál” találkoztak és mi valóságos forradalmi propagandát csináltunk a francziáknak. Egyízben maga Courbet is eljött a vendéglőbe, ahol olyan jó kedvünk támadt, hogy tánczra perdültünk és maga Courbet is eljárt egy hamisítatlan párisi cancant. Leibl később el is utazott Courbetval Párisba.

Ennek az első napsugaras müncheni emlékek a hetvenedik német-franczia háború vetett véget. A szüleim megijedtek odahaza, hogy a háború engem is elsodor. Hazahívtak. Már benne voltam a művészi életben és hirtelen kipottyantam belőle. Két évig ragadtam otthon és vajmi keveset festettem. Az élet már csaknem messze vetett a művészettől, amikor egyszer megint felébredtek müncheni emlékeim, régi ambícióim és újra kimentem.

*

² Megismerkedésük természetesen sokkal korábbra tehető, legfeljebb a Courbet iránti rajongás még közelebb hozta most őket egymáshoz, és a korábbi kollégiális kapcsolatból barátság fejlődött.

1872 tavaszán érkeztem másodszer Münchenbe. A két évi pihenés nem volt káromra. Kissé eltávolodtam a dolgoktól és most jobban láttam őket, tisztábban. Nagy akaraterővel és szorgalommal fogtam újra a természet tanulmányozásához és kínlódtam vele.

Ez a tavasz különben arról nevezetes előttem, hogy meghozta nekem a Böcklin szomszédságát, ismeretségét, némiképp befolyását. A műtermem az övé mellett volt, bepillanthattam napi munkájába, elbeszélgettem vele a mesterségünkről és ő bátorított olyan dolgokra, amikre azelőtt nem mertem vállalkozni.

Böcklin már akkor nős volt, de nagyon szegényen élt. Támadták, gúnyolták, a képeit nem vették. Ebben az időben jóformán Schack báró, a híres müncheni galéria megalapítója volt az egyetlen „abnehmer”-je. És Schack is szerényen fizetett. Pedig Böcklin akkor már néhány, azóta világhírű képén dolgozott. Emlékszem, hogy a „Pieta”, a „Centaurenkampf” és a saját portraitja a halállal már el is készült.

A műterme, nyilván a szegénysége miatt is nagyon egyszerű, igénytelen, szinte rideg volt. Egy-két festőállvány lézengett benne, néhány szék és a fal mellett háttal fordítva félig kész képek, amiken dolgozott. Gyakran mondta, hogy nem is tudna olyan szőnyeges, kárpitós, agyondekorált műteremben dolgozni, mint amelyben némely piktora a passzióját leli. Túlságosan elvonná a figyelmét arról, amin dolgozik.³

De azért beszélt arról, hogy ha egyáltalán díszítené a műtermét, helyesnek tartaná, hogy rikító nagy színelületekkel borítaná a falait. A szeme szükségét érzi annak, hogy néha egy színbe behatoljon, azt maga előtt lássa és erre volna jó ez a tarka faldíszítés. Az ő eszméje alapján készítettem is ilyen vázlatot egy ideális műteremről, de sohasem valószínűsítettem meg.⁴ Ellenben szokásom lett, hogy amikor festek, néhány színt kenek fel valahol a közelben, hogy a szemem ügyében legyenek.

Böcklin egyidőben megsajnálta, hogy úgy kínlódom természeti stúdiókkal és egy rossz képem miatt megszánt.⁵ Ajánlotta, hogy fessek emlékezetből. Ő maga is, mint mondani szokás, „hasból” festett. Azon év alatt, amelyet szomszédságában töltöttem, egyszer sem állított modellt. Hallottam én is arról a mendemondáról, hogy öregedő feleségének a féltékenysége miatt mondott le a modellekről, de azt hiszem, hogy ez nem igaz. Férfimodellt, lómodellt sem állított. Az impresszióit dolgozta fel és óriási volt az emlékezőtehetsége. Még vázlatot, tanulmányt is alig készített a képeihez.

Ő bátorított arra, hogy fessek emlékezetből. És azt a képet, amelyről legtöbbet tartok, a „Majálist” télen át festettem, ott Münchenben, a Böcklin szomszédságában.

*

³ Leánya feljegyzéseiből tudjuk, hogy Szinyei is az ilyen egyszerűen berendezett műtermet kedvelte.

⁴ *H. E. kat. sz. 96. és 97.*, ugyanis két MŰTEREM-vázlata ismert.

⁵ Valószínűleg a *H. E. kat. sz. 89.*, MADÁRDAL V. KŐASZTAL c. képre gondol, mellyel sokat kínlódtott és a kritika is erősen elmarasztalta.

A természet után nem is dolgozhattam, hanem annál erősebben ébredtek fel impresszióim, emlékezéseim. Oly erős volt a memóriám ezidőben, hogy emlékszem, amikor egy piros virág alakját igyekeztem magamban felidézni és véletlenül a puszta falra tekintetem, annak a zöld sziluettjét láttam, vagyis a complementair színt, amelyet erős nézés után érzékel az ember. Úgy vagyunk ezzel, mint a zenével, hogy elfelejtjük a dallamot és csak napok múlva ébred fel hirtelen az emlékezet és alig tud elhagyni. A festő is így van az impresszióival. A természetben való stúdiumnál az ember néha zavaró körülmények, túlságos sokáig való nézés, vakító fény miatt elveszti a palettával való kontaktusát, nem tudja kihozni a színt, amit később a műteremben emlékezetből egész könnyen megtalál. Természetes, hogy teljesen emlékezetből dolgozni veszedelmes, mert manierismusra vezet. A természet mindig újabb és újabb forrása ihletünknek, enélkül kiszikkad a festékesládánk.

*

Érdekes korszak volt ez az 1872. év. Ekkor kezdődött Münchenben a Wagner művészetének a hódítása. A zenében ki volt adva a forradalom jelszava és ez a festőket is buzdította, erősítette, hogy hadat üzenjünk a hagyományoknak. A festők maguk is Wagner rajongói lettek. A kollégákkal együtt sűrűn jártunk azokra a „Mustervorstellung”-okra, amelyeken Wagner műveit lehető tökéletességgel interpretálták. Kávéházban, sörházban, ahol csak művészek összejöttek, kipirult arczczal reformokat hangoztattak.

Volt egy hetenkinti összejövétel, egy kuglipárti, amelynek Lenbach volt az elnöke. Ő vitte a szót, szerepelt és sosem volt mentes egy kis pose-tól. Erősen rövidlátó volt és ezért pápaszemet viselt. Egy kissé kancsandított is. Már ekkor egészen „lenbachi” modorban festett. Az arcképein a szem és az arc egyéb jellemző vonásain kívül lassankint minden háttérbe szorult. Még a két szem közül is csak az egyiknek a jellemzésére törekedett, a másikat csak hozzá idomította.

Körülbelül ezidőtájt kezdődött Lenbach nagy híre, amelyet nem Münchenben, hanem voltaképp Bécsben alapított meg. Makartot ugyanis Bécsbe hívták, ahol az 1873-iki krach előtt kitűnő dolga volt a festőknek. Drága pénzen keltek el a festmények, míg a pénzügyi válság ki nem tört. Makart lett a hangadó Bécsben és ő közvetítette barátját, Lenbachot a bécsi közönséggel, a legelőkelőbb körökkel, amelyek busás árakat fizettek a Lenbach arcképeiért. Ekkor meg is szakította Schackkal való összeköttetését, amely abból állt, hogy Rómában, Madridban a képtárakban a leghíresebb festményekről másolatokat kellett csinálnia, amelyekkel ma a Schackgalléria tele van.

A kuglipárti tagjai Lenbachon kívül Gedon szobrász és Gabriel Max, a nagynevű festő voltak. Gabriel Maxhoz vonzódtam leginkább és a bohémpanyákon lassankint elválhatatlan barátok lettünk.⁶ A kicsi, igénytelen termetű Gabriel Max és én, akit német kollégáim „der Páli” néven ismertek.

⁶ A Max—Szinyei barátság, mint a levelekből is kiderül, jóval régebben, már 1866-ban kifejlődött, Szinyei valószínűleg egyszerűsítés végett beszél e résznél róla, ha már a kuglipartiról szólt.

Böcklin nem igen fordult meg a bohémtyánokon, mert kissé zárkózott természetű ember volt. Az említettekén kívül Diez, Seitz, Ludwig Herterich, Wagenmüller szobrász, Oberländer és Meggendorfer, a híressé vált karikaturisták látogatták sűrűn a bohémársaságokat. Pettenkofer is megfordult ezidőben Münchenben, sőt tudomásunkra jutott, hogy Verescsagin is ott volt incognito és ott festette egyik híres képét, a nagy mecsetet. A magyarok közül Benczúr, Wagner, Liezenmayer, Székely Bertalan voltak akkor Münchenben.

*

Ebben az időben és ebben a művészi levegőben alakultam ki magam is. Az elveimet, amelyeket akkor vallottam, a tapasztalataim módosították, de nem lényegükben. Megértettem, hogy a mi művészetünk célja nem lehet más, mint a természet hű követése, amennyire gyarló eszközeink megengedik.

A palettánkon a színek korlátozva vannak. A kremsi fehér a legerősebb világításunk, de hol van ez a nap fényétől! Szerencsére nemcsak eszközeink, hanem a szemünk is gyarló, megcsalható. Gyarló eszközeinkkel is művészi módon megcsalhatjuk a szemet, hogy a valóság illúzióját kapja. Mindent lehámozva a művészetről végeredményben azt hiszem, hogy a művésznek ez a legegyszerűbb, legmélyebb törekvése.

Azzal mindjárt tisztában voltam, hogy a kremsi fehérrel sohasem fogom utólni a nap fényét, de ha a complementair színek erős ismeretével és tanulmányával, a színfelületek egymásra való hatásának titkával megcsalhatom a szemet, azt a képzetet kelthetem benne, mintha napfénytől átszaturált vidéket látna.⁷

A legnagyobb művészek korán átlátták, hogy a természetet nem lehet utánozni, nem lehet másolni. Egy pontosan lerajzolt, színeiben pontosan visszaadott dolog a vásznon például egészen másképp hat, mint a valóságban. Ellenben olykor egy ügyesen odavetett színfolttal a szem teljesen azt az illúziót kapja, mintha magát a tárgyat látná. A fotográfia sosem fog konkurencziát csinálni a művészetnek, mert bármily hű is a fénykép, sosem képes úgy megcsalni a szemet, mint a festő művészete, amely korlátolt eszközeivel is kimeríthetetlen.

⁷ A művész unokája az MNG Adattárának ajándékozta Szinyei festészeti szakkönyveit (Ltsz.: MTA 5163/1953). Nem tudjuk, melyiket mikor vásárolta a festő, de a legkorábbi kiadású, 1866-os könyv *dr. Ernst Brücke: Die Physiologie der Farben* c. kötete a lipcei Verlag von S. Hirzel-nél jelent meg. A modern színelmélet alapjait nyújtó, komplementer színeket is tárgyaló művet valószínűleg sokat tanulmányozta Münchenben. A többi könyv sokkal későbbben, az 1870-es évek közepe táján jelent meg, ezeket talán 1882-es bécsi tartózkodása alatt szerezte be. Érdekesebb ezek közül *Guido Schreiber: Die Farbenlehre*. Leipzig, Verlag von Otto Spamer, 1875.; valamint *H. Ludwig: Über die Grundsätze der Ölmalerei und das Verfahren der classischen Meister*. Leipzig, Verlag von Wilhelm Engelmann, 1876. E három művet még egy 1867-es lipcei kiadású vonalperspektíva-könyv (szintén *Guido Schreiber* műve) és egy 1877-es stuttgarti kiadású akvarell-festési kézikönyv egészített ki (*Friedrich Jaenicke* műve) — mindössze ez az 5 kötet tette ki Szinyei szakkönyvtárát. Nehéz persze kielemezni, hogy az időskori művészi hitvallás egyes elemei mikor tudatosodtak benne pályája során, fiatalkori műveinek vizsgálatakor azonban kiderül, hogy az itt leírt ismeretei legtöbb ifjúkori képén már lecsapódtak.

Két állandó és jelentőséggel teljes dolog van benne szerintem. Az egyik a szín. A szín nem a nehézsége, hanem azt hiszem, a könnyebbsége a művésznek. Én mindig úgy éreztem, hogy a szín sokkal alkalmasabb, terjedelmesebb, hajlékonyabb valami mint a vonal. A színnél mindent ki lehet fejezni.

A régieknél látom, hogy pontos rajzot raktak fel elébb, a meztelen aktot, erre rajzolták a ruhát és legvégül a színeket. Mondhatnám, hogy talán épp ellenkezőleg szoktam eljárni. A tájat és az alakokat épp csak hogy jelzem szénnel és mindjárt a színt rakom fel. Ezt a színt modelálok, ennek a hatását tanulmányozom ki, és mintegy ebből fejlesztem ki a rajzot, a formát, a világitás fokát, a tónust, mindent. A szín, azt hiszem, a legnagyobb könnyebbség és a legjelentősebb dolog a festő kezében.

A másik a természet. Ez a megfigyeléseknek, emlékezéseknek és az ihletnek a forrása. De van még egy nagyszerű tulajdonsága, hogy örök időkre ott van ellenőrzés végett. Ez óvja meg a művészt attól, hogy eltévelyedjen és visszavezeti magát a művészetet is mindig, ha véletlenül letér erről az útról, amely nem más, mint hogy a lehető legegyszerűbb eszközzel, a legkönnyebben, a legalkalmasabb módon adja vissza azt az illúziót, mintha a természetet, a valóságot látnók. Ha ma festek egy képet, ezer meg ezer év után is mindig meg lehet győződni igazságáról, őszinteségéről, becsületességéről. Ezért szeretem, ezért tartom nagyra a festő művészetét.

Művészek a művészetről Szinyei Merse Pál¹

Utolsó képeimet, amelyek most az Ernst-múzeumban kerültek kiállításra, családi fészkembem, Jernyén festettem. Ugyanott, ahol különösen festézetem második étapejának legtöbb képe készült s ahol a legnagyobb örömmel ülök a vásznam elé. A magyar felvidéket és különösen Sáros-megyét kedvelem leginkább s az ottani természettel foglalkoztam mindig a legszívesebben piktúrámban is. Próbáltam festeni híresebb és külső megjelenésében nevezetesebb tájakon is, így Olaszországban is, de nem ment olyan jól, mint idehaza. Nem vagyok fotografáló gép, amely mindazt visszaadja, aminek nekiszegzik s csak azt a vidéket interpretálok teljes örömmel,

¹ Megjelent a Művészeti Krónika c. időszaki kiadvány I. évf. I. számában, az 5—6. oldalon (1912. ápr. 1.). A Művészek a művészetéről rovat ismeretlen cikkírója így vezeti be Szinyei nyilatkozatát: „Szándékunk e rovatban a művészeket egymásután megszólaltatni. Elsőnek Szinyei-Merse Pál, a magyar tájképfestészet kiváló mestere, akinek jelentőségével lapunk vezető cikke foglalkozik, művészetéről és művészi elveiről a következő érdekes kijelentéseket tette lapunk munkatársa előtt.” A nyilatkozat hangneme és mondanivalója alapján valószínűnek látszik, hogy a közreadó gondosan ügyelt Szinyei eredeti szövegének pontos lejegyzésére, ezért autográf kézirat hiányában is eredetinek tarthatjuk az anyagot. *Hermann Lipót*: A művészasztal (Bp. 1958.) c. könyvében, valamint a Magyar Művészet folyóirat évfolyamaiban elszórtan találkozhatunk egy-egy hasonló stílusú rövid Szinyei-idézettel, melyet a művész környezetében gyakran megforduló fiatalabb tisztelői jegyeztek fel és adtak közre. Mindezeknél értékesebb e hosszabb nyilatkozat, mely a már idős művész ars poeticájának tekinthető.

amelyhez hozzá vagyok nőve, amelyet nem csak a szemmel, hanem a lelkemmel látok.² Éppen azért idegen reám nézve az Alföld is. Hanem a vármegyémet nagyon szeretem, mert nincsenek benne szertelenségek, nincsenek félelmetes, vad sziklák és nincsenek egyhangú lapályok sem, a természet szelíd, színes és kedves. Itt építettem fel a házamat s a kert, a mezők, erdők, amelyek körülveszik, festői érdeklődésemnek legközelebbi barátai.

Egyáltalában: mindig a természet érdekelt elsősorban s meggyőződésem, hogy az igazán nagy művészet nem is távolodhatik el a természettől. A természet minden szépségének s közelebről minden festői szépségnek a szülőanyja, kimeríthetetlen kincstár, amelyből minden művész bőségesen meríthet. És onnan kell is merítenie. A festészet sorsa is ugyanaz, mint Anteusé: amint eltávolodik az anyaföldtől, a Gaea-tól, a természettől, elerőtlenedik és elveszti az életét is. Amint azonban vele érintkezik, megint visszanyeri az erejét s éppen ezért minden igazán nagy piktúra össze volt forrva a természettel. Ez az egybeforrás természetesen nem jelenti a természet szolgai másolatát: száz festő közül mind a száz másképp és másképp láthatja ugyanazt a tájat, de valamennyinek közös forrása, festői szenzációinak közös eredete a természet. És éppen azért sohasem tudtam egyetérteni azokkal a jelszavakkal, amelyek a természettől való eltávolodást hangoztatják. Oscar Wilde-nak és követőinek paradox álláspontja nézetem szerint egészen hamis: a természettől való eltávolodás, a természet lenézése mindig az elerőtlenedést jelenti. Nagy művészet csak a természet alapján lehetséges s éppen azért a művészet legnagyobb korszakaiban mindig visszatér a természethez. Meggyőződésem szerint a jövő művészet egészséges és eredményes iránya szintén csak a naturalizmus lehet.³

Én, persze, céljaimat a természet interpretálásában mindig a színhatásokra alapítottam és most is a napsütés problémái érdekelnek a legjobban. Mások talán más utakon járnak, de a cél mindig csak egy lehet: a természet visszaadása. Ebből a célból, persze, sokszor használ az ember eszközöket, amelyek a laikus szemnek természetellenesek, de csak akkor, ha nem a kellő nézőpontból, nem kellő helyen és világításban nézi őket. Mindent céljához viszonyítva kell szemügyre venni: a freskót nem szabad közvetlen közelből, az olajfestményt pedig a freskó távolságából nézni. Ezt a különbséget azonban igen sokszor maguk a művészek is figyelmen kívül hagyják és a

² E részt idézi németül Szinyei 1981. 322—323.

³ A kor, de különösen Szinyei naturalizmus-kategóriája nem esik egészen egybe azzal a fogalommal, melyet ma nevezünk naturalizmusnak. Szinyei eszmefuttatásával a természetelvű festés egyedüli jogosságát igyekszik bizonyítani, de tagadja a fényképszerű, szolgai természetmásolást. Töredékesen kifejtett és leegyszerűsített volta miatt nehezen értelmezhető eszményét naturalizmus helyett ma inkább realizmusnak neveznénk, természetesen nem a „parttalan realizmus” értelmében (vö. Esztétikai kislexikon. 3. kiadás. Bp. 1979. „realizmus” és „naturalizmus” címszavait). A Courbet-t személyesen ismerő Szinyei — egyéb kortársaihoz hasonlóan — sosem használta a nagy francia által bevezetett realizmus szót. Lehetséges, hogy a müncheni fiatalság körében, nyelvi nehézségek miatt, Courbet nem kerített sort realizmus-elvének részletes magyarázatára. A realizmus formaelveit kisajátító, később felmerült naturalizmus-kategória azonban Magyarországon is rendkívül gyorsan ismertté vált, Szinyeit megelőzően a Hollósy-kör szóhasználatára terjesztette el.

freskónál indokolt hatásokat pl. átviszik a függő képre, ahol azok teljesen értelmetlenül hatnak. Éppen ilyen indokolatlanok azok a törekvések is, amelyek a természetes hatások elérésére szükséges eszközöket öncélúvá teszik. Összetévesztik a célt az eszközökkel.⁴ A reflexeket, teszem fel, mindenki ismeri és látja, de ezeket csak annyira szabad éreztetni, amennyire a természetes hatás elérése megköveteli, azon felül való hangsúlyozása már természetellenes és érthetlenné teszi a képet. A képnek pedig sohasem szabad érthetlenné lennie, mert dacára az uralkodó ellenkező felfogásnak, azt hiszem, hogy a laikusnak is megvan a maga természetszemlélete, amely természetszemlélet őt a kép megbírálására jogosítja. Ez a joga tiszteletben is tartandó és a nagy művészet mindig tiszteletben is tartotta. A legújabb időkben a közönség és a művészet közötti hézag éppen a piktorok hibája, akik egyes részletproblémákat hajhásznak s akik ezáltal művészet helyett tulajdonképpen tudományt adnak, amely azután persze nehéz és érthetetlen. De az ilyen részletproblémák megoldása nem is művészi véggél, ez legfeljebb kísérletezés lehet, amelynek nem szabad önállóan, befejezett művészi alkotás gyanánt szerepelnie. Ennek a distinkciónak fel nem ismerése nézetem szerint a neoimpresszionizmus néven ismeretes áramlatok legnagyobb hibája. Folyton analizálnak és előtérbe tolnak olyan részleteket, amelyek tulajdonképpen a hatás fokozására valók, de amelyeket nem is szabadna észrevenni.

Hibás lépésnek tartom azt is, hogy a modern művészek közül számosan ú. n. stílust hajhásznak és a stílus jelszava mellett manirokba esnek. Mert stílus tulajdonképpen csak az anyagban keletkezik. Az anyag természete, lehetőségei maguk szabják meg a művészi alkotás szabályait külön-külön minden anyag szerint és ezen szabályokhoz mérten alakul ki a stílus. Más a fa, más a bronz, más az üveg stílusa.⁵ De annak igazán nincsen semmi értelme, hogy azt a stílust, amelyet éppen az anyag megkötöttsége hoz létre, átvigyük az olajfestményre. Ez nem stílust jelent, hanem utánzást, manírt, amely a művészet legnagyobb veszedelme. Az olajfestmény tulajdonképpen a leginkább engedelmessé, a legtöbb lehetőséget nyújtó művészi kifejezőmód, amely legkevésbé korlátozza a művészt. Az ecsettel mindent meg lehet csinálni s ez a körülmény is ama meggyőződésem mellett szól, hogy az olajfestmény igazi célja és törekvése a naturalizmus kell, hogy legyen.

⁴ A művész főként a Nyolcak festőcsoport elveivel száll vitába.

⁵ Szinyei itt az anyagszerűség szempontjaira leszűkítve értelmezi a stílust, és látszólag elveti a személyiséghez kötődő, egyéni stílus létjogosultságát. A „neósook” és a Nyolcak ténykedését bíráló szavai mögött rejlő esztétikai nézeteinek teljes megismerésére azonban nem alkalmas ez a néhány indulatos mondat. Itt és egyebütt kifejtett álláspontja alapján úgy tűnik, hogy Szinyei saját stíluseszményének kialakításánál Goethét követte, aki elsőként használta azt általános művészetelméleti kategóriaként: szerinte „a stílus a mechanikus természetutánzás és a természeti formáktól eltekintő, szubjektivistikus »modor« (Manier) két végletével szemben az igazi, a magasrendű művészet fogalma, az olyan ábrázolásé, amely a természeti jelenségeket formahíven adja vissza, de egyben lényegi, általános vonásait is megragadja” (Esztétikai kislexikon. 622.).

Szinyei Merse Pál mesél¹

Sárosi svarc-gelb urak. — Huszárok „véres karddal”. — A család mártírja. — Egy mérges, podagrás háziúr. — Szalmakalap a vad fűben. — „Svarc-gelb szag”. — Két régi kép a gyermekszobában. — München. — Kudarcok, sikertelenségek. — Szinyei Merse Pál országgyűlési képviselő. — Írók. — Vörösmarty szürke köpenye, piros béléssel. — Nietzsche. — Az arisztokrata.

Szinyei Merse Pál hetvenhároméves. Karosszékekben ül és cigarettázik. Vacsora közben néhány régi emlékéről szól és vacsora után, fekete és likőr közt, tisztelői emlékeiért ostromolják. Ő pedig mesél. A magyar piktúrának ez a zsenije csodálatosan és pontosan emlékezik vissza a másik századba visszahajló életére. Minden emléke egy-egy kép. Míg kedves és érdekes szavait hallgatjuk, eszünkbe jut Weiningernek az a megállapítása, hogy az alkotó lángelme emlékezet.

Három éves korából tökéletes emlékképei vannak. Emlékezik 1848 elejére és az egész magyar forradalomra.

— Sárosban laktunk — mondja, — mikor kitört a forradalom. Az apám gazdálkodott, nem vett részt a szabadságharcban, négy gyermek apja volt, azonkívül nagyapámnak és egy süketnéma nagybátyámnak ellátásáról is neki kellett gondoskodnia. Arra emlékszem, hogy az anyám nagyon nagy honleány volt. Valami hivatalba is járt, Luzsinszky Pál, a forradalmi kormánybiztos nevezte ki ide.² Sárosban igen sok svarc-gelb úr volt, akiktől nem volt maradásunk, elhajtották a marháinkat, elvitették a szénánkat, menekülnünk kellett.³ Később aztán, a hatvanas években, mikor valamiképpen helyreállt a rend, emlékezem, a parasztjaikkal küldték vissza az elrabolt szénánkat, mintha a parasztok lopták volna el.

— Első állomásunk Eperjes volt. Itt egy hátulsó udvari lakásban laktunk. Mikor a branyiszkoik csatát vívták, akkor — emlékezem, — egy utcai szobába vittek, az ablakon át láttam, amint svalizserek jöttek, a jégen elcsúsztak, futottak a németek (az osztrákokat mindig így nevezi) és aztán jöttek a magyar huszárok, amint a régi képeken látni „véres karddal”. Közvetlen az ablak előtt lovagoltak el. Guyon is

¹ Megjelent az Esztendő című folyóirat 1918 májusi számában, a 63—69. oldalon A Pesti Napló kiadásában. A Hatvány Lajos főszerkesztő, valamint Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső szerkesztésében megjelenő folyóirat meg nem nevezett munkatársa interjút készített Szinyeivel. A cikk írója meglehetősen szabadon kezelhette a Szinyei által szolgáltatott anyagot, mert az áttisztítás után nehéz megállapítani, melyik részeket tarthatjuk hitelesnek. Mivel azonban másutt nem említett történeteket is ismertem, érdemes az egészet közölnünk és a biztosan hibás részeket lefejtünk.

² Luzsinszky Pál a helyes név, és az anyja „hivatala” az volt, hogy az eperjesi honvédkórház önfeláldozó vezetője volt.

³ A Sárosba beözönlő cári orosz csapatok elől kellett a családnak elmenekülnie, hiszen a forradalom leverését segítő idegenek életveszélyt jelentettek számukra, míg a „svarc-gelb” urak csupán kellemetlenkedni tudtak.

ellovagolt ott, feszengve a lován, parádésan. Nekem ez nagyon tetszett akkor. Mint gyermek sokáig utánoztam őt. A vesszőparipámon úgy ültem, mint Guyon.

Az eperjesi csata után Márkusfalvára kerültünk. Apám nővére, Szinyei Merse Emma megismerkedett Dessewffy Arisztiddal, a későbbi aradi vértanúval, aki akkor nyugalmazott őrnagy volt. Nagypámmal whistezni szokott. Pesten esküdtek össze a jegyesek. Október 6. után a családban, tudom, sokáig nagy gyász volt. Emma nénémet kegyelettel vették körül. A vértanú arcára nem emlékszem, úgy látszik, hogy az arcképei, melyeket később láttam, elmosták az emlékét. Csak arra emlékszem, hogy egyik öccse, Dessewffy Kálmán, aki szintén sokat járt a házunkhoz, elbeszélte, hogy az aradi várban megkereste a holttestét és meg is találta, de azt mondta, hogy a holttestét feldarabolták és egyik lábát nem találta meg.

— Később Mucsonyba, Borsodmegyébe kerültünk, itt lakott anyám nagyanyja, özv. gróf Csákyne, született Jekelfalusy Terézia. Ezen a helyen mi gyerekek egy dombon pincéket ástunk a homokban. Üveges hintón mentünk innen tovább, nagy ígáslovak húzták a kocsit, a tót kocsis a nyeregben hajtott. Mikor Mezőkövesd felé voltunk, éjszaka a kocsi felfordult, úgy hogy anyám is megsérült. Emlékszem, engemet okoltak ezért, — „a Pali rúgdosta a mamát”, — mondták. Aztán apámmal és nagybátyámmal lejöttünk Pestre. Laci bátyám, aki külön bricskán ment két lóval, a nagy hőségben napszúrást kapott, úgy hogy borogatni kellett. Pesten a Tigrisben szállottunk meg, itt vörös, nyers húsokat kaptunk enni, amikkel nem voltunk megelégedve. A mai Türr István-utcában szálltunk meg először, egy nagy házban, melynek nagy udvara volt. Egy mérges podagrás háziúrra emlékszem, aki állandóan lármázott, különösen a susztergyerekekre. — „Te fekete rigó”, — ilyeneket mondott.

Valahogy elkerültünk a Svábhegyre is, melyen akkor még rozoga faházak, dobogós verandák voltak. Itt egyszer Zsiga öcsém, aki vézna, de nagyon értelmes gyerek volt, szaladgált a fűben. Egy nagy-nagy szalmakalap volt a fején. A vad fűből nem is látszott más ki, csak egy nagy-nagy mozgó szalmakalap. Odajött egy úr, aki az öcsém fejére tette a kezét és megkérdezte, hogy hogy hívják. „Szinyei Merse Zsigának hívnak”, — mondta, — „itt az apám is, anyám is, jöjjön bácsi, hozzánk” — és megfogta a kérdezőnek az ujját. A kérdező Klauzál Gábor volt, a forradalmi miniszter.

— Láttam muszkákat is. Barna köpenyűk volt. Erre emlékszem.

— A forradalom után gróf F., aki akkor kerületi főnök volt és híres svarc-gelb úr, meglátogatta az apámat Szinyeújfalván. Ott ebédelt nálunk, a főszolgabíróval együtt, aki elkísérte a kerületi kormányzót. Tokai bort ittunk az ebédnél. Mikor a svarc-gelb urak elmentek, édesanyám, aki nagy honleány volt, az összes ablakokat kinyitotta, pedig még nem is jártak messze, azt mondta, hogy nem bírja ezt a svarc-gelb szagot. Én magam is segitettem nyitogatni az ablakokat.

Sohasem készültem festőnek, rajzolgattam néha-néha, babrálgattam, családkban senki se foglalkozott rajzolással vagy festéssel. Két képre emlékezem gyermekkoromból: egy Murillo madonna lógott az ágyam fölött Szinyeújfalván és Dannhausernek egy képe, egy szoptató anya. Különben csak rossz képeket láttam.

— Az első daguerrotype, ami kezembe akadt, Dessewffy Arisztidnek, a vértanúnak a képe. Tizenhét-tizennyolc éves koromban Nagyváradra kerültem és mint dilettáns festegtettem egy ottani festőnél, Mezeynél, aki felfedezett és rábeszélte apámat, hogy adjon erre a pályára. Az apám maga vitt Münchenbe. Az érettségit még letettem, akkor már nem szívesen tanultam, de tanárjaim jó fehér papok voltak. Azokkal lehetett beszélni.

— 1864 tavaszán már Münchenben voltam. Épp akkor halt meg Maximilian király. Még láttam a temetését is. Végigjártam a festőiskolát rendszeresen. Aztán Pilotyhoz kerültem. Piloty nem volt jó festő, de nagyon jó tanár volt. Tanítványait nem erőszakolta a maga modorára, akiben valami más tehetséget látott, abból kiszorította a másik „zaft”-ot. Piloty felesége maga adott egy impresszionista képemhez gyerekpólyákat.⁴

Hogy miért kezdtem másféle képeket festetni? Az akadémikus modorban semmiféle jó képet nem tudtam csinálni, pedig sokat próbálgattam történeti képeket is festeni a harmincéves háborúból és egyebeket.⁵ Dehát ez nem ment. Láttam, hogy a természet egészen más, mint ahogy akkor festettek. Aztán akkor jöttek haza a párisi kiállításból piktorok, akik megbotránkozva beszéltek el nekem, hogy a franciák a fűvet mindig zöldnek és az eget mindig kéknek festik. Ahá, szóltam, akkor én is megpróbálom majd a jernyei emlékeimet megfesteni, megpróbálok az ő regulájuk szerint festeni. Természetesen azt mondták, hogy nem tudok rajzolni, minthogy nem tudom az ő regulájukat.

— Itt Münchenben találkoztam Munkácsyval, de rokonszenvezni nem tudtunk egymással. Courbet is meglátogatott bennünket. Egypárszor el is jött a müncheni piktorok társaságába. A „Lettenhauer”⁶ nevű kis sörházban reggelig velünk ivott, kánkánt táncolt, francia dalokat énekelt. Közülünk senki se tudott franciául. De azért nagyon jól megértettük egymást. Szídtuk az akkori piktorokat.

Münchenben és Bécsben 1873-ban kiállítottam a *Majálist*. Nem hozta meg azt a sikert, amit vártam, elcsüggedtem, megházasodtam, a birtokot is átvettem, mert édesatyám még az életében megosztott bennünket és kellemesebbnek is gondoltam otthon élni, mint künn a világban, tülekedni. Láttam, hogy ennél jobb képet nem tudok festeni, bármennyire is erőlködöm, gondoltam legjobb lesz, ha abbahagyom az egészet.

— Hogy szenvedtem-e ettől a lemondástól? Nem ment egészen egyszerűen. Sokszor készülődtem Olaszországba, Florencbe, Böcklinhez. Apám akkoriban már beteges volt, májbeteg, a feleségem gyermeket várt. Emlékezem, éppen útra készültem, mikor

⁴ Az ANYA ÉS GYERMEKEI c. képről van szó, melynek gyorsan elkészült kis vázlata annyira megtetszett Pilotynénak, hogy elkérte azt férje tanítványától.

⁵ A müncheni festői körökben főként Diez vette képei tárgyát a harmincéves háborúból, nincs tudomásunk róla, hogy Szinyei próbálkozott volna e témával, vagy ha igen, akkor valahol lappanghat ilyen műve.

⁶ Helyesen: Lettenbauer. Szinyei egyébként beszélt franciául.

az apám szomorúan mondotta, hogy ő már életében nem is láthatja az unokáját. Erre kicsomagoltam az összes bőröndöket, otthonmaradtam és másfél év múlva meg is halt az apám. Aztán jöttek a gyerekbetegségek, a difteritiszek, én megszöktem Bécsbe, vissza akartam menni a világba. Pestre nem volt gusztusom jönni, itt akkor még egyáltalán nem volt művészi élet. De Bécs se való piktorinak.

— Tíz év telt el így. Jernyén időközben valamit festegettem, de a környezet nagyon lehangolt. A sárosi értelmiség európai nívón állott, irodalomban, tudományban, zenében, csak a festészet iránt nem érdeklődött. Berzeviczy báró a feleségével, a nagynénemmel együtt megteremtette a magyar színészetet Kassán. Az öreg Berzeviczy maga is színész volt a Burgszínházban, Ferenc császár alatt.

— Én tehát nem is dolgoztam évekig. Kiállítottam a „Pacsirtát”, a „Majálist” Bécsben is, de nem tetszett. Akkor nagyon megharagudtam, hazajöttem, talán örültem is, a velem született restségnél fogva, hogy nem kell dolgoznom. Időközben meglátogatott engem valami porosz-lengyel Jernyén, akinek megmutogattam a készenlevő képeim, a „Majális”-t, a „Pacsirtá”-t, a „Lila arckép”-et s csak annyit mondott: „Glücklicher Mensch, dass Sie die Natur so schön sehen”. Ez volt minden mondókája. Később a 90-es években aztán divatba jött a plein air, kilökött szó lett. Akkor látogatóim már meg-megálltak a régi képeim előtt és ezt mondták: „Nézd, ez csakugyan plein-air.”

— Elkedvetlenedésem után képviselőséget vállaltam egy teljes cikluson át. 96-tól 901-ig képviselő voltam. Bár a megyénél egyet-mást ismertem a politikából, mint kibic, az országos politika új volt a számomra és izgatott. Beleláltam a konyhába és megértettem a mondást: „Parva sapientia regitur mundus”. Képviselőtársaim különben alig tudták, hogy festő vagyok, valamit pingálgat otthon, gondolták. Képviselői életemben nagy tisztelője voltam az öreg Tiszának és igen sokra tartottam Szilágyi Dezsőt, aki engem is szeretett.

Most azt kérdezik tőle, hogy milyen viszonyban van az irodalommal. Szinyei Merse Pál hetvenéves korában Berlinben végignézte Reinhardt előadásában Wedekind darabját, a *Frühlingserwacht* és sokáig rajongva beszélt róla. A magyar irodalomról ezt mondja:

— Anyám, minthogy nagyon is a magyar irodalom irányába akarta lekötni az érdeklődésemet, annakidején talán az ellenkezőt érte el, én nagyon sokat olvastam külföldieket.⁷ Aztán volt egy házitanitóm is, szabadgondolkodó és szabadszájú, aki korán belém oltotta az európai kultúrbacillust. Magyarok közül Petőfit olvastam, de anyám sokkal többre tartotta Aranyt és Vörösmartyt, akivel levelezett is. Egy régi Vörösmarty-kötetben a *Szózatnak* az a két híres strófája, melyben a „nagyszerű halálról” esik szó, át van húzva ceruzával. Nálunk a családi hagyomány azt tartotta, hogy ezt a két szakot maga Vörösmarty húzta át. Anyám Balatonfüreden különben egy vagy két szezont együtt töltött az öreg Vörösmartyval. Ha hűvös volt, vagy este,

⁷ Íme a magyar képtárgyak iránti érdeklődése megcsappanásának egyik lehetséges kulcsa.

szürke köpenyt viselt, piros béléssel. Radmantelt, amely akkoriban divatos volt. Arany Jánost nem láttam. Egyszer anyám adott hozzá egy ajánlólevelet. Fel is kerestem, de nem volt otthon.

— Írói? Shakespeare, Swift, Goethe, Balzac, Zola. Az orosz írók közül Dosztojevszkit. Csehovot, Gorkijt olvassa. Valaki Tolsztojt említi.

— Őt kevésbé kedvelem — teszi hozzá mosolyogva a hetvenhároméves Szinyei-Merse Pál. Nietzsche nagyon szeretem, állandóan olvasgatom minden írását. „Jenseits von Gut und Böse . . .” Egészen azt vallom, amit ő. Az életbölcselete, a politikája teljesen megegyezik az enyémmel. Régi arisztokrata-családból származom.⁸ De csak azért tartom magam nemesnek, azért nem érzem magam „Heerdenmensch”-nek, mert alkottam valamit.

⁸ Nem valószínű, hogy az arisztokrata szót használta volna, mert büszke volt nagyon régi, de középnemesei származására. Viszont számtalan megnyilvánulásából tudjuk, hogy szellemi arisztokratának tartotta magát.

Szinyei Merse Rózsi feljegyzései apjáról

Csendes estéken apám szeretett a régi időkről és emberekről mesélni, igyekszem mindent úgy elmondani, amint tőle s legfiatalabb testvérétől, Istvántól hallottam.¹

Félix fivérem jobban ismerte az embert, közelebb állott hozzá, mint én. Én jobban ismertem a művészt, a művész lelkét. Ez természetes, hiszen én sajnos gyermekkoromban csak néha voltam Jernyén (időnként a nevelőnővel pár hétig ott laktunk), állandóan anyámnál voltam.² Ha Jernyére jöttem, mindig sírnom kellett, látva jóságos apámat oly egyedül, ha Félix a tanulás végett Eperjesen volt. Úgy fájt nekem, valami elhagyatottságot és űrt éreztem a kedves otthonban. . . Nem is tudtam miért, hisz látszólag Apám jól, kényelmesen élt, megvolt mindene, kitűnő ellátása: az öreg Jóska inas és felesége kitűnően főztek, és jól gondozták. Élvezte szép kertjének, gyümölcsfáinak fejlődését, a mezei munkát és eredményét, a kedves ismerősök látogatását,

¹ A feljegyzések több időpontban keletkeztek. Egy részük a Szinyei-Társaság által tervezett felolvasáshoz készülhetett, valószínűleg a szokásos Szinyei-émléklések egyikéhez, még a háború előtt. Apja zenei tehetségéről írt részéhez például odairta, hogy „lejátszani apa valcer-törredékét” — talán ezért is nem kottázta le apja egyetlen szerzeményét, ha zongorán úgysis bemutathatja. Számtalan magyar nótát egyébként a hangok betűjelével rögzített magának, valószínűleg apja kedvenc nótáit is bemutatta volna a tervezett előadáson. Az évek során felgyűlt jegyzetanyagot Szinyei Merse Rózsi maga szeretete volna sajtó alá rendezni. Erre *Hoffmann Edith* is biztatta, miután a könyvében közzétett oeuvre-katalógust is zömmel a festő leánya segítségére támaszkodva készítette el. A háború alatt, egy füzetbe gyűjtött feljegyzései elé ezt írta bevezetőnek: „Arra törekszem, hogy olyan dolgokat mondjak el, amit mások nem mondtak még. Viszont néha muszály ismételni olyasmiket is, amit mindenki tud. Néhol értelmetlen ez a fogalmazvány, de csak saját részemre, emlékeztetőül készült feljegyzések, Schlagwortok. Ha még élek, akkor kidolgozom, sorrendbe rendezem. — Sashalom, 1944. szept. 17.” Ebbe a füzetbe és egyéb, papírcetlikre sebtében felvázolt jelzések, félmondatokat emlékeztetőnek szánta a későbbi feldolgozáshoz. A törredékek egy részét sajnos nem tudtuk felhasználni és örökre megfejthetetlenek maradnak, hiszen nem él többé olyan személy, aki ezekről felvilágosítással szolgálhatna. A háború és súlyosbodó betegsége megakadályozta az évtizedeken át tervezett feldolgozást. Ezúttal csupán a feljegyzések rendszerezésére vállalkozhattunk, a csonka törredékek kiegészítése mindörökre elmarad.

² Az 1881-ben született Rózsit és az 1886-ban világra jött Adrient Szinyeiné 1887-i válásakor magával vitte új családjába a fricsi kastélyba, csupán Félix maradt az apjával.

tréfákat, vígságot, mindent, és mégis az a mély seb, az elhibázott családi élet soha se gyógyult be.

Nem volt igazán társas lény, legjobban szeretett otthonában nyugodtan lenni. Jobban örült, ha testvérei jöttek, ebédekre, vacsorákra, közben körüljárták a kertet, megmutatta, ha valamit ültetett vagy átalakított, gyümölcsöst létesített . . .

Bár egészséges humorát élete végéig megőrizte, mégis komoly ember volt, s az életet komolyan vette. Jellemezte a nagy becsületesség. Talpig becsületes, igaz ember volt, soha nem hazudott se nagyban, se kicsiben. Határozott, világos, logikus őszintesége, igaz lelke híven tükröződik képein, melyeken nyíltan és őszintén fejezte ki magát.

Általában a családot a kölcsönös szeretet jellemezte szülők és gyermekek között egyaránt, minden póz és tüntetés nélkül. Természetes, őszinte, meleg szeretettel ragaszkodtak egymáshoz, lehet mondani életfogytiglan. Azért jól ismerték egymás gyengéit is, és páratlan, jóízű humorral kifestették egymást, de soha sem bántó módon. Azonban, ha komolyan segíteni kellett egymáson, azt kész örömmel tették, és mindig helyt állottak — csekély kivétellel. László és Józsi hangos, mulattató tréfákkal, Zsiga és Kálmán egyedülálló csöndes humorral, valamennyien éles megfigyelők. Tulajdonképpen mindenik testvér egészen eredeti, különlegesen kedves egyéniség, s több megemlékezést érdemelne. Ninon csöndes, szelíd természetével szintén értette a tréfát, kedves, okos teremtés volt . . .

Mind a művészi, mind az orvosi pálya akkoriban szokatlan volt a nemesi családoknál, de nagyatyám olyan haladó szellemű és olyan valódi demokrata volt, hogy minden előítéletet mellőzve, tisztán fiai képessége szerint döntött. Nagyapa hosszas betegség után, de korán meghalt, csak 56 évet élt. Ez nagy csapás volt apámra, mert a legjobb apát és megértő jó barátot veszítette el benne. Erről is, mint mindenről, ami mély nyomot hagyott a lelkében, keveset beszélt — különben sem volt bőbeszédű. Csak mikor később az eperjesi vármegyeháza részére festette arcképét (részben emlékezetből, részben fénykép után, a díszmagyarhoz testvére, Kálmán állt modellt a jernyei atelierben), akkor esténként néha beszélt nagyapáról s ezek a reminiscenciák az én lelkemben is mint egy ideált rögzítették le. Roppant érdekelt a kép engem, és sikerült elérnem, hogy apám megengedte, hogy néha bent maradjak vele az atelierben, ha fest. Csöndesen meghúzódtam egy sötét sarokba, és meg nem szólaltam. Hogy ne érezze kíváncsi tekintetemet a munkáján, egyszer fogtam egy darab papirozt és szentet, és az arcot a képről kontúrban lerajzoltam (az arc előbb lett kész, csak a díszmagyar részleteivel bibelődött sokat). Pihenéskor odanéz apám: „Hát maga mit csinál?” — kérdi. Megmutatom. „Nó, hisz ez egész jó” — mondja, s máskor is bemehettem hozzá. Már attól boldog voltam, ha a festékszagot éreztem.

A műteremben több úgynevezett Malstock volt, azaz gyalult léc, felső végére puha rongyok kötve. Ezt a képhez lehetett támasztani, hogy a kezét rátámasztva az aprólékosabb részleteket biztosabban lehessen megrajzolni. Így például nagyapám díszmagyarban megfestett képén az ékszerek festésénél használt apám Malstockot.

Persze nem éltem vissza a helyzettel, s nem mentem be mindig, de nemsokára már szabad volt az ecseteket megmosni. Lent a kertben volt egy kis patak, abban kellett tisztára mosni az ecseteket szappannal, ő maga tanított meg. De a palettát egyelőre még maga tisztította. Én egészen boldog és büszke voltam, hiszen így sokkal közelebb jutottunk egymáshoz. Ha ketten maradtunk, lassan-lassan elkezdünk esténként a művészetről beszélgetni. Én kérdeztem, s ő felelt, mesélt Böcklinről, G. Maxról, Makartról stb., híres képekről, s mind többet tanultam tőle. A jernyei kandalószobában kedvenc kényelmes karszékéből nézhette a falakon függő fényképeket, melyeket olaszországi utazásáról hozott haza. Ott volt Tizian Assuntája, Rubens: A szabin nők elrablása, Tizian Venusa, Veronese Európa elrablása s a Kánai menyegző, és két Max kép. Ezekről is beszélt, elmondta a színeket s véleményét. Még én akkor semmit se láttam, még Pesten se voltam. Először mint iskolás lányt a Millenniumkor vitt el Apám Pestre, hogy lássuk a kiállított képeit, Munkácsy Ecce Homóját, a Feszty-körképet. Nagy áhitattal néztem őket ottan. Este az Operába vitt el, éppen a Rajna kincsét adták. Egyáltalán mindig gondolt arra, hogy tanítson, műveljen engem. Mondta, hogy egy úrinőnek franciául és angolul kell tudnia — mindjárt igyekeztem is tovább tanulni. Mutatta, hogy kell a kést, villát tartani, az evésben nem szabad válogatni (mindenből kellett enni, legalább egy keveset, hogy önfegyelemre szoktasson), s lehetőleg szépen írni, nagy, olvasható betűkkel. Egyszóval figyelme mindenre kiterjedt.

Ritkán volt szigorú, de akkor nem engedett. Láta, hogy nem vagyok valami ügyes modorú, s ebben is nevelni akart. Egyszer egy idegen úriember vendég érkezett Pestről (már nem tudom, ki), és ebéden maradt. Apám kijelentette, hogy nekem kell az asztalfőn ülnöm, én vagyok az egyetlen nő, s az úgy illik. Még csak 15 éves voltam és roppant zavarba jöttem s tiltakozni próbáltam. Apám nem kegyelmezett, a végén sirtam, és dagadt orral, kivörösödött szemekkel ültem az asztalfőre, ami nem igen vált díszére az ebédnek. Boldog voltam, amikor vége volt, s nagyon szégyelltem magam. De beláttam, hogy apámnak megint igaza volt, mint mindig. Félix, mint fiú is nagyon respektálta, elég volt, ha csak rászólt: „no mi lesz?” s mindjárt igyekezett megtenni, amit kívánt.

De az elismerést olyan gyöngéd kedvességgel tudta közölni, hogy az embernek meleg lett a szíve tája.

Talán 12 éves voltam, mikor kocsin mentünk Szinyére. Óriási nyári zivatar után nagy sárban, de a nap már verőfényben, s mikor mind tikkasztóbb lett a meleg, én levettem a kabátomat és összehajtottam a béléssel befelé. Apám mosolyogva rámnéz s kérdi: „maga véletlenül hajtja így össze a mantlit, vagy akarattal? — Akarattal — mondom én —, hiszen nagyon freckel a sár, s ha a bélés sáros lesz, akkor a ruhám is sáros lesz, így meg csak a kabát piszkolódik be — mondom. Apám megsimogatott bravó fiacskám, jól van. Apám is azt mondta, hogy nem az a fontos, ami kívül van, de ami belül van. Érdekes — tette hozzá —, hogy ilyesmit is lehet örökölni. Minden más ember a bélést hajtja kifelé, de ezt csak apától láttam.” Ez az elismerés és az analógia nagyapával oly boldoggá tett, hogy soha se felejttem el.

*

32 éves koromban, 1913-ban kezdtem festeni tanulni, egy kedves barátnóm, Ghyczy Emma rábeszélésére próbáltam meg Frischaufnél. Ide apám maga kísért el, s bemutatott, mert szükségesnek tartotta, hogy másokkal együtt, iskolában tanuljak. Nagy örömmel fogtam hozzá s eleinte rohamosan haladtam, s már a harmadik fejem egészen meglepte apámat. Sógornémnek azt mondta, hogy sokkal nagyobb a tehetségem, mint gondolta, s örül, hogy komolyan tanulok. Így lettem festőnő 32 éves korban.

Mind ekkor, mind később, minden este beszámoltam az iskolai tapasztalatokról, és ő felülbírálta, s néha rosszalotta a tanárim felfogását. Frischaufnélől később ő maga vitt el Karlovskyhoz, mert azt mondta, hogy a szigorú és részletes rajzot kell megtanulnom, de később Glatzhoz vitt, hogy Karlovsky keménységét elfelejtsem.³ Haragudott, ha mestereim nem ismerték el tehetségemet, hiszen természetes, hogy azok koromnál fogva egy megátalkodott ős-pictornénak tartottak, csupán apám tudta, hogy egy pár kísérleten kívül alig próbálkoztam mindaddig, míg Frischaufnél elkezdtem a tanulást. Tanultam még Iványi Grünwaldtól és Rétitől is, de mindez már a háború alatt volt s az akkori fáradtságos, komplikált élet nagyon elővette gyenge fizikumomat, tehetségem megállt, majd hanyatlott. De hát minden rossznak van jó oldala — mondják, s ennek igazán volt. Minden este referáltam a festőiskolában szerzett tapasztalatokról, s így automaticen benne voltunk máris a művészet témájában, mely kiapadhatatlan. Oly sokat tanultam, lelkileg annyival gazdagodtam, hogy ennek kapcsán mégse vesztettem el ezeket az éveket.

Már szabad volt az Andrassy-úti műtermében dolgoznom, sőt, megtörtént, hogy én egy csendéleten dolgoztam, ő pedig a Vág völgye című tájképen, melyet emlékezetből festett. A motívumot a vonatból látta: őszi sziklás táj, lent a Vág. Teleki Sándorné egy kiállításon azt mondta neki, hogy túl egyszerű cím a Vág völgye ennek a gyönyörű képnek. Apa azt felelte: Ez is lehetne a címe: „Rauschender Strom, brauschender Wald, strotzender Fels mein Aufenthalt.”⁴

*

Egyszer a kezembe adott egy sötét szürke alapozású vásznat, s feladatomból tűzte ki, hogy az fehér festékekkel rajzolva fessek le valamit. Éppúgy az esti croquishoz vigyek fekete papirost, s az aktot fehér krétával modellálva rajzoljam meg. Nem volt könnyű feladat. Viszont megkívánta, hogy tollrajzokat csináljak, ő maga elkísért a

³ A Főiskola évkönyvének tanúsága szerint Sz. M. Rózsi 1913—14-ben volt ott beiratkozott növendék, míg a nagybányai művésztelepet 1918 nyarán látogatta, mint rendes növendék.

⁴ A kérdéses kép végül VADREGÉNYES TÁJ címen került be *Hoffmann Edith oeuvre-katalógusába* (H. E. kat. sz. 230.). 1917-ben festette s a kiállításokon még PATAK PARTJA ÖSSZEL, FOLYÓ PARTJA ÖSSZEL címen is szerepelt. Színei kiváló zenei műveltségére jellemző, milyen játszi természetességgel tudott egy ide illő Schubert-dalt idézni a képcím egyszerűségén fennakadó hölgynek. A Friedrich Rellstab versét megzenésítő Schubert-dal címe Aufenthalt, mely a Schwanengesang ciklus ötödik dala (Szabó Katalin szíves közlése).

Szépművészeti Múzeumba, bemutatott az akkori könyvtárosnak, s kérte, hogy híres művészek rajzait mutassa meg nekem.

Nem szerette az akkor annyira divatos vastag fekete konturokat, legfeljebb ha nagyon művésziessé voltak, akkor bocsátotta meg. Nem konturok kellene, de az ecsettel, a világossággal kell rajzolni. Ez igen fontos — mondotta. Az árnyék mély s erőteljes legyen, de könnyű, átlátszó, vékony festékkel, meleg színekkel. Érezni lehessen, hogy a levegő és reflexek belejártsanak, de detail ne legyen benne, hiszen a megvilágított részek elvonják azokról a figyelmet. Árnyékot vagy sehogy, vagy jól, de megfesteni muszáj — mondotta egy politikus híres mondására az analógiát. A világosságot az árnyékkal összeköti az átmeneti tónus, finom szürkék, zöldek árnyalatok. A megvilágított részek erőteljes, pasztózus ecsetvonásokkal, vastagabb festékkel festve, pontosan éreztetett formákkal erősen dominálnak, s mindig világossággal kell rajzolni, a világos ecsetvonásokat ráhúzni az árnyékokra — a sötét árnyékokkal belemenni a világosságba soha se szabad. Ezek igen fontosak. Ezek talán akadémikus szabályok, de mindig helyesek maradnak, ezeket nagyon respectálta. Megvette nekem Balló Ede könyvét, az Olajfestés mestersége címűt, és ajánlotta, figyelmesen olvassam el, mert igen tanulságos.⁵

*

A Majálisról mesélte, hogy több rétegben festette, aláfestés Elfenbein-schwarz, Zinnober. Majd mikor mindinkább kész lett, sok lazúr és reflex, sok Mittelton jött rá, az átmeneti szürkékre igen nagy súlyt helyezett.⁶

*

Bár Böcklin nehezkesebb, keményebb, nincs tájain az a levegős könnyedség és természetűség, mégis nagyon megértették egymást, természetük sokban egyezett. Mintha bilincset vett volna le apám lelkéről, amikor arra buzdította, hogy a színek erejét mindig fokozza és fokozza. Ennek hatása alatt festette a Múterem II.-vázlatot s rajta fönt a hangskálát. Kevesen tudtak úgy festeni kezét, mint Böcklin, nézzük meg a Pietát, tökéletesebb kezeket tán a világon senki se festett. Lenbachnak is ő festett kezeket, ha kellett. Apám is nagy hangsúlyt helyezett a kezek festésére.

*

⁵ A festő leányának emlékezései megcáfolják azt a több szerzőnél előforduló nézetet, hogy Szinyei teljesen ösztönös alkotó volt. Az itt ismertetett módszer fiatalkori főművein is felismerhető, és jól megvilágítja Szinyei tudatos, gondosan mérlegelő alkotásmódját.

⁶ Éppen e módszere miatt lehet csak különösen óvatosan tisztítani és restaurálni Szinyei képeit. A nem kellően körültekintő kezelés esetében fennáll a veszély, hogy a kép befejezésekor feltett lehelletfinom lazúrok a lemosás áldozataivá válnak, mint ez néhány Szinyei-képnél sajnos már előfordult.

Ha képeken nem tudtam valamit kihozni, odajött, magyarázott, de hiába, akkor csak nem sikerült. Már kezdett haragudni, „maga miért nem akarja úgy csinálni, ahogy mondom”. — Hogyne akarnám, de meghaladja az én képességet. — „Dehogy, csak akarni kell” — mondta ő. Félix megszólal: Ugyan apa, mit tárgyalnak annyit, fogjon egy ecsetet és egy perc alatt meglesz, amivel ő órákig kínlódik. — „Az nem lehet — mondta apám — mi mind a ketten olyan becsületesek vagyunk, hogy ilyen svindlit nem akarunk. Mindenki úgy fest, ahogy tud. Rózsi nem is akarna idegen tollakkal ékeskedni.” — De Félix újra beleszólt: Mi baj lesz, legfeljebb észreveszik. — „No hiszen ha jó lesz a kép, akkor úgyszólván azt fogják mondani az emberek, hogy segítettem, de mi akkor nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy ez nem igaz. Azt akarom, hogy azt mondhassuk, hogy sohase segítettem.”

*

A fiókjában oly gyöngéd szeretetre valló kegyeleti tárgyakat őrzött, hogy könnyezni lehetett rajta. Elhalt kis leányának, Mariskának kicsi, ügyetlen ujjaival készített utolsó kötését, másoknak ivópoharát. Apjának kesztyűjét, anyja nemzetiszin szalagját, melyet ünnepélyeken hordott, valakinek pár sakkfiguráját, kis gyerekjátékot, a mi és a kis unokák gyerekkori leveleit stb.

*

Az apja volt az eszményképe, mindig szinte „kalaplevéve” emlegette. Úgy látom én is nagyapát a karszékében ülve, gondolatokba mélyedve, szíva a csibukját, mint a kiválóság, lelki nemesség, tisztesség, meleg szívű bölcsesség, okosság és emberi jóság megtestesítését; amit ő tett, vagy mondott, az abszolút helyes és jó volt. Apám utolsó idejében mondta nekem: „Aztán majd ne engedje, hogy az emberek mindig azt higgyék, hogy apa nem méltányolta a festést. Mindig csak mamát emlegetik, pedig apa még jobban megértette. Ő keveset szólt, az igaz, de ahogy nézte a képeket s néha a szeméből egy könnycseppet törült le, az többet ért nekem minden ékesszólásnál.” Hiszen számtalan levele is tanúskodik arról, hogy megértette fiát, átlátta nagy horderejét tehetségének, és minden tőle telhetőt elkövetett, hogy segítségére legyen, fia művészi tanulmányait előmozdítsa. Ha volt köztük nézeteltérés e téren, az inkább a korszellem hibája s akkori ízlése . . .

Tagadhatatlan, hogy a vidéki nemesség a festészetről, szobrászatról sokkal kevesebbet tudott, mint például zene, irodalom és költészetről, tudományokról. De ennek oka nem a kulturérzék hiánya, hanem nagyrészt a közlekedés nehézsége volt. Elsőrangú könyveket, kottákat be tudtak szerezni, és több vagy kevesebb tehetséggel fölhasználni, megtanulni, de a műalkotásokat látni kell, hogy megismerjük. A birtok, a család, a politika nagyon is az otthonhoz kötötte a vidékieket, pedig elutazni olyan helyekre, hol műalkotásokat láthattak, igen sok időbe telt volna. Fényképezés még alig volt, s így a kor ízlése szerint elterjedt történelmi képeket és

fametszeteket ismerték, vagy az ősök jól-rosszul megfestett képeit, de egyebet csak azok láttak, akik messzire utazhattak.

Az akkori körülmények sokkal jobban kedveztek a zenei műveltség kifejlesztésének. Például a Jekelfalussy családban többen is zenéltek. Így Vincze püspök, Jekelfalussy Valéria nagybátyja nagyon képzett zenész volt. Egyik testvére, Sándor gyönyörűen zongorázott, messze földön híres volt zongorajátékáról s a magyar nóta kiváló ismerője. Másik testvére, Albert operaénekes volt — nagy dolog volt ez akkor nemes embernél! Később Afrikába utazott, s ott nyoma veszett. Jekelfalussy vér volt az Eperjesen élő mérki Piller családban is. Apám szinte büszkén emlegette, hogy Piller József és felesége mily nagy kultúrával játszották a legmagasabb klasszikus zenét. Gyermeküket Beethoven, Mozart, Schubert zenéjére altatták el. A Wagner operák partitúráit megrendelték és kitűnően játszották zongorán és lelkes Wagner-rajongók voltak az 1860—70-es években — Eperjesen! — mikor még a nyugati világvárosokban is kifütyülték!

*

Nagyapám örömmel látta negyedik gyermekének, Zsigának kvalitásait is, s mikor az az orvosi hivatást választotta, minden lehetőséget megadott, hogy tanulmányait Pesten, majd Bécsben folytathassa. Felvilágosult szelleme szakított minden előítélettel és tisztán gyermekeinek tehetsége döntött. Valamennyi gyermeknek, de különösen Zsigának és apámnak kitűnő zenei hallása volt, azért Zsigát Pesten elsőrangú hegedűmesternél taníttatta. Nagy tehetséggel és mély érzéssel játszottá úgy a klasszikus, mint a magyar zenét, s komolyan tanult. Professzora, Balassa nagy reményeket helyezett belé, kiváló orvos is volt, de sajnos korán meghalt.

Országos Széchenyi Könyvtár

*

Apám az édesapjával csak két pontban nem tudott harmonizálni: egyik a történelmi festészet, melyet nagyapám akkor is forszírozott nála, mikor már nemcsak tanulmányokat, de képeket is festett, s talán éppen ezért bántotta apámat a dolog, mert akkor már a lelkében a legszebb képek víziói ébredtek, s ezek egészen más irányba vitték volna fantáziáját. Az igyekezet a történelmi témák felé amazokat háttérbe szorította, s fantáziáját megbénította. Ugyanez áll az arcképekre nézve. Pedig ő tulajdonképpen szeretett arcképet festeni, hiszen milyen szépek és igazak az arcképei, a modell lényegét tükrözik. De egyrészt nem mindenki jó modell; vagy épp mikor legjobban kedve van festeni, akkor elutazik — ezek a mellékkörülmények nagyon tudták bosszantani apámat, s a munkát hátráltatták.

A másik ütközőpont volt, hogy levelet írni nem szeretett, szülei pedig senkitől sem vártak annyi levelet, mint a legtávolabb lévő művészfűktől, akihez oly nagy reményeket fűztek. Többi gyerekük közelebb volt. Zsiga ugyan Pesten és Bécsben tanult, de ő gyakran írt levelet, és igen érdekesen.

De a bölcs és megértő apa nem sokáig erőszakolta a „compositiót”, fia meg tudta őt győzni, s mikor a Majális előnytelen kritikáit közölte apjával, ez ezt írta: „nem értem, mit kifogásolnak, hiszen az csak egészen természetes, hogy a zöld gypet zöldnek, a kék eget pedig kéknek fested!”.

*

Apja látta Pali fia sokoldalú tehetségét, s ezért tőle fokozottan kívánta, hogy valamivel foglalkozzon, ha nem fest, akkor gazdálkodjon, vagy a szőlő kezeléssel törődjön, de ne legyen tétlen. Itt volt sajnos a nagy tévedés, mert bizony apám sokszor nem volt tétlen, mikor annak látszott, agyában szebbnél-szebb víziók jelentek meg, s ha olyankor valami más feladattal bízták meg, ez érthetően elkeserítette. Akkor szinte dacosan hozzálátott a rábízott feladathoz, de fájt neki a tudat, hogy mit mulasztott el festés terén. Olyat, ami soha nem tér vissza. Talán másnál ez nem így van, mert egyszerűen azt feleli, hogy nem lehet, mert én most festeni akarok. De hát ez az, amit ő nem szeretett kimondani, csak már késő öreg korában. A festés neki legbelsőbb szívügye volt, amit sokkal mélyebb érzéssel és komolyabban vett, semhogy arról beszéljen — főleg a meg nem értők óriási tömege előtt.

*

Apám készséggel, jó szívvel adott, mintha ez volna a legtermészetesebb dolog a világon (persze sokan meg is pumpolták). Ha testvérei bajban voltak, ő mindjárt segített. Talán eszébe jutott apja intése is, hogy az ő tanulmányai sokkal többbe kerültek, mint bármely testvéréé, és azt egykor az osztályba be kell számítani. A jernyei régi kastély ősi szokás szerint a legfiatalabb fiúra, Istvánra szállt. De a szülők életében még ott lakott az egész család a nagy házban. Apám, Józsi és Zsiga oda hozták fiatal feleségeiket, s azok felváltva vitték a háztartást. Félix még a nagy házban született. Egy nagy emeleti szobában laktak szüleim, alattuk nagyapa, ki boldogan hallgatta a kis Félix tipegését a feje fölötti szoba padlóján. Ő volt az első unoka.

*

Apám idővel elhatározta, hogy önállósítja magát, s az ő birtokrészén házat épít. Ennek kertjét a nagy ősi kert folytatásaként kis fenyőerdővel és gyömölcsőssel tervezte meg, azután jött a konyhakert, majd egy jó darab díszkert, túlsó végében a szép oszlopos verandás házzal. Csak 8 szoba volt benne, nagy pitvarral. A tágas, világos személyzeti szobák a szuterénben voltak, a főző- és a mosókonyha, óriási kamra szintén, valamint a zöldséges, gyömölcsös és boros pince. A kertben üvegház, két vendégszoba, hosszú faskamra, istálló, távolabb festőház. Az udvarban egy kitünő, friss vizet adó mély kút. A kertre néző verandára sok lépcső vezetett, annak két oldalára tették nyáron a délszaki növényeket, míg télen az üvegházban tartották.

A házat teljesen saját tervei szerint építtette Suga nevű kisszebeni kőművessel, a méreteket is maga határozta meg. Minden munkát ellenőrzött, az alapozástól kezdve a fedélgerendák összeállításán, cserepek elhelyezésén a kémények felállításáig és a kanalizáció elkészítéséig. Mindenhez értett, rögtön felismerte, ha valamit elhibáztak. A kályhákat az akkor oly híres porosz kályhás mester, Mitrasch állította. Igen jó szobafestőt is hozatott. Az ebédlő sikerült a legjobban, pompeii stílusban. A falak pompeii vörös mezőnyökkel, ornamentekkel, s a plafonon pompeii motívumok. A nagy nappali szintén ilyen stílusú, de talán kevésbé sikerült. A kandallósoba egyszínű sötétzöld, a kandalló terracotta színű kerámia, párkányát két Caryatid tartotta.

Egy nagyon kényelmes, szép otthon varázsolt a kopár pusztaság helyére, a díszkertet is úgyszólván a semmiből teremtette meg. Minden egyes fa és bokor, vagy út helyét maga jelölte ki. Képzelete tisztán látta, milyen szép festői csoportokat fognak ezek idővel alkotni.

*

Szegény apám balsorsa az volt, hogy amint belekezdett valamibe, jöttek a sorscsapások, az akadályok, s azok géniuszára bénítólag hatottak. Így a szép új otthonban rövid idő alatt három kis leánya meghalt difteritiszben. Félix is megkapta, de kigyógyult. Azután születtem én, s nem mertek velem a ragályfészekben maradni, s a szomorúvá lett otthonból Bécsbe menekültek. Ott a kultúrvárosban, Makart stb. társaságában újra elkezdett festeni.

A bécsi életet élvezte, volt ott mindenféle, ami érdekelte, a galériák, Makart, s más művészek társasága, kirándulások a környékre, opera, színház, koncertek stb. Akkor volt Johann Strauss sikerei tetőpontján. Apámnak kedve kerekedett valcert komponálni, nagyon kedves melódikus kezdettel, de tovább nem jutott. Mikor iskoláslány koromban zongorázni tanultam, ő egyszer mosolyogva mondta, hogy próbáljam meg az ő valcerét eljátszani, s mind a melódiát, mind a kíséretet dúdolva megtanította. De nem sokáig maradtak Bécsben, mert nagyanyám meghalt, s haza kellett menni.

Akkoriban — hogy a szomorú emlékektől meneküljenek — többször hosszú heteket is töltöttek Szirmabesenyőn anyám nővérénél, másodszer férjezett gróf Szirmay Alfrédnél. Szüleim és Félix is nagyon szerették ezt az egész fantasztikus miliót. A 36 szobás házban, nagy kertben minden szabad volt, előítéletek nem voltak, Szirmay és a sokszor ott tartózkodó Probstner Béla maga is festett, és nagyon érdeklődtek a művészet iránt, megértő lelkek voltak. A nagyméretű háztartás, nagy személyzet mindenben segített. Szirmayné gyönyörűen zongorázott, Beethoven szonátáit olyan mély érzéssel játszotta, hogy a legmegátalkodottabb zenei antitalentumokat is mélyen meg tudta hatni. Ott festette a kertben apám az anyám sárga ruhás vázlatát, a Szirmay-házaspár portréit stb.⁷ Probstner Bélát nagyon szerette s becsülte, roppant sokra tartotta. Egészen zseniális ember volt; művelt, ötletes, sok tehetséggel; kellemes, remek humora volt.

⁷ Vö. *Szinyei* 1983. 254—255. Lásd e részhez 31—35. sz. képeket.

Sajnos ennek a paradicsomi életnek is vége szakadt, szegény Szirmayné gyermekágyi lázban meghalt. Hiába hozták a leghíresebb orvosokat, akkor még Semmelweis nem volt és nem tudtak segíteni. Férje teljesen kétségbeesett, búskomor lett, minden megváltozott. Oda többé nem is mentek.⁸

*

Apám már gyermekkorában igen szeretett a konyhában lenni, és élvezni Bujnovszky szakács remekműveit, nem is felejtette el a főzési titkokat. Kitűnően értett a főzéshez, az ételek elkészítéséhez. Az italt csak kóstolgatta, inkább a finom íz kedvéért, de legjobban a tiszta hideg kútvíz szerette, mely befutja a poharat. De azért jól tudta, hogyan kell a tokaji aszút készíteni, néha őt küldötte édesapja a szüretet felügyelni Erdőbénye, Szegi meg gönczruszkai szőlőjébe. Az ács, kőműves, asztalos stb. mesterséghez is értett. Sőt a szabáshoz is, hiszen az is anatómia részben, és rajz. Fialtal házas idejében Eperjesen a megyei társaság többször rendezett műkedvelő előadásokon tableaukat vagy jelmezbálokat, a hölgyek tőle kértek tanácsot. Ő rajzolta meg, szabta ki a görög chitont, de nagyon haragudott, mert a hölgyek az akkori divat szerint széles övvel karcsúra összehúzták a derekukat, és a stylust elrontották. Néhány tabló fényképe most is megvan, a kosztümöket mind ő rajzolta. Így Stuart Mária — ezen anyám Stuart Mária, apám Bothwell, Béla testvére Riccio, István pedig egy általam ismeretlen személy.⁹ De egy szomorú eset véget vetett az előadásoknak. Egyik alkalommal, mikor a család a színház felé indult, Zsiga nagybátyám fiatal felesége, Jekelfalussy Gizella az utcán összeesett és szívszélhűdésben meghalt. . .

*

A tisztaságot, rendet nem a látszat kedvéért szerette, de önmaga miatt. A lakás berendezésénél nem törődött a luxussal, a meglévő, megszokott családi bútor vette körül. Közöttük bár volt néhány igen szép darab, de a célszerűség és kényelem kedvéért egyéb holmi is. Műtermét sem rendezte be művésziesen, néha inkább raktárszerű volt; állványok, asztalok, néhány ülő bútor, polc, szekrény a képeken kívül úgy elrendezve, hogy még tágas hely legyen közben, s a készülő festményt jó messziről is lehessen megnézni. Különben is, idősebb korában a műterem csak arra való volt, hogy a festő szert elhelyezze, s a képek hatását lássa. Mindig volt az egyik sarokban sarokra akasztott tükör, s ebből nézte a festményt, mert ezáltal, hogy a tükör a jobb és

⁸ Szinyei sógornője 1884-ben halt meg. Zsófia 97 éves korában így emlékezik leányához írt levelében e szomorú időszakra: „... Mari néni . . . harmadik gyermeke szülésénél meghalt, és akkor voltam én halálós ágya mellett. — Néhány hét múlva meghívott Alfréd minket apával és magunkkal Besenyőre néhány hétre, mert nem tudta elbirni az egyedüllétet, ott voltunk 6 hétig és magunkkal vittük a kis Esztert a dadájával Jernyére.”

⁹ 36., 37. sz. kép

baloldalt ellenkezőképp mutatja, mint a valóságban van, jobban feltűnnek a hibák, vagy előnyök, mert a szem még nem szokta meg. A földre fektetve fejjel lefelé is nézte néha a képet, így is jobban feltűnnek a jellegzetességek . . .

*

A technika haladása is roppant érdekelte, s minden sikerült újítást örömmel elfogadott, bár alapjában véve konzervatív volt. Mikor először ment autón, azt nagyon élvezte, és igen méltányolta a repülőgépet. Együtt néztük meg Bleriot-t. Gyalog járni egyáltalán nem szeretett, inkább konflisba vagy kétfogatú gumirádlisba ült . . . Általában a kényelmet nagyon szerette. Csak jó minőséget vásárolt, bő ruhát és fehéreneműt hordott, utóbbinak szabását sokszor maga dirigálta, mert tudta, hol és mennyit kell hozzáadni, hogy a mozgást ne gátolja. Sietni egyáltalán nem szeretett. Nietzsche köteteiben aláhúzta a következő mondatokat: Man muss nicht viel machen, nur viel zu tun; Man muss nicht immer etwas machen stb., s ebben is nagyon különbözött a természeté anyámétól.

Mama természetében az övével legnagyobb ellentét volt a nagy tevékenység, szorgalom, gyorsaság. Nem tudta megérteni, hogy ha valaki valamit tud, azt nem folyton csinálja. Ő maga soha se ült összetett kézzel, a legnagyobb szorgalommal tevékenykedett, még ha erre semmi szükség sem volt, ha mást nem, kézimunkázott, vagy passzianszot rakott, kerti munkával foglalkozott vagy lovagolt, társaságba ment stb. A folytonos, gyors tevékenység embere volt. Testvére, Probstner Béla tréfásan, röviden így jellemezte: „Die Sophie immer Alles, und gleich.” Apám viszont a nyugalmi állapotot szerette, contemplatív, lassú, kényelmes természet volt. Bár a humort nagyon tudta élvezni, s jóízűen kacagott, beszélni csak azért beszélt, hogy csakugyan mondjon valamit. Anyámnak szépségével, vígságával nagy sikerei voltak a társaságban, szerették, ünnepelték, körülrajongták. Talán ezért nem tudta megérteni azt, ha valaki nem tudja a tetszést, sikert kivívni. Testvére, P. Béla, ki igen művelt, világlátott, műértő ember volt, sokszor írta anyámnak, hogy mily nagy tehetségnek tartja apát. Nővérének első férje, Gundelfinger Gyula szintén ezt mondta és írta. De hát képzelhető, hogy anyámban, akinek a siker, az ünneplés mindig az ölébe hullt, annak elmaradása bizalmatlanságot keltett férje iránt, akinek balsikereit látva azt gondolta, hogy benne is hiba van.¹⁰ Élénk természeténél fogva igen kinosnak tartotta a mozdulatlan modellülést, még arcán is meglátszott, mennyire terhes az neki. Így sokszor abba maradt a kép, egyiket apám át is lyukasztotta mérgében a spachtlival. Így lassan mindinkább elhagyta a figurális festést.¹¹

¹⁰ Szinyei házasetének problémái festészetére is kihatottak, az eddigi monográfiákból hiányzik az erre való utalás. A szülei természetét oly jól ismerő Rózsi leányuk fontos megfigyelései ezért alapjában módosíthatják a Szinyei elhallgatásáról eddig kialakított feltevéseket.

¹¹ Szinyei főművei mind tájban elhelyezett emberi alakokat ábrázoltak. A türelmes modell hiánya, feleségének értetlensége is hozzájárulhatott tehát — egyre erősödő rosszkedvén, megbántottságán kívül — a paletta félretevéséhez.

A falusi népben az a babona keletkezett, hogy akit lefestenek, az meghal, azért ottan modellt nem kapott volna egykönnyen. Sokkal később néha engem használt modellnek, én nyugodtan tudtam maradni, és oly boldog voltam, hogy segítségére lehettem, hogy minden erőmet összeszedtem, hogy az esetleges fáradságot legyőzve, addig üljek vagy álljak, míg kell. Sajnos én nem voltam se érdekes, se ügyes jelenség, és így pusztán az igyekvő jóakarát mégsem elég. Mikor a Parkban című képet kezdte, megnézte a ruháimat. Akkor roppant diszkrét, ún. pasztell színek voltak divatban, s bizony ez a ruhákat unalmassá tette. „Miért hordanak most ilyen moly-szinű ruhákat a nők!” — mondta kedvetlenül. Erre előhoztam színes selyemdarabokat, egyik szín megtetszett neki, s expressz levélben rendeltem Pestről ilyen ruhát. Modellje voltam: kalapos, kis lány koromban; mama kalapos képének befejezésénél (eredetileg rózsaszín ruha volt, fehér csipkegallérral. A fül se volt kész, az enyém után fejezte be, mert az olyan volt, mint mamáé); a Parkban című képen mindkét alakhoz én álltam; mikor az öreg Csáky grófné portréján a ruhán valamit igazított; Janka és én (Fa alatt).¹²

Egyszer arra is gondolt, hogy a Veranda című képen¹³ valami figurális is lehetne. Odaállított úgy, hogy a jobb karommal az oszlopot átfogva kissé kihajoljak a korláton, mintha valamit néznék lent. De akkor vagy a ruha, vagy a mozdulatom nem sikerült, s így ez elmaradt. Ekkor ajánlottam neki, hogy talán Zsófi unokanővérem eltalálná a jó mozdulatot. Megpróbálták, de az se felelt meg, ellenben azután Zsófit lefestette zöld ruhában, hajában piros muskátlival, profil mellkép.¹⁴ Zsófi igen ügyes volt, de sajnos többször mégsem festette.

*

Apját háromszor lefestette. Az első mellkép, másodszer a karszékben ülő. Apja igen nyugodt, jó modell volt. A harmadikat már apja halála után, emlékezetből és fénykép után festette.¹⁵ Nagyon jó modell volt nővére, Ninonka és öccse, Zsiga, az orvos és hegedűművész, kit igen érdekelt apám művészete. Kitűnő megjegyzéseket tett a képekről, és nagyon hitt apám tehetségében. Sajnos elég fiatalon halt meg, s apám ezt a támaszt is elvesztette.

Tulajdonképpen szeretett arcképeket festeni, de csak az esetben, ha a modell nyugodtan és természetesen ült, és semmi sem zavarta a munkát. Ez persze a legritkább eset, csak az arcképfestők tudják, mennyi nehézséggel küzdenek, s akit ez zavar, az fel is hagy vele. Édesapja és nővére, Ninon nyugodtan, természetesen, egyéniségüknek megfelelően ültek, s arcképeiken meg is látszik, minő gyöngéd szeretettel festette őket (a vármegyeházi díszmagyaros képet már csak apja halála után, emlékezetből és

¹² H. E. kat. sz. 154., 129., 200., 191., 203. (az említés sorrendjében).

¹³ H. E. kat. sz. 166.

¹⁴ H. E. kat. sz. 175.

¹⁵ H. E. kat. sz. 26., 85., 144.

fénykép segítségével festette). A kisfiúk képéhez is volt kedve, s mivel a kis István ölében fekete macskát tartott, avval gyűlt meg a baja, úgy, hogy aztán azt nem festette rá.¹⁶ Csak az volt a baj a portréfestéssel, hogy az ősi szobák vastag falú ablakmélyedéseiben nem volt jó a világítás. Azonkívül időhöz volt kötve, a Jernyén töltött szünidők alatt kellett megfesteni, már pedig talán éppen akkor tele volt a lelke teljesen egyéni víziókkal, mint a Hintázók stb., melyek az arcképfestés gondja miatt elmaradtak és csak képzeletében éltek tovább.

Ha az arcképek szépségét említettem — mint tanítvány —, a kezével legyintett. Kérdeztem, miért tesz így, hiszen lehetetlen, hogy ne tartsa remekműveknek. Jól van, jól — mondta —, de az a baj, hogy éppen akkor egész más dolgokat festettem volna, ha nincs az a portréfestés. Éppen akkor jó dolgok jutottak eszembe, de az arcképek az egész időmet elfoglalták.

Édesapja évekeig tartó betegsége mind súlyosabbá vált, Ninon gyenge, törekeny nő, legidősebb testvére László halálcandidatus, ezeknek a lefestésével nem várhatott, ha meg akarta örökíteni. És nagyon szerette őket. A kisfiúk gyönyörű gyermekek voltak, később talán megcsúnyulnak — most kell megörökíteni. (Mindegyik arckép oly élethű, bensőséges, a szeretet vezette ecsetjét, látszik rajtuk. Azok, akik mást vártak atyántól, nem mélyednek bele arcképei tanulmányozásába, csak Petrovics Elek értette meg azok szépségét.) — Ez aztán a fantázia szárnyalását megbénította egy időre. Vissza Münchenbe! — Ott a fantázia szárnyalhat. Nagyon küzdött magával, mert apjához mélységes szeretettel ragaszkodott, édesanyját s minden testvérét nagyon szerette, sajnálta elhagyni, de végre mégis győzött a művészet!

*

A blöfföt, a hamis látszat keltését lenézte, nevetségesnek tartotta. Egyenes, tiszta lelkű ember volt, a ravaszságot, intrikát megvetette, vagy felháborodva elítélte. Lelki nemessége és jóságos lénye soha sem lett volna képes arra, hogy mások rovására érvényesüljön, vagy mások kárából hasznot húzzon. Nem alacsonyodott le oda, hogy irigykedjen, az érdemet mindenkinél elismerte, még azoknál is, kiket nem szeretett. Ez a valódi lelki nemesség vele született, s a szülői ház levegőjében tovább fejlődött. De nem volt egyoldalú, egészséges, józan okossággal élvezte az életet úgy, amint van. Igaz, hogy az élet által ejtett mély sebek fájnak, és mély nyomot hagytak lelkében s azokat soha se felejtette el, mégis, végeredményben mindenkinek mindent megbocsátott.

Becsületességére jellemző, hogy hivatalos ívek kitöltésénél a legnagyobb lelkiismeretességgel járt el, például az első kommün alatt kibocsátott ívekre is pontosan felírta, hány darab ruhája, hány pár cipője van.

*

¹⁶ H. E. kat. sz. 61.

Ha valami nagy méltánytalanság érte, hatalmas indulat viharzott fel benne, s ez a szent harag oly impozáns volt, hogy akinek szólt, annak lelke mélyéig kellett éreznie saját kicsinységét a felsőbbrendű emberrel szemben. Spontán lobbant föl benne, ilyenkor néha botjához nyúlt, s bár nem ütött vele, mégis ez a gesztus shakespeare-i erőt fejezett ki. Erélyes dédapjától, Lászlótól örökölte a szép bambusz botot elefántcsont fogóval, városban mindig ezzel járt. Ha valakivel szemben semmi se használt, akkor mondotta: no most már elég, most jön a dédapa botja! Ezt elég volt mondani, nem is kellett lesújtani.

Egyszer a jernyei földeken nagy jégverés pusztított, s óriási kárt okozott. Kiszálltak az assicuránsok, s ravasz csúnya üzleti fogásokkal akarták a kártérítést leszorítani, azaz becsapni apámat. Ő egy ideig fékezte magát s próbált egyezkedni, de mikor meggyőződött a rosszindulatról, felállt, felemelte a botot, s kinyitva az ajtót, kiutasította őket a házból. Sok kellett ahhoz, hogy apám, ki mindenkit barátságos, szíves vendégszeretettel fogadott a házában, így tegyen, de ezek megérdemelték.

*

Amennyire szerette a virágokat a természetben, kertben, nem szerette, ha sok virág volt a szobában, azt mondta, temetésre emlékezteti. Különbösen is kár levágni a virágot, minden a maga helyén a legszebb. Csak azt az egyet szerette, ha friss ibolyát szedtünk, ezt a zsebkendői közé szórta, s ettől az egész szekrénye illatos lett.

*

Apát az erotikus irodalom nem túlságosan érdekelte, tartózkodó volt e téren is. Bár a legerősebb viccen is jóízűen nevetett, ha az szellemes, vagy mulatságos volt, de nem kereste a pikantériát.

*

A hivalkodás a legtávolabb állt tőle, s azt nem szerette másnál sem. Nem tartotta szükségesnek a „portékáját árulni”, hiszen az önmagáért beszél. Ez inkább önérzetre vall, mint az önbizalom hiányára.

Csak akkor festett, ha érezte, hogy egész szívvel-lélekkel, teljes odaadással fog festeni, s ha tudta, hogy talentumának maximumát adhatja. Alig valaki értette meg azt, hogy a festés nem azért van, hogy beszéljenek róla, mint ahogy a mély érzelmek sem arra valók, hogy az ember beszédtémának használja. Én ezt nagyon is értettem, mert e tekintetben természetünk egyezett, és soha se kérdeztem, ha ő nem adott rá alapot.

*

Ha az ihlet pillanatában meg nem zavarta valami lehetetlen körülmény, akkor csodaszerű gyorsasággal produkált. Egy-két ecsetvonással ott volt az egész jelenség. Erre vezethető vissza az, hogy teljesen zavartalanul akart dolgozni, mintegy félt attól, hogy ha most jön valami bosszantó körülmény, és elrontja a hangulatot.

*

Önarcképe¹⁷ festése kint a kertben a nyírfacsoportnál zajlott. Kivitetett két nagy staffeleit, egyikre egy nagy tükröt tett, másakra a festővásznat. Ilyen apparátussal csak biztos szép időben lehetett dolgozni.

*

A délutáni siestát Jernyén mindig a kandallósobában tartotta igen kényelmes, kedvenc karszékében. Egy nyári délután, mialatt szunyókált, én csendesen foglalkoztam a közelében. Egy idő múlva látom, hogy felébredt, hangulata jó, szemével hunyorgatva egy pontra néz a falra, valamit gusztál, kezével innen is — onnan is ellenzőt csinál, majd mikor hm-hm hangokkal is nyilvánítja érdeklődését, ezt annak vettem, hogy szabad tudomásul venni a dolgot, s megkérdeztem, mit néz apa? — „Érdekesek az ilyen napfoltok, mondja, ha innen nézem, más, ha kicsit odébb mégy, már más alakul ki belőle, ha egy kis fantáziát hozzátesz az ember, hát mindenféle képeket lát. — Képeket — kérdeztem én lélegzetvisszafojtva — és egészen tisztán látja? — Hogyne — mondja ő —, itt vannak előttem teljesen készen, csak le kell festeni. — Hát persze hogy le kell hamar festeni, hogy meg ne szökjenek — mondom én. Elnevette magát: No azt tudom, hogy maga mindjárt azt akarná, dehát az mégse lehet, hiszen ha én mindig lefesteném amit így látok, nem is tudnám hová tenni.” De mint az életben ilyen szép pillanatokban lenni szokott, valaki bejött valami prózai kérdéssel és vége volt a varázsnak. A fonál elszakad, s az ilyen percek vissza nem térnek soha.

Országos Széchenyi Könyvtár

*

Haragudott, ha „forradalmárnak” mondták. Az ő festményei nem azért voltak újszerűek, mintha azokat előre eltökélt szándékkal újításnak szánta volna. Semmi sem állott távolabb tőle. Semmi felforgatási hajlam nem volt benne, inkább konzervatív volt. Az ő mestere a természet volt, s azt hűségesen követte. Teljes lelkét-szívét beleírta képeibe, a természet szeretete ott van minden ecsetvonásában, amint szinte gyöngéd szeretettel odavarázsol egy-egy szerény kis mezei virágot. Nincs azokban semmi tendenciózus kiszámítás. Hiszen a genie elvégre is saját gyönyörűségére alkot s ha ezt a gyönyörűséget nem érzi, akkor inkább nem is próbál alkotni. Ebben teljesen egyetértett Nietzschével, akinek műveiben a következőket húzta alá:

I. (Menschliches allzu M. 1. B. N° 210) Ruhige Fruchtbarkeit. — Die geborenen Aristokraten des Geistes sind nicht zu eifrig; ihre Schöpfungen erscheinen und fallen an einem ruhigen Herbstabend von Baume, ohne hastig begehrt, gefördert,

¹⁷ H. E. kat. sz. 152.

durch Neues verdrängt zu werden. Das unablässige Schaffenwollen ist gemein und zeigt Eifersucht, Neid, Ehrgeiz an. Wenn man etwas ist, so braucht man eigentlich nichts zu machen — und thut doch sehr viel. Es giebt über dem „produktiven“ Menschen noch eine höhere Gattung.

II. (Die fröhliche Wissenschaft. 383 Epilog) — Aber indem ich zum Schluß dieses düstere Fragezeichen langsam, langsam hinmale und eben noch Willens bin meinen Lesern die Tugenden des rechten Lesens — oh was für vergessene u. unbekannt Tugenden! — in's Gedächtniß zu rufen, begegnet mir's daß um mich das boshafte, munterste, koboldigste Lachen laut wird: die Geister meines Buches selber fallen über mich her, ziehn mich an den Ohren u. rufen mich zur Ordnung. „Wir halten es nicht mehr aus — rufen sie mir zu —; fort, fort mit dieser rabenschwarzen Musik. Ist es nicht rings heller Vormittag um uns? Und grüner weicher Grund und Rasen, das Königreich des Tanzes? Gab es je eine bessere Stunde, um fröhlich zu sein? Wer singt uns ein Lied, ein Vormittagslied, so sonnig, so leicht, so flügge, daß es die Grillen nicht verscheucht, — daß es die Grillen vielmehr einlädt mit zu singen mit zu tanzen?

III. . . Die Künstler sollen nichts so sehen, wie es ist, sondern voller, sondern einfacher, sondern stärker . . .

(Nachgelassene Werke 359.)¹⁸

*

Minden jól megírt könyvet szeretett, de különösen szívesen olvasta Mikszáthot. Sokat olvasott német és francia nyelven, sőt az olaszt is jóformán maga tanulta, kivéve egy olaszországi útját, hol valamit elsajátított, de olvasott is olaszul.

Nagy műveltsége volt a zenében is. Beethovent szerette legjobban, de Mozart, Bach, Chopin, Schumann zenéjét is nagyon. Hangversenyre, operába igen szeretett járni, bizonyára még sokkal többet járt volna, ha kényelemszeretete nem gátolja (a felöltözés, a vacsora szokatlan időben, a várakozás stb.). Főként Wagnert szerette. Rendkívül értette és sokra becsülte a magyar zenét, nem lumpolás formájában, de Bihari, Csermák, Boka stb. műveit, az örökszép régi nótákat, melyeknél éppúgy nem concedált semmi felületességet, torzítást, cikornyát és önkényes változtatást, mint a legkomolyabb zenében. Nagy súlyt helyezett a kíséretre, hisz ő maga is csellón és nagybőgön is játszott fiatal korában. Kedvelt nótái: Kakuk madár, Káka tövén, Kis házamnak bedült az oldala, Még azt mondja a retek, Három ürü nem nagy falka stb.

A pesti cigányok közül az öreg Berkes Bélát szerette legjobban. Csendesen hallgatta, csak fejével bólintott, vagy szemével intett, s a cigány már tudta, mit játsszék. Egészen régi-régi nótákat. Nem ivott, csak néha-néha megkóstolt valami finom italt: aszúbort

¹⁸ Szinyei Nietzsche-könyvei sajnos nem maradtak fenn, így csupán leánya feljegyzéseiből ismerjük a megjelölt részeket.

vagy pezsgőt, de azt is csak a finom íz kedvéért. Néha elmentünk ketten az Országos Casinóba Berkest meghallgatni. Igen finom vacsorát rendelt, gondosan összeállítva. Akarta, hogy én is élvezettel válogassak az étlapból.

Kitűnő hallása és zenei memóriája volt, s rendkívül élvezte a zenét. Ha jó kedve volt, akkor teremben fűtyülve öltözködött, vagy sétált a kertben.

*

Mivel apám egyáltalán nem volt beszédes természetű, különösen a művészetről csak akkor beszélt, ha nagyon jó kedve volt, s nagyon komoly érdeklődésre talált. Olyankor aztán igen sok mondanivalója volt. De ha félbeszakították, elvesztette a kedvét. Ezért volt az, hogy szinte lélegzetviesszafojtva hallgattam, hogy a hangulatot el ne rontsam, s ezért van az, hogy sok mindent nem tudunk.

Sokszor mondta, hogy legnehezebb eldönteni, hogy a festéssel mikor álljon meg az ember. Ha tovább fejleszti a képet, esetleg elrontja. Halt, most elég! „A jónak a megrontója a jobb . . . Lassan kell gyorsan festeni . . . Bátran kell óvatosan festeni . . . Becsületes gazember . . . Alázatos gőg . . . A gyenge emberek óriási erejével . . .” — ezeket a paradoxonokat szerette alkalmazni.

*

Petrovics hozott illusztrált művészkönyveket a Múzeum könyvtárából, együtt nézegették és eszmecserét folytattak.¹⁹ Palma Vecchio néhány női portréját nagyon értékelte.

Vermeer van Delft — hosszan magyarázta annak szépségeit.

Munkácsyt, Paál Lászlót is szerette.

Rubensről — Sabin nők elrablása minden képnél jobb. Volt néhány kis tájképe, azok kitűnőek, jobban festeni tájképet már nem igen lehet. Ezek sokkal többet érnek, mint a parádés nagy aktok.

A legjobb modern festők? Corot, Courbet, Leibl, Böcklin, Degas, Daumier, Hans Marées — volt a válasz.

Ferenczy Károly Három királyokról: „Ez már igen! Ez kép!” A kis lótanulmány és az erdőbeli fehér ló is nagyon tetszett neki.

Bársonyt és selymet úgy kell festeni, mint Benczúr tud — mondta.

Benczúr Horváth Elemérnek mondta: „Pali Isten áldotta művész, én hozzá képest mesterember vagyok.”

*

¹⁹ Petrovics Elek ezen együttléte alapján írta Szinyei nézetei a művészetről c. értékes cikkét a Szinyei emlékkönyvbe (Bp. 1922. 97—110.). Ugyanebben a kötetben Szinyeiről, az emberről címmel Molnár Géza írt emlékezést, ez is szépen egészíti ki a családtagok feljegyzéseit.

Élete végén Petrovics, Réti ellátta művészeti könyvekkel, azokon kívül pedig a végén már csak DON QUIJOTÉT olvasta, mondván, hogy az egész világ egy Don Quijotéria.

Bölcsessége és abszolút igazságérzete tiszteletet parancsolt; s ha gyermekkorban nem is tudtuk felfogni, a nagy szellemet, a nagy geniét önkéntelenül éreztük jelenlétében, s a mellett végtelen jósága, apai gyöngédsége, megértése egészen közel hozott egymáshoz szeretetben. Nagy tudása, olvasottsága és egészen kiváló memóriája, mely majdnem élete végéig el nem hagyta, s mely a legkisebb és legnagyobb dolgokra nézve egyaránt megbízható volt, mind a családban, mind idegenek közt úgyszólván vétő jogot biztosított neki. Művészi kérdésekben, művek megítélésében még az ellenségei is elismerték. Ítéletét, megállapításait olyan gyökeresen tudta egy-két szóval kifejezni, megindokolni, hogy azt nem lehetett megdönteni semmiféle dictióval, mintha egy nagy reflektorral belevilágított volna a sötétségbe, s a vita el volt döntve. A kvalitást ellenségeinél is elismerte.

*

Tévhit, hogy Munkácsyt nem szerette. Ha annak fiataalkori modorával nem is sympathizált, de igen nagy művésznek tartotta. Mikor egyszer nekem magyarázta a Munkácsy műveinek szépségeit és nagy elismeréssel beszélt azokról, Félix közbeszólt: hogy lehet az, hogy apa, a ragyogó színes képek festője, szereti Munkácsy sötét képeit? Mindegy az, hogy egy kép színes-e vagy sötét, csak az a fontos, hogy jó legyen — mondotta. Például Rembrandt is milyen sötét képeket festett, s mégis egyike a legnagyobb festőknek. — Egyáltalán nem volt elfogult.

*

A legélesebb megfigyelés, logikus gondolkodás nyilvánul meg nála abban is, hogy például a zöld gyepen itt-ott egy vízszintes irányba hajlott fűszálon vagy levélen felülről az ég kéksége tükröződik (erős napfényben ez a tükröződés felbomlik). Mondhatja valaki, hogy ez csekély részlet és nem fontos, mégis ez hozzájárul ahhoz, hogy a fűben élet van s a valóság illúzióját kelti. És nem szabad elfelejteni, hogy apám képein a detail soha se megy az egység rovására.

A tájképen, de különösen figurálisnál az árnyékot mindig könnyed, áttetsző, néha vékony lazúrral festi, a közvetítő zöldes-szürkés átmeneti tónusokkal köti össze a megvilágított részekkel, s a világos részeket pasztózusan s mindig a világossággal rajzolva festi.

A Lila ruhás nő arcába a restaurálaskor egy idegen barna lazúr került az árnyékos részbe, s ez zavar, mint egy hamis hang a zenében. Az az árnyék eredetileg nem volt ilyen, hanem sokkal könnyedébb, légiesebb, grüne Erdével kevert. S a mai technikával úgy hiszem, megállapítható, hogy ez nem 1874-ben, de talán 70 évvel később került bele. Ezt kötelességem leszögezni, mert az utókor azt hiheti, azért van ez, mert szobában festette s nem plein-airben. A későbbi időpontot az is bizonyítja, hogy a

lazur itt-ott belemegy a világos részekbe, holott ez apámnál soha se fordult elő, mindig a világosabb ecsetvonásokat húzta rá a sötétebb részekre. Mondhatja valaki, hogy ez akadémikus technika, de ő ezt az elvet követte s minő csodás hatásokat ért el vele!

*

A Szerelmes párt sajnos helyenként elrontották, valaki belefestett, és a restaurálás is nagy kárára volt. A képet először akkor láttam, amikor Amerikából hazakerült, s még érintetlen volt. Másodszor, mikor Kákay már keveset dolgozott rajta. Az eredeti fényképet 1870-ből mindjárt átadtuk neki. Harmadszor, mikor a középső részt teljesen lekaparta és átfestette, egyáltalán nem törődve a fényképpel. Így a középső rész teljesen idegen s a fényképtől rajzban is egészen eltérő lett. Mi több, a szénapetrencének a silhuettje valóságos mestermű volt, az egyes szénaszálak mesterien megrajzolva perspektívában. No de kicsire nem nézünk jeligével a restaurátor elkente azokat. — Sírnom kellett, átszaladtam Hoffmann Edithhez, kérdezve, hogyan engedhetik ezt a garázdalkodást lélek nélkül? Hiszen ha apám látná, fogná a dédapa botját és megfenyegetné. Edith megölelt, nyugtatni próbált, mondván, hogy Kákay ügyes. Erre felfortyantam. „Nincs jobb restaurátorunk” — mondotta. Petrovics ugyanígy. — Hát akkor nem kell restaurálni! — de már úgysis késő volt, sajnos, ami történt, azon nem lehetett segíteni. Egyszóval eltussolták a dolgot. Ennek a két nagyszerű embernek ezt az egy dolgát vettem rossznéven.

*

Általában nehezen szánta rá magát valamely cselekvésre, lehetőleg halogatta, azonban ha egyszer eltökélte, hogy megteszi, akkor pontosan, idejében hozzáfogott, még a járása is más volt ilyenkor, látszott, hogy szilárdan elhatározta, hogy le kell küzdeni a restséget, mint ő nevezte, itt nincs kegyelem. Utazásnál, vagy valamely hivatalos terminus betartásánál ruganyos léptekkel indult útjára, s a pontosságot másoktól is megkövetelte. Ha azonban nem volt semmi terminusa, későn kelt, lassan öltözködött, ágyban reggelizett, és szeretett sokáig a szobájában maradni papucsban, ilyenkor a hálóinge fölé egy bő fürdőköpenyt vett fel. Így találta őt egyszer Róna József, s egészen lelkesedve mondta, hogy így kellene apámat lemintázni. Kár, hogy ez meg nem valósult, de ez már az utolsó időben volt.

*

Utolsó idejében mint nagybeteg egyik nap fölkel az ágyból, fekete öltözetet kért és fel kellett öltöztetni, mert gondolt rá, hogy október 14-én van nagyapa halála napja. Már akkor majdnem állandóan ágyban feküdt, s ki nem is mehetett volna, mégis meg akarta adni a kegyeletet. Régi szokás szerint ezen a napon mondtak Jernyén apjáért és anyjáért gyászmisét és akkor a még élő családtagok mind eljöttek Jernyére, ha tehették.

Talán fél évvel halála előtt mondta nekem, hogy a jernyei temetőben akar eltemetve lenni, és sírja egészen olyan legyen, mint apjáé; nagy tölgyfa kereszt.²⁰ Ne állítsanak neki valami díszes síremléket, ő ugyanolyan egyszerű sírban akar nyugodni, mint édesapja, akit annyira szeretett és tisztelt. Mikor én másról próbáltam beszélni, hogy ne foglalkozzék ilyen szomorú gondolatokkal, akkor azt mondta, hogy ez őt nem izgatja, hiszen hálával gondol arra, hogy oly sok mindent megélt, sok szépet, érdekeset láthatott. Még azt sem bánja, hogy a háborút meg kellett élnie, mert minden érdeklő, ami a világban történik, a technika vívmányait is megcsodálta. Egy ilyen élményekben, tapasztalatokban gazdag életre visszatekinteni nem szomorú dolog, inkább érdekes. De ha már menni kell, nem panaszkodom, hiszen éppen elég volt ennyi.

*

Nagyon szerette az életet, úgy, amint van — fény- és árnyoldalaival együtt, gazdag lelke ezt a változatos teljességet a maga egészében szerette. Utolsó éveiben bölcs rezignációval mondotta, hogy belenyugszik abba, hogy ereje hanyatlak s el kell mennie. Hálával fogadja a sorstól, hogy 75 évet engedett megérnie, s hogy 75 éven át oly rendkívül változatos időket láthatott. Még befejezésként a világháborút is az érdekes élmények közé sorolta, mint a fejlődés egyik fokát. Csak ami azután következett, az összeomlás és a fájdalmas tény, hogy kedves Jernyéje idegen uralom alá került — ez már túl sok volt — s hanyatló erejének megtörését siettetete.

²⁰ A 74. sz. kép sírjának 1920-as évekbeli állapotát mutatja be. Sz. M. Pál kívánsága szerinti egyszerű sírjára az 1970-es években a csehszlovák állam kősírlapot helyeztetett, szerencsére azonban az óriási tölgyfakereszt a helyén maradt.

Az unoka nagyapjáról

Előszó

Nemrég találkoztam egy írónővel, ki Harsányi Zsolt mintájára regényt készült írni Szinyei Merse Pálról.¹ Adatokat, segítséget kért tőlem, de a beszélgetés során kiderült, hogy fogalma sincsen semmiről sem, még az életrajzokat sem ismeri és csak most akar hozzákezdeni a neki teljesen ismeretlen anyag tanulmányozásához.² Ennek ellenére állítólag megbízása volt a könyv megírására egy kiadótól. Ez a jelentéktelen kis esemény hosszú gondolatsort indított meg bennem.

Nagyapám 1920-ban, tehát immár több mint 36 évvel ezelőtt halt meg. Kortársai, barátai, jó ismerősei szinte kivétel nélkül meghaltak, vagy olyan magas korban vannak, hogy komoly, hosszú munkát megkívánó életrajz megírása tőlük nem remélhető. Egyedül a Japán kávéházi asztaltársaságból él még néhány ismerőse, kik mint fiatal emberek ültek az öreg művész asztalánál délutánonként. Ezek némelyikétől még várható személyes élmények megírása, de rajtuk kívül már csak Félix öcsémrel ketten maradtunk, kik személyesen ismertük.

Nagyapám nálunk lakott a Budapesten töltött téli hónapok alatt és a Jernyén, vagy a Balaton mellett töltött szünidőkben. Az érettségi előtt álltam mikor meghalt, és az együtt eltöltött 18 év számtalan emléket halmozott fel bennem. Alakja, arckifejezése, mozdulatai, szokásai, mondásai ma is elevenen élnek bennem. Sokszor vittem készülő képeit, vagy festőkészleteit, lestem messziről, hogyan fest, számos képének születését figyeltem és gyermek szemmel meg sem értettem, milyen szerencsés gyermekkorom van, melyet egy kis múzeumban, a 40—50 Szinyei-képpel díszített családi otthonban éltem le.

¹ A festő idősebbik unokája, Sz. M. Pál (1902—1958) az 50-es évek közepén, zömmel 1957-ben vetette e sorokat papírra, de korai halála megakadályozta a munka befejezésében. Az első fejezeteket sikerült még teljesen tennie, sajnos azonban éppen személyes élményeiről nem volt már ideje részletesebben vallani. Emlékezése azonban töredékes voltában is új vonásokkal gazdagítja a művészről és főként környezetéről kialakított képünket.

² Az újságíró *Fedor Agnes* volt, aki az 50-es évek elején cikket is írt a Nők Lapjában a százéves LILARUHÁS HÖLGYRŐL. Tervezett Szinyei könyve helyett végül is a festő feleségéről írt egy kisregényt A lilaruhás hölgy címmel, mely a Három dáma rámában című kötetében jelent meg 1980-ban. Sajnos ez az írása tele van tévedésekkel és a Szinyei-monográfiákban már közölt életrajzi adatok tudatos elferdítésével, így a művészettörténeti szakirodalomban járatlan közönséget helytelenül tájékoztatja.

Az emlékek nagyapám halálával sem szűntek meg, hiszen apámtól és Rózsi nagynénemtől — 1952-ben bekövetkezett halálukig — rengeteg adatot hallottam. Ezenkívül birtokomban vannak Rózsi nagynéném rendezetlen feljegyzései és nagyapámnak szüleivel váltott levelei. Mindezeket áttanulmányoztam és ismereteimet kiegészítettem, illetve felelevenítettem a közzétett adatok áttanulmányozásával. Mindezek után túlzás nélkül állíthatom, hogy nagyapám életéről, műveiről bárkinél többet tudok. A műbírálatról természetesen nem beszélek magammal kapcsolatban.

Egyszóval sok olyasmi jutott tudomásomra, ami halálom után teljes feledésbe fog merülni vagy ferde megvilágításba kerül. Ezért szükségesnek tartom emlékeimet, ismereteimet megörökíteni, hogy azok az utókor részére átmentessenek. De megcsillant előttem az a gondolat is, hogy nem íróasztalom fiókjának, hanem a nyilvánosságnak dolgozzam és akár jelen formájában, akár átdolgozva kiadassam írásomat.

Munkámat szeretettel ajánlom Rózsi nagynénémnek, ki rajongó szeretettel és tisztelettel beszélt nekem mindig nagyapámról, és akit csak gyenge szervezete és betegsége gátoltak meg abban, hogy apjáról irt emlékeit megírja és kiadja. Az ő nemes szelleme vezesse tollamat.

Az elődök és a szülőföld

Szinyei Merse Pál családjának eredetét az Árpád-házi királyok idejéig tudjuk visszavezetni. A családi oklevelek elsőnek Sama fiát, Benedek comest (ispán) említik, aki 1230-ban II. Endre király alatt országbíró volt. Benedeknek két fia volt, Miklós és a család nevét adó Merse, kik IV. Bélának bulgáriai hadjáratában résztvettek; Miklós elesett, Merse pedig súlyos sebet kapott. Hűségükért IV. Béla 1262-ben Mersének adományozza a korábban Bánk bán tulajdonában volt Zwinyefalva birtokát. A zwinyefalvai birtokhoz tartozott többek között Szinyeújfalu és Jernye is.

Az adományba kapott birtok Sáros megyének Eperjes és a nyugati megyehatáron húzódó Branyiszkó hegység közötti részén, a Nagy-, és Kis-Szvinka patakok által határolt háromszögében terült el. Az évszázadok során a birtok néha összezsugorodott, néha pedig az egybefüggő 20—24 falun kívül — házasságok révén — a szomszédos megyékre is kiterjedt. A birtok magja, Szinye, Szinyeújfalu és Jernye azonban megszakítás nélkül a család birtokában maradt Szinyei Merse Pál életéig.

Az évszázadok során a család mindig megmaradt az ősi birtokon és más vidékre nem bocsátott ágakat. Gazdálkodtak birtokaikon és a megyei élet irányításában mindig tevékenyen részt vettek. Vagyonuk, ősi származásuk és a család tagjaiból kikerülő számos kiváló egyén mindenkor biztosította részükre a vezető szerepet. A megye határain túl azonban csak ritkán szerepeltek. Például György, ki Prágában II. Rudolf bizalmi embere, számos magas tisztség viselője, a lateráni szent palota grófja volt.³

³ A család történetéről használható összefoglalás jelent meg *Vécsey Zoltán* tollából A Szinyei Merse család történetéből címmel a Néptanítók Lapja 1942. évi 14. számában. A cikket kibővített formában külön is kiadták.

Mielőtt Szinyei Merse Pál közvetlen elődeivel, az életében is szereplő családtagokkal foglalkoznánk, ismerjük meg szülőföldjét. Születésekor a család tagjai már 600 éve laktak szakadatlanul ugyanazon helyen, és így természetes, hogy a vidék és az ott lakó nép minden jellegzetessége, tulajdonsága felszívódott a család minden egyes tagjába. Annál inkább állíthatjuk ezt, mert a család tagjai mindenkor a velük azonosnak mondható megyei vagy szomszéd megyei birtokos nemesség leányaival kötöttek házasságot és távoli vidékekről nem házasodtak.

Sáros megye túlnyomó része enyhe lejtésű alacsony hegyekkel, lankás dombokkal, csörgedező patakokkal dús völgyekkel borított, hol a szántóföldek az erdőkkel váltakoznak. A megyének kisebb részét, a magasabb hegyeket, a meredek hegyoldalakat nagykiterjedésű erdőségek takarják, de a Szinyeiek birtoka nem terjedt ki e vadregényes zordabb vidékre. A megye középrészén viszont a Tarcza folyó széles völgye húzódik végig Héthárs, Kiszzeben, Eperjesen keresztül Kassa irányában. A Tarcza folyótól délre, illetve délnyugatra, a már említett Szvinka patakok völgyében éltek a Szinyeiek.

A völgyek sík részein káposztát, mákot, répát, a domb és hegyoldalakon pedig krumplit, búzát, rozsot, zabot, árpát, lóherét, lent és hajdinát termelt a lakosság. A meredekebb domboldalakat teraszosan művelték, a teraszok meredek részeit, a mesgyét bokrosan hagyva. A legmeredekebb, mezőgazdaságilag már nem művelhető hegyoldalakat és a legtávolabbi hegytetőket viszont erdők borítják. A Szinyeiek hazájában inkább lomberdők — bükk, nyír és vegyes — vannak, de a távolabbi zordabb, magasabb hegyeket fenyőerdők lepik be.

Mint a felvidéken általában, úgy itt is kis falvak húzódnak meg a patakok völgyeiben, egymástól legfeljebb 4—5 km távolságra. Alföldi vagy dunántúli értelemben vett nagy birtokokat nem találunk, mert a szinte minden faluban található földbirtokosoknak legtöbb esetben alig néhány száz hold, erdővel és legelővel vegyes birtoka volt. 1000 holdon felül mindössze néhány birtok volt a megyében. Az egymáshoz közel eső kis falvakat kizárólag tótok lakták. Rutének csak a megye északi részében voltak, míg a magyarság kizárólag a városokban volt található jelentős számmal. A környéken élő tótok mind katolikusok, nagyon vallásosak, békés, csendes, józan életet élő emberek. Népviseletükhöz ragaszkodtak, a férfiak fekete vagy zöld huszárszinórással díszített daróc nadrágban, csizmában, fehér daróc kabátban, háziszóttos ingben, sokszínű sállal és fekete nemez kalappal jártak. A nők szintén csizmában, sokráncú szoknyában, dúsán díszített szűk pruszlikban, bő ingvállban jártak és fejüket kendővel kötötték be.

Lovat kevesen, csak a jobbmódúak tartottak. A többség teheneket fogott be járomba és azokkal művelte földjeit. A dús és nagy kiterjedésű legelőkön aránylag sok marhát tarthattak, nem kénytelenek igás teheneiket túlságosan megerőltetni és ezért azok jól tejeltek is. Jelentős számú juhnyáj került ki egy-egy faluból. Ezeket rendszeresen fejték és nagyon jó minőségű gomolyát és túrót készítettek. Fő terményük a krumpli, melyet nemcsak fő táplálékként hasznosítottak, de disznóikat is

azzal hízlalták, némi korpával vagy árpával keverve. Leggyakoribb ételük a főtt, tört krumpli volt édes vagy aludt tejfel.

A lakosság otthon kizárólag tót nyelven, illetőleg annak keleti, a lengyellel rokon, lágyabb hangzású változatán beszélt. Az állami iskolákban, a katonaságnál, vagy esetleg a városokban többé kevésbé elsajátították a magyar nyelvet is — adott alkalommal használták is ezt — azonban az otthoni környezetben hamar elfelejtették. Papjaik, tanítóik, jegyzőik, postamestereik, a csendőrség tagjai, egyszóval a falusi értelmiség részben magyar, részben tót származású volt. A magyar származású intelligencia teljesen elsajátította a tót nyelvet, a néppel *kizárólag* ezen érintkezett és faji különállását semmilyen vonatkozásban sem érezte a tót lakossággal. A tót származású intelligencia viszont a magyarnyelvű magasabb iskolák révén tökéletesen elsajátította a magyar nyelvet, teljesen összeolvadt a magyar származású értelmiséggel és sok esetben alig lehetett megállapítani tót származását. Az intelligencia tehát egy kétnyelvű, de teljesen homogén, a tótsággal lelkileg teljesen együttérző, azonban a magyar hazának hű rétege volt. Ha közülük valaki magyar vidékre vagy magasabb pozícióba került, úgy az illető már teljesen magyarnak vallotta magát.

Faji ellentét a tót lakosság és a kizárólag magyar, nemesi, esetleg zsidó földbirtokosok között sem volt. A békés, kisigényű tót nép ellentmondás nélkül elfogadta a magyar gazdasági és politikai fölényt, illetve hatalmat, tisztelte és megbecsülte magyar földbirtokosát. Viszont a magyar földbirtokos is megbecsülte a tót lakosságot, nyelvét megtanulta és szívesen használta, távol állott tőle minden erőszakos magyarosítási szándék. Kölcsönös megbecsülés és bizonyos patriarchális vonások jellemezték tehát a magyarság és tótság egymáshoz való viszonyát, nem úgy, mint a nyugati felvidék fajilag öntudatosabb, a csehekhez húzó tót lakosságának az ottani magyarokhoz való viszonyát.

Itt, a Kárpátok tövében védetten húzódó vidéken, enyhe lejtésű dombok, szelíd völgyek, békés bükkerdők között, a kristálytisztá levegőben éltek a Szinyeiek 600 éven keresztül, az őket szeretve megbecsülő tót nép között. Ezt a légkört, ezt a gondolkozást, ezt a békés, megelégedett életformát adták át az ősök Szinyei Merse Pálnak, aki kisgyermekkorától kezdve nem látott mást maga körül, mint a *Majális*, *Hóolvadás*, *Vénasszonyok nyara*, *Erdőszéle*, *Pipacsok* stb. vidékét, a *Pacsirta* egét és a békés nyugalmat, mely mindezt átfonta.

A tágabb környezet megismerése után térjünk át Szinyei Merse Pál közvetlen elődeire. Nagypapa, Szinyei Merse László 1789-ben született. Nagytudású, komoly ítéletű ember volt, kit megyéje megbecsült. A megyének alispánja, majd az 1825 és 1832. évi országgyűléseken követte volt — mind a közéletben, mind a családban keménykezű, de mindig igazságos. Felesége, Szentiványi Anna az 1831. évi kolerajárványban halt meg. László később a váltótörvényszék elnöke, majd udvari tanácsos lett és több ízben volt kormánybiztosi teendőkkel megbízva. Életét részben a jernyei ősi házban, részben eperjesi lakásán élte le.

Szinyei Merse Lászlónak hat gyermeke volt, mégpedig két fiú és négy leány. Az idősebb fiú, László süketnémán született, és így csak jelbeszéddel érintkezett

környezetével. Kedvéért a család minden tagja megtanulta a kézjelekkel való beszédet, és egymás közti beszélgetéseiknél is erősen gesztikuláltak, amit még én is sokszor megfigyeltem gyermekkoromban az öregek beszélgetésénél. László fiatal korában a váci süketnéma intézetben tanult, majd a bécsi festészeti akadémiára járt tanulni. Egy kis rajza és korán elhunyt édesanyjáról festett olajportréja maradt meg.⁴ Későbben a festést, rajzolást teljesen abbahagyta.

A süketnéma Laci bácsi a jernyei nagy ház mellé épült kis házban lakott, és idejének nagy részét kertészkedéssel töltötte. Ezenkívül nagy előszeretettel forgatta a katonai schematizmusokat, és számontartotta minden tisztnek az előmenetelét. Időnként utazgatott is, így nagyapámat is elkísérte első müncheni útjára. A családi vagyon osztatlanul volt az övé és öccsée, Félixé, ki nekem dédapám volt. 1873-ban azonban életjáradékot kötve ki magának, egész ingatlan vagyonát Félix dédapámra hagyta. Nagybátyáimtól mindig csak a legnagyobb szeretettel hallottam róla beszélni.

Dédapáméknak négy nővére volt. Amália, Berzeviczy Tivadarné, kinek fia B. Albert a Tudományos Akadémia későbbi elnöke. Anna Görgey Constantinhoz ment nőül. Regina Máriássy Ágostonnak, Sáros megye forradalmi alispánjának volt a felesége. A legfiatalabb nővér Emma volt, ki Dessewffy Arisztid honvéd tábornokhoz ment nőül a szabadságharc alatt. Alig egy hónapos házas életet éltek, mert a háború, majd férje vértanú halála végleg elszakította őket egymástól. Későbben Máriássy János ezredeshez ment nőül, ki Buda ostromakor az elsők egyike volt, ki a várfalakra feljutott.

A második fiú, Félix 1816-ban született, felesége Jekelfalussy Valéria. Az ő gyermekük volt Pál. Félix apjához hasonlóan nagy tudású és komoly ítéletű ember volt, mind családjá, mind ismerősei szeretettel, tisztelettel és megbecsüléssel vették körül. A szinyeiújfalusi ősi családi házban lakott, és a kiterjedt gazdaságok vezetésével foglalkozott. 1839-ben Kisszeben város országgyűlési követe, 1860-ig kizárólag a gazdálkodásnak szentelte tevékenységét. A szabadságharc idejéből semmi szerepléséről nem tudunk. Annál nagyobb szerepe van az abszolutizmus idején. A forradalmi vezetőit elvesztett, elcsüggedt megyei magyarságban ő tartja a lelket az elnyomás nehéz éveiben. Háza központja lesz a magyarságnak, tanácsért, vigaszért, lelki erősítésért mindenki hozzá, a megfontolt, bölcs ítéletű, puritán demokratához fordul. Az elnyomás enyhültével, 1860-ban, majd 1865-ben újból a megye alispánja lesz, 1871-ben pedig főispán. A kiegyezés utáni években megkapja a Szent István rend kiskeresztjét. Abban az időben a rend szabályai szerint a rend minden tagja megkaphatta a bárói címet és rangot, ha ezt kérte. Illetékes helyről az ő figyelmét is felhívták erre a körülményre, azonban hiába. Gondolkozásával homlokegyenest

⁴ *Berzeviczy Albert*: Régi emlékek című könyvében, mely a Szinyei család újkori történetének is kitérő forrásmunkája, a 180. oldalon, a szepesdaróci kastély leírásakor egy titkos sarokszobáról is szót ejt: „Ez a titkos kis szoba is tele volt régi családi és baráti arcképekkel, a süketnéma László festéseivel a Biedermeyer-korszakból, a melyek között az egész süketnéma abc is föl volt található, minden betű egy akkori, ismerős alak személyesített.”

ellenkezett volna a bárói rang felvétele, és így hallani sem akart erről. 1875-ben halt meg általános tisztelettel és családjá szeretetével körülvéve. Nagyon szépen emlékezett meg róla Berzeviczy Albert, az eperjesi megyeházán elhelyezett arcképének leleplezése alkalmával. A hatalmas képet egyébként nagyapám festette, és jelenleg apám birtokában van.

Felesége, Jekelfalussy Valéria romantikusan rajongó gondolkozású, izzó magyar érzéstől fűtött asszony volt, minden szépért és jóért lelkesedett. A szabadságharc alatt megszervezi és vezeti az eperjesi honvédkórházat. Az orosz csapatok bevonulása előtt a sebesült honvédekkel távozik. A bevonuló orosz csapatok távollétében 50 botütésre ítélik. Az elnyomás éveiben hallani sem akar semmiről, ami osztrák. Ha képtelen elkerülni, hogy jernyei házába valami Bach-huszár betegye a lábát, távozása után nagytakarítást, szellőzést rendel el, hogy a gyűlölt osztráknak még a lélekzete sem maradjon vissza házában. Zongorázik, énekel, nyilvános előadásokon is szerepel énekével. A magyar irodalomért lelkesedik, könyvtárában minden korabeli magyar költő megtalálható, ő maga is ír. Levelezést folytat Arany Jánossal és a forradalmi emigráció több jeles tagjával. Egy balatonfüredi nyaralása alatt a sétányon letérdel Vörösmarty Mihály előtt és úgy kéri a költő áldását beteg leányára. Élete utolsó éveit zemplénmegyei birtokán, remetei elvonultságban éli le, 1882-ben bekövetkezett haláláig.

Ebben a családi környezetben született Szinyei Merse Pál 1845. július 4-én, Szinyeújfalván, hol szülei ezen időben laktak. Pál szüleinek harmadik gyermeke volt, az 1843-ban született László és az 1844-ben született Ninon után. Szinyeújfalu a Nagyszvinka patak völgyében, az Eperjesről a Branyiszkó hegyen keresztül Löcsére vezető út mentén fekszik, Szinyétől nyugatra 4 kilométernyire. A kettős fedelű barokk ház a körülötte elterülő kerttel együtt a falu keleti szélén feküdt.

1847-ben jön a világra Pál szüleinek negyedik gyermeke, Zsigmond. A szabadságharc idején szülei sokat tartózkodtak eperjesi lakásukban is. Itt érte a három és fél éves Pált az első komoly élmény, melynek emléke örökre megmaradt benne. 1849. február 6-án a diadalmasan megvívott branyiszkói csata után Guyon tábornok vezetésével bevonulnak Eperjesre a honvéd csapatok. A kis Pál édesanyja karjaiból nézi végig a bevonulást és egész életén át elkíséri annak a rongyos, véres attilájú bekötött fejű honvédnek képe, aki az ablak alatt elhaladva felmosolygott rá. Azonban más hazafias benyomások is érik. Nagyapját, Lászlót Kossuth — Irányi Dániel kormánybiztos ajánlására — a forradalmi rögtönítélő bíróság elnökévé nevezi ki, mely később rendkívüli fenyítő törvényszékké alakul át a statáriális eljárás enyhítése céljából. Regina nagynénjének férje, Máriássy Ágoston a forradalmi kormány alatt a megye alispánja. Emma nagynénje az orosz csapatok bevonulása előtt egy héttel tartja eljegyzését Desseffy Arisztid honvéd tábornokkal. Édesanyja pedig éjt nappallá téve szervezi és intézi az eperjesi honvédkórház ügyeit. Az ünnepélyes eljegyzés után egy héttel azonban átlépik az orosz csapatok a magyar határt és a túlerő előtt mindenki menekül. A honvédkórházzal elmenekül Szinyei Merse Félixné és gyermekei. De menekül Szinyei Merse László, a fenyítő törvényszék elnöke és velük megy Szinyei

Merse Félix is, kinek nincsen ugyan semmi különösebb szerepe, azonban mivel apja, felesége és két sógora tevékeny szerepet vállalt, neki is tanácsos velük tartani.

Az egész család Pestre jön, ahol a családi hagyomány szerint Valéria lelkes hallgatója Liszt Ferencnek, s nem mulasztja el legkisebb fiaival is megismertetni a pesti hangversenyéletet. Július 5-én megtartják Emma esküvőjét Dessewffyvel, aki az oltár lépcsőiről egyenesen a táborba siet vissza. A július 20-i veszített turai csata után Dessewffy visszavonul Szeged felé, és fiatal feleségét soha sem látja többé — 1849 október 6-án Aradon kivégzik. Az alig néhány napos asszony, Emma tragikus özvegysége, az öreg Szinyei Merse László őrizetbe vétele csak fokozzák a nemzeti gyászt, mely a veszített szabadságharc után az egész országgal együtt a családra nehezedik.

A nagy lelki megrázkódtatások, a sorozatos kihallgatások izgalmai felőrlik Szinyei Merse László egészségét is. 1850-ben Budán a Svábhegyen bérelt lakásában meghal. Holttestét szekéren hazaviszik Jernyére.

Az orosz csapatok által kifosztott szinyeújfalusi házba visszaköltözött a család. Itt született Félixnek ötödik és hatodik gyermeke: 1851-ben József, 1853-ban pedig Kálmán. A megszorodott család nehezen fért el már a kisebb méretű szinyeújfalusi házban, és ezért 1853-ban átköltöztek Jernyére, az öreg László halála folytán megürült emeletes, nagy házba. A nagyobb és kényelmesebb házon és kerten kívül Jernye fekvése is csábított az átköltözésre. Szinyeújfalu a Sáros és Szepes megyét összekötő fő országút mentén feküdvén, ott nagyon mozgalmas volt az élet, ami a komoly gazdálkodásba elmerült Félixnek terhes volt. Az átutazó birtokosok nem mulasztották el a nagy tekintélyű Félix vendégszerető házát felkeresni, és így a ház szinte állandóan tele volt vendégekkel, akik néha csak 1—2 órára jöttek be, míg lovaik pihentek; de számosan voltak olyanok is, akik éjszakára is ott maradtak lovaikkal, kocsisukkal, inasukkal együtt. Ha nem jött össze sok vendég estére, úgy mindenki kényelmesen lett elhelyezve, vendégszobákba, ágyakba. De ha valamilyen rendkívüli alkalommal a szokottnál sokkal többen szálltak meg a házban, úgy bizony nem volt már hely számukra. A patriarchális idők vendégszeretetét ez sem állította azonban leküzdhetetlen akadályok elé. Ilyenkor hevenyészett hálóhelyeken, a földre terített matrácokon és szalmazsákokon aludtak a vendégek. A nagy szalonban a nők, a szintén nagy ebédlőben pedig a férfiak. Pedig ezek rendszerint valamelyik szomszéd megye vezetői, nagy vagyonú földbirtokosok, esetleg mágnások voltak. Abban a korban még sokkal egyszerűbbek, természetesebbek voltak a felvidéki birtokosok, mint a kiegyezés utáni kor fenhéjázó, parádézó birtokossága. Szükségtelen talán hangsúlyoznom, hogy fürdőszoba egyik házban sem volt és a W. C. is a legkezdetelegebb kivitelű volt. Nem csoda, ha szent borzalommal emlegették haladó szellemű dédanyámat, aki a vízkúra híveként minden nap fürdött, még pedig hideg vízben!

A család harmadik ősi háza ebben az időben üres volt. Ez a ház Szinyén állott és az volt a különös érdekessége, hogy az ősi vártemplom sáncárcái a kertben voltak. Valószínű a templom helyén állott a múltban a családi vár, melyről régi oklevelek emlékeznek meg.

Jernye a Kis-Szvinka patak völgyében, a fő országúttól távol fekszik, 8 km-re Szinyétől nyugatra. A falu közepén, a templom szomszédságában, 15 holdas ősi parkban állt az emeletes, kettős fedelű barokk ház.

Félix dédapám életének túlnyomó részét a jernyei kúriában élte le. A családi hagyomány szerint a ház alapjait még Bánk bán rakta le, kinek ott vadászháza volt. Az ellenőrizhetetlen hagyományoktól eltekintve, a ház földszinti része nagyon régi kell legyen. Hatalmas bolthajtásosak a szobái és méter vastagságúak a falai. Az ősi földszinti részre minden valószínűség szerint idősb László és felesége, Máriássy Anna ükszüleim húzatták fel az emeleti részt. Az egyszerűségében is impozáns épületnek kettős Mansart fedele van.

A földszinten a bejárat egy tágas előcsarnokba nyílik, ahonnan az emeletre vezető lépcső kezdődik. Az előcsarnoktól balra helyezkedik el a hatalmas ebédlő, hol tágas hely van a nagyszámú család és még nagyobb számú vendégsereg kényelmes leültetésére. Az ebédlőn túl a személyzet szobái és a konyha található. Az előcsarnokból jobbra és szemben emlékezetem szerint 5 tágas szoba nyílik. Az emeleti részen a közepén egy 10—15 méter hosszú ovális boltozatú terem van, mely az ebédlőhöz hasonlóan az akkori vendégsereghez van méretezve. A boltozaton szép freskó volt, melynek tárgyára azonban nem emlékszem.⁵ Jobbra nyilott az ebédlővel azonos nagyságú hálószoba, míg a többi szoba már rendes méretű volt. Az északi szárnyon a házhoz csatlakozik egy toronyrész is, hol a földszinten a konyha, az emeleten pedig egy szoba nyert elhelyezést. Ha jól emlékszem, tizenhat szoba volt összesen a házban.

A nagy épület és a falu között hosszú ház állott a belső udvari személyzet egy részének elhelyezésére. A kert felé eső részen pedig a süketnéma Laczi bácsi kertje és háza volt valaha, melyet azonban halála után lebontottak. A háztól déli és nyugati irányban 15—20 holdas kert terült el, melynek legnagyobb része évszázados múltra tekintett vissza. A ház előtt álló hatalmas hársfa például feltétlenül többszáz éves kellett legyen. Impozáns hatást gyakorolt az a tíz nagy fenyőfa is, melyeket 1—200 évvel ezelőtt körbe ültettek és így együttesen egy gigantikus méretű fenyőfa hatását tették. A fenyőfák által alkotott kör közepén örökös árnyékban kerek kőasztal, és körülötte kőpadok kínálták a pihenést a hűvösre vágóknak.

A fenyőcsoport közelében a romantikus korba beleillő mesterséges sziklabarlang, előtte pedig szökőkút volt. A szökőkutat a barlang felett lévő tó vize táplálta, és innen vette vizét az a berendezés is, mely működésbe hozva a barlang bejáratát vízfüggönnyel zárta el. A barlangban kétoldalt is vízesés működött, hol a víz az egymás alatt elhelyezett medencéken csorgott végig. A vízberendezés az én életemben már nem működött, csak annak maradványait csodáltam meg gyermekkoromban.

⁵ *Divald Károly* adata szerint az 1789-ből származó freskó Saturnust, Cliót és Dianát ábrázolta (Művészet 1912. 238.). A rendkívül rossz állapotban levő kastély termei ma különféle célokat szolgálnak (a teljes összedőlésig, hacsak időközben nem restaurálják): a földszint egy részét óvoda, másik felét népbolt foglalja el. Az emeleti terem sorban mindössze a nagytermet használják mozi céljára, a boltozat freskóit pedig meszelés borítja.

Romantikus hajlamú dédanyám nemcsak a barlang körüli részt kedvelte, hanem a kert egyik részében egy kis remete faházat építtetett, melynek falai nyírfakéreggel voltak bevonva, és előtte négy nyírfaoszlopon nyugvó tornác volt. Gyermekkoromban várostromló és indián játékainknál fontos szerepet vitt ez a kis ház, míg össze nem omlott.

A kertet kis patak szelte át, ezen túl terült el a kert erdő jellegű, ősi természetességben hagyott hegyoldali része. Itt már csak ibolya, gyöngyvirág és vadvirágok virítottak. Annál több kerti virág nyílt a ház körüli részen.

A ház közvetlen szomszédságában, keleti irányban feküdt a gazdasági udvar. A kerten túl nyugati irányban pedig a templom és a parókia. A templom udvarán két nagyon öreg hársfa állott, egyikének már csak törzsének kis része volt életben. Az átmérőből következtetve 4—500 éves is lehetett a nagy hárs.

Ebbe a környezetbe, ebbe a házba költözött Szinyei Merse Félix családjával, és itt élt haláláig. Nagy létszámú családja még itt is szaporodott — 1860-ban Béla és 1862-ben István fiai itt születtek. A két utolsó gyermeket nagy korkülönbség választotta el a többiektől, őket külön nevelték, ők mindig megmaradtak a „kisfiúk”-nak. Annál inkább összetartottak az idősebb fiúk. Apjuk szigorú fegyelem alatt tartotta őket s habár fiait nem akarta gyermekkorban német iskolába adni, de megkövetelte az otthoni komoly tanulást. Házitanítóul Tomanóczy Antal káplánt vette házához, ki mint táborigazgató a szabadságharcot is végig küzdötte. Az ő kezében biztosítva látta fiainak tudományos és magyar nevelését és ezen feltevésében nem is csalódott. Tomanóczy egymás után nevelte a felcseperedő gyermekeket, majd átvette a jernyei plébániát és itt halt meg késő öregkorában.

Édesanyjuk nagyon kedvelte a zenét, melynek művelése a Jekelfalussy családban hagyományos volt. Nagybátyja Jekelfalussy Vince püspök harmóniumán játszott és ha több hetes vendégségbe jött Jernyére, magával hozta kedves hangszerét is, hogy mindig játszhasson rajta. Fivére, Sándor a magyar daloknak volt virtuóza a zongorán. Albert fivére pedig, mint tenorista néhány évig az operában is szerepelt. Ő maga zongorázott és énekelt, klasszikusokat, műdalokat és népdalokat vegyesen.

A zene szeretetét beléoltotta gyermekeibe is, ami annál könnyebben ment, mivel nagyrészüket örökölte jó hallását. Legtöbbször Zsiga fia vitte, ki mesterien játszott hegedűjén különösen a magyar népdalokat. Pali csellózott, Józsi hegedült és zongorázott, Ninon zongorázott, Kálmán gyengén hegedült, Laciról nem tudom, milyen hangszeren játszott. Esténként gyakran rendeztek zeneesteket, mikor Zsiga hegedűjátékát édesanyja kísérte zongorán, vagy összeült a házi zenekar, melyben az anya a zongoránál ült, Zsiga volt a primás, Józsi a másodhegedűs, Pali csellózott, Kálmán pedig kontrázott. Még teljesebb volt a zenekar, ha a Jekelfalussy nagybácsik közül valaki ott volt. Ha pedig a fiúk el voltak foglalva, úgy édesanyjuk egyedül zongorázott és énekelt hozzá.

Félix nemcsak fiai szellemi tanítását biztosította, de megkívánta, hogy mindegyik tanuljon ki egy fizikai munkával járó mesterséget. Szépen felszerelt asztalosműhelye volt, hol sokat dolgoztatott ő maga is, ha a gazdaság gondjai időt hagytak erre. Egy

szép kézimunka asztalka meg is maradt sajátkezű munkái közül. Pali az ács mesterséget tanulta ki és ezen tudását nagyon hasznosan értékesítette későbben, mikor saját lakóházát építette.

Aránylag nagy vagyona és még nagyobb tekintélye mellett Félix nagyon igénytelen, szerény ember volt, ruházkozásában, életmódjában kerülte a feltűnőt, a költségeset. Keztyűt még télen sem hordott és bizony előfordult, hogy mikor nagy hidegben négyesfogatát hajtotta, kénytelen volt a kocsit megállítani, kezeit hóval megdörzsölni, hogy kezei meg ne fagyjanak. Fiait is edzette, és szép havas napokon parancsára meztelenül verekedtek, birkóztak a fiúk az udvaron, utána persze alaposan ledörzsölték őket — ilyen nevelés mellett mind edzettek voltak és el lehet képzelni milyen csínyeket követtek el napról-napra. A legcsintalanabb Zsiga volt, megtette, hogy felment a templom tornyába, kabátjával bekötötte a harang nyelvét, és a harang kötelén hintázott, ki-be az ablakokon.

Félixnek több falura kiterjedő szép birtoka volt, a Tokajhegyalján szőlői, sőt, feleségének Zemplén megye északi részében nagy erdősegei. A számottevő vagyon mellett ő maga mindig megmaradt a szerény keretek között. Takarékosága, bölcs megfontoltsága nem engedte a legkisebb felesleges költséget sem. Fáradhatatlanul vezette a kiterjedt birtokokat, pontos számadásokat vezetett a bevételek és kiadásokról és fiait is igyekezett takarékoságra, szerénységre nevelni. Vendégszerető háza ennek ellenére bőségesen nyújtotta mindazt, amit a birtok megtermelt.

Felesége előszeretettel foglalkozott családjának, háznépének, sőt az egész falunak gyógyításával. Homeopata gyógyszereket és hidegvizkúrát szeretett használni. Mint gondos háziasszony, bőségesen kivette a részét minden házi munkából, de sok gondja, baja mellett mindig szakított magának időt arra, hogy kedvenc költőit, íróit olvasson, vagy egy-két szép darabot elzongorázzon.

Esténként benépesült a hatalmas ebédlő terem a vacsorához. Ott voltak a szülők, a nyolc gyermek, a süketnéma Laci bácsi, Tomanóczy bácsi, a fiúk nevelője, tizenketten. De vendég mindig akadt, mégpedig szép számmal. Ha más nem, akkor Erdélyi bácsi, a családi ügyvéd. Vacsora után zenéltek. A férfiak csibukoztak és Laci bácsi partnert keresett a mindennapi „Langer Puff” játszmájához. Ebben a környezetben élte első éveit a kis Pál.

*

Szinyei Merse Félix kiterjedt birtokokon gazdálkodott, azonban elhibázott volna az a megállapítás, hogy gazdag lett volna. Az abszolutizmus ideje alatt Magyarország nem csak politikailag, de gazdaságilag is nyomasztó elnyomás alatt állott. A rossz értékesítési viszonyok, a nagy adóterhek csak kevés jövedelmet biztosítottak a birtokosoknak. A pénz vásárló erejének csökkenése, a jelentős háborús veszteségek csak szaporították a birtokosok terheit. Mindezen felül nagy terheket rótt a családra a leányok köteles részének kiadása is. A családi birtok mindig a fiúké volt, a leányok pedig készpénzben kapták meg az őket illető részt. Minthogy azonban az akkori kezdetleges, patriarchális gazdálkodási viszonyok mellett készpénz csak jelentéktelen

mennyiségben állt rendelkezésre, a családapák kénytelenek voltak leányaik kiházásitása-
kor nagyobb összegű váltó kölcsönöket felvenni, hogy leányaik vagyონrészét kiad-
hassák. Ha kevés leánya volt az apának, vagy jó gazda volt, vagy pedig gazdasági-
lag kedvező időszak következett, úgy rövid idő alatt meg is szabadult az adósságtól.

A Szinyei Merse Pál születését megelőző időszakban azonban kedvezőtlenebb idők
jártak a családra, illetőleg a gazdálkodásra. Nagypjának két nővére, apjának pedig
négy nővére volt, kiknek járt az örökrész. A gazdasági viszonyok is különösen nehezek
voltak az utolsó évtizedekben. Végül egyes családtagok nem tudtak kellő mérsékletet
tartani és erejükön felül költek. Mindezen körülmények szerencsétlen összetalál-
kozása folytán Szinyei Merse Félix birtokain nyomasztó adósságok voltak, melyek
kamatait és a törlesztési összegeket csak nagy szorgalommal, gondos gazdálkodással
lehetett előteremteni. A jelentős birtokok mellett ezért volt Félix mindig takarékos,
szerény, és ezért inti fiait számtalan levélben a takarékosságra.

Félix 1873-ban egyezséget kötött bátyjával, a süketnéma Lászlóval, ki meghatáro-
zott életjáradékért lemondott minden ingatlan vagyónáról, így a teljes örökség
kerülhetett 1874-ben szétosztásra nyolc gyermeke között. Saját magának, illetőleg
özvegyének csupán életjáradékot kötött ki. Az osztálylevél szerint a felosztandó
ingatlan vagyón értéke 186.000 osztrák értékű forint. A birtokok Szinye, Szinyeújfalu,
Jernye, Lászka, Deléthe, Szinye-Lipócz, Lacsno, Rencsisó, Erdő-Bénye, Szegi-
Kisfalud és Göncz-Ruszka községek határában voltak. Ezen birtokokat összesen
60.650 osztrák értékű forint adósság terheli.

Félix apjának, Lászlónak és Pepi testvéreinek osztályleveléből is kitűnik már, hogy a
birtokok adósságokkal vannak terhelve. Ezen adósságok úgy látszik csak szaporod-
tak, és 1874-ben már a birtok értékének egy harmadát teszik ki. Valószínű a
leánytestvéreknek kiadott örökrészek, a különböző gazdasági válságok és végül a
költekező életmód idézték azokat elő. A fizetendő kamatok és törlesztési részletek
később azután már annyira nyomták a vagyont, hogy az eladósodás megállíthatat-
lanul haladt előre. Az 1874-es osztálylevél szerint az 1840 előtti időből 10.500 forint,
1851-ből 4.700 forint az adósság. 1869—1873-ig már 21.200 forint adósság
mutakozik, míg a többi 24.250 forint időbeli eredete nem mutatható ki. Mindezekből
azt kell látnom, hogy mikor dédapám átadta vagyónát gyermekeinek, az már annyira
túl volt terhelve, hogy a teljes eladósodás és a tönkremenetel feltartóztathatatlan volt.
Egyetlen mód lett volna ezt a folyamatot megállítani, mégpedig, ha a birtokok egy
részét eladóvá teszi, az adósságokat kifizeti és a tehermentes birtokot osztja szét
gyermekei között.

Gyermekeihez intézett leveleiből alkalmam volt olvasni állandó aggodalmának
isméltődő megnyilatkozásait. Állandóan figyelmeztette fiait a nagy vagyónhoz társuló
nagy és nyomasztó terhekre, és óva intette őket, nehogy henye, dologtalan, vagy
erejükön felül költekező életet éljenek. Állandóan inti őket a több komolyságra, a
szorgalmas, szerény életre. A család anyagi lezüllésének megindult folyamatát
azonban a puritán bölcs nem tudta megállítani és halálával egy egész korszak zárult le
a család történetében.

Nagyapámról

Nagyapám már természetből jókedvű, szép és kényelmes életet szerető ember volt, ki a müncheni bohém társaságba nagyszerűen beleillett. Jó barátai közé tartozott Gabriel Max és a világhírű Wilhelm Leibl, valamint később Arnold Böcklin. Wilhelm Busch, a híres karikatúrista is jó ismerőse volt. A rajzaiban és verseiben utolérhetetlen humort sugárzó művész nagyapám szerint rosszkedvű, savanyú ember volt.

Munkácsy Mihállyal is összejött, de nem tudtak felmelegedni. Benczúr Gyulával több évig volt együtt és elég jó barátságban is voltak, csak később hidegedtek el, mikor festészeti irányuk teljesen különvált. Ott ismerkedett meg Gundelfinger Gyula festővel, ki két gyámleányát, Probstner Máriát és Zsófiát gardírozta. Sokat járt házukhoz, és mikor hazament Jernyére, onnan is felkereste krompachi házukat.

A Probstner családról hosszabban kell megemlékezmem, mivel az előbb említett P. Zsófiát rövidesen elvette Nagyapám. Viszont a család történetéről én is csak a közelmúltban hallottam pontos adatokat.⁶

A Probstner-család gazdag Szepes megyei család, melynek a lubói fürdőtelepen kívül kiterjedt birtokai és nagy bányái voltak. Dédapám Probstner Adolf, dédanyám Jancsó Zsófia. A birtokomban lévő fényképek szerint nagyon szép emberpár voltak. Dédapámat egyik barátja jóakaratóan figyelmeztette felesége feltűnő életére, és ajánlotta, hogy jobban vigyázzon rá. Hogy a figyelmeztetésnek mennyi alapja volt, azt nem tudom, de ez most már nem is fontos. A szomorú tény az, hogy dédapám pisztolyt rántott és agyonlőtte családi életébe beleszóló barátját, anélkül, hogy az állítólagos gavallérral törődött volna. Dédapámat hosszú időre elítélték, évek múlva, 1860-ban, 42 éves korában a börtönben felvágta ereit, és meghalt. Dédanyám férjénél 12 évvel volt fiatalabb, és évekkal túlélte őt. Három kiskorú gyermekük, Béla, Mária és Zsófia, gyámjuk, Gundelfinger Gyula és nagynénéik felügyelete alatt nőttek fel.

Dédapám tragikus halála után a rokonok perrel támadták meg a nagy vagyont, és nagyanyámékat mindenképp ki akarták forgatni. A támadás dédanyám halála után még inkább erősödött.⁷ Gyámjuk, Gundelfinger Gyula ekkor közölte gyámleányával, Probstner Máriával, hogy ha nagykorú lenne, sokkal eredményesebben folytathatná a pert. A nagykorúságot pedig leggyorsabban a férjhez menetel által érheti el.

⁶ Rózsi leánya érdeklődésére a 97 éves Zsófia 1950 tavaszán levélsorozatban mesélt el sok mindent: „Nagyon örülök, hogy családom múltja érdeklí és igen szívesen felelek lassanként minden kérdésére; az írásomon nem csodálkozom mert kezeim nem reszketnek, inkább emlékező tehetségemen magam is bámulok hogy még elég jó...”

⁷ Zsófia így emlékezik anyja halálára, amikor ő 14 éves volt, Mária nővére pedig 16 és fél: „Anyám halálos ágyához hoztak el minket a debreceni intézetből, halála után az árvaszék felszólított hogy válasszunk magunknak gondnokot, de alig ösmertünk mást mint épen Gundelfinger Gyulát, s a rokonok mellőzésével őt kértük ki, úgy éreztük hogy anyánkat sértenénk egy rokon gondnokkal.”

Felajánlotta, hogy hajlandó formai házasságot kötni gyámleányával ennek érdekében. A házasság létre is jött, és közös megegyezés alapján mindvégig csak formai volt, házaselet nélkül.⁸

Mikor nagyapám Münchenben a Gundelfinger házhoz járt, már Gundelfingerné volt P. Mária, az idősebb nővér. Nagyapámnak nagyon tetszett P. Mária és meg is kérte a kezét. Neki azonban akkor már gr. Szirmay Alfréd tetszett, és ezért kosarat adott nagyapámnak, aki rövidesen megvigasztalódott, mert szerelmét átruházta a fiatalabb nővérré, Probstner Zsófiára, kinél viszonzásra is talált érzelme. Probstner dédszüleim tragikus esete közismert volt abban az időben, és ezért Félix dédapám nem örült a készülő házasságnak.

Visszatérve a müncheni évekre, megemlítek egy epizódot a *Faun* festése közben. A kecskelábú Faunt Nagyapám teljesen élethűen akarta megfesteni, és ezért egy kecskét vett leölve, de bőrében és arról festette a Faun lábait. Mikor erre készült, valaki figyelmeztette, hogy a kecskecomb nyárson sütve milyen ínycsapat. Úgy látszik már fiatalon is nagy gurmand volt, mert elhatározta, hogy megsüti a kecskét, és ezért kénytelen volt nagyon sietni a festéssel, hogy a comb frissen maradjon. A műteremben levő kandalló paraszán meg is sütötte egy vívókardra húzva, azonban a várakozás nem hozta meg a kellő eredményt, a pecsenye csupa füst lett.

Mikor Nagyanyámat eljegyezte, végleg otthagyta Münchent és hazajött gazdálkodni. Dédapám ezekben az években már nagyon beteg volt, májbaja miatt nagy fájdalmai voltak, és ragaszkodott ahhoz, hogy nagyapám segítsen neki a birtokok ügyeinek vitelénél. Valószínű, az is vezette ezen szándékánál, hogy legidősebb fiára, Lászlóra nem számíthatott, ő akkor már teljesen el volt adósodva. Zsigmond fia mint orvos nem maradhatott otthon, a többi fiú pedig még fiatal volt, vagy már akkor megmutatkozott könnyelmű természetük. Nagyapám sokkal komolyabban fogta fel az életet, és apja ezért szerette volna a vagyoni ügyeket vele megosztani, és neki teljesen átadni. Nagyapám viszont a festészetnek akarta szentelni életét, és nem sok kedve volt a gazdálkodáshoz. Mégis engedett Atyja kívánságának, és Jernyén maradt.

Házasságkötésük után az első évet Jernyén a régi nagy házban éltek le dédapámmal együtt. De néhány év múlva elkészült a saját tervei szerint épült kisebb ház, és abba költöztek át. Nagyapám 28, nagyanyám 20 éves volt a házasságkötéskor. Hat gyermekük született, közülük Zsófia, Valéria és Mária néhány éves korukban difteritiszben haltak meg. Adrienne is korán — 16 éves korában, 1902-ben — halt meg, agyhártyagyulladásban. Hat gyermekük közül egyedül apám és Rózsi nagynéném értek el magas kort. Nagyapám sógora, Probstner Béla sokat tartózkodott Jernyén és mivel ügyesen festett, több képe meg van még ma is. Szép vagyonát arra fordította,

⁸ Gundelfinger Gyula korompai (Krompach) házába vitte magával gyámleányait, mert itt volt birtoka is. A házasságkötés utáni időről újra Zsófia leírásában olvashatunk: „Gyula fiatal korában a düsseldorfi festőiskolát végezte és állandóan Münchenről álmodozott s amikor nővéremet elvette, hamarosan elutaztunk és Münchenben letelepedtünk.” Vö. Szinyei 1985. 36.

hogy távolkeleti utazásokat tett, és éveket töltött kint.⁹ Csillagászzal is foglalkozott, és volt egy távcsöve, melyen keresztül gyermekkoromban sokat néztük a holdat és egyes bolygókat. Tőle maradt meg az a 24 × 18 cm-es mahagoni fényképezőgép, melyhez 64 mm átmérőjű lencse tartozott, és mellyel még én is sok fényképet készítettem 1919—21 közt. Apámtól hallottam, hogy különböző fegyverekkel és robbanóanyagokkal is kísérletezett, többek közt olyan töltenyeket akart rendelni, melyek átmérője nagyobb, mint maga a golyó. Egyik gyár sem volt hajlandó megrendelését a fegyver és töltenyekre elfogadni, évekkel későbben azután általánosan használtak lettek az ilyen golyós töltenyek, de ezek feltalálása már nem az ő nevéhez fűződik. Mikor vagyona az utolsó fillérig elfogyott, golyóval végzett magával.

Nagyszüleim házassága nem volt boldog és 1886 után el is váltak. Nagyapám többé nem nősült meg, és haláláig egyedül élte életét. Nagyanyám a válás után röviddel hozzáment br. Ghillány Imréhez, aki a közeli Fricsen volt birtokos és az első világháború alatt a Tisza-kormány földművelésügyi minisztere lett. Nagyanyámnak második házasságából öt gyermeke született.

Rózi néni gyermekkorának nagy részét Fricsen töltötte és később is megosztotta idejét Frics és Jernye között, míg külön nem költözött, saját pesti lakásába. Apám felnőtt koráig sohasem volt Fricsen, de első képviselő választása óta sokat járt oda és gyakran voltam vele ott én is. Nagyanyám minden nyáron egyszer átkocsizott egyedül Jernyére, hol 1—2 órát töltött. Rövid időre előjött ilyenkor nagyapám is, kivel igen udvariasan üdvözölték egymást, és közömbös témákról udvariasan, de még előttem gyermek előtt is érezhető feszélyezettséggel beszélgettek.

Nagyapám jó kedélyű, nagyokat nevetni szerető, az élet szép oldalait élvezni tudó ember volt, de néha hirtelen haragú és türelmetlen is tudott lenni. Ha valaki csendes, mégis határozott akaratával szembe mert szállni — ami csak ritkán történt meg —, meg is hallhatta Nagyapám leplezetlen véleményét.

Sohasem kártyázott, mulatozott vagy ivott, de a jókedvű társaságot még késő öregkorában is kedvelte. Szerette a kényelmes, jó életet, a bőséges, jó étkezéseket. A gazdálkodáshoz nem sok kedve volt és ennek tulajdonítható, hogy ez nemis ment a legjobban. Nem volt könnyelmű, mindig meglátta az élet komoly oldalait is, azonban inkább passzívnak mondható természete, hiábavaló korteskedése, és testvérei könnyelműsége következtében az ő vagyona is elfogyott.

Birtokrészét már terhekkal vette át, gazdálkodása nem volt elég sikeres, és mint jó testvér ismételtelen vállalt át jelentős terheket, eladósodott, könnyelmű testvéreiért. Terhei így annyira felszaporodtak, hogy apámék házasságkötésekor kénytelen volt a birtokot anyámnak eladni, hogy adósságait kifizethesse. Ősi birtokrésze így ment át anyám, majd a mi nevünkre. A Jernyével szomszédos mocsolyai birtokot Nagyanyám vette meg, melyet apámra íratott.

⁹ Probstner Mária 1878-ban elvált Gundelfinger Gyulától és hozzáment gr. Szirmay Alfrédhoz. Ezidőről írja Zsófia: „Béla bátyám velünk volt 3 hétig Szirmabesenyőn és onnan indult el nagy útjára: Bécs, Paris, London és hosszú időre Japánba ahol meg is nősült...”

Nagyapám röviddel házasságkötése után megkezdte az új családi otthon felépítését. Az oszlopos tornácú, nyolc szobás kúria a régi nagy kerthez csatlakozó kisebb, általa létesített kert közepén épült. A kertet teljesen a maga tervei alapján ültette be, és haláláig a legnagyobb gondot fordította arra. Minden legkisebb fa vagy bokor csak az ő elgondolása szerint nőhetett és csak addig, míg nem zavarta az összhangot. Ha valahol hiány mutatkozott, azonnal pótolta, ha pedig feleslegesnek tartott valamit, saját felügyelete mellett kivágatta azt. Látszott is a kerten az állandó gondozás és művészi hozzáértés.

Keresetlen természetességgel nőttek itt az egyes növények, és elszórt virágágyakban a legkülönbözőbb fajú, művészi színhatásokat kiváltó virágok nyíltak. A kertben váltakoztak a sűrű, bozótos részek a nyílt részekkel, hol csak egyes fák vagy bokrok álltak, szabad kilátást engedve a hátrább lévő szép részekhez. Ezek a szabadon álló fák voltak a legszebb formájúak. A sűrűn nőtt, erdőjellegű és bozótos részek különösen azokon a részeken voltak, ahol valami zavaró, csúnya háttérrel kellett eltakarniok. Művészi elgondolás volt a Színye felé elterülő kertrészlet, hol a közeli szántóföldeket eltakarták a kert szélső, alacsonyan tartott bokrai, míg a messzebb elterülő erdős hegyek úgy látszottak, mintha a kert folytatásában lennének.

A legkülönbözőbb fajú fák és bokrok nőttek a kertben. Rendes és óriás levelű tölgy, fehérlevelű és többféle zöldlevelű juhar, vérlevelű juhar, nyírfa, égerfa, gyertyánfa, gesztenyefa, szilfa, ezüstlevelű és rezgő nyárfa, jegenye nyárfa, különböző fenyőfák, alacsony és magasnövésű thuja, májusfa, mogyorófa, és még számos itt fel nem sorolt fa-fajta és a legkülönbözőbb virágzó és színes levelű bokrok nőttek festői csoportokban a kertben. Kedvenc tartózkodási helye volt a családnak a ház mellett álló hatalmas hársfa alatti árnyékos hely. A kertet két kis patak szelte át, melyeket három hidacska hidalt át.

A kerthez csatlakozott a zöldeges és gyümölcsös kert. A gyümölcsstermelés nagy kedvtelése volt nagyapámnak, a legkülönbözőbb gyümölcs nemekkel, és azok számos fajtájával kísérletezett. Apámmal közös létesítménye volt a mocsolyai 8 holdas gyümölcsös is.

Festményein a kert számos részletét örökölte meg, és így azok közismertek lettek. De nemcsak a kertet festette le, hanem a közeli környék számos szép részletét is. Nem tudom, mi lehet az oka, de a régi családi nagykert egyetlen szegletét sem festette le sohasem, pedig festészeti szempontból itt is számos megörökítésre méltó, szép részlet volt.

Valószínű a fiatalkori nagy csalódásoknak tulajdonítható, hogy képeiről nem szeretett beszélni, és nagy kegy volt, ha valakinek megmutatott egy készülő képet. Azt sem tűrte, ha festés közben zavarták. Nyugodtan festeni csak a legteljesebb csendben, teljesen zavartalanul szeretett. Apám birtokában volt egy nagyméretű kép, melyet a ház előtt festett és melynek témája egy fehérlevelű juharfa. A kép befejezetlen maradt, mert egy utazó könyvügnök festés közben megzavarta, képtelen volt tolakodását lerázni, és ezzel véglegesen elvesztette kedvét a kép befejezéséhez.

Gyakran figyeltem meg, hogy egyes szép részleteket napokon keresztül hosszasan nézegetett, de mégsem festette meg. Nehezen határozta el magát a festésre. Mászor

viszont festés közben nem tetszett neki valami, és ilyenkor lassan haladt a munkával, vagy teljesen abba is hagyta a festést. Néha a félig elkészült képet lekaparta, vagy egyszínűre kente be, hogy más témát festhessen rá későbben.

Festés előtt és után sokszor vittem a festőállványt, vagy a festékes dobozt, sőt néha magát a festményt is, de ezt nem szívesen, mert ezzel állandó utasítások jártak, hogyan kell fognom és vinnem a képet. Ha nagy napsütésben festett, úgy hatalmas, leszűrhető festő ernyőjét is kivetette és ennek árnyékában festett. Sőt, a *Park* című festmény festésénél hatalmas sátorlapot feszített ki maga fölé. Palettáját a legtisztábban tartotta mindig és sohasem hagyott annak közepén semmit sem a keverék színekből. Ecsetei is mindig tökéletesen tiszták voltak. De nem csak festőszereit tartotta a legnagyobb rendben és tisztaságban, de festés közben sohasem kente össze kezét vagy ruháját. Sohasem vettem rajta észre a legkisebb festékfoltot sem.

A kert déli részében volt az oszlopos tornácú tágas atelier, mely csak egy nagy felső ablakon keresztül kapta világítását az északi oldalon. Falai szürkés egyszínűek voltak. Itt tartotta festészeti kellékeit és készülő képeit, de sok befejezett képe is volt a falakon. Egy hosszú nagy asztal tömve volt a legkülönbözőbb festékekkel, ecsetekkel, spahtlikkal és olajok, valamint terpentinnel. Itt volt elhelyezve a családi irattár, és itt tartotta apám a tölténykészítéshez szükséges puskaport és más holmit is.

Hogy a kellő hangulat, vagy mondhatnám ihlet mennyire szükséges volt festéséhez, ezt legjobban két évi balatoni nyaralásunk alatt tapasztalhattam. Első nyáron napról napra ott üldögélt a Balaton partján, és nézegette a legkülönbözőbb színhatásokat mutató nagy víztükröt. Néhány képet festett ugyan, de apám és Rózsi néni részéről állandóan megújuló biztatásokat rendszerint azzal utasította el, hogy a part mellett állandóan fúj a szél, és felborítja festővásznát. Ezért télen egy szétszedhető deszka kabint csináltatott Pesten, és ezt vitette le következő nyáron Fonyódra. A közvetlenül a víz partján felállított nagy kabinnak kis hátsó ajtaja és elől széttolható tágas ajtaja volt. Itt a legnagyobb napsütésben, esőben vagy szélben is festhetett.¹⁰ Minden nap lement a kabinhoz, órákon át nézegette abból a vizet és néha festegetett is, de nagyobb mértékben itt sem látott hozzá a festéshez. Valószínű, hogy valami nem tetszett neki.

Máskor is mindig azt tapasztaltam, hogy kényelmes, majdnem lustának mondható, egyáltalán nem termékeny festő volt, kinek éppen ezért aránylag kevés képe maradt. Pedig ha minden körülmény kedvező volt számára, és kedve volt a festéshez, nagyon gyorskezü volt. Fonyódi nyaralásunk alatt egyszer egy szép helyet nézett ki magának a bélételepi fürdőtelepen túl, a Balaton partján, egy kis nádassal. Másnap reggel csónakba ült velem és Fekő öcsémrel, és így vitette magát a helyszínére.¹¹ Délben már a kész képet vihettük haza!

¹⁰ 70. sz. kép

¹¹ 68. sz. kép. Unokái fonyódi felügyeletére egy művésznövendékét, Molnár C. Pált kérte fel, aki 1944-ben, a szokásos évi Szinyei-émlékülésen mondta el ezzel kapcsolatos élményeit (*Molnár C. Pál* serlegbeszède Szinyeiről. In: Szépművészet 1944. 105—107.). A fiatalabbik unoka, Sz. M. Félix pedig nemrégem emlékezett vissza erre az időszakra: Sz. M. Pál fonyódi nyaralása címen (Magyar Nemzet 1983. július 19. 8.). Vö. 71. sz. kép.

A képek szállítása alkalmával nyílt csak alkalmam a készülő képek megnézésére, mert festés közben nem volt szabad közelében tartózkodni. Ilyenkor figyeltem meg, hogy a fehér, alapozott vászonra rajzolószénnel rajzolta fel néhány vonással a főbb körvonalakat, és ezután kezdett neki a festésnek. Először a legfőbb színeket rakta fel vázlatosan, és csak mikor a teljes színvázlat már megvolt, kezdett a finomabb részletek kidolgozásához.

Mint már említettem, nagyapám életvidám és kényelmes, jó életet szerető ember volt. Erősen megnyilvánult ez az étkezésénél. Elméleti szakácművész volt, ki megkívánta, hogy minden egyes étel pontosan, az ő ízlése szerint készüljön. Azóta sem láttam máshol, hogy annyit beszéljenek egy családban az étkezésről, mint nálunk. Ha egy ételt megdicsért, az már a legnagyobb elismerés jele volt, de bizony számtalanszor láttam, hogy az egyébként kifogástalan ételeket megkritizálta valami kis, jelentéktelen hiba miatt. De nemcsak az ételek minősége, hanem azok mennyisége is nagyon fontos körülmény volt. Persze a bőséges táplálkozás meghozta a gyomorbetegséget is, melyben sokat szenvedett utolsó éveiben.

Reggel későn kelt fel, még ágyban reggelizett, és hálóköntösben üldögélt szobájában. Az ebédet percnyi pontossággal kívánta meg, és szinte órát lehetett igazítani az ebéd kezdete után. Ebéd után karosszékében aludt egy kicsit. Uzsonnára télen kávé, nyáron legszívesebben aludt tejet evett.

Pesti tartózkodása alatt minden délután elment a Japán-kávéházba, mely az Andrassy-, most Népköztársaság úton a Liszt Ferenc tér sarkán állott. Éveken keresztül minden délutánját ugyanazon asztalnál töltötte, hol körülötte és Lechner Ödön építész körül állandó művésztársaság zajongott. Ide jártak művészbartói, tisztelői, műgyűjtők, kritikusok és a művészetek iránt érdeklődő egyéb emberek. Nagy tisztelettel vették körül, és a társaságba csak nagyapám engedélyével lehetett bejutni. Ha valaki nem tetszett neki, nyíltan megmondta az illetőnek, hogy ne jöjjön oda máskor. Az asztaltársaság tagjaival részint baráti, részint jó ismerősi viszonyban volt.

Büszke volt családja eredetére, a családi hagyományokat hűen ápolta, a rokoni kapcsolatokat nyilvántartotta, és megkívánta hozzátartozóitól, hogy hasonló családokkal kössenek rokoni kapcsolatokat. Származás tekintetében a mágnásokat nem tartotta többet érőknek saját családjánál. Az ősnemes származást, a hatszázötven éven át érintetlenül megőrzött családi birtokot sokkal többre értékelte egy új sütetű báróság vagy grófságnál. Született nagyúr volt, kinek lénye környezetéből feltétlen tiszteletet váltott ki. Büszke lénye mégsem a hozzá hasonlók között érezte jól magát. Otthoni környezetében és földbirtokos társai között sohasem értették meg; művészi megnyilatkozásait értetlen lekicsinyléssel kezelték. Ezért írta önéletrajzában: „Hic ego sum barbarus, quia non intelligor.” A névtelen származású müncheni művésznövendékek között, a Japán kávéház demokratikus összetételű asztalánál érezte magát igazán jól. Ezért töltötte ott minden délutánját, ahelyett, hogy kaszinók foteljeiben hallgatta volna a mások üres beszédeit. Lénye, művészi vére és érdeklődése ide húzta őt minden nap. Nevelése, környezete és talán bizonyos fokig természete azonban nem engedte ezen demokratikus társaságban teljesen felolvadni. Mindunta-

lan kiütközött belőle a büszke nagyúr, ki nem mindenkit enged magához három lépésnél közelebb. Néha bizony kellemetlen is tudott lenni a közelébe férközni akarókkal szemben.

Szeszes italt, bort nem ivott, illetőleg csak ritkán. Hogy fiatalabb korában sem ivott volna, nem állítom. Azonban sokszor hallottam, hogy ivásban mindig mértékletes volt. Sokat cigarettázott és erre sokat is költött, mert mindig a legfinomabb egyiptomiakat szívta. Szipka nélkül teljesen végig szívta a cigarettát és ezért ujjai sárgák voltak. Mint lustának mondható, kényelmes természetű, járni sem szeretett. Mikor délelőtt az akadémiára és délután a Japán kávéházba ment, már a legközelebbi utcasarokon egyfogatú kocsiba (konflis) ült, és azzal ment és jött. Sokszor ott tartotta a konflist és esetleg két óra hosszat is váratta, míg hazavitette magát. Esténként művészbarátaival szeretett a kabarék, orfeumok és más mulatóhelyekre is ellátogatni. Így ismerkedett meg a felkapott és híres táncosnővel, művésznévén „La belle Ferrero”-val, kit le is festett.

Könyve nem sok volt, de ezeket érdemes felsorolni. Ahogy emlékszem, Nietzsche könyvei mindig keze ügyében voltak, sokat forgatta azokat és jegyzeteket is készített a lap szélére. A másik író, kinek könyvei mindig szobájában voltak, Mikszáth Kálmán volt. Személyes barátság fűzte hozzá, de nem tudta neki megbocsátani, hogy írásaiban kigúnyolta az ő szeretett Sáros megyéjét és azt a réteget, melyből mindketten származtak. Platón, Szophoklész, Homérosz, Goethe, Schiller és még néhány hasonló író kötetét kell felsorolnom. Ezeken kívül mindössze néhány festészeti könyve volt.

Gyermekéveim alatt a Képzőművészeti Főiskola igazgatója volt, és ezért a telet Pesten töltötte velünk együtt. Nyárra azonban a családdal együtt Jernyére ment. A rendes házi személyzetén kívül itt külön inasa volt Saláta Jóska bácsi személyében, ki gyermekora óta megszakitás nélkül a családnál szolgált, és mint közel nyolcvan éves aggastyán teljes nyugdíjat kapott nagyapámtól. Ennek ellenére is minden nap pontosan ellátta nagyapa körül a szolgálatot. Nem engedte volna át senkinek sem azt a jogot és kötelességet, hogy reggel ő vigye be a reggelit nagyapámnak és a ruhát, cipőt ő tisztítsa ki. Megható volt az a szeretet, amit nagyapámmal szemben tanúsított, kihez a családban, hűséges szolgálatban eltöltött 65 év kötötte. Mint fiatal fiú kályhafütőként kezdte meg szolgálatát a jernyei házban. Itt kell megemlítenem, hogy a jernyei nagyházban a kályhák ugyan a szobákban álltak, azonban azokat nem a szobából, hanem a szobák vastag falaiban végighúzódó folyosókról fűtötték, hova a kályha ajtók nyíltak. Ezek a szűk kályhafolyosók kedvenc búvóhelyeink voltak, ha Horváthékhoz mentünk játszani.¹² Saláta Jóska bácsi kísérte László szépapám holttestét Pestről Jernyére 1850-ben. Még 1915-ben is sok szép botot és sípot faragott nekem. Mikor meghalt, az egész család meggyászolta és az egyszerű tót inas holttestét a büszke dzsentri család négy tagja emelte a vállára és vitte végig a falun személyesen a temetőbe, ezzel adván meg a végső tiszteletet a hűséges aggastyánnak.

¹² A kastély Sz. M. István tulajdona volt, teljes eladósodása után Horváth Elemér távoli rokonuknak adta azt el birtokával együtt. Színeit két fiúunokája nagyjából egyidős volt a Horváth-fiúkkal, így sokat játszottak együtt.

A múlt század végén nagyapám néhány évig a héthársi kerület képviselője volt, és ezen idő alatt igen sokat járt Pesten, hol napról napra a klubban töltötte délutánjait. Az akkoriban nagy szerepet játszó és nagyeszű Szilágyi Dezsőnek legbizalmasabb környezetéhez tartozott. Mikor másodszer lépett fel Hétháron, az ellenpárt részéről mindent elkövettek, hogy megbuktassák. A választási harc nem annyira ellene, mint István öccse ellen folyt, kin ezáltal akartak ütni.¹³ A nagy nyomás, a ravasz kortesfogások és a guruló arany meg is tették hatásukat, és nagyapám megbukott. István öccsével együtt vissza is vonultak a politikai élettől. De ennek a szerencsétlen politikai ábránd kergetésnek áldozata lett nagyapám vagyona. Ez a minden könnyelműségtől mentes, higgadt és bölcsen gondolkodó ember képes volt a több hónapig tartó korteskedés alatt egész vagyonát feláldozni azért, hogy elnyerje a képviselői megbízatást.¹⁴ Az adósságokat akkor fizette ki, mikor anyám hozományából megvásárolta nagyapámtól a jernyei birtokot.

Érdekes ellentétek mutatkoznak egész életében. A büszke nagyúr elkerüli osztályának tagjait, és ehelyett névtelen származású művészek és zsidó újságírók között érzi jól magát. A nagy művész életének legalkotóképebb korában, megfestve a

¹³ Sz. M. István 1884-ben lépett vármegyei szolgálatba. 1889-től főszolgabíró, 1892-től alispán, 1897-től pedig főispán volt. Mint minden őst, s különösen édesapját, Istvánt is a haza és a magyarság tiszta, önzetlen szolgálata vezérelte. A Felvidéken akkoriban egyre tevékenyebbé váló ellentáborra megfélemlésében szüksége volt bátyja támogatására, ezért is bízta őt a választási fellépésre. Bukásokor azonban Pál bátyját is magával rántotta. Később István folytatta sikeres politikai karrierjét: 1904-től újra főispán, ezúttal Zemplén megyében — de ekkorra bátyja már hátat fordított a politikának, és figyelme java részét a festészetnek szentelte.

¹⁴ Sz. M. Pál politikai érdeklődése egyébként elég korán felébredt, még ha erre levelezésében kevés nyomot is találunk. István öccse írja egy időskori levelében: „Miután édes Atyánk vezető szerepet játszott a közéletben s a vármegyei életben, s alispán és később főispán korában kezei között futottak össze a szálak, [Pali bátyám] a legnagyobb érdeklődéssel volt úgy az országos, mint a vármegyei politika iránt s gyakran említette, mily örömmel tisztázta — otthon létekor — a főispáni helyzetjelentéseket, mert hiszen akkor egy ilyen jelentés nem egy aktát jelentett, de igazi esemény számba ment, s irodákba nem adtak a bizalmas jelentések. — Amidőn Mattyasovszky Tamás főispánsága alatt és felszólítására — kit édes Atyám vármegyei politikájának letéteményeseként is szeretett és tisztelt Pali bátyám is — elhatároztam, hogy a vármegyei szolgálatba lépek, a legnagyobb szeretettel övezett és önfeláldozó támogatásában részesített sárosi és egész közpályám tartama alatt, s a lehető legalaposabb tanácsokkal is ellátott, mert hiszen alapjában ismerte édes Atyánk fennkölt és szabadelvű gondolkozását és politikai meggyőződésünk s nézeteink is a legteljesebben fedték egymást. — Az országos politika nagyon is érdekelte, s az 1896. évi általános választásokkor, midőn a legerősebb küzdelmek folytak, Pali bátyám választatott meg képviselőnek, egyhangúlag. — Életében ez igen jelentős változás volt, mert nemcsak az országos politikában vett tevékeny részt, de alkalma lett művészi nézeteit is kifejezni s egy szabad festői iskola kérdését is felvetni Wlassich akkori kultuszminiszternél, s művészi kvalitásán kívül is nagyon megtisztelte kintutató barátságával Szilágyi Dezső is és így jelentős szerepet játszott. — Széll Kálmán kijelentése szerint szintén nagyra becsülte és mikor engem hónapok kálváriája után végre felmentett főispáni állásom alól, búcsúzásokkor arról is biztosított, hogy nem is gondol arra, hogy Pali meg ne választassék, stb. Közbejött Szilágyi Dezső hirtelen halála és Gullner belügyi államtitkársága s így nemcsak nem lett Széll ígérete betartva, de a legsúlyosabb eszközökkel ki lett Pali is buktatva, hogy hirmondója se maradhasson megyei politikámnak, mely soha sem volt nepotistikus vagy pedig politikailag részrehajló. . . — Állítólag Széll kijelentette a választás után, hogy csak egy kikötése volt a főispánnál, s ez: Pali megválasztása, de ezt sem

legjobb képeit, visszavonul falusi magányába, és 24 évig nem hallat magáról művészi vonalon. A bohém művész, aki politikai térre lép. A meggondolt bölcs, aki egy politikai ábrándkép kergetése közben vagyona nagyrészt elkorteskedi. Mindezek olyan végtelenül érdekes tények, melyekkel az eddigi életrajzírók nem foglalkoztak kellőképpen, pedig érdemes lenne ezeket boncolgatni, és az ezekben mutatkozó nagy ellentéteket kielemezni.

Nagyapám sokszor vette igénybe a technika vívmányait művészetében. Apám régi fényképei között számosat találtam, melyekből határozottan látszik, hogy valamelyik képéhez előtanulmányként használta fel ezeket a fényképeket. Mikor egyik sárosi utazása alkalmával a Vág völgyén utazott végig, a gyorsvonat ablakából látott Vág völgyi tájat festette meg emlékezetből. Ekkor bízott meg engem, hogy fényképezőgéppel sziklás helyeket fényképezsek le. Több felvételem van ezen időből, melyeket a Gellérthegyen készítettem. Fonyódon különösen a Balaton hullámzása és a fehér hullámtaréjok érdekelték. Százával készítettem részére egy-egy viharos napon a felvételeket, melyek közül a legtöbbet félredobta, de egyeseket megnagyított és úgy tanulmányozta. A hullámok felett repkedő sirályok is érdekelték és rengeteg sirály felvételt kellett készítenem. Ezenkívül apám vadászkönyveiből is tanulmányozta a repülő madarak fényképeit. Mindezek azért történtek, mert öreg szeme már nem tudta a gyors mozgásokat feldolgozni, és azok alakját hüen megörökíteni. A hibás rajzot, festést viszont mindenképpen el akarta kerülni.

De nemcsak ezen a téren volt alapos, hanem bármihez fogott, vagy bármihez szólt hozzá, azok feltétlenül helyes, és akár a megörökítésre is méltó szavak voltak. Semmit sem gyűlölt annyira, mint a felületességet és a butaságot. Nem szeretett sokat beszélni, de amit mondott, az pontos volt. Beszédet mondani nem tudott, sőt, gondolatait értékes belső tartalmuk mellett pongyola stílusba öltöztette. Minden mesterkéeltségtől távol levő, természetes, a pózokat utáló ember volt. Kedélye olyan volt, mint amilyenek a *Majális* festőjét az idegen is elképzelhette.

Néhány adat gyermekkoromból

Anyám, Zeyk Janka, unokája volt Zeyk Domokos honvéd őrnagynak, Bem tábornok hadsegédjének, akinek hősies fehéregyházi helytállását Bajza József verse és Jókai Mór novellája (*Az utolsó csatár* — a *Csataképek* kötetben) örökítette meg.

Mikor apám és anyám egybekeltek, nagyapám a jernyei házban lakott, a birtok bérbe volt adva, és ő kizárólag a kényelmes falusi lét örömeinek élt. Apám Sáros megye

---

tudta teljesíteni? — Ha igaz lett volna is, — gyenge vigasz egy miniszterelnöki formális ígéretnek meghiúsulásáért, attól eltekintve, hogy úgyszólván egész vagyont elköltötte Pali a választásra, és egy igazán nagy kvalitású ember szorítottatott le a politikai közpályáról. . . .”

Bár ezt a politikus öccs mondta, az utókor mégis inkább örül Szinyei művészetbe való visszatérésének, amely az intenzív politikai szereplés esetében valószínűleg nem következett volna be. Mégis szükségesnek láttuk Sz. M. István sorait itt idézni, mert a Szinyei politikai pályafutásáról eddig ismert adatokat további részletekkel egészítik ki.

aljegyzője volt, és így házasságunk első éveit eperjesi lakásukban töltötték. De sokat tartózkodtak Jernyén is Nagyapámnál. Itt a jernyei házban születtem 1902-ben. 1906-ban apámat képviselőnek jelölték a kisszebeni kerületben. A választás előtt apám otthagyta a vármegyei szolgálatot, és Jernyére költöztünk. A telet viszont már Pesten töltöttük Aggtelek utcai lakásunkon. Erre a lakásunkra nem emlékszem, de mikor a Zichy Jenő utcába költöztünk — valószínű 1910-ben — erre már igen, hiszen ott laktunk 1912-ig. Őt szobából állt a lakás a ház első emeletén. A szélsőben Nagyapám lakott, a másodikban volt az ebédlő. A harmadik sarokszobában volt a szalon, amely mellett a másik utcára nyílóan szüleim, majd a mi szobánk volt, hol a nevelőnővel laktunk. Lakásunkkal szemben egy kis mozi volt, és emlékszem, hogy ezekben az években kezdett a mozi elterjedni Pesten. Ebben az évben történt az is, hogy egy hangos film próbálkozás bemutatójára az egész család kivonult az Omnia moziba. Mivel azonban a hangos film igen kezdetleges próbálkozás volt, nem tudott elterjedni. Lakásunk egyébként igen kétes hírű negyedben volt, miről előzetesen apámék nem bírtak tudomással, és így 1912-ben, mikor a bérleti szerződés lejárt, a Bálvány utca 16. számú ház harmadik emeletére költöztünk át, amely lakásra nagyon jól emlékszem. A négy utcai szoba szélsője a Rózsi nénié volt, ki akkor önállósította magát, elköltözött Nagyanyámtól, és szép jávorfa bútort vásárolt szobájába. Ezen idő óta állandóan nálunk lakott, és anyám betegsége miatt mind inkább segített a nagy háztartás vezetésében, majd teljesen átvette annak irányítását. A második szoba volt az ebédlő. Itt csak a nagy ebédlő asztal, a körülötte sorakozó székekkel és a falak mellett a tálalók, zsúrasztalok, ezüsttartó polcok és más ezekhez hasonló, kizárólag az étkezéssel összefüggő bútordarabok és tárgyak voltak elhelyezve. Az étkezések ideje a nap legfontosabb szakai voltak, és így érthető, hogy ezen nagyfontosságú családi szertartás lebonyolításához kizárólag erre a célra rendelt helyiség kellett szolgáljon.

A harmadik utcai szoba a szalon, ez a család együttes életének lebonyolító helye volt, hol a vendégeskedések is történtek. A negyedik volt a nagyapám szobája. Az udvari fronton az első szoba apámé volt. Ezen túl következett a mi szobánk, hol a nevelőnővel hármásban laktunk. Az utolsó udvari szoba volt az anyámé. Ehhez a hét szobához egy kis hall, előszoba, kettő cselédszoba, kamra, kettő w. c., fürdőszoba és konyha csatlakozott.

A nyarakat mindig Jernyén töltöttük. Az őszi és tavaszi költözködés mindig nagy izgalmakkal járó családi esemény volt. Nagyapám a balkonon állt és sztentori hangon adott a magasból utasításokat, apám pedig lent a konflisoknál irányította a rakodást.

Mikor István bácsi hatalmas adósságai miatt kénytelen volt jernyei birtokát és a nagy családi házat eladni, ezeket Horváth Elemér távoli rokonunk vette meg, ki a tőzsde elnöke és bankigazgató volt. A két ház 5—600 lépés távolságra volt egymástól, a két kert összefüggött és ott is volt két fiú, természetesen nagy barátságban voltunk egymással, és szinte naponta közös játékokat rendeztünk. Ők is hozzánk hasonlóan Pesten töltötték a telet és Jernyén a nyarat. Néha közös kirándulásokat rendeztünk a környék szép helyeire. A festői völgyben fekvő Szinyelipócra rándultunk ki, hol egy ősi várrom, a Tompa által is megőrkített Kőasszony, és a világhírű Salvator savanyúvíz

forrása van. A forrás a környező hatalmas erdőségekkel eredetileg a családunk tulajdonát képezte és a múlt század végén adták el. Az új tulajdonos palackozót stb. rendezett be, és világhírré emelte a forrás vizét, melynek üvegeit még Japánba és Amerikába is szállították. Az eladáskor kikötöttük, hogy ingyen vihetünk saját üvegeinkben a vízből. A nyár folyamán többször is ment Szinyelipóca igáskocsi a mi üvegeinkkel, és hozta palackozva az ásványvizet. Különösen nagyapám szerette nagyon és állandóan ezt itta. Szinyelipócon az egyik forrás vizét egy kisebb medencében fogták fel, és itt meg is fürödtünk. Különös érzés volt a szénsavas jéghideg vízben fürödni. Gyakran rándultunk ki Nagysárosra is, hol a várhegy tetején a híres Rákóczi vár romjai álltak.

Gyermekéveim Jernyén töltött nyarai feledhetetlen emlékként rögződtek emlékezetemben. A szép tágas házban, gyönyörű kertben, sok pajtás közt mindenkünk megvolt a vig, gondtalan, boldog élethez. A családban nagyon erősen kifejlődött a rokon érzés, összetartozás. Alig volt nap, mikor valamelyik közeli faluban lakó rokon, esetleg jó barát, be ne hajtott volna a szép jernyei parkba. Ha pedig nem jött senki, akkor sem maradt el a szórakozás, mert ilyenkor apámék mentek át a szomszédok egyikéhez.

Anyám sajnos örökölte édesanyjától a tüdőbajra való hajlamot, és emlékszem, hogy 7–8 éves koromban már betegeskedett. Gyógykezeltetés céljából életének utolsó éveiben mind több időt töltött a tengerparton vagy a Tátrában. Egyszer mi is vele nyaraltunk Cirkvenicában. Sok szenvedés után 1914 októberében halt meg. Rózsi néni először csak távollétében helyettesítette anyámat, de a betegség elhatalmasodása után teljesen átvette a háztartás vezetését. Rózsi néni az év egy részét mindig nálunk, a másik részt nagyanyámmal töltötte. Idejét kézimunkázással, faégetéssel, bőrégetéssel és kis mértékben festegetéssel töltötte, majd mindinkább bekapcsolódott a háztartás vezetésébe. A Bálvány utcai lakásba való költözéssel egyidőbe esik az is, hogy Rózsi néni Nagyapám irányítása mellett mind többet kezdett foglalkozni a festéssel. Beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, és éveken keresztül tanult ott. Mikor a szükséges alapismereteket biztosítva látta Nagyapám, tovább taníttatta, de most már csak egy-egy tanár tanítását hallgatta. Emlékszem, hogy néha Nagyapám elégnék tartotta az illető tanár befolyását, és ilyenkor más tanárhoz íratta át. Így váltogatva számos elsőrangú festő tanítványa volt. Rózsi néni a festészetben teljesen Nagyapám befolyása alatt állott, és éppen ezért önálló alkotásra nem is volt képes. Igen tetszetős képeket festett, de mindenkor nagyapát igyekezett utánozni. Mivel ez természetszerűen nem sikerülhetett neki, ez nagyon szkeptikussá tette, és minden önbizalmat kiölt belőle. Pár évi próbálkozás után abba is hagyta a festést és később már sohasem vett kezébe ecsetet. Ha nem Szinyei Mersének hívják, igen szép eredményeket ért volna el, így azonban a nagy név árnyékában nem tudott érvényesülni. Képeit is csak Sz. Merse Rózsi szignóval látta el.

Rövidítésjegyzék

- Berzeviczy* 1907 *Berzeviczy Albert*: Régi emlékek 1853—1870. Budapest, 1907.
H. E. kat. sz. *Hoffmann Edith* Szinyei oeuvre-katalógusának száma.
Hoffmann *Hoffmann Edith*: Szinyei Merse Pál. Budapest, 1943.
Jeszenszky *Jeszenszky Sándor*: Szinyei Majálisa. — Le Déjeuner sur l’herbe de Szinyei. In: Bulletin de la Galerie Nationale Hongroise N° II. Budapest, 1960. 5—78. és 129—173.
- Lázár* 1909 *Lázár Béla*: Szinyei Merse Pál ifjúkori levelei. In: Művészet 1909. 122—131.
Lázár 1911 *Lázár, Béla*: Paul Merse von Szinyei, ein Vorläufer der Pleinairmalerei. Leipzig, 1911.
Lázár 1913 *Lázár Béla*: Szinyei Merse Pál a pleinair festés előfutára. Budapest, 1913.
Lázár 1935 *Lázár Béla*: Szinyei müncheni éve (ismeretlen levelek alapján) I—II—III. In: Magyar Művészet 1935. 3., 4., 5. száma.
- Ltsz. Leltári szám
Meller *Meller Simon*: Szinyei Merse Pál élete és művei. Budapest, 1935. (O. M. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei VII. 1931—1934. 4—123.)
Magyar Nemzeti Galéria
- MNG Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportja
MTA MKCs *Rózsaffy, Didier*: Paul Merse de Szinyei, un précurseur de la peinture moderne en Hongrie. In: Gazette des Beaux-Arts, Paris, 1927. Különnyomat, 5—16.
Rózsaffy 1927 *Szinyei Merse Anna*: Szinyei Merse: Anya és gyermekei. Az Amerikában felbukkant képre vonatkozó dokumentumok. In: Művészet 1977. 1. sz. 22—23.
- Szinyei* 1977 *Anna Szinyei Merse*: Bildgattungen und Themen im Jugendwerk von Pál Szinyei Merse. Ein ikonographischer Ausblick. In: Acta Historiae Artium XXVII. 1981. Fasc. 3—4. 287—361.
Szinyei 1981 *Szinyei Merse Anna*: Szinyei Merse Pál ismeretlen színvázlatai 1883-ból. In: Művészettörténeti Értesítő 1983. 4. sz. 254—256.
Szinyei 1983 *Szinyei Merse Anna*: Gundelfinger Gyula, egy elfelejtett magyar tájfestő (1833—1894). In: Művészettörténeti Értesítő 1985. 1—2. sz. 32—47.
Szinyei 1985

Az 1918 előtt Magyarországhoz tartozó helységek mai megnevezése

Abos	Obišovce
Bártfa	Bardejov
Bártfafürdő	Bardejovské kúpele
Daróc	Šarišské Dravce
Eperjes	Prešov
Felső Sitnyice	Vysné Šitnice
Frics	Fričovce
Habzsán	Chabžany
Hedri	Hendrichovce
Héthárs	Lipany
Hotkóc (Szepesújvár)	Hodkovce
Jernye	Jarovnice
Kapi	Kapušany
Kassa	Košice
Kende	Kendice
Kisszeben	Sabinov
Korompa (Krompach)	Krompachy
Krivány	Krivany
Lőcse	Levoča
Lublófürdő	Lubovnianske kúpele
Márkusfalva	Markušovce
Nagysáros	Velký Šariš
Nagyvárad	Oradea
Pozsony	Bratislava
Radács	Radačov
Rozsnyó	Rožňava
Singlér	Šindliar
Szinye	Svinia
Szinyelipóc	Lipovce
Szinyeújfalva	Chminianska Nová Ves
Tátrafüred (Schmecks)	Smokovec

Képjegyzék

(A cím után zárójelbe tett számok a vonatkozó levél sorszámat jelzik.)

1. Szinyei Merse Pál szülőháza Szinyeújfalun az 1910-es években
2. A szülőház 1980-ban, az országot felől nézve. Emléktábla sem ezen, sem Szinyei későbbi lakóházán nincs elhelyezve
3. Postai lap a jernyei ősi Szinyei Merse kastéllyal és a park óriás fenyőivel
4. A jernyei kastély 1980-ban
5. A Szinyei Merse család 1855-ben. Balról jobbra: Zsiga, Kálmán, süketnéma Laci bácsi, Laci, Valéria, Józsi, Pali, Félix, Ninon
6. A festő édesanyja, Sz. M. Félixné az 1860-as években
7. Mezey Lajos: Sz. M. Félixné (megcsontított arckép), 1863 (magántulajdon)
8. Sz. M. Pál eperjesi gimnáziumi bizonyítványa 1858-ból
9. Sz. M. Félixné nőegyleti felhívása 1861-ből (38. sz.)
10. Mezey Lajos, Sz. M. Pál első festőtanára Nagyváradon 1863-ban (2. sz.)
11. Pál levele szüleihez 1862. október 10-én (4. sz.)
12. Pál érettségi bizonyítványának első oldala (25. sz.)
13. Pál mint nagyváradi diák 1863-ban (17. sz.)
14. Mezey Lajos: Sz. M. Félix, a művész apja, 1863 (27. sz.) (magántulajdon)
15. Mezey Lajos: Sz. M. Ninon, a művész nővére, 1863 (magántulajdon)
16. Mezey Lajos: Sz. M. László, a süketnéma nagybácsi arcképe, 1863 (39. sz.) (magántulajdon)
17. Pál első müncheni akadémiai bizonyítványa 1864. július 20-án kelt
18. Salamon Géza rajza gordonkázó kollegájáról, Sz. M. Pálról 1865-ben (a művész leányának kézírásával) (55—59. sz.) (magántulajdon)
19. A végleges akadémiai felvételt bizonyító matrikel 1865. április 6-ról (57. sz.)
20. Nicolaus Gysis: A Piloty iskola átalakulása, 1868 (104. sz.)
21. A Gysis rajzon szereplő festőnővendékeket Sz. M. Pál nevezte meg 1910-ben
22. Pál és kedvenc öccse, Zsigmond 1865-ben
23. Sz. M. Pál 1868-ban Münchenben (Orsz. Levéltár)
24. Fontos levélrészlet 1869. augusztus 9-ről (141. sz.)
25. Gundelfinger Gyula arcképe (talán önarckép) 1870 körül (207. sz.) (magántulajdon)
26. Levélrészlet 1872. november 10-ről (210. sz.)
27. Probstner Zsófia mint menyasszony (233. sz.)
28. A vőlegény Sz. M. Pál (237. sz.)
29. Szinyei első érmét az 1873-as bécsi világkiállításon nyerte Fördőházikó c. képével (238. sz.)
30. Nyaralás Újtátrafüreden 1877-ben. Fent balról a második Sz. M. Pálné, lent jobbról az első Pál
31. gr. Szirmay Alfrédné Probstner Mária, Szinyei sógornője (247. sz.)
32. gr. Szirmay Alfréd diszmagyarban
33. A szirmabesenyői Szirmay kastély az 1920-as években

34. Probstner Béla, Szinyei sógora
35. Probstner Béla: Jernye, 1884 (magántulajdon)
36. Élőkép 1881-ben. Stuart Mária: Sz. M. Pálné, Bothwell: Sz. M. Pál
37. Stuart Mária élőkép az eperjesi színházban 1881-ben. Balról jobbra: Sz. M. István, Pálné, Béla, Pál (249. sz.)
38. Szinyei elárvult festőháza a hallgatás éveiben
- 39/a. A lovas gazda kedvenc kutyájával
- 39/b. Pál és fia, Félix 1889 körül
40. A mezítlás festő a Falu alatt c. képet festi 1898 nyarán
41. Sz. M. Pál az 1890-es években
42. Sz. M. Pál képviselői röplapja választóihoz (269. sz.)
43. A milleniumi oklevél (MNG Adattára)
44. Részlet Szinyei 1896. október 20-i, Majálisról szóló leveléből (268. sz.) (MNG Adattára)
45. Az 1900-as párizsi világkiállítás ezüstérmének oklevele a Hóolvasásért (MNG Adattára)
46. Szinyei három gyermekének fotója az 1890-es évek végéről. Fent Félix, lent balra az 1902-ben elhunyt Adrienne, jobbra Rózi (273. sz.)
47. Sz. M. Pál a századfordulón
48. Sz. M. Pál jernyei kúriája az 1910-es években
49. A Saint Louis-i világkiállítás (1904) ezüstérmének oklevele a Tourbillonért (MNG Adattára)
50. A müncheni aranyérem értesítő levele a Majálisért
51. Igazgatói kinevezése (283. sz.)
52. Szinyei levele Ernst Lajoshoz 1904. november 30-án, első gyűjteményes kiállítása ügyében (részlet) (278. sz.) Országos Levéltár
53. Végre Párizsban! Sz. M. Pál 1908-ban a Luxembourg-kertben
54. A velencei nemzetközi kiállítás megnyitásán Jendrassik Jenő és Lützwow nagykövet társaságában 1909 tavaszán (296. sz.)
55. Sz. M. Pál asztaltársaságával a Japán Kávéház teraszán. Jelfy Gyula fotója 1910 körül (310. sz.)
56. A művészasztal gratuláló távirata Szinyei müncheni sikeréhez 1910-ben
57. Szinyei levele Elek Artúrhoz 1910. április 1-én (305. sz.) (MNG Adattára)
58. Sz. M. Pál 1912-ben
59. Az 1905-ös Nemzeti Szalon-beli kiállítás katalógusának címlapja
60. A müncheni Szinyei-kiállítás katalógusának címlapja (306. sz.) (MNG Adattára)
61. Szinyei második budapesti kiállításával nyitott az Ernst Múzeum 1912-ben. A katalógus címlapja (322. sz.)
62. Az utolsó nagy Szinyei-kiállítás katalógusának címlapja a szerző-rendező dedikálásával
63. Sz. M. Pál jernyei parkjában. Balogh Rudolf fotója 1910 körül
64. Kilátás a jernyei ház teraszáról. A jegenyefasor a Szinyére vivő út. A felvétel a művész halála után készült
65. A Képzőművészeti Társulati díszülés jegyzőkönyve Szinyei 50 éves művészi jubileumán 1915-ben (328—329. sz.)
66. Rippl-Rónai József krétarajza Szinyeiről 1916-ból (magántulajdon)
67. Rippl-Rónai József ceruzarajza Szinyeiről 1916-ban (magántulajdon)
68. Szinyei a Balaton széle c. képét festi Fonyódon 1917-ben
69. Szinyei festés közben Fonyódon 1917-ben
70. Sz. M. Pál a fonyódi festőkabin előtt 1917-ben
71. Pihenés a fonyódi Wellisch-villában. Balról jobbra: Sz. M. Rózi, ifj. Pál, Pál, ifj. Félix, Molnár C. Pál
72. Sz. M. Pál és Rózi a Képzőművészeti Főiskolán 1917-ben
73. A családi gyászjelentő
74. Sz. M. Pál sírja az 1920-as években

Kivonatos családfa a 80—81. oldal között található.

1681-1

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szinyei Merse Pál (1845—1920) háromnegyed évszázados, több történelmi periódusba illeszkedő élete egyáltalán nem nevezhető tipikusnak. Nemcsak kora, de Szinyei egyénisége is szinte összeegyeztethetetlen ellentmondásokat hordott magában. Írásos megnyilatkozásai ezek pszichológiai okainak feltárásához is segítséget adhatnak. Ha közelebbről is megismerkedünk azzal a környezettel, amelyből a művész származott, amelynek szokásaival, követelményrendszerével, előítéleteivel gyermekkorától kezdve átítatózott, s amelynek emlékét egész életén át megőrizte, akkor nemcsak emberi, de művészi egyéniségét is jobban megközelíthetjük.

A hazánkban sajátosan ritka művészettörténeti forrásirodalom régi adósságát törleszti Szinyei Merse Pál leveleinek, önéletrajzainak és a közvetlen családtagok visszaemlékezéseinek közreadásával. Ez az első alkalom, hogy a Szinyei-pálya jelenleg ismert teljes forrásanyaga hiteles kritikai megjegyzésekkel olvasható — a művészettörténész dédunoka, Szinyei Merse Anna jóvoltából. A kötet egyfelől megvilágítja a magyar festészet egyik legnagyobb alakjának csak töredékesen ismert és sokszor szándékoltan félremagyarázott pályáját és egyéniségét, másfelől szinte szociológiai igényű bepillantást nyújt a korszak egy jellegzetes társadalmi rétegének életébe. A művelődéstörténeti érdekességeket is rejtő írásos dokumentumokat gazdag korabeli fényképanyag kíséri, melynek nagy része még sohasem jelent meg nyomtatásban.